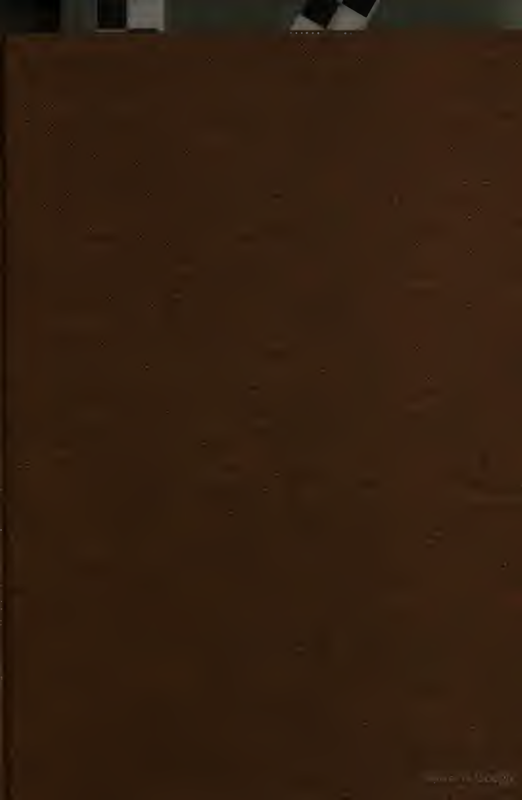

INSTITUTIONES
CANONICAE
REMIGII MASCHAT A S. ERASMO

CL. REG. SCHOLARUM PIARUM,

NOVISSIMIS PONTIFICUM CONSTITUTIONIBUS,

SUMMARIIS DECRETALIUM OMNIUM

CORRECTIONIBUS EX POSTERIORI JURE,

ET CONCILIO TRIDENTINO COLLECTIS,

Bullarum ad ejusdem Concilii Decreta spectantium Compendio
Auctae, et illustratae

AB UBALDO GIRALDI A S. CAJETANO

EX IISDEM SCHOLIS PIIS

APOSTOLICO ROMANI CLERI EXAMINATORE, ET COLLEGII
ECCLESIASTICI RECTORE.

VOLUMEN I. PARS I.

INSTITUTIONES JURIS CIVILIS, LIBRUM I. ET II.
DECRETALIUM COMPLECTENS.

EDITIO PRIMA FLORENTINA TUSCIAE EPISCOPIS DICATA

FLORENTIAE
APUD HIERONYMUM CONTI

MDCCCLIV.

COI TIPI DI SIMONE BIBINDELLI

LECTORI BENEVOLO

HIERONYMUS CONTI EDITOR

FELICITATEM

Quanto quidem in pretio opus hoc habendum sit, vel ex eo haud difficulter evincitur, quod ab omnibus doctissimis viris fuerit commendatum. Neque eorum præconia dignitatem atque præstantiam harum institutionum excedunt; prolixitas enim ex una parte et obscuritas ex altera sedulo in iis declinata fuit, ita ut hic brevi habeas quod scitu dignum existimatur. Prœterea brevitatem claritati, claritatem soliditati tam stabili nexu ubique auctor conjunxit, ut civilium sacrorumque canonum doctrinam non sine uberrimo fructu hauriri valeat. Inde factum est, quod post breve temporis intervallum duplex istarum Institutionum Editio, Romæ ac Ferrariæ, fuerit adornata, non sine peculiari tum docentium plausu, tum commodo discentium. Quod si vero Editiones, quæ hactenus præcesserunt, a literatissimis viris tam insignem benevolentiam obtinuerint; longe majorem sane commendationem jure optimo assequetur hæc prima florentina Editio, quae illarum erratis quamplurimis emendabitur, atque, operi expleto, nonnulla quoque eidem spectantia adiicentur, quibus non modo emendatior, sed et auctior absolvetur.

Mirum fortasse cuiquam videbitur, quod hujusmodi Institutiones nunc praelo iterum subiectae in lucem prodeant. At rei caussam ubi penitus noverit, profecto et mirari opínor, desinet, et simul consilium meum non improbabit, si quam rara præcedentium editionum exemplaria facta sint animadvertere voluerit. Ita ne quando hæc quoque perdiligenti correptione manca quibusdam videri possit, manum operi admovi, et neque labori neque impensæ parcendum mihi esse duxi, ut adeo amici officio pro viribus functus omnino viderer. Jam si alteræ perbenigne exceptæ, non aliqua ceteroquin editorum commendatione, sed doctissimi solummodo auctoris, sperare utique posse reor, idem ipsum huic etiam obventurum; eoque magis utpote quæ ab eximiis antecessoribus solicitata, et ab Etruriæ Episcopis titulo bene recepta.

His igitur impulsoribus, quorum voluntas mihi semper gravissima, quique animum mihi addiderunt, tantum opus libenter suscepi, et illud insistens, ut non modo elegans at etiam appendiculis ditatum evaderet pro viribus studui. Monita vero, quæ in aliis editionibus prima fronte apparent, nunc ad finem vulganda erunt, quia pro nostra illarum allegationes ob paginularum diversitate minime conveniebant. Quid profecerim æquus viderit Lector, qui tamen sciat, velim me, quod potissimum spectaveram, plane assequutum, ut præclara juris utriusque documenta ad addiscenda proponerem iis, præter ceteros, qui præcipue canonicis disciplinis imbui voluerint. Faxit vero Deus, ut quæ docto sane ac eleganti stilo exaranda auctor curavit, et hic iterum prælo excuduntur, ea tibi, humanissime Lector, quisquis tandem sis, aliqua saltem ex parte sint profutura. Vale.

PRÆCURSUS
JURIS CANONICI
SEU INSTITUTIONES
CIVICO-CANONICÆ

In hoc Præcursu sequar ordinem Institutionum Imperialium, utpote captui Discipulorum magis accommodum; ita tamen, ut omittam ea, quæ in cursu Juris Canonici suis tradidi titulis: ea vero ex Digestis suppleam, quae in Institutionibus desiderantur ad notitiam Canonistæ.

LIBER PRIMUS
De Personis.

Personae, *tamquam objectum materiale praestantius, primum locum sibi vindicant in hoc libro:* Res *et* Actiones *in tribus posterioribus pertractantur. Antequam vero ad Personas accedamus, oportet hic in* 1. *et* 2. titulo *Prolegomenis Juris insistere.*

TITULUS I.

De Justitia et Jure.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 2. *tit.* 1. *et* 2. In Codice *lib.* 1. *tit.* 17. per tres Constitutiones.

1.° *Nota* ex *l. pen. et ult. ff. h. t.* Jus pluribus modis dici: 1. pro *regula* seu *praecepto communi,* uti est Jus naturale, Gentium, Civile, Honorarium, Canonicum. 2. Pro *sententia judiciali,* sicut Praetor jus reddere dicitur. 3. Pro *loco,* seu tribunali, in quo jus dicitur. 4. Pro *necessitudine,* seu conjunctione, uti est jus cognationis, affinitatis, amicitiae. 5. Pro *arte,* seu *disciplina Juris,* quo sensu aliquis dicitur Professor, vel auditor Juris. 6. Pro *ipso volumine Jurium.* 7. Pro *facultate* aliquid disponendi, quo sensu dicitur aliquis jure suo uti, habere jus persequendi quod sibi debetur etc. 8. Pro *justo passivo,* seu *aequo,* quo sensu justitia dat cuique jus suum. Caeterae acceptiones *Juris* in decursu hujus scientiae videbuntur.

2. Ex his colliges, praesentem Rubricam *de Justitia et Jure*, bene esse conceptam: nam in ea *Jus* accipitur pro arte, seu scientia Jurium, quo sensu *Jus* est posterius justitia, tamquam suo objecto: atque ita, si non grammatice, saltem juridice est derivatum et appellatum a justitia *l.* 1. *pr. ff. h. t.* et *can.* 2. *d.* 1. ibi: *Jus autem est dictum, quid justum est.* At si *Jus* accipitur pro *aequo*, seu *justo passivo*, est prius justitia, utpote ejus objectum, quo sensu *justitia* est nomen derivatum a *Jure;* et ita Theologi bene inscribunt suum Tractatum: *De Jure et Justitia.* Omissis aliis acceptionibus, agam *hoc titulo*: 1. de Jure accepto pro Volumine Jurium, quia Studiosum Juris ante omnia scire oportet, quales libros ad discendum habeat; 2. de Jure accepto pro Jurisprudentia. De Jure accepto pro praecepto communi agetur *titulo sequenti.*

§. I.

De Voluminibus Juris Romani.

3. Quaeritur I. *Quid et quotuplex sit Corpus Juris Civilis?* Respondetur *ad* 1. Corpus Juris Civilis est volumen, in quo leges seu Jura condita continentur, sicut anima in corpore. Respondetur *ad* 2. Praecipua Volumina Juris Romani sunt sequentia: 1. *Papirianum* a Sexto Papirio Jurisconsulto compilatum circa tempora Tarquinii Superbi, in quo *leges Curiatae*, quas dedit Romulus Populo Romano in 30. Curias diviso, aliaeque leges regiae a Numa Pompilio, et subsequentibus Regibus latae continebantur. 2. *Leges XII. Tabularum* prisca latinitate conscriptae, quas Cic. *lib.* 1. *de Orat.* omnibus Philosophorum bibliothecis anteponit. Leges istas e Graecia attulerunt delecti ad hoc Decemviri, quas decem tabulis eboreis, vel aereis inciderunt, eisque duas alias addentes, fecerunt *Leges XII. Tabularum.* Extant earum fragmenta in nonnullis exemplaribus Juris Civilis, textusque facile dignoscuntur ex priscis vocabulis, ut *familiae herciscundae, communi dividundo* etc. 3 *Edictum Perpetuum*, quod tandem mandato Hadriani Imperatoris Salvius Julianus Jurisconsultus ex variis Magistratuum Edictis compilavit, illudque suis Commentariis illustrarunt Papinianus, Paulus, Ulpianus et alii Jurisconsulti. 4. Codex *Gregorianus*, et *Hermogenianus*, in quem Gregorius et Hermogenes Jurisconsulti privata auctoritate transtulerunt Constitutiones Principum ab Hadriano usque ad Constantinum Magnum. 5. Codex *Theodosianus*, in quo Theodosius Minor Constitutiones Principum maxime Christianorum reposuit. 6. Tandem compilatum est Volumen *Justinianeum*, quod hodie prae manibus habemus, et vocamus *Corpus Juris Civilis*, in quod Justinianus Imp. Jura Romana dispersa et indigesta, certo ordine ac forma transtulit, opera Triboniani, Constantini, Dorothei, Theophili, et aliorum Jurisconsultorum. Ita haec omnia historice describuntur *l.* 2. *ff. de orig. Jur.* et *l.* 1. 2. *Cod. de Vet. Jur. Enuc.* Ceterum secundum Dionysium Halicarnasseum *lib.* 10. quod spectat ad leges XII. Tabularum, hae compilatae fuerunt a Decemviris, partim e moribus antiquis, partim a legibus praecipue Atticis, quas attu-

lerunt e Graecia tres Legati ad eas transcribendas missi.

4. Q. II. *Quot sint partes constituentes Corpus Juris Civilis Justinianei?* R. quatuor praecipuae: *Institutiones, Pandectae, Codex repetitae praelectionis, et Authenticum* Novellarum Constitutionum. Partes secundariae sunt: tredecim Edicta Justiniani, quinque Novellae Justini, et totidem Tiberii, Constitutiones 113. Leonis, et nonnullae aliae Zenonis, Heraclii, Leonis Iconomachi, aliorumque Imperatorum. Tandem duo libri Feudorum (Cujacius eos divisit in quinque) compilati per Obertum de Orto et Gerardum Capogistum, seu Nigrum, Consules Mediolanenses. His extra Corpus Juris Civilis additur Nemesis, seu Ordinatio criminalis Caroli V. *an.* 1530. et 1532. promulgata in Comitiis Augustanis et Ratisbonensibus. Item ea, quae ad hodiernum Jus publicum pertinent, ut Bulla Aurea, Pax Religiosa Passaviensis, Pax Osnabrugo Monasteriensis, Capitulationes Caesareae, et Recessus Imperii.

5. Q. III. *Quid sint Institutiones, Pandectae, Codex, et aliae partes Juris Civilis?* R. 1. *Institutiones* sunt quatuor libri continentes breve Juris compendium, seu totius legitimae scientiae prima elementa. Ita Imperator in *Prooem. Inst.* §. 4. Collectae sunt potissimum ex Pandectis; hinc inde tamen eis immiscentur textus aliqui ex Codice et aliis Constitutionibus.

6. R. 2. *Pandectae* latine *omni-capientia*, quasi omnia Juris capita capiant, sunt 50. libri ex variis triginta novem Jurisconsultorum textibus collecti, continentes plenam Jurisprudentiae doctrinam. Aliter vocantur *Codex Juris enucleati l.* 1. §. 11. *C. de Vet. Jur. Enuc.* Item *Digestum*, seu *Digesta*, quia doctrinam legalem, olim confusam, nunc certo ordine digestam continent.

7. R. 3. *Codex secundae*, seu *repetitae praelectionis* est volumen constans 12. libris, ex Rescriptis et Constitutionibus Principum compilatum. Dicitur autem *secundae praelectionis*, quia ad legendum in scholis substitutus est in locum prioris Codicis Justinianei, ab ipso Justiniano cassati, ut patet ex Constitutione incipienti *Cordi, in Prooem. Codicis.*

8. R. 4. *Authenticum* est volumen constans 9. Collationibus, et 168. Novellis Constitutionibus, quibus anteriora Jura partim supplentur, partim corriguntur. Dicitur *Authenticum* tum ob auctoritatem Imperatoriam, cum etiam ad differentiam Epitomes, quam Julianus Patritius ex authentico, seu originali compendiarie transumpsit. Differt ab *Authentica*, quia Authenticum est integrum volumen Novellarum; *Authentica* vero est una Novella Constitutio, vel summarium illius, cujusmodi summaria minusculis litteris impressa sub nomine Authenticarum, hinc inde inserta sunt Codici.

9. R. 5. *Libri Feudorum* sunt volumen, quo continentur consuetudines Feudales Longobardorum et Germanorum, insertis aliquot Constitutionibus Friderici, Conradi, Lotharii et aliorum Imperatorum. De ceteris partibus, cum in usu non sint, nihil hic speciale dicendum. Quo modo singulae partes

istae citentur, reperies in *Proleg. Jur. Can. n.* 32. uti et Abbreviationes *n.* 41.

10. Q. IV. *An partes principales Juris Civilis ita exacte sint combinatae, ut nulla in eis antinomia, seu contrarietas legum reperiatur?* R. 1. Certum esse per Novellas anteriora Jura saepe corrigi, imo Novellam posteriorem derogare priori, licet haec ordine posterius sit collocata, ex reg. *l.* 28. *ff. de Leg.* et *l. ult. ff. de Constit. Princ.* Sic *Nov.* 53. 74. per 117. et *Nov.* 95. 119. per 127. et *Nov.* 106. per 110. immutata est.

11. R. 2. Certum esse per 50. speciales Decisiones a Justiniano hinc inde Codici insertas corrigi anteriora Jura, uti *l.* 12. et *seqq. C. de Usufr.* Enumerat Decisiones istas Chlingensp. *Proœm. Inst.* §. 9. easque ex ipso tenore Constitutionis facile dignosces.

12. R. 3. In Pandectis, Institutionibus, et Codice antinomia evitari non potest, nisi licita sit violenta interpretatio. Ita Cujac. Wesemb. Carpz. Manzius, et alii in Jure versatissimi, contra Duar. Arumaeum, Harp. et alios contendentes nullam dari in Jure Civ. antinomiam. Probatur allegatione unius et alterius loci: 1. Juxta §. 1. *Inst. qui testam. tutores*; Servus sine expressa libertate testamento tutor datus consequitur libertatem directam, at per *l.* 9. *C. de fideicom. libert.* non directam, sed fideicommissariam. 2. Juxta §. 2. *Inst. de usufr.* vestimentorum est quasi-ususfructus, at per *l.* 15. §. 4. *ff. eod.* vestimenta sunt in usufructu. 3. Juxta *l.* 56. *ff. solut. Matr.* captivitate et deportatione solvitur matrimonium, quod negatur *l.* 1. *C. de repudiis.* 4. Juxta *legem* 18 *ff. de Rebus Creditis* dissensus in causa impedit traditionis effectum, seu translationem dominii, quod negatur *l.* 36. *ff. de Acquir. rer. dominio.* Plura legenti Jus sponte occurrent. Dixi: *nisi licita sit;* quia quantum possibile est, leges conciliari debent *l.* 26. et *seqq, ff. de Legibus.* Et ideo pro concordia legum videtur subtilis, et aliquo modo violenta interpretatio esse licita ex permissione Imperatoris *l.* 2. §. 13. *C. de Vet, Jur. Enuc.* ibi: *si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat.* His non obstat *l.* 1. §. 8. *l.* 2. *pr.* et §. 16. *l.* 3. §. 15. *C. eod.* nam licet Imp. optaverit et demandaverit, ut opus hoc absque ulla antinomia et contrarietate compilaretur, id tamen plene in omnibus non est assecutus. Unde *cit. l.* 3. §. 15. non dicit Imp. absolute nullam contrarietatem legum reperiri, sed *non facile quis repererit.* Ignoscendum tamen est tot Compilatoribus diversorum Jurisconsultorum textus colligentibus, quia » *in nullo aberrare Divinae utique solius, non autem mortalis est constantiae; cit. l.* 3. §. 15.

13. Q. V. *An Institutiones, Pandectae, Codex et Novellae obtineant auctoritatem Juris communis?* R. 1. affirmative: nam *Institutiones* et *Pandectae* confirmationem Imp. Justiniani acceperunt per Constitutionem incip. *Dedit nobis,* relatam *l.* 3. *C. de Vet. Jur. Enuc.* ita ut obligare inceperint ex 3. *Kal. Januar.* anno circiter 533. *Codex* vero sequenti anno promulgatus obligare incepit ex 4. *Kal. Jan.* ut patet ex Constit. praefixa incip. *Cordi de emen-*

dation. Cod. Tandem *Novellae* diversis postea temporibus latae pari auctoritate Principis praefulgent, ex eo dictae, quia novissime post Codicem secundum promulgatae sunt, tamquam novum quid continentes. Ex his colliges, quod, si vera contrarietas in textibus reperiatur, Institutiones et Pandectae corrigantur per Codicem, et tria haec per Novellas. At per Institutiones non corriguntur Pandectae, sed supplentur, et explicantur Institutiones ex Pandectis, ceu suo fonte, exceptis iis, quae ex Codice translata sunt in Institutiones, cum ista conditionem Codicis sequantur.

14. R. 2. Jus Civ. commune in Imperio Romano-Germanico receptum est quoad omnia, donec ostendatur, ei per Jura posteriora fuisse in aliquibus derogatum. Ita Ordinatio Camerae Imperialis *an.* 1496. in qua Maximilianus I. Assessoribus sub juramento praecipit sequi jura communia Romana. Idem praecipitur in Ord. Cam. *an.* 1500. §. Ordnen. et *an.* 1555. *p.* 1. *tit.* 13. §. 1. et *an.* 1577. §. 17. Unde allegans Jus commune, licet ejus observantiam non probet, habet causam et intentionem suam fundatam, donec contrarium Jus posterius ostendatur. *Excipe* 1. tres ultimos libros Codicis de Jure publico Romano tractantes, qui propter immutatam formam Reipublicae nec observantur, nec traduntur in scholis, nisi forsan quoad ea, quae moderno statui sunt accommoda. *Excipe* 2. Authenticas Codici insertas, quae nomen Friderici Imper. non praeferunt, sed ab Irnerio, seu Wernero Jurisconsulto (ut vulgo creditur) additae sunt; neque aliter obtinent auctoritatem Juris, nisi quatenus concordant cum originali Novellarum. *Excipe* 3. leges Codicis, quae ex 60. libris basilicis Imper. Basilii Macedonis desumptae sunt; quia libri isti nunquam recepti erant in Imperio Occidentali. *Excipe* 4. tres ultimas Novellas et quasdam leges a Cujacio Codici insertas, de quibus notare solet Gotbofredus. Caeterae partes Juris Civilis non habent auctoritatem, exceptis libris Feudalibus, ad quos tunc esse recurrendum, dum propriae cujusque loci consuetudines deficiunt, statuit Reformatio Politiae *an.* 1548. *tit.* 3. et Recessus Imp. 1567. Quomodo observandum sit Jus Civ. in foro Canonico docent regulae relatae in *Proleg. Jur. Can. n.* 28.

15. Q. VI. *De qua re agat Jus Civ. Romanum?* R. Generaliter loquendo de *Personis, Rebus et Actionibus*, ceu tribus objectis materialibus. Ordo autem in singulis voluminibus est diversissimus, qui Tironibus Juris non leve negotium praebet. Hinc eorum gratia subjiciam hic brevem Juris Civilis Synopsim, seu quoddam generale systema, ut a generalibus confuse praecognitis facilius ad specialia procedatur.

Synopsis Institutionum.

16. *Liber I.* agit; 1. per priores duos titulos de objecto, natura et divisione Jurisprudentiae, ejusque principiis, quae sunt Jus Naturale, Gentium et Civile. 2. a *tit.* 3. *usque ad* 7. de prima divisione personarum in liberos et servos, ingenuos et libertinos. 3. a *tit.* 8. *usqu. ad* 12. de secunda divisione personarum in eos, qui sui, vel alieni juris sunt, seu in

dominos et servos, patresfamilias et filiosfamilias, ubi etiam de modis acquirendae patriae potestatis per nuptias, legitimationem et adoptionem, et de modis, quibus solvitur patria potestas. 4. a *tit.* 13. *usque ad finem* de tertia divisione personarum in eos, qui sub tutela, vel cura sunt, et eos, qui sub neutra hac potestate sunt. Occasione tutelae et curae agitur de Tutoribus testamentariis, legitimis et dativis, de Curatoribus, satisdatione, excusatione et crimine suspecti Tutoris et Curatoris.

Liber II. agit; I. a *tit.* 1. *usque ad* 5. de rebus corporalibus, et modis naturalibus acquirendi dominium. Item de rebus incorporalibus, seu juribus, ut servitutibus, usufructu, usu et habitatione. 2. a *tit.* 6. *usque ad* 9. de modis civilibus acquirendi per usucapionem et donationem, et de personis alienare, vel acquirere valentibus. 3. *a tit.* 10. *usque ad fin.* de modo civili acquirendi res universas per successionem ex testamento, et de his, quae testamento cohaerent, ut legata, fideicommissa.

Liber III. agit; I. a *tit.* 1 *usque ad* 13. de modis civilibus acquirendi res universas per successionem ab intestato, per bonorum possessionem, arrogationem, bonorum addictionem et venditionem. 2. a *tit.* 14. *usque ad fin.* de obligationibus realibus, verbalibus, chirographariis et consensualibus, et de quasicontractibus, modisque solvendi obligationem.

Liber IV. agit; I. a *tit.* 1 *usque ad* 5. de obligationibus ex delictis privatis, ut furto, rapina, damno, injuria, et quasidelictis. 2. a *tit.* 6. *usque ad* 16. de variis actionibus, exceptionibus, replicationibus, interdictis, et poenis temere litigantium. 3. a *tit.* 17. *usque ad fin.* de officio Judicis, et judiciis, seu delictis publicis.

Synopsis Pandectarum.

Justinianus *l.* 3. §. I. *cum seq. C. de Vet. Jur. Enuc.* ad numerorum naturam et harmoniam respiciens, divisit Pandectas in 7. tractatus, seu partes.

17. *Tractatus I.* a *libro* I, *usque ad* 4, praemissis principiis Juris, et personis tam privatis, quam publicis, continet praeparatoria judiciorum, uti sunt jurisdictio, citatio, satisdatio, feriae, dilationes, libellus, pacta, transactiones, personae auxiliares, ut Advocati, Procuratores, Syndici: item restitutiones in integrum, arbitria, et alia his cohaerentia.

Tractatus II. a *lib.* 5. *usque ad* 11. continet judicia in genere: item in specie judicia realia universalia circa haereditatem, et realia singularia, seu actiones reales circa res singulares, uti est Rei vindicatio circa corporalia; Confessoria et negatoria circa usumfructum et servitutes. Tum sequitur actio quadrupedaria, L. Aquiliae, effusi, dejecti, noxalis; et actiones mixtae finium regundorum, familiae herciscundae, communi dividundo, ad exhibendum, et varia miscellanea pro judiciis.

Tractatus III. a *lib.* 12. *usque ad* 19. continet condictiones, seu actiones personales ex contractibus et quasi-contractibus.

Tractatus IV. a *lib.* 20. *usque ad* 27. continet accessoria contractuum (uti sunt pignora, evictiones, rescissiones,

usurae, probationes, instrumenta, testes); juris et facti ignorantiam; item nuptias et tutelas.

Tractatus V. a *lib.* 28. *usque ad* 36. continet ultimas voluntates et successiones civiles.

Tractatus VI. a *lib.* 37. *usque ad* 44. continet successiones Praetorias, seu bonorum possessiones ex testamento, ab intestato: item novi operis nunciationem, actionem damni infecti, aquae pluviae arcendae, donationes, manumissiones, dominia, possessiones, usucapiones, sententias et adjudicationes, interdicta, exceptiones.

Tractatus VII. a *lib.* 45. *usque ad* 50. continet verborum obligationes, modos, quibus solvitur obligatio, delicta privata et publica, appellationes, Jura fiscalia, militaria et municipalia; et tandem per modum recapitulationis clauditur Digestum duobus titulis de Verborum significatione, et diversis regulis Juris.

18. Interpretes aliam faciunt partitionem Digesti: in *Digestum Vetus*, seu anterius, quia ordine ceteras partes praecedit. *Infortiatum*, quia juxta aliquorum somnia agit de rebus fortissimis; puta matrimonialibus, tutelis, et ultimis voluntatibus; melius diceretur *Infartiatum*, seu *Medium*, quia mediat inter vetus et novum; et ultimo in *Digestum novum*, seu ultimum, quia postremum locum obtinet. Rationes et derivationes horum nominum noli quaerere, quia sunt merae notae ad placitum, sicut apud Dialecticos *barbara celarent*, *darii* etc. Sic etiam quod Pandectae, quae per graecum Π citabantur, hodie per *ff.* scribantur, est merum signum ad placitum Notariorum, ex affinitate cum dicta littera graeca traductum. Idem dicendum de notis paragraphorum §. Insistendo proinde partitioni Interpretum, tres erunt partes Digesti: *Prima pars* protendi potest usque ad librum 22. inclusive, et traduntur in ea praeparatoria judiciorum, et actiones tam reales, quam personales. *Secunda pars* protenditur a lib. 23. usque ad 40. et traduntur in ea nuptiae, tutelae, ultimae voluntates, bonorum possessiones, seu successiones Praetoriae, novi operis nunciatio, actio damni infecti, aquae pluviae arcendae, de publicanis, donationes, et manumissiones. *Tertia pars* a lib. 41. usque ad ultimum 50. agit de dominiis, possessionibus, usucapionibus, adjudicationibus, interdictis, exceptionibus, stipulationibus, modis solventibus obligationem, delictis privatis et publicis, appellationibus, de juribus Fisci, militum et municipiorum, de Ver. Sign. et Reg. Jur.

Synopsis Codicis.

19. *Liber I.* agit 1. de Sacris, ut Summa Trinitate. 2. de Legibus, Rescriptis et Statutis. 3. de Magistratibus.

Liber II. de praeparatoriis judiciorum, ut de edendo, citando, pactis, transactionibus, Advocatis, Procuratoribus, restitutionibus, Arbitris, satisdationibus, formulis actionum et jurejurando.

Liber III. de Judiciis, Judicibus, Actore, Reo, actibus judicialibus, foro competente. Item in specie de actionibus realibus, mixtis et noxalibus.

Liber IV. de actionibus personalibus, contractibus, de exceptione Senatuscon-

sulti Macedoniani, Vellejani, usuris, uti et de probationibus.

Liber V. de nuptiis et tutelis.

Liber VI. de Servis et Libertis, bonorum possessionibus, testamentis, legatis et successionibus ab intestato.

Liber VII. de manumissionibus, praescriptionibus, sententiis et appellationibus.

Liber VIII. de interdictis, pignoribus, exceptionibus et stipulationibus, patria potestate, consuetudine et donationibus.

Liber IX. de delictis publicis et privatis, poenis, aliisque criminalibus.

Liber X. de Fiscalibus et Municipalibus.

Liber XI. de Patrimonialibus, Collegiis, Agricolis.

Liber XII. de dignitatibus et officiis Palatinorom.

Ex hac triplici Synopsi patet, quam diversa sit materiarum dispositio in Institutionibus, Pandectis, et Codice; sed non propterea animo concidere debet Juris Studiosus, quia systema hoc menti imprimendo, et Corpus Juris aliquoties obiter percurrendo, quidlibet facile in Jure reperiet.

§. II.

De Natura, Objecto, Praeceptis et Divisione Jurisprudentiae.

20. Q. I. *Quid sit Jurisprudentia?* R. Est *ars boni, et aequi.* Ita Celsus *l.* 1. *pr. ff. h. t.* seu *est Divinarum, atque humanarum rerum notitia, justi, atque injusti scientia; pr. Inst.* et *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* Dicitur 1. *ars,* quia Jurisprudentia habet certa praecepta ad efficiendas actiones justas dirigentia. *Dicitur* 2. *boni*, quia est habitus bene disponens intellectum ad optimum sui objecti. *Dicitur* 3. *aequi* non generaliter, prout *aequum* dicitur omne, quod est conforme legi, atque ita convertitur cum bono, sed *aequi* specifice in materia justitiae: quia Jurisprudentia dirigit voluntatem ad ponendum aequum secundum leges et exigentiam juris alieni. *Dicitur* 4. *divinarum rerum*, hoc est praeceptorum naturalium, quae in materia justitiae sunt prima principia Juris.

21. Q. II. *Qualis habitus sit Jurisprudentia?* R. 1. Est vera scientia. Ita communiter contra Vinn. et alios paucos negantes, illam reduci posse ad artificiosum et scientificum systema. Prob. ex §. 1. *Inst.* et *l.* 10. *ff. h. t.* ubi Jurisprudentia dicitur *justi et injusti scientia.* et *l.* 1. §. 1. *eod.* vocatur *vera philosophia.* Ratio est, quia ad veram scientiam plus non requiritur, quam principia infallibilia, et conclusiones ex his deductae, certae et evidentes; sed Jurisprudentia habet principia infallibilia, scilicet Jura naturalia, a quibus vim suam habent Jura civilia, et deducit scientifice conclusiones certas et evidentes, v. g. legem esse obligatoriam, quia est rationabile praeceptum Superioris; actionem secundum leges justam, esse laudabilem et Reipublicae proficuam, quia regulata est a principio, seu praecepto communi; usucapiones et servitutes esse licitas, quia bonum publicum praeferendum est bono privato; testamentum imperfectum non prodesse, quia caret forma substantiali etc. ergo etc. *Dices:* Principia Jurisprudentiae, scilicet Jura

humana, sunt mutabilia et fallibilia: item objecta illius sunt contingentia, uti actiones civiles. R. Licet Jura humana materialiter, et quoad determinationem sint mutabilia, formaliter tamen quoad vim obligatoriam, sunt immutabilia et infallibilia, cum innitantur huic principio: *justae legi Superioris parendum est.* Similiter *actiones civiles* in communi, prout attinguntur a Jurisconsulto, non sunt contingentes, sed necessariae, licet quoad existentiam et determinationem, mutentur. Sic enim necessariae sunt istae propositiones: Testamentum sua forma instructum, est validum; contractus legibus conformis,est legitimus etc.

22. R. 2. Jurisprudentia est ex fine suo practica, et subalternata Ethicae. Ita communiter. *Ratio* primi, quia scientia justi et injusti seu dirigens ad exercendam operationem justam, et cavendum ab injusta, est omnino practica, cum pro fine suo habeat opus; sed Jurisprudentia est *justi et injusti scientia, pr. h. t.* ergo etc. *Ratio* secundi, quia scientia habens principia demonstrata in scientia superiori, est ei subalternata, sed Jurisprudentia habet principia sua demonstrata in Ethica, ergo etc. Probatur minor: hoc principium Jurisprudentiae; *Legi Superioris parendum est,* demonstratur in Ethica, quia inferior subjicitur Superiori, et ejus directione indiget ob salutem Reipublicae: et hoc principium; *bonum publicum praeferendum est privato,* demonstratur in Ethica, quia ratio naturalis dictat, majus bonum esse praeferendum minori bono, et sic in caeteris; quia, ubi desinit Ethicus, ibi incipit Jurisconsultus, ergo etc. Quod si ad hanc subalternationem differentiam accidentalem objecti desideras, ista facile assignatur: nam objectum Ethicae est actus moralis, objectum vero Jurisprudentiae est actus moralis, ut *justus,* seu *rectificatus per leges.*

23. R. Scientia juridica est habitus diversus a prudentia; nam objectum utriusque, et modus procedendi est diversus: et quidem objectum scientiae juridicae est actio civilis in communi, et modus procedendi universalis v. gr. Legitimo Superiori parendum est; sed Imperator, aut Rex est legitimus Superior suorum; ergo etc. Ad objectum prudentiae est actio vestita omnibus particularibus circumstantiis, et modus procedendi singularis: v. g. Qui, pensatis omnibus, videtur mihi legitimus Superior, ei parendum est; sed Carolus VI. pensata ejus electione, caeterisque circumstantiis, videtur mihi esse legitimus Superior et Imperator subditorum saecularium; ergo ab his ei parendum est. Tum quia, experientia teste, sicut optimus Theologus quandoque pessimus est Christianus, ita Jurisconsulti optimi, saepe minime sunt prudentes, dum in consiliis, et particularibus materiis in commodum et favorem suum justitiam susque deque pervertunt, et limites judicii prudentialis, quod rectae conscientiae est regula, transgrediuntur. Fateor tamen per studium Juris, praesertim si praecepta ejus frequenter particularibus materiis applicentur, occasionaliter acquiri habitum prudentiae; qua de causa scientia legum dicitur *Jurisprudentia*, et Jurisconsulti *Prudentes,* §. 8. *Inst. de Jur. Natur. Gent. et Civil.*

2

24. Q. III. *Quod sit objectum Jurisprudentiae?* R. 1. Objectum materiale remotum est triplex: *Personae, res, et actiones*; §. *ult. Inst. de Jur. Nat. Gent. et Civil.* « *omne autem Jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.* 2. Objectum materiale, proximum, sunt *actus voluntatis:* formale, est *rectitudo aequalitatis* secundum leges: complexum et adaequatum, est actio civilis, quatenus in materia justitiae rectificata per leges, seu justitia actualis a legibus regulata. Ita in re com. Et patet ex definitione Jurisprudentiae, quae est *ars boni et aequi, justi et injusti scientia.* Hinc Ulpian. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.* de Jurisconsultis ait: » *Justitiam namque colimus, et boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, veram nisi fallor, philosophiam, non simulatam affectantes:* nam Jurisprudentia ex fine suo intrinseco tendit ad dirigendos actus justitiae secundum leges, ergo etc. 3. Finis extrinsecus Jurisprudentiae est salus et felicitas Reipubl. et finis ultimus est Deus, tamquam principium et finis omnium Jurium et Jurisconsultorum. *Dices:* actio justa est objectum virtutis justitiae, et Ethicae, ergo non jurisprudentiae. R. hic diversam rationem esse spectandam: nam actio justa, ut *moralis* est, pertinet ad Ethicam; ut *justa est secundum aequalitatem*, pertinet ad habitum, seu virtutem justitiae; ut *regulata est secundum leges* seu Jura civilia, pertinet ad Jurisprudentiam, quae licet sit in intellectu, tamen regulat actus voluntatis ad aequalitatem legalem aequi. Denique ut est vestita his circumstantiis, pertinet ad prudentiam regulantem. Sic vendere cum aequalitate mercis et pretii, est objectum et actus justitiae: at vendere cum certo modo, et solemnitatibus a Jure praescriptis, est actus regulatus a Jurisprudentia, licet eliciatur a voluntate.

25. Q. IV. *Quot sint generalia praecepta Juris?* R. Haec tria: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*, §. 3. *h. t.* Primum praeceptum, licet ampliari possit ad omnem honestam vitam, ne quid turpe et rationi dissonum committatur, tamen principaliter procedit de vita honesta intra limites justitiae, atque ita, est principium, ex quo manant duo reliqua praecepta: alterum negativum *neminem laedere*, alterum affirmativum *suum cuique tribuere*, etiam malefactori poenam, quatenus per delicta ablatus honor civium Reipubl. restituatur.

26. Q. V. *Quotuplex sit Jus acceptum pro Jurisprudentia?* R. Duplex: *Publicum et Privatum*, §. *ult. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. eod.* nam divisio ista, quae non est subjectiva ex parte habituum, sed objectiva ex parte materiae, desumitur ex fine, seu utilitate, quam Jus respicit: talis autem utilitas vel est principaliter publica, vel privata; ergo etiam Jus aliud est publicum, aliud privatum. *Publicum* est, *quod ad statum Reipubl. spectat*, hoc est quod principaliter disponit de Magistratibus et negotiis publicis; atque ita pro fine habet principaliter utilitatem publicam Reipublicae, licet secundario et in consequentiam utilitas ista redundet in privatos. Hinc Ulp. *l.* 1. §. 2. *ff. hoc tit.* dicit Jus publicum consi-

stere in *Sacris*, *Sacerdotibus et Magistratibus*, quae tria ad utilitatem publicam ordinantur. Hodie tamen *Sacra et Sacerdotes* non Civili, sed Canonico Jure reguntur. ***Jus Privatum*** est, ***quod ad singulorum utilitatem spectat;*** hoc est quod principaliter disponit de privatis actionibus civium; atquo ita pro principali fine habet utilitatem privatorum, licet haec secundario et in consequentiam redundet in bonum commune. Hic Imp. omisso Jure publico, agere intendit de privato, ad quod pertinent *libertates, servitutes, patria potestas, tutela* et *cura, rerum dominia, testamenta, contractus, delicta, judicia*, et alia hujusmodi. *Dices*: Multa ad Jus privatum spectantia dicuntur esse Juris publici, ut leges testamentorum, adoptionum, fora, plateae, delicta publica etc. R. Jus dici publicum ex fine utilitatis publicae; caetera vero aliis modis dicuntur publica: vel *effective*, quia procedunt ab auctoritate publica, et privatorum pactis mutari nequeunt, sicut leges, juxta *l.* 38. *ff. de pact.* » *jus publicum privatorum pactis mutari non potest;* vel publica *usu*, quia toti populo sunt communia, sicut fora, plateae etc; vel publica *reservatione*. quia auctoritati legis reservantur, sicut poenae publicorum judiciorum, *l.* 15. *pr. ff. ad municip.*

27. Q. VI. ***Ex quibus praeceptis collectum sit Jus privatum?*** R. ***Ex naturalibus praeceptis, aut gentium, aut civilibus***, ob quod etiam ***tripartitum*** dicitur, ***§. ult. in fin. h. t., l.*** 1. ***§.*** 2. ***ff. eod.*** nam quilibet civis, ut homo est, regitur ***Jure naturali:*** ut pars est societatis humanae ex integris gentibus congregatae, regitur *Jure gentium*; et ut est pars certi populi, seu civitatis, regitur *Jure civili* talis populi. Ceterum tria haec genera praeceptorum, etiam communia sunt Juri publico, quia et hoc inniti debet Juri naturali, gentium et civili. *Dices*: Praecepta ista praesertim naturalia pertinent ad Ethicam, ergo non ad Jurisprudentiam. R. et pro solvendis pluribus dubiis haec te notare volo: 1. Jura naturalia ut sunt principia per se nota, pertinent ad *synderesim*, quae est habitus primorum principiorum practicorum tam universalium, seu altiorum v. g. bonum est faciendum; malum fugiendum; bonum publicum praevalet privato; necessitas non habet legem etc., quam communium, seu inferiorum per se innotescentium v. g. non est furandum, fornicandum etc. 2. Jura naturalia, ut substant discursui ethico ad inferendam conclusionem, per modum principii spectant ad Ethicam, v. g. subditus parere debet suo Praelato, quia *inferior parere debet Superiori*, quod est principium Juris naturalis, ex quo sequitur prior illatio. 3. Jura naturalia, ut sunt regula prima et suprema dirigens omnes leges inferiores, et quatenus contingenter, seu arbitrarie determinantur a Jure humano, pertinent ad Jurisprudentiam, tamquam illius principia, v. g. hoc praeceptum naturale, malefactores sunt puniendi, dirigit leges criminales, et ab iis determinatur ad certum modum puniendi per gladium, ignem etc. 4. Jura naturalia, ut applicantur actui omnibus circumstantiis vestito, pertinent ad virtutem prudentiae, ejusque partes, scil. ad *Eubuliam* pro

dando recto consilio, ad *Synesim* pro recte dijudicandis consiliatis secundum principia communia, ut depositum domino est reddendum, alienum non est accipiendum etc., ad *Gnomen* pro recte dijudicandis consiliatis secundum principia altiora, v. g. bonum publicum praevalet privato, necessitas non habet legem etc. ex quibus sequitur depositum non esse reddendum hosti Reipubl., in extrema necessitate alienum accipi posse etc. Vides ergo, quod Jura naturalia sub diversa ratione et applicatione ad diversas scientias et virtutes pertineant, ipsaque synderesis omnia moralia ad se trahat, omnibusque deserviat.

28. Q. VII. *An ergo dicendus sit Jurista scientificus, qui callet illa triplicia praecepta ad Jus pertinentia?* R. Negative: nam acquirere talia praecepta non est aliud, quam sibi comparare quemdam habitum primorum principiorum legalium. Ut vero Jurista dicatur scientificus, requiritur insuper, ut sciat artificiose secundum principia Juris deducere conclusiones necessarias primario, et ubi hae deduci non possunt, saltem probabiles, cum et istae secundario ad scientiam pertineant. Ita fecerunt sapientissimi Jurisconsulti in Pandectis citati, qui in Leges, Senatusconsulta, Edicta eruditissimos Commentarios ediderunt, et innumeras conclusiones ex Juribus latis deduxerunt, ita ut Interpretationes Prudentum olim communiter *Jus Civile* appellatae sint, *l.* 2. §. 12. *ff. de orig. Jur.* De praeceptis Juris agetur *seq. tit.* Cum vero Jus circa justitiam occupetur, merito de illa aliquid dicendum et revocandum erit ex Ethica, siquidem in Jure praeter definitionem justitiae vix aliud quid de illa specialiter reperitur.

§. III.

De Justitia.

29. *Justitia* hic non accipitur pro gratia sanctificante, nec pro collectione omnium virtutum, quo modo dicitur justitia *universalis*, sed prout est virtus specialis una ex quatuor virtutibus Cardinalibus. In quo sensu:

30. Q. I. *Quid sit justitia?* R. Est *constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi: pr. h. t., l.* 10. *ff. eod.* Dicitur: 1: *voluntas* non formaliter, ut est potentia animae, sed metonymice, ut significat actum vel habitum practicum voluntatis. *Dicitur* 2. *constans*, quia justitia est habitus firmus et stabiliter inclinans ad suum actum. *Dicitur* 3. *perpetua*, non *subjective*, qualiter in solo Deo perpetuo manet, sed *objective* et *affective*, quia justitia, quantum est de se, semper quodcunque jus alterius intendit adaequare. *Dicitur* 4. *jus suum*: hae particulae *dare cuique jus suum* locum tenent differentiae, quia justitia ex natura sua est virtus ad alterum, et unice intendit dare alteri, quod suum est. Ex his solvuntur argumenta in contrarium. Videatur S. D. 2. 2. *q.* 58. *a* 1. Porro data definitio justitiae non tantum competit justitiae creatae, sed etiam per analogiam, demptis imperfectionibus, accommodatur justitiae increatae in Deo.

31. Q. II. *Quot sint partes Justitiae?* R. 1. Partes subjectivae, seu species sunt tres: Justitia *commutativa, distri-*

butiva et *legalis:* nam etiam tres sunt modi ponendi aequalitatem ad alterum, scilicet *partis ad partem*, seu civis ad civem, *totius ad partem*, seu Communitatis, aut Principis ad civem, et *partis ad totum*, seu civis ad Communitatem qua talem. Ex his primum facit *commutativa*, secundum *distributiva*, et tertium *legalis*, ut mox patebit; ergo etc.

32. *Commutativa* est, quae dat jus cuique suum inter privatos secundum aequalitatem arithmeticam rei ad rem, atque ita adaequat *jus alienum proprietatis* late acceptae pro omni jure quaesito in re, vel ad rem; v. g. equum emisti 100. flor., da 100. et jus venditoris ex justitia commutativa adaequasti. Oritur haec justitia ex contractibus, delictis proximo injuriam, aut damnum inferentibus, aliisque titulis, quibus aliquid debetur ex testamento, legato etc. *Dices:* Princeps, vel Communitas saepe contrahit cum privato, vel ei damnum facit, ergo Commutativa datur etiam inter Principem et civem. R. Nego consequens; nam Princeps, vel Communitas in tali casu reputatur pro privata persona.

33. *Distributiva* est, quae in distributione officiorum et aliorum bonorum communium dat cuique civi suum, secundum proportionem geometricam meritorum et capacitatis; atque ita adaequat *jus condignitatis*, seu *suitatem membri*. Haec justitia datur tantum in Communitate, seu Principe, aut superiore, qua tali, cujus est distribuere bona communia inter subditos.

34. *Legalis*, seu *Generalis* est, quae in praestatione onerum dat Communitati, quod suum est; atque ita adaequat *jus observantiae*, seu *suitatem Communitatis*. Haec justitia datur in subditis secundum proportionem, partim arithmeticam, in quantum quilibet civis pro bono communi tenetur dare, aut facere tantum, quantum potest et debet; partim geometricam, in quantum onera civibus imponenda sunt secundum cujusque vires et facultates. Datur quoque in Principe, seu Superiore, quia iste non minus, imo magis quam subditi, tenetur studere bono communi. Dicitur autem *Legalis* non ideo quia secundum legem operatur, hoc enim commune est cuique virtuti; et *Generalis* non ideo, quia est omnis virtus; sed quia praecipue et generaliter in omni materia attendit observantiam legum pro bono communi, ob quod etiam apud Religiosos vocatur *Observantia*, seu *Disciplina regularis*. Sub Justitia legali continetur *Epikia*, seu benigna interpretatio legis secundum bonum et aequum, quae in operationibus suis non attendit ad verba legis sed ad mentem Legislatoris propter speciales circumstantias in lege non expressas. Sic enim hoc praeceptum, *Laicus non tangat vasa sacra*, benigne interpretamur, quod non obliget pro casu, quo Infideles vasa ista diriperent.

35. His additur Justitia *Vindicativa*, quae pro merito culpae poenas infligit. Ex parte rei non est vera justitia, quia ei nulla fit injuria, si non puniatur; at ex parte judicis est vera justitia, ceu pars Commutativae, quia Judex ex quasi-contractu cum Republica inito tenetur malefactores punire, et ita ablatum honorem Reipublicae restituere. Caeterum an

commutativa , *distributiva* et *legalis* stricte et univoce conveniant in ratione justitiae, est quaestio de nomine, quam hic libenter omitto, cum ad Jus nihil faciat: nam si in definitione justitiae per *jus suum* intelligatur jus jam quaesitum et appropriatum, tunc sola Commutativa est stricta justitia; si vero *jus suum* praescindit a jure quaesito et quaerendo, seu appropriato et appropriando, etiam pura distributiva, et pura legalis est proprie et stricte justitia.

36. R. 2. Partes potentiales Justitiae sunt: *Religio*, *Poenitentia*, *Pietas* et *Observantia*, quae a rigore justitiae deficiunt ex *defectu aequalitatis*, quia Deo, parentibus, patriae, magistris et majoribus nunquam ex integro satisfacimus, quin maneamus eis obligati. Item *veracitas*, *gratitudo*, *amicitia*, *liberalitas* et *vindicativa justitia*, quae a rigore justitiae deficiunt ex defectu rigorosi debiti, cum fundentur in solo debito morali bonestatis.

37. Q. III. *Quod sit objectum Justitiae in genere, et specie?* R. 1. Objectum *materiale* justitiae in communi remotum, est res debita; proximum, est operatio voluntatis: *formale quod*, est rectitudo aequalitatis, quae ponitur inter jus activum unius, et passivam obligationem alterius: *complexum* ex utroque est jus, seu justum passivum alteri legaliter debitum: *motivum*, seu ratio *formalis sub qua*, est honestas illa specialis, quae relucet in positione aequalitatis; et objectum, seu persona *cui*, est ille, qui vestitus est jure activo, quod ab altero adaequatur. Ita haec omnia patent ex definitione justitiae, quae dat cuique jus suum, v. g. operario mercedem, in quo exemplo, pecunia in mercedem conventa, est objectum materiale *remotum;* actio voluntatis, qua merces ista datur, est objectum materiale *proximum*; rectitudo aequalitatis in actione voluntatis relucens, est objectum *formale quod*; honestas solvendi mercedem est *motivum*; operarius ut vestitus jure activo, seu exactivo hujus mercedis, est *subjectum, cui* solvitur, seu cujus jus activum per mercedem datam adaequatur. Ex his colliges, ad hoc, ut *jus suum* cuique dandum, sit objectum justitiae, tria requiri: 1. Ut sit debitum *rigorosum*, seu *legale*, ad quod solvendum Jura et leges adstringunt prout exigit jus activum alterius: 2. Ut sit *aequale*, quia adaequationem istam justitia requirit: 3. Ut sit *ad alterum*, seu alteri debitum, quia sibi ipsi nemo proprie debet. Ista vero *alteritas* non debet esse tantum personarum, sed etiam jurium diversorum; et ideo quia pater et filius, dominus et servus quoad certos effectus civiles, non habent diversa jura, sed fictione juris reputantur pro una persona, justitia inter eos non datur, quoad tales effectus, v. g. ut dominus cum servo contrahat.

38. R. 2. Objectum justitiae *Commutativae* est *debitum legale*, seu *suitas juris quaesiti*, inter privatos adaequanda: nam commutativa ex parte subjecti praesupponit jus quaesitum in re, vel ad rem. 2. Objectum *Distributivae* est *debitum legale*, seu *jus condignitatis* ad bona communia: nam distributiva vult dare cuique jus suum, secundum merita et capacitatem. 3. Objectum *Legalis* est *debitum legale*, seu *jus obser-*

vantiae, a membris Communitatis pro bono communi adaequabile: nam hoc jus observantiae legum, per se intendit justitia legalis.

Objicies 1: Hospitalitas est debita peregrinis; *pr. d.* 42. et gratitudo benefactoribus, nec tamen sunt justitiae. 2. Debitor pauper solvens 50 pro 100. facit actum justitiae, non tamen ad aequalitatem; ergo aequalitas non requiritur ad objectum justitiae. 3. Qui pro equo sublato valoris 100., pendit 100., ponit aequalitatem, non tamen actum justitiae, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest, *l.* 2. §. 1. *ff. de Reb. Credit*: R. *Ad* 1. Dist. ant. est debita debito morali et simplicis honestatis; conc. ant. debito legali et rigoroso, seu justitiae; neg. ant. *Ad* 2. Actus iste est imperfectus, ex natura sua ordinatus ad solutionem debito adaequatam. *Ad* 3. Dist. ant. ponit aequalitatem debitam, seu adaequatam cum jure activo equi debiti; neg. ant. indebitam et materialem; conc. antec. nam in quantitatibus genus, at in speciebus, seu corporibus debitis, species reddi debet. Jam ut in hac materia confusio, quae in quibusdam Scriptoribus inextricabilis est, evitetur, necesse est explicare essentiam et divisionem Juris activi. Unde

39. Q. IV. *Quid, et quotuplex sit Jus potestativum?* R. 1. *Jus Potestativum* est legitima facultas disponendi de aliqua re. *Dicitur* 1. *legitima*, hoc est legibus permissa, seu legi naturali, Divinae et humanae conformis, non autem ei repugnans. Unde potestas, qua latro viatorem spoliat, seu aliquid ab eo exigit, non est legitima, seu juris; sed facti et violentiae. *Dicitur* 2. *disponendi*, quod verbum accipitur latissime pro quocunque actu, vel omissione potestati subjectis, ut sunt agere, uti, abuti, alienare, possidere, petere, condicere, praecipere, gubernare etc.: nam qui potestate pollet, omnia potest, quae tali potestati subjiciuntur.

40. R. 2. Jus potestativum recte dividitur in *Absolutum*, seu *secundum se*, quod datur ad exercendas proprias actiones, vel omissiones subjecti jus tale habentis: quo sensu dicimus, quod quisque Juri suo uti et abuti possit, et utens jure suo nemini faciat injuriam etc; et in *Respectivum*, seu *Activum*, vel potius *Exactivum*, quod datur in ordine ad actiones, vel omissiones alienas; adeoque exigit, ut alter aliquid agat, vel omittat in gratiam jus activum habentis. Et de hoc in *seq. responsione* agetur. Jus potestativum absolutum dividitur in *Reale* et *Personale*, seu *in re* et *ad rem*. *Reale*, seu *in re*, est, quo res aliqua immediate in se ipsa est nobis obligata, seu vi cujus rem in se ipsa nobis subjectam habemus. *Personale*, seu *ad rem* est, quo non res ipsa, sed persona aliqua est nobis obligata ad aliquid dandum, vel faciendum. Ad *Jus reale* requiritur *existentia rei*, vel physica in rebus corporalibus, vel moralis in rebus incorporalibus, seu juribus; *justus titulus*, seu habilis ad transferendum, aut acquirendum dominium, seu aliud jus reale, uti a natura est permissio ad occupandam rem communem, quae nullius est, item venditio, permutatio, donatio etc.; et *traditio rei* vera, aut ficta, vel alius modus quo jura realia acquiruntur, ut usucapio, occupatio

rei communis, testamentum, legatum, et in spiritualibus v. gr. collatio beneficii, confirmatio electionis ad Praelaturam etc. nam » *traditionibus, et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis, transferuntur, l.* 20. *Cod. de pactis.* Plura de hoc *lib.* 2. *tit.* 1. *a num.* 52. Ad *Jus personale* sufficit justus titulus pacti, seu contractus, aut quasi-contractus, delicti, vel quasi-delicti quo proximo nocetur. Ex his Jus reale parit *actionem realem*, seu *in rem*, ut res ista repeti possit a quocunque possessore; Jus vero personale parit *actionem personalem*, seu *in personam*, ut ista det, vel faciat, quod ex conventione, aut obligatione, delicto, contractu dandum, vel faciendum est: v. g. emisti a Titio equum 100. florenis numeratis; antequam equus tibi tradatur, habes jus personale ex contractu emptionis quaesitum, vi cujus actione personali experiri potes contra Titium, ut equum tradat: facta autem traditione equi, habes jus reale in equo. 3. Species Juris realis sunt non tantum duae, ut aliqui statuunt, scilicet *dominium et jurisdictio;* sed plures aliae: ut jus servitutis, pignoris, possessionis, potestatis patriae, dominicae, oeconomicae, tutoriae, curatoriae; item jus venandi, piscandi, jus Parochiae, Praelaturae, et alia similia jura, de quibus suis locis (*). Jus vero personale tot habet divisiones, quot sunt species pactorum, seu contractuum, et obligationum ex delicto, ut furto, rapina etc.

11. R. 3. *Jus activum* est potestas legitima alterum obligandi in suum commodum. Dicitur 1. *obligandi* hoc est necessitate adstringendi ad aliquid faciendum, vel omittendum. Dicitur 2. *in suum commodum*, hoc est in utilitatem obligantis, ut suum ei tribuatur: v. g. Titius habet equum proprium, et exinde habet jus activum, exigendo, seu obligando alios, ne equum sibi auferant, vel ei noceant, et si quis eum abstulit, vel nocuit, ut restituat, vel damnum reparet; quae restitutio, aut damni reparatio cedit in utilitatem Titii. Et hoc sensu Justitia dicitur *dare cuique jus suum:* nam ad hoc requiritur, ut ex parte unius detur *jus activum*, seu potestas alterum obligandi, et ex parte alterius detur *jus passivum*, seu passiva obligatio faciendi, aut omittendi id, quod exigit jus activum, ceu radix et mater exercendae justitiae, prout haec ponit adaequationem inter jus activum et passivum. 2. *Jus activum*, formaliter, et ratione sui non dividitur aliter quam ipsa Justitia, ac proinde trifariam: in jus activum correspondens Commutativae, quod est *jus quaesitum proprietatis* late acceptae pro omni jure jam obtento, sive personali: in jus activum correspondens Distribu-

(*) Recte quidem *Jus in rem* Auctor noster definit, et quae ejusdem sint requisita firmat. Quum vero ad enumerandas Jurium realium species procedit, eadem forte oblitus quae antea docuerat, inter eas recenset et jurisdictionem, et patriam, dominicam, tutoriam, curatoriamque potestatem, et ea quae dominii (potissimae jurium in rem speciei) nihil aliud sunt quam vel fundamenta vel modi adquisitionis: quibus in omnibus nullum concurrere ex requisitis superius enunciatis, nemo non videt. — Haec fuse exponere brevis notae fines non sinunt. Hoc tantum addemus, jurisconsultorum fere omnium consensu, sex Jurium in rem species adnumerari, scil. *dominium, servitutem, emphytheusim, superficiem, pignus et hypothecam, jus hereditarium.*

tivae, quod est *jus condignitatis;* et in jus activum correspondens Legali justitiae, quod est *jus observantiae.* Ratio hujus divisionis est, quia tot modis dividi debet jus activum, quot modis fieri potest illius adaequatio per justitiam; sed tales modi sunt tantum tres, scilicet modus commutativae, distributivae et legalis, ergo etc. Nec obstat, quod DD. aliqui Jus activum dividant in *reale et personale;* nam dividunt illud inadaequate, prout correspondet soli justitiae commutativae, quae in multorum sententia est sola stricte et rigorose justitia. Hoc sensu intelligenda sunt, quae ego scripsi in *Disput. Civ. Disput.* 5. *Controv.* I. *num.* 3.— 3. Cetera jura, qua talia, non sunt activa, ut jus *dominii*, *et jurisdictionis* etc.; nam *dominium* est jus reale, seu potestas disponendi de re sua, adeoque respicit proprias actiones subjecti. At *dominium* materialiter spectatum, ut respicit alterum, obligando illum, ne rem domini auferat, vel ablatam restituat, est sub hoc respectu proprie jus activum, seu exactivum, quia ista exigit ab altero obligato. Similiter *jurisdictio*, ut est jus gubernativum, seu potestas gubernandi subditos, ad utilitatem eorum, seu Communitatis, non est *jus activum*, quia licet obliget subditos, non tamen in commodum habentis jurisdictionem, sed in commodum subditorum. At jurisdictio, ut est jus proprium Principi, aut Judici inhaerens, quo alii obligantur, ne Principem, aut Judicem injuste hoc jure spolient, vel in usu jurisdictionis turbent et impediant, hoc respectu est proprie *jus activum*, seu *proprietatis.* Ita philosophare de jure Parochiae, Praelaturae etc.

Dices contra divisionem Juris activi: Violans puram distributivam, vel legalem justitiam, non tenetur ad compensationem faciendam, sicut v. g. Episcopus conferens beneficium digno, omisso digniore, non tenetur quidquam digniori compensare, cum iste non habuerit jus quaesitum ad beneficium; ergo respectu distributivae et legalis non datur jus activum. R. Probabilius conc. antec. et neg. conseq., nam restitutio et compensatio damni est actus solius justitiae commutativae, dum laeditur jus quaesitum proprietatis; at si laedatur jus activum condignitatis, vel observantiae, peccatur quidem contra justitiam, sed nulla oritur obligatio compensandi, ut mox dicam.

42. Q. 5. *Quanta sit obligatio justitiae?* R. 1. Ex genere suo gravis, cum quisque graviter obligetur proximum suum indemnem conservare. At ex parvitate materiae obligatio ista fit levis, ut si diviti unum obolum auferas.

43. R. 2. Obligatio justitiae commutativae oritur ex omnibus pactis et contractibus; nec non ex quasi-contractibus, uti sunt negotiorum gestio, tutela, cura, rerum communio, haereditatis communio inter plures cohaeredes, aditio haereditatis ad solvenda legata, indebiti solutio: item ex tacitis conventionibus inter Principem et Rempubl., Praelatum et Ecclesiam etc: denique ex delictis, vel quasi-delictis, quibus proximo nocetur. Praecipuus actus Commutativae est restitutio: et quidem si jus actu habitum violatum est tantum restitui debet, quantum ablatum

3

fuit: si vero jus in spe injuste impeditum est, non restituitur tantum, quantum est jus in re, quia sic plus restitueretur, cum jus in re sit plus, quam jus in spe: sed aliqua restitutio facienda est secundum arbitrium boni viri, attenta conditione personarum et negotiorum; ut si quem injuste impedivisti a consecutione officii, vel beneficii sperati. Caetera de restitutione vide in Moralistis.

44. R. 3. Obligatio justitiae distributivae purae oritur in Superiore ex debito distribuendi officia et bona communia. Peccatur contra hanc justitiam per acceptionem personarum, quae ex genere suo est mortalis, dum scilicet personae alicui attribuitur id, quod secundum ejus merita et capacitatem non esset ei attribuendum: seu dum aliquid datur personae sine causa, quod propter causam dandum esset, v. gr. beneficia Ecclesiastica danda sunt propter causam majoris dignitatis et utilitatis; ergo si dentur alicui minus digno et minus utili Ecclesiae, committitur acceptio personarum.

45. R. 4. Obligatio justitiae legalis purae oritur ex debito conservandi jus commune. Peccatur contra hanc justitiam per speciale vitium, seu delictum injustitiae illegalis, in quantum bonum commune contemnitur, et pars Communitatis non facit tantum, quantum potest et debet pro bono communi. Caeterum delictum hoc non affert specialem malitiam, nisi accedat contemptus formalis; seu dum quis peccat animo contemnendi bonum commune, vel contra illud machinandi, v. g. si cives, Clerici, aut Religiosi velint prodere, aut subvertere patriam, Ecclesiam, disciplinam Ecclesiasticam, aut regularem.

46. R. 5. Ex violatione justitiae distributivae, aut legalis, si pura sit, non oritur obligatio restituendi: tum quia non laeditur jus proprium, aut quaesitum alteri; tum quia S. D. et TT. communiter docent restitutionem esse actum proprium justitiae commutativae. *Dices:* si quis injuste impedivit digniorem a consecutione officii, v. gr. illum denigrando et discommendando, tenetur ei ad restitutionem; ergo etiam Superior, qui omisso digniore contulit officium minus digno, tenetur digniori ad restitutionem. R. neg. conseq., nam Superior in hoc casu peccat solum contra distributivam; injuste vero impediens, contra commutativam: siquidem dignior, licet non habeat jus quaesitum ad officium, habet tamen jus proprium et quaesitum, ne per dolum et malas artes impediatur a consecutione officii.

47. R. 6. Si distributivae, ut plerumque fit, misceatur commutativa, ex violatione illius oritur obligatio restituendi. Ita comm., nam tali casu jam laeditur jus proprium alterius. Exempla obvia sunt: 1. Si testator mille aureos relinquat distribuendos inter pauperes, secundum proportionem paupertatis; tunc enim si minus detur pauperiori, distributor tenetur ei ad restitutionem, quia laesit jus ipsius ex legato quaesitum. Idem dic de belli duce, qui a Principe accepit praemia inter milites distribuenda, secundum proportionem meritorum. 2. Si Papa, Episcopus et Praelatus regularis conferat officia et beneficia Ecclesiastica minus dignis, non tenetur quidem ad resti-

tutionem dignioribus faciendam: attamen respectu Ecclesiae, cui ex justitia commutativa, seu quasi-contractu tenebatur praeficere digniorem, obligatur reparare omnia damna, quae tali Ecclesiae, vel monasterio obveniunt ex regimine Clerici, aut Religiosi minus idonei. Fuse et nervose de justitia scribit S. D. 2. 2. *quaest.* 57. *usque ad* 79. quem utinam omnes Legistae et Canonistae legant, ut justitiam, seu objectum Jurisprudentiae, sartam tectam conservent.

TITULUS II.

De Jure Naturali, Gentium et Civili.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* I. *tit.* 1. 2. 3. 4. In Codice *lib.* I. *tit.* 14. 15. 16. 17. In Jure Can. *tit. de Constit.* ubi alii loci communes allegantur.

1. In hoc titulo agitur de Jure legali, seu accepto pro communi praecepto, ut patet ex §. *ult. Inst. de Just. et Jur.* ubi Imp. dicit, Jus *collectum esse ex naturalibus praeceptis, aut Gentium, aut Civilibus.* In quo sensu Jus est ordinatio rationis, seu regula communis vivendi, justa quam membra Communitatis regantur et operentur, l. 2. *ff. de Legibus, can.* 2. *d.* I. Licet autem hujus Juris tria hic ponantur membra, scilicet *Jus Naturale, Gentium, et Civile*, tamen divisio ista est tantum mediata: nam *Jus legale* immediate dividitur in *Naturale, et Positivum;* quorum interim hic terminos explicabo. *Naturale* est, quod ab ipsa natura necessario ortum habet, adeoque independenter a libero placito voluntatis dictat aliqua facienda, et aliqua omittenda, v. g. Deum esse amandum, et non odio habendum. *Positivum* est, quod ex libera voluntate dei, aut hominis constituitur; atque ita aliquid ponit, quod jure naturali non est positum, v. g. baptismum suscipere, Missam audire diebus certis, arma non portare etc. Hinc juxta tritum axioma; spectantia ad Jus naturale ideo praecipiuntur, aut prohibentur, quia intrinsece bona, vel mala sunt, saltem exactive et fundamentaliter: e contra spectantia ad Jus positivum ideo bona, vel mala sunt, quia praecipiuntur, vel prohibentur. 2. Jus positivum dividitur in *Divinum*, quod Deus constituit in veteri et novo testamento, et *Humanum*, quod ab homine constituitur: et hoc ex diversitate Constituentium subdividitur in Gentium, Civile, et Ecclesiasticum, de quo ultimo Canonistae. Ex his patet divisionem istam Juris desumi a causa efficiente, quia Jus naturale ab Auctore naturae, Jus gentium ab ipsis gentibus, et Jus civile a populo, seu Principe certae civitatis constituitur. Sit

§. I.

De Jure Naturali.

2. *Nota*, cum natura creata non sit a se, sed essentialiter a Deo, ut auctore naturae, Jus naturale posse, imo necessario debere spectari dupliciter: 1. *Active* seu *constitutive* ex parte Dei Legislatoris et sic Jus naturale datur in Deo, estque ipsa lex aeterna Dei, seu ordinatio Divinae Sapientiae actiones omnium creaturarum dirigentis ad bonum

commune universi, quod est gloria Dei. Ita constat ex c. 8. *Proverb.* ubi fere per totum sermo est de Sapientia aeterna, omnia creata dirigente, et in *fin.* additur: *qui autem in me peccaverit, laedet animam suam:* anima autem non laeditur, nisi peccando contra legem; ergo datur in mente Dei, tanquam Supremi Gubernatoris, lex aeterna totius universi gubernativa, seu Jus naturale active spectatum, cui omnis natura creata pareat ad bonum commune universi, quod est gloria Dei, seu summum bonum et finis ultimus creaturarum, propter quem factae sunt. 2. Jus naturale spectatur *passive*, seu *terminative*, aut *partecipative*, ex parte creaturarum, quo modo est quaedam participatio, seu impressio legis aeternae naturaliter dictans, bonum creaturae conveniens esse appetendum, et malum fugiendum. Hac veritate supposita, Doctores illi, qui Jus naturale dicunt formaliter consistere in ipsa lege aeterna Dei, loquuntur de Jure naturali active spectato ex parte Dei Legislatoris, quibus omnino adhaereo: qui vero illud in aliquo creato constituunt, loquuntur de eodem passive, seu participative spectato ex parte creaturarum. Et in hoc secundo sensu hic agetur de Jure naturali.

3. Q. I. *An, et quomodo in creaturis detur Jus naturale?* R. 1. In omnibus creaturis datur aliquo modo Jus naturale. Ita docet S. Scriptura, quod scil. Deus creaturis etiam irrationalibus posuerit praeceptum et legem, *Ps.* 148. *praeceptum posuit, et non praeteribit*; *Prov.* 8. *v.* 29. *legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* De hominibus evidenter probat Apost. *Rom.* 2. *v.* 14. *cum enim gentes, quae legem* (positivam) *non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex* etc.: ratio est, quia omnis creatura aliquid participat ex lege aeterna Dei, quatenus ex ejus impressione inclinat in proprium actum et finem: quo modo inclinando et secundum inclinationem operando dicitur obedire legi aeternae, ergo, etc.

4. R. 2. Jus naturale proprie tale datur in sola creatura rationali; in ceteris vero tantum improprie et similitudinarie. Ita *S. D.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 2. ubi solide probat, quod omnis creatura aliquo modo participet legem aeternam, et deinde subdit: *et talis participatio legis aeternae in rationali creatura lex naturalis dicitur.* et *ad* 3. respondet; *dicendum, quod etiam animalia irrationalia participent rationem aeternam suo modo, sicut et creatura rationalis: sed quia rationalis creatura participat eam intellectualiter et rationaliter, ideo participatio legis aeternae in creatura rationali proprie lex vocatur; nam lex est aliquid rationis: in creatura autem irrationali non participatur rationaliter; unde non potest dici lex, nisi per similitudinem.* S. Doctorem communiter sequuntur Theologi, Canonistae et hodierni Civilistae, quibus utique lex aeterna et naturalis melius est perspecta, quam Ulpiano. *Ratio* est, quia Jus naturale proprie tale est praeceptum commune, seu ordinatio rationis; ergo necessario dari et recipi debet in tali subjecto, quod sit capax rationis, libertatis, obligationis, et regulariter culpae

ob transgressionem: sed sola creatura rationalis, non vero alia, est subjectum, ut hic certum suppono; ergo, etc. *Confir.* ex *can.* 7. *d.* I. ***Jus naturale est commune omnium nationum;*** ergo non omnium creaturarum: et *pr. Inst. si quadrupes paup. fec.* ex *l.* I. §. 3. *ff. eod.* bruta dicuntur esse incapacia injuriae; ergo etiam incapacia sunt Juris legalis. Unde naturalis illa inclinatio, quam habent bruta et aliae creaturae irrationales ad suos actus, tantum metaphorice et improprie dicitur Jus naturale.

5. Obj. 1. Jus naturale non fuit promulgatum, ergo non datur. 2. Ulp. *l.* 1. §. 3. *ff. de Just· et Jur.* et ex illo Imp. *pr. h. t.* Jus naturale aequaliter agnoscunt in brutis et homine: nam ***Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit;*** ergo in brutis datur Jus naturale saltem materialiter, seu ex parte actuum, quia bruta ex instinctu naturae id faciunt, quod homo facere debet ex ductu rationis. R. *ad* 1. Jus naturale ab aeterno promulgatum fuit in Sapientia Divina, et decreto continente omnes creaturas: in tempore vero per lumen synderesis promulgatur cuilibet venienti in hunc mundum, ut quisque homo in se experitur. *Ad* 2. Textus iste Ulpiani non verificatur 1. De Jure naturali proprie et formaliter spectato, quia bruta sicut rationis, ita quoque juris et praecepti sunt incapacia. 2. Non verificatur de Jure naturali passivo adaequate accepto pro inclinatione ad suum actum et finem: sic enim dici deberet: ***Jus naturale est, quod natura omnem creaturam docuit.*** 3. Non verificatur de Jure naturali materialiter spectato, ut ea omnia, quae homo in parte sensitiva facere debet cum ductu et moderamine rationis, bruta faciant ex solo impetu ex instinctu naturae, nam dantur multa objecta Jure naturali prohibita, ut vagus concubitus, conjunctio cum parentibus, occisio innocentis, et alia, a quibus tamen bestiae ex solo instinctu naturae non abstinent. Ob quae fundamenta aliqui Ulpianum erroris arguunt; sed ob reverentiam Imperatoris, qui textum Ulpiani amplexus est, dicendum: ibi describi Jus naturale inadaequate acceptum pro quibusdam inclinationibus notioribus a natura impressis, quatenus quaedam umbra Juris naturalis in actibus animalium relucet, uti sunt maris et foeminae conjunctio, liberorum procreatio et educatio. At Jus naturale proprie tale in sola creatura rationali dari, probat textus §. I. *h. t.* ibi: ***quod ratio naturalis inter omnes homines constituit.***

6. Q. II. ***Quid sit Jus naturale proprie tale?*** R. Est ***dictamen rationis ordinans creaturam rationalem in suum finem***, puta praecipiendo intrinsece bona, seu consona rectae rationi, et prohibendo intrinsece mala, seu dissona rationi: cetera vero indifferentia permittendo. Ita com. TT. Canonist. et Recentiorum Legistarum cum S. D. 1. 2. *q.* 91. *a.*2. et *in* 4. *d.* 33. *art.* 1. ibi; ***naturalis conceptio omni homini indita, qua dirigitur ad operandum convenienter, lex naturalis, seu Jus naturae dicitur***: ubi certum est S. D. loqui de Jure naturali non active ex parte dei, sed passive ex parte creaturae spectato: uti etiam 1. 2. *q.* 94. *a.*6. ubi docet legem scriptam in cordibus hominum esse legem natura-

lem et indelebilem. *Prob.* 1. ex *Rom.* 2, *v.* 14. et *seq.* ibi: *qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Atqui conscientia testimonium reddens, cogitationes accusantes et defendentes nihil sunt aliud, quam naturale dictamen rationis discernens inter bonum et malum, consonum et dissonum naturae rationali; ergo per tale dictamen recte definitur Jus naturale passive ex parte creaturae spectatum. Idem docet Gajus *l.* 9. *ff. de Just. et Jur.* et Imp. §. 1. *h. t.* ibi» *quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur.* Nec obstant sequentia verba: *vocaturque jus gentium:* nam Jus naturale frequenter in Jure vocatur Jus gentium, non quod a gentibus introductum, sed quod omnibus gentibus a natura impressum sit, et omnes gentes eo utantur, ut ibi subditur, *quasi quo Jure omnes gentes utantur.*

7. *Obj.* 1. Imp. *pr. h. t.* definit Jus naturale per solum instinctum naturalem, quem natura omnia animalia docuit; in sequenti vero §. 1. et 2. affert definitiones Juris civilis, et gentium: ergo Jus naturale non consistit in dictamine rationis, sed in naturali instinctu communi hominum et animalium. 2. Juxta Apost. *Rom.* 2. *v.* 14. *ipsae gentes sibi sunt lex*, scil. naturalis; ergo jus naturale est ipsa natura rationalis, tanquam regula, cui conformandae sunt actiones humanae. R. *ad* 1. Ne dicamus, quod Imp. omiserit definitionem Juris naturalis proprie dicti, necessario dicendum est, illud fuisse definitum §. 1. *cit.* ibi: *quod naturalis ratio* etc. Jus vero Gentium definiri *seq.* §. 2. et esse illud, quod *usu exigente, et humanis necessitatibus, gentes sibi constituerunt.* Ad 2. Natura rationalis tantum radicaliter est jus naturale, quatenus est radix dictaminis naturalis, quod est participatio legis aeternae tamquam supremae regulae.

8. Q. III. *Quotuplex sit Jus naturale?* Bachov. Schneidevin. Chlingensp. et alii dividunt Jus naturale in *primaevum*, seu *primarium*, quod natura omnia animalia docuit, et *secundaevum*, seu *secundarium*, quod ratio naturalis inter omnes homines constituit. Fundamentum hujus divisionis desumunt ex *pr.* et §. 1. *Inst. h. t.*, *l.* 1. §. 3. et 4., *l.* 9. *ff. de Just. et Jur.* sed plerique DD. hanc divisionem rejiciunt, cum quibus

9. R. 1. Jus naturale est unum formaliter, seu quoad convenientiam cum recta ratione: nam omnia praecepta Juris naturalis oriuntur ex uno originario et universali principio*: declina a malo, et fac bonum,* seu *bonum est faciendum, et malum fugiendum;* ergo Jus naturale est formaliter unum et indivisibile in plures species. Dixi*: formaliter,* quia Jus naturale *materialiter*, seu ex parte materiae et praeceptorum plures divisiones habet. Ex his rejicitur allata divisio: tum quia a neutro Jure traditur; textus vero in citatis Juribus eam minime evincunt, cum aliam commodam interpretationem recipiant, ut patet ex dictis *n.* 5. *ad object.* 2. tum quia nulla solida ratio suadet, cur unum Jus naturale dicatur *primaevum*, alterum

secundaevum, vel cur inclinatio procreandi, aut educandi proles referatur ad Jus primaevum, et inclinatio, seu dictamen cognoscendi, colendi et amandi Deum ad secundaevum, cum posterior ista inclinatio sit prior et firmior priori.

10. R. 2. Jus naturale ex parte materiae est triplex. 1. ***Versans circa bonum commune omnibus substantiis***, in quantum quaelibet res naturaliter appetit conservationem sui, et remotionem contrarii. Huc spectat conservatio vitae, seu sui esse, propulsatio injuriae per vim illatae, *l.* 3. *ff. de Just. et Jure.* 2. ***Versans circa bonum commune omnibus animalibus***, quo pertinet maris et foeminae conjunctio, prolium susceptio et educatio, *pr. h. t.* 3. ***Versans circa bonum proprium creaturae rationalis***, quo pertinet cognitio, amor et cultus Dei, reverentia erga parentes, *l.* 2. *ff. de Just. et Jure*, et omnis actus virtuosus saltem secundum rationem genericam, licet quoad determinationem specificam saepe pendeat a lege positiva. Sic enim temperantia et Religio sunt Juris naturalis: quod vero temperantia exerceatur v. g. per jejunium quadragesimale, et Religio v. g. per auditionem Missae, id habetur ex lege positiva.

11. R. 3. Jus naturale dividitur in ***Praeceptivum***, quod praecipit bona facere, et mala fugere, et ***Permissivum***, seu ***Conditionatum***, aut ***Negativum***, quod aliqua de se indifferentia permittit, non quidem absolute, sed conditionate, nisi justa causa boni communis contrarium suaserit. Sic natura cuilibet permittit ***esse liberum***, cum omni homini det liberum arbitrium; ***bona esse communia***, quia spectata rerum natura non est ratio, quare iste ager sit potius tuus, quam meus. Sic etiam natura permittit jus venandi, piscandi, contractus celebrandi etiam cum alienigenis etc.

13. R. 4. Jus naturale praeceptivum dividitur in praecepta *Affirmativa*, quibus bonum praecipitur, ut Deum colere; et *Negativa*, quibus malum prohibetur, ut Deum non odisse, non furari etc. Inter haec praecepta notabilis est differentia: nam affirmativa obligant semper non tamen pro semper, sed pro certo tempore, quo instat obligatio exercendi actus praeceptos, ut amandi Deum, colendi parentes, dandi eleemosynam etc.; e contra negativa obligant semper, et pro semper, ita ut nullo tempore liceat contrarium eis facere, uti sunt non furari, non mentiri etc.

13. 2. Negativa praecepta alia sunt *pure prohibentia*, quibus actus quidem vetatur, non tamen irritatur. Sic ligatus voto castitatis, de Jure naturali, illicite contrahit matrimonium, attamen valide. Alia *irritantia*, quibus actus invalidus redditur. Sic pactum de actu turpi committendo, contractus usurarius, et plura similia ipso jure naturali sunt invalida, ne scil. Jus naturale, quod Divina Sapientia et summa honestate nititur, ad aliquid inhonestum et turpe obligare videatur. Porro discernere, quae objecta Juris naturalis sint *licita*, quae *illicita* et quae *irrita* maxime spectat ad illud lumen, de quo *Psal.* 4. ***Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*** Qua in materia duae ponuntur regulae: *Prima* dictans omne id, quod ad rectum creaturae rationalis statum, ac finem

pertinet, licitumque esse expedit, de Jure naturali esse praeceptum, graviter, vel leviter pro modo, quo magis, vel minus expedit; ejusque oppositum esse prohibitum. Sic quia veracitas, matrimonium, justitia necessaria sunt societati humanae, de Jure naturali sunt praecepta, et eis contraria prohibita, ut mendacium, luxuria, furtum etc. *Secunda regula* dictat illud Jure naturali esse irritum, quod vel caret principio substantiali ad valorem actus, ut si vendas vitrum pro gemma, vel in vendendo consensum non habeas; vel obligat ad aliquid turpe et illicitum, aut continet in se turpitudinem perpetuam; qualiter non valet pactum de fornicando, contractus usurarius, matrimonium in primo gradu lineae rectae, et plura alia, quae non tantum in fieri sunt turpia et illicita, sed etiam in suo usu turpitudinem continent, uti est commistio patris cum filia, exactio usurarum, earumque detentio etc.

14. R. 5. Genera praeceptorum naturalium sunt tria. Sub *primo genere* continentur principia universalissima per se nota; ut declina a malo, et fac bonum: item propositiones practicae per se notae, magis tamen determinatae; ut Deus est colendus, bonum publicum praeferendum est privato. Sub *secundo* continentur propositiones, seu conclusiones practicae certo et evidenter facili discursu ex primis principiis deductae: qualiter ex gemino praecepto charitatis deducta sunt praecepta Decalogi, excepta sanctificatione Sabbathi, quae, quoad determinationem diei, est Juris positivi. Sub *tertio* continentur propositiones practicae remotae et difficulter deducibiles, quae nec a viris doctis sat deprehendi possunt, v. g. an licitum sit sequi sententiam probabilem, relicta probabiliori etc. Jam praecepta primi et secundi generis regulariter loquendo, invincibiliter ignorari nequeunt ab homine usu rationis praedito, nisi per accidens, respectu alicujus simplicis, occurrat aliqua specialis circumstantia, quae judicium variare possit; sicut quandoque simplices cogitant licitum esse mentiri ad proximum liberandum, vel aliquod malum praecavendum. At praecepta tertii generis etiam a viris piis et doctis invincibiliter ignorari possunt, quatenus adhibita sufficienti diligentia, in certam notitiam deveniri nequit, v. g. an contritio statim post peccatum sit elicienda? an Judex condemnare possit reum convictum, quem privatim scit innocentem? an matrimonium inter fratrem et sororem Jure naturali valeat? etc.

15. Q. IV. *Quae sint praecipuae proprietates Juris naturalis?* R. tres seqq. 1. *Universalitas* et *uniformitas* in innotescendo et obligando, quia aequaliter omni nationi innotescit, et apud omnes peraeque custoditur, *can.* 7. *d.* 1., §. 1. 2. et 11. *h. t.* 2. *Directio* et *regula* omnium aliarum legum et Legislatorum: quia, per *l.* 11. *ff. de Just. et Jur.*, Jus naturale semper aequum, ac bonum est, et consequenter quidquid contra illud statuitur, nullius est momenti. 3. *Perpetuitas* et *immutabilitas*, quia per *can. ult. d.* 6. et §. 11. *h. t.* Jus naturale semper et ubique idem manet et immobile. Sed

16. Q. V. *An Jus naturale saltem in casu raro mutari, vel a Deo dispen-*

sari possit? Ante resp. *Nota* legem dupliciter mutari posse: *formaliter*, et *materialiter*. Tunc lex mutatur *formaliter*, seu *directe in se*, quando mutatio ipsam legem afficit, vel ex toto eam tollendo per cessationem, aut abrogationem, vel ex parte eam relaxando per dispensationem, ne ejus obligatio extendatur ad hunc, vel illum casum, alioquin sub lege comprehensum. Tunc vero lex mutatur *materialiter*, seu *indirecte ex parte materiae*, quando materia subducitur ab obligatione legis, hoc est quando actus ponitur in illis circumstantiis, in quibus lex nunquam se extendebat ad talem actum. Cape exemplum: Si Papa abrogaret legem jejunii quadragesimae, lex ista formaliter ex integro mutaretur; si vero cum una, vel altera persona, alioquin potente, jejunare dispensaret, lex ista mutaretur formaliter ex parte. At si eveniat casus, quo infirmus citra grave nocumentum nequit jejunare et abstinere a carnibus, lex ista mutatur solum materialiter; quia materia subducitur a praecepto jejunandi, quatenus ejus obligatio nunquam se extendebat ad casum gravis infirmitatis. Ita quoque discurrendum circa praeceptum audiendi Missam, recitandi Horas Can. etc.

17. R. 1. Jus naturale directe et formaliter mutari nequit. Ita com. contra paucos docentes, Deum dispensare posse in praeceptis secundae Tabulae. Prob. ex §. 11. *h. t.* ibi » *naturalia Jura Divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent*, et *can. ult. d.* 6. in scholio ibi » *Naturale ergo Jus ab exordio rationalis creaturae incipiens, manet immobile*. Ratio est, quia objecta Juris naturalis fundantur in necessario dictamine Divinae Sapientiae, et habent intrinsecam convenientiam, vel disconvenientiam cum recta ratione increata et creata; ergo sicut necessarium dictamen Divinae Sapientiae, et recta ratio mutari nequit, ita nec directe et formaliter mutari potest Jus naturale, sive ex toto, sive ex parte per dispensationem. Argumenta in contrarium plus non probant, nisi mutationem materialem, de qua in seqq.

18. R. 2. Jus naturale materialiter et indirecte mutari potest tantum quoad illa praecepta, quorum materia subjecta est supremo dominio increato, vel creato. Ita *in re com.* Nam mutari legem *materialiter* non est aliud, quam materiam actus poni in illis circumstantiis, in quibus cohonestatur, ut amplius non stet sub obligatione legis: sed materia Juris naturalis, quae subest dominio Divino, vel creato, potest poni in illis circumstantiis, in quibus actus cohonestatur, et amplius non continetur sub obligatione legis, ergo etc. *Prob. min.* ab exemplis in vita nostra, corporibus et fortunis: et quidem 1. occisio innocentis est prohibita Jure naturali; at in illa circumstantia, qua Deus, tamquam Dominus vitae et necis, dat jus et potestatem in vitam innocentis, occisio ejus est licita, ut habemus exemplum in Abraham et Isaac *Gen.* 22., quia occisio innocentis in hac circumstantia nunquam continebatur sub praecepto, *non occides*. 2. Concubitus soluti cum soluta, vel ligata, polygamia, dissolutio matrimonii, sunt Jure naturali vetita; at in eo casu, quo Deus, tamquam Dominus corporum,

dat jus in corpus solutae, aut ligatae, vel jus in corpora plurium foeminarum, et jus irritandi priorem contractum matrimonialem, jam omnia ista cohonestantur, et extrahuntur ab obligatione Juris naturalis, ut habemus exemplum in Osee accedente ad fornicariam, in polygamia Patriarcharum, et libello repudii. 3. Ablatio rei alienae vetita est Jure naturali; at in eo casu, quo Deus dominium rei ab uno transfert ad alterum, ablatio ista fit licita; quia non est ablatio rei alienae, sed vindicatio rei jam suae; ut exemplo sunt Hebraei auferentes vasa Ægyptiorum *Exod.* 11. *v.* 35. Sic in ceteris discurrendum. *Prob.* 2. in materia subjecta potestati humanae: 1. In irritatione et relaxatione votorum, juramentorum, matrimonii rati, professionis religiosae, et aliorum contractuum: tenemus enim ex perpetua traditione et praxi Ecclesiae, quod Christus Dominus pro suavi regimine voluntates et consensus fidelium in certis materiis subjecerit suo in terris Vicario Rom. Pontifici. Jam si Papa, directe irritando consensum voti, aut juramenti, materiam subducat a praecepto naturali, indirecte tollit obligationem Juris naturalis, quia obligatio cadere non potest super consensum irritatum, ceu materiam sublatam, et subductam a praecepto naturali. 2. In usucapionibus, quia Princeps vi potestatis altae ob bonum publicum transfert dominia ab uno ad alterum. Sic philosophandum in omnibus illis, in quibus Jus humanum aliter disponit, quam Jus naturale, ut in contractibus pupillorum, minorum etc. At si materia Juris naturalis non subsit potestati Papae, vel Principis laici, non potest illam subducere a praecepto naturali, et cohonestare. Sic quia vita nostra et corpora non subsunt dominio Papae, aut Imperatoris, neuter eorum potest reddere licitam occisionem innocentis, nec cohonestare concubinatum, aut fornicationem etc.

20. *Obj. contra primam Resp.* 1. Jure gentium immutatum est Jus naturale: nam servitutes sunt Juri naturali contrariae, §. 2. *h. t.* uti et divisio rerum, *can.* 2. *dilectissimis.* 12. *q.* 1. 2. Juxta Aristotelem 5. *Eth. c.* 7. justum naturale aliquando mutationi est obnoxium; et licet praecepta universalia, ***bonum est faciendum, malum fugiendum*** deficere non possint, tamen praecepta particularia posse deficere docet S. D. 1. 2. *q.* 94. *a.* 5. ergo etc.

R. *ad* 1. Libertas et communio rerum sunt Juris naturalis, non praeceptivi, sed permissivi, et hoc mutari posse docent aliqui DD. At re vera hoc praeceptum permissivum non mutatur formaliter, sed materialiter ratione subductae materiae: quia Jus naturale pro circumstantia belli, violentiae et perturbationis publicae non extendit se ad libertatem et communionem rerum; adeoque nec positive concedit libertatem, nec positive servitutem, sed ab utraque praescindit, et negative se habet. Jam si bono publico expedit, Gentes inducere possunt servitutes et divisiones rerum, quae Juri naturali contrariantur non positive, sed negative, quatenus Jus naturale pro his circumstantiis positive non tribuit libertatem, aut communionem rerum. Sic discurrendum de jure venandi,

piscandi, contractus ineundi etc. *Ad* 2. Philosophus et S. D. loquuntur de mutatione materiali, ut dictum est *n.* 18. docetque expresse S. D. *loc. cit.*, mutationem istam fieri per modum subtractionis materiae ab obligatione Juris naturalis, et ponit exemplum *ad* 2. ibi: ***Unde ad quamcumque mulierem aliquis accedat ex mandato Divino, non est adulterium, nec fornicatio: et eadem ratio est de furto,*** etc. Adhortor hic Studiosum Juris, ut praesentem doctrinam de mutatione Juris naturalis bene sibi imprimat: quia valet pro decidendis gravissimis controversiis in utroque Jure. Vide meas *Disp. Jurid. Disp.* 1. *Contr.* 3.

21. Q. VI. *Ad quid serviat notitia Juris naturalis?* R. servire ad plurima enodanda tum in S. Theologia, cum etiam in utroque jure. Duo specialia accipe: 1. Si casus aliquis non est decisus a Jure positivo, vel circa illum jus obscure et dubie loquitur, pro interpretatione recurritur ad jus naturale, ut quam minimum ab eo recedatur, *arg. c.* 29. *de elect., l.* 27. *Cod. de testam, l.* 2. §. 5. *ff. de aqu. pluv.* ibi.» ***haec aequitas suggerit, etsi jure deficiamur.*** 2. Si lis moveatur inter summos Principes, deficiente jure gentium, lis decidenda est ex jure naturali, non civili, cui neuter Princeps subjicitur, *arg. l. ult. ff. de jurisd.*

§. II.

De Jure Gentium.

22. Q. II. *An detur, et quid sit Jus Gentium?* R. *ad* 1. affirmative: nam tale jus dari, probat communis existimatio gentium, auctoritas Doctorum, Historicorum, Jurisconsultorum et Imperatoris, qui *h. t.* et alias saepe mentionem facit juris gentium: denique suadet et probat ratio; quia societas ex gentibus congregata, ut communi felicitate gaudeat, necessario regi debet aliquo jure, fere omnibus gentibus communi; ergo datur jus gentium.

23. R. *ad* 2. Jus gentium est, quod usu exigente et humanis necessitatibus, moribus gentium introductum est, praecipiens consentanea gentibus qua talibus, et eis dissentanea prohibens. Definitio ista est per se clara et desumpta ex §. 2. *h. t.* et *l.* 4. *ff. de Just. et Jur.* ibi » ***quae res a jure gentium originem sumpsit.*** Itaque 1. Causa efficiens hujus Juris sunt ipsae gentes collective sumptae, et eaedem gentes seorsim spectatae sunt ejus subjectum; materia sunt actus consentanei, vel dissentanei; forma est praeceptio, aut prohibitio; et finis est communis felicitas gentium. 2. Jus gentium non est species rigorosa Juris legalis, quia non procedit a potestate legislativa cum gentes non faciant unum populum, unam Rempublicam, neque unum Principem habeant; sed habet se instar pacti publici tacito consensu introducti, cujus proinde tota obligatio descendit ex Jure naturali, sicut in aliis pactis conventis. *Dices:* Imp. *h. t.* dividit Jus legale in *Naturale, Gentium,* et *Civile:* ergo Jus gentium est vera species Juris legalis: tum quia omnes gentes habent se sicut Respublica Aristocratica. R. divisionem istam sustineri saltem analogice, quia Jus gentium multum simile est naturali et civili, et aliquid ab utro-

que participat. Ista Aristocratia temere et sine ullo fundamento fingitur; alioquin in Principibus, seu Regibus non esset summa potestas.

24. Q. II. *An Jus gentium sit totum positivum humanum?* Negant Ryssel, Scamb. Zoes, et alii asserentes illud esse portionem Juris naturalis. Sed cum Grotro, Vitriar. Gletle, Franz. Reiff. Schmalz. Gonzal. et aliis

R. Affirmative. *Prob.* 1. Quod a gentibus est introductum, est positivum humanum, cum gentes sint homines; sed Jus gentium introductum est a gentibus tamquam causa efficiente: *nam usu exigente, et humanis necessitatibus, gentes humanae jura quaedam sibi constituerunt*; §. 2. *h. t.* ergo etc. Nec textus iste patitur explicationem Adversariorum, quod gentes Jus naturale in exercitium deduxerint: nam interpretatio ista est arbitraria et violenta. 2. Jus gentium differre a Jure naturali suadet auctoritas Imperatoris *h. t.*, ubi in rubrica utrumque Jus discernit, et §. 2. *eod.* dicit servitutes a Jure gentium introductas, *esse naturali Juri contrarias.* Probat etiam ratio: nam objecta Juris naturalis sunt intrinsece bona, vel mala, determinata et immutabilia; e contra objecta Juris gentium sunt arbitraria, a voluntate gentium pendentia et mutabilia, ut potuerint introduci, vel non; ergo Jus gentium non est idem cum naturali. *Ant.* illustratur exemplis, nam 1. ut bellum solemniter denuncietur, ne fontes, aut arma veneno inficiantur, ne per sicarium subornatum hostis occidatur, ut bello capti in servitutem redigantur, et alia similia a gentibus constituta, non fundantur in necessitate naturae, nec natura positive illa dictat, sed negative se habet, ut talia a gentibus usurpentur, vel non: siquidem inspecto Jure naturali, hostis injustus invadi et occidi potest quocunque modo de se licito. 2. Nulla necessitas naturae jubet Legatos alterius gentis admittere, eisque publicam securitatem praestare, cadaver alienigenae sepelire, commorcia cum aliis gentibus celebrare etc.; ergo objecta Juris gentium sunt arbitraria, non vero fundata in necessitate naturae. Unde *can.* 3. *d.* 6. dicitur: *Naturale Jus ab exordio creaturae rationalis incipiens, manet immobile; Jus vero consuetudinis*, seu gentium, *post naturalem legem exordium habuit. Confir.* ex S. D. 1. 2. *q.* 95. *a* 4. ubi Jus positivum dividit in gentium et civile, ac utrumque asserit esse humanum, illud generalius, hoc particularius derivatum a Jure naturali.

25. Obj. 1. Juxta §. 1. *h. t., quod ratio naturalis inter omnes homines constituit, vocatur Jus gentium*, cujus exempla sunt; *erga Deum religio, ut parentibus et patriae pareamus, ut vim atque injuriam propulsemus, l.* 2. 5. *ff. de Just. et Jur.*: sed haec omnia conveniunt juri naturali; ergo jus gentium est idem cum naturali. 2. Jus gentium est conclusio mediate et difficilius deducta ex jure naturali, facta suppositione societatis inter gentes, sicut, supposita servitute et divisione rerum, obedire domino est juris naturalis, et furtum est contra jus naturale. 3. Foedera, pacta et contractus sunt juris naturalis, *l.* 1. *ff. de pact.*, sed haec omnia revocantur

ad jus gentium, §. 2. *h. t.* ergo etc. 4. Quia natura permittit libertatem, haec est juris naturalis; sed facta suppositione belli et rebellionis, natura etiam permittit captivitates et servitutes, ergo et istae sunt juris naturalis.

R. *Ad* 1. In *cit.* §. 1. definitur jus naturale, ut supra dictum *n.* 5. 6., quod per catachresim vocatur jus gentium ab usu, quia omnes gentes eo utuntur. Exempla allata pertinent ad jus naturale, nisi vim vi repellere, quod etiam brutis competit, referre velis ad jus gentium. Vera autem definitio juris gentium est illa, quam *n.* 23. dedi ex §. 2. *h. t.* Vel si per omnia definitionem ex §. 1. *cit.* accommodare velis juri gentium, dicendum est per *rationem naturalem* intelligi dictamen valde conforme juri naturali, cui multum affine est jus gentium. *Ad* 2. Dist. ant. deducta necessario, neg. ant. contingenter et arbitrarie, conc. ant. nam haec deductio, *est bellum, ergo debent esse servitutes,* non est necessaria, cum in bello Christianorum capti non fiant servi; neque necesse sit, ut in quocunque bello capti fiant servi capientium, nisi ita fieri placeat gentibus. Secus accidit, supposita servitute et divisione rerum: tunc enim auferens alienum, vel servus nolens obedire domino violat jus dominii et potestatis dominicae, et cons. agit contra Jus naturale dictans *alterum non laedere.* Similiter etiam supposito pacto tacite a gentibus inito, quo securitas Legatis promittitur, bellum sine denunciatione solemni, vel cum armis venenatis inferri prohibetur: contra Jus naturale est Legatos laedere, bellum sine denunciatione, vel cum armis venenatis inferre etc. At constituere jus de ipsa securitate Legatorum, de bello solemniter inferendo etc. non est Juris naturalis, sed positivi pro arbitrio gentium; cum bella licite inferri possent, etsi nulla daretur securitas Legatis, et nulla praecesserit denunciatio belli. *Ad* 3. Foedera et contractus sub diverso respectu ad diversa Jura pertinent: nam solemnis petitio foederum, et juste petitorum admissio est Juris gentium; at obligatio servandi foedera inita est Juris naturalis, orta ex libero partium consensu. Similiter contractus, quoad libertatem et securitatem cum aliis gentibus contrahendi, sunt Juris gentium; quoad solemnitates loci, sunt Juris civilis, aut canonici; et quoad obligationem servandi et implendi, quod conventum est, sunt Juris naturalis. Ad 4. Dist. causal. quia permittit positive, scilicet tribuendo cuique liberum arbitrium; conc. maj. tantum negative, sicut servitutes, de quibus nihil disponit; neg. min. sic enim Jus naturale permittit fieri leges civiles, neque tamen istae sunt Juris naturalis. *Dices*: non constat quando, et ubi gentes convenerint ad constituendum jus gentium. R. id non fuisse necessarium: nam jus gentium moribus et usu, seu consensu tacito introductum est, ad instar consuetudinis, *arg.* §. 2. *h. t.* et *can. ult. d.* 6.

26. Q. III. *Quotuplex sit jus gentium?* Petrus Velez, Galbanus, Bachov. Schneidevin. Chling. et alii dividunt Jus gentium in *primaevum.* seu *primarium,* quod ratio naturalis inter omnes homines constituit; et hoc asserunt idem esse cum Jure naturali: et *secundaevum,* seu *secundarium,* quod usu exigente, et hu-

manis necessitatibus, tacito omnium fere nationum consensu introductum est; et hoc asserunt esse positivum humanum, a Jure naturali diversum. Sed hanc divisionem rejiciunt DD. *n.* 24. *cit.* qui totum jus gentium identificant cum Jure naturali. At Grot. Gletle et alii rejiciunt divisionem istam ex contrario fundamento, quia tenent totum Jus gentium esse mere positivum humanum; adeoque nullam ejus speciem, seu partem identificari cum Jure naturali. Cum his

27. R. 1. Jus gentium non dividitur in primarium et secundarium, nam divisio ista a neutro jure traditur; tum quia sicut jus naturale ab auctore naturae, jus civile a populo, ita jus gentium proprie tale a gentibus, ceu causa efficiente introductum est; et consequenter distinctum a jure naturali: ergo non bene assignatur jus gentium primarium cum jure naturali identificatum. Quia vero de vocibus non libenter contendo, si jus naturale dirigens creaturam rationalem vis nominare jus gentium, per me licet; sed tunc erit jus gentium improprie tale ab usu, quia omnes gentes aequaliter eo utuntur: in quo sensu jus naturale debebit etiam dici jus civile, quia omnis civitas aequaliter utitur jure naturali, quod ubique et semper aequum, et bonum est, *l. pen. ff. de Just. et Jur.*

28. R. 2. Jus gentium accidentaliter, et ex parte materiae dividitur 1. in *affirmativum*, quo jubentur consentanea; et *negativum*, quo prohibentur dissentanea gentibus: 2. in *approbativum*, quod honestatem actui conciliat in foro tam externo, quam interno, ut jus Legatorum; et *permissivum*, quod praestat impunitatem in foro externo, ne malefactor puniatur, malitiam tamen sceleris non tollit: 3. in ***jus gentium stricte tale***, quod mutuam et communem gentium felicitatem concernit, et ***jus gentium late tale***, quod plures gentes observant, non tamen cum ordine ad reciprocam et communem gentium felicitatem: uti sunt constructio aedium, munitio civitatum, occupatio sedium seu divisio rerum, jus postliminii, plerique modi acquirendi dominium, celebratio contractuum etc. Ad jus gentium stricte tale spectant jus belli, jus Legatorum, induciae, foedera pacis, commercia quaestuosa apud exteras gentes, servitutes, jus sepulturae etc. Hoc jure, utpote in citato publico pacto fundato, obligantur graviter etiam Summi Principes; quia hi pactis, praesertim publicis, de jure naturali stare tenentur.

29. Q. IV. ***An Jus gentium mutari possit?*** R. affirmative, non tantum ratione materiae in aliis circumstantiis positae, sed etiam formaliter ratione sui, *Ratio* I. quia jus non extendit se ad materiam subductam, seu in aliis circumstantiis positam. Unde si commercium cum aliqua gente, vel admissio Legatorum fieret noxia Reipublicae, non cadit sub Jus gentium, utpote communi felicitati deserviens: ***secunda pars prob.*** ex *reg.* I. ***in antiq.*** per quas causas aliquid nascitur, per easdem dissolvi potest; sed jus gentium natum est ex communi consensu gentium, ut ante ostendi, ergo contrario dissensu mutari et tolli potest. Unde jus gentium cessare potest in affirmativis; ut si gentibus non placeat admissio Legatorum, foederum, commerciorum, captivitas, seu redactio

in servitutem, sicut fit inter Christianos, apud quos servitus fere exolevit. Item in negativis, quibus cavetur, ne bellum sine denunciatione inferatur, ne sicarius ad occidendum hostem subornetur etc. Difficile autem et fere moraliter impossibile est, totum jus gentium abrogari; quia requireretur mutuus omnium gentium consensus, qui moraliter sperari nequit.

30. Ex dictis colligitur convenientia et differentia Juris gentium a naturali et civili: nam 1. Jus gentium multum convenit cum Jure naturali in universalitate, conformitate cum recta ratione, diuturnitate et immutabilitate. Differt autem ab eo, quia Jus naturale conditum est ab Auctore naturae, versatur circa objecta necessaria intrinsece bona, vel mala, estque simpliciter immutabile, ac necessarium ad finem ultimum naturae rationalis: e contra Jus gentium conditum est a gentibus, habet objecta de se arbitraria, licet rationi naturali multum consona, non est immutabile, nec necessarium, sed valde utile ad finem creaturae rationalis. 2. Jus gentium convenit cum civili, quia utrumque est positivum humanum. Differt vero, quia Jus gentium est commune pluribus, aut fere omnibus gentibus, immediatius derivatur ex Jure naturali, tacitoque pacto innititur: e contra Jus civile tantum uni civitati, seu populo datur, mediate descendit ex Jure naturali per modum determinationis particularis, et nititur voluntate Principis, seu populi.

§. III.

De Jure Civili.

31. Q. I. *Quid sit Jus civile in genere?* R. 1. Esse illud, *quod quisque populus ipse sibi constituit*, §. 1. *h. t.*: seu est jus humanum a potestate politica certo populo latum, ad commune illius bonum. Unde sicut civitates et populi sunt diversi, ita quoque diversa sunt Jura civilia; ut atheniense, germanicum, boemicum, gallicum, hispanicum: romanum vero antonomastice significatur per *Jus civile* sine addito, §. 2. *h. t.*, quod etiam dicitur *Jus Quiritum*.

32. R. 2. *Jus civile* per comparationem ad Jus naturale, est, « *quod neque in totum a naturali, vel gentium recedit, neque per omnia ei servit: itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus juri communi* (hoc est naturali, omnibus hominibus communi) *jus proprium efficimus, seu civile* ». Ita Ulp. *l.* 6. *ff. de Just. et Jur. Dicitur* 1. *neque in totum recedit* etc, quia Jus civile, licet non sit idem cum naturali, tamen a naturali derivatur per modum particularis determinationis, vimque obligandi habet ab eo; S. D. 1. 2. *q.* 95. *d.* 4. Ex quo patet non dari in rigore *Jus mere civile*, tum quia hoc in totum recederet a naturali, quod negat Jurisconsultus; tum quia omne jus positivum fundatur in naturali, tamquam suo principio. *Dicitur* 2. *cum addimus:* tunc Jus civile aliquid addit naturali, dum id, quod Jus naturale dictat in thesi, seu genere, determinat in particulari materia secundum exigentiam loci, temporis et aliarum circumstantiarum., v. g. Jus naturale dictat malefactores esse puniendos, Jus civile determinat modos puniendi per furcam, ignem etc. *Dicitur* 3. *detrahimus:* tunc Jus civile aliquid detra-

hit naturali, dum ei subducit materiam propter bonum commune, et non vult aliter valere actum, nisi cum certis requisitis et solemnitatibus; seu dum summa potestas in materia sibi subjecta aliter disponit, quam Jus naturale, ut circa contractus pupillorum, minorum, circa testamenta, usucapiones etc.

33. Q. II. *Quotuplex sit Jus civile?* R. 1. duplex: *scriptum*, quod expressa voluntate Principis, aut Reipublicae constituitur; et *non-scriptum*, seu *consuetudinarium*, quod moribus populi, accedente legali consensu Principis, introducitur, §. 3. *h. t.* 2. Jus civile aliud est *commune*, quod totum populum obligat; aliud *statutarium*, quod certam partem populi obligat: et quidem si feratur pro una tota provincia, dicitur *provinciale*; si pro una civitate, seu municipio, dicitur *municipale;* si pro militibus, dicitur *militare*; si pro certis collegiis, dicitur Jus mercatorum, aurifabrorum, sartorum etc. Omissis aliis Juribus civilibus, hic agitur de Jure civili romano. Unde

34. Q. III. *Quot sint species Juris civilis romani?* R. 1. Si Jus civile accipiatur stricte, prout opponitur Juri honorario a Magistratibus lato, quinque sunt illius species: *Lex*, *Plebiscitum*, *Senatusconsultum*, *Placita* seu *Constitutiones Principum*, *et Responsa Prudentum, l. 7. ff. de Just. et Jur.* At si Jus civile accipiatur latius, prout sub se comprehendit Jus *honorarium*, additur ei sexta species, scilicet *Edicta Praetorum* et aliorum Magistratuum, §. 3. *h. t.* Historiam de his speciebus tradit Pomponius *l. 2. ff. de orig. jur.*, ubi utiliter legi poterit. Hic incidenter nota, actionem descendentem ex aliqua priorum quinque specierum, vocari *civilem*, uti est rei vindicatio, confessoria etc.; descendentem vero ex Edictis Praetorum et Magistratuum, vocari *Praetoriam*, seu *honorarium*, uti est Publiciana, rescissoria, et aliae, de quibus *tit. de actionib.* Jam singulas istas species definiamus.

35. R. 2. *Lex* est jus scriptum, *quod Populus Romanus, Senatorio Magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat*, §. 4. *h. t.* ubi Imperator brevitatis causa omittit has particulas, *jus scriptum*, quae per modum generis hic exprimuntur. *Ratio* hujus definitionis est, quia populus romanus, praesertim, dum, expulsis Regibus, vixit in Democratia, summam potestatem penes se retinuit, et congregatus in Comitiis *centuriatis* (ita dictis, quod populus ex singulis centuriis unum suffragium haberet, Kahl.) rogabatur a Consule, vel alio senatorio Magistratu, an id, quod propositum erat, vellet legem esse, quo annuente, facta est *lex*; ex eo dicta, quia coram toto populo, atque ex multorum consensu, ac sponsione lecta esset. Hinc etiam lex vocatur commune praeceptum, communis sponsio, *l. 1. ff. de leg.* Inde quoque natae sunt illae voces, *lex rogatur, abrogatur, legi derogatur, surrogatur;* quia populus rogabatur, ut legem faceret, vel veterem tolleret, vel aliquem illius articulum cassaret, aut alium ei substitueret, *l. 102. ff. de Verb. Signific.* Ex legibus, quas Reges, vel Consules a populo rogabant, vix aliquid restat. Celebres autem erant *Leges XII. Tab.* de quibus *tit. praeced. num.* 3.

et l. 2. §. 4. *ff. de orig. jur.*; earumque fragmenta recenset Gothofr. Super his legibus facta est *Disputatio fori*, seu Interpretationes Prudentum, quae communi nomine *Jus civile* dicebantur, earantque ordine temporis secunda speeies juris civilis, *cit. l.* 2. §. 5. *ff. de orig. jur.* licet Imperator Responsa Prudentum ultimo loco collocet, §. 3. *et* 8. *h. t.* Eodem tempore ex *Legibus XII. Tab.* compositae sunt actiones solemnes, quae dicebantur *Legis actiones*, seu *legitimae actiones*, ne populus pro placito eas inverteret: unde *lege agere*, est agere in judicio ex formulis a lege institutis; Gothofr. in *l.* 123. *ff. de reg. jur.* Ex his patet, 1. eodem tempore viguisse *Leges XII. Tabularum, Interpretationes Jurisconsultorum*, et *Legis actiones*, quas auxit Sextus Ælius, et « *librum populo dedit, qui appellatur Jus Ælianum* » *cit. l.* 2. § 6. 7. *ff. de orig. jur.* Patet 2. legem hic non accipi late pro quocumque jure scripto, consuetudini opposito, quo sensu dicitur *lex naturalis*, *Divina*, *Ecclesiastica*, *politica*; neque accipi hic *legem* pro pacto et conventione privata, sicut contractus ex conventione legem accipiunt, *reg.* 85. *in* 6.: sed pro jure scripto a toto populo Romano condito.

36. R. 3. *Plebiscitum* est jus scriptum, *quod plebs, plebejo Magistratu interrogante, veluti Tribuno, constituebat*, §. 4. *h. t*: nam plebs, dum ob arrogantiam et crudelitatem Senatus recessit a Patribus, jam in monte Aventino, jam in Janiculo habitans, ipsamet ad interrogationem sui Magistratus, seu Tribuni plebis, constituebat sibi certa jura, quae dicebantur *Plebiscita*, a sciscendo, seu statuendo dicta, *Lexic. Calv.* Quibus Plebiscitis cum Patritii teneri nollent, lata primum fuit lex Horatia, deinde Publilia, ac denique Hortensia, ut eo jure, quod plebs statuisset, omnes tenerentur: atque ab eo tempore Plebiscita leges dicebantur, vel leges Tribunitiae, ut Lex *Atilia, Falcidia, Aquilia* etc. quia scilicet Plebiscita post legem Hortensiam vim et summam auctoritatem legis acceperunt, ac si fuissent a toto populo in Comitiis centuriatis rogata.

37. R. 4. *Senatusconsultum* est Jus scriptum, *quod Senatus jubet atque constituit*, §. 5. *h. t.* nam aucto populo Romano difficile erat eum convocare legis sanciendae causa, *l.* 2. §. 9. *ff. de orig. jur.* atque ita translatis comitiis jussu Tiberii ex campo in Curiam, *Tacit. lib.* I. *annal.* 15., non ambigebatur, Senatum leges facere posse, *l.* 9. *ff. de legib.*, *l. unic. Cod. de Senatusconsult.*; quae idcirco dicebantur Senatusconsulta, quod ex consultatione Patrum statuerentur (*). Ex Senatus Consultis aliqua sunt anoni-

(*) Quamvis verum sit, Tiberio imperante, coepisse Senatum *vice populi* consuli, non ideo negari posse videtur, eum, stante Republica, leges ferendi potestate omnino caruisse. Etsi enim non omnes Theophilo assentiantur, qui in *Paraph. ad Inst. lib. I. tit.* 2. §. 5. tradit, legem Hortensiam ad turbas sedandas et componenda dissidia, quae inter Plebem et Patres flagrabant, vim, auctoritatemque legis Senatusconsultis simul ac Plebiscitis tribuisse; tamen ex Ciceronis, aliorumque testimonio, validis firmato argumentis, satis certe apparet, Senatum quoque, florente Republica, jura aliquando condidisse. — Cum postea Imperatores *omnia in se trahere, nullo adversante, coepissent*, potius Senatui quam populo legum ferendarum curam demandare consueverunt; non sane quia auctus esset populus in eum modum, ut jam difficulter omnes convenire possent, sed *quia Senatus potentiam augendo, suae serviebant.*

ma, ut *l.* 1. et *seq. ff. de usufr. ear. rer.* Pleraque inscribuntur sub nomine Consulis unius, vel plurium, ut Senatusconsultum Claudianum, Libonianum, Orficianum a Coss. Claudio, Libonio, Orficio etc., excepto *Macedoniano*, cui nomen dedit improbus foenerator Macedo.

38. R. 5. *Constitutio*, seu *Placitum* est jus scriptum, quod Princeps, seu Monarcha romanus solus statuit, ac si a toto populo statueretur: nam « *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, §. 6. *h. t.*, *l.* 1. *pr. ff. de constit. Prin.* Constitutio Principis tantam habet vim et auctoritatem, quantam lex a toto populo lata; siquidem succedente Monarchia, quam incepit Julius Caesar, et pacifice obtinuit Octavius Augustus, populus Principi et in Principem omnem suum imperium et potestatem contulit *Lege Regia, cit. l.* 1., quae lex videtur in singulorum Imperatorum electione fuisse condita a Senatu transferente summam potestatem in Regem, seu Imperatorem. 2. Constitutionis tres sunt species: *Epistola*, seu *Rescriptum*, quod edit Princeps ad subditorum consultationem, interpretando leges, et volendo responsum suum instar juris communis haberi, *l.* 12. *C. de leg.*, qualia Rescripta plurima sunt in Codice. *Decretum*, seu *Sententia* a Principe lata tam definitiva, quam interlocutoria, quam ipse jubet pro lege observari, *l.* 1. §. 1. *ff. de const. Princ.*, alioquin sententia etiam Principis non facit jus, nisi inter partes, *l.* 2. *C. de leg. Edictum*, quod Princeps motu proprio statuit ad utilitatem et honestatem subditorum. Habentur species istae §. 6. *h. t.*, *l.* 1. §. 1. *ff. de leg.*, quibus adduntur *Mandata Principum*, quae dantur Praesidibus ad gubernandas Provincias *tit. C. de mandatis. Princ.* 2. Constitutiones, aliae sunt *generales* pro toto populo, aliae *particulares*, seu *personales*, vulgo *privilegia*, quae pro certis personis dantur, et ad exemplum non trahuntur, §. 6. *h t.*, *l.* 1. §. *ult. ff. de const. Princ.*

39. R. 6. Jus honorarium, ita ab honore Magistratuum appellatum, est jus scriptum, quod ex jurisdictione cujuscunque inferioris Magistratus sua Edicta proponentis, descendit. Prima et nobilissima species juris honorarii est *Jus Praetorium*, seu *Edicta Praetorum*: altera species sunt *Edicta Ædilium Curulium*, sellis curulibus vehi solitorum, de quibus vide *Lexic. Calv.* De aliis speciebus nihil certi constat, § 7. *h. t.* Ex quo habes omne jus praetorium esse honorarium; sed non e contra, cum honorarium, tamquam genus latius pateat; licet haec duo quandoque confundantur; tum synecdochice usurpando genus pro specie, et e contra; tum quia Praetor in ampla significatione ponitur pro quocumque Magistratu, quatenus *praeit* aliis. Proprie autem Praetor fuit specialis Magistratus juri dicundo praefectus: alius *Urbanus*, qui jus urbanis dixit; alius *Peregrinus*, qui causas peregrinorum judicavit, *l.* 2. §. 28. *ff. de orig. Jur.* 2. Praetor singulis annis proponebat Edicta, juxta quae judicaret, ne suspicio oriretur, quod ex amore, aut odio jus diceret. Finito anno, expirabat officium annuum Praetoris, ejusque edictum, donec jussu Hadriani Imperatoris factum fuisset *Edictum perpetuum* a Salvio Juliano compi-

latum, vetita novorum Edictorum promulgatione. *Ædiles Curules* erant speciales Magistratus, qui praeerant domibus, incendiis, annonae, venditionibus, similibusque negotiis; et ex sua jurisdictione proponebant Edicta, quorum celeberrimum extat de morbidis et vitiosis animalibus, ac servis, contra venditores, qui vitio non detecto vendebant, *tit. ff. de aedilit. Edict.*, et aliud de cane et verre etc. *l.* 41. *eod.* et §. 1. *Inst. si quadrup.* 3. Jus praetorium est, « *quod Praetores introduxerunt adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi Juris civilis gratia, propter utilitatem publicam* ». Ita Papinian. *l.* 7. §. *un. ff. de Just. et Jur.*, nam publica utilitas exigebat, ut Praetores et alii Magistratus vi suae jurisdictionis determinarent ea, de quibus jus civile summa potestate latum claro et specifice non disponit; et ideo « *Jus honorarium viva vox est Juris civilis*, *l.* 8. *ff. de Just. et Jur.* Tunc autem Praetor *adjuvat Jus civile*, dum ejus dispositionem tuetur, et faciliori executioni mandat; v. g. agnati ex jure civili succedunt, quam successionem fovet et adjuvat Praetor, dando agnatis bonorum possessionem, §. 1. *Inst. de bon. possess.* Sic etiam adjuvat actionem civilem ex commodato, *l.* 1. *ff. commodat.* Tunc Praetor *supplet Jus civile*, dum illud ob aequitatem extendit ad casus omissos; v. g. Jus civile agnatos admittit ad successionem, et de cognatis nihil disponit, quos tamen aequum est admittere ad successionem; et ideo Praetor dat eis bonorum possessionem per *Unde cognati*, §. 3. *Inst. de legit. agnat. succ.* Tunc Praetor *corrigit Jus civile*, dum generalitatem ejus restringit ob aequitatem; atque ita casus aliquos subducit, qui tamen videntur contineri sub generali textu Juris; v. g. jure civili non potest haeres institui persona incerta, et tamen Praetor posthumo extraneo haeredi instituto dat bonorum possessionem, licet videatur esse persona incerta, §. 1. *Inst. de bonor. possess.* Ita quoquo Praetor ex aequitate concedit actionem *publicianam*, *rescissoriam*, *quod metus causa*, et plures alias, quae de rigore juris non essent concedendae. Ne tamen hac doctrina male intellecta decipiaris, scito eam procedere in eis tantum, quae expressa, et claro Jure civili non sunt decisa: at si jus civile sit clarum et specificum, Praetor nequit illud corrigere, vel mitius interpretari, licet sit strictum et rigorosum, *l.* 1. *C. de leg.*, quia inferior legem Superioris mutare, vel contra eam jus dicere non potest.

10. R. 7. Responsa Prudentum sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum erat de jure respondere, §. 8. *h. t.*, *l.* 2. §. 5. 6. *ff. de orig. juris*, seu sunt jus scriptum descendens ex interpretatione Jurisconsultorum, et *communi nomine appellatur jus civile.* Ceterum licet Jurisconsulti super dubiis *Legum XII. Tab.* in Democratia et Aristocratia Romana plurimum interpretati sint, tamen responsa eorum vim plenam Juris non obtinebant, donec ab Augusto, Tiberio et aliis Imperatoribus accepissent potestatem authentice interpretandi leges, ita ut ab eorum sententia et interpretatione Judici recedere non liceret, §. 8. *h. t.*, *l.* 2. §. 47. *vers. Mas-*

surius Sabinus ff. de orig. jur. An vero omnium Jurisconsultorum sententiae concordare debuerint ad hoc, ut haberent vim Juris, incertum est: affirmat Mynsing. ex §. 8. *h. t.* ibi: *quorum omnium sententiae* etc., sed credibile est etiam unius Jurisconsulti responsum vim legis habuisse, ut insinuatur *cit. l.* 2. §. 47. ibi: « *ergo Sabino concessum est a Tiberio Caesare, ut populo responderet* » (*). Haec de speciebus Juris Rom. Cetera de legibus, rescriptis, consuetudine et privilegiis tracto in Jure canonico suis titulis. Hic adhuc aliqua resolvenda sunt de Jure statutario, de juris et facti ignorantia.

41. Q. VI. *Quae specialia sunt circa Jus statutarium?* R. 1. Municipia regulariter non possunt statuta ferre, quia tota potestas translata est in Principem, *l.* 1. *ff. de const. Princ.*, nisi pollerent jurisdictione specialiter a Principe concessa, vel per consuctudinem acquisita. Nec obstat *l.* 9. *ff. de Just. et Jur.*, nam procedit de populo libero, penes quem est summa potestas.

42. 2. Statuta per se non debent esse Juri communi contraria, quia inferiori in Superiorem non est auctoritas, *l. ult. ff. de colleg. et corp.*, nisi Princeps id concedat, et suo consensu approbet: quo sensu procedit *l.* 21. *in fin. ff. ad municipal.*, *l.* 3. §. 4. *ff. quod vi aut clam.*

43. 3. Jura, quae conduntur pro toto Imperio, ut in Camera Imperiali, non sunt statutaria provincialia, sed Jura civilia Imperialia et communia, utpote a suprema potestate lata. Similiter Jura, quae conduntur ab Electoribus, et Statibus, et Civitatibus immediate Imperio subjectis, nullumque in suo territorio Superiorem recognoscentibus; sunt proprie Jura civilia pro tali territorio; et a fortiori auctoritatem Juris civilis obtinent jura edita pro toto regno, v. g. Bohemiae, licet unitum sit Imperio; dicunturque *Leges Regiae*, quia a Regia potestate conduntur. Solent tamen, per comparationem ad Jus commune Romanum, vocari Jura provincialia.

44. 4. Ad Jura statutaria referuntur etiam Jura *gentilitia*, seu *familiaria*, quae fiunt pactis illustrium familiarum, accedente consensu Principis; uti majoratus, primogeniturae, fideicommissa, expectativae ad successionem feudi, *Jus* seu *pactum Confraternitatis*, quo convenitur, ut, haeredibus masculis ex una familia deficientibus, in bona et princi-

(*) Haec omnia paullo accuratius exponenda videntur. — Prudentum interpretatio, sive Disputatio fori, quae ut Auctor superius tradit, a Lege XII. Tab. initium coepit, nec Augusti temporibus pro jure accipiebatur. Tantum ut major esset juris auctoritas, constituit Augustus ut ex sua auctoritate responderetur. Et qui ita de jure respondebant, dicebantur *jura condere*, scil., ut Theophilus ait, per *consultationem et responsionem*, et quia eorum responsa, cum in foro essent recepta, vim legis adipiscebantur.

Primus, sicuti videtur, Hadrianus Imp. jussit, ut Prudentum responsa, si in unum sententiae concurrerent, legis vicem obtinerent; si vero dissentirent, liceret judici, quam vellet, sententiam sequi (*Gajus Comm. I.* §. 7.)

Denique Theod. II. et Valent. III. quorumdam Jurisconsultorum scripta firmaverunt: statuentes ut in sententiarum conflictu potius numerus vinceret auctorum; si numerus aequalis esset, ejus partis praecederet auctoritas, in qua *excellentis ingenii vir* Papinianus emineret; silente vero Papiniano, quod sequi deberet eligeret moderatio judicantis. (*Cod. Theod. de Resp. prud.*)

patus succedant masculi alterius familiae paciscentis: qualia pacta dicuntur intervenisse inter Reges Bohemiae et Archiduces Austriae etc; *Jus*, seu *pactum Confoederationis*, quo illustres familiae conveniunt ad mutuam defensionem praestandam contra latrocinia, seditiones et hostiles incursus, transitque obligatio ista utrinque ad haeredes. Talis confoederatio inter Regnum Bohemiae et Domum Saxonicam confirmata est 1587. 24. *Octobr.*, Schrader, et alii; *Ganerbinatus*, quo familiae non tantum illustres Principum, sed etiam inferiorum nobilium conveniunt super mutua defensione et successione in casum deficientiae, si una familia extingueretur. Viguit Ganerbinatus potissimum eo tempore, quo exercebatur Jus manuarium.

45. Q. V. *Quid sit juris et facti ignorantia?* R. 1. *Ignorantia Juris* est, dum lex ipsa, seu id, quod Juris est, ignoratur; ut si ignores consanguineum admitti ad successionem, contractum pupilli, vel minoris non valere sine auctoritate tutoris, aut curatoris etc. *Ignorantia facti* est, dum lex scitur, sed id, quod contingit in actu ignoratur; ut si ignores consanguineum tuum mortuum esse, vel illum, cum quo contrahis, esse minorem, vel illam, ad quam accedis, esse conjugatam, vel illum, quem percutis, esse Clericum: vide exempla *l. 1. ff. de Jur. et Fact. ignor.* 2. Utraque ista ignorantia est duplex: *Vincibilis*, seu *culpabilis*, quae adhibita diligentia vinci potuit et debuit. *Invincibilis*, seu *inculpabilis*, quae possibili diligentia adhibita, hic et nunc vinci non potuit; adeoque vocatur *probabilis*, quia probari potest seu immunis a culpa; sicut prior vocatur *improbabilis*, quia probari nequit ut immunis a culpa. Rursum vincibilis alia est *affectata*, seu directe volita et directe voluntaria, dum quis facile potest, et non vult scire; alia vero *communiter vincibilis*, seu *indirecte voluntaria*, dum quis sufficientem diligentiam omittit ad inquirendam veritatem.

46. R. 2. – 1. Ignorantia Juris naturalis raro excusat a peccato, nisi per accidens respectu simplicium; ut si quis judicaret licitum esse mendacium ad liberationem proximi a malo. 2. Ignorantia Juris Divini post Evangelium sufficienter promulgatum, raro excusat, quia in hominibus plerumque est negligentia in condiscendis praeceptis Christi Domini, de quo plura TT.

47. 3. Ignorantia Juris humani plerumque non excusat, *reg.* 13. *in* 6., nam jus omnibus promulgatum, debet et praesumitur ab omnibus sciri, ejusque ignorantia culpae adscribitur, nam « *Constitutiones Principum nec ignorare quemquam, nec dissimulare permittimus*, *l.* 12. *C. de Jur. et Fact. Ignor.* Si tamen sit ignorantia invincibilis, excusat pro foro interno; at pro foro externo non aliter, nisi legitime probetur; ut si quis tempore promulgatae legis fuit absens, si aegrotus et sensibus destitutus.

48. 4. Si lex sciatur, et ignoretur poena, probabilius ignorantia ista non excusat a poena. Ita communior sententia praxi firmata. Nam qui vult delictum lege prohibitum, vult etiam, saltem indirecte, poenam tali delicto annexam; siquidem volens antecedens, vult etiam consequens ei conjunctum. Et hoc vo-

luntarium indirectum in malis et poenis sufficit, nec semper requiritur voluntarium directum. Sic enim peccatores puniuntur poena aeterna, fur suspenditur, beneficiatus ob simoniam realem beneficio privatur, etsi ignoraverint has poenas. Oppositum tenent Joan. Andr., Clar. Navar. et alii pro casu, quo quis scivit actum esse prohibitum Jure communi, sed ignoravit specialem poenam statuto loci constitutam.

49. R. 3. Ignorantia Juris in lucris et compendiis non prodest, *l.* 7. *ff. de Jur. et Facti Ignor.*, et ideo error Juris non prodest ad usucapionem, *l.* 4. *eod.*, ad haereditates, contractus etc. Minori tamen non nocet error Juris etiam in acquirendo, ut in haereditatibus, *l.* 2. et 11. *C. eod.*, uti nec militibus, quibus permittitur ignorare Jus, *l.* 1. *C.* et *l.* 9. §. 1. *ff. eod.* Mulieribus et rusticis ignorantia prodest in dispendiis, ne suum amittant, raro in compendiis, ut acquirant, *l.* 8. *ff.* et *l. ult. C. eod.* Certantibus de damno vitando regulariter ignorantia Juris non obest, ita suadente aequitate, *l.* 8. *ff. eod.*

50. R. 4. Ignorantia *facti alieni*, modo non sit crassa, aut supina, non nocet, sive in damno vitando, sive in lucro captando, *l.* 9. §. 2. *ff.*, *l.* 7. 8. 9. *C. de Jur. et Fac. Ign.*, nam talis ignorantia est probabilis, et plerumque etiam prudentissimos fallit, *l.* 2. *ff. eod.*, modo non sit crassa, *l.* 6. *eod.* 2. Ignorantia facti proprii est improbabilis, quia quisque praesumitur scire id; quod facit. Unde non prodest in compendiis, seu lucris captandis, *l.* 7. *ff. ad Senatusconsul. Vellej.*; certantibus tamen de damno vitando non nocet, *l.* 22. *ff. de condict. indeb.*, ubi solventi quod non debuit, conceditur condictio indebiti, *l.* 10. *C. de Jur. et Fac. Ignor.* Speciales controversiae de ignorantia in particularibus materiis, suis locis resolventur.

Connexio Praecedentium et Consequentium.

Hactenus in his duobus titulis actum est de Prolegomenis et principiis legalibus Jurisprudentiae: nunc gradatim descenditur ad illius objecta materialia, scilicet, *personas, res et actiones.* Et quia personae reliquis praecellunt, primum Imperator acturum se promittit de personis, puta privatis; « *nam parum est Jus nosse, si personae, quorum causa constitutum est, ignorentur*, §. *ult. h. t.* Agetur proinde a *tit.* 2. *usq. ad* 7. de prima divisione personarum in liberos et servos, ingenuos et libertinos.

TITULUS III.

De Jure Personarum.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 1. *tit.* 5.

1. Per *Jus personarum* intelligitur hic *Status hominum*, sicut *tit. ff. de Statu hominum*, seu personalis capitis qualitas et conditio legalis a Jure gentium et civili introducta, qua statur in societate humana: cujusmodi qualitates sunt, *libertas, civitas et familia.* De conditione naturali, secundum quam aliquis est mas, vel foemina, infans, puer, aut vir, nullus nobis hic sermo, quia secundum hanc omnes homines ejusdem

sunt ordinis et status, solo sexu et aetate diversi.

2. Q. I. *Quae sit prima et adaequata divisio personarum?* R. In *liberos et servos*, *pr. h. t.* et *l.* 3. *ff. de statu hom.* « *summa itaque divisio de Jure personarum haec est, quod omnes homines, aut liberi sunt, aut servi* »: nam in statu hominum aliqui nullius dominio sunt subjecti, et hi vocantur *liberi*; alii contra naturam alieno dominio subjiciuntur, et hi sunt *servi*; ergo divisio ista est prima: et quia tertium genus hominum ab his duobus distinctum non est assignabile, etiam divisio ista est adaequata. *Dices*: 1. *ex tit. Inst. de libertin.* et *l.* 4. *ff. de Just. et Jur.* « *tria hominum genera esse coeperunt: liberi, et his contrarium servi, et tertium genus libertini* ». 2. Statuliberi, qui statutam et destinatam in tempus, vel conditionem libertatem habent, mediant inter liberos et servos, quia aliquid ab utrisque participant, *arg. l.* 1. *ff. de statuliberis.* R. *ad* 1. ibi tradi subdivisionem personarum: nam *Liberi* in genere dividuntur in liberos specifice, seu ingenuos, et in libertinos, et hoc modo tria sunt hominum genera. *Ad* 2. Statuliberi ante eventum temporis, aut conditionis sunt servi; et ideo ancilla statulibera pariens, parit servum, *l.* 9. 16. *ff. de statulib.*

3. Q. II. *Quid sit libertas juridica, et unde oriatur?* R. 1. *Est naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi, aut jure prohibeatur*, §. 1. *h. t.*, adeoque liber est, qui pollet naturali facultate quidlibet agendi. *Dicitur* 1. *juridica*, quia hic non agitur de libertate theologice spectata pro indifferentia ad utrumlibet, qualis libertas etiam servo competit, sed de libertate legali prout statum constituit. *Dicitur* 2. *naturalis*, quia potestas ista primo et principaliter datur a natura conferente cuilibet liberum arbitrium, *l.* 4. *ff. de Just. et Jur.* *Dicitur* 3. *vi, aut jure*: nam vis, cum sit facti, non tollit libertatem, quae est juris: ut si quis liberum hominem vinculis constringat. *Juris* vero *prohibitio* non impedit, sed dirigit et perficit libertatem; imo jure prohibita, cum honeste fieri non possint, in jure censentur impossibilia, ad quae non datur facultas, *l.* 15. *ff. de condit. instit.* ibi: « *quae contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est* ».

4. R. 2. Modi, quibus libertas inducitur, sunt tres. *A natura*, quae permittit hominem esse liberum, *l.* 4. *ff. de Just. et Jur.* *Ex jure gentium*, per manumissionem; et *ex jure civili* sine manumissione, dum quis ipso facto ex servo fit liber, ut infra dicetur ex *tit. ff. qui sine manumiss. etc.*

5. Q. III. *Quid sit servitus legalis, et unde oriatur?* R. 1. Est *constitutio Juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subjicitur*, §. 2. *h. t.*, adeoque servus est, qui dominio alieno contra naturam subjicitur. *Dicitur* 1. *legalis*, ut excludatur servitus *naturalis*, qua creaturae Deo, liberi parentibus, subditi suo Superiori subjiciuntur: item ut excludatur servitus accepta pro jure reali, quod quis habet in praedio alieno, de qua agitur *tit. de servitutibus.* *Dicitur* 2. *constitutio* metonymice, hoc est subjectio constituta principaliter a

Jure gentium, *l.* 4. *ff. de Just. et Jur. Dicitur* 3. *contra naturam*, tum quia natura quemlibet permittit esse liberum; tum ut servitus legalis differat a subjectione naturali, quae juxta naturam est.

6. R. 2. Servitus inducitur tribus modis: 1. *Captivitate* ex Jure gentium dum victi in bello capiuntur, ob quod dicuntur *mancipia*, et *servi*, quia servati sunt, cum occidi potuerint. 2. *Venditione* ex Jure civili, dum major 20. annis ad pretium participandum se venumdari passus est, ob quam improbitatem Jus sustinet talem venditionem: ut si quis fingat se servum alterius, et ab eo patiatur se vendi emptori ignoranti, ut ex pretio venditionis aliquid accipiat. 3. *Nativitate*, dum quis ex ancilla nascitur: quod enim ex ventre meo nascitur, meum est, §. 10. *Inst. de Rer. Divis:* Ita haec habentur §. 3. et 4. *h. t.*; ex quo patet servos aut nasci, aut fieri per captivitatem, aut per venditionem sui ipsius. (*)

7. Q. IV. *Quae sit divisio servorum, et liberorum?* R. 1. Servi quoad conditionem status non dividuntur: nam *in servorum conditione nulla est differentia*, §. *ult. h. t.* cum omnes eamdem servitutem serviant At quoad officia et munera dantur diversi servi, balneatores, librarii, histriones, symphoniaci, palestritae, *l.* 15. §. 1. *ff. de usufr.*, item alii *ordinarii*, alii *vicarii*, qui aliis servis ex mandato domini deserviunt, et sunt in peculio eorum, *l.* 17. *ff. de peculio*, *l.* 73. *in fin. ff. de legat.* 3., *l.* 19. §. *ult. ff. de noxalib. action.*

8. R. 2. Liberi dividuntur in *ingenuos* et *libertinos*, §. *ult. h. t.*, nam libertas quibusdam competit a natura, et hi *ingenui* sunt; quibusdam ex beneficio manumittentis, et hi *libertini* vocantur. De ingenuis agetur *seq. tit.* 4. et de libertinis *tit.* 5.

9. Hic adde servitutem legalem ob favorem fidei et reverentiam nominis Christiani, jam fere expirasse apud Christianos; et licet hi apud Turcas in bello capti, fiant servi capientium, tamen in sua patria censentur liberi, omniumque jurium capaces. Datur autem apud Christianos subjectio mitior quoad operas domino praestandas, scilicet *servitus adscriptitia*, et *originaria*. *Adscriptitii* servi sunt, qui glebae colendae adscribuntur, seu qui praediis colendis deserviunt. *Originarii*, qui ex Adscriptitiis nascuntur. Item servi *censiti*, qui, non operas, sed censum, seu pensionem domino praestare debent, *l.* 20. 21. *C. de agricol et censit.* ubi de his plura legi possunt. Hi omnes, quoad statum sunt liberi, et bona propria habent, juribusque civilibus gaudent in officiis, testamentis, contractibus etc.: a gleba tamen recedere non audent, cum sint pars praedii; ita ut a domino alienari, locari, pignori dari possint, Struv. Manz. 2. Natus ex libera et adscriptitio, seu inscriptitio, fit liber et ingenuus secundum conditionem matris: a praedio tamen non recedit ad praedium alienum colendum, nisi fiat dominus possessionis propriae: at natus ex adscriptitia, fit omnino inscriptitius. Si

(*) Erat quidem et alius modus juris civilis, ex quo servitus inducebatur, etiam ex jure novissimo, scil. *liberti erga patronum ingratitudo*, l. 6. §. 1. D. de agn. et al. lib., l. 5. D. de jure patr., l. 2. Cod. de libert.

mulier inscriptitia nupta sit inscriptitio alterius domini, partus in numero impari sequitur matrem, in numero pari matrem et patrem; ita ut electio a dominis facienda per sortem dirimatur. Unde si una est proles, ista spectat ad dominum matris, si tres, duae ad dominum matris, et una ad dominum patris; si quatuor, duae ad dominum matris, et duae ad dominum patris spectabunt. Ita disponitur in *Nov.* 162. c. 2. 3. Tandem natus ex adscriptitio et ancilla, vel ex adscriptitia et servo, matris conditionem sequitur, *l.* 21. *C. de Agricol. et censit.*

TITULUS IV.

De Ingenuis.

Agitur de hac materia *tit. ff. de Statu hom.*

1. Q. I. *Quis dicatur ingenuus?* R. ille, *qui statim ut natus est, liber est, pr. h. t.*: supple, modo natus sit ex ventre libero, *l.* 5. §. 2. *ff. de stat. hom.* nam fieri potest, ut dominus partum ancillae utero clausum manumittat, matre relicta in servitute; quo casu partus liber nascitur, non tamen ingenuus, sed libertinus. Unde ut quis sit ingenuus, nasci debet ex matre libera, sive deinde nascatur ex ingenuo et ingenua, sive ex ingenuo et liberta, sive ex liberto et liberta, sive ex libera et servo, sive intra, sive extra matrimonium, *pr. h. t.*, ex quo deducitur trita illa regula, *partus sequitur ventrem*, puta quoad conditionem status libertatis et servitutis, *c. un. X. de natis ex liber. ventr.*, *l.* 5. §. 2. *ff. de stat. hom. Ratio* est, quia status desumi debet a principio certo; mater autem semper est certa, pater vero incertus: tum quia mater plus materiae corporalis ministrat proli, quam pater, plusque ei prodest trino tempore conceptionis, intermedio et nativitatis; ergo aequum est, ut proles quoad conditionem status sequatur matrem, etsi haec vulgo conceperit, seu extra matrimonium »*quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre est, cit. l.* 5. §. 2. *ff. de stat. hom.* Unde natus ex matre libera et patre servo, vel vulgo quaesitus, et matre libera natus, est simpliciter ingenuus.

2. *Obj.* 1. Liberi sequuntur patrem, *l.* 19. *ff. de stat. hom.*, *l.* 1. §. 2. *ff. ad municipal.*, *c.* 3. *X. de conjug. Servor.* 2. Natus ex matre ancilla fit liber propter libertatem patris, *l.* 1. §. 1. *ff. de suis et legit.*, *l.* 1. §. 3. *ff. ad Senatus Consultum Tertyll.*, *l.* 14. *C. de fideicom. libertat.* 3. Calamitas parentum saepe nocet prolibus, *l.* 5. *C. ad L. Jul. Maj.*, *l.* 2, *vers. filiis. C. de libert. et eor. liber.*, *l. ult. C. de serv. fugitiv.* 4. Ingenua parit ingenuum, ancilla, seu serva servum; ergo etiam libertina parit libertinum.

R. *ad* 1. Filii ex legitimis nuptiis quoad originem, familiam, nobilitatem, forum, seu domicilium, seu quoad statum politicum sequuntur patrem; at quoad conditionem libertatis et servitutis sequuntur matrem, *cit. c.* 3. Secundum consuetudinem et legem Longobardorum partus sequebatur conditionem patris, Gonz. *ibid.*, et talis casus excipitur a Jurisconsulto, *l.* 24. *ff. de stat. hom.* ibi: *nisi lex specialis aliud inducit. Ad* 2. Mater illa non fuit simpliciter ancilla,

sed statu-libera, et quia passa est moram in manumissione, fingitur post manumissionem peperisse, et ita partum ingenuum edidisse. *Ad* 3. Nocumentum istud non oritur ex natalibus, sed ex aliis justis causis, v. g. propter delicta atrocia parentum. *Ad* 4. neg. conseq., nam libertinitas non habetur ex nativitate, sicut ingenuitas et servitus, sed ex manumissione.

3. Q. II. *Quo tempore mater debeat esse libera, ut partus sit liber et ingenuus?* R. sufficere uno ex tribus, vel tempore conceptionis, vel intermedio, vel nativitatis. Ita *pr. h. t., l.* 5. §. 2. 3. *ff. de stat. hom.* nam favore libertatis « *qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, quoties de commodis ipsius partus quaeritur* » *l.* 7. *ff. eod.;* sed si partus natus fuisset tempore, quo mater fuit libera, fuisset omnino liber, ergo liber est quandocunque nascatur, dummodo mater saltem uno momento fuerit libera, uno ex his tribus temporibus. Unde ex rescripto Hadriani Imp. libera, quae praegnans ultimo supplicio damnata est, quo casu facta fuit serva poenae, liberum parit, *l.* 18. *ff. eod. Dices: l. ult. C. de liber. caus.* rescribit Constantin. « *Placuit eos, qui nascuntur, matrum conditionibus uti, quarum mox visceribus exponuntur* » ergo tempus nativitatis spectari debet. 2. Habitis extremis, de medio non curatur, gloss. in *l.* 16. *vers. Constituti. C. de probat.*, ergo si mater est ancilla tempore conceptionis et nativitatis, parit servum, etsi fuerit libera tempore intermedio. R. *ad* 1. lex ista procedit de causa liberali, ut nati ante litem motam, suo nomine vocentur ad judicium liberale; nati vero post litem, matris fortunam sequantur: quia si matris status incertus est, etiam status liberorum incertus erit. *Ad* 2. In multis praesertim favorabilibus medium curatur, uti in nostro casu, et §. 6. ***vers. unde. Inst. de noxalibus action.*** ubi actio noxalis perimitur, licet servus tantum medio tempore factus sit servus illius, cui noxiam fecit.

4. Q. III. *Pro quali sit habendus, qui fuit putatitie servus, et manumissus est?* R. pro libero et ingenuo, §. *ult. h. t.* « *cum autem ingenuus aliquis natus sit, non officit ei in servitute fuisse, et postea manumissum esse:* nam aliud est *in servitute*, aliud *servum fuisse;* illud facti, hoc Juris: sed servitus de facto, et manumissio de facto, et non de Jure facta non potest tollere statum ingenuitatis, qui de Jure est; ergo licet ingenuus per errorem, out malitiam alterius sit in servitute, et manumittatur, tamen re ipsa neque fit servus, neque libertinus, sed manet ingenuus, quia « *saepissime constitutum est, natalibus non officere manumissionem* » §. *ult. h. t.*

TITULUS V.

De Libertinis.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 40. *fere per tot.* in Codice *lib.* 7. *tit.* 1. et *seqq.*

1. Q. I. *Quis dicatur libertinus?* R. *qui ex justa servitute manumissus est, pr. h. t.* Dicitur *justa*, hoc est vera, et de Jure introducta: nam si servitus fuit injusta, de facto, et putative talis, manumissio non officit ingenuitati, nec facit libertinum, ut dictum est ante ex §.

ult. de ingenuis. Discrimen inter *libertum* et *libertinum* hoc communiter assignatur, quod *manumissus* comparative ad dominum ut patronum, dicatur *libertus;* absolute vero quoad suum statum, *libertinus*. Zoes tamen dicit olim illos fuisse libertinos, qui ex manumissis progeniti erant; ingenuos vero, quorum majores nunquam erant servituti subjecti.

2. Q. II. *Quibus modis e servitute justa perveniatur ad libertatem?* R. duobus: 1. *Manumissione* a Jure gentium introducta, quae est *manu datio*, seu concessio libertatis a domino facta, *pr. h. t.*, nam servus est » *manui et potestati suppositus, et manumissus liberatur potestate, ibid.* 2. *Ipso Jure* et *facto* sine manumissione, dum Jus ob certas causas vult servum fieri liberum; cujusmodi casus enumerantur *tit. ff. qui sine manumissione ad libertatem perveniunt*, ut si servus venditus est cum conditione, ut intra certum tempus manumitteretur, dummodo usque ad istud tempus venditor perseveret in eadem voluntate; lapso autem tempore, mutatio voluntatis non obstat libertati: quo sensu conciliantur *l.* 1. et 3. *d. t.* et *l.* 3. *ff. de servis export.* Item servus, quem pro derelicto dominus habuit, qui necem domini detexit, qui venditus est, ne prostitueretur, et prostitutus est a domino, vel voluntate ejus ab alio, *l.* 2. 5. 6. 7. *ff. qui sine manu.* ubi plura vide in text. et in *tit. C. pro quibus causis etc.*, ubi pro praemio accepit libertatem, qui strenue probaverit necem sui domini, qui monetarios monetam adulterantes, vel raptorem virginis, aut desertorem militiae detexerit.

3. Q. III. *Quot modis, et qua forma fiat manumissio?* R. quinque modis: 1. *In Ecclesia* coram Antistite et plebe, *l.* 1. *C. de his, qui in Eccl. manum.* quae manumissio fuit actus solemnis pietatis, in scripturam a domino manumittente signatam referri solitus. 2. *Vindicta*, seu *per vindictam:* quae manumissio fiebat solemniter apud Magistratum, ut Praetorem, vel Consulem; coram quo dominus servum in gyrum agens, et colaphum eidem infligens, atque ita percussum e manu dimittens, formulam addebat, *Hunc hominem liberum esse volo*. Quo facto lictor virgula, quae *Vindicta*, a Vindicio servo ita manumisso dicebatur, *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. jur.* caput servi percutiebat. Exempla habes in *tit. ff. de manumissis vindicta*, et *tit. C. de vindict. libertate*. Alii vindictam libertatis deducunt a *Vindice* servo Bruti, qui primus hoc modo manumissus fuit, *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. jur.* Porro quia jurisdictio huic manumissioni praestanda, est voluntaria, et non contentiosa, Praetor eam praestare potest extra locum judicii, v. g. in transitu ad balneum, aut theatrum, §. 2. *h. t.*, imo si dominus est Praetor, aut Consul, apud semetipsum manumittere valet, uti et tutor servos pupilli, *l.* 1. 5. *ff. de manum. vind.* ex quo nascitur illa regula: *Jurisdictio voluntaria non exigit distinctionem personalem inter eum, a quo, et cui auctoritas praestatur.* Sic Superior, qui dispensare potest cum subditis, etiam directe cum se ipso dispensare potest. 3. *Testamento*, dum testator ultima sua voluntate jubet servum esse liberum, de quo vide *tit. ff.*

de manumiss. testam. et *tit. C. de testamentar. manum.* Potest autem testamento dari libertas, vel *directa*, dum immediate ipse testator eam per se dat, v. g. Sejus liber esto; vel *fideicommissaria*, dum testator haeredem rogat, ut servum manumittat, v. g. Titium haeredem meum rogo, aut mando, ut Sejum manumittat. Priori modo fit *libertus orcinus* hoc est testatoris, qui more Gentilium dicitur post mortem transire ad orcum; posteriori modo, fit libertus haeredis manumittentis. De fideicommissariis libertatibus vide *tit. ff.* et *D. de fideicom. libert.* 4. *Inter amicos*, in qua manumissione necessaria fuit scriptura, et quinque testes subscripti. 5. *Per epistolam* quinque testibus munitam, qua dominus servum absentem libertate donat. Ita hi modi enumerantur §. 1. *h. t.* quibus additur *census lustralis*, dum servus jussu domini censum inter cives rom. profitebatur, atque ita instar civis romani habebatur. Zoes. Primi tres modi una cum censu lustrali sunt solemnes, et civem rom. faciunt: duo ultimi sunt privati, et civem tantum latinum efficiunt, ut mox dicetur.

4. Q. IV. *Quotuplex fuerit status libertinorum?* R. triplex, §. 3. *h. t.*, nam libertini aliqui erant *cives romani* jura Quiritum conseculi, qui solemniter in Ecclesia, vindicta, vel testamento manumissi sunt. Aliqui erant *cives latini* privatim inter amicos, vel per epistolam manumissi, seu *liberti juniani* ita dicti a lege Junia Norbana sub M. Junio Silano et L. Norbano Balbo Coss. lata, qui vivebant ut liberi, et sine testamento mori debebant ut servi, eorumque bona devolvebantur ad manumissores. Aliqui erant *liberti dedititii* ex L. Ælia Sentia, qui ob aliquod crimen in servitute poenam sustulerant, qui non melioris erant conditionis, ac populi, qui se, Divina, humanaque omnia romanis dediderant; dedititii proinde appellati, *Carol. Sigon. de antiq. jur. Italiae lib.* 1. *cap.* 1. Sed triplicem hunc statum sustulit Imp. Justinianus, et omnes libertos exaequando, voluit esse cives romanos, et jure Quiritum gaudere, *cit.* §. *ult. h. t.* Vide *tit. C. de dedititia libert. tollenda*, et *seq. tit. de latina libertat. tollenda.* Cetera, quae hic quaeri possent, infra dicam, ne ordinem titulorum pervertam.

TITULUS VI.

Quibus ex causis manumittere non licet.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 40. *tit.* 9. in Codice *lib.* 7. *tit.* 11.

1. Q. I. *Quis servos manumittere possit?* R. regulariter omnis dominus, nisi lege prohibeatur: nam quilibet rei suae moderator est et arbiter, *l.* 21. *C. mandati.*

2. Prohibetur autem 1. Debitor in fraudem creditorum ex L. Ælia Sentia, *pr. h. t.*, modo copulative adsit *fraus consilii*, seu prava intentio defraudandi creditores, et *fraus eventus*, seu re ipsa consequens, si, servis manumissis, reliqua bona non sufficiant ad satisfaciendum creditoribus. Hoc tamen tali debitori permittitur, ut unum ex servis testamento manumissum haeredem instituere possit, cujus nomine, et non domini, ignominia subhastationis bonorum sustineatur. Neque per hoc injuria fit servo:

tum quia consequitur libertatem, rem inaestimabilem; tum quia ultra vires haereditatis non tenetur creditoribus, sed in bonis deinde quaesitis beneficium habet *competentiae*, ne ultra suam competentem sustentationem solvere cogatur, §. *ult. de actionib.* Ita haec tradit Imp. §. 1. 2. 3. *h. t.*

3. 2. Dominus 20. annis minor ex eadem L. Ælia Sentia prohibetur aliter manumittere servos, nisi per vindictam, justa causa probata apud Consilium, seu coram Praetore et Assessoribus, §. 4. *h. t.* Hanc legem emendavit Justinianus concedens minoribus, ut anno decimo octavo inchoato inter vivos manumittere possint (*) §. *ult. h. t.*: per *Nov.* autem 119. *c.* 2. concedit manumissionem testamentariam in ea aetate, in qua dominus testari valet, scil. anno decimo quarto completo, *l.* 5. *ff. qui testam. fac.*

4. Q. II. *Quae sint justae causae, ob quas minor* 20. *annis manumittere possit?* R. seqq. 1. *Causa pietatis* et *reverentiae*; ut si minor habeat servum patrem suum, matrem, filium, fratrem, pocdagogum, nutricem, vel educatorem, alumnum, vel alumnam, quos ille aluit et educavit, vel collactaneum: has enim personas manumittere pietas et specialis affectio suadet. Potest autem filius habere patrem servum in casu, quo uterque fuit servus ejusdem domini, et is filio manumisso patrem donavit, vel filium haeredem instituit. 2. *Causa utilitatis*, ut *procuratoris habendi gratia*, dummodo servus manumittendus non sit minor septemdecim annis. Ex quo nonnulli Civilistae colligunt in procuratore ad lites sufficere annum 17. expletum; sed illatio ista non est clara et evidens: nam licet servus possit esse procurator ad negotia, tamen causa sufficiens illum manumittendi est, ut tamquam liber cum majori decentia et honore, negotia praesertim graviora et honorifica procuret; vel id speciale est favore libertatis. 3. *Causa matrimonii contrahendi*, dummodo ancillam manumissam intra semestre ducat, secluso impedimento, aut mutatione status et dignitatis, ne manumissio in fraudem legis facta videatur. Jam si causa semel approbata fuit, tenet manumissio, etsi deinde appareat causam falsam fuisse. Ita haec habentur §. 5. 6. *h. t.*

5. Q. III. *Quis servus manumitti possit.* R. regulariter omnis, nisi Jure prohibeatur: nam hoc beneficium omnibus conceditur. Prohibentur autem: 1. Servi ad perpetua vincula damnati, et quos testator poenae causa manumitti prohibuit, *l.* 1. 2. *C. qui non possunt ad libert. perv.*, et quos venditor ex contractu, vel Praeses vetuit manumitti, *l.* 9. *ff. de manumiss.* 2. Servus alienus, vel juri alieno obligatus, uti est servus dotalis, pignori speciali datus, legatus alteri, *l.* 2. 3. *ff. eod.*: si tamen maritus est solvendo, vel si legatarius legatum repudiet, vel si servus est tantum generali hypothecae obligatus, valet eorum manumissio, *l.* 29. *ff. qui, et a quib. manum.*, ubi plura de hoc legi possunt.

(*) Non inter vivos, sed testamento manumittendi facultatem Justinianus minoribus concessit; in hoc tantum legem Aeliam Sentiam emendando, et quoad manumissiones inter vivos, ejusdem legis prohibitionem firmam servando, §. 7. Inst. h. t.

TITULUS VII.

De Lege Fusia Caninia tollenda.

1. Lex ista Fusia, seu Furia Caninia sub P. Furio Camillo et C. Caninio Gallo lata praescribebat certum numerum testamento manumittendorum, ut ex tribus duo, ex decem quinque, ex triginta decem, ex centum 25., ex 500. et ultra, nonnisi centum manumitti possent. Sed lex ista utpote inhumana et libertatibus inimica, sublata est per Justinianum, data facultate testamento manumittendi etiam omnes servos, *tit. C. de L. Fus. Can. tollend.*

Quae ad hanc libertatis et servitutis materiam desiderantur, breviter in seqq. solventur.

2. Q. I. *Qui sint effectus manumissionis?* R. duo praecipui: 1. *Libertas* ex parte manumissi, licet quidam manumissi libertatem in effectu non consequantur, ut relegati, qui in urbe morantur, manumissi a reo criminis laesae majestatis, vel qui violente coegerunt dominum ad sui manumissionem, et alii, de quibus vide *tit. ff. qui et a quib. manumiss.* 2. *Jus patronatus* ex parte manumittentis, ejusque liberorum, ad quos transit etiam in casu, quo pater perduellionis damnatus est, *l. 3. 4. ff. de Jur. Patr.* Vi hujus juris debentur patrono obsequia, reverentia, munus, et operae, si quas liberto imposuit, actio ingrati, seu querela contra ingratum libertum, actio Faviana et Calvisiana, si quid libertus in fraudem patroni alienavit, successio praetoria. Item persona patroni debet esse liberto sancta, non secus ac filio persona patris; et ideo non vocat illum in jus sine venia Praetoris, *l. 4. ff. de in jus voc.*, nec pulsat eum actione doli, injuriarum, vel alia famosa, sed actione in factum, et condemnato patrono salvum manet beneficium competentiae; imo illum egentem tenetur libertus alere, cum jus patronatus simile sit juri paterno. Ita haec omnia reperies in Digestis *lib.* 37. *tit.* 14. et 15. et seq. *lib.* 38. *tit.* 1. *usque ad* 5. in Codice *lib.* 6. *tit.* 1. *usque ad* 7. Amittitur autem Jus patronatus *remissione*, licet reverentia et actio ingrati nunquam censeatur remissa, *l. 2. 3. C. de bon. libert*; *negligentia*, si patronus negligat alere libertum, *l. 6. ff. de jure patr.* vel si eum stringat jurejurando, ne matrimonium ineat etc.

3. Ex dictis *colliges* 1. ex manumissione inscriptitiorum et originariorum non oriri Jus patronatus, quia id Jure expressum non est, quamvis dominis ita manumittentibus reverentia et gratitudo debeatur. *Colliges* 2. jus patronatus civilis longe diversum esse a jure patronatus ecclesiastici, seu ab Ecclesia introducti, ut patronus ad Ecclesiam a se fundatam, vel constructam, aut dotatam, idoneum Clericum praesentare valeat. De hoc in meo Cursu *tit. de Jure Patr.*

4. Q. II. *Quid sit Jus aureorum anulorum?* R. esse illud, vi cujus liberti a Principe consequuntur jura et privilegia ingenuorum, salvo tamen jure patronatus. Unde tales liberti possunt ea omnia, quae ingenui, dummodo patrono non praejudicent: nam aureus anulus est insigne ingenuitatis; vide *tit. ff.* et *C. de Jur. aureor. anulor. Restitutio nata-*

lium est beneficium Principis priore pinguius, quo libertus ita efficitur ingenuus, et a jure patronatus independens, ac si a principio taliter natus, et nunquam servituti subjectus fuisset. Cum vero restitutio natalium sit patrono praejudiciosa, regulariter sine ejus consensu concedi non solet, *tit. ff. de natalib. restit.* et *C. cit. tit.*

5. Q. III. *Quotuplex sit causa liberalis,* seu *quaestio,* aut *judicium de statu libertatis?* R. 1. Duplex: *Liber quis, an servus sit,* et *Ingenuus quis, an libertinus sit?* et utraque vocatur *causa praejudicialis*: tum quia alteri facit praejudicium, v. g. circa operas et alias obligationes; tum quia prius judicari, seu cognosci debet, eo quod alia causa pendens ab ingenuitate, vel simili conditione, definiri nequeat, nisi causa status praecognoscatur, et praejudicium alteri afferat.

6. 2. Prior causa tractabatur per *Assertorem,* seu *Vindicem* alienae libertatis; qualis fuit quicunque de consensu actoris, imo pater pro filio et is pro patre etiam invito agere potuit: quia dedecorosum est patri filium, et filio patrem habere servum; ita de Jure antiquo *tit. ff. de liber. caus.* At Justinianus *tit. C. de assert. tollenda,* sustulit istos Assertores, data facultate, ut is, qui ex possessione libertatis ductus est in servitutem, vel per se, vel per procuratorem agat; quod tamen negatur ei, qui e servitute prosilit ad libertatem. Non omnes autem ad libertatem proclamare possunt, ut descendentes ex familia latronum, et qui se vendi passi sunt ad pretium participandum, et qui ab invito extorti sunt, et alii, de quibus agitur *tit. ff.* et *C. quibus ad libertat. proclam.*

7. 3. Posterior causa haec habet praecipua: manumissus quocunque tempore proclamare potest ad ingenuitatem, dummodo probet se ex matre ingenua genitum, *l. ult. C. ubi causa status,* qua corrigitur Jus vetus *l. 2. §. 1. ff. si ingenuus esse dic.* concedens talem proclamationem intra quinquennium: nam causa libertatis nulla fere praescriptione absumitur, *l. ult. C. de long. temp. praescr.* At contra qui in possessione libertatis est per decennium inter praesentes, et viceennium inter absentes, praescribit libertatem, modo justum titulum et bonam fidem habeat, *l. 2. C. eod.*

8. Imo de statu defuncti, qui vixit ut liber, post quinquennium nullo modo est quaerendum in ejus praejudicium, *tit. C. ne de statu defunct.*; uti nec de statu illius, qui per sententiam pronunciatus est ingenuus, nisi collusio, seu simulata probatio intervenerit; quam detegens pro praemio habet servum illum, qui ex collusione pronunciatus est ingenuus, *tit. ff. C. de collusion. deteg.*

9. Q. IV. *Quale detur remedium contra diffamantes statum ingenuorum?* R. dari celebre remedium ex *l. 5. diffamari C. de ingenuis.* quo statuitur, ut is qui alterius statui detrahit ex errore, vel malignitate, asserendo aliquem non esse ingenuum, in jus veniat, et notam, quam diffamato inussit, legitime probet; si vero citatus non compareat, vel in probatione deficiat, lata sententia silentium ei imponitur, et in posterum a simili injuria desistere jubetur. Qui casus est specialis, ut, etiam parte altera

absente, sententia proferatur, *l.* 4. et 40. *C. de liberal. caus.*

10. 2. In hoc diffamationis casu duplex est judicium: unum praevium *diffamatorium*, in quo diffamatus est actor, et probare cogitur factum, seu delictum diffamationis, seu quod ab altero diffamatus fuerit: alterum est *principale* circa id, in quo diffamatio facta est, seu circa statum ingenuitatis: et in hoc judicio diffamans, utpote suo facto provocans ad judicium, est actor, et tenetur probare verum esse id, quod asseruit, v. g. Stichum non esse ingenuum. Judex autem competens in hoc utroque judicio est Judex diffamati, ceu rei per diffamationem accusati: nam prius judicium diffamatorium, velut accessorium, ad eundem spectat Judicem, ad quem judicium principale, ne causae continentia dividatur. Ita Mynsing. Gaill. Zoes, et alii ad *cit. l. diffamari.*

11. 3. Dispositio *d. l.* locum habet in omnibus aliis diffamationibus; ut si quis alteri objiciat, vel de eo spargat, quod non sit legitime natus, dominus, vel Episcopus, parochus etc. nam licet in *cit. l.* exprimatur casus specialis *ingenuitatis*, ratio tamen legis est generalis, quod iniquum sit errore, aut malignitate statum alterius diffamari; quae ratio aequaliter procedit in aliis diffamationibus: Gail. 1. *Obser. c.* 9. *ad cit. l. diffamari.*

Cetera consulto hic praetermitto, cum non sint in usu apud Christianos. Historiae gratia relegantur Jura in Pandectis *lib.* 37. *tit.* 14. et 15. et *seq. lib. per* 5. *tit.* et *libr.* 40. *per tot.* in Codice *libr.* 6. *tit.* 1. *usque ad* 8. et *tit.* 13. et *libr.* 7. *tit.* 1. *usque ad* 23.: deficientibus enim servis, etiam Jura deficiunt de illorum statu lata; licet, ubi materia patitur, multa accommodari possint servis adscriptitiis et originariis. Manz. et alii.

12. Q. V. *An servitutes et manumissiones conformes sint Juri Canonico?* R. affirmative: nam et Ecclesiae suos servos habuisse leguntur, *c.* 3. *de serv. non ordinand.* Et quamvis Ecclesia servos ob vilitatem status non admittat ad statum clericalem et sacramentum Ordinis, *d.* 54. *per tot.* et *tit. de serv. non ord.* tamen eis permittit sacramentum matrimonii, salva servitute et jure dominorum, *c.* 1. *de conjug. servor.* ut proinde Jus civile aliter disponens hodie non attendatur.

Connexio Praecedentium et Consequentium.

Absoluta est prima divisio personarum in servos, libertinos et ingenuos; nunc a *tit.* 8. *usque ad* 12. inclusive agetur de secunda divisione personarum in eos, qui sui, vel alieni juris sunt.

TITULUS VIII.

De his, qui sui, vel alieni Juris sunt.

Agitur de hac materia in Pandectis *Lib.* 1. *tit.* 6. estque haec Rubrica una ex illis, in quibus nigrum est amplius rubro, cum in textu supposito etiam specifice agatur de potestate dominica.

1. Q. I. *Quae sit persona sui, et alieni juris?* R. 1. Persona *sui juris* est, quae nulli potestati privatae, nec patriae nec dominicae subjecta est; uti paterfamilias et materfamilias, quorum nomine

veniunt etiam infantes utriusque sexus, utraque hac potestate soluti, *l.* 4. *ff. h. t.* Persona *alieni juris* est, quae subjecta est alterius potestati privatae, vel *patriae;* sicut filiusfamilias, filiafamilias; vel *dominicae,* sicut servus et ancilla, *pr. h. t. l.* 1. *ff. eod.* Religiosi utriusque sexus mixtam habent conditionem: nam, prout melius est monasterio, quandoque comparantur servis, quandoque filiisfamilias, quandoque patribusfamilias. Hic agitur de potestati dominicae, in *seq. tit.* de potestati patriae subjectis.

2. Q. II. *Quid sit potestas dominica?* R. Est jus dominorum a gentibus introductum libere disponendi de bonis et operis servorum, §. 1. *h. t.*, *l.* 1. §. 1. *ff. eod.* Jus vero *vitae* et *necis*, quod antiquitas usurpabat, utpote barbarum et juri naturali contrarium, sublatum est per const. D. Antonin. Imp., §. 2. *h. t.* et *tit. C. de emendat. Serv.*, concessa dominis potestate moderate solum castigandi servos. Si intolerabilis videatur saevitia dominorum, coguntur hi servos ad statuas Principum confugientes, vel de saevitia illorum querelantes, justis conditionibus vendere; » *expedit enim Reipubl. ne sua re quis male utatur* » *cit.* §. 2. *h. t. Dices: l.* 9. §. 7. *ff. de pecul.* Jurisconsultus ait » *licere servis etiam naturaliter in suum corpus saevire*; ergo multo magis id licet domino. R. nec servis, nec dominis id licere citra injuriam Creatoris; cum homo non sit dominus vitae et membrorum. Jurisconsultus plus non vult, nisi *licere*, seu impune esse servo, si quandoque corpori suo noceat, et ideo propter hoc nihil est ei deducendum ex peculio: quo non obstante servus in se saeviendo, peccat, quia *non omne, quod licet, honestum est, l.* 144. *ff.* de *R. J.*

3. Q. III. *Qui sint effectus dominicae potestatis?* R. Seqq. 1. Jus reale in servo tamquam re propria domini, et ideo servus fugitivus sui furtum facit, et affectus vitio reali furti non potest usucapi, *l.* 1. *C. de serv. fugitiv.* 2. Quidquid servus acquirit, domino acquirit, quia quaelibet res suo domino fructificat, §. 3. *Inst. per quas person.* 3. Dominus libere potest disponere de servo, eum alienando, locando, pignorando, ad usumfructum dando etc.; hi enim sunt effectus dominii. Hoc speciale est, quod ex connivenția domini servus sibi acquirere possit nummos, ut per hos se redimat a servitute, *l.* 5. *ff. de manumissionib.*

In §. *ult. h. t. in fin.* fit mentio asyli politici, quod datur confugientibus ad statuam Principis, de quo in Codice *lib.* 1. *tit.* 24. et 25. Hodie vix est in usu, bene vero asylum ecclesiasticum, de quo Canonistae *tit. de immun. Eccl.*

TITULUS IX.

De Patria Potestate.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 1. *tit.* 6. et *lib.* 37. *tit.* 15., in Codice *lib.* 8. *tit.* 47. et *seq.*

1. Q. I. *Quid sit patria potestas?* R. Est jus a Romanis introductum, quo patri, aut avo, liberi justi subjiciuntur in ordine ad certos effectus civiles. *Dicitur* 1. *a Romanis:* quia licet Jus naturale quoad reverentiam, obsequia, rectam educationem et gubernationem domesti-

cam, seu quoad subordinationem naturalem, liberos subjiciat parentibus, non tamen subjicit quoad illos effectus, qui specialiter Jure Civ. Romano introducti sunt, ut mox dicetur. *Dic.* 2. *Patri, avo*, aut *proavo*, quia licet matri de Jure naturali competat potestas materna, qua superior est suis liberis, tamen civilis potestas patria soli patri et masculis ascendentibus attributa est ex Lege Romuli « *filius, quamdiu vixerit, in potestate patris maneto* ; et ideo liberi justi sequuntur conditionem patris, *l.* 19. *ff. de stat. hom.*, *l.* 195. §. 2. *ff. de V. S.* quia pater est princeps familiae. *Dic.* 3. *liberi justi*, hoc est ex legitimo matrimonio, et, hodie de Jure Can., valido procreati, *pr. h. t.*, *l.* 3. *ff. de his, qui sui* etc., ubi Gajus ait: « *in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex justis nuptiis procreaverimus: quod jus proprium Civium Romanorum est* ». Nomine *liberorum* veniunt non tantum filii et filiaefamilias, sed etiam ex filiof. descendentes, ut nepotes et pronepotes, qui omnes in potestate sunt avi, vel superioris ascendentis, §. *ult. h. t.*, *l.* 4. *ff. de his, qui sui* etc. « *Qui autem ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, sed patris eorum, vel avi, cit.* §. *ult. h. t.*

2. Q. II. *Qui sint effectus civiles patriae potestatis?* R. seqq. 1. Jus vitae et necis in liberos, cognita prius causa, *l. ult. C. de patr. pot.*, *l.* 11. *in fin. ff. de liber. et posthum.* Sed hoc jus barbarum et Juri naturali adversum sublatum est, concessa patribus moderata correctione et privato carcere, quo liberi coerceantur, *l. un. C. de emendat. propinq.*, *l. un. C. de his, qui parent. vel liber. occider.* 2. Quidquid filius acquirit, patri acquirit, puta in bonis profectitiis et in adventitiis quoad usumfructum, §. 1. *Inst. per quas person. cui. acq.*, *l.* 2. *C. h. t.* 3. Pater in egestate vendere potuit filios, seu oppignorare; ita ut filius redemptus omnino fuerit ingenuus, *l.* 2. *C. de parentib. qui filios distrax.*, cui Juri hodie vix est locus. 4. Pater administrat bona adventitia filii, etiam eo invito; item impuberi testamento tutorem dare potest et pupillariter substituere, *l.* 1. *C. de bon. matern.*, §. 3. *Inst. de tutel.*, *tit. ff.* et *C. de pupillar. substit.* 5. Injuriam filio illatam remittere potest, *l.* 17. §. 11. *ff. de injur.*, quia actio injuriarum ante litem contestatam non est in bonis filiifam., *l.* 28. *eod.* 6. Filius sine consensu patris regulariter non habet legitimam personam standi in judicio, et multo minus patrem conveniendi sine venia Praetoris, *l.* 4. *ff. de judic.*, *l.* 13. *ff. de in jus vocando.* De quibus et aliis hoc facientibus dicetur suis locis.

3. Q. III. *Quot modis inducatur patria potestas?* R. Tribus: 1. *Nuptiis justis*, quia ex his geniti per se et connaturaliter subjiciuntur patriae potestati, §. 3. *h. t.* 2. *Legitimatione.* 3. *Adoptione.* De quibus in seqq. Ac proinde patriae potestati subjiciuntur *filii justi*, seu naturales et legitimi simul, qui ex legitimo thoro nati sunt; *filii legitimati* per matrimonium, vel rescriptum Principis; et *filii ficti*, seu *legitimi tantum*, qui a lege habentur pro filiis, sicut adoptivi. E contra extra patriam potestatem sunt, *Filii naturales*, seu *bastardi* non legitimati, qui nati sunt ex parentibus solu-

tis, inter quos matrimonium consistere potuit de Jure Canonico, licet Jus civ. videatur requirere, ut nati sint ex concubina *tit. C. de naturalib., lib; Spurii*, seu ex damnato coitu nati a parentibus, inter quos matrimonium consistere non potuit tempore conceptionis, vel saltem intermedio, aut nativitatis, uti sunt *adulterini sacrilegi* nati ex parentibus voto solemni castitatis obstrictis, *incestuosi* et *nefarii* nati ex consanguineis in linea recta.

TITULUS X.

De Nuptiis.

In *h. t.* Imperator per accidens agit de civilibus impedimentis matrimonii, quae hodie non attenduntur; adeoque pro hac materia nuptiarum remitto te ad totum *lib. 4. Decretalium.* Per se vero hic agitur de duplici modo inducendae patriae potestatis, scilicet per *nuptias* et per *legitimationem.*

1. Q. I. *Quae nuptiae inducant patriam potestatem respectu liberorum inde procreatorum?* R. Omnes, et solae nuptiae, quae de Jure Can. reputantur justae et validae: nam in lege Christi matrimonium elevatum est ad rationem Sacramenti, adeoque tota ejus justitia et valor desumi debet ex Jure Div. et Ecclesiastico. Vide de hac materia Jus Can. *lib. 4. tit.* 17.

2. Q. II. *Quae legitimatio inducat patriam potestatem? Nota* legitimationem esse actum solemnem utriusque Juris, quo liberi illegitimi natalibus restituuntur. Haec legitimatio est triplex: per *subsequens matrimonium*, per *rescriptum Principis*, et per *oblationem curiae*, dum filii per oblationem ad officia curialia legitimabantur, qui modus jam exolevit, §. *ult. h. t.*

3. R. 1. Filii tantum naturales, qui nati sunt ex parentibus solutis habilibus ad contrahendum inter se matrimonium, legitimari possunt per subsequens matrimonium, non vero filii spurii, *c.* 6. *qui filii legit., l.* 11. *C. de natural. lib., nov.* 89. *c.* 8.

4. 2. Per rescriptum Principis legitimari possunt non tantum filii naturales, sed etiam spurii., *Nov.* 89, *c.* 9. et *seqq.* (*), sed plerumque requiritur consensus legitimandi, ne invitus patriae potestati subjiciatur, *l. ult. ff. de his, qui sui* etc., nam sicut illegitimitas inducta est per leges, ita per Conditorem legum tolli potest. Cetera de hoc vide in Jure Can. *lib. 4. tit.* 17. Ex his patet, quae legitimatio inducat patriam potestatem.

5. Q. III. *An progeniti ex nuptiis servorum de Jure Can. validis subjiciantur patriae potestati?* R. Negative ex *c.* 1. *de conjug. Servor.*: nam patria potestas est effectus Juris civilis, cujus servi communionem non habent, et aliunde repugnat, ut quis subjiciatur patriae potestati et dominicae simul, cum totus domini sit. Si tamen obsta-

(*) Quidquid sit de Jure Canonico, et de usu hodierno, certum est, secundum Romani Juris praecepta numquam spurios legitimationis objectum fuisse. Erronee igitur traditur, hujusmodi liberis Rescriptum Principis succurrere, dum e contra cit. Nov. 89. omnem legitimationis spem eisdem adimat.

culum servitutis tolleretur per manumissionem patris et liberorum, nihil prohibet patriam succedere potestatem, cum liberi nati sint ex legitimo thoro secundum Jus Can., licet Jus civile, quod hic non attenditur, reprobet et irritet conjugia servorum, dicendo illa esse contubernia, *l.* 3. *C. de incest. nupt.*

Quaestiones incidentes de Nuptiis.

6. Q. IV. ***An mulier sequatur conditionem mariti?*** R. Affirmative, et quidem 1. in *dignitate*, et ideo si foemina inferioris conditionis nubat Principi, statim coruscat radiis mariti et princeps efficitur, *l.* 13. *C. de dignitatib.*, quae dignitas ei manet etiam in statu viduitatis, quia fingitur esse sub priori marito; amittitur vero, si secundo nubat inferiori, *ibid.* 2. In *domicilio*, *l.* 13. *C. de dignit.*, *l. ult.* §. 3. *ff. ad municipal.*, ita ut hoc domicilium et forum retineatur etiam in statu viduitatis. 3. In *privilegiis*, ut pleraque privilegia mariti sibi accomoda participet, v. g. quoad sessionem, praecedentiam, immunitatem, *l.* 6. et *ult. C. de Professor. et Medic.*, *l. ult. C. de injur.* Unde Augusta testari, donare et alios actus exercere potest sine solemnitatibus legalibus, quibus Augustus non tenetur, *l.* 31. *ff. de legib.* Ceterum foemina, quae ex natalibus et jure sanguinis est illustrioris nobilitatis, si nubat inferiori, per hoc non amittit nativam nobilitatem, et ideo nata Princeps non desinit esse talis, licet alicui Comiti nubat. Stryck, Schmier et alii.

7. Q. V. ***An maritus in suo territorio Superiorem non recognoscens jurisdictionem habeat in suam uxorem?*** R. Probabilius affirmative; Stryck, Vitriar. et alii contra Lymnaeum, ab Ehrecach etc.: nam uxor transit in territorium mariti, ibique acquirit forum, et per se Augusta subjecta est Augusto, *arg. l.* 31. *ff. de legib.*; ergo etiam subest jurisdictioni Principis, ut coram eo civiliter, aut criminaliter conveniri possit. *Nec obstat*, quod uxor sit mariti socia: nam in gubernatione domestica, non vero in jurisdictione est socia; neque ab eo independens in ejus territorio, cum per nuptias sponte se subjecerit ejus foro. Haec ita in theoria: at in praxi decentius est, ut eligantur Judices, coram quibus uxor Principis conveniatur.

8. Q. VI. ***An inter maritum et uxorem fieri possit pactum super lucro dotis, aut donationis propter nuptias, ut eam superstes lucretur?*** R. 1. Affirmative, maxime spectata consuetudine regionis: nam tali casu mulier non manet indotata, cum pactum istud non sortiatur suum effectum, nisi post mortem; periculum vero captandae mortis alienae per accidens est, et evacuatur per probitatem et consensum conjugum. E contra non valet pactum, ut dos maneat penes maritum praemortuum, vel donatio propter nuptias penes uxorem praemortuam, *l.* 2. *ff. de pact. dotal. Auth. aequalitas. C. de pactis conv.* Cum vero talia pacta vim habeant ultimae voluntatis, scripto, vel viva voce fieri debent coram 5. testibus, vel paucioribus, secundum consuetudinem loci.

9. R. 2. Pactum super dote lucranda sortitur suum effectum, etsi uxor moriatur ante consummationem matrimonii,

nisi aliud conventum fuisset. Ita com. contra Salic., nam pactum istud refertur ad tempus matrimonii; sed ante consummationem est jam verum matrimonium: quia nuptias non concubitus, sed consensus facit; ergo etc.; tum quia lucrum istud cedit superstiti in solatium conjugis amissi, quae ratio procedit etiam ante copulam. Facit huc *arg. ex l.* 15. *ff. de condit. et demonstr.*, ubi relictum sub conditione, *si in familia nupserit*, statim debetur post nuptias. *Dices:* lucrum istud ceditur ob onera matrimonii, quae ante copulam non sunt. R. neg. antec. *ex prob.* nec ratio ista verificaretur in uxore, quae onera matrimonii non sustinet. Eamdem resolutionem Baldus, Barbos. et alii trahunt ad mortem civilem per professionem religiosam, ante, vel post copulam; quia mors ista quantum ad usum matrimonii idem operatur, quod mors naturalis; Zoes. Ceterum cavendum est, ne pacta ista praejudicent tertio, v. g. patri, aut extraneo, si ei dos, vel donatio propter nuptias restituenda est. His non obstant *l.* 3. et 6. *C. de pactis conv.*, *l.* 2. et 76. *ff. de jure dot.*, *l.* 2. *ff. de donat. int. Vir. et Uxor.* et similia Jura, quia procedunt de pactis a Jure reprobatis, uti et *l. ult. C. de pactis.*

10. R. 3. Licet solemnitas pactorum attendatur secundum statuta loci; in quo nuptiae contractae sunt, *l.* 6. *ff. de evictionib.*, tamen executio pacti super lucro dotis facienda est secundnm leges domicilii mariti, *l.* 65. *ff. de judic.*; nam uxor sequitur domicilium mariti: ergo et leges ejus domicilii sequi debet.

11. Q. VII. *An, soluto matrimonio, dos ob aliquas causas retineri possit?* R. negative, *l. un* §. 5. *C. de rei Uxor. act.*, puta nec ob res donatas, nec ob res amotas, nec ob liberos ex matrimonio susceptos, nec ob impensas in res dotales factas (*): nam semper et ubique dotis causa debet esse praecipua, *l.* 1. *ff. solut. matrim.*, ea vero quae marito absunt, per alias actiones recuperari possunt. Compensatio tamen quantitatis ad quantitatem, cum vicem solutionis habeat, non est prohibita; siquidem Imp. *cit. l. un.* §. 5. de sola retentione dotis loquitur.

12. Q. VIII. *Quae detur actio marito, si uxor ei res aliquas abstulit?* R. Facto divortio, si res divortii causa sublatae sunt, datur actio *rerum amotarum*, non vero furti ob honorem matrimonii; *l.* 2. *ff. de action. rer. amotar.*, et si res extat, vindicari potest, *l.* 3. *C. eod.* ne scilicet maritus, soluto matrimonio, per uxorem damnificetur. 2. Si causa mortis res ablatae sint, datur saltem utilis actio rerum amotarum, *l.* 21. *pr. ff. eod.*, cum directa detur tantum in casu divortii, etiam tantum quoad thorum. 3. Si post divortium res ablatae sint, conceditur actio furti et condictio furtiva, *l.* 3. *ff. de action. rer. amot.* 4. Si constante matrimonio res ablatae sint, datur contra uxorem actio in factum, non vero actio famosa furti, *l.* 2. *C. eod. tit.*

13. Q. IX. *An parentes agnoscere et*

(*) At excipiendae sunt impensae *necessariae*. Iustinianus enim ex variis causis, ob quas rei dotalis retentio tribuebatur, aliis omnibus sublatis, hanc unam reliquit, §. 37. *Inst. de Action.*

alere debeant suos liberos? R. Affirmative: nam de partu post divortium edito agnoscendo disponit Senatusconsultum Plancianum, seu Plautianum; et de partu edito constante matrimonio statuit aliud Senatusconsultum tempore Hadriani Imp. factum, *l.* 3. §. 1. *ff. de agnosc. et alend. lib.*, ubi de hoc plura legi possunt, uti etiam *seq. tit.* 4. 5. 6. Alendos esse liberos ipsa natura dictat, etiam spurios de Jure Can. *c.* 5. *de eo, qui duxit:* nisi liberi essent divites, et parentes inopes, *l.* 5. §. 7. *ff. de agnosc. et alend. liber.* Mater tenetur alimenta lactis praebere prolibus, cetera pater, *cit. l.* 5. et 8. *eod.* et *l.* 9. *C. de patr. potest.* Sed hodie « *prava in conjugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres filios, quos gignunt, nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant: quod videlicet ex sola causa incontinentiae videtur inventum: quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt* etc. » *can.* 4. *dist.* 5. Cetera de causis nuptialibus dicentur *lib.* 4. *Decretal.* Videantur in Pandectis *lib.* 23. 24. 25. In Codice *lib.* 5. *usque ad tit.* 27.

TITULUS XI.

De Adoptionibus.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 1. *tit.* 7., in Codico *lib.* 8. *tit.* 48.: estque adoptio tertius modus inducendae patriae potestatis.

1. Q. I. *Quid, et quotuplex sit Adoptio?* R. 1. Adoptio est assumptio personae extraneae in filium, vel nepotem. *Dicitur* 1. *extraneae*, hoc est extra potestatem arrogantis constitutae; qualiter etiam filius justus, semel emancipatus, adoptari potest et ita boneste redire in patriam potestatem, *l.* 12. *ff. h. t. Dicitur* 2. *in filium*, vel *nepotem* utriusque sexus: nam adoptio imitatur naturam: ergo sicut a natura pater generat filium et, eo mediante, nepotem, contra naturam vero est, ut frater generet fratrem, ita quoque adoptio est in filium, vel nepotem, non vero in fratrem, vel sororem. Qui adoptat, vocatur *pater adoptivus*, seu *adoptans*, qui adoptatur, vocatur *filius adoptivus*, seu *adoptatus*.

2. R. 2. Adoptio est duplex: *Arrogatio*, qua homo sui juris principali rescripto, seu auctoritate Principis adoptatur. *Adoptio in specie*, seu *simplex*, qua filiusfamilias alienus imperio Magistratus, seu auctoritate Judicis, vel alterius inferioris Magistratus adoptatur, §. 1. *h. t.*, *l.* 1. *ff. eod.* Dicitur *Arrogatio*: tum quia olim universus populus, in quo fuit summa potestas, rogabatur, ut consensum daret huic adoptioni; tum quia adoptans interrogatur, *an velit eum, quem adoptaturus sit, justum sibi filium esse, et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur*, *l.* 2. *ff. eod.*

3. Q. II. *Quae sit forma utriusque adoptionis?* R. 1. Forma *adoptionis simplicis* est, ut fiat coram Magistratu inferiore, ut Praetore, Consule, Praeside, Judice; et quia praestare auctoritatem adoptioni est actus jurisdictionis voluntariae, potest Consul, vel Praeses si filiusfamilias sit, apud semetipsum vel emancipari, vel in adoptionem dari: itemque filios suos emancipare et in adoptionem dare, *l.* 3. et 4. *ff. h. t.* Item

requiritur ut adsit consensus patris veri, et simul consensus filii, saltem tacitus, si non contradicat, *l.* 5. *ff. eod.*

4. R. 2. Forma *arrogationis* pro puberibus est, ut fiat auctoritate Principis, et simul adsit expressus consensus, non tantum arrogantis, sed etiam arrogandi, utpote patrisfam., seu hominis sui juris, quod velit arrogari, *l.* 2. *ff. eod.* Pro arrogatione *impuberis* insuper requiritur cognitio causae, an arrogatio expediat pupillo, spectata honestate et facultatibus arrogantis: item consensus consanguineorum pupilli, qui praesumuntur ei melius velle, quam tutor; et tandem cautio ab arrogatore praestanda, quod omnia bona a pupillo allata velit consanguineis ejus restituere, si arrogatus in impubertate decesserit, §. 3. *h. t.*, *l.* 17. et 18. *ff.* et *l.* 2. *C. eod.* Cum vero Imp. §. 2. et 3. *h. t.* afferat potiores effectus adoptionis, ne hunc ordinem turbemus, ideo

5. Q. III. *Quid operetur utraque adoptio*? R. 1. Adoptio simplex Jure novo Justiniani non operatur effectum patriae potestatis, si pater naturalis filium suum extraneo dedit adoptandum. §. 2. *h. t.*, *l.* 10. §. 1. *C. eod.* nam jura naturalia patris veri sunt fortiora, quam jura civilia patris ficti per adoptionem; ergo patria potestas, in generatione naturali fundata, non debet dissolvi per adoptionem: tum quia periculum est, ne ita adoptatus privetur haereditate utriusque patris: naturalis quidem, quia ex ejus potestate egreditur; adoptivi vero, quia ab hoc emancipari potest, praesertim post mortem patris naturalis, *cit. l.* 10. *pr.* Unde simpliciter adoptatus manet in potestate sui patris naturalis, ei acquirit, estque illi haeres suus et necessarius: adoptio vero id solum ei praestat, quod in quarta legitimae succedat adoptanti in casu, quo is intestatus moreretur, *cit. l.* 10. et §. 14. *Inst. de haereditat. ab intest.* Solet tamen adoptans adoptatum recipere in domum suam, eum alere, ut filium, et ab eo vocari pater.

6. R. 2. Si pater emancipatus dat filium suum in adoptionem avo materno, aut paterno, solvitur potestas patris, et adoptatus transit in potestatem avi, *cit.* §. 2. *h. t.*, *l.* 10. *C. eod.* nam in avo concurrunt naturalia sanguinis, et civilia adoptionis jura, quae fortiora sunt, quam sola naturalia jura patris; ergo merito solvunt potestatem patris naturalis, et adoptatum transferunt in patriam potestatem avi, in quo periculum fraudandae successionis sufficienter purgat et evacuat affectio sanguinis.

7. R. 3. Arrogatio operatur effectum patriae potestatis. Unde arrogatus cum omnibus suis bonis, imo et cum liberis, si quos habet, transit in potestatem arrogantis, tamquam justus filius; liberi vero ipsius, tamquam nepotes, *pr.* et §. 11. *h. t.*, *l.* 2. 15. 49. *ff. eod.* nam arrogatus ex patrefamilias, seu homine sui juris, fit filiusfamilias et homo juris alieni, minimam patiens capitis deminutionem, suumque caput et fortunas defert patri adoptivo; et cum fiat sub potestate patria, alios sub eadem habere nequit. Cujus rei celebre exemplum assertur *cit.* §. 11. *h. t.* de Augusto, qui Tiberium patrem adoptivum Germanici arrogavit, atque ita utrumque in potestate habuit, Tiberium ut filium, et Germanicum ut nepotem.

8. R. 4. Arrogatio impuberis haec praeterea habet specialia, quod arrogator impuberem emancipare, vel in testamento praeterire non possit, nisi justam causam intervenisse probetur; ut si impubes mortem machinaretur arroganti; alioquin in poenam suae iniquitatis et injuriae pupillo illatae, tenetur ei omnia sua bona, quae attulit, restituere; et insuper quartam partem suorum bonorum ei post mortem relinquere, quae portio ex Const. D. Antonini Pii vocatur *quarta Piana*, §. 3. *h. t.*, *l.* 2. *C. eod.*, *l. ult. ff. si quid in fraud. Patron.* Cum vero Jura ista generaliter loquantur de quarta bonorum, quae mortis tempore erant arrogantis, intelligenda sunt de quarta omnium bonorum v. g. 4000. ex 16000; non vero de quarta legitimae ut 1000. ex 1600. quia 1000. sunt quarta quartae. Ita Hunn. Harp. Kees, et alii contra Zoes Schambog. etc. Vide meas *Disp. Jurid. Disp.* 3. *Contr.* 3.

9. R. 5. Arrogatio non operatur ingenuitatem, nec nobilitatem. *Prima pars* est certa ex *l. ult. ff. de statu hom.* » *Eum qui se libertinum esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potest:* et *l. ult. ff. h. t.* » *in servitute mea quaesitus mihi filius, in potestatem meam redigi beneficio Principis potest, libertinum tamen eum manere non dubitatur. Ratio* est, quia ingenuitas habetur ex natalibus, ergo non per adoptionem. Si tamen dominus, actis intervenientibus, seu solemniter servum suum *filium* nominet, non facit illum adoptivum, quia servus non est capax adoptionis, facit tamen hoc ipso illum *liberum*, seu *libertinum*, quia actus iste solemnis, si non valet ut adoptio, valet saltem ut manumissio, §. *ult. h. t.*

Secunda pars est Harpr. Rudolph. Schamb. Kees, et alior. contra Bachov. Hun. Gothofr. in *l.* 23. *ff. de adopt. n.* 39. Prob. ex *l.* 23. *ff. de adoption.* » *adoptio non jus sanguinis, sed jus agnationis affert:* sed nobilitas pertinet ad jus sanguinis; nam a solis parentibus masculis ad posteros traducitur; ergo non habetur ab adoptione. *Ratio* est primo negativa, quia Jus non tribuit adoptioni effectum nobilitatis, ceu qualitatis stabilis et moraliter inhaerentis: secundo positiva; quia sicut ingenuitas, ita et nobilitas habetur ex natalibus; alioquin ingenuum, vel nobilem facere est proprium summi Principis, *l.* 1. et *seqq. ff. de natalib. restituend.* ergo si quis ex natalibus non est nobilis, adoptio non faciet illum nobilem; alioquin quisque privatus adoptando, nobiles facere posset. Unde si arrogans est nobilis, et arrogatus plebejus, vel si avus maternus sit nobilis, et adoptet nepotem ex filia, quae nupsit ignobili, in neutro casu adoptatus efficitur nobilis, licet extrinsece dicatur filius patris nobilis, sed nobiles procreare non poterit. Ex his facile enodantur §. 2. *h. t.*, *l.* 23. *ff. eod.*, *l.* 32. *ff. de ritu nupt.*, *l.* 15. 44. *ff. h. t.*, *l.* 35. *eod.*, *l.* 5. *ff. de Senator.*, *l.* 13. *C. de dignitatib.* nam plus ex his non sequitur, nisi quod arrogatus acquirat jura illa, quae fluunt ex patria potestate, ut jus agnationis, suitatis, successionis, familiae domesticae; item quod dicatur Senatoris filius etc.: nobilitas vero, sicut et ingenuitas non fluit ex patria potestate, sed est

qualitas specialis a ceteris juribus distincta, et tantum ex natalibus, vel beneficio Principis acquisibilis. Vide meas *Dispp. Jurid. Disp.* 3. *Contr.* 4.

10. Q. IV. *Quis, et quem adoptare possit?* R. 1. Adoptare quilibet potest, nisi a Jure prohibeatur, *arg. l.* 16. *ff. h. t.*, nam adoptio est de genere permissorum. Prohibentur autem absolute adoptare: 1. *minor majorem*, seu junior seniorem, sed saltem 18. annis adoptans praecedere debet adoptatum, §. 4. *h. t.* quia » *pro monstro est, ut major sit filius, quam pater, ibid.* 2. *Castrati*, §. 9. *eod.* quia adoptio imitatur naturam; non tamen *spadones, ibid.*, quia castrati simpliciter, spadones vero tantum per accidens impediuntur a generatione, *l.* 2. §. 1., *l.* 16. 40. §. 2. *ff. h. t.* 3. *Filiifam.* cum enim in potestate patria sint, alium in simili potestate habere non possunt, *l.* 21. *ff. ad L. Jul. de adult.*

11. R. 2. Secundum quid adoptare prohibentur: 1. *Minor* 60. *annis*, quia is generationi potius, quam adoptioni studere debet, nisi continentiam prae matrimonio eligeret, vel adesset justa causa v. g. sterilitatis, *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* 2. *Mulier*, nisi ex indulgentia Principis ob solatium liberorum amissorum, §. 10. *h. t.*, *l.* 5. *C. eod.* 3. *Tutores* et *curatores* non possunt pupillos et minores adoptare, nisi sanctissima affectio suspicionem doli tollat, *l.* 17. et 32. *ff. h. t.* 4. *Habens unum, vel plures filios, l.* 17. §. 3. *eod.*, nisi justa causa adsit, scil. ne praejudicetur veris filiis per fictos. 5. Qui semel adoptavit et emancipavit, eumdem adoptare non potest, idque ob inconstantiam, *l.* 37. §. 1. *ff. eod.*

12. R. 3. Adoptari possunt omnes, nisi Jure prohibeantur, sicut 1. *servi*, quia carent communione Juris civilis. Si tamen de facto adoptentur, liberi quidem fiunt, sed non filii, §. *ult. h. t.* 2. Filius naturalis a patre, *l.* 7. *C. de natural. lib.*, *Nov.* 74. *c.* 3. ne adoptio patriae libidini suffragetur. 3. Plures ab eodem non adoptantur, nisi ex justa causa, *l.* 15. §. *ult. ff. h. t.*

De cognatione legali, quae oritur saltem ex adoptione perfecta, seu arrogatione, et dirimit matrimonium, vide *lib.* 4. *Decret. tit.* 12.

TITULUS XII.

Quibus modis jus patriae potestatis solvitur.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 1. *tit.* 7., in Codice *lib.* 8. *tit.* 49. et *seqq.*

1. Duo sunt generales modi, quibus solvitur patria potestas: *ipso facto* et *Jure* absque emancipatione, et per *emancipationem.*

2. Q. I. *Quibus modis ipso facto solvatur potestas patria?* R. seqq. 1. *Morte naturali* patris, *pr. h. t.* nam mors omnia solvit, *Nov.* 22. *c.* 20. *pr.* Hic tamen circa nepotes discrimen faciendum est: et quidem si nepotes cum patre suo sunt in potestate avi, eo mortuo non fiunt sui Juris, sed recidunt in potestatem sui patris, in quem ab avo transit patria potestas. Idem dicitur si pater, non per emancipationem, sed v. g. per dignitatem solutus est patria potestate: tunc enim avo mortuo, nepos recidit in potestatem sui patris. At si pater prae-

mortuus est, vel emancipatus, nepos remanens in potestate avi, hoc mortuo, fit sui juris, quia pater censetur renunciasse familiae, *pr. h. t.*

3. 2. *Morte civili* per maximam capitis deminutionem, seu servitutem, et per mediam, seu amissionem civitatis, ut per deportationem, §. 1. *h. t.;* his enim modis perditur communio Juris civilis, nisi pater, non communiter, sed plenissime per Principem restitueretur in omnia Jura, *ibid.* et *l.* 1. 2. *C. de sentent. pass.* Relegatio tamen, qua alicui interdicitur certa Provincia, non solvit potestatem, cum non tollat civitatem, §. 2. *h. t.* Servitus poenae, ut si quis condemnetur ad poenam ultimi supplicii, vel ad metalla, olim solvebat potestatem, §. 3. *h. t.* sed non hodie ex Const. Justiniani, *Nov.* 22. *c.* 8., ***Auth.*** *sed hodie C. de donation. int. Vir. et Ux.*

4. 3. *Dignitate*, non quacumque, sed eminenti; uti olim fuit summa patritiatus dignitas, §. 4. *h. t.* non vero militaris, senatoria, vel consularis, *ibid.* Sed hodie dignitas episcopalis, consularis, militaris, et quaecumque alia, quae a conditione curiali liberat, solvit patriam potestatem quoad ea, quae solutis sunt favorabilia, non vero quae in eorum damnum verterentur, ***Auth.*** *sed Episcopalis C. de Episc. et Cler., l. ult. C. de decur., Nov.* 70. 81. et 123. Idem aliqui asserunt de dignitate nudi doctoratus. Sed hoc nullo Jure probatur: nam soli professores, sicut a curia, ita etiam a patria potestate liberantur, *l.* 6. *C. de Profess. et Medic.* Nudus autem doctoratus, sicut etiam aliae honorariae dignitates, per Codicillos imperiales datae, si non sint cum actuali praefectura conjunctae, non liberant a curia, *Nov.* 70., excepto solo Consulatu honorario, *Nov.* 81. *c.* 1. *pr.*, ergo nec a patria potestate. Vide Disp. meas Jurid. *Disp.* 3. *Controv.* 5.

5. 4. *Captivitate apud hostes*, sive pater, sive filius sit captivus; quo casu patria potestas manet suspensa, §. 5. *h. t.*: et quidem si pater in captivitate moriatur, fingitur, ut primum captus est, mortuus esse in sua patria, et ex hoc momento testamentum antea ab eo factum sustinetur, et filii habentur pro patribusfamilias; si vero ex captivitate in patriam rediit, gaudet jure postliminii, ita dicti, quod ad idem limen redeatur; et ideo filii toto tempore captivitatis finguntur omnia agere ex voluntate patris, ei acquirunt, et reduces ex captivitate in sacra paterna restituuntur, ac si pater numquam fuisset captus, §. 5. *h. t.*; haec enim omnia, uti et aliorum jurium redintegrationem operatur jus postliminii, de quo vide in *tit. ff. de captiv. et postlim.* et *tit. C. de postlim. revers.* Observa in *cit.* §. 5. *h. t.* duplicem fictionem Juris: alteram, qua pater fingitur mortuus primo momento captivitatis; alteram vero, qua pater fingitur semper fuisse in sua patria.

6. 5. *Adoptione*, qua nepos ab avo materno, vel paterno adoptatur, solvitur quidem potestas ex parte patris, sed ex parte nepotis commutatur, quia is transit in potestatem avi, §. 8. *h. t.* Similiter professione religiosa, seu morte civili patria potestas commutatur, cum professus transeat in potestatem sui Praelati; licet quoad ea, quae favorabilia sunt

monasterio, jus *suitatis* non amittat *arg. Nov.* 81. *c.* 2.

7. Q. II. *Quo modo interveniente facto patris, liberi potestate patria solvantur?* R. 1. *Emancipatione*, quae est voluntaria filii consentientis e patria potestate dimissio, §. 6. *h. t.*; nam neque pater invitus privandus est jure suae potestatis, neque filius invitus sine causa legibus probata expellendus est, de familia patris, §. 7. et *ult. h. t.*, *l.* 4. *C. de emancip.*; ergo requiritur utriusque consensus. Liberum autem patri est, ut filium cum, vel sine nepotibus, vel nepotes sine filio emancipet, *cit.* §. 7. *h. t.*, quia utendo jure suo, nulli facit injuriam. Si nepos ante emancipationem filii conceptus est, erit in potestate avi; si post emancipationem, erit in potestate sui patris, §. 9. *h. t.*, cui non obstat *pr. Inst. de ingen.* cum procedat de libertate.

8. R. 2. Emancipatio est triplex: *legitima*, *anastasiana*, et *justinianea*. *Legitima* ex *L. XII. Tab.* fiebat per imaginarias venditiones et manumissiones, dum pater naturalis constituit emptorem, qui filium uno nummo emeret; deinde pater eumdem filium, quasi servum redemit et manumisit, atque ita requisivit jus ei succedendi, sicut patronus liberto. Emptor iste vocabatur *pater fiduciarius*, quia ipsi filius fuit venditus cum fiducia, ut eum revenderet patri naturali. *Anastasiana*, ab Anastasio Imp. inventa, est qua filius per imperiale rescriptum emancipatur. *Justinianea*, a Justiniano Imp. introducta, est qua filius coram quocumque Magistratu competente emancipari potest. Sustulit ergo Imperator iste antiquas ambages et scrupulosas solemnitates, concesso patribus jure succedendi filiis quocumque modo emancipatis, eorumque tutelam agendi, si impuberes fuerint, §. 6. *h. t.*, *l.* 11. *C. de adoption.*, *l.* 5. 6. *C. de emancip.*

9. R. 3. Nuptiae hodie ex generali consuetudine vim habent tacitae emancipationis, dummodo pater permittat filium separatim habitare, res suas agere, proprium focum et mensam habere. Manz. *h. t. n.* 21.

Connexio Praecedentium et Consequentium.

Absoluta secunda Personarum divisione, transitur ad tertiam in eos, qui sub tutela, aut cura sunt, et qui neutro Jure censentur, seu qui nec tutelae, nec curae subsunt; et de his posterioribus nihil hic speciale agitur, quia ex opposito perspiciemus omnia ex his, quae de pupillis et minoribus dicentur. Occasione tutelae et curae tractatur hic de variis tutoribus et curatoribus, eorum auctoritate, satisdatione, executione, et accusatione in crimine suspecti.

TITULUS XIII.

De Tutelis.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 26. *tit.* 1. *et* 2., in Codice *lib.* 5. *tit.* 28.: estque praesens rubrica strictior nigro, seu textu supposito; quia in hoc agitur non tantum de tutelis in genere, sed etiam de tutela testamentaria in specie.

1. Q. I. *Quid sit tutela?* R. Est *vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui per aetatem se defendere ne-*

quit, *Jure civili data ac permissa*, §. 1. *h. t.* ex *l.* 1. *ff. eod.* Dicitur 1. *vis ac potestas*, hoc est vehemens potestas; quia tutela est quaedam portio patriae potestatis. Dicitur 2. in *capite libero*, quo nomine aliqui intelligunt tutorem, alii pupillum, alii utrumque; sed verius est intelligi solum tutorem, qui debet esse liber a servitute: tum quia pupillus significatur per illa verba, *ad tuendum eum;* tum quia Jurisconsultus, si voluisset intelligi pupillum, non dixisset *in capite libero*, sed *in capite sui juris.* Dicitur 3. *ad tuendum eum*, per quod significatur propria et specifica ratio tutelae, scilicet *tueri personam pupilli*, ob quod dicti sunt *tutores*, quasi *tuitores* atque defensores, *l.* 1. *ff. h. t.* Unde tutela differt a cura: quia tutor datur personae, et curator rei, seu causae, §. 4. *qui testam. tutor.*, hoc est tutor principaliter datur ad defendendam personam pupilli, et secundario ad bona ejus administranda; e contra curator principaliter datur rebus curandis, et accessorie minori defendendo. Dicitur 4. *Jure civili*, quia tutela est creatura Juris civilis, quod vel dat tutores, uti legitimos et dativos, vel permittit dari, uti testamentarios.

2. Q. II. *Quotuplex sit tutela?* R. 1. triplex: *testamentaria*, quae defertur ex testamento: *legitima.* quao immediate absque ullo facto hominis defertur ex L. XII. Tab. usu firmata: *dativa*, quae defertur a Magistratu. Prima et tertia, licet descendant ex legibus, non tamen dicuntur *legitimae;* quia non dantur immediate a legibus, sicut *legitima*, sed mediante facto testatoris, vel Magistratus. 2. Tutela dividitur in *ordinariam*, seu *regularem*, quao defertur maribus, cum tutela sit munus virile, *l.* 16. 18. *ff. h. t.*, et *extraordinariam*, seu irregularem, quae aliquando defertur foeminis. 3. In *administratoriam*, seu *onerariam*, cui incumbit onus bona pupillaria administrandi, et *honorariam*, quae solum honorem tutori affert absque administratione, licet talis tutor teneatur caeteris invigilare. Jam in specie de tutela testamentaria.

3. Q. III. *Qui testamento tutorem dare possint?* R. regulariter soli parentes masculi, ut pater, avus et alii ascendentes, quibus competit patria potestas, §. 3. *h. t.*, *l.* 1. *ff. de testam. tut.*, nam datio tutelae testamentariae est effectus patriae potestatis. Si autem alii dent testamento tutorem, is confirmandus erit, ut dicetur.

4. Q. IV. *Quibus dari possit tutor testamentarius?* R. solis liberis impuberibus, filiis, aut nepotibus in patria potestate constitutis, qui post mortem testatoris non sunt recasuri in patriam potestatem sui patris, §. 3. *h. t.*, sive natis, sive posthumis, §. 4. *h. t.*, quia posthumi habentur pro natis, dum de commodo eorum agitur.

5. Datur etiam *Exhaeredatis*, *l.* 4. *ff. de testam. tutel.* ibi: » *Pater, haerede instituto filio, vel exhaeredato, tutorem dare potest;* nam juxta §. 3. *h. t.* tutor testamentarius dari potest omnibus impuberibus in patria potestate constitutis; sed exhaeredatio non tollit patriam potestatem, cum non numeretur inter modos solvendi potestatem, supra *tit. quib. mod. jus patr.* ergo etc. Nec obstat *l.* 26.

§. 2. *ff. de testamentar. tut., l.* 55. *ff. de V. S., l.* 73. §. 1. *ff. de R. J.*: nam *l.* 26. procedit in casu inofficiosi testamenti; *l.* 55. vult, ne in testamento disponatur de solo tutore, sed etiam de bonis; *l.* 73. loquitur de haeredibus *suis*, hoc est in patria potestate constitutis, licet per accidens in effectu et actu secundo non sint haeredes.

6. Q. V. *Quando tutor testamentarius sit confirmandus a Magistratu, ut Consule, Praeside, Judice?* R. in casibus seqq. 1. Si tutor a patre minus iure, seu invalide datus sit, et tunc per se sine inquisitione confirmatur, *l.* 4. *ff. de testam. tut.* et *l.* 26. §. 2. *eod.* 2. Si tutor filio emancipato a patre datus sit, et tunc omni modo sine inquisitione confirmandus est, §. *ult. h. t.* 3. Si tutor datus sit filio naturali, cui pater nihil reliquit, confirmandus est decreto Judicis pro tribunali sedentis, cum inquisitione, an sit idoneus, *l.* 7. *pr. ff. de confir. tutor.*: si vero aliquid ei reliquit, confirmandus est simpliciter absque inquisitione. 4. Si mater filio haeredi instituto tutorem dedit, is confirmandus est cum inquisitione: at si nihil ei reliquit, in arbitrio est Judicis confirmare, vel rejicere tutorem a matre datum, *l.* 2. *ff. de confir. tutor., l.* 4. *C. de testam. tutel.* 5. Personae extraneae, ut frater, patruus, patronus non possunt pupillo tutorem dare; si tamen haeredem illum instituant, tutor ex inquisitione confirmatur, *l.* 28. §. 2. *ff. de testam. tut., l.* 4. 5. *ff. de confirm. tutor.* In inquisitione « *quatuor haec consideranda sunt: an hic dederit, qui dare potuit; et ille acceperit, cui fuerat dandus; et is datus, cujus dandi facultas erat; et pro tribunali decretum interpositum? l.* 7. §. *un. ff. de confir. tutor.*

7. Porro quamvis testamento curator dari non possit, cum Lex XII. Tab. permittat tantum tutorem dare, si tamen pater minori filio curatorem dedit, confirmandus est sine inquisitione, *l.* 1. §. *ult. ff. eod.*, quia pater praesumitur optime velle filio, *l.* 7. *C. de Curator. furios.* Si vero mater dedit curatorem, confirmandus est ex inquisitione, *l.* 2. *in fin. ff. de confir. tut.* An vero tutela testamento data, et decreto Magistratus confirmata, dicenda sit testamentaria, an potius dativa, cum vim habeat ex decreto, videtur lis de nomine.

TITULUS XIV.

Qui Testamento Tutores dari possint.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 26. *tit.* 1. et 2., in Codice *lib.* 5. *tit.* 28.

1. Q. I. *Qui possint esse tutores testamentarii?* R. regulariter omnes a Jure non prohibiti, cum tutela sit de genere permissorum. Et quamvis de filiofamilias, servo, furioso et minori possit dubitari, tamen tutor testamento dari potest,

2. 1. *Filiusfamilias, pr. h. t.*, nam tutela est munus publicum, sed filiusfam. ad munera publica habetur pro patrefam. *l.* 9. *ff. de his, qui sui.* Nec obstat, quod sit in potestate patria: quia in diversa potestate, ut dominica, vel tutoria, alium habere non prohibetur. Neque nocet patri: nam si is non consentit tutelae, non tenetur in solidum sed peculio

tenus, *l. 7. ff. de tutel.*, *l. 21. ff. de admin. tutel.*

3. 2. Servus proprius cum expressa libertate, vel sine ea recte tutor datur, §. 1. *h. t.*, quia utroque casu consequitur libertatem necessariam ad munus tutelae. Si testamento libertas expressa non fuit, *tacite libertatem directam accepisse videtur*, ut ait Imp. *cit.* §. 1.; at quoad effectum probabiliter est libertas fideicommissaria, ita ut servus fiat libertus pupilli, quo sensu conciliatur iste textus cum *l. 9. C. de fideicom. libert.* et *l. 10. §. ult. ff. de testament.* Excipe, nisi testator errans cogitaverit servum esse liberum; tunc enim, cum errantis nullus sit consensus, servus nec efficietur liber, nec tutor.

4. 3. Servus alienus non datur tutor, nisi sub conditione, *si liber erit*, *cit.* §. 1. *h. t.*; quo casu pupillus, si potest, tenetur eum redimere et manumittere ad effectum tutelae. Haec tamen conditio servo proprio inutiliter apponitur, quia testator hoc modo censetur jocari, cum in potestate ejus sit servum suum facere liberum.

5. 4. *Furiosus* et *minor* non nisi conditionate dantur tutores a testatore, si ille a furia cessaverit, et iste major 25. annis factus fuerit.

6. R. 2. Tutores dari prohibentur: 1. *Impubes*, §. 13. *de excus. tutor.*, tum quia caret maturo judicio; tum quia non convenit eum tutorem esse, qui sub tutela est. Nec obstat *l. 10. §. pen. ff. de excusat.*, nam *impubes* ibi ponitur pro *minori*; vel forsan lex procedit in illo casu, quo pupillus adhuc est in utero, et impubes proximus est anno decimo quarto, ut perveniens ad annum 25. tutelam aliquo tempore gerere possit. 2. *Cœcus, mutus, surdus*, et perpetuo *valetudinarius*, *l. pen. ff. de tutel.*, quia hi nec personae, nec rebus pupilli prospicere possunt. 3. *Creditores* et *debitores* pupilli, ne chirographa supprimantur, vel augeantur, *Nov.* 72. *c.* 1. 4. *Milites* terrestres et coelestes, seu Clerici et Religiosi, *Nov.* 123. *c.* 5., ne a bello e suis officiis avocentur. Episcopi tamen, et Clerici possunt, imo debent tueri miserabiles personas. 5. *Prodigi*, *l. ult. C. de legit. tut.*, nam rebus pupilli non prospicerent, qui suis prospicere non curant. 6. *Mulieres*, *l. ult. ff. de tutel.*, quia tutelam administrare virile munus est, *l. 1. C. quand. mulier. tutel. off.* Si tamen *mater* et *avia* tutela liberorum suscipere volunt, id eis permittitur etiam sine juramento de non contrahendis secundis nuptiis, modo renuncient Senatusconsulto Vellejano. Si tamen secundas nuptias contraxerint, expelli eas a tutela convenit, *Auth. Matri cum seq. Auth. C. quando mulier.* nam mater, contractis secundis nuptiis, praesumitur non bene administratura rem pupilli. Quae ratio locum habet etiam in tutela testamentaria, ut haec solvatur per secundas nuptias.

7. Q. II. *Quo modo, et forma dari possit tutor testamentarius?* R. 1. Dandus est in testamento valido, vel codicillis testamento confirmatis, *l. 3. ff. de testam. tut.* 2. Dandus est personae, non rebus, *l. 12. 13. 14. ff. eod.*: administratio tamen inter tutores patitur divisionem, ut alius sit rei africanae, alius syriacae, *l. 15. eod.* et *l. 27. ff. de tutor. et Curat.* 3. Dari potest *pure*, v. g. Ca-

jus filii mei tutor esto; vel *conditionate*, si frater meus non rediverit, Cajus tutor esto; vel *ad certum tempus*, v. g. Cajus per triennium tutor esto; vel *ex certo tempore*, v. g. post triennium Cajus sit tutor. *Dices:* Tutor dativus et legitimus non potest constitui, nisi pure, ergo nec testamentarius. R. Neg. conseq. quia deficiente tutore testamentario, substitui potest dativus; hoc vero deficiente, pupillus interim careret omni tutore; et aliunde tutela dativa est actus legitimus, qui conditionem non recipit, neque diem, *l.* 77. *ff.* de *R. J.*

8. Q. III. *Quibus verbis tutor censeatur datus filiis et nepotibus?* R. 1. Tutor datus *filiis*, vi verborum censetur datus etiam filiabus et posthumis; cum veniant nomine filiorum etiam filiae et posthumi utriusque sexus, *l.* 5. *ff. de testam. tut., l.* 1. et 116. *ff. de V. S.*, §. *ult. h. t.* 2. Tutor datus *filiabus* non censetur datus filiis masculis, *l.* 45. *ff. de legat.* II. ibi: *exemplo pessimum est, foeminino vocabulo etiam masculos contineri.* 3. Tutor datus *liberis*, vel *posthumis*, censetur datus etiam nepotibus, cum hi nomine *liberorum* veniant, §. *ult. h. t.* At datus *filiis*, non censetur datus *nepotibus*, cum hi nomine filiorum non veniant, *ibid.* et *l.* 6. *ff. de testam. tut.*; nisi id suadeat evidens voluntas defuncti, vel justa interpretatio, *l.* 59. *ff. de rit. nupt.*

TITULUS XV. XVI. XVII. XVIII. XIX.

De Legitima Agnatorum Tutela, Capitis Deminutione, de Legitima Patronorum, Parentum et Fiduciaria Tutela.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 26. *tit.* 4., in Codice *lib.* 5. *tit.* 30.

1. Ex Rubricis istis constat tutelam *legitimam* esse quadruplicem: *agnatorum*, quae agnatis per lineam masculinam descendentibus; *patronorum* quae patronis respectu libertorum; *parentum*, quae ascendentibus masculis; et *fiduciariam*, quae sanguine conjunctis defertur. *Ratio* inducendi tutelam legitimam fuit, quia aequum est eos ad onus tutelae vocari, qui vocantur ad commodum successionis, *tit. de leg. Patr. tut.*

2. Q. I. *Quid juris circa legitimam agnatorum tutelam?* R. 1. Tutela ista defertur ex *L. XII. Tab.* agnatis proximis pupillo; et quidem omnibus, si plures sint ejusdem gradus; ut duo vel plures fratres, *pr. h. t.* et §. *ult. de capit. demin.* Cognatis vero per lineam foemininam descendentibus olim tutela ista non deferebatur, §. 1. *h. t.*, sed hodie, sublata differentia inter *agnatos* et *cognatos*, sicut hi omnes gradu pares vocantur ad successionem, ita quoque sine differentia omnes agnati et cognati gradu pares vocantur ad tutelam legitimam, *Nov.* 118. *c.* 5. *in fin,* et *c.* 5. Si tamen plurimi sint, convenientes coram Judice unum, vel plures eligent, quibus administratio committatur; ita tamen ut periculum tutelae ad omnes spectet, omniumque bona tacite sint hypothecata pupillo, *cit. c.* 5. *in fin.*

3. R. 2. Tunc locus est tutelae legitimae, dum deficit omnis tutor testamentarius, hoc est dum pater, vel nullum testamentum, aut codicillum fecit; vel si fecit, nullum in eo constituit tutorem; vel tutor praemortuus, aut perpetuo inhabilis factus est ad tutelam gerendam: in his enim casibus dicitur pater deces-

sisse *intestatus quoad tutelam*, §. 2. *h. t.*, *l.* 6. *ff. de legit. tutorib.*, *l.* 11. *ff. de testam. tut.*

4. R. 3. Tutela legitima olim impediebatur capitis deminutione, etiam minima, dum quis e familia emancipatus fuit, vel homo sui juris arrogatus, §. *ult. h. t.* et §. 3. *de capitis demin.* Sed hoc emendavit Anastasius Imp. *l.* 4. *C. de leg. tutel.* et Justin. *l.* 14. 15. *C. de legit. haeredib.*, *Nov.* 118. *c.* 5., *Auth. sicut haereditas C. de legit. tutel.* atque sicut emancipati vocantur ad successionem, ita quoque ad onus tutelae.

5. Q. II. *ad tit.* 16. *de capitis demin. Quid, et quotuplex sit capitis deminutio?* R. 1. Capitis deminutio est mutatio status, *pr. h. t.*; et quia caput civile est triplex; *libertas*, *civitas* et *familia*, etiam deminutio capitis est triplex: *maxima*, qua amittitur libertas, et inducitur servitus; ut si quis ex libero fiat servus, qui pariter civitate et familia privatur, §. 1. *h. t.*: *media*, seu *minor*, qua civitas amittitur, hoc est jura civitatis, libertas tamen retinetur; ut accidit ei, qui deportatus est ad insulam, vel cui aqua et igni interdictum est, §. 2. *h. t.*: *minima*, qua amittitur familia; libertas vero et civitas retinetur; ut si quis per arrogationem transeat in familiam alienam, vel per emancipationem egrediatur e sua familia. Hodie saltem quoad effectum sublata est minima capitis deminutio; quia emancipati non amittunt jura agnationis civilis, sed aeque cum suis jus integrum habent ad successiones et tutelas, ut dictum ex *Nov.* 115, *c.* 5. 2. Servus manumissus, capite non minuitur, quia nullum habuit, sed potius caput libertatis acquirit, §. 4. *h. t.* Similiter Senatu moti, seu dignitate privati, capite non minuuntur, §. 5. *eod.*, quia retinent statum juridicum quoad libertatem, civitatem et familiam. 3. Cognatio civilis, prout est jus quoddam ad successiones et alios effectus civiles, non tollitur per minimam capitis deminutionem, §. *ult. de legit. agnator. tut.*, bene vero per mediam, vel maximam, §. 6. *de capit. demin.* At cognatio naturalis nulla capitis deminutione solvitur, *l.* 8. *ff. de R. J.* ibi: « *Jura sanguinis nullo jure civili dirimi possunt.* Unde cognati capite minuti non liberantur ab impedimentis canonicis dirimentibus matrimonium. Vide *tit. ff. de capite minutis.* et *tit. de captivis.*

6. Q. III. *Quid sit legitima patronorum tutela?* R. Est illa, quae ex mente et interpretatione *L. XII. Tab.* defertur patrono, ejusque filiis pro casu, quo servum, vel ancillam impuberem manumisit. Fit autem interpretatio ista hoc modo. Agnati vocantur ad tutelam, quia pupillo succedunt; ergo etiam patronus, qui succedit manumisso, vocandus est ad ejus tutelam, excepta patrona; cum foeminae ad tutelas non vocentur, *tit.* 17. *de legit. Patron. tutel.*, *l.* 3. *pr. ff. de legit. tutor.*

7. Q. IV. *Quid sit legitima parentum tutela?* R. Est illa, quae exemplo patroni defertur patri pro casu, quo filium impuberem emancipavit: nam tutela ista non descendit ex verbis *L. XII. Tab.* nec ex interpretatione; quia pater non est agnatus emancipati utpote egressi de sua familia, neque ei succedit jure antiquo: sed quia pater per imaginarias

venditiones et manumissiones contracta fiducia solebat emancipare liberos, atque ita fiebat illorum quasi patronus propter jus succedendi; ideo tutela ista defertur ei exemplo patronorum, seu ad similitudinem tutelae patronalis, *tit.* 18. *de legit. Parent. tut. l.* 1. *ff. si a parente quis manum., l.* 2. *C. ad Senatus consult. Tertyll.* Hodie ambages istae cessant, quia parentes, sicut ad successionem, ita etiam ad tutelam emancipatorum vocantur, *Nov.* 118. *c.* 2.

8. Q. V. *Quid fit fiduciaria tutela?* R. Est illa, quae ex sola fiducia in sanguine fundata defertur consanguineo pupilli; quia is melior praesumitur futurus pupillo, quam extraneus. Defertur autem tutela ista: 1. Patri in filium suum ab avo emancipatum. 2. Fratri in fratrem impuberem a patre emancipatum pro casu, quo pater tutor sui filii moritur; quia in hac tutela succedit senior filius non emancipatus. 3. Patruo in patruelem a fratre emancipatum, *Ita tit.* 19. *de fiduciar. tutel., l.* 4. *C. de legit. tutel.* Hodie tutela parentum, et fiduciaria est vere et proprie legitima: nam tutores fiduciarii succedunt pupillo, *cit. l.* 4. Ex his vides, quam bene ratiocinentur Jurisconsulti veteres et novi: nam ex hoc principio *L. XII. Tabb.* » *qui vocantur ad successionem, etiam vocantur ad tutelam,* recte inferunt, qui sint, vel non sint vocandi ad tutelam legitimam.

TITULUS XX.

De Atiliano Tutore, et eo, qui lege Julia et Titia dabatur.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 26. *tit.* 5. 6. In Codice *lib.* 5. *tit.* 31. *usque ad* 36.

1. Haec Rubrica, et textus ei suppositus clare ostendit, Romano Populo singularem fuisse curam prospiciendi pupillis de optimis tutoribus. Hinc *dare tutorem* ipsi legi, seu summae potestati reservatum fuit, ut nullus Magistratus tutorem dare posset, nisi ille, cui hoc lex specialiter concessit. Et primo quidem *Lex Atilia* (Plebiscitum fuit ab Atilio Tribuno plebis latum: dicitur tamen lex, quia Plebiscita vim legis obtinuerunt, §. 4. *de jur. nat. gen. et civil.* ut ibi dixi) facultatem dandi tutorem concessit soli Praetori cum consilio, seu majori parte Tribunorum. Tum lex *Julia Titia* lata an. V. C. 728. Aug. III. et Marco Titio Coss. eamdem facultatem concessit Praesidi Provinciarum. Deinde ex Constitutionibus Imperatoriis tutorem dabant Consules, Praefectus Urbis, Praetor secundum suam jurisdictionem, seu territorium jurisdictionale, Praesides Provinciarum, Magistratus inferiores jussu Praesidum; imo sine tali jussu, si facultates pupilli non excesserunt 500. solidos: Magistratus municipalis cum Episcopo; et tandem etiam Legatus Proconsulis, ex Oratione Divi Marci Imp. *l.* 1. §. 1. *ff. de tutor. et cur. dat.* Ita haec omnia recensentur *h. t.* et *cit. tit. de tutor. dat.* Ex quibus patet potestatem dandi tutorem non fuisse Magistratibus ordinariam, sed delegatam et commissam ab ipso Jure, de quo vide in meis *Dispp. Jurid. Disp.* 4. *Controv.* 8. At hodie datio tutoris est jurisdictionis ordinariae, jure Magistratus competens, et consequenter delegari potest. *Refor.*

Polit. Car. V. an. 1548. *tit. de pupillis.*

2. Q. I. *In quibus casibus locus sit tutelae dativae, seu tutoribus a Magistratu dandis?* R. in seqq. 1. Si deficiat omnis tutor testamentarius et legitimus, *pr. h. t.* 2. Si tutor testamentarius datus est sub conditione, vel ex certo die, aut in diem, interim praeficitur dativus, donec conditio, aut dies, adveniat, *l.* 8. §. 1. *l.* 11. *ff. de testam. tut.*, neque hic admittitur legitimus; quia quamdiu speratur tutela testamentaria, non est locus legitimae, *ibid.* 3. Si tutor testamentarius ab hostibus captus sit, vel si haeres diu non adeat haereditatem, §. 1. 2. *h. t.*, ne hoc tempore pupillus indefensus maneat. Porro actus iste, quo tutor datur a proprio Magistratu, fieri debet cum inquisitione; an tutor dandus sit probus; an legitimae aetatis 25. annorum, *l. ult. C. de leg. tutel.*; an locuplex; an se ipsum tutelae obtrudat, vel eam pecunia ambiat? *l.* 12. §. 3. *ff. de admin. tutor.*, *l.* 21. §. *ult. ff. de tutorib. dand.* Hac inquisitione peracta, quilibet idoneus pater, vel filiusfam. tutor dari potest etiam invitus, modo sit de jurisdictione Magistratus, *l.* 5. *C. qui dare tutor.* Plura de hoc legere poteris *tit. ff. de tutorib. dat.* Qui tutores esse non possint, dixi supra *tit.* 14. *num.* 6.

3. Q. II. *Qui teneantur tutores a Magistratu petere?* R. 1. *Mater* pro liberis etiam naturalibus; alias perdit jus succedendi eis ab intestato ex epistola D. Severi, *l.* 2. §. 1. *ff. qui petere tutor.* quia peccat in officium maternae pietatis et sollicitudinis; nisi de Jure hodierno ipsa mater vidua tutelam suscipiat. 2. *Liberti* pro liberis patroni; alioquin punitioni subjacent, *ibid.* et *l.* 8. *C. qui petant tutor.* 3. *Cognati* et *affines* saltem de congruitate petunt tutores pupillo: si tamen intra annum non petierint, privantur haereditate pupilli, ad quam ab intestato vocantur. Haec obligatio petendi tutores, non extenditur ad petendos curatores, quia ipsi minores curatorem petere possunt; de quo plura infra *tit.* 23. Magistratus autem competens, a quo petantur tutores, vel curatores, est Judex originis, vel domisilii a patre electi, vel patrimonii *l. un. C. ubi petant. tutor.* Haec de tutore dativo, seu dato; quia prima denominatione communiter vocatur tutor Atilianus, vel Junianus.

TITULUS XXI.

De Auctoritate Tutorum.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 26. *tit.* 7. 8. 9. *lib.* 27. *tit.* 9. In Codice *lib.* 5. *titul.* 37. *et seqq.*

1. Officium tutoris duo importat: *administrare*, seu gubernium personae et rerum pupilli exercere, et *praestare auctoritatem* pupillo agenti. Ista autem auctoritas est approbatio ejus, quod agitur cum pupillo, seu est consensus tutoris in id, quod pupillus agit, *l.* 3. *ff. h. t.* ibi: » *valet auctoritas ejus, cum se probare dicit id, quod agitur: hoc est enim auctorem fieri.*

2. Q. I. *Quae sint praeliminaria administrationis tutoriae?* R. 1. *Decretum* competentis Magistratus, sine quo hodie nec testamentarii, nec legitimi tu-

tores administrationem suscipere possunt, donec eis a Magistratu decernatur, *Ord. Polit.* 1577. *tit.* 32. §. 1. ut ita securius in tutela procedatur. 2. *Satisdatio* rem pupilli salvam fore, ut *tit.* 24. dicetur. 3. ***Juramentum*** do fideli administratione tutelae, *Nov.* 72. *c.* 8. 4. ***Confectio repertorii***, seu ***inventarii***, solemniter facta secundum morem civitatis, *l.* 7. *ff.* et *l.* 24. *C. de administr. tutor.* Et quamvis testator remittere possit tutori confectionem inventarii, *l. ult. in fin. Cod. arbitr. tutel.*, eam tamen demandare potest Judex, imo debet ex *cit. Ord. Polit.*, alioquin tutor tamquam suspectus a tutela amovendus est.

3. Q. II. *Qui sint praecipui actus administrationis tutoriae?* R. 1. Tutor specialem gerit curam personae pupilli, ut is in loco honesto moretur, probis et Christianis moribus instituatur, competenter secundum facultates alatur, et ab his omnibus, quae ei nocere possent, removeatur, ut a pravis magistris, sociis, suspectis conversationibus, *l.* 27. et 30. *ff. de administr., tutor.* 2. Exigit debita pupillaria, fructus a debitoribus, etiam judicio conventis, nisi velint praestare, *l.* 7. §. 3. *ff.* et *l.* 13. *C. eod.* 3. Solvit debita passiva pupilli, *l.* 9. *et ff. eod.*, quia tutor instar domini administrat. 4. Pecunias pupillares, si ita expedit, dat ad lucrum licitum, *l.* 24. *C. eod.*, non tamen ad hoc cogitur, *Nov.* 72. *c.* 6., ne rei alienae periculum subeat. Utilius autem ex pecunia pupillari comparantur praedia frugifera, ut honestum lucrum ex iis percipiatur. 5. Tutor non alienat res immobiles, vel mobiles pretiosas, quae servando servari possunt; ut vasa aurea, bibliothecam, nisi cognita causa, et interposito decreto Judicis, *l.* 6. *et* 12. *C. de praed. et al. reb. Minor.* Et quia pignoratio est species alienationis, non potest tutor bona pupilli pignorare; imo nec comparare praedia cum conditione pignoris, seu ut maneant pignorata venditori, donec pupillus pretium solvat, ex oratione D. Severi, *l.* 1. §. *ult. ff. de rebus eorum.* At res mobiles, quae servando servari nequeunt, ut vinum, frumentum, tutor libere divendit, vel alienat, *l.* 22. *C. de administr. tutor.* 6. Tutor non donat, nisi secundum morem patriae, attenta qualitate pupilli, *l.* 13. *in fin. ff. eod.* Denique tutor ea omnia ex fide facit, quae facere solet bonus paterfam. Varios casus de administratione tutorum utiliter videbis *tit. ff. C. de administr. tutor.*

4. Q. III. *Ubi pupillus morari et educari debeat?* R. regulariter apud matrem, nisi vitricum superinduxerit, *l.* 1. *C. ubi pupill. educ.* nam mater vidua praesumitur recte affecta erga liberos: at secundo nubens praesumitur suspecta. In hoc tamen casu, et quoties dubitatur, determinabit Judex, ubi pupillus educari debeat. Vide *tit. ff.* et *C. ubi pupill. educ.* Alimenta vero, hoc est victus, vestitus et alia necessaria ad curam corporis, praestanda sunt pupillo a tutore secundum vires patrimonii, vel decernenda a Judice. Vide *tit. C. de alim. pupill. praest.* Jam pro materia hujus tituli.

5. Q. IV. *In quibus actibus pupillus indigeat auctoritate tutoris?* R. generaliter in omnibus, ex quibus pupillus obligari, et conditionem suam deterio-

rem facere possct: ut 1. in emptionibus, venditionibus, aliisque contractibus onerosis, *pr. h. t.*, *l.* 9. *ff. eod.* 2. In aditione haereditatis, aut fideicommissi, etsi lucrosa videantur, §. 1. *h. t.* quia etiam in his periculum est laesionis propter latens aes alienum: tum quia haereditas utpote individua, claudicare nequit, neque creditoribus imputari, cum isti cum pupillo non contraxerint, adeoque pupillus haeres cum detrimento suo teneretur in solidum. Nec obstat, quod pupillus restitui possit adversus aditam haereditatem: quia praestat non laedi, quam post vulneratam causam remedium quaerere. 3. E contra in manifeste lucrosis, seu in quibus pupillus conditionem suam facit meliorem, non est necessaria tutoris auctoritas; ut si stipuletur aliquid sibi dari, vel donationem liberalem acceptet, *pr. h. t.* et *l.* 9. *ff. eod.*

6. Q. V. *Quo modo et forma praestetur auctoritas tutoria?* Tutor libere consentire debet, ita ut regulariter nec ab ipso Praetore cogi possit, *l.* 17. *ff. de auct. tutor.*, nam si denegando auctoritatem noceat pupillo, judicio tutelae convenietur. 2. Auctoritas ista praestanda est personaliter per ipsum tutorem praesentem, in principio, vel saltem in fine negotii, nullo alio actu extraneo interveniente; alioquin post tempus, per substitutum, vel per epistolam interposita auctoritas nihil agit, §. 2. *h. t.*, *l.* 9. §. 5. *ff. eod.* Hodiernis moribus sufficere videtur, si tutor contractum pupilli ratum habeat, *arg. c.* 3. *de his, quae fiunt a Prael.* 3. Ex pluribus tutoribus sufficit unius auctoritas *l. ult. Cod. h. t.* quia potestas ista competit eis in solidum singulis. 4. In rem suam tutor auctor esse nequit: et ideo nec per se, nec per interpositam personam aliquid a pupillo emere potest, nisi palam bona fide, vel nisi interveniat auctoritas alterius tutoris, modo is non sit pater, aut filius, quia alter alteri nequit esse auctor, *l.* 1. *pr.*, *l.* 5. *l.* 7. *ff. h. t.* 5. Si pupillus indirecte, et in consequentiam obligandus est tutori, is recte illi auctoritatem praestat, v. g. ut adeat haereditatem illius, qui fuit debitor tutoris, *l.* 1. *pr.* et *l.* 7. *pr. ff. h. t.* 6. Auctoritas tutoris honorarii, cui administratio non est commissa, uti et tutoris a tutela remoti, non prodest ad valorem contractus pupillaris, *l.* 4. *ff. eod.*, nisi forsan permissum fuerit tutori honorario auctoritatem praestare, eo quod satisdederit, *arg. l.* 5. *C. h. t.*, quo sensu, ut evitetur antinomia, explicari potest *l.* 49. *ff. de acq. haered.*, *l.* 14. §. 1. et 6. *ff. de solution.* Vide Gothofr. in *cit. l.* 4. *ff. hoc tit.*

7. Q. VI. *Quis sit effectus interpositae, vel omissae auctoritatis tutoriae?* R. 1. Pupillis, auctore tutore, ex omni contractu quaeritur actio et obligatio, ita ut contrahentes obligent et obligentur ab iis, *pr. h. t.:* si tamen laesi sunt, salvum habent beneficium restitutionis in integrum, *l.* 2. et 3. *C. si tutor. vel cur.*, etiam tunc, dum contraxerunt, et alienarunt bona sua, interposito decreto Judicis, *l.* 11, *C. de praediis Minor.*; quia contractus iste, etsi fiat cum decreto, adhuc est voluntarius, adeoque ob privilegium aetatis restitutioni obnoxius. At si debitor, auctore tutore, et interposito decreto Praetoris, pupillo solvit, non est locus restitutioni, etsi contingat pu-

pillum laedi, *l.* 25. *Cod. de administr. tutor.*, quia talis solutio est necessaria. Porro ut pupilli contractus valeant, necesse est auctoritatem rite, et servata forma ante relata, fuisse interpositam, ut tutor sciat quid agatur, et libere consentiat; secus auctoritas nihil prodest, *l.* 2. *ff. de auctor. tutor.*, ubi Ulpian. ait., ***nulla differentia est, non interveniat auctoritas tutoris, an perperam adhibeatur.*** Ex quo natum est illud brocardicon: ***Perinde est non fieri, et male fieri.***

8. R. 2. Contractus pupillo onerosi sine auctoritate tutoris initi, claudicant, hoc est valent ex parte alterius contrahentis, ut is resilire non possit: sunt vero invalidi ex parte pupilli saltem pro foro externo, ita ut is non obligetur stare contractu. Ita *pr. h. t.* ibi » ***ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at invicem pupilli non obligantur***, *l.* 13. §. 29. *ff. de action. empt.*, ubi Ulpian. ait » ***si quis a pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex uno latere constat contractus: nam qui emit obligatus est pupillo, pupillum sibi non obligat.*** Ratio est favor specialis pupillorum, ne ita contrahendo laedantur. Nec obstat, quod forsan altera pars laedatur, quia sibi imputare debet, quod cum pupillo sine tutore auctore contraxerit; cum quo contraxit, *l.* 19. *ff. de R. J.*

9. Superest quaestio, an pupillus etiam naturaliter pro foro interno deobligetur; seu an irritatio contractus ex parte pupilli locum habeat in foro conscientiae? Pupillum naturaliter obligari ex tali contractu tenent Arumaetus, Chlingensp. Zoes, cum DD. *citat. ante n.* 51. *tit. ff. de Oblig. et Act.* Layman, et alii. Sed variant in explicatione hujus *obligationis naturalis:* nam alii volunt illam esse efficacem pro foro conscientiae, in quo pupillus v. g. mutuam pecuniam dilapidando, teneatur solvere; alii dicunt esse obligationem naturalem sed non Juris naturalis; adeoque facti potius, quam juris, seu obligationem fictam. Ita Zoes *l. c. a num.* 48. Chling. *h. t. q.* 8. dicens pupillum ea non obstringi in conscientia; utilem tamen esse, quia ei accedere potest fidejussor, et fieri novatio, *l.* 127. *ff. de Verb. Oblig.*, *l.* 1. *ff. de novat.* Haec sententia quoad substantiam non differt a nostra mox referenda: quia obligationem facti aut fictam facile concedere possumus in pupillo, cum ex parte illius supponatur intervenisse v. g. factum venditionis, numeratae pecuniae etc. Altera sententia docet pupillum naturaliter vere et pro foro conscientiae non obligari, ita Covar. Haunold. Franz, Pichler, Kees, et novissime eam defendit Clariss. D. Franc. Schimkovvsky in Univers. Olom. Jurium Professor publicus. Cum his.

10. R. 3. Pupillus ex contractu sibi oneroso sine auctoritate tutoris inito, non obligatur naturaliter vere et in conscientia pro foro interno. Hanc sententiam fusius defendi in meis Disp. Jurid. *Disp.* 4. *Controv.* 10. at hic doctrinaliter compendio utar. *Prob.* 1. ex claro textu *l.* 59. *ff. de Oblig. et Act.* » ***pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.*** 2. Si pupillus naturaliter vere obligaretur ex suo contractu, solutum repetere non posset: siquidem naturaliter debitum, si solva-

tur, non potest condici, seu repeti per Jura certa, *l.* 13. *ff. de condict. indeb. l.* 10. *ff. de oblig. et act.* etc.; sed pupillus, non secus ac furiosus, solutum repetere potest, *l.* 29. *ff. de condict. indeb.* et *l.* 41. *eod.*, ubi Jurisconsultus ait »*quod pupillus sine auctoritate tutoris stipulanti promiserit, solverit, repetitio est, quia nec natura debet*; ergo non obligatur vere naturaliter. *Ratio* est, quia suprema potestas Reipubl. vi dominii alti potuit ob causam boni publici, et favorem aetatis pupillaris irritare contractus pupilli pro utroque foro externo et interno: hoc enim non excedit summam potestatem; ergo actus ipsos irritavit, dicendo pupillum *ne quidem jure naturali obligari, nec natura debere, datum vindicare posse;* alioquin Judices obligando alteram partem ad restitutionem cooperarentur peccato pupilli, illud foverent et praemiarent adjudicatione rei, aut pecuniae restituendae. Neque hoc casu Jus naturale mutatur formaliter et directe, sed tantum materialiter et indirecte per subductionem materiae, quatenus contractus a Jure positivo irritatus etiam de Jure naturali nullam producere potest obligationem: siquidem quod nullum est, per rerum naturam nihil producere valet. Quae hic objici solent, solventur ex seqq. punctis, quae locum exceptionum tenent.

11. 1. Pupillus vere naturaliter, imo et civiliter obligatur, si in contrahendo dolum commisit, *l.* 1. §. 15. *ff. depositi.*, uti etiam ex aliis delictis, *tit. Decret. de delictis puer.* 2. Si promisit ea, quae non pendent a tutoria potestate, neque ei tantopere praejudicant; ut si sponsalia contraxit, quibus tenetur usque ad adventum pubertatis, *cap.* 7. 8. *de despons. impub.*, vel si promisit operam personalem facilem v. g. orare pro altero. 3. Si pupillus ex contractu factus est locupletior, quo casu, et vere naturaliter, et civiliter obligatur, *l.* 1. *et* 5. *ff. h. t.*; quo sensu explicantur pleraque Jura in contrarium, ut *l.* 21. *ff. ad L. Falcid.*, *l. ult. ff. de jurejur.*, *l.* 25. §. 1. *ff. quando dies legat.*, *l.* 64. *ff. ad Senatusconsul. Trebell.* 4. Ut fidejussio subsistat, et novatio obligationis fiat, sufficit, quod contractus ex uno latere subsistat, licet in altero privilegiato nulla sit obligatio juris, sed tantum facti, seu ficta. Et ideo fidejussor accedens contractui pupilli, efficaciter obligatur, *l.* 127. *ff. de Verb. Oblig.*, et novatio cum pupillo facta tenet, *l.* 1. *in fin. de novat.*, *l.* 9. *eod.*, licet in pupillo nulla sit obligatio, ut ait Imp. §. 3. *Inst. quib. mod. oblig. toll.* ibi » *nam, et prior debitor liberatur, et posterior obligatio nulla est.* 5. Si pupillus tutore, et minor curatore careant, obligantur ex suis contractibus etiam civiliter, salvo beneficio restitutionis, si laesi sint, *l.* 3. *C. de in integr. restit.* *Dices*: alter contrahentium laederetur; nam v. g. emptor pecuniam a pupillo dilapidatam amitteret, et rem emptam ei restituere cogeretur. R. sibi imputet contrahens, quod cautius non sit mercatus: Jus, ne pupillus laedatur, magis respicit favorem pupilli, quam laesionem majoris.

12. Q. VII. *Quando, et quomodo pupillus acquirat, et obligetur ex contractu tutoris?* R. 1. Pupillus ex omni contractu tutoris acquirit actionem, non

quidem directam, sed utilem, idque ob favorem aetatis, *l.* 2., 4., 5. *C. quando ex facto tutor.*, uti etiam hypothecam, *l.* 20. *C. de adm. tut.* 2. E contra pupillus obligatur ex omni contractu tutoris, utpote legitimi administratoris; et ideo finita tutela, datur in illum actio, sententia et executio in ejus bonis, *l.* 2. *ff. de administr. tutor.*, *l.* 1. *C. quando ex facto tutor.* At ex delicto tutoris, vel curatoris pupilli et minores non tenentur, nisi quatenus locupletiores facti sunt, *l.* 3. 5. *ff. quand. ex facto tutor.*, Varius casus de hoc vide in *tit. ff.* et *C. quando ex facto tutor.*, uti etiam de auctoritate praestanda *tit. ff.* et *C. de auctor. tutor.* Haec etiam proportionaliter applicanda sunt auctoritati et facto curatoris.

TITULUS XXII.

Quibus modis Tutela finitur.

1. Modi isti enumerantur *h. t.* Et quidem finitur tutela: 1. adventu pubertatis, anno 14. in masculo, et anno 12. in foemina, *pr. h. t.* Jure autem hodierno, quo tutela et cura confusa est, aut saltem tutela transit in curatelam, non solvitur tutela, nisi adventu majorennitatis, completo 25. anno, de Jure com., licet in quibusdam locis majorennitas definita sit paucioribus annis, ut 22. vel 20. vel etiam 18. annis. 2. Arrogatione, §. 1. *h. t.* 3. Eventu conditionis, aut diei, sub quibus tutor datus est, §. 2. *h. t.* 4. Morte pupilli, aut tutorum, §. 3. *h. t.* 5. Maxima et media capitis diminutione tutoris, et minima ex parte pupilli, §. 4. *h. t.* 6. Remotione, aut excusatione tutoris, §. *ult. h. t.* 7. *Impetrata venia aetatis*, tutela curatelae confusa finiri solet in masculo post annum 20., in foemina post 18., quo tamen casu non censetur quis idoneus ad alienanda bona immobilia absque decreto Judicis, *l.* 3. *C. quando decreto non est opus.* Finita tutela, aut cura, sequitur judicium tutelae, aut curae, de quo *tit.* 24. interim sit.

TITULUS XXIII.

De Curatoribus.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 36. *tit.* 5. *usque ad* 9. et *lib.* 37. *tit.* 10. in Codice *lib.* 5, *tit.* 31. *usque ad* 39. et *tit.* 44. 59. 70. *usque ad* 74. Pleraque autem tutori et curatori sunt communia.

1. A Personis tutelae subjectis transitur ad personas curae subjectas. Est autem *Cura*, vel *Curatela* potestas in capite libero ad tuenda bona et negotia ejus, qui ea per aetatem tueri non potest, *arg. pr. h. t.* Cura et tutela conveniunt in eo, quod utraque sit creatura Juris civ. et utraque detur ab iisdem Magistratibus: differunt vero in sequentibus: quia tutor datur in testamento, non certae rei, aut causae, sed personae etiam invitae; e contra curator non datur testamento, secus confirmandus est, sed a Magistratu datur rebus et negotiis, non personis, neque invitis et nolentibus, §. 2. *h. t.*, licet hodie minores etiam inviti sint sub curatoribus.

2. Q. I. *Quae personae sint sub cura ordinaria?* R. masculi puberes post annum decimum quartum, et foeminae viripotentes post annum 12. usque ad

annum 25. completum, quo finitur tempus minorennitatis, et incipit status majorennitatis. *Ratio* cur diversum tempus pubertatis, et idem tempus majorennitatis pro mare et foemina statuatur, est, quia pubertas desumitur ex natura; foemina autem tamquam imperfectior, citius adolescere et viripotens fieri solet, quam masculus: e contra majorennitas spectatur ex providentia, seu maturitate judicii et consilii; quae maturitas non praesumitur adesse ante annum 25. sive in masculo, sive in foemina, ut sua negotia tueri possint; ac proinde dandus est eis curator, qui res illorum administret, illisque contrahentibus auctoritatem praestet, *pr. h.* t.

4. Q. II. *Quae personae sint sub cura extraordinaria?* R. 1. Furiosi et prodigi juridice, quibus administratione interdictum est, et his ex L. XII. Tabb. dandus est curator legitimus, seu unus ex agnatis, aut plures, *l.* 1. *ff. de curator. furios.*, alioquin deficientibus agnatis, alius a Magistratu datur ex inquisitione, §. 3. *h. t.* 2. Omnes illi, qui rebus suis superesse non possunt; ut sunt muti, surdi, amentes, et perpetuo morbo laborantes, §. 4. *h. t.* 3. Pupillis in certis casibus datur curator, §. 5. *h. t.*, ut si tutor legitimus non sit plene idoneus ad bona pupilli administranda, vel ad tempus excusetur a tutela v. g. propter legationem, aut aliud justum impedimentum. Quibus et similibus casibus pupille non tutor, sed curator dandus est: *quoniam habenti tutorem tutor dari non potest, cit.* §. 5. *h. t.* 4. Si inter tutorem et pupillum lis mota est, pupille dandus est curator ad hanc causam, §. *ult. de auctor. tutor.* At si tutor laboret impedimento, quod de Jure non excusat a tutela, in tali casu ad negotia gerenda, vel ad lites cum aliis tractandis ipse pupillus praesens, si sit infante major, cum auctoritate tutoris constituit procuratorem intra, vel extrajudicialem, *l.* 21. *C. de procuratorib.*: secus si pupillus sit absens, aut infans, solus tutor, interposito Judicis decreto, constituit actorem, qui negotia pupillaria gerat periculo tutoris, §. *ult. h. t.*, *l.* 24. *ff. de administr. tutor.*, *l* 11. *C. de Procur.* nam jus non permittit tutori constituere curatorem, ne per hoc praesumat se liberare ab onere tutelae. Officium et administratio curatoris et tutoris pari passu ambulant.

5. Q. III. *Quibus modis finiatur cura?* R. 1. Ordinaria finitur adventu majorennitatis, vel impetrata venia aetatis, *l.* 2. *pr.* §. 1. *Cod. de his, qui veniam aetat.* In Electoribus S. R. I. id speciale est, quod ex *cap.* 7. *Bullae Aur.* fiant majorennes post annum 18. completum. Caeteri modi sunt communes, quibus etiam tutela finitur, ut *tit.* 22. dictum. 3. Cura extraordinaria finitur cessante impedimento; ut si furiosus mentis compos fiat, et prodigus ad frugem redeat; de quo tamen cognoscet Judex, ne prodigalitas ementito pallio tegatur, *l.* 1. 10. *ff. de Curator. furios.*, *l.* 6. *ff. de Verb. Oblig.*

TITULUS XXIV.

De Satisdatione Tutorum, vel Curatorum.

Agitur de hac materia, uti et de judicio tutelae in Pandectis *lib.* 27. *tit.* 4. *et* 7. et *libr.* 46. *tit.* 6. in Codice *libr.*

5. *tit.* 37. *usque ad* 42. et *tit.* 50. *usque ad* 58. et *tit.* 75.

1. Q. I. *Quid sit, et a quibus praestanda satisdatio tutoria, vel curatoria?* R. 1. Satisdatio in praesenti est cautio necessaria a lege, vel Magistratu imposita, quam praestat tutor, vel curator rem pupilli, vel minoris salvam fore. Olim erat stipulatoria *tit. ff. rem pupilli.*, hodie fidejussoria, *l.* 4. §. 2. *eod.*, et nisi caveant tutores et curatores, pignoribus captis coercendi sunt, §. 3. *h. t.* Si plures fidejussores dati sint, singuli obligantur in solidum, absque beneficio divisionis, *l. ult. ff. rem pupill.*, ne pupillus et minor in diversa judicia trahantur.

2. R. 2. Tutores testamentarii, et dati ex inquisitione, olim non satisdabant, *pr. h. t.*, *l.* 4. 17. *ff. de testam. tutel.*, nam illorum fides approbata est a testatore; istis vero inquisitio est loco satisdationis. Sed hodie ex Refor. Polit. Car. V. 1548. Rudolphi II. 1577. *tit.* 32. omnes tutores, testamentarii, legitimi et dati etiam ex inquisitione, satisdare debent; licet hoc Jus novum non ubique observetur, cum in multis locis tutores facultatibus et possessionibus idonei non satisdent.

3. R. 3. In concursu plurium tutorum, vel curatorum, is tantum satisdat, cui committitur administratio, §. 1. *h. t.*: si nullus satisdationem offerat, vel alii oblatam recipere nolint, neque acquiescere Judici unum pro administratione eligenti, permittet eis Judex vel communiter administrare, vel tutelam dividere, *ibid.* et *l.* 3. *per tot ff. de administr. tutor.*, servata cuilibet exceptione pro ea parte, seu regione, quam non administrat, *l.* 4. *eod.*

4. Q. II. *Quid sit judicium tutelae, et qui eo teneantur?* R. 1. Judicium tutelae est actio generalis, quae finita tutela circa universam administrationem exercetur, *tit. ff. de tutelae, et rationib. distrahend.*, estque duplex ista actio: *directa* quae competit pupillo, vel minori contra tutorem, aut curatorem, utpote ex quasi contractu obligatos, §. 2. *de oblig. ex quasi contractu; contraria*, quae competit tutori contra pupillum, et curatori contra minorem, si quid in bonum ejus e suo impendit, vel pecuniam mutuam dedit, *ibid.* et *tit. ff. de contrar. tutel. act.*

5. R. 2. Judicium tutelae non instituitur, nisi finita tutela, ut tunc rationem suae administrationis reddat tutor, et quantum pupillo debet satisfaciat; et e contra pupillus recompenset tutori, quod is in utilitatem ejus ex suo impendit, *l.* 4. *ff. de tutel. action*, *l.* 1. §. 3. *ff. de contrar. tutel. action.*, nam absurdum lex judicavit aliquem urgeri ad rationem administrationis, in qua perseverat, bene vero illa finita. Idem dic de judicio generali tutelae, *l.* 19. *ff. de administr. tutor.* At particularis actio curae super certa re, quae dolo, vel culpa curatoris periit, etiam constante administratione institui potest: per quod differt ab actione tutelae, quae nunquam particularis, sed semper generali est super tota administratione, *l.* 4. §. 4. *ff. rem pupilli.* Hodie ex *cit. Refor. Polit.* et de consuetudine recepta; tutores et curatores singulis annis rationem suae administrationis reddunt, ne res pupilli et minoris eant perditum.

6. R. 3. In judicio tutelae et curae

excutitur 1. Tutor et curator, qui administravit, hisque mortuis, eorum haeredes; quia quasi-contractus tutelae et curae transit ad eos, *l.* 1. §. 16. *ff. de tutel. action.* et *toto tit. C. de haered. tutor.* 2. Fidejussores. 3. Magistratus, qui satisdationem non exegerunt et tutorem minus idoneum dederunt, conveniuntur subsidiaria actione, §. 2. *h. t.*, *l.* 1. §. 11. *ff. de tutel. act.* 4. Tandem omnibus deficientibus, tutores honorarii, *ibid.* et *l.* 14. *ff. de administr. tutor.*, quia et isti invigilare debent bono pupilli, *Nov.* 118. *c.* 5. ibi « *tutelae periculo omnibus imminente*. Porro tutor praestat non solum dolum et culpam latam, sed etiam levem, idque ob favorem pupillorum, *l.* 7. *C. arbitr. tutel.*, cum alias ex contractu ob gratiam alterius inito non praestetur, nisi dolus et culpa lata, *l.* 5. §. 2. *ff. commodati.* At in casu *l.* 7. §. 2. *ff. de administr. tutor.* circa comparationem praediorum, et in casu *l.* 2. *C. arbitr. tutel.* circa nomina paternorum debitorum, non praestatur culpa levis, quia in his facillimum est errare. Levissima vero culpa nunquam praestatur, quia tutor coactus hoc officium suscipere, non est tam graviter obligandus.

7. R. 4. Actione tutelae convenitur etiam is, qui tutorem se existimans, vel fingens, res et negotia pupilli administravit. De quo vide in *tit. ff.* et *C. de eo, qui pro tutor.* Si vero falsus tutor auctoritatem pupillo contrahenti accommodavit, contra illum datur ex edicto praetorio actio restitutoria in factum, *tit. ff. quod fals. tutor.*

8. R. 5. Tutor unus ex pluribus condemnatus, cum singuli obligati sint in solidum, sicut fidejussores, antequam solvat, recte petit sibi cedi actiones contra reliquos contutores: solutione autem facta, nulla actio, puta *directa*, competit, *l.* 1. *C. de contr. judic. tut.*, quia omnes sunt liberati. At *utilis actio* contra contutores conceditur a D. Pio Imp. *l.* 1. §. 13. *ff. de tutel. act.* dummodo communis culpa intervenerit, et non propria damnati. Vide Jura hic citata.

TITULUS XXV.

De excusationibus Tutorum, vel Curatorum.

Agitur de hac materia in Pandectis *libr.* 37. *tit.* 1. in Codice *libr.* 5. *tit.* 60. *usque ad* 69.

1. Excusatio in praesenti est allegatio curae, ob quam aliquis onus tutelae, vel curae deprecatur. Vim habet exceptionis; et ideo si quis in una causa allegata defecit, aliam allegare potest intra 50. dies, §. 16. *h. t.* quia pluribus exceptionibus et defensionibus uti nemo prohibetur, *l.* 8. *ff. de except.*

2. Q. I. *Quae sint causae excusantes a tutela et cura?* R. 1. Polypoedia, seu pluralitas liberorum, trium Romae, quatuor in Italia, et quinque in exteris provinciis; modo omnes liberi sint justi, veri, non adoptivi, vivi, aut saltem in acie mortui; cum hi per gloriam fingantur vivere. 2. Administratio rerum Fisci, aut Principis. 3. Absentia Reipubl. causa. 4. Dignitas Magistratus. 5. Lis cum pupillo. 6. Multitudo tutelarum, vel amplitudo unius. 7. Paupertas. 8. Adversa valetudo. 9. Imperitia litterarum simplicitati conjuncta. 10. Injuria, seu vexa-

tio, cujus causa testator malitiose tutorem dedit. 11. Inimicitia cum patre pupilli. 12. Controversia status servilis, quam pater tutori, vel tutor pupillo movit. 13. Ætas senilis ultra 70. annos. 14. Militia terrestris, et coelestis. 15. Professio liberalium artium, exceptis advocatis et legum doctoribus, utpote magis idoneis ad tutelam, *l.* 14. *C. de advocat. divers. judicior.* 16. Onus tutelae prius gestae, ne ei succedat curatela. 17. Matrimonium, ratione cujus maritus non potest esse curator uxoris in bonis receptitiis: quamvis moribus aliud obtineat; cum mariti etiam in judicio agere soleant nomine uxorio. Ita causae istae enumerantur, *h. t.* et *tit. ff. eod.* ubi etiam varias limitationes videre poteris.

3. Q. II. *Quis sit effectus excusationis?* R. si causa vera fuit, excusans liberatur a tutela, vel cura, *l.* 22. *C. h. t.*, nam quem lex liberat, illum Praetor onerare non debet. At si causa allegata falsa fuit, non liberat falso allegantem, §. *ult. h. t.*, *l.* 1. *C. si tut. fals. alleg.*, ne ex delicto commodum reportet.

TITULUS XXVI.

De suspectis Tutoribus, vel Curatoribus.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 36. *tit.* 10. in Codice *lib.* 5. *tit.* 43.

1. *Crimen suspecti* ex L. XII. Tabb. descendens est illud, quod committit tutor, aut curator non ex fide administrans tutelam, vel curam, §. 5. *h. t.* Tunc autem non ex fide administrat, dum fraudulenter versatus in rebus pupilli, v. g. damna eis faciendo, res destrui sinendo, in suos usus convertendo, etc.; vel si tutor adeo depravatis vivat moribus, ut verisimile sit tutelam ab eo non recte geri. Huic affine est crimen *quasi-suspecti*, quod praesumitur in deputato tutore ex vita improba ante acta; maxime si in aliis tutelis fraudulenter versatus est, *cit.* §. 5. *h. t.*, *l.* 3. §. 8. *ff. eod.* Suspectus ergo tutor removendus est a tutela jam suscepta et administrata; quasi-suspectus vero arcendus a suscipienda, ne ei committatur.

2. Q. I. *Quis sit Judex competens in crimine suspecti?* R. soli Magistratus majores, ut Praetor Romae, Praesides in Provinciis, et Legatus Proconsulis, §. 1. *h. t.* Et quamvis alii velint, sicut dationem, ita et remotionem tutoris non competere Magistratibus jure ordinario; quia tamen nulla lex reperitur, quae sibi reservet remotionem tutoris, ideo verius puto illam esse jurisdictionis ordinariae, maxime cum delegari possit, *l.* 1. §. 4. *ff. de suspect. tutor.*, *l.* 4. *pr. ff. de officio ejus, cui etc.* Vide Dispp. meas Jurisd. *Disp.* 4. *Controv.* 14. Quidquid sit de Jure antiquo, hodie sicut datio, ita et remotio tutoris est jurisdictionis ordinariae ex *Reces. Imp.* 1577. *tit.* 33.

3. Q. II. *Qui tutores de crimine suspecti postulari, seu accusari possint?* R. regulariter omnes: nam licet fides tutoris testamentarii approbata sit a testatore, legitimi a lege, dati a Magistratu ex inquisitione, tamen fides ista non est semper constans, sed quandoque degenerat in infidelitatem: ergo ut recte prospiciatur pupillis, bene cavetur, ut omnis tutor de crimine suspecti postulari possit; §. 2. *h. t.*, *l.* 1. §. 5. *ff. eod.* Illi tamen tutores, quibus pupilli debent reve-

rentiam, uti patronus, pater, et similes, non convenientur actione suspecti, seu criminaliter ex dolo, sed civiliter actione in factum, omissa mentione doli, *cit.* §. 2. et *l. g. ff. h. t., l.* 11. *ff. de dolo*, quia indecens est judicium famosum intentare his personis, quibus debetur reverentia.

4. Q. III. *Qui postulare possint suspectos tutores?* R. 1. Omnes, §. 3. *h. t., l.* 1. §. 6. *ff. eod.*, ubi ratio additur; quia accusatio ista est quasi-publica: accusare autem in judicio publico omnes permittuntur. Non est tamen haec postulatio suspecti actio *publica* in rigore, quia ex nulla lege publicorum judiciorum descendit. 2. Favore pupilli, actio ista permittitur etiam matri et aviae ex rescripto D. Severi; imo ex pietate ei commiseratione erga pupillum, cuilibet foeminae, *cit.* §. 3. *et l.* 1. §. 7. *ff.* et *l.* 6. 7. *C. h. t.* 3. Pupillus ob levitatem judicii non admittitur ad hanc postulationem, neque minor, nisi ex consilio necessariorum, seu propinquorum, §. 4. *h. t., l.* 7. *ff. eod.* Si vero propinqui nolint consentire, poterit minor implorare officium Judicis, ut inquirat de suspecto; siquidem curator suspectus etiam sine speciali accusatore removeri potest, *l.* 3. §. 4. *ff. h. t.*

5. Q. IV. *Qui sint effectus postulationis et judicii de crimine suspecti?* R. 1. Lite pendente, interdicitur tutori administratio, et interim pupillo curator datur, donec causa suspecti finiatur, idque ob specialem favorem pupilli. §. 7. *h. t. et l.* 7. *C. eod.* Nec prodest, si tutor satisdationem offerat, et judicio tutelae omnia resarcire velit: tum « *quia satisdatio tutoris propositum malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem praestat*, §. *ult. hoc. tit.* tum quia melius est jura pupilli illaesa servare, quam laesa reparare. 2. Probato crimine suspecti, tutor totaliter removetur a tutela, nisi esset necessarius pupilli, tunc enim praestat, ei curatorem adjungere, *l.* 9. *ff. h. t.* 3. Tutor remotus ob dolum fit infamis; dummodo dolus in decreto, seu sententia Judicis exprimatur, §. 6. *h. t., l.* 5. §. 1. 2. *ff. eod.* nam hoc judicium est famosum, cum sit quasi-publicum, ut timore infamiae discant tutores ex fide tutelam gerere. An vero tutor ob culpam latam remotus fiat infamis, dubitant DD. Affirmant Bachov. Wisembach. Zoes, Kees et alii; negant Harpr. Ludvvel, Frauzkius, Franz, Chling. quibus subscripsi in meis Dispp. Jurid. *Disp.* 4. *Controv.* 13. Unde hic compendio utor, et

6. R. 2. Tutor suspectus, remotus ob culpam latam, non fit infamis. Prob. ex §. 6. *h.* t. « *suspectus autem remotus, siquidem ob dolum, famosus est, si ob culpam, non aeque.* Idem habetur *l. ult. C. h. tit.* quae verba generalia, sine ullo absurdo intelligi possunt generaliter de omni culpa, quod scilicet nulla culpa infamet tutorem. Ratio est, quia in materia odiosa et poenali stricte loquendum est secundum verba, ut poenae non laxentur, sed restringantur, *l.* 18. *ff. de leg.* cum vulgatis; ergo in hac materia quasi-publica, nomine doli non est intelligenda culpa lata, *arg. l.* 7. *ff. ad L. Corn. de Sicar.*, maxime cum in tutelis expresse Jus distinguat dolum a culpa, lata, *l.* 7. *C. arbitr. tutelae.* Huc facit *l.* 3. §. *ult.* et *l.* 4. §. *ult. hoc. tit.*

Dices: 1. Nomine *culpae* in Jure venit *levis*, *l. 1. pr. ff. de tutel. act.* §., 3. *Inst. quib. mod. re contr.*, *l. 12. ff. de R. J.* etc. 2. Culpa lata aequiparatur dolo, *l. 226. ff. de Verb. Sign.*, *l. 32. ff. depositi.* R. *ad* 1. dum materia subjecta patitur, fateor nomine culpae venire levem; sed hic in judicio quasi-publico culpa generaliter intelligenda est. *Ad.* 2. Dist. ant. aequiparatur in ordine ad interesse civile, et remotionem a tutela conc. ant. in ordine ad infamiam neg. ant. Tutor suspectus remotus aliquando fit infamis, aliquando non; sed removeri non solet, nisi ob dolum, vel culpam latam; ergo remotus ob dolum fit infamis, et remotus ob culpam latam non fit infamis. Praeterea licet reperiantur complures textus in Jure, quibus culpa lata aequiparatur dolo quoad interesse civile, ita, ut ubi dolus, ibi culpa lata praestanda sit; tamen forsan in toto Jure, nisi fallor, nec unicus reperietur clarus textus dicens, quod, sicut dolus, ita et culpa lata infamet. Ex his cetera omnia, quae hic objici solent, facile enodantur.

7. R. 3. Tutor denegans alimenta pupillo, si citatus a Praetore non veniat, punitur immissione pupilli in ejus bona; et tandem ut suspectus removetur; maxime si mendaciter neget posse decerni pupillo alimenta; quo casu arbitrarie punitur a Praefecto Urbis, uti et libertus fraudulenter gerens tutelam filiorum patroni, §. 9. 10. 11. *h. t.*, *l. 2. ff. eod.*

8. R. 4. Judicium de crimine suspecti, licet coeptum fuerit, non transit in haeredem tutoris, aut curatoris, sed morte ejus solvitur, §. 8. *h. t.*, *l. 11. ff. eod.*; nam cessat finis talis judicii, scil. remotio tutoris a tutela, cum mors ipsa eum removerit. At judicium civile tutelae, utpote descendens ex quasi-contractu, transit ad haeredes active et passive.

INSTITUTIONUM

CIVICO-CANONICARUM

LIBER SECUNDUS

De Rebus

In hoc libro examinatur alterum objectum materiale Juris, scilicet res, *de quarum divisione et acquisitione hic potissimum agitur.*

TITULUS I.

De Rerum divisione, et acquirendo ipsarum dominio.

Agitur de hac materia in Pandectis *libr.* 1. *tit.* 8. et *libr.* 41. *tit.* 1. 2. et tria hic veniunt consideranda: 1. Rerum divisio. 2. Rerum dominium. 3. Varii modi acquirendi dominium, quibus ex Pandectis addimus quartum de acquirenda et amittenda possessione.

§. I.

De Rerum Divisione.

1. Q. I. *Quomodo res dividantur?* R. 1. in *res Divini Juris*, seu *extra nostrum patrimonium*, et in *res humani Juris*, seu quae *in nostro patrimonio* habentur, *l.* 1. *pr. ff. h. t., pr. Inst. eod. Res Divini Juris* sunt, quae in nullius bonis sunt, nec actu, nec potestate; ut res sacre, et religiosae. Res *humani Juris* sunt, quae plerumque in alicujus bonis sunt, vel actu, vel potestate; sicut res communes, et haereditariae, quae alicujus fieri possunt. Sub hac divisione continentur quinque rerum genera: *Res communes, publicae, universitatis, nullius*, seu *Divinae*, et *res singulorum*, *pr. h. t.*; ubi observa *patrimonium* hic non accipi stricte pro rebus haereditariis a patre acceptis, sed late pro bonis, quae nostra sunt actu, vel potestate, conformiter *l.* 1. *ff. h. t.* 2. Res Divini Juris subdividuntur in *sacras*, *religiosas*, et *sanctas*: res vero humani juris in *publicas*, et *privatas singulorum*, *l.* 1. *pr. ff. h. t.* Et rursum *publicae* subdividuntur in *communes*, *publicas specifice*, et *universitatis*, licet Jurisconsultus *l.* 2. *ff. h. t.* res *specifice publicas* comprehenderit sub rebus *universitatis*; cum universitas alia sit totius populi, et alia sit particularis communitatis in populo. Saepe tamen nomina ista: res *communes*, *publicae*, *universitatis*, etiam in Jure promiscue usurpantur; adeoque ex subjecta

materia colligi debet significatio, ut Jura Juribus concilientur. Imperator autem *pr. h. t.* prudenter abstinuit ab his subdivisionibus, et statim posuit quinque rerum genera ante relata. 3. Res dividuntur in *corporales*, quae tangi possunt, veluti fundus, et *incorporales*, quae tangi non possunt, sed solo intellectu percipi, ut jus haereditatis, jura, seu servitutes praediorum, *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.*, de qua divisione agetur *tit. seq.*

2. Q. II. *Quid, et quae sint res communes?* Definitiones istarum rerum non tradit Imp. sed ex allatis exemplis colligi debent. Unde

R. 1. Res *communes* sunt, quarum proprietas nullius est actu, usus vero omnium. Sic omnes res a principio mundi erant communes, et post divisionem rerum jure gentium factam, res communes manserunt, *mare cum piscibus*, *littora* tamquam accessoria cum lapillis et conchis, *aer, aqua profluens*, seu undecumque in publicum fluens ad bibendum, abluendum, pecora adaquandum, et *animalia fera.* §. 1 *h. tit.;* nam res istae propter suam fluxibilitatem, et mutationem, non patiebantur commodam occupationem per pedum positionem, sicut res soli, *l.* 1. §. 1. *ff. de acquir. poss.* Littus autem maris eo usque protenditur, quo ordinarie diffundi solet aqua tempore hyberno, §. 3. *h. lit.*, licet per accidens quandoque excurrat in pagos et oppida.

3. 2. Res communes fieri possunt nostrae per occupationem; ut si quis in mari, vel littore aedificet: nam donec aedificium stat, fundus littoris, aut maris est aedificantis, §. 1. *h. t.*, qualiter Venetiae in mari extructae suam praetendunt libertatem, quia in nullius solo aedificatae sunt, Peregr. *lib.* 8. *a num.* 6. Interim, licet maris usus communis sit, non licet in littore aedificare, si per hoc deterior littoris et maris usus redderetur; ac proinde ad aedificandum opus est decreto Praetoris, *l.* 50. *ff. de A. R. D.*

4. 3. Hodie *Mare* quoad certos sinus, seu portiones acquisitum est populo, seu Principibus regnorum. Sic Reges Hispaniae, et Galliae vindicant sibi mare mediterraneum, Rex Daniae balticum, Rex Angliae britanicum, Veneti adriaticum etc. Quae acquisitio facta est partim tacito consensu gentium, partim praescriptione contra subditos, partim necessitate; quia maris usus non potuit reddi expeditus, nisi quilibet Princeps curam gereret illius portionis marinae, quae suis ditionibus cohaeret. Quo autem modo mare acquisitum sit Principibus, non conveniunt Doctores. Myns. Schneid. Harp. et alii dicunt aequisitum esse quoad dominium et proprietatem, Wesembec. quoad usum publicum; sed verius cum Peregr. Gothofr. Perez, Zoes, et aliis dicendum acquisitum illis fuisse quoad protectionem, Jurisdictionem et imperium; ita ut adhuc hodie proprietas et usus maris maneat communis: nam ea omnia, quae Principes in mari faciunt, sunt actus jurisdictionis; ut vestigalia exigere, aedificia in eo, et littore prohibere, jura invectionum et evectionum sibi reservare, piscationes promiscuas non admittere etc., pro bono publico ea omnia facere, quae

vi jurisdictionis in terra fieri possunt. Hinc. *l.* 9. *ff. ad l. Rhodiam* lex domina maris dicitur, et Imperator dominus mundi. Vicissim Principes, cum sentiant commoda vectigalium, tenentur mare securum a piratis reddere, portus commodos extruere, usumque maris expeditum facere.

5. Q. III. *Quid, et quae sint res publicae?* R. 1. Res publicae sunt, quarum proprietas spectat ad totum populum, seu Principem regni; usus vero est promiscuus omnibus ex tali populo, non vero extraneis. Hujusmodi sunt flumina omnia, puta perennia, navigabilia, et portus, §. 2. *h. t.*, licet per accidens quandoque flumina privata sint perennia; et publica aquis destituantur: spectamus enim in his, quae potiora sunt: atque ita Danubius, Rhenus, Albis, Morava, et similia flumina sunt res publicae, in quibus spectato Jure com. quilibet de populo navigare et piscari potest: non tamen aquam per fossas in suum praedium ducere, nec sine licentia Principis aedificare, ne usus fluminis reddatur deterior, *l.* 1. et 3. *ff. de fluminib.*

6. 2. Jus piscandi in flumine publico hodie partim Principibus terrae, partim Dominis inferioribus, consuetudine et praescriptione immemoriali acquisitum est privative, et legibus firmatum; ita ut cuique privato non liceat piscari: si tamen piscem caperet, suum utique faceret, cum prohibitiones istae censeantur mere poenales. Seclusa tali consuetudine, potest privatus in eodem diverticulo piscari, in quo alter piscatus est, et citra injuriam prohiberi nequit, *l.* 45. *ff. de usurp.*, cui non obstat *l.* 7. *ff. de divers. tempor. praescr.* nam communiter a DD. legitur negative: *non prohibet.*

7. 3. Principes justa vectigalia a navigantibus recipere possunt ex pluribus causis; ut quia sumptus faciunt in reficiendis pontibus, muniendis ripis, tollendis obstaculis, et quia securitatem et commoditatem praestant navigantibus.

8. 4. In flumine privato proprio, quod in fundo alicujus oritur, et per eum transit, potest dominus fundi molendinum aedificare, licet per accidens vicinis molitoribus aliquod lucrum pereat, *l.* 24. §. *ult. t.* 26. *ff. de damn. infect.*, *l.* 8. *C. de Servitut.*; nam quisque in suo fundo libero aedificare potest quidlibet, et jure suo utendo, nemini facit injuriam: nisi ad aemulationem alterius sine ullo suo commodo aedificaret, quod non licet, *l.* 17. §. *placuit. ff. de aq. pluv. arcend.*, *cit. l.* 8. *C. de Servit.*, quia malitiis hominum non est indulgendum. At de hodierno Jure, sine consensu Principis non licet etiam in fundo proprio nova molendina, braxatoria, popinas et balnea extruere pro usu communi. Const. Maximil. I. 1559. 8. *Maji*, Maximil. II. 1576. 1. *April.* quibus tamen pro suo privato usu non prohibetur v. gr. molendinum extruere. *Finstrev.*

9. 5. *Ripa fluminum* quoad usum necessarium ad siccanda retia et religandas naves est publica; at quoad proprietatem est illorum dominorum, qui utrinque vicina praedia habent, §. 4. *h. t.* nam ripa est pars praedii, quatenus alteri terrae cohaeret, et est terminus continens aquas fluminis; ergo aliquid ab utroque participat, scil. usum publicum a flumine, et proprietatem a

vicino praedio, cui decrescit, vel accrescit. *Dices:* Litus totum est commune, quia est pars maris; ergo etiam ripa tota est publica, quia est pars fluminis. R. Neg. conseq. nam litus a principio datum est mari, et ordinarie ab aquis cooperitur, neque aptum est culturae; e contra ripa detrahitur ex vicinis agris, saepe mutatur, raro ab aquis cooperitur, et ordinarie coli potest; et ideo etiam arbores in ripis natae, earumque fructus sunt dominorum vicina praedia habentium, §. 4. *hoc tit.*

10. Q. IV. *Quid, et quae sint res universitatis;* R. 1. Sunt illae, quarum proprietas spectat ad communitatem particularem v. g. unius municipii: usus vero ad singulos de tali communitate; cujusmodi sunt theatra, stadia, pascua, fora; scholae etc. §. 6. *h. t.*, nam in divisione rerum quaedam res, quae toti populo non suffecerunt, attributae sunt particularibus communitatibus; ita ut eorum proprietas esset penes communitatem, ut personam fictam; usus vero penes singulos. At illae res, quae sunt in patrimonio communitatis, ut personae privatae, tam quoad proprietatem, quam quoad usum sunt ipsius communitatis; ut praedia, cellae vinariae, armamentarium, pecuniae etc. *l.* 1. *ff. quod cujusque univers. Dices:* Civitates loco privatorum habentur per *l.* 15. et 16 *ff. de Verb. Sign.*, ergo numquam constituunt universitatem. R. loco privatorum haberi comparative ad Romam, seu populum Romanum, quo non obstante universitatem particularem constituere possunt. 2. Sicut res publicae, ita res universitatis non possunt a privatis praescribi, quia non sunt in commercio; et ideo nec emi possunt, §. 2. et *fin. de empt. et vend.*

11. Ex dictis colligitur differentia inter res *communes, publicas*, et *universitatis:* nam *communes* in nullius proprietate sunt actu; usus vero est communis omnium hominum: *publicae* sunt actu in proprietate Principis, seu Reipublicae, et usus est promiscuus singulis de tali populo: *universitatis* res sunt actu in proprietate particularis communitatis; usus vero est communis singulis de tali communitate.

12. Q. V. *Quid, et quae sint res Divini Juris?* R. 1. sunt illae, quae in nullius dominio sunt nec actu, nec potestate, §. 7. *h. t.*, et per hoc differunt à communibus, quae nostrae fieri possunt. 2. Res Divinae sunt in triplici classe: *Sacrae*, quae a Pontificibus consecrantur ad cultum Divinum, §. 8. *h. t.*, ut templa, calices, paramenta sacra etc., quae tamen, licet in concreto, seu cum consecratione non sint in dominio humano, tamen secundum materiam aestimari et vendi possunt, v. g. pro necessitatibus pauperum, dummodo confringantur, si ad usus profanos adhiberi deberent, *c.* 70. *aurum*, 12. *q.* 2. de quo plura in *tit. de Simon, Religiòsae* pro mortuo inferendo. Licet autem apud Gentiles quisque privata auctoritate potuerit sibi facere locum religiosum, §. 9. *h. t.*, hodie tamen non censetur locus religiosus; seu sepulchrum sacrum, nisi auctoritate Episcopi locus determinetur ad sepulturam fidelium. Vide *tit. de Sepulturis. Sanctae*, quae quodammodo sunt Juris Divini: quia, licet nec sa-

crae, nec religiosae sunt, tamen neque sunt profanae, sed ad similitudinem rerum sacrarum speciali sanctione defenduntur ab injuria hominum; ut muri et portae civitatis, §. 10. *h. t.*, *l. ult. ff. eod.* Unde violatores murorum et portarum civitatis, ut si hostiliter, vel ludibrii causa muros transcendant, vel alia via, quam per portam, civitatem ingrediantur, poena capitis puniuntur, *ibid.*, quae poena monet etiam illos, qui muros inferioris municipii, et non solius Romae violarunt, *l.* 8. *ff. h. t.* » *in Municipio quoque muros esse sanctos Sabinus recte respondit.* Ad res *sanctas* referuntur *Leges*, S. R. *Imperium*, *asyla*, *termini lapidales*, *Magistratus*, *Legati*, *vigiles nocturni*, *foedera*, *aerarium*, *persona patris*, *patroni* etc. nam haec omnia speciali sanctione ab injuriis defenduntur. Vide hic Manz.

13. *Quid, et quae sint res privatae singulorum?* R. sunt illae, quarum proprietas pertinet ad privatas singulares personas, et acquiruntur vel *jure gentium*, (quod hic ob similitudinem vocatur *Jus naturale*) per modos naturales, vel Jure civili per modos a Jure civili introductos, §. 11. *h. t.*, in quo Imperator subdit commodius esse incipere a jure naturali, seu gentium, utpote vetustiori, quam sit Jus civile introducens modos acquirendi dominia rerum. Sed priusquam ordinem Imperatoris sequamur, et de rerum dominiis loquamur, necesse est, ut brevem tractationem de ipso dominio in genere interponamus.

§. II.

De Rerum Dominio.

14. *Nota* dominium a Theologis universalius considerari, prout praescindit a rebus materialibus et spiritualibus; qualiter Angeli, anima rationalis dicuntur subjici dominio Divino, et actus liberi dicuntur esse in dominio voluntatis. Rursum aliqui DD. prout quisque suo sensu abundat, dominium dividunt in *dominium jurisdictionis*, quod est facultas disponendi cum subditis in bonum eorum, seu communitatis, et in *dominium proprietatis*, quod est facultas disponendi de re sua ad proprium suum commodum et placitum. Sed Civilistae, uti et Canonistae ex communi usu Juris dominium restringunt ad solas res corporales, commercio humano subjectas, illudque tamquam speciem collocant sub jure reali potestativo. Quo in sensu

15. Q. I. *Quid sit dominium?* R. Est jus reale perfecte disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur. Ita in re com. cum Bartol. in *l.* 17. *ff. de acq. poss.* *Dicitur* 1. *Jus*, quia dominium hic non accipitur *materialiter*, seu *objective* pro ipsa re dominio subjecta, sed *formaliter* pro potestate respectu rei: et per hoc dominium convenit cum aliis juribus potestativis tam realibus, quam personalibus, ut est jus jurisdictionis, servitutis etc. *Dicitur* 2. *jus reale*, quia dominium rem ipsam afficit et obligat domino, ut a quocumque possessore vindicari possit. *Dicitur* 3. *perfecte*, ad denotandum, quod hic defi-

niatur dominium proprie acceptum quoad omnes effectus, seu *plenum*, vi cujus dominus habet potestatem non tantum re utendi et fruendi, sed etiam abutendi, seu consumendi, alienandi, locandi, pignorandi etc., *l.* 25. §. 11. *ff. de haered. petit.*, *l.* 6. §. *ult. C. de secund. nupt.* ibi; *pro suo arbitrio uti* etc., ita ut dominus haec agendo, nulli injuriam faciat, et a nullo licite, seu jure impediri possit, cum rei suae moderator sit et arbiter, *l.* 21. *C. mandati.* Et per hoc *dominium* differt ab aliis juribus realibus, ut emphyteusi, feudo, usufructu, servitutibus, pignore, jurisdictione etc. *Dicitur* 4. *de re corporali*, quia hic consideramus sola corporalia; incorporalium vero *quasi dominium*, et *quasi possessio* dicitur. *Dicitur* 5. *nisi lege prohibeatur.* Lex duplici modo potets prohibere perfectam dispositionem: primo ob favorem domini, quia ei non expedit exercitium dominii, nisi cum certis solemnitatibus a Jure praescriptis; sicut pupillis et minoribus prohibetur alienatio rerum suarum: et talis prohibitio legis non destruit, sed conservat rationem perfecti et pleni dominii. Secundo lex prohibere potest perfectam dispositionem in odium et gravamen domini, qui propter jus alteri quaesitum non potest licite et jure rem alienare, hypothecare, servitutibus subjicere etc., et talis prohibitio legis in jure alieno fundata minuit rationem perfecti et pleni dominii. Unde in veriori sententia majoratus, primogeniturae, fideicommissa, et alia bona vinculata, seu jure alieno gravata, non sunt in pleno dominio possessoris, quod tribuit liberam facultatem utendi et abutendi, Vide meas *Dispp. Jur. Disp.* 5. *Controv.* 2. *et* 3. Jam si definire velis dominium, prout praescindit a perfecto et imperfecto, recte dixeris: dominium est *jus reale disponendi de re corporali.*

16. Q. II. *Quomodo dominium dividatur?* R. 1. in *plenum*, quod proprietatem et commoda rei affert, estque simpliciter dominium ante definitum: et *semi-plenum*, seu *imperfectum*, quod vel solam proprietatem, vel sola commoda rei affert: et hoc subdividitur in *directum*, quod est jus proprietatis, et *utile*, quod est jus percipiendi commoda ex re. Sic in feudo dominus infeudans habet dominium *directum*, seu *proprietatem*, vocaturque *dominus directus*, seu *proprietarius*: vasallus vero habet *dominium utile*, seu commoditatem et fructus rei infeudatae, vocaturque *dominus utilis*, seu *utilitatis*, aut *fructuarius* latius acceptus: at qui habet proprietatem et utilitatem, vocatur *dominus plenus*, *perfectus*, et simpliciter talis; qui communiter nomine *domini* sine addito intelligitur. 2. Dominium dividitur in *naturale*, seu *per anticipationem*, seu *verum*, quod connaturali modo habetur ex jure gentium, aut civili per usucapionem legatum etc; et *civile*, seu *fictum*, quod ex dispositione, aut fictione Juris alicui conceditur. Sic in fundo dotali mulier, constante matrimonio, habet dominium *naturale*, et maritus *civile*, *l.* 50. *C. de jure dot.*, *l.* 75. *ff. eod.*: durante dominio civili interim dormit et quiescit naturale quoad exercitium et suos effectus. Sic etiam in casu actionis publicianae, et rescissoriae fingitur

aliquis dominus, qui re ipsa non est, §. 4. *de actionib.* 5. In dominium *absolutum* et *irrevocabile*, quod de se perpetuo durat; et *conditionatum*, seu *revocabile*, quod resoluta conditione, et ex certis causis revocari potest. Tale dominium habet haeres in re legata sub conditione, possessor bonae fidei in fructibus perceptis, quos interim suos facit, *l.* 48. *ff. de Acquir. Rer. Dom.*; nam purificata conditione, et resoluta bona fide, resolvitur hoc dominium. 4. In dominium *universale*, quod habet haeres in rebus haereditariis, fundatque petitionem haereditatis, aut familiae herciscundae actionem, *tit. ff.* et *C. de petit. haeredit.* et *famil. hercisc. Generale*, quod datur circa plura genera rerum, ut in bonis Principum; et *Singulare*, quod datur circa res singulas, fundatque rei vindicationem in corporalibus, et actionem confessoriam aut negatoriam in incorporalibus. 5. In *dominium altum*, seu *superius*, et *bassum*, seu *inferius*, quod varie a variis explicatur, et saepe confunditur cum jurisdictione alta, et bassa, cum imperio mero et mixto. Magis proprie tamen *dominium altum* est, quod habet Princeps in bona subditorum pro casu publicae necessitatis, ut ex justa et publica causa cum eis disponere possit, prout exigit bonum commune et salus Reipublicae, mutando et trasferendo dominia ab uno ad alterum, vel illa determinando, extinguendo, non attento jure privatorum. *Bassum*, seu *inferius* est, quod quisque civis habet in sua bona, uti et Princeps, tamquam privata persona in suis bonis. Hoc dominium inferius cessat, seu quiescit, dum exercetur dominium altum, ex principio naturali: *quia bonum publicum praeferendum est privato*. A fortiori cessat dominium creatum, dum Deus exercet suum dominium increatum. 6. Olim dominium dividebatur in dominium *bonitarium*, seu *naturale*, *quiritarium*, seu *legitimum*, et *plenum*, seu *mixtum ex utroque*. Bonitarium est, quod secundum possessionem transibat in alium, non tamen modo legitimo; adeoque faciebat possessorem, non vero dominum more Quiritum. *Quiritarium*, quod secundum proprietatem transibat in alterum modo solemni, ut mancipatione, jure cessione, seu adjudicatione, lege, usucapione, et traditione, Gothofr. in *l. un. C. de nudo jure quirit.* et *l. un. C. de usucap. transfor.* At Gonz. *tit. ut lite non cont. num.* 29. Zoes, et alii dominium quiritarium confundunt cum *pleno* et *absoluto*, quod est dominium perfectum, ab omni vinculo liberum, et modo solemni acquisitum, v. g. servus sine modo solemni venditus, jure, seu dominio bonitario transibat in bona emptoris, eique perpetuo acquirebat; at penes venditorem manebat in dominio quiritario, quod erat nudum jus sine ullo fructu: si vero venditus erat modo solemni, tunc jure, seu dominio quiritario transibat in bona emptoris. Dominium *quiritarium* dabatur in rebus *mancipi*, quae poterant *manucapi*, seu plena mancipatione acquiri; uti erant praedia Italica libera, servi, et animalia quadrupedia, quae dorso, collove domantur; ut boves, equi, muli etc. non tamen elephantes, et cameli, quia licet dorso, collove domentur, tamen de bestiarum numero sunt. *Bonitarium da-*

batur in rebus *nec mancipi*, quae pleno jure mancipari non poterant; uti erant praedia provincialia, stipendiaria et tributaria: Sed Justinianus videns hoc *antiquae subtilitatis ludibrium*, quod scilicet nudum jus quiritarium sit inane, nullamque utilitatem afferens, sustulit istud discrimen inter dominium bonitarium et quiritarium, volendo, ut » *sit plenissimus et legitimus quisque dominus, sive servi, sive aliarum rerum ad se pertinentium, l. un. C. de nudo jure quirit. tollend., l. un. C. de usucap. transfor.*

17. Q. III. *Quae sint species dominii?* R. 1. Dominium *plenum* non videtur in creatis ullas habere species proprie tales, nisi materialiter ex parte rerum, siquidem omnium dominiorum plene talium eadem est ratio specifica, seu facultas perfecte disponendi, utendi et abutendi.

18. R. 2. Dominii semipleni species magis perfectae sunt: dominium *directum*, seu *proprietatis*; et dominium *utile*, sub quo continetur *feudum, emphyteusis, libellaria concessio* et *superficies*. Quae nomina tripliciter accipi possunt: *objective*, seu *materialiter* pro ipsa re feudali etc., *formaliter* pro contractu, quo v. g. feudum constituitur, et *consecutive* pro jure inde quaesito, seu pro dominio. In quo ultimo sensu *feudum* est dominium utile rei immobilis concessum sub obligatione fidelitatis et obsequii personalis. Dans feudum vocatur *dominus infeudans*, accipiens feudum vocatur *vasallus, feudatarius*, et *miles* in libris feudorum *Emphyteusis* est dominium utile rei immobilis concessum sub obligatione solvendi canonem annuum, seu pensionem. *Libellus*, vel *libellaria* concessio est ipsum feudum subinfeudatum, et emphyteusis subemphyteuticata, dum scilicet emphyteuta, vel vasallus suum dominium utile, transferunt in alium sub simili obligatione, quam ipsi habuerunt. De feudo et emphyteusi vide Jus Can. *lib.* 3. *tit.* 18. *et* 20. *Superficies* est dominium utile soli alieni ad aliquid aedificandum concessi: diruto autem aedificio, superficies soli redit ad dominum directum. Vide *tit. ff. de superficieb.*

19 R. 3. Species minus perfectae dominii utilis sunt: *usufructus, usus, habitatio, servitutes, possessio;* de quibus suis locis.

20. Q. IV. *Qui sit effectus dominii?* R. 1. *Jus re utendi;* ut colligendo fructus, locando, commodando, precario dando, pignorando etc. 2. *Jus abutendi;* ut vendendo, donando, vel alio modo alienando, aut rem destruendo. 3. *Jus vindicandi rem* a quocunque possessore per judicium petitorium, *l.* 23. *ff. de Rer. Vind., l.* 6. *§. ult. C. de secund. nupt.:* qui effectus competunt dominio pleno; ceteris vero imperfecte, secundum cujusque exigentiam.

21. Q. V. *An Princeps suos subditos spoliare possit dominio rerum suarum?* R. negative ex praecepto naturali, quod praecepit neminem laedere, jus suum cuique tribuere, cui juri etiam Princeps subjectus est. Excipe casum publicae necessitatis: tunc enim Princeps tollere potest subditis dominia et alia jura quaesita ex altero praecepto naturali et altiori, dictante bonum publicum esse

praeferendum privato. Atque ita vi dominii alti inductae sunt usucapiones, et tempore belli sit demolitio aedium, condonatio injuriarum, et perpetua amnestia etc. In his tamen casibus, in quibus v. g. unius, vel alterius civis diruendae sunt aedes pro ampliandis moeniis, justitia dictat, ut jactura sit communis civium, secundum proportionem; vel jactura uni illata ex communi aerario resarciatur. *Dices*: Princeps dicitur *Dominus mundi*, seu terrae, *l.* 9. *ff. ad L. Rhod.*, ergo cum bonis subditorum disponere potest ad placitum, citra ullam injustitiam. R. Princeps est dominus mundi, hoc est suae terrae quoad gubernium et protectionem: non vero quoad proprietatem singularum rerum, nisi quae dominio Principis attributae sunt; ut bona fiscalia et patrimonialia Caesaris.

22. Q. VI. *Quodnam sit subjectum dominii?* R. sola natura intellectualis; nam bruta ratione carentia nullius dominii sunt capacia. Primus igitur dominus est, de quo Psalmista ait: *Domini es terra, et plenitudo ejus*, et omissio dominio Angelico, homo per se capax est dominii in res, quae communiter hodie dispositioni humanae subjiciuntur. Et quidem regna integra, sunt in dominio cujusque Reipubl. seu Principis qua talis repraesentantis totum populum: res universitatis sunt in dominio particularis communitatis: res singulae in dominio privatorum. Excipe servos, qui jure gentium sunt incapaces dominii, et Religiosos, qui supposito voto paupertatis, Jure naturali nihil proprium habere valent, sed quidquid acquirunt, monasterio bonorum capaci acquirunt. *Dices*: Multi Religiosi, etiam privati vocantur domini; et filii parentes suos appellare solent *dominos parentes*. R. objectionem istam non esse dignam solutione.

23. Q. VII. *An duo in solidum ejusdem rei dominium habere possint?* R. negative ex *l.* 5. *ff. commodati*, ubi §. *ult.* Ulp. ex Celso ait » *duorum quidem in solidum dominium, vel possessionem esse non posse.* Idem habetur *l.* 3. §. 5. *ff. de acq. poss.*, *l.* 19. *ff. de precar.* et *c.* 9. *de probat.* ibi: *cum duo simul eamdem rem, et eodem modo in solidum possidere non possint.* Ratio est, quia dominium est jus perfecte disponendi de re corporali: sed si duo haberent dominium solidum ejusdem rei, neuter de illa posset perfecte disponere, quia alter a jure alterius impediretur, ergo. Neque hic fingendum est dominium duplex instantaneum: nam illo momento, quo v. g. Titius donando transfert dominium in Cajum, privat se dominio, et cons. in istanti donationis non est dominus, nisi in effectu, quatenus dominium suum transtulit in alterum. Argumenta in contrarium plus non probant, nisi quod duo secundum diversa jura ejusdem rei dominium habere possint; ut unus directum, alter utile: vel quod duo sint domini indivisim, non vero divisim; quia concursu suo dominium dividunt, sicut duo legatarii concurrentes ad legatum ejusdem rei. Sic explicantur *l.* 15. §. 4. *ff. de precar.*, *l.* 3. *uti possidetis*, *l.* 15. §. 18. *ff. de damno infect.*, §. 8. *Inst. de legat.* etc. Vide meas Dispp. Juridic. *Disp.* 5. *Contr.* 4.

§. III.

De Variis Modis Acquirendi Dominium.

24. *Nota* Jure naturali proprie dicto non esse inducta rerum dominia: nam sola natura inspecta ager iste non magis est tuus, quam meus. Unde rerum divisio, ed dominium reduci debent ad jus humanum scil. ad jus gentium, et ad jus civile, §. 11. *h. t.*, quod utrumque Jus valde est rationabile; quia stante communitate rerum non potuit quiete, et tranquille vivi in societate humana; ac proinde tacito gentium consensu, res, quae communes erant, divisae sunt, aliae his, aliae illis attributae. Hac divisione supposita, de Jure naturali est, ne alter alterum suo dominio spoliet; et ideo locus est praecepto naturali: *non furtum facies*. Altera, et proxima causa acquirendi dominii est voluntas hominis volentis rem suam esse. Et de hac nihil speciale hic est examinandum; sed tota tractactio instituenda est de modis, seu justis titulis, quibus dominium acquiritur. Et quia Jus gentium, quod hic per catachresim vocatur *naturale*, vetustius est Jure civili, ideo Imp. prius agit de modis a Jure gentium introductis: uti sunt *occupatio*, *accessio*, et *traditio*, deinde do modis a Jure civ. adinventis; uti sunt usucapio, donatio, aditio haereditatis, legatum et alii infra referendi n. 60. Porro res acquisitionis capax, vel nunquam fuit sub alicujus dominio; et haec acquiritur *occupatione;* vel priorem dominium amisit, et haec acquiritur *accessione;* vel actu est sub alicujus dominio, et ista acquiritur *traditione*, seu *translatione dominii*, ergo recte tres isti statuuntur modi,. sub quibus ceteri continentur. Et quidem sub occupatione *venatio*, *piscatio*, *aucupium*, et *inventio*, sub accessione *foetura*, seu *nativitas animalium*, *alluvium*, *insula*, *specificatio*, *intextura*, *confusio*, *commixtio*, *aedificatio*, *implantatio*, *satio*, *scriptura*, *pictura*, *perceptio fructuum* ex re aliena bona fide possessa. Sub traditione continentur varii modi tradendi, ut infra.

Modi Occupationis.

25. Q. I. *Quid sit occupatio?* R. Est justa apprehensio rei animatae, vel inanimatae, quae plerumque communis est, nullius dominio actu subjecta. Dicitur *plerumque*, quia res hostium, licet sub eorum dominio sint, tamen fiunt primi occupantis. Objectum occupationis sunt *ferae bestiae*, quae per venationem, pisces, qui per *piscationem*, volucres, quae per *aucupium*, lapilli, et conchilia in mari, vel litore jacentia, quae, per *inventionem* acquiruntur. Ratio horum est quia *quod ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*, §. 12. *h. t.* Unde tritum illud: *res communis fit primi occupantis.*

26. Q. II. *Quae animalia subsient occupationi?* R. 1. omnia animalia fera suae naturali libertati relicta; uti sunt ursi, apri, cervi, lepores, volucres, pisces etc. et haec capta sive in nostro, sive in fundo alieno, tamdiu censentur nostra, quamdiu nostra custodia continentur; sicut ferae in roborariis (sic dictis a tabulis roboreis, quibus sepiebantur) aves

in caveis, pisces in piscinis, proprio flumine, vel lacu, et cons. citra injustitiam, et delictum furti nequit alius feram e roborario, seu vivario, piscem e piscina tollere etc. §. 11. *v. quidquid autem h. t.*, *l.* 13. §. *ult. ff. de injur.* At si animalia ista custodiam nostram evaserint, et in libertatem naturalem se receperint, desinunt esse nostra, et rursus fiunt primi occupantis. Tunc autem animal dicitur suam naturalem libertatem recepisse, dum prioris domini oculos effugit; vel ita est in conspectu illius, ut difficilis sit ejus persecutio, *cit.* §. 11. *in fin.*, *l.* 5. *pr. ff. de Acquir. Rer. Domin.*

27. R. 2. Animalia naturaliter fera, sed consuetudine mansuefacta, ut columbae, pavones, apes domesticae, et quandoque cervi, tamdiu censentur esse sub dominio nostro, quamdiu retinent consuetudinem revertendi, seu abeundi, et redeundi; quam si amiserint, redeunt in naturalem libertatem, et fieri possunt primi occupantis, §. 15. *h. t.* An autem duae, vel tres vices, quibus talia animalia consueto tempore non redeunt, sufficiant ad amissionem dominii, relinquitur arbitrio Judicis, cum sit res facti. *Dixi: apes domesticae:* nam apes silvestres, etsi in arbore tua sedeant, sicut aves, non fiunt tuae, donec eas tuo alveari concludas, §. 14. *h. t.*

28. R. 3. Animalia domestica, seu naturaliter mansueta, ut gallinae, anseres domestici, sues, boves etc. licet ex aliqua turbatione abiverint extra conspectum tuum, tua manent, ubicumque consistant; adeoque qui illa detinet animo lucrandi, furtum committit, et ordinaria actione furti tenetur, licet unam solum gallinam contrectet, §. 16. *hoc tit.;* nam talia animalia quae fere inanimatis comparantur, nunquam habent instinctum se recipiendi in naturalem libertatem. *Dices:* Pro re parva non datur actio, et ideo de minimis non curat Praetor, *l.* 10. et 11. *ff. de dolo*, *l.* 25. *ff. locati.* R. non dari actionem extraordinariam, et subsidiariam, bene vero ordinariam, uti est actio furti, vi bonorum raptorum, *pr. Inst. de vi bonor. rapt.*, condictio furtiva etiam ob cornua bovis, *l.* 14. §. 2. *ff. de condict. furtiv.*

29. Q. III. *An vulneratio, illaqueatio, visio v. g. gemmae in litore, vim habeat occupationis?* R. 1. Fera vulnerata, ante actualem ejus apprehensionem non fit vulnerantis, nisi aliud locorum consuetudine receptum sit. Ita contra Trebatium Imp. §. 13. *h. tit.* ex Gajo *l.* 5. §. 3. *ff. de Acquir. Rer. Dom. quia multa accidere possunt, ut eam non capiamus.* Unde si Titius feram vulneret, eamque persequatur, et interim Cajus eam apprehendat, is non committit furtum, ut voluit Trebatius, contra plerosque alios.

30. R. 2. Fera illaqueata in fundo alieno, ita ut se elaqueare non possit, non fit laqueum ponentis, nisi naturaliter apprehendatur. Ita Gothofr. in *l.* 55. *ff. de Acquir. Rer. Dom.* ubi Proculus, praemissis multis distinctionibus, tandem decisionem nimis diminutam, et obscuram ponit dicens, quod aper illaqueatus, *si in meam potestatem pervenit, meus factus sit.* Sed non censetur venire in meam potestatem, nisi naturaliter capiatur, ut ibi notat Gothofr. ergo etc; tum quia dominus fundi prohibere po-

test, ne laqueum ponens fundum ingrediatur ad feram eximendam, §. 14. *h. t.*; ergo non censetur eam occupasse sola illaqueatione. Huc etiam facit *l.* 28. 29. *pr. ff. ad L. Aquil.* Dixi in *fundo alieno:* nam multi docent feram in proprio fundo, et laqueo captam, ita ut se extricare non possit, fieri domini fundi laqueum ponentis; tum quia Proculus *cit. l.* 55. hanc distinctionem ponit: an laqueus positus sit in *meo*, *an in alieno?* tum quia Dominus fundi, cum a nullo prohiberi possit, moraliter censetur feram occupasse, ita ut eam dimittens teneatur actione in factum, *ibid.* Bartolus tamen, et alii indistincte dicunt feram non fieri laqueum ponentis, nisi eam apprehenderit, licet opposita sententia magis placeat Zoesio, *tit. ff. de Acq. Rer. Dom. n.* 10. *Dices:* Proculus *cit. l.* 55. non attentis distinctionibus generaliter resolvit, aprum laqueo captum fieri meum, *si in meam potestatem pervenerit*, sed sola illaqueatione pervenit in meam potestatem, cum naturali libertate privatus sit; ergo fera illaqueata absque ulla distinctione fit laqueum ponentis. R. de hoc ipso quaeri, quomodo aper veniat in potestatem meam? an illaqueatione, an apprehensione? Quod fera extricare se non possit, et aufugere, non sequitur eam occupatam et acquisitam fuisse, sicut in fera quae pedes frangeret, vel intricaret se in ramos arborum, quo casu nullius est, donec apprendatur. Utraque ista sententia videtur satis probabilis.

31. R. 3. Visio non habet vim occupationis. Unde si unus prius videat rem communem, v. gr. gemmam in litore, feram in fovea, et alter eam citius apprehendat, res talis communis fit apprehendentis. Ita conformiter *l.* 1. *in fin.*, *l.* 3. §. 3. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, ubi non visio, sed apprehensio requiritur ad acquirendam rem communem, alias volucres, quas in arbore nostra videmus, nostrae essent. *Dices:* Visio est ficta apprehensio, *l.* 79. *ff. de solution.* R. fictioni isti non esse locum in occupatione rei communis, sed solum in rebus, quae per traditionem ab alio acquiruntur.

32. Q. IV. *An supremus Princeps subditis prohibere possit promiscuas venationes?* R. 1. affirmative ex justis causis: cujusmodi sunt, ne cura agrorum negligatur, ne subditi armis assueti pacem publicam turbent rixis, caedibus, violentiis; ne penuria ferarum inducatur, et Principi honesta recreatio tollatur. Ita constituit Frideric. *lib.* 2, *Feud. tit.* 27. *de Pace tenenda.* §. *si quis rusticus.* Ferdinand. II. 1628. 20. *Novemb.* et alii Impp. quorum Constitutiones in hoc puncto non apparent injustae, dummodo domini praecaveant omnia damna, quae a feris causari possent subditis, alioquin damna illata tenentur domini in conscientia reparare; ut si ferae devastent et depascant sata, vineas, arbores etc. et nolentes haec damna compensare non sunt absolvendi a Confessario defectu dispositionis, cum retineant pravam voluntatem damnificandi subditos contra praeceptum: *non furtum facies. Dices:* Jus venandi descendit ex Jure naturali, ergo a Principe tolli nequit, ut insinuat Jurisconsultus *l.* 13. §. *fin. ff. de injur.* R. jus venandi descendere ex Jure naturali

permissivo; quod tamen non extendit se ad illam circumstantiam, in qua Princeps vi dominii alti ex causis publicis prohibet venationes.

33. R. 2. Non obstante prohibitione venationis, feram capiens etiam in fundo alieno suam facit, §. 12. *h. t.*, *l.* 3. §. 1. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, *l.* 13. §. 14. *ff. de acq. possess.* ibi: ***sed eos pisces:*** nam prohibitiones istae sunt poenales, neque hominem inhabilitant ad acquirendum dominium ferae, multo minus ipsam feram afficiunt; ergo licet fericida, si deprehendatur, obligetur ad poenam subeundam, tamen feram capiendo facit suam: tum quia ferae, quamvis super terram gradiantur, tamen terrae non cohaerent, sed ob frequentem vagationem magis aere, quam terra continentur; ergo jure dominii non pertinent ad dominum fundi, et cons. tamquam res communis fiunt primi occupantis. ***Dices:*** Venatio est in fructu, sicut piscatio *l.* 9. §. 5. et *l.* 62. *ff. de usufr.*, et ideo ingrediens fundum alienum tenetur actione injuriarum, *l.* 13. §. *ult ff. de injur. l.* 16. *ff. de Ser. Prae. Rust.* R. Jus ipsum venandi, et piscandi est in fructu, ita ut fructuarius impediri nequeat a venando, et piscando; at ipsae ferae, vel pisces liberi non sunt in usufructu, *cit. l.* 62. *ff. de usufr.* ibi: ***nec aprum*** etc. Nec obstat *cit. l.* 13. nam licet ingredi fundum alienum sit injuria, ***in alieno*** tamem ***captum, quod nullius est, suum facere, nulla est injuria.*** Covar. Faber, et alii. Vide meas ***Dispp. Jur. Disp.*** 5. ***Contr.*** 9. et 11.

34. Q. V. *An, et quomodo res inimicorum per occupationem acquirantur?* R. 1. In bello justo res inimicorum occupatae fiunt occupantium, et capti rediguntur in servitutem, §. 17. *h. t.*, *l.* 5. §. *ult. ff. de Acq. Rer. Dom.* hoc enim jure gentium introductum est: tum ut victi hostes coerceantur: tum ut milites spe praedae alacriores reddantur ad certandum. 2. Res immobiles hostium, uti et tormenta, annona, et pecunia publica, publicantur, hoc est cedunt Principi bellum gerenti, ***Recess. Imper. an.*** 1500., nam pertinent ad amplificationem regni. At res mobiles fiunt cujusque occupantis; et si plures occupaverint, dividuntur inter eos secundum dispositionem Ducis, et cujusque meritum. 3. Si res captae hostium iterum ab eis recuperentur, illae solum restituuntur prioribus dominis, quae gaudent jure postliminii, uti sunt res immobiles, *l.* 20. §. 1. et *l. ult. ff. de captiv.*, item equi, naves onerariae, homines etc. ceterae res mobiles, ut vestes, arma, pecunia privata, naves piscatoriae, et hujusmodi fiunt primi recuperantis, *l.* 2. 28. *ff. eod.*, nam dominium talium rerum, mox ut captae sunt ab hostibus, perfecte ad hostes transivit jure gent. Hoc tamen limitat Kees dicens tales res intra 24. horas recuperatas gaudere jure postliminii, et prioribus dominis esse restituendas: quae limitatio licet jure destituatur, videtur tamen aequitate niti. 4. Civitates ab hostibus captae apud Christianos non efficiuntur servae, sed tantum quoad jurisdictionem subditae Principi: nam bellum non geritur inter privatos, sed inter Principes, qui non habent dominium particulare in bona subditorum, sed tantum jurisdictionem. Si tamen cives se opponerent, puniri possent de-

praedatione, cum causam alienam suscipiant, *arg. c.* 3. *d.* 86. Christiani a Christianis capti hodie non efficiuntur servi, sed tantum pro redemptione sui coguntur persolvere lytrum,

35. Q. VI. ***Quae inventio vim occupationis habeat?*** R. Illa, quae est justa apprehensio rei communis inanimatae; uti sunt lapilli, gemmae, conchilia, et similia, quae in mari, vel litore maris inveniuntur, et fiunt primi occupantis, §. 18. *h. t.* Cetera de inventione dicam infra n. 51.

Modi Accessionis.

36. Q. VII. *Quid sit accessio?* R. Est modus, quo res aliena tuae accedit, et transit in tuum dominium: nam ratio naturalis dictat congruum esse, ut adjunctum, licet pretiosius, cedat subjecto etiam viliori, ejusque conditionem sequatur. Unde gemma inserta poculo terreo ei cedit. Accessio est duplex: *naturalis*, quae sine opera hominis; et *artificialis* quae tit cum opera, et industria hominis. sub naturali continetur, *foetura, alluvio, insula:* sub artificiali *specificatio, intextura, confusio* etc.

37. *Foetura* est nativitas, seu procreatio servorum, et animalium. Unde quidquid ex animali, vel ancilla tua nascitur, tuum est, §. 19. *h. t.*, quia partus sequitur ventrem, licet ex alieno conceperit; quia fructus, etiam terrae, non jure seminis, sed jure corporis, ex quo nascuntur, quoad dominium aestimantur *l.* 21. §. 1. *ff. de usur.*

38. *Alluvio* est incrementum latens, quo aliquid de tuo fundo detractum insensibiliter meo adjicitur, et jure gentium meum sit, §. 20. *h. t.* At si vis fluminis notabilem partem tui praedii detraxit, et meo adjecit, tua manet, nisi negligens sis, et partem tuam relinquas meae cohaerere, et arbores radices agere. §. 21. *hoc tit.* Unde dominus, in cujus fundo arbor abrepta radices egit, pro illa habet rei vindicationem directam, quam Ulp. *l.* 5. §. 3. *ff. de Rer. Vind.* vocat *utilem*, hoc est efficacem. Porro jure alluvionis gaudent soli fundi illimitati, seu quorum limes est ipsum flumen, non vero praedia limitata; seu auctoritate Reipubl. signata; uti erant praedia militaria, quia per hanc signationem Respublica declarat sibi reservare jus alluvionis, *l.* 16. *ff. de Acquir. Rer. Dominio.*

39. *Insula* est terra recens nata, raro in mari propter impetum fluctuum, frequentius in flumine, quae undique circumdatur aqua. Insula in mari nata nullius est, sed sit primi occupantis, §. 22. *hoc tit.* Hodie saltem quoad jurisdictionem subest ei, quid habet imperium in mare, nisi occupatores statim a principio jurisdictionem sibi vindicassent. 2. Insula nata in medio fluminis cedit dominis utrinque vicina praedia habentibus; quia censetur detracta ex ripis utrinque vicinis: si vero proximior sit uni praedio, ei cedit, quia videtur esse pars illius, *ibid.* 3, Si flumen se dividat cingendo agrum, is manet prioris domini, cum species agri non mutetur, *ibid.* et *l.* 7. §. 4. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, licet extremitates talium insularum sint publicae pro usu navium *l. pen.* §. 1. et *fin. ff. eod.* 4. Alveus (venter, lectus) fluminis ab aqua defertus cedit proxima

praedia habentibus pro modo latitudinis, §. 23. *h. t.;* novus vero alveus sit juris publici, sicut flumen. Si novus alveus aqua destituatur, non redit ad priores dominos, quorum agri sunt destructi, sed ad dominos vicina praedia habentes devolvitur, *ibid.*, quia immutata specie agrorum, dominium eorum amissum fuit; licet aequitas suadeat alveum prioribus dominis reddi, *l.* 30. *ff. de Acq. Rer. Dom.* 5. Ager totus inundatus amittitur quoad possessionem facti, non tamen quoad dominum, nisi inundatio esset perpetua, aut speciem agri mutaret, §. 24. *h. t.*, *l.* 3. §. 17. *ff. de acq. poss.*, *l.* 7. §. 6. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, *l.* 23. *ff. quib. mod. usufr. amitt.* Jam de modis accessionis industrialis.

40. *Specificatio* est novae speciei ex aliena materia formatio, ut si ex alieno auro calicem, ex alienis uvis vinum conficias. Quaer. cujus sit species nova? R. si species nova facile reduci potest in priorem materiam, sicut poculum resolvi potest in aurum, tunc species cedit domino materiae; si vero facile reduci nequeat in priorem, sicut vinum in uvas, et pannus in lanam, tunc species nova cedit specificanti. Ita Imp. cum media sententia, §. 25. *h. t.*, contra Sabinianos, qui pro dominio materiae; et contra Proculianus, qui pro specificante steterunt. *Ratio* est, quia in primo casu materia praevalet formae; in secundo vero forma materiae; ergo etiam dominium sequitur partem praevalentem. At si quis partim ex sua, partim ex aliena materia specificaret, fit dominus specificati; ut si mulsum conficiat ex suo vino, et melle alieno, etc. quia plus praestat materiam et operam conferendo, *cit.* §. 25. *h. t. in fin.* Porro ne alter alturius jactura locupletetur, utrinque datur *actio in factum* ad consequendam aestimationem materiae, vel laboris, seu artificii *l.* 23. §. 5. *ff. de Rei. Vind.* *l.* 30. *ff. de donat. int. Vir. et Uxor. Dices*: frumentum est illius, qui excutit spicas *cit.* §. 25. *h. t.* quod tamen negat Jurisconsultus *l.* 7. §. 7, *in fin. ff. de Acquir. Rer. Dom.* dicens granum esse ejus, cujus spicae erant. R. Si nomine frumenti intelligantur grana commolita v. gr. in farinam, tunc frumentum est specificantis; si vero intelligantur grana precise excussa e spicis, quo casu non est specificatio, sed detectio, et collectio specierum, tunc frumentum est ejus, cujus sunt spicae. Et hoc sensu tollitui ista antimonia.

41. *Intextura*, est qua res aliena tanquam pars additur rei meae tanquam toti, et tunc sit mea, §. 26. *h. t.* quia pars sequitur condictionem totius, licet pars sit pretiosior toto; ut si alienam purpuram vestimento meo intexam, vel gemmam alienam meo imponam poculo: quo casu pars intexta vindicari non potest, quia habetur pro extinta, sed contra intexentem datur actio furti, vel condictio sine causa ad aestimationem partis intextae. 2. Si res intexta facile separari postest absque nocumento totius, agitur ad exhibendum, qua exhibitione facta, locus est reivindicationi, *l.* 23. §. 5. *ff. de Rei Vind.* ubi brachium alienum per ferruminationem statuae junctum vindicari nequit; bene vero si junctum sit per applumbationem. Quo sensu etiam explicatur *l.* 27. *ff. de Acq. Rer. Dom.* 3. Si

gemma imponatur ad ornandum aliud corpus, cedit corpori v. g. poculo aureo. At si aurum accessorie adhibeatur gemmis, et lapidibus pro commodiori portatione, cedit gemmis. 4. Si accidens tantum superveniat rei, ut si materia decoloretur, cedit domino materiae, *l.* 26. *in fin. ff. de Acq. Rer. Dom.*

42. *Confusio* est, qua plures materiae dominorum ita inter se permiscentur, ut resultet alia species; sicut ex vino, et melle fit mulsum. Si confusio ista fiat casu, vel voluntate utriusque domini, species nova est utrique communis substans actioni communi dividundo: si vero fiat voluntate tantum unius, fit confundentis, salva aestimatione materiae alterius domini, §. 27. *h. t.*, nisi species ex confusione natae facile separari possent, velut aes, argentum, et aurum in unum conflata, *l.* 5. §. *sed si ff. de Rei. Vind.*

43. *Mixtio* est, qua duo, vel plura solida corpora permiscentur absque resultantia novae speciei. In quo differt mixtio a confusione, quae fit ex pluribus corporibus liquidis cum resultantia novae speciei. Jam 1. Frumentum duorum mixtum ex voluntate utriusque commune efficitur, et substat judicio *communi dividundo* §. 28. *h. t. l.* 5. *pr. ff. de Rei Vind.* 2. Si mixtio facta est casu, vel ex voluntate unius domini, corpus mixtum non fit commune; sed materia mixta, si discerni potest, vindicatur; vel si utraquo materia ejusdem fuit bonitatis, tantum ex acervo accipietur, quantum permixtum fuit: secus Judicis arbitrio relinquitur, si melius frumentum deteriori sit permixtum, ut desuper fiat aestimatio. Si neuter probare possit, quantum in acervo suo habuerit, Judex pro arbitrio divisionem faciet: is vero qui minus accipit, sibi imputet, quia diligens paterfam. non debet ignorare vires sui patrimonii. 3. Si miscens bona fide, corpus mixtum consumpsit, cessat vindicatio: quia consumptione fecit suum: condictione tamen personali, seu actione in factum ad compensandam materiam alienam tenetur, ne cum jactura alterius locupletetur, *argum. l.* 30. *ff. ad Leg. Aquil.*, at si mala fide consumpsit, tenetur vindicatione, quia dolo desiit possidere, et dolus rem ispam repraesentat *argum. l.* 1. 2. *ff. de tigno juncto*, licet vindicatio ista in effectu non sit, nisi condictio ad aestimationem. 4. In pecunia id speciale est, quod permixta cum nummis propriis, ita ut discerni nequeat, cedat permiscenti: ut si debitor alienam pecuniam dedit creditori, et is illam commiscuit cum sua absque discretione, *l.* 78. *ff. de solution.* *Ratio* hujus specialitatis est, quia pecunia continuo de manu in manum transit; ergo, ne continuo subsit timor pecuniae furtivae, recte Jura statuunt, dominium illius acquiri per commixtionem cum sua pecunia. In quo casu permixtio vim habet consumptionis, et consumptio vim solutionis. Wesemb. Manz.

44. *Ædificatio* est modus acquirendi, dum quis vel ex materia aliena in suo solo, vel ex materia propria in solo alieno aedificat. Jam 1. Qui in solo proprio ex alieno tigno (nomine tigni omnis materia significatur, ut lapides, caementum, ligna, perticae in vineis etc.) aedificavit; fit dominus aedificati, seu aedium; quia solo inaedificatum, solo cedit, non

tamen fit dominus materiae, §. 29. *h. t.*, quia aliud est aedificatum, aliud partes aedificati: in quo casu dominus tigni contra aedificantem habet ex *L. XII. Tab.* antiquam actionem, dupli; non vero actionem ad exibendum, vel rei vindicationem, ne aedificia in dedecus civitatis solvantur, *ibid. Si* tamen *ex aliqua causa dirutum fit aedificium, poterit materiae dominus, si non fuerit duplum jam consecutus, tunc eam vindicare, et ad exhibendum de ea agere, ibid.* Qui textus generalis procedit etiam de illo, qui bona fide jungit tignum alienum, seu aedificat ex materia aliena: nam actio dupli non est poenalis, sed compensatoria; quia dominus materiae tenetur ea invitus carere. Quo facit *l.* 23. §. 6. *ff. de Rer. Vind.* Is vero qui mala fide, seu scienter junxit tignum alienum, tenetur insuper actione ad exhibendum, et rei vindicatione; adeoque in triplum, non quidem ut aedificium solvatur, quod prohibet Lex XII. Tab., sed quasi dolo malo desierit possidere, *l.* 1. *in fin. l.* 2. *ff. de tigno juncto.* Opposita sententia Zoesii, quod bona fide jungens tignum alienum non teneatur dupli, est satis probabilis. 2. E contra qui ex materia sua aedificat in fundo, seu solo alieno, non fit dominus aedificii, sed hoc cedit domino soli, §. 30. *hoc. tit.* Jam si quis bona fide aedificavit, amittere quidem videtur dominium materiae, *l.* 7. §. 12. *ff. de Acquir. Rer. Dom.* (*) salva tamen condictione pretii pro materia et expensis: et ideo domino soli aedificium petenti, materiam vero et impensas solvere nolenti opponere potest exceptionem doli mali, *ibid.* et §. 30. *hoc. tit.* Si vero mala fide aedificavit in alieno, attento rigore Juris, censetur totum aedificatum donasse domino soli; ita ut neque diruto aedificio materiam vindicare possit per *Jura citata:* at de benignitate et aequitate vindicare potest materiam, ejusque pretium condicere, et impensas deducere, ne alter alterius jactura locupletetur. Hoc sensu explicatur, et conciliatur *l.* 2. *Cod. de Rer. Vind.*, *l.* 38. *ff. de haeredit. petit.*, *l.* 39. §. *unic. eod.*, *l.* 37. *ff. de Rei Vind.* De impensis necessariis, utilibus, et voluptuariis ago in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 13. Vide etiam meas *Dispp. Jurid. Disp.* 6. *Controv.* 9.

45. ***Implantatio*** est positio plantae alienae in proprio solo, vel suae plantae in solo alieno. Planta, si radices egit, cedit domino soli, §. 31. *hoc. tit.* quia videtur esse pars soli. Si vero necdum est radicata, vindicari potest, *ibid.* et *l.* 5. *ff. de Rer. Vind.* De repetitione aestimationis pro planta radicata idem sentiendum, quod ***num. praecedenti*** dictum de repetitione materiae et impensarum. 2. Si arbor totas radices egit in fundum

(*) Ex hac lege, nec non ex §. 29 Inst., apparet e contra, discrimen fieri inter bonae fidei et malae fidei aedificantem, ita ut is qui ex sua materia in alieno solo, bona fide, aedificavit, materiae proprietatem minime amittat; quamvis aedificium, quod extruxit, solo cedat, eoque manente nullam de materia habeat actionem. Quod vero ad aestimationem et impensas servandas attinet, si bonae fidei aedificans in possessione sit constitutus, exceptione doli mali repellit dominum soli, qui aedificium vindicet, pretio et impensis nondum solutis: si non possideat, nulla ei prodita est actio; quamvis hodie ex aequitate ei actionem in factum competere plerique autument. *V. Donnell. Fabr. Vinn. Huber. etc.*

alienum, tota erit domini fundi, *cit.* §. 31. *hoc. tit.*; si vero tantum unam, vel alteram radicem porrigit in solum alienum, illius est, in cujus solo origo, et truncus fuerit, *l.* 6. §. 2. *ff. arbor. furtim caesar.*; si vero in confinio plantata radices aequaliter mittat in utrumque fundum, sit communis utriusque domini, fructus ex aequo dividi debent, *cit.* §. 31. et *l.* 7. §. *ult.*, *l.* 8. *ff. Acq. Rer. Dom.* nam tali casu arbor censetur habere originem et truncum in utroque fundo.

46. *Satio* est seminatio frumenti alieni in proprio solo, vel frumenti sui in solo alieno. Et tale frumentum, vel segetes cedunt Domino soli, salva condictione pretii pro semine, §. 32. *hoc. tit.* Modi isti breviter his versiculis continentur: ***Quidquid plantatur, seritur, vel inaedificatur, omne solo cedit, radices si tamen egit.***

47. *Scriptura* in aliena charta, vel membrana exarata de rigore Juris cedit domino chartae, vel membranae; quia censetur accessoria, etsi litterae sint aureae, §. 33. *h. tit.* Ex quo colliges, quod Religiosus, sicut non est dominus chartae, ita quoque non sit dominus suorum scriptorum, et cons. ea alienare non possit sine licentia sui Superioris. Scribae tamen competit exceptio doli mali, si dominus chartam velit vindicare et scripturam solvere nolit, *ibid.* De hodierna consuetudine charta cedit scribae; praesertim si scriptura sit nobilis et pretiosa, salvo pretio chartae domino solvendo. Schamb.

48. *Pictura*, si nobilis est, non cedit domino tabulae, sed cum tabula pictorii, salva aestimatione tabulae, domino solvenda. Ita Imp. §. 34. *h. t.* ubi rationem dat: quia *ridiculum est picturam Apellis, vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere.* At si pictura fiat in tabula multo digniore, vel in muro, aut statua, cedit domino tabulae, muri, aut statuae, ceu accessoria, salva compensatione picturae: quo sensu conciliatur *l.* 23. §. 3. *ff. de Rei Vind.* 2. Si pictor tabulam pictam possideat, et nolit eam solvere, contra eum datur *utilis actio*, seu vindicatio competens domino tabulae, ut aestimationem tabulae recipiat; si vero dominus tabulam pictam possideat, pictor contra illum habet vindicationem directam: si tamen materiam tabulae solvere nolit, doli mali exceptione repelletur. Si tertius eam possideat, pictor in vindicatione praeferendus est; si vero furto sit sublata, utrique competit actio furti; quia utriusque interest tabulam non fuisse sublatam: imo si pictor mala fide tabulam surripuit, tenetur actione furti, *cit.* §. 34. *h. t.*

49. *Possessio* bona fide habita est modus acquirendi dominium fructuum perceptorum, §. 35. *h. t.* nam possessor bonae fidei est instar domini; ergo fructus perceptos facit suos; non quidem dominio absoluto et irrevocabili, sed conditionato et revocabili, si ante triennalem praescriptionem fructuum bona fides non resolvatur (*). Plura do his *seq.* §. *n.* 68.

(*) Haud recte tradit hoc in loco Auctor noster, ad adquirendum dominium fructuum in bonae fidei possessore requiri ut ante triennalem praescriptionem bona fides non resolvatur. Hic enim modus dominii adquirendi alius est ab usucapione, alioque

50. *Usufructus* est modus acquirendi dominium omnium fructuum a fructuario perceptorum; dummodo ipse fructuarius, vel alius ejus nomine, eos a solo separaverit, §. 36. *h. t.*, nam acquisitio ista fit voluntate, et consensu domini usumfructum concedentis. At fructus pendentes, cum sint pars fundi, pertinent ad dominum proprietatis; et ideo si fructuarius moriatur ante fructus maturos perceptos, haeredes ejus non possunt pro fructibus istis agere, *ibid.* Secus est in haeredibus coloni, cujus contractus prodest haeredibus usque ad tempus conventum v. g. septennium, §. *ult. de locat. et conduct.* Caetera, quae hic §. 37. et 38. *h. t.* traduntur, commodius dicentur infra *tit. 4. de usufructu.*

51. *Inventio thesauri*, seu veteris pecuniae depositae, cujus memoria non extat, vario modo potest esse modus acquirendi dominium: 1. Si thesaurus repertus est in fundo proprio, fit totus inventoris: nisi annexa scheda contineret nomen domini: tunc enim existentibus haeredibus restituendus foret, §. 39. *hoc. tit. l.* 31. §. 1. *ff. de Acquir. Rer. Dom.*, nam thesaurus in nullius bonis censetur esse. 2. Si thesaurus repertus est in loco sacro, aut religioso *privato*, pariter totus cedit inventori, *ibid.*, at repertus in loco fiscali ubi religiosus locus, seu sepulchrum situm est, quoad medietatem cedit Fisco: quo sensu conciliatur *l.* 3. §. 10. *ff. de Jure fisci.* ibi: *sive in locis fiscalibus.* Haec ita de Jure Sed. de consuetudine thesaurus repertus in loco sacro, totius eidem cedit, seu Praelato in commodum loci sacri. 3. Si thesaurus modo licito et fortuito inventus est in fundo alieno privato, vel fiscali, media pars est inventoris, et altera media domini fundi, aut Fisci, *cit.* §. 39. *hoc. tit.*, quia inventor operam, et dominus fundi quasi materiam tali inventioni subministrat: at si thesaurus data opera quaeratur, et inveniatur in fundo alieno, privato, aut fiscali, totus cedit domino fundi, aut Fisco *l. un. C. de thesauris*, sic enim coercenda est cupiditas in alieno quaerendi, et aedificia subruendi. Si denique per artes magicas repertus est in loco privato, medietas cedit domino fundi, et medietas Fisco per modum poenae: ad quam tamen inventor non obligatur ante sententiam Judicis: si in loco publico totus cedit Fisco, *Peregr.* 4. Thesaurus repertus a vasallo, vel emphyteuta in loco feudali, aut emphyteutico, totus cedit inventori vasallo, aut emphyteutae. Ita Zoes, Kees, et alii contra Nav. Harpr. et alios, dimidium vasallo, et dimidium domino directo attribuentes, sive iste, sive ille invenerit: et contra Lessium, qui dimidium inventori, alterum dimidium domino, et vasallo concedit aequaliter dividendum. Ratio est ex *reg.* 55. *in* 6. *qui sentit onus, sentire debet commodum*, ex aequitate naturali; ergo sicut vasallus, et emphyteuta sentiunt onus fundi, ita quoque sentire debent commoda, et beneficia illius. *Dices*; Thesaurus totus non

jure, alia ratione innititur. Quamvis verum sit, scientiam rei alienae supervenientem hujusmodi possessionem interrumpere, tamen fructus semel percepti, statim possessoris fiunt, nec ulla usucapio ad eorum proprietatem adquirendam necessaria est, ut fuse tradunt Cujac. Donnell. Vinn. Voet. etc.

cedit fructuario, et creditori, *l. un. C. de thesauris;* ergo nec vasallo. R. neg. conseq. nam thesaurus non est pars fructuum, cum nasci et renasci non soleat, neque pars hypothecae, sed est loci beneficium, quod domino utili aequum est obvenire. Haec ita de Jure com. At hodie Principes thesauros ubicumque repertos, sibi vindicant vel ex toto, vel ex parte: quod justum esse potest, si utilitas publica, et legitima consuetudo id suadeat; sicut reservatio auri, et argenti fodinarum.

Modi Traditionis.

52. Q. VIII. *Quid, et quotuplex sit traditio?* R. 1. Traditio est datio, seu translatio dominii ab uno in alterum, §. 40. *h. t.*, ubi ratio additur: quia ***nihil tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.*** Quod etiam procedit in rebus nec mancipi, et praediis stipendiariis, et tributariis, cum nudum jus Quiritum sublatum sit a Justiniano, ut dictum *num.* 16. Res tamen venditae et traditae non aliter fiunt emptoris, nisi is pretium persolverit, vel alio modo satisfecerit; ut per pignora, expromissorem, fidejussorem; vel nisi venditor fidem emptoris secutus fuerit, v. g. praefigendo illi terminum solutionis, vel expresse volendo rem tolli, et suo temporo solvi, §. 41. *h. t.*, nam traditio rei venditae est conditionata, si pretium solvatur, vel alio modo satisfiat. Quod nedum *lege XII. Tab.* cavetur, sed etiam jure naturali, seu gentium, ut commercia sint liberiora, securiora, et multitudo litium vitetur. In dubio non praesumitur fides habita de pretio, sed, cum sit facti, est probanda ab allegante, *argum l.* 10. *Cod de non num. pecun.*

53. R. 2. Traditio est duplex: *Vera*, quae fit per realem, seu physicam rei dationem, quasi de manu ad manum; ut si ego tibi dem librum, et tu mihi pecuniam. *Ficta*, seu *quasi-traditio*, est actus aliquis corporeus verae traditioni aequivalens, ad translationem dominii adhibitus. Utraque ista traditio fieri potest, vel personaliter per dominum, vel per alium nomine domini: ut per servum, vel procuratorem cum mandato speciali, vel *cum libera*, §. 42. et 43. *h. t.* Mandatum vero generale *sine libera*, sicut non sufficit ad alienationem, ita neque ad traditionem *l.* 63. *ff. de procurator.* imo mandatum *cum libera* non sufficit ad traditionem ex causa donationis, *l.* 27. *C. de pact. l.* 16. *C. de admin. tutor.* siquidem donare non est administrare, sed perdere, *l.* 7. *ff. de donation.*

54. R. 3. Modi traditionis fictae sunt multi: 1. *Per fictionem brevis manus* §. 44. *h. t.* dum res antea tradita ex causa inhabili, ut commodati, depositi, locati, pignoris fingitur extradita, et iterum tradita ex causa habili ad translationem dominii; ut per venditionem, donationem, permutationem etc. *l.* 33. §. *ult. ff. de donation.*, *l.* 11. §. *un. ff. de jure dot.*, *l.* 15. *in fin. ff. de reb. credit.* nam frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora. 2. Per *fictionem longae manus*, ut si rem a longe ponas et velis meam esse: tunc enim quasi manu longa eam apprehendo, *l.* 79. *ff. de solut. l.* 18. §. 2. *ff. de acq. possess.* Qui modus aliter vocatur: *traditio per visum*, *l.* 1. §.

si jusserim. ff. de acq. possess. 3. Per *traditionem clavium*, sicut traditis clavibus horrei, censetur tradita proprietas mercium, §. 45. *h. t.* 4. Per *traditionem instrumenti*, seu *chirographi l.* 1. *C. de donation.* ubi tradito instrumento, censentur mancipia tradita. 5. Per *consignationem*, seu *sigillationem*, si emptor res a se emptas in signum dominii quaesiti consignet, *l.* 14. *ff. de peric.* et *commod. rei vend.* 6. Per *appositionem custodis*, *l.* 51. *ff. de acquir. possess.* 7. Titulo *constituti*, seu *substituti*, si prior dominus domum mihi venditam, non amplius suo, sed nomine meo retineat, *l.* 18. *pr. ff. de acq. poss.* 8. Per *jactationem missilium*, seu pecuniarum, aliarumque rerum, ut quod quis acceperit, ejus sit, §. 46. *h. t.* sicut in electione Papae, vel Imperatoris spargi in vulgus pecunia solet. De jactatione missilium vide *Nov.* 105. *c.* 2., ubi argentum spargere permittitur Consulibus in septem processionibus; aurum vero soli Imperatori.

55. Q. IX. *Quid requiratur ad hoc, ut traditio operetur effectum, seu translationem dominii?* R. 1. Ut tradens sit *dominus rei*, habeatque liberam potestatem, et seriam voluntatem alienandi. Unde non dominus bona fide tradens, non transfert dominium, sed condictionem usucapiendi pro donato, empto, legato etc. Similiter pupillus, dominus fideicommissi, majoratus et similium bonorum lege alienari prohibitorum, ex defectu liberae potestatis non transferunt dominium. 2. Ut accipiens sit *capax dominii*, et simul habeat voluntatem illud acquirendi. Hinc Religioso ut privato, vel alteri, ut invito, non quaeritur dominium. 3. Ut adsit causa, seu titulus habilis ad transferendum dominium; uti est venditio, permutatio, legatum, haereditas, dos, solutio etc. Tituli vero inhabiles sunt, depositum, commodatum, precarium, locatum, pignus.

56. R. 2. Falsitas causae, seu tituli, modo iste sit habilis, non impedit traditionis effectum, seu translationem domini. Ita constat ex toto *tit. ff. de condict. indeb.* ubi solutio indebiti, quod quis falso putavit esse debitum, transfert dominium pecuniae solutae; et ideo non datur ejus vindicatio, sed condictio, seu actio personalis ad repetendum indebitum solutum: nam falsitas causae non mutat voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, dummodo de corpore constet, *l.* 36. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, *l.* 9. *ff. de contrah. empt.*

57. R. 3. Tradentis et accipientis consensus non necessario convenire debent in eamdem causam. Unde si quis tradat ex causa donandi, et alter accipiat ex causa mutui, dominium pecuniae traditae transfertur in accipientem. Ita expresse Julianus, *l.* 36. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, cui e diametro contradicit Ulp. *l.* 18. *ff. de Reb. Credit.*: pro quorum concordia dicendum, quod tali casu dominium transferatur mero Jure, et revocabiliter; quia rationi naturali congruit voluntatem domini rem tradentis, ratam esse, §. 40. *h. t.*, non vero transferatur quoad effectum, et irrevocabiliter; quia pecunia ita tradita condici potest. Si tamen accipiens consumpsit pecuniam ex causa donationis traditam,

condicenti opponere potest exceptionem doli, *quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumpti. tit. l.* 18.

58. Q. X. *Quid sint bona derelicta, et incerta, et quomodo acquiratur eorum dominium?* R. 1. Bona derelicta sunt, quorum quis a se projectorum non vult esse dominus. Et haec ad instar missilium fiunt primi occupantis, cum haec fit voluntas prioris domini, §. 47. *h. t.*

59. R. 2. Bona incerta sunt, quorum aliquis dominus est, hic et nunc tamen ignoratur. Sic merces, tempore tempestatis in mare projectae, vel litus ejectae, vel res ex curru, aut alias perditae, non habentur pro derelictis, sed manent priorum dominorum: unde si quis eas contrectet animo lucrum faciendi, furtum committit, §. *ult. h. t., can.* 6. *si quid invenisti* 14. *q.* 5. Quare in tali casu inventor tenetur indagare dominum rei inventae: si vero post diligentem inquisitionem v. g. per publicam proclamationem, aut schedam in loco publico affixam, dominum reperire non potest, tutius quidem est rem inventam in pias causas distrahere, ut eo, quo fieri potest modo restitutio fiat domino; probabile tamen est ex tacita voluntate hominum, quod inventor, maxime si pauper sit, rem istam sibi retinere possit; nisi esset res sacra, ut calix, quam tenetur Praelato ecclesiastico consignare, ut usui sacro applicetur.

60. Hactenus enumerati sunt modi, quibus connaturaliter, seu de Jure naturali, hoc est gentium, rerum dominia acquiruntur: de modis vero, quibus civiliter, seu de Jure civili dominia rerum quaeruntur, hic non agit Imp. sed infra a *tit.* 6. suntque seq. *Usucapio, donatio, jus accrescendi, consumptio, haereditas ex testamento*, vel *ab intestato aditio, legatum, arrogatio, bonorum addictio libertatis causa, adjudicatio*: praeter quos hodierni mores, praesertim apud Magnates, plures alios modos acquirendi dominia induxerunt. De his suo loco etiam in Jure Can. dicetur. Nunc praesentem titulum compleamus necessaria doctrina de possessione, quia etiam in Pandectis post *tit. de acq. rer. dominio* sequitur titulus: *de acq. vel amittenda possessione.*

§. IV.

Ad tit. *ff.* De acquirenda, vel amittenda Possessione.

61. *Nota* possessionem grammatice derivari a *posse sedere*; juridice vero a *pedum quasi positione, l.* 1. *ff. h. t.*, eamque in praesenti non accipi pro usucapione, vel proprietate, vel objective pro rebus possessis, sed proprie pro actu, et jure possidendi; de quo, uti etiam de definitione et divisione (in quibus assignandis tot sententiae, quot capita) possessionis, aliqua dixi in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 12.; hic propter integritatem doctrinae, breviter repetam necessaria.

62. Q. I. *Quid sit possessio facti?* R. Est *detentio rei corporalis, animi* et *Juris adminiculo.* Dicitur 1. *detentio*, quia dum res primo apprehenditur, acquiritur possessio, et dum tenetur apprehensa, possessio continuatur; atque ita est *factum*, seu *actus*, quo res tenetur. *Dicitur* 2. *rei corporalis*, quia res

incorporales dicuntur in Jure *quasi-possideri*, *l.* 3. *pr. ff. h. t. c.* 3. *de caus. possess.*, licet etiam incorporalia dicantur quandoque possideri, sicut jus patronatus *cap.* 19. *de jure patronat. Dicitur* 3. *corporis*, *animi*, *juris adminiculo*, quia tria haec requiruntur ad omnem possessionem; scilicet ut res corporaliter apprehendatur vere, vel ficte; ut apprehendatur cum animo, seu intentione detinendi rem, ut nostram; ut Jus apprehendenti non resistat, inhabilitando illum ad possidendum; sicut laicus incapax est possidendi spiritualia. Non tamen requiritur, ut Jus positive approbet possessionem; quia etiam fur, et quiscumque malao fidei possessor dicitur possidere. At si possessio subnixa sit justo titulo, dicitur possessio juris, quae est *jus insistendi rei, tamquam suae, non prohibitae possideri.*

63. Q. II. *Quotuplex sit possessio?* R. 1. *Unum genus est possidendi, species infinitae, l.* 3. §. 21. *ff. h. t.*, quibus verbis Jurisconsultus indicat possessionem penes rationem formalem non dividi, sed tantum plures habere species, seu ut Philosophi loquuntur, plura individua. Quidquid sit de hoc, saltem penes accidentia et rationem materialem vario dividitur possessio. Hinc

64. R. 2. Possessio dividitur: 1. in tot genera, quot sunt causae acquirendi dominium; ut pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro haerede, pro noxae dedito, pro *suo* specifice; seu omnibus illis modis, quibus rem nobis acquirimus; ut occupatione, accessione, sicut priori §. dictum, *l.* 3. §. 21. *ff. h. t.* 2. In *justam*, quae legitimo titulo, et *injustam*, quae vitioso titulo acquiritur. 3. In *bonae*, et *malae fidei*. *Possessio bonae fidei* est, dum quis prudenter existimat rem, quam apprehendit, suam esse. *Possessio malae fidei* est, dum quis prudenter existimat rem apprehensam non esse suam. Jam formaliter loquendo omnis possessio bonae fidei est justa, et malae fidei injusta: at quoad materiale justum, et injustum est discrimen; nam potest dari possessio bonae fidei materialiter injusta; ut si quis bona fide detineat rem alienam, quam putat esse suam, et e contra possessio malae fidei materialiter justa; ut si quis suam rem detineat, quam putat esse alienam. 4. In *vacuam*, quae actu a nemine tenetur, *l. fin. C. unde vi*, et *non vacuam*, quae ab aliquo tenetur. 5. In *plenam*, dum res quoad omnia jura tenetur, et *non plenam*, dum res quoad aliquid jus tenetur; ut quoad proprietatem, non vero quoad utile dominium 6. In *pacificam*, dum res tenetur nemine contradicente; licet deinde lis futuro tempore moveatur; et *non pacificam*, cui ab initio, seu in continenti lis movetur. 7. In eam, quae habet *plus juris, quam facti*; seu in qua plus Jus operatur, quam nostrum factum; ut si ignorantes possideamus per servum, aut filiumf.: et in eam, quae habet *plus, facti, quam juris*, in qua plus operatur nostrum factum, quam Juris dispositio; ut possidere per occupationem, sicut in prima rerum divisione. Item possidere praelaturam, vel quid aliud cum dubio Juris, aut titulo colorato. Denique in eam, quae habet *multum Juris*, et *multum facti*, in qua et Jus, et no-

strum factum multum operatur; ut possessio per procuratorem vel servum quaesita extrapeculiariter, quae nobis, nisi scientibus et volentibus, non prodest ad usucapionem, *l.* 2. *ff. pro soluto.*

65. R. 3. Possessio celebri et adaequata divisione dividitur in *naturalem*, et *civilem*, quam varii varie explicant, ut in meis Dispp. Jurid. *Disp.* 6. *Controv.* 2. *Possessio civilis* est detentio rei jure consistens, seu animo sibi illam habendi quoad jus quodcumque, sive proprietatis, sive dominii utilis, sive ususfructus, sive pignoris etc. *Possessio naturalis* est detentio rei nullo jure, sed solo corpore consistens. Ita clare deducitur ex *l.* 10. *C. de acq. possess.* ubi Constantinus ita rescribit » *nemo ambigit possessionis duplicem esse rationem: aliam, quae jure consistit, aliam quae corpore.* » Illam vocamus *civilem*, istam *naturalem* ex *l.* 1. §. 9. *ff. de vi arm.*, ut non sint audiendi qui sine ullo Juris fundamento tertiam ex utraque *mixtam* confingunt. Dominus directus civiliter possidet praedium quoad jus proprietatis; vasallus idem praedium civiliter possidet, sed quoad diversum jus dominii utilis, quia utriusque possessio jure consistit; ergo utraque est civilis: e contra vasallus idem praedium naturaliter possidet quoad proprietatem; quia non jure, seu nomine suo, sed corpore, seu nomine domini directi eam possidet: atque ita non sequitur quod duo eamdem rem secundum idem jus in solidum possideant. Porro possessio naturalis aliquando est justa et bonae fidei; ut patet in exemplo allato: aliquando est injusta et malae fidei; ut si fur, vel praedo rem possideat. Ex hac doctrina conciliantur plurima Jura ad speciem contraria, quibus usufructuarius, creditor, pignoratarius, vasallus, emphyteuta, superficiarius, precarista dicuntur alicubi possidere, alicubi non possidere: nam quoad jus sibi proprium, v. g. quoad jus ususfructus, pignoris etc. vero civiliter possident; non tamen quoad alia jura. Vide *cit. Controv.* 2. ubi plerique textus Juris examinantur.

66. Q. III. *Quomodo acquiratur possessio?* R. apprehensione rei, *l.* 1. *pr.* §. 1. *ff. h. t.*, sive apprehendamus per nos, sive per alium nostro nomine; dummodo intellectum habeat, seu animum possidendi; uti per servum, filium, procuratorem, tutorem, curatorem, *l.* 1. §. 2. et *seqq. ff. hoc tit.* Apprehensio ista est duplex: *vera*, dum rem mobilem manibus, et immobilem pedibus apprehendimus: et haec requiritur ad acquirendam possessionem rei communis in nullius dominio existentis, *l.* 1. §. 1. *ibid.* item ad capienda bona defuncti, quia non est dominus, a quo tradantur; et ad capienda deposita, quorum sine contrectatione non est furtum, *l.* 3. §. 18. *ff. eod. Ficta*, quae est actus corporalis ex fictione, seu dispositione Juris vim habens apprehensionis, fitque iisdem modis, quos supra num. 54. retuli; ut longa, et brevi manu, traditione clavium, instrumenti, investitura in feudo etc. signatione rei, appositione custodis, titulo constituti: et si quis alius modus ex consuetudine transfert possessionem, ut Scotatio, *cap.* 2. *de consuet.* His additur *tertius modus*, dum lex ipsa, seu

consuetudo transfert possessionem absque ullo actu corporali, in quo differt ab apprehensione ficta, in qua intercedit actus corporalis aequivalens apprehensioni; ut traditio clavium etc. Sic apud plures nationes possessio majoratus, quae apud defunctum fuit, solo beneficio legis transfertur in filium, vel proximum agnatum. Modus iste videtur Juri Rom. incognitus; umbra tamen ejus conspicitur in *l.* 54. *C. de Episc. et Cler. c.* 3. *de caus. poss. c.* 9. *de dolo*, soletque vocari possessio *civilissima.*

67. R. 2. Praeter apprehensionem requiritur ad possessionem *animus* detinendi rem ut suam, et capacitas possidendi, seu juris adminiculum, ut dictum n. 62. et constat ex *l.* 3. §. 1. *ff. de acq. possess.* ibi: » *adiscimur* (vel adipiscimur) *possessionem corpore et animo: neque per se animo, neque per se corpore:* non *animo solo*, alias quidquid vellemus, possideremus; nec *corpore solo*, alias quidquid manibus contrectamus, vel pedibus calcamus, possidere diceremur; ergo, etc.

68. Q. IV. *Qui sint effectus acquisitae possessionis?* R. praecipui seqq. 1. Possessor onus probandi proprietatem transfert in adversarium, *l.* 14. *ff.* et *l.* 2. *C. de probat.* nam possessio parit praesumptionem dominii pro possessore. 2. Possessor defenditur in sua possessione, ejusque conditio est melior, quam non possidentis, *l.* 1. *ff. uti possid., reg.* 65. *in* 6. 3. Possessio bonae fidei est modus acquirendi dominium fructuum ex re possessa perceptorum, ut mox dicam. 4. Possessio bonae fidei affert condictionem usucapiendi rem possessam, si legitimo tempore continuetur *tit. de usucap.*

69. R. 2. Possessor bonae fidei facit fructus mere industriales omnes suos: cum hi ex industria illius proveniant; ut si quid lucretur negotiando cum vino, frumento etc. 2. Fructus industriales provenientes ex corpore, seu mixtos, in quibus requiritur opera hominis; uti sunt segetes ex seminato frumento natae; item fructus mere naturales, quos natura producit fere absque ulla opera hominis; uti sunt poma, foenum, foetus animalium etc. facit suos *interim*„ et conditionate, si res evicta non fuerit, *l.* 48. *princip. ff. de Acquir. rer. Domin.* ubi ratio additur: quia possessor bonae fidei *quod ad fructus attinet, loco domini pene est.* Plura de his vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 12. et in meis Dispp. Jurid. *Disp.* 6. *Controv.* 6. *cum seqq.*

70. Q. V. *Quo modo amittatur possessio rerum corporalium?* R. 1. Non tantum corpore et animo simul, sed etiam solo animo. Ita *l.* 3. §. 6. *ff. h. tit.* ibi » *itaque si in fundo sis, et tamen nolis eum possidere, protinus amittes possessionem: igitur amitti et animo solo potest, quamvis ácquiri non potest.* » Idem habetur *l.* 17. §. *un. ff. eod.* Quibus, uti et sibi isti contrariatur Ulp. *l.* 8. *ff. eod.*, sed commoda conciliatio datur; quod, si amissio possessionis incipiat ab animo, haec amittatur solo animo; quia minus requiritur ad destructionem, quam acquisitionem rei; si vero incipiat a corpore, tunc corpore et animo simul amittatur. *Dices: dominium ejus manet, qui dominus esse*

non vult, cit. l. 17., ergo et possessio manet ejus, qui non vult esse possessor. R. Neg. conseq. ex eadem *leg.* quia dominium sine facto nostro non amittitur; si quidem traditionibus et usucapionibus, non nudis pactis dominia transferuntur, *l.* 20. *Cod. de pactu.;* licet etiam nuda voluntate dominium amitti possit, si dominus velit rem haberi pro derelicta, §. 47. *de rer. divis.*, e contra possessio, utpote minus firma corruit, si animus possidendi desit.

71. R. 2. Possessio corporalium amittitur omnibus illis modis, quibus res ab uno ad alterum transfertur; cum duo in solidum possidere nequeant. Et quidem in specie rerum mobilium et se-moventium amittitur possessio, dum ex potestate et custodia nostra evadunt, ut adhibita sufficienti diligentia reperiri nequeant; ut si anulus perdatur, animalia fugam capiant, vel si fur aliquid surripiat, vel depositarius rem depositam contrectet ut suam, eam loco movendo etc. At dominium talium rerum non amittitur, nisi animalia fera se recipiant in naturalem libertatem, ut supra dictum. Servus autem profugus tamdiu manet sub nostra potestate, quamdiu ab alio non occupatur, *l.* 1. §. 14. *l.* 3. 15. 25. 47. *ff. hoc tit.*, ubi plura exempla reperies. 2. Possessio rerum immobilium tunc amittitur injusta occupatione, dum possessor vi dejicitur, vel si praedo clam ingressus est possessionem, ei non resistit; vel si resistat, attamen repellatur ab invasore, *l.* 3. §. 8. 9. *ff. h. tit.* Item inundatione fluminis, aut maris, *l.* 3. §. 17. *eod.* cui non obstat *l.* 3. §. 30. *eod.*, nam legitur affirmative in plerisque exemplaribus: *possidere nos desinimus:* vel procedit de modica inundatione, quae cito transit. In hoc tamen casu, si inundatio non sit perpetua, nec speciem agri mutet, salvum manet dominium fundi *l.* 13. *pr. eod.* Varios de hac possessionis materia casus vide in hoc *tit. ff.* et *Cod. de acq. possess.* et in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 12.

TITULUS II.

De Rebus corporalibus et incorporalibus.

1. Agitur de hac materia in Pandectis *libr.* 1. *tit.* 8. et affertur hic alia rerum divisio: in *corporales*, quae tangi possunt, seu sensu corporali percipi; ut fundus, homo; et *incorporales*, quae tangi non possunt, sed solo intellectu percipi, et plerumque in jure consistunt; uti sunt *haereditas* accepta pro jure successionis, ususfructus, usus, obligationes, servitutes, seu jura praediorum, possessio tam ut est juris, quam facti, et plurima alia jura; ut jus venandi, piscandi; et in spiritualibus jus officii, beneficii ecclesiastici, praelaturae etc. Ita Imp. *h. t.* ubi aliqua, sed non omnia exempla, quae innumera sunt, recenset. Multum autem interest has Jurium fictiones nosse: sic enim jus obligationis ad tradendam, vel condicendam pecuniam aliud est ab ipsa pecunia, jus venandi aliud a feris, jus haereditatis aliud a rebus haereditariis; et ideo qui vendit jus haereditatis, non tenetur de evictione rerum singularum; secus si vendat res singulares haereditarias *l.* 1. *C. de eviction.*

2. Q. I. *Quomodo acquiratur proprietas rerum incorporalium?* R. 1.

Jura personalia, seu *ad rem*, acquiruntur ex contractibus, vel quasi-contractibus, ex delictis, vel quasi-delictis; seu omnibus illis modis, quibus alterius persona nobis obligatur; uti sunt mutuum, commodatum, tutela, furtum, imperitia Judicis male judicantis, sponsalia, electio ad praelaturam etc.

3. R. 2. Jura realia, seu in re acquiruntur aliquo actu, qui vim habet traditionis; modo adsit justus titulus, capacitas in subjecto, et potestas in tradente, seu conferente jus reale. In specie Jura realia acquiri possunt emptione, donatione, permutatione, pro dote, legato, vel alia ultima voluntate, concessione, aut institutione Principis, vel alterius Superioris; qualiter officiales publici acquirunt jus jurisdictionis, et Magistratus etc. In spiritualibus jus reale conjugale acquiritur per matrimonium, jus Episcopatus, vel praelaturae per confirmationem Superioris, jus Parochiae, vel alterius beneficii per collationem liberam, vel institutionem canonicam, jus vivendi in statu regulari per professionem religiosam etc. Item acquisito principali, acquiruntur jura accessorie ei connexa; ut jus praesentandi annexum castro, jus eligendi annexum officio. Amittuntur autem jura ista contrario modo: et quidem si privata sunt, translatione ad alterum; si publica, renunciatione, aut privatione ob delictum, ut suis locis dicetur.

4. Q. II. *Quomodo acquiratur quasi possessio jurium, seu rerum incorporalium?* R. 1. Si jura inhaerent rei corporali, acquisita hujus possessione, etiam acquiritur quasi-possessio jurium ei cohaerentium; cum connexorum eadem sit ratio, *c.* 3. *de constitut.* Unde possessor castri est etiam quasi-possessor jurisdictionis, juris patronatus, juris venandi, et aliorum jurium castro cohaerentium. Sic per *l.* 3. *ff. de usufr.* legatarius ab haerede introductus in fundum, cui cohaeret ususfructus, censetur usumfructum accepisse.

5. R. 2. Si jura nulli corpori inhaereant, eorum quasi possessio acquiritur usu et exercitio talium jurium, sciente et non contradicente eo, cujus est actum concedere, vel negare; modo adsit animus acquirendi possessionem: nam jura incorporalia non possunt vere apprehendi et tradi, *l.* 43. §. 1. *ff. de Acq. Rer. Dom.*, sed ipse usus juris, sciente et non contradicente domino exercitus, vim habet apprehensionis, seu traditionis possessionis, *l. ult. ff. de Servitut.* ergo. Quod si jus negativum, seu servitus negativa acquirenda sit, requiritur, ut eam acquirere volens contradicat alteri volenti jus suum exercere, et is acquiescat, v. gr. ne aedes suas altius tollat, ne in suo fundo venetur etc. Quot autem actus requirantur ad acquirendam quasi-possessionem Jurium, id Jure definitum non est, sed ex qualitate Juris, aliisque circumstantiis desumi debet.

6. R. 3. Ad acquirendam quasi-possessionem servitutis negativae, seu juris negativi, sufficit unicus actus prohibitorius cum patientia adversarii, qui desistens a juris usu, hoc ipso fatetur tale jus alteri competere. Sic acquiruntur jura activa negativa, v. g. ne alter altius aedificet, ne venetur in suo, ne Regulares certa hora concionentur, campanas

pulsent, Divina celebrent etc. in quibus vigilem esse oportet, ne quis ad nudam alterius contradictionem desistat ab usu juris proprii; et ita sensim eo spolietur. 2. Ut acquiratur quasi-possessio juris affirmativi in illa materia, in qua actus concedi non solet absque expressa protestatione, sufficit unus actus juris v. g. semel eligere, vel suffragari in capitulo, semel praesentare, semel visitare canonice, *l.* 1. §. 21. *ff. de aqua quotid.*, *cap.* 3. *de caus. poss. c.* 5. *de Praeb. in* 6. ubi per unicam promotionem Clerici saecularis, ex beneficio regulari factum est saeculare. 3. Ut acquiratur quasi-possessio Jurium in illa materia, in qua actus quandoque, raro tamen concedi solet ex gratia et amicitia, non sufficit unus actus, sed plures arbitrio Judicis sunt necessarii; ita ut censeantur jure proprio exerciti, *l.* 1. §. *hoc interdicto, ff. de itinere*, *actuque privat.* Sic acquiritur jus eundi in fundum alterius, ibi ludendi, aucupium exercendi, pomum decerpendi, caenandi etc. 4. In illa materia, in qua semper, vel saltem frequenter actus concedi solet ex amicitia et gratia, nec plurimi actus sufficiunt ad acquirendam quasi-possessionem juris: quia tales actus sunt merae facultatis, et voluntarii, seu gratiosi, non vero obligatorii. Unde si plurimis vicibus inviteris, et admittaris ad mensam magni domini, per hoc non acquires jus comedendi ad ejus mensam. Excipe, nisi aliud ex circumstantiis colligatur: ut si Episcopus a monasterio libero ratione visitationis exigat procurationes, *c.* 14. *de Censibus.* Ceterum ut scientia et patientia domini probari possit, non est opus, ut illo personaliter praesente actus fiant sed sufficit, quod res nota sit in vicinia, et dominus contra non reclamet, vel si reclamat, tamen alteri instanti non resistat, *argum. c.* 8. *de praesumpt.* nam non reclamans, vel a reclamatione desistens, censetur adversario consentire. *Excipe*, nisi quis contradictione sua efficaciter nequeat potenti adversario resistere: tunc enim patiendo non sibi praejudicat, quia *culpa caret, qui scit, sed prohibere non potest, l. culpa caret, ff. de R. J.*

7. Q. III. *An quasi-possessio jurium acquiri possit mala fide?* R. affirmative: nam sicut corporalium, ita et incorporalium possessio alia est bonae, alia malae fidei; ut si quis dolose usurpet jus ususfructus, jurisdictionis, parochiae etc. At bona fides requiritur: 1. ad valide exercendum jus v. gr. eligendi, praesentandi, instituendi etc., *c.* 19. *de Jurepatr.*, ubi pacifica possessio includit bonam fidem. 2. Ad agendum interdicto; alias probata mala fide repellitur quis ab agendo, *l.* 1. *ff. de aqua quotid.* 3. Ad fructus faciendos suos, quia malae fidei possessor nullum fructum facit suum, §. 35. *de Rer. Dom., l.* 22. *C. de Rei Vind.*

8. Q. IV. *Quomodo amittatur quasi-possessio jurium?* R. 1. Nobis volentibus amittuntur cessione castri, aut dignitatis, cui jura annexa sunt; vel aliis modis translativis, uti et non usu; aut privatione, nobis etiam nolentibus; ut si Clericus privetur beneficio. 2. Si quis ex timore et pusillanimitate non prohibeat alterum ab usurpatione juris, quia censetur animum possidendi deseruisse: secus est, si contradicat et protestetur

se non velle possessionem juris amittere, *arg. can.* 4. *Pontifices.* 7. *q.* 1. *Dices:* Resistentia et protestatio non sufficit ad retinendam possessionem corporalium, *l.* 25. §. *fin. ff. de acq. poss.*, ergo nec incorporalium. Nego conseq. nam incorporalia tenacius inhaerent, et difficilius perduntur: e contra corporalia difficilius construuntur, sed facilius destruuntur, *c.* 2. *de translat. Episc.*

9. Q. V. *Quae sint aliae divisiones rerum?* R. 1. In *immobiles* soli, et *mobiles*, vel se moventes, quae de loco ad locum moveri possunt, *l.* 93. *ff. de V. S.* ex quibus aliquae sunt *pretiosae*, quae servando servari possunt; ut vasa aurea, aliquae *fungibiles*, quae usu consumuntur; ut frumentum, vinum. *Jura, nomina*, et *actiones* sequuntur conditionem rei, circa quam versantur, atque ita annumerantur immobilibus, si circa immobilia, et mobilibus, si circa mobilia versentur, *l.* 7. §. *in peculio ff. de peculio.* Unde institutus haeres in mobilibus, habet jura mobilium, et in immobilibus habet jura immobilium.

10. R. 2. Pecunia numerata accensetur mobilibus. Ita com. contra Jason. ex *l.* 93. *ff. de leg.* 3., *Nov.* 22. *cap.* 45. §. *si vero universa* etc. nam pecunia pro commerciis instituta de manu in manum movetur. Nec obstat *l.* 79. §. 1. *ff. de legat.* 3., nam in priori membro pecunia non accensetur mobilibus legatis, quia foenori destinata fingitur non existere in domo testatoris. 2. Pecunia ex venditione immobilium redacta habetur pro re mobili; cum aliud sit pecunia, aliud res ipsa, *l.* 82. *ff. de Verb. Sign.*, *l.* 28. *ff. de novat.* Nec obstat *l.* 21. *ff. de petit. haered.*, ubi dicitur *pretium succedere in locum rei:* nam id plerumque verificatur in judicio universali, et actione *quod metus causa, l.* 18. *ff. quod met. caus.*, fallit autem in judiciis singularibus: sic enim pretium ex re furtiva comparatum, furtivum non est, *l.* 48. §. *fin. ff. de furt.*, pecunia ex pignore distracto quaesita, non est pignus, *l.* 7. §. *un ff. qui potior. in pignor.*, res ab altero empta ex mea pecunia, non tamen meo nomine, mea non est, *l.* 6. *C. de Rei Vind.* 3. Similiter pecunia destinata ad emptionem praedii, est res mobilis: nam destinatio ista non mutat naturam pecuniae. Sic lignum destinatum ad carbones coquendos, non venit appellatione carbonum, *l.* 55. §. 7. *ff. de legat.* 3., et pecunia destinata ad emendam mercem in societatem, non censetur communis sociorum, *l.* 58. §. 1. *ff. pro Socio.* Oppositum probabiliter tenet Gleth. 4. Jus annuorum redditüum accensetur immobilibus: nam stabile est, ipsique redditus plerumque ex re immobili solvuntur.

Connexio Praecedentium et Consequentium.

Actum est de divisione, acquisitione et amissione rerum corporalium et incorporalium in genere; nunc Imp. speciatim tractabit de incorporalibus; uti sunt servitutes, ususfructus, usus, habitatio; et licet in Pandectis prius agatur de usufructu, tamquam nobiliore specie servitutis; hic tamen agitur prius de servitutibus praedialibus, tamquam firmioribus et diuturnioribus.

TITULUS III.

De Servitutibus Praediorum.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 8. *per tot.* in Codice *lib.* 3. *tit.* 34.

1. *Nota* 1. *Servitutem* hic non accipi pro *condictione status*, sicut *tit. de jure person.* sed pro jure reali in re aliena; quo sensu *servitus* est jus reale aliquid habendi in re aliena, hujus dominium minuens, et tale jus habenti utilitatem afferens. Ita in re com. nam servitus duo importat: *gravamen rei alienae*, impediendo ejus usum liberum, et commodum respectu habentis servitutem in re aliena; et ideo admittens aedibus suis servitutem, jus suum diminuit, alterius auxit, *l.* 5. §. 9. *ff. de Nov. Oper. Nunc.* In eo, cui debetur, dicitur *servitus activa* mox definita; in eo vero, a quo debetur, dicitur *servitus passiva*, seu subjectio rei propriae ad commodum alterius.

2. *Nota* 2. Servitutem dividi: 1. In *personalem*, quae a re debetur personae; uti ususfructus, usus, habitatio: et *realem*, seu *praedialem*, quae a re debetur rei, seu praedio alieno. *Mixta* ex utraque frustra, et sine fundamento fingitur: nam divisio ista spectatur ex termino *cui*, qui vel est persona, vel praedium. Dicitur autem *personalis*, non quasi esset *jus personale*, cum omnis servitus sit *jus reale*; sed quia cohaeret ossibus personae, et cum persona extinguitur; uti ususfructus, de quo *seq. tit.* 2. Praedialis subdividitur in *urbanam*, quae debetur praedio urbano, et *rusticam*, quae debetur praedio rustico; sivo deinde debeatur a praedio urbano, sive rustico, cum in hac divisione non attendatur terminus, seu praedium, *a quo*, sed terminus, seu praedium *cui*. Praedium *urbanum* est, quod ordinatur ad usum urbanum, seu propter homines, v. gr. ad habitationem, negotiationem, recreationem, sive situm sit in civitate, sive ruri. *Rusticum* est, quod ordinatur ad usus rusticos; ut agri, vineae, prata, stabula, horrea, sivo situm sit ruri, sive in civitate; cum denominatio ista non desumatur a loco, sed a fine, seu usu, ad quem praedia ordinantur, *l.* 166. et 198. *ff. de Verb. Sign.* Unde hortus recreationis causa constitutus ruri, *urbanus* est: si vero sit in redditu, ut uvas, olivas, vel alios fructus ferendo, est rusticus, *ibid.* Similiter stabula, si ordinantur ad continenda pecora, sunt praedium rusticum; si vero sint meritoria, vel concessa ad habitationem pauperum, fiunt praedium urbanum, *ibid.* Porro illud praedium, cui ab altero debetur servitus, vocatur *dominans*: illud vero, quod patitur et debet alteri servitutem, dicitur *serviens*. Ex is patet quod servitutes ex natura sua nec sint *urbanae*, nec *rusticae*, sed hanc denominationem accipiant a praedio dominante; ita ut ab urbano dicantur *urbanae*, a rustico *rusticae*. 3. Dividitur servitus in *positivam*, seu *affirmativam*, vi cujus aliquid pati exigitur; ut iter, via, servitus oneris ferendi etc. et *Negativam*, vi cujus aliquid fieri prohibetur; ut altius non tollere aedes, non officere luminibus etc. 4. In *continuam*, quae fere sine interruptione currit; ut aquaeductus; et *quasi continuam*, ut stillicidium; et *discontinuam*, quae

actus interruptos habet; ut iter, via, aquae haustus etc.

3. Q. I. *Quis promittere et constituere possit servitutem?* R. ille solus, qui pleno jure est dominus praedii, liberam habens facultatem alienandi: nam fundum subjicere servituti est deminuere ejus dominium, et alienare, quod non conceditur, nisi domino pleno. *Promissio* servitutis parit jus ad rem, seu obligationem personalem; *constitutio* vero jus in re, seu actionem realem confessoriam, aut negatoriam. Unde constituere servitutem nequeunt: 1. *Fructuarius*, imo nec proprietarius, si per hoc ususfructus redderetur deterior, *l.* 15. §. *ult. ff. de usufr.* 2. *Superficiarius*, licet conventionem ab eo initam Praetor tueatur, *l.* 1. §. *ult. ff. de superficieb.* 3. Socius in fundo communi, *l.* 2. *ff. h. t.*; quo casu potior est conditio prohibentis, *l.* 27. *ff. de Ser. Praed. Urb.* 4. Tutor, vel curator in fundo pupillari sine decreto Judicis, *l.* 3. §. 5. *ff. de Rebus. Minor.* et Praelatus in fundo Ecclesiae *l.* 14. *C. de SS. Eccl. c.* 5. *de reb. Eccl.* 5. Maritus in re dotali, *l.* 5. *ff. de fundo dotal.* 6. Vassallus et emphyteuta, cum jure dominorum censeantur, servitutem quidem fundo imponere possunt; sed illorum jure resoluto, pariter servitus resolvitur, *l.* 12. *C. de fundis patrimon.*, quia resoluto jure dantis, resolvitur quoque jus accipientis, *l.* 31. *ff. de pignor.*, 2. *F. tit.* 8.

4. Q. II. *Quis acquirere possit servitutem?* R. quicumque jurium acquirendorum capax. Servitutem autem praedialem non acquirit alius nisi dominus praedii vicini, sive per se, sive per alienam personam connexam; ut per servum, fructuarium, vassallum, emphyteutam, *l.* 12. *ff. h. t.*, *l.* 15. §. *ult. ff. de usufr.* nam per hoc conditio praedii, cui servitus inhaeret, redditur melior. Sufficit autem praedium futurum, cui acquiratur servitus, *l.* 23. *ff. de Ser. Praed. Urb.* Servitus quoque, quae regulariter est praedialis, tamquam personalis relinqui potest non habenti praedium; ut servitus aquam ducendi, pecus pascendi, *l.* 4. 6. *pr. ff. de Servit. Praed. Rust.*

5. Q. III. *Quo modo constituatur et acquiratur servitus?* R. 1. *Actu inter vivos* per stipulationem, vel aliam conventionem; quo casu necessaria est traditio, cujus vicem subit in servitute affirmativa usus unius, et patientia alterius; in negativa omisso actus liberi in fundo *arg. l. fin. ff. h. t.* 2. *Ultima voluntate*, §. 4. *h. t.*, quo casu servitus legata, ipso jure transit ad legatarium, ut statim actione reali experiri possit, *l* 80. *ff. de legat.* 2. 3. *Lege*, vel *statuto*, qualiter Princeps prohibere potest civibus, ne aedes altius tollant (*). 4. *Usucapione* de-

(*) Inter modos servitutum constituendarum, non bene hic *lex vel statutum* recensetur, quo princeps prohibet ne aedes urbis altius tollantur: hoc enim modo nulla servitus constituitur, sed jus commune obligans omnes alicujus loci cives introducitur. — Generaliter servitus praedii a lege non constituitur: utique vero (quod Auctor noster praetermisit) *a judice*. Constitui enim a judice potest in pluribus praediis dividendis dum alterum alteri adjudicat, et unum alteri servum facit; quod potissime evenit in judiciis familiae erciscundae et communi dividundo. V. Vinn. Noodt. et al. DD.

cennii inter praesentes, et viceennii inter absentes, *l. ult. in fin. C. de praescr. long. temp.*, ubi sublata est Lex Scribonia prohibens usucapionem servitutum. Nec obstat *l. 3. C. de praescr.* 30. ubi jura dicuntur praescribi spatio 30. vel 40. annor.: nam id procedit de juribus per se stantibus; non vero de servitutibus, quae tamquam accessoria sequuntur naturam fundi immobilis, decennio, vel viceennio praescribibilis. An vero ad hanc praescriptionem, praeter bonam fidem, requiratur justus titulus positivus, an sufficiat negativus, seu patientia domini contradicentis, dicam *lib.* 2. *Decretal. tit.* 26.

6. R. 2. Servitutes praediales debent constitui pure, non ex tempore, vel ad tempus, non sub conditione, sive extinctiva, sive inchoativa, ut vult Accurs. non in opere temporario, et defectibili manufacto v. g. in castello, seu receptaculo, in quod rotis et organis hydraulicis aquae trahuntur. Ita *l. 4. ff. h. t.*, *l. 28. ff. de Ser. Praed. Urb.*, ubi Juris Consultus subdit, quod *omnes servitutes praediorum perpetuas causas habere debeant.* scil. habitudine, et ex natura sua: nam servitus, tamquam affectio.sequitur naturam fundi, seu praedii; sed haec ex natura sua sunt perpetua: neque enim in rerum natura existere possunt ex tempore, vel ad tempus, vel sub conditione: ergo etiam servitutes ex natura sua sunt perpetuae. Interim tales conventiones circa servitutem ex tempore; ad tempus, sub conditione, vel in re non perpetua observandae sunt, easque Praetor tuetur *cit. l. 4. ff. h. t.*, *l. 2. ff. communia praedior. Dices*: dominium acquiri potest sub conditione, saltem inchoativa, *l. 38. §. 1. ff. de acquir. poss.* ergo et servitus. 2. Promissio servitutis fieri potest sub conditione, vel ex tempore certo; ergo et constitutio, ut indicatur *l. 3. de precar.* R. *ad* 1. Neg. conseq. nam dominium et alia similia jura per se stant, neque sunt affectiones rebus ipsis inhaerentes, sicut servitutes praediales, quae finguntur praediis inhaerere, et eorum naturam induere. *Ad* 2. Neg. consoq. nam promissio non afficit fundum, sicut servitus constituta, sed tantum personam obligat, *l. 98. ff. de Verb. Oblig.* in *cit. l.* 3. non agitur de servitute constituta, sed de facultate personali eundi, et ambulandi.

7. Q. IV. *Quae sint servitutes rusticae?* R. 1. *Iter*, seu jus eundi pedibus, equo, sella, aut lectica, *l. 1. ff. de Servitutibus Praed, Rustic.*, non tamen jumentum ducendi. 2. *Actus*, seu jus agendi jumentum, aut vehiculum, *ibid.*, atque ita actus materialiter includit iter. 3. *Via*, seu jus eundi, agendi et ambulandi. *ibid.* atque ita via includit iter et actum. 4. Aquaeductus, seu jus aquam ducendi per fundum alienum, *citat. l. 1.*, puta per canales, rivos aut fistulas ex fonte, aut castello, seu dividucolo, ubi aquae dividuntur in usus praediorum, *l. 19. ff. de Ser. Praed. Urb.* His adduntur *aquae haustus*, seu jus aquam hauriendi ex fonte alieno, jus adaquandi pecoris, jus pascendi, calcis coquendae, arenae fodiendae, cretae eximendae etc. *cit. l.* 1. et §. 2. *h. t.* Ceterum, ut dixi, servitutes istae non sunt ex natura sua *rusticae*, sed fieri possunt *urbanae*, si debeantur praedio urbano; imo et personales. si debeantur personae, et non praedio.

8. R. 2. Si servitus v. g. viae non sit determinata a constituente, ejus determinatio pertinet ad cessionarium, cui debetur, *l.* 9. *ff. h. t.* nam licet in contractibus regulariter electio sit debitoris, hic tamen specialiter attribuitur creditori, seu cessionario: quia contra eum, qui legem dicere potuit clarius, interpretatio est facienda *l.* 39. *ff. de pact.* Semel autem electione facta non licet variare *citat. l.* 9., neque etiam licet pro placito viam determinare, sed *civiliter*, seu cum minimo detrimento fundi; alioquin, si creditor minus civilem modum elegit, arbiter est adhibendus, *l.* 13. §. 1. 2. *ff. de Servitutibus Praed. Rustic,* 2. Similiter si servitus legata sit per vindicationem, electio est legatarii; quia testator verba ad illum dirigendo, censetur ei reliquisse optionem *arg. l.* 19. *ff. de legat.* 2. At si servitus legata sit per damnationem, seu simpliciter, determinatio pertinet ad haeredem, pariter civili modo facienda absque incommodo legatarii. *l.* 26. *ff. de Ser. Praed. Rust.*

9. R. 3. Habens iter, vel actum, non potest rectam hastam ferre; quia haec non est necessaria ad eundum, vel agendum. At si viam habeat, utpote ampliorem, etiam coelum versus, rectam hastam ferre potest, caute tamen, ne hasta ad latus mota fructus laedat, *l.* 7. *ff. de Ser. Praed. Rust.* Alii nomine *hastae* intelligunt peditatum, seu exercitum, qui per viam duci possit. Mynsing. Schneidev. Varios casus de servitutibus rusticis vide *tit. ff. de servit. praedior. rustic.*

10. Q. V. *Quae sint servitutes urbanae?* R. Servitus *oneris ferendi,* vi cujus paries, aut columna vicini tenetur onus nostrarum aedium sustentare; ita ut dominus columnam suam reficere debeat, quatenus sufficiat oneri ferendo, *l.* 1. 33. *ff. de Ser. Praed. Urb.* 2. *Tigni immittendi* ex aedibus nostris in aedes vicini, ut ibi quiescat, *l.* 2. *ff. eod.* Hic nomine *tigni* venit illa res, quae apta est ad *immissionem*, ut in alieno quiescat, ad *projectionem* et *protectionem,* ut super alienum pendeat, non tamen in eo quiescat: cujusmodi sunt *maeniana,* seu tabulata projecta, et *suggrunda,* seu *subgruenda,* a subgrediendo dicta, quia latenter e parietibus et tectis progrediuntur, *l.* 20. *pr. ff. eod. l.* 242. §. 2. *ff. de Ver. Sign.* et *tit. ff. de damn. inf.* et *suggrund. et protectis,* 3. *Stillicidii recipiendi,* vi cujus vicinus cogitur in suam aream recipere aquam ex aedibus nostris guttatim cadentem; et *non recipiendi,* vi cujus vicinus aquam ex aedibus suis cadentem tenetur nobis cedere v. g. ad implendam piscinam, cloacam eluendam etc. Est itaque servitus ista duplex; cui similis est servitus *avertendi* et *non avertendi fluminis, l.* 1. *ff. de Ser. Praed. Urb.* 4. *Altius non tollendi* aedes, propter commodum nostrum, qua servitute sublata, cuilibet licitum est aedificare sursum usque ad coelum, et deorsum usque ad infernum, *l.* 9. *C. de servitut.* modo id non fiat ad aemulationem, seu ex malitia: ita ut nullum commodum sit aedificanti, *l.* 1. §. 12. et *pen. ff. de aqua pluv. arc.* quia malitiis non est indulgendum, *l.* 38. *ff. de Rei Vind.* Huic contraria est servitus *altius tollendi aedes,* quae potest esse utilis; ut si vicinus cogatur aedes tollere in commodum vicini v. g. ut ventus impediatur, vel lu-

men in officinis mercatorum, *l.* 17. §. 2. *ff. de Ser. Praed. Urb.* 5. (*) Servitus ***luminum***, vi cujus vicinus tenetur pati fenestram in suo pariete apertam, per quam lumen descendat in aedes nostras; et ideo dicitur servitus *fenestrae*, *l.* 16. *eod.* In suo autem quisque fenestram aperire potest, *l.* 8. §. 5. *ff. si servitus vind.* ibi: *in suo*, quamvis in civitatibus plerumque probibeantur fenestrae prospectivae in domum alienam, *arg. l.* 12. §. 1. *C. de aedific. privat.* 6. *Ne luminibus officiatur*, vi cujus vicinus nec altius aedificare, nec aliud facere potest, quo coeleste lumen aedificii nostri minuatur, *l.* 4. *ff. de Servit. Praed. Urban.* 7. Servitus *prospectus*, seu *ne prospectui noceatur*, qua quis prohibeatur in parte superiori, vel inferiori ponere, quo liber prospectus impediatur ad mare, viridaria etc. Haec servitus latius patet, quam prior, et ista latius, quam servitus altius non tollendi. His additur jus cloacae, jus immittendi fumum ex taberna casearia, *l.* 7. *ff. de Servit. Praed. Urban.*, *l.* 8. §. 5. *ff. si servitut. vindic.* et cetera similia jura.

11. Q. VI. ***In quibus conveniant, et differant servitutes rusticae, et urbanae?*** R. 1. conveniunt in seqq. Omnes sunt incorporales, praediis inhaerentes, causam perpetuam habentes, individuae: cum v. g. pro parte non possis ire, et pro parte non ire, in commodum praedii dominantis, omnes fundant novi operis nunciationem, actionem confessoriam, et negatoriam, omnesque constitui posunt actu inter vivos, vel ultima voluntate, non tamen in locis sacris. Ita haec, et plura alia inveniens *tit. ff. communia praedior. tam urban. quam rusticor.*

12. R. 2. Differunt notabiliter in seqq. 1. Urbana solo non usu non amittitur, sed contradictione, et patientia secuta; rustica vero solo non usu perditur, *l.* 6. *ff. de Ser. Praed. Urb.*, *l.* 19. §. 1. *ff. quemad. Serv. amitt.* 2. In rusticis praedium medium liberum impedit servitutem, *l.* 7. 31. *ff. de Serv. Praed. Rust.*, non vero in urbanis; quia v. g. servitus *altius non tollendi* potest deberi a tertia, quarta domo, eritque tamdiu utilis, quamdiu intermediae domus non tolluntur, *l.* 4. 5. *ff. si servit. vendic.* 3. Urbana praedia debent esse in conspectu, non vero rustica, *l.* 38. *de Ser. Praed. Urb.* 4. Servitus urbana ne-

(*) Hujosmodi servitutes (altius tollendi, non recipiendi etc.) in explicando, admodum inter se dissentiunt interpretes, Alii enim existimant, servitutem ex. gr. *altius tollendi* neminem adquirere nisi qui antea servitutem oppositam deberet, alii, eam in hoc consistere putant, ut jus sit aedes vicini extollendi; alii, ut contra leges in commodum vicinorum proditas, seu statutum locale, impetret quis ut altius tollere aedes suas, ideoque lumen vicini obscurare possit, quae est communior Interpretum sententia. V. Cujac. Donn. Fabr. Caepol. Vinn. Voet etc. Certe harum servitutum variae admitti posse videntur formae; sed ea quam Auctor noster excogitavit, scil. ut ex servitute altius tollendi vicinus cogi possit aedes suas in commodum alterius extollere, prorsus est rejicienda; quum aperte pugnet cum natura servitutis, quae numquam in faciendo sed tantum in non faciendo vel patiendo consistere potest; l. 15. §. 1. ff. de servit. « *Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis (veluti viridaria tollat, aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc ut in suo pingat) sed ut aliquid patiatur, aut non faciat.* »

quit pignorari, bene vero rustica, *l.* 11. et 12. *ff. de pignorib.* sed probabilius neutra potest pignori dari: quia ejus causa non est perpetua, licet conventio talis sustineatur, ut commoditas pignori data prosit creditori, *cit. l.* 12., cujus ratio aeque procedit in servitute urbana, ac rustica.

13. Q. VII. *Quomodo servitus interrumpatur; seu impediatur?* R. 1. Rustica interrumpitur interpositione praedii liberi, *l.* 7. *in fin. ff. de Ser. Praed. Rust.;* sic enim cessat servitus aquae ducendae ex praedio A ad praedium C, si mediet liberum praedium B per quod aqua duci deberet, *arg. l.* 31. *eod.*, Urbana vero servitus non aliter interrumpitur, quam si cesset ejus utilitas v. g. si intermedia libera domus impediat prospectum: tunc enim frustra esset servitus in domo remotiori, *l.* 4. *in fin.* et 5. *ff. si servitus vindic.* 2. Locus sacer, vel religiosus intermedius omnino impedit servitutem; cum per talia loca nulla servitus deberi possit, *l.* 14. §. *ult. ff. de servitutib.* 3. Servitus *itineris, actus*, et *altius non tollendi* non interrumpitur per locum publicum medium; bene vero aquae ducendae, vel projecti, aut protecti, quo coelum obscuraretur; nisi adsit licentia Principis, *l.* 14. §. 2. *ff. de servit.*, *l.* 1. *ff. de Ser. Praed. Urb.* Similiter flumen publicum, si vado transiri possit, aut pontem habeat, non interrumpit servitutem itineris; bene vero si pontonibus, seu navibus ad trajiciendos homines praeparatis transiri debeat, *l. ult. ff. de Ser. Praed. Rust.*, nam in priori casu usus servitutis est perpetuus, cum transitus medii loci semper sit paratus; secus in casu posteriori.

14. Q. VIII. *Quae actiones pro servitutibus competant?* R. duae actiones reales civiles: *confessoria*, qua actor dicit, seu confitetur sibi deberi servitutem in praedio alieno; et *negatoria*, qua actor negat praedium suum esse subjectum servituti alterius. *Directa* datur pro servitutibus: et quidem domino proprietatis; *utilis* vero pro aliis juribus: ut pro jure parochiae, jurisdictionis, vel domino utili, ut vassallo, emphyteutae pro servitutibus vindicandis, *l.* 2. §. 1. et *l.* 10. *ff. si servitus vindicet*, contra quemcumque, qui servitutem debitam subtrahit, aut impedit, vel indebitam praetendit. In hac utraque actione venit interesse, quantum interest v. g. iter non fuisse concessum, et cautio praestanda de non imminuendo jure alieno. Plura de his lege *tit. ff. si servitus vindicetur.*

15. Q. IX. *Quomodo servitutes amittantur?* R. 1. *Remissione*, si dominus praedii dominantis servitutem remittat expresse, vel ipso facto, patiendo aliquid fieri, quo servitus impeditur, *l.* 8. *ff. quemadm. servitus amittatur.* 2. *Confusione*, si idem fiat dominus praedii dominantis, et servientis, *l.* 1. *eod.* quia nemo sibi servitutem debet. At si fiat dominus pro parte, servitus pro parte retinetur, *l.* 8. §. 1. *ff. de servitut.* 3. *Rei interitu*, *l.* 14. *ff. quemadm. serv.;* si tamen res reviviscat, de aequitate salva est servitus priori domino *l.* 20. §. 2. *ff. de Ser. Praed. Urb.*, *l.* 34. §. *ult.* et *l.* 35. *ff. de Ser. Praed. Rust.* 4. *Resoluto jure concedentis*, ut si haeres constituit servitutem in fundo sub conditione

legato; hac enim purificata, servitus evanescit, *l.* 11. §. *ult. ff. quemadm. serv. amit.* 5. *Impletione pacti*, ut si servitus praeternaturali modo concessa fuit ad decennium: hoc enim elapso cessat, eamque petens, doli mali exceptione repelli potest, *l.* 4. *ff. commun. praed.* 6. *Non usu;* et quidem servitutes rusticae amittuntur sola omissione usus per decennium inter praesentes, et vicennium inter absentes: urbanae vero interposito facto contrario, ex quo sequitur omissio usus; ut si vicinus foramen extruat, aedes altius tollat, *l.* 6. *ff. de Ser. Praed. Urb.* Ratio differentiae assignari solet; quia rusticae consistunt in facto ejus, cui debentur; facto autem cessante, sequitur non usus: e contra urbanae consistunt in aedificiis; atque ita censentur durare; quamdiu aedificia sunt apta excipiendae servitutis. Plura de hoc in Jure Can. *tit. de praescript. Dices:* Servitutes habent causam perpetuam, *l.* 28. *ff. de Ser. Praed. Urb.*; ergo nunquam expirant. R. Licet servitutes sint perpetuae ex natura sua, seu habitudine, tamen ab extrinseco tolli possunt dictis modis; non tamen morte naturali, aut civili domini, cum praediis inhaereant, *l.* 3. *ff. quemadm. serv. amitt.*

16. R. 2. Si praedium serviens ex confusione factum sit liberum, et postea vendatur, manet liberum: nisi nominatim ei servitus imponatur, *l.* 30. *ff. de Ser. Praed. Urb.* quia servitus semel extincta, sine nova causa non reviviscit. 3. Si confusio facta sit per aditionem haereditatis, hac vendita servitus redit in pristinum statum, *l.* 9. *ff. commun. praed.*, quia vendita censetur haereditas gravata, sicut ante fuit, et consequenter venditori manet sua servitus, *l.* 2. §. *cumque ff. de haeredit. vendit.*

Haec doctrina de servitutibus proportionaliter applicanda est aliis juribus realibus; ut juri venandi, calcem coquendi etc.

TITULUS IV.

De Usufructu.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 7. *per tot.* in Codice *lib.* 3. *tit.* 33.

1. Praecipua species servitutis personalis est *ususfructus*, qui definitur quod sit *jus* reale *alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia, pr. h. t. Dicitur* 1. *Utendi fruendi* per modum differentiae ab *usu:* nam *utifrui* est percipere omnes fructus ex re fructuaria; *uti* vero est percipere fructus tantum necessarios ad quotidianam sustentationem. *Dicitur* 2. *salva rerum substantia*, quia ususfructus est *jus in corpore, quo sublato, et ipsum tolli necesse est, pr. h. t.;* tum quia ususfructus constitui debet in re usu non consumptibili; per quod differt a quasi usufructu in rebus fungibilibus constitui solito. Porro ususfructus dividitur 1. in *formalem* mox definitum, qui separatur a proprietate; ita ut penes alium sit proprietas, penes alium ususfructus; et *causalem*, qui conjunctus est cum sua causa, seu proprietate rei, dum quis utitur fruitur jure dominii; et de hoc in praesenti non agitur. 2. In *usumfructum* proprie talem ante definitum, et improprie talem, seu *quasi usumfructum*, qui ex Senatusconsulto constituitur in rebus

fungibilibus; ut vino, pecunia; coque finito; tantumdem restituitur. 3. Ex modo constituendi in *legalem*, *judicialem* et *conventionalem*, ut mox dicetur.

2. Q. I. *Quis, et cui constituere possit usumfructum?* R. Quilibet pleno jure dominus, liberam habens rerum suarum administrationem potest in re sua frugifera constituere usumfructum cuilibet capaci juris utendi fruendi: nam quilibet rei suae moderator est et arbiter, *l.* 21. *C. mandati.* Item lex, et quandoquo Judex constituit usumfructum: pro quo,

3. Q. II. *Quo modo constituatur ususfructus?* R. 1. *Conventionalis* constituitur facto hominis, scilicet vel *ultima voluntate*, vel *actu inter vivos* per stipulationem, donationem etc. §. 1. *h. t.* 2, *Legalis* constituitur proxime a lege, seu ab ipso Jure; qualem habet pater in bonis adventitiis filii, *l.* 6. *C. de bonis, quae liber.* 3. *Judicialis* constituitur per sententiam Judicis in judiciis divisoriis familiae herciscundae, communi dividendo; si enim res commode dividi nequeat, solet Judex adjudicare uni proprietatem, et alteri usumfructum, *l.* 6. *ff. h. t.*

4. R. 2. Ususfructus constitui potest *pure*, vel sub *conditione*, aut ex *die*, pro *parte divisa*, vel *indivisa*, *l.* 4 5. *h. t.* nam ususfructus commensuratur fructibus, qui conditionem, diem et divisionem recipiunt; secus est in servitutibus praedialibus, quae fundi naturam imitantes, nec conditionem, nec diem, nec divisionem recipiunt, *l.* 17. *ff. de servit.* 2. Relinqui potest ususfructus vel *partialiter* in certa re, vel *simpliciter*, seu *universaliter* in omnibus rebus: et hoc modo extendit se ad omnia praedia rustica et urbana, omnem suppellectilem, mancipia et nomina debitorum activorum, *l.* 17. *ff. de usufr. legat.* non tamen ad legitimam liberorum, quae sine onere relinqui debet. Si tamen liberis et matri legetur ususfructus, legitima prius non est deducenda, cum alimenta habeant ex usufructu, *l.* 8. *ff. de usufr. accrescendo.*

5. Q. III. *In quibus rebus constitui possit ususfructus?* R. in omnibus rebus fruitioni accommodis; puta immobilibus, mobilibus, corporalibus, incorporalibus; uti sunt nomina, *l.* 3. *ff. de usufr. ear. rer.*, servis, jumentis, et aliis rebus usu non consumptibilibus, *l.* 3. §. 1. *ff. h. t.* ibi: *constitit* (consistit) *autem ususfructus non tantum in fundo et aedibus, verum etiam in servis, et jumentis, ceterisque rebus*, exceptis fungibilibus, quae sunt materia quasi ususfructus.

6. Q. IV. *Quid Juris habeat fructuarius in se in corporibus, seu rebus usuifructui subjectis?* R. 1. Percipit omne, quod ex re nascitur, vel ex causa rei provenit: et quidem 1. omnes fructus naturales: uti sunt ex agris poma, segetes, ex pecudibus lac, lana, foetus, apium favi; item creta, lapides ex lapidicinis, et cretifodinis, metalla, et marmora, *l.* 9. *ff. h. t.* Partus tamen ancillae non est in fructu, sed cedit domino proprietatis, *l.* 68. *eod.* quia dignitas hominis non patitur, ut homo sit in fructu, cujus gratia omnes fructus rerum natura comparavit, §. 37. *de Rer. Divis.*, nisi ipse partus usufructui subjice-

retur, *l.* 68. *ff. h. t.* 2. Percipit omnes fructus civiles; uti sunt pensiones reddituum, aedium, navium, servorum et aliarum rerum locatarum, *l.* 7. 12. §. 1. et *seqq. ff. eod.*

7. R. 2. Si in silva caedua est ususfructus, potest fructuarius in ea arbores caedere, non attento modo, tempore, et qualitate utendi a domino servari solitis; dummodo tota substantia silvae salva maneat, *l.* 30. *ff. de Verb. Sign.*, *l.* 9. §. *ult. l.* 48. §. *ult. ff. h. t.* nam fructus silvae est caedere arbores. Nec obstat *l.* 10. *eod.* nam ne contradicat aliis, commode explicatur de illo fructuario, cui non ipsius silvae, sed fundi habentis accessoriam silvam ususfructus relictus est; et is omnino caedere potest tantum ramos, qui silvam impediunt, et pedamenta, seu palos ad usum vineae, eo modo, quo dominus caedere solebat, *cit. l.* 9. §. *ult. ff. eod.* At arbores grandes, dictae *noncaeduae* non sunt in fructu, adeoque fructuarius non potest eas caedere, *l.* 11. *eod.*; imo nec maritus, *l.* 7. §. 12. *ff. solut. matrim.*, nisi utilitas villae aliud exposceret, vel nisi essent demortuae, *l.* 18. *ff. h. t.* Si autem vi evulsae sunt, cedunt proprietario, *cit. l.* 7., nisi fructuarius alia ligna non haberet, *l.* 12. *ff. h. t.*, ubi limitatur prior *l.* 11.

8. R. 3. Venatio, piscatio, aucupium tunc solum est in fructu, dum fructus fundi ex tali venatione constat, *l.* 9. §. 5. *ff. h. t.*, *l.* 26. *ff. de usur.*, ubi Julian. ***venationem, fructus fundi negavit esse, nisi fructus fundi ex venatione constet;*** cum animalia fera non sint fructus fundi. Jam fructuarius habens jus venandi, non potest impediri in libero usu venationis intra suum fundum; imo etiam ex roborariis potest feras pro suo usu adhibere, dummodo finito usufructu tot feras relinquat, quot invenit, *l.* 62. *ff. h. t.*

9. R. 4. In perceptione fructuum naturalium et civilium est notabile discrimen: nam fructus naturales etiam maturi non prius cedunt fructuario, nisi ipse eos perceperit, seu separaverit a solo et corpore, §. 36. *de Rer. Divis.* Unde si fur fructus maturos decerpat, sola actio furti fructuario competit; cum ejus intersit fructus non fuisse decerptos: condictio vero furtiva competit domino proprietatis, *l.* 12. §. *ult. ff. h. t.* E contra fructus civiles ex locatione aedium et operarum, cum singulis momentis cedant, statim acquiruntur fructuario pro rata temporis, *l.* 26. *eod.* Unde si domum locavit pro uno anno 100. florenis, et intra medium annum mortuus est, 50. percipit, reliquos 50. proprietarius.

10. R. 5. Fructuarius potest commoditatem fructuum vendere, donare, locare, imo et usumfructum pignori dare, *l.* 12. §. 2. *ff.* et *l.* 6. *C. h. t.* nam haec omnia sunt fructus rei, et per alium fruens ipse frui videtur, *l. ult. ff. de usuris.* 2. Jus ususfructus non potest fructuarius extraneo cedere, nisi dominio fundi, §. 3. *h. t. ibi nam cedendo extraneo nihil agitur:* tum quia hoc esset in praejudicium domini; tum quia fructuarius non potest transferre jus illud, quod ipse habet; cum jus istud cohaereat personae illius; neque aliud dare, cum non sit dominus rei: ac proinde sola utilitas cedi potest, non vero ipsum jus. Si tamen fructuarius de facto jus ususfruc-

tus cederet extraneo, per hoc non amitteret usumfructum; ut com. tenet contra Gloss. §. *finitur. h. t.* Hunn. Covarr. et alii; quia poena ista privativa nullo Jure est expressa; ergo nec asserenda *arg. Nov.* 2. *c.* 3.

11. Q. V. ***Quae sint obligationes et onera fructuarii?*** R. 1. Fructuarius ante omnia tenetur domino proprietatis praestare cautionem idoneam de utendo boni viri arbitratu, et de restituenda re quoad possessionem et fruitionem, *l.* 1. *pr. ff. Usufructuar. quemadm. cav., l.* 13. *pr. ff. h. t., l.* 4. *C. eod.* de quo plura infra. 2. Tenetur utifrui, sicut bonus paterfam. ut salvam servet substantiam rei, non vero deteriorem reddat, *l.* 13. §. 4. *ff. h. t.* 3. Potest meliorem facere causam proprietatis, ut describitur *cit. l.* 13. §. 4. et *seqq.*; ipsum tamen statum rei sine licentia domini immutare nequit, ampliando, detrahendo, tectorium, seu incrustationem nudo parieti imponendo, inchoata perficiendo; nisi necessitas postulet propter fructus colligendos, *ibid. l.* 44. *eod.*, quia renovatio ista posset fieri damnosa domino. 4. Tenetur sarta tecta conservare, aedes non tantum necessarias, sed et voluptuarias modicis sumptibus reficere, *l.* 7. §. 2. et *ult., l.* 94. *ff. h. t.* Ea tamen, quae vetustate corruerunt, reficere non tenetur, nec sumptus magnos, perpetuam rei utilitatem concernentes facere, *ibid.*, alioquin eos repetet negotiorum gestorum actione, *l.* 7. *C. h. t.* 5. Tenetur gregem universim relictum conservare, et cons. in locum demortuarum ovium alias ex agnatis substituere, §. 38. *de Rer. Divis., l.* 68. *in fin. ff. h. t.* ergo a contr. si nullae oves agnatae sint, non tenebitur fructuarius complere numerum capitum defunctorum. Idem dic. de arboribus: quia in locum demortuarum arborum tenetur alias ex seminario substituere, *l.* 18. *ff. h. t.*, non vero in locum evulsarum, quae cedunt proprietario, *l.* 59. *eod.* 6. Tenetur praestare modica tributa, non etiam ea, quae absorbent usumfructum, item dare salaria et alimenta servorum, et impendia valetudinis, et alia consueta, quibus ususfr. gravatur, *l.* 7. §. 2., *l.* 45. *ff. h. t.* 7. Tenetur compensare omnia damna illata etiam per culpam levissimam, *l.* 1. §. *ult. ff. Ususfructuar. quemadm. cav.*, quia totus ususfr. cedit in ejus commodum. Imo conveniri potest ex L. Aquilia, interdicto ***quod vi, aut clam***, et actione furti, *l.* 13. §. 2. *h. t.* 8. Onera, et debita haereditaria, et legata non tenetur solvere fructuarius, etiamsi sit universalis omnium bonorum: nam bonorum solutio pertinet ad haeredem, *l.* 1. *C. si cert. petat.. l.* 2. *C. de haered. vend., l.* 33. *ff. de legat.* 2. tum quia haeres creditoribus defuncti obligatur ex contractu, et legatariis ex quasi contractu: sed fructuarius, etiam universalis, non supponitur esse haeres, sed legatarius; ergo, etc. *Excipe* legata annua, quae communiter ex fructibus anni solvuntur; adeoque eorum solutio pertinet ad fructuarium, *l. ult.* §. 4. C. *de bonis, quae lib.* ibi: ***sin autem legata annalia imminent***, et *l.* 26. §. 2. *ff. quand. dies legat.* ***Dices***: Hoc modo gravabitur haeres, qui tamen de fructibus nihil percipit. R. haeredi hoc esse beneficium, quod ex bonis defuncti tantum deducere et

divendere possit, quantum necesse est ad haereditaria onera et legata statim exolvenda; *l.* 69. *ff. ad L. Falcid.*, *l. ult. ff. de Usu, et usufr. leg. l. ult*, §. 4. *C. de bon. quae lib.*, reliquam vero substantiam tradet fructuario utendam fruendam. Si in legato speciei proprietas uni, et alteri ususf. relictus sit, uterque utetur-fruetur, ne proprietas uni sit inutilis, nisi alia mens testatoris appareat, *l.* 19. *ff. de usufr. legat.*

12. Q. VI. *Quid sit jus accrescendi in usufructu?* R. est jus retinendi partem deficientem alterius legatarii, qui noluit concurrere ad legatum, seu illud repudiavit. Locum habet inter legatarios conjunctos *re*, vel *re et oratione*; et probabiliter *sola oratione*, quibus eadem res in solidum legata est: tunc enim si alter legatum acceptare nolit, portio ejus accrescit alteri collegatario. De hoc jure accrescendi ago in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 26. *n.* 58. Vide in Pandectis *tit. de usufructu accrescendo.*

13. Q. VII. *Quando dies ususfructus legati cedat?* Dies *cedit*, quando legatum deberi incipit; licet necdum peti possit Dies *venit*, quando debetur et peti actu potest, *l.* 213. *cedere*, *ff. de Verbor. Sign.* Jam

14. R. Dies legati ususfructus primum cedit et venit a die aditae haereditatis, *l.* 1. §. *dies*, *ff. quando dies usufr.*, *l.* 2. *ff. quand. dies leg.*, nam ante aditam haereditatem frustra dies cederet; quia, citius mortuo fructuario, ususfr. illius personae cohaerens non transmittitur ad haeredem ejus. Idem ob eamdem rationem dicendum est, si ususfr. relictus sit sub conditione, vel ex certo die: tunc enim dies illius non cedit, nisi posita conditione, vel die. At contra si proprietas pure legata sit, dies illius *cedit* statim a morte testatoris; quia tale legatum transmitti potest in haeredem legatarii; *venit* vero dies post aditam haereditatem, quo tempore peti potest, *l.* 5. *pr.* §. 1. *ff. quand. dies legat ced.* De quo in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 26. *n.* 61. Vide *tit. ff. quando dies ususfructus legati cedat.*

15. Q. VIII. *Quo modo, et in quibus rebus constitui possit quasi-ususfructus?* R. 1. Constitui potest ex Senatus Consulto innominato (necdum enim nomen ejus cognitum est) per ultimam voluntatem, et per actum inter vivos, §. 2. *h. t.*, ubi Imp. docet quasi-usumfructum constitui ad similitudinem veri ususfructus; ergo non tantum ultima voluntate, sed etiam actu inter vivos constitui potest; licet frequentius ultima voluntate constituatur: quod, et non plus probant exempla, et *l. ff. de usufr. earum rer.* et §. 2. *h. t.* 2. Constitutio ista fit *remedio introducto*, seu *cautione*, quam invicem corporis praestari voluit Senatus. 3. Fit in rebus fungibilibus, seu usu consumptibilibus, quae numero, mensura et pondere constat; uti sunt vinum, oleum lana, aromata, odores, pecunia etc. §. 2. *h. t.* idque *utilitatis causa*: tum ut plures res in usumfr. deduci possent; tum ut voluntates ultimae suum sortirentur effectum. Differt ergo quasi-ususfr. a vero usufructu: quia in quasi-usufructu res est fungibilis, cujus proprietas transit ad fructuarium, et ab eo consumitur: neque aliter extinguitur quasi-ususfructus, nisi morte naturali aut civili fructuarii, *l.* 7.

9. 10. et *ult. ff. de usufr. ear. rer.*; secus est in vero usufructu. Item differt a mutuo: quia mutuum quandocunque repeti potest, et reddi debet res ejusdem generis et bonitatis, *l.* 2. 3. *ff. de R. C.*; e contra res quasi-fructuaria repeti nequit, nisi mortuo fructuario, nec determinate reddi debet res ejusdem generis, sed alternative, vel res ejusdem generis, vel aestimatio rei §. 2. *h. t.* et *l.* 7. *ff. de usufr. earum rerum, quae usu consumuntur.* Ubi de hoc plura legere poteris. Exemplum de *vestimentis* §. 2. *h. t.* positum excitat quaestionem, an super illis constituatur quasi-ususfructus? Affirmat Hunn. Fach. et alii. Distinguit Harpr. cum aliis, dicendo in vestibus quotidianis esse quasi-usumfruetum, in vestibus vero rari usus, uti sunt scenicae, festivae, lugubres, verum usumfr. Sed sine distinctione

16. R. 2. Vestimentorum est verus ususfr. Ita Bachov. Zoes et alii ex *l.* 15. *ff. de usufr.*, ubi Ulp. §. 4. in vestimentis ordinariis, et §. 5. in vestimentis scenieis admittit verum usumfructum: tum quia Rubrica de hoc agit; tum quia Jurisconsultus dicit fructuarium *ita uti debere, ne abutatur*; re autem quasi-fructuaria abuti licet. Ratio est, quia vestimenta licet usu alterantur; non tamen usu consumuntur, sicut navis. Discrimen inter vestes ordinarias et scenicas, seu rari usus dat Ulpian. *l. c.*, quia istae locari possunt, non illae. Nec obstat §. 2. *h. t.*, nam vel lectio mendosa est, vel explicanda ex Digestis, quod scil. nomine vestimentorum veniat materia, ex qua per immutationem formae vestimenta fieri solent. Exemplum similis explicationis habes §. 25. *de rer Divis.* de spicis e frumento excussis.

17. Q. IX. *An cautio sit de necessitate et substantia veri*, et *quasi-ususfructus?* R. 1. Cautio idonea necessario praestanda est a fructuario, et quidem in usufructu de *bene utendo*, et de *restituendo, salva substantia rei;* in quasi usufructu alternative, vel do restituenda re ejusdem generis et bonitatis v. g. de simili vino, oleo etc. vel de praestanda aestimatione rei, *l.* 1. *pr. ff. usufructuar. quemadm. cav.*, *l.* 7. *ff. de usufr. ear. rer.*, Idonea cautio est *fidejussoria*, vel per *pignora juratoria;* vero non sufficit, nisi inopia fructuarii aliam non suppeditet, *l.* 6. *ff. si cui plus.* modo persona fructuarii sit frugi, probae et honestae vitae; alioquin ususfructus sequestratur penes honestum virum, qui fructus colligat fructuario, *arg. l.* 5. §. 1. *ff. ut legat. nom.*

18. R. 2. Testator non potest remittere cautionem super usufructu a se legato. Ita *l.* 1. *C. h. t. l.* 6. *ff. ut in poss. legat.*, ubi permittitur exactio cautionis, licet prohibita sit a testatore. Ratio est, tum favor haeredis; tum ne remissio cautionis invitaret fructuarium ad delinquendum, seu male utendum; qualiter etiam dolus futurus remitti nequit., *l.* 27. §. *illud; ff. de pact.*

19. R. 3. Cautio non est de substantia veri, vel quasi-ususfructus. Ita communior. DD. contra Gail, Schneidev. Bachov. et alios volentes quasi-usumfructum non consistere sine cautione. *Prob. prima pas* ex *l.* 71. *ff. ad L. Falcid.* ubi Jurisconsultus dicit cautionem istam remitti posse ab haerede, in cujus favo-

rem introducta est; ergo non est de substantia ususfructus; alias remitti non posset: tum quia ipsa lex certis personis remittit cautionem; ut *patri* in bonis adventitiis filii, *l. ult.* §. 4. *C. de bonis, quae lib.; donatori* omnium bonorum, qui sibi usumfr. reservavit, *l.* 19. §. 1. *ff. de re jud.; Fisco, l.* 1. §. 18. *ff. ut legator. nomin. Secunda pars prob.* ex *l.* 5. §. 1. *ff. de usufr. ear. rer.*, ubi consistit ususfr. absque cautione, quae constante usufr. condici potest: eo vero finito, quantitas condicenda est. Idem colligitur ex *l.* 7. *in fin. ff. usufructuar. quemadm. cav., l.* 9. §. *Marcellus ff. ad exhibend.* Ratio est, quia cautio ista est in favorem proprietarii, cui utique renunciare potest, et cautionem remittere. *Dices;* Cautio ista introducta et praecepta est a Senatusconsulto, *l.* 2. 4. *ff. de usufr. ear. rer.*, tenetque vicem *corporis*, sine quo ususfr. non potest concipi. R. ex Senatusconsulto necessitas introducta est ex parte fructuarii, non vero ex parte domini, cui liberum est jus suum deminuere et cautionem remittere: sufficit autem, quod obligatio tantumdem praestandi vicem corporis suppleat.

20. Q. X. *Quibus modis amittatur ususfructus?* R. 1. *Morte naturali fructuarii*, cujus ossibus cohaeret, §. 3. *h. t., l.* 3. *C. eod.*, non tamen morte proprietarii; vel facto ejus; ut donatione etc., *l.* 17. §. 1. *ff. de usufr.*, quia usufr. nulla societate dominii conjungitur, *l.* 44. §. *non mutat, ff. de usurpat.* 2. Si ususfr. locatus est a fructuario, morte ejus expirat, *l.* 9. §. 1. *ff. locat.* quia locatio ista mensuratur secundum jus fructuarii; at morte conductoris non expirat, quia haeres ejus continuat conductionem usque ad tempus conventum, *l.* 10. *C. de locato.* E contra ususfructus conductus a domino pleno, hujus morte non expirat. *l.* 3. *C. h. t.*, quia haeres tenetur stare hac locatione; bene vero morte conductoris, *l.* 10. *C. h. t.* quia dominus praesumitur locasse conformiter naturae ususfructus, qui vitam fructuarii non excedit. Secus est in proprietate locata, quae transit ad haeredem conductoris, *cit. l.* 10. *C. h. t.* Aliqui tamen volunt usumfr. non expirare morte conductoris, quia in *cit. l.* 10. videtur legendum *morte locatricis*, loco *conductricis*. 3. Ususfructus patri per filium, et domino per servum quaesitus, his mortuis, non perit patri, aut domino, *l.* 15. *C. h. t.*, quia semel in eorum persona fixus conservatur, ne casus filii, aut servi eis noceat. Et e contra morte patris non expirat ususfructus per filium quaesitus, *l. ult. C. eod.*, cum plerumque verisimile sit, testatorem contemplatione magis filii, quam patris, usumfructum ei reliquisse.

21. R. 2. Ususfr. expirat *morte civili* fructuarii per maximam, vel mediam capitis deminutionem, *l. pen.* §. *ult. C. h. t.*, quia mors civilis, sicut tollit civitatem, ita quoque jura ab illa dependentia. Minima vero capitis deminutio hodie relinquit usumfr. penes arrogatum; cujus tamen commoditas cedit arroganti *ibid.* An professione religiosa, ceu morte civili, solvatur ususfr. vide in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 31. *num.* 14. *in fin.*

22. R. 3. *Rei interitu* perit ususfructus; quia est jus in corpore, quo sublato, et ipsum tolli necesse est. *pr. h. t.* Unde

1. perempto pecore fructuario, nec carnis, nec corii utilitas cedit fructuario, *l. pen. ff. quib. mod. ususfr. amit.* 2. Domo fructuaria per ruinam, vel incendium sublata, ne quidem areae ususfr. cedetur, §. 3. *h. t.*, *l.* 5. §. 2. *ff. d. t.*, quia solius domus ususfr. censetur fuisse constitutus. 3. Fundo fructuario in aliam faciem mutato, ut si areae imponatur insula, vel ex vinea fiat ager, perit ususfr. *l.* 5. §. 3., *l.* 12. *ff. d. t.*, nam nova forma facit rem novam esse. Hoc tamen in casu salvum est interesse fructuario, quoties in praejudicium illius res mutatur a proprietario; et ideo is tenetur de dolo, et interdicto *quod vi*, *aut clam*, *cit. l.* 5. *in fin.* et *l.* 6. *eod.* 4. Si res eadem numero restituatur, redit ususfructus, qui interim suspensus et impeditus fuit, *l.* 23. et 26. *ff. d. t.* et *l.* 36. *pr. l.* 71. *ff. de usufr.*: ut si tollatur insula areae fructuariae imposita, si navis dissoluta ex iisdem tabulis compingatur; nisi dissoluta fuisset eo animo, ut tabulae alteri usui applicarentur, licet mutato consilio iterum ad navim componendam assumantur, *l.* 98. §. *aream. ff. de solution.*, ubi etiam Paulus docet usumfr. in servo manumisso non redire, etsi is iterum in servitutem veniat: atque ita emendatur sententia Celsi contrarium opinantis, *l.* 79. §. *ult. ff. de legat.* 3. E contra si res alia numero restituatur, non reviviscit ususfructus, *l.* 36. *pr. ff. h. t.*, *l.* 10. §. 1. *ff. quib. mod. amit.* ut si domus diruta, alia numero aedificetur etiam ex eadem materia, vel scyphus confractus ex eadem materia refundatur etc.

23. R. 4. Ususfructus amittitur *cessione* domino facta; vel si dominus proprietatem cedat fructuario, §. 3. *h. t.*, *l.* 27. *ff. quib. modis usufr.*, quo casu intervenit *consolidatio*; quatenus ususfr. conjunctus proprietati eam solidam et integram facit. Ratio utriusque est, quia res sua nemini servit. Item redit ususfr. ad dominum *lapsu temporis*, vel *deficiente conditione*, pro qua et sub qua fuit constitutus, *l.* 5. *C. h. t.*

24. R. 5. Perit ususfructus *non-usu*, si fructuarius nec per se, nec per alium utatur, *l. pen. pr. C. h. t.* nam hic locus est praescriptioni extinctivae. Unde 1. Si fructuarius alteri donavit commoditatem ususfructus, neutro utente, perit; secus si vendidit, *cit. l. pen.* et *l.* 38. *cum* 2. *seqq. ff. h. t.*, nam donando, non fruitur; bene vero vendendo, locando, pignorando. 2. E contra si proprietarius usumfr. a fructuario sibi cessum alteri vendidit, aut locavit, neutro utente, perit ususfructus, *l.* 29. *ff. quib. mod. ususfr.*, nam hoc casu, licet proprietarius pensionem solvat fructuario, neuter tamen fruitur nomine fructuarii: non emptor, quia is non emit usumfr. a fructuario; non dominus, quia iste usumfr. sibi cessum suo, et non fructuarii nomine possidet, *l. pen.* §. 1. *ff. qui satisd. cogan.* 3. Non-usu amitti potest certa, vel incerta pars ususfructus, *l.* 25. *ff. quib. mod. ususfr.*, quia ususfr. divisionem patitur; ergo pro una parte retineri, et pro altera non usu amitti potest; modo decurrat legittimum tempus, scil. decennii, vel vicennii, *l. pen. C. h. t.* 4. Si ususfr. alternis annis legetur, non amittitur non utendo, totus simul, sed per singula tempora annis diversis corre-

spondentia, *l.* 28. *ff. quib. mod. ususfr.*, *l.* 15. *ff. de annuis leg.*, nam tali casu plura sunt legata, *l.* 13. *ff. de usufr. leg.* et *cit. l.* 28.

25. R. 6. Ususfructus relictus Corpori, ut Ecclesiae, monasterio, civitati, finitur spatio 100. annorum *l.* 56. *ff. h. t.*, nam cum Corpus non moriatur, ne proprietas esset inutilis, determinari debuit aliquod tempus finiendi ususfructus; hoc autem convenienter clauditur spatio 100. annorum, tamquam termino vitae longaevi hominis. Nec obstat *l.* 68. *ff. ad L. Falcid.* nam in ea non agitur de duratione ususfructus, sed de ejus aestimatione ratione L. Falcidiae, cujus nomine Reipublicae relictus tanti aestimatur, quanti redditus tringinta annorum. *Excipe* 1. nisi prius contingat civitatem aratrum pati, hoc est solo aequari, vel Ecclesiam destrui sine spe aedificationis; quia tunc habetur pro mortua, *l.* 21. *ff. quib. mod. ususfr.* 2. nisi civitas nomine civis, vel monasterium nomine Religiosi usumfructum habeat: tunc enim cive, vel Religioso mortuo, perit ususfr. ex reg. generali, quia civis, vel Religiosus plus juris non potuit transferre in civitatem, vel monasterium, quam ipse habuerit, *l.* 120. *ff. de Reg. Jur.*

26. R. 7. Morte, vel alio modo, finito usufructu, nec fructuarius, nec ejus haeres habet actionem realem, vel personalem pro fructibus maturis pendentibus, §. 36. *de Rer. Dom.*, *l.* 3. §. *ult.*, *l.* 13. *in fin. ff. quib. mod. ususfr.*, nam haec, et similia Jura non aliter concedunt fructuario jus ad fructus, quam si ipse eos perceperit: et ideo si praemoriatur, fructus sunt proprietarii, *cit.* §. 36., ergo sicut finito usufructu, non habet fructuarius jus aliquod percipiendi fructus, ita neque illud transmittere potest ad suos haeredes. Unde condictio, seu actio personalis pro fructibus negatur fructuario, *l.* 12. §. *ult. ff. h. t.*, at pro expensis, quas fecit in fructus, compensatio ei facienda est, vel ejus haeredibus, saltem de aequitate, *arg. l.* 7. *C. h. t.*, *l.* 7. *pr. ff. solut. matr.*, ne proprietarius cum alterius jactura locupletetur. Quod vero ipsi fructus ei non restituantur, nulla fit injuria: quia etiam fructuarius, si ei legentur fructus maturi, ipse eos percipit, non vero dividit cum haerede, *l.* 27. *ff. h. t.*, ergo cum sentiat commodum, sentire etiam debet onus. *Ex his colliges*, fructuarium certo respectu esse deterioris conditionis, quam bonae fidei possessorem: nam is fructus suos facit, a quocunque percipiantur, seu a solo separentur, et jus istud transmittit ad haeredes; imo rem ipsam usucapere potest, §. 36. *de Rer. Dom.*, *l.* 13. *in fin. ff. quid mod. ususfr.*, quorum nihil competit fructuario. Alio respectu fructuarius est melioris conditionis: nam fructus tota vita sua perceptos irrevocabiliter facit suos, eorumque dominium transmittit ad haeredes: e contra bonae fidei possessor, re a domino evicta, tenetur fructus saltem extantes restituere.

27. Q. XI. *Quae actio competat pro vindicando usufructu?* R. *Confessoria*, qua fructuarius confitetur, seu praetendit usumfructum sibi in re aliena constitutum: et *negatoria*, qua dominus negat in re sua constitutum esse usumfructum; seu praetendit fundum esse liberum a tali servitute personali. Plura

in *tit. de actionib.* Vide *tit. ff. si ususfr. petatur.*

28. Q. XII. *Qualis sit servitus operarum servilium?* R. est personalis, seu jus reale percipiendi omnem utilitatem ex operis servi alieni. Et haec praecipua habet: 1. Dies operarum non cedit ex die aditae haereditatis, sed ex die, quo operae petuntur, *l.* 7. *ff. de usufr. legat.* 2. Operae non-usu, vel capitis diminutione non pereunt, *l.* 2. *ff. de oper. servor.*, quia non censentur existere, nisi actu praestentur, *l.* 1. *eod.* 3. Finiuntur morte illus, qui eas debet; non vero morte illius, cui debentur; sed ad haeredes transeunt pro toto tempore, quo servus vivit *l.* 2. *ff. de usufr. legat.* 4. Servo usucapto, operae amplius non debentur, *ibid.* Ex bis patet aliud esse *habere usumfructum servorum*, et *habere operas servorum.* Vide *tit. ff. de operis Serv.*

29. Q. XIII. *An jus decerpendi pomum, spatiandi, vel caenandi in fundo alieno sit servitus personalis?* R. affirmative cum Zoes et aliis contra Cujac. qui vult esse tantum jus personale: nam hoc modo imponitur ipsi fundo aliquod onus contra naturalem libertatem; ergo jus illud est reale, afferens aliquam commoditatem et utilitatem; sicut amoenitas et delectio in servitute prospectus: et quia a re debetur personae, recte dicitur servitus personalis, *arg. l.* 15. *ff. de Servitut.* Nec obstat *l.* 8. *ff. eod.* nam loquitur de servitute praediali, non personali.

TITULUS V.

De Usu et Habitatione.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 7. *tit.* 8. in Codice *lib.* 3. *tit.* 33. *de usufr.* quia etiam *usus*, et *habitatio* pertinent ad servitutes personales.

1. *Usus* est jus reale alienis rebus utendi, salva earum substantia. *Habitatio* est jus reale incolendi alienas aedes salva earum substantia. Convenit usus cum usufructu, quia iisdem modis, et in iisdem rebus cum cautione constituitur, et iisdem modis finitur; differt vero, quia *minus juris est in usu, quam usufructu*, §. 1. *h. t.*, siquidem usuarius capit ea solum, quae necessaria sunt ad sustentationem quotidianam, non vero superflua ad quaestum et compendium: at fructuarius capit omnes fructus ex re, quos etiam vendere, locare, et alio modo distrahere potest, *l.* 11. *ff. h. t. Habitatio* pariter iisdem modis constituitur cum cautione, et finitur, neque transit ad haeredes. Differt ab usufructu et usu, quia habitatio tantum in aedibus habitandi causa constituitur; usus vero et ususfr. etiam in aliis rebus immobilibus et mobilibus. Specialiter differt ab usu, quia habitatio locari potest, non vero usus; et ab usufructu, quia non amittitur capitis deminutione, vel non usu, *l.* 10. *ff. h. t.* Ex his constat *aedes* tripliciter constitui posse: *jure ususfructus*, *jure usus nudi, et jure habitationis:* quo ultimo modo, licet habitatio participet aliquid ab usu et usufructu; tamen de se est jus separatum, propriam habens naturam, §. 5. *h. t.*

2. Q. I. *Quid jure suo possit usuarius?* R. 1. Habens usum fundi, potest uti oleribus, pomis, floribus, foeno, stramentis et lignis ad usum quotidianum necessariis, potest in eo fundo morari,

ne tamen molestus sit domino, ejusque ministris opera rustica exercentibus: neque jus istud, hoc est commoditatem allis vendere, locare, aut gratis concedere potest; cum tamen fructuarius possit haec omnia facere, §. 1. *h. t.*; nam usuario necessarii, fructuario omnes fructus obveniunt.

3. R. 2. Habens usum aedium, ipse tantum cum sua familia eas inhabitare potest, scilicet cum uxore, liberis et ministris necessariis, et vix hospitem recipere potest, §. 2. *h. t.*; quibus verbis indicat Imp. quod de aequitate et benignitate ei liceat hospitem recipere; praesertim, si domus ampla sit, imo et inquilinum, *l.* 2. *in fin. ff. h. t.*, licet sine usuario hospites, liberti, clientes et inquilini aedes inhabitare non possint, *l.* 4. *eod.* Si quam vero ab his *pensionem percipiat, non erit ei invidendum, ibid.* 2. Usus constitutus mulieri, si ista nupsit, extenditur etiam ad maritum, ut hic cum sua familia in eadem domo morari possit, §. 2. *h. t.*, nam licet mulier, utpote inferior, non trahat ad se maritum; hic tamen propter societatem conjugalem illum ad se trahit: uti et vidua, si nubat, imo et socero conceditur habitatio, *l.* 4. §. 1. *l.* 5. *ff. h. t.* In ceteris quoque rebus usus communis est marito et uxori. *l.* 9. *eod.* 3. Habens usum servi, aut jumenti, ipse tantum, puta cum sua familia, opera et ministerio eorum utetur; non vero alteri locabit, §. 3. *h. t.*, *l.* 12. §. 5. *ff. eod.*, licet opus a se conductum eorum opera expedire possit, *cit. l.* 12. §. *ult.* 4. Habens usum pecorum, vel ovium, non recipit lac, agnos, lanam, vitulos, vel alium foetum, quod proprium est fructuarii, sed tantum iis utitur ad stercorandum agrum, §. 4. *h. t.*; modico tamen lacte uti potest, *l.* 12. §. 2. *ff. eod.*, cum hoc non sit uti ad quaestum et compendium. 5. Si usus constitutus est habenti parvam familiam, debetur etiam in casu, quo familia augeatur: nam sub nomine collectivo continetur numerus, sive is crescat, sive decrescat, *l.* 65. *pr. ff. de legat.* 2. et *l.* 22. *eod.*; ergo etiam sub nomine familiae venit numerus personarum, sive minor, sive major; nisi aliud ex mente constituentis appareat. Similiter si angustus sit usuarius, et totam domum amplam occupare non possit, proprictarius non utetur partibus vacantibus, *l.* 22. §. 1. *ff. h. t.* quia diversis temporibus poterit usuarius diversis domus partibus uti.

4. Q. II. *In quo casu commoditas usus cedi, aut vendi possit?* R. in eo tantum in quo usus foret inutilis usuario, *l. pen. ff. h. t.*, nam usus debet aliquid operari, ne beneficium fit absque omni utilitate. Unde 1. habens usum silvae, ligna caedere et vendere potest, si pro vecturis tantum, vel plus praestare deberet. 2. Habens legatum usum in duabus silvis, ex una ligna adhibere potest pro suo usu, ex altera vero illa vendere. 3. Habens v. g. unum bovem usuarium, potest cum alteri concedere, ut is vicissim usuario concedat suum ad arandum: semper enim ita debemus interpretari usum, ut aliquid prosit.

5. Q. III. *An in eadem re concurrere possit ususfructus constitutus uni, et usus alteri?* R. affirmative, *l.* 14. *in fin. ff. h. t.*, nam usus legari potest uni, et

usussfructus alteri: et quod superest usui, ad fructuarium pertinet: quo sensu explicatur *l.* 5. *ff. usufructuar. quemadm. cav.* Licet autem usus legari possit sine usufructu, non tamen ususfructus sine usu: cum usuifructui ex natura insit commoditas utendi, *cit. l.* 14.

6. Q. IV. *Quae sint onera usuarii?* R. 1. Tenetur re uti boni viri arbitrio, ut substantia rei, et fructus superflui salvi maneant proprietario, *l. pen. in fin. ff. h. t.* 2. Refectio rei usuariae communiter spectat ad dominum, et usuarium *l.* 18. *eod.* nam uterque sentit commodum rei; ergo uterque sentire debet onus refectionis: nisi talis esset usus, qui rem inutilem domino redderet, *ibid.* Usuarius tamen fundi non tenetur eum colere, sed hoc spectat ad dominum, quem tamen in colendo molestare non debet, *l.* 15. *eod.*

7. Q. V. *An quasi-usus costitui possit in rebus fungibilibus?* R. affirmative ex Senaseconsulto innominato *l.* 5. §. 2. *ff. de usufr. ear. rer.*, ubi Jurisconsultus dicit *idem continere usum pecuniae, et usumfructum*, atque ita *quasi usus*, et *quasi-ususfructus* in effectu non differunt.

8. Q. VI. *An quasi-usus separari possit a proprietate?* R. negative ex *l.* 5. 7. et *ult. ff. de usufr. ear. rer.* nam usus fungibilium est abusus; siquidem fungibilia usu consumuntur, atque ita fiunt consumentis; ergo non potest constitui quasi-usus, quin simul concedatur proprietas rei fungibilis. Unde quasi-usus ex Senatusconsulto introductus, est quidem jus reale, sed non diversum a jure proprietatis; adeoque non est usus formalis, sed causalis, seu cum causa proprietatis connexus. Confir. ex S. D. 2. 2. *q.* 78. *art.* 1. ibi: *Unde in talibus non debet seorsim computari usus rei a re ipsa: sed cuicunque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res; et propter hoc in talibus* fungibilibus *per mutuum trasfertur dominium.* Nec obstat *c. exiit*, §. *dicimus, de Ver. Sign. in* 6., nam textus ibi non procedit de quasi-usu: qui est jus reale utendi fungibilibus, sed de simplici licentia ad nutum Praelati, vel Papae, quam ibi Nicolaus III. vocat *usum facti*, et hunc separari a proprietate non nego.

9. Q. VII. *Quid Juris circa habitationem?* R. 1. Habitatio, licet magis in facto, quam jure consistat; est tamen jus reale, seu servitus personalis medians inter usum et usumfructum, qua datur potestas habitandi in alienis aedibus, salva earum substantia, §. 5. *h. t.* 2. Habitatio etiam locari potest, *ibid.*, ex Marcelli sententia, *l.* 13. *C. de usufr.*, idque propter rerum utilitatem, seu ut plenius esset jus habitandi: et in hoc habitatio est pinguior usu. 3. Habitatio amittitur morte inabitantis, cum sit servitus vitalitia, et lapsu temporis adjecti, *l.* 10. *pr. ff. h. t.*, non vero capitis deminutione, vel non-usu, *l.* 10. *ff. de capite minut.*, nam ea, quae facti sunt, capitis deminutione, aut non-usu non pereunt; cum id, quod non est, amitti nequeat: habitatio autem magis est facti, quam juris. Gothofr.

Connexio Praecedentium et Consequentium.

10. In §. *ult. h. t.* Imperator duas

clausulas ponit, quarum prima est, quod absoluta tractatione de juribus servitutum realium et personalium, de aliis juribus, puta de haereditatibus et obligationibus, non hic, sed infra suis locis sit acturus. Altera, quod summatim absolutis modis, quibus de Jure gentium dominia et jura acquiruntur, nunc agendum sit de modis civilibus acquirendi; cujusmodi sunt: *Usucapio*, *donatio*, *legatum*, *fideicommissum particulare*, quibus res singulae, *successio ex testamento*, vel *ab intestato*, *bonorum possessio*, *acquisitio per arrogationem*, et *bonorum addictio*, quibus res universae acquiruntur.

Titulus VI. de Usucapionibus. Usucapio est modus acquirendi dominium per continuationem possessionis temporis a lege definiti. Mobilia usucapiuntur per triennium, immobilia regulariter per decennium inter praesentes, et vicennium inter absentes; modo sit res apta praescribi, adsit bona fides, titulus habilis ad transferendum dominium. De Usucapionibus ago fuse in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 26.

Titulus VII. De Donationibus. Donatio est modus acquirendi dominium per liberalem donationem, nullo Jure cogente factam, vel acto inter vivos, vel mortis causa. De hac ago in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 24.

TITULUS VIII.

Quibus alienare licet, vel non.

1. Iste et sequens titulus interponuntur hic tamquam connexi ratione dominii, cujus actus proprius est alienatio: et quia dominia acquiruntur non tantum per nosmetipsos, sed etiam per eos, qui sunt in nostra potestate, ideo in *seq. tit.* recte agitur, per quas personas cuique acquiratur.

2. Q. I. *Qui alienare possint?* R. regulariter omnes et soli domini; nam rei suae quilibet moderator est et arbiter, *l.* 21. *C. mandati*: siquidem dominium est libera facultas disponendi de re sua, ea utendi, vel abutendi, seu consumendi et alienandi. Quod intellige de quocumque Jure alicui proprio: quia quisque juri suo renunciare, vel illud in alium transferre potest. *Dixi: regulariter*, quia aliqui domini sunt, et libere alienare non possunt; et e contra aliqui domini non sunt, et alienare possunt, *pr. h. t.*

3. Q. II. *Qui domini libere alienare non possint?* R. 1. Maritus, qui habet dominium civile praedii, seu fundi dotalis, non potest illud alienare, vel hypothecare, etiam accedente consensu uxoris, *pr. h. t.*, ubi Imp. Legem Juliam extendit ad plures casus; nam licet Lex Julia prohibuerit oppignorationem, tamen permisit marito alienationem in praediis italicis, consentiente uxore, et ea etiam non consentiente in praediis provincialibus, *pr. h. t.*, ubi ratio datur: *ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiae earum convertatur.* Atque id procedit de alienatione voluntaria, etiam per usucapionem, quae incaepit costante matrimonio, *l.* 16. *ff. de fundo dotal.*, tam rerum corporalium, quam jurium realium, *l.* 5. 6. *eod.*, excepto usufructu, qui non-usu mariti amittitur, *l.* 78. §. 2. *ff. de jure dot.* At alienatio necessaria, quae fit lege, vel Judice

cogente, subsistit, *l.* 1. *ff. de fund. dot.*, uti et illa, quae firmata est juramento uxoris, *cap.* 28. *de jurejur.*

4. R. 2. Pupillus et minor, licet domini sint, tamen nullam rem suam sine tutoris, vel curatoris auctoritate alienare possunt, §. 2. *h. t.*, idque ob favorem proprium, ne fragilitate aetatis, rerum suarum dispendium patiantur. Unde 1. Si dent pecuniam mutuam, non faciunt eam accipientis, sed extantem vindicare possunt. Si nummi bona fidei consumpti sunt, mutuum convalescit; quia consumptione facti sunt consumentis, *ibid.* Ex quo colliges, quod consumptio bona fide facta sit per se modus civilis acquirendi dominium, *l.* 12. et 19. §. 1. *ff. de R. C.*, quo casu, non vindicatio, sed actio personalis, seu condictio certi competit pupillo pro nummis repetendis, *ibid.* et *l.* 78. *ff. de solution.* At si nummi mala fide consumpti sunt, pupillo competit actio ad exhibendum, et rei vindicatio; quia cum dolus rem ipsam repraesentet, nummi isti finguntur extare et possideri a mutuatario, *l.* 13. et 150. *ff. de Reg. Jur.* In effectu autem actio ista est personalis, qua agitur non solum ad nummos restituendos, sed etiam ad reparandum interesse, seu quanti interest pupillo nummos non fuisse exhibitos, *l.* 3. 5. *ff. de in litem jurand.* 2. Res minorum immobiles, vel mobiles pretiosae, quae servando servari possunt, etiam de consensu tutoris, vel curatoris alienari nequeunt; nisi duo concurrant; scil. justa causa necessitatis, et decretum judicis, de quo vide *tit. ff. de rebus eorum*, 3. Debitor pupillaris sine consensu tutoris invalide debitum solvit pupillo. *cit.* §. 2. *h. t.* cum consensu tutoris valide quidem solvit, sed plene non liberatur; nisi solutio fiat interposito decreto Judicis, *ibid.*, alioquin, si contingat pupillum laedi, debitor altera vice solvere debet; cum pupillus adversus solutionem sine decreto factam restitui possit, *l.* 1. *C. si advers. solution.* 4. Neque pupillus sine tutoris auctoritate debitum suum exolvere potest, *cit.* §. 2. *h. t.*, quia talis solutio pertinet ad administrationem, qua pupillus caret, et laedi potest, si praemature solvat, loco et tempore indebito. Porro soluta pecunia, si extat, vindicari potest; si bona fide consumpta est a creditore, convalescit solutio, quia nummi per consumptionem facti sunt creditoris, et pupillo contigit liberatio, *l.* 14. §. *ult. ff. de solut. l.* 14. 19. §. 1. *ff. de R. C. Dices:* ergo si nummi extantes apud creditorem casu pereant, periculum erit pupilli, cum res suo domino pereat, *l.* 9. *C. de pignorat. act.* R. Neg. illat. regula enim ista non habet locum in persona privilegiata, ne favor in odium ejus detorqueatur; sed in dato casu fingitur pecunia apud creditorem consumpta; consumptione autem pupillus liberatur *cit. l.* 9. et cons. periculum est creditoris.

5. Q. III. *Qui non domini alienare possint?* R. 1. Creditores in certis casibus pignus distrahere possunt, §. 1. *h. t.*, ubi Imp. revocat se ad *l. ult. C. de jure domin. impetr.* ex qua seqq. colligimus: 1. Si pactum est super pignore vendendo, nisi certo tempore solvatur, hoc lapso, absque ulla denunciatione pignus distrahi potest: nam distractio ista fit voluntate domini. 2. Si pactum est super pignore non alienando, pactum

quidem non valet, *l. 4. ff. de pignorat. act.*, quia invitat ad malum, seu ad solutionem malitiose differendam; id tamen operatur, quod creditor teneatur debitori facere trinam denunciationem de solvendo; deinde biennio expectare, et rursum monere debitorem, ut pignus luat, quo differente, pignus licite distrahi potest. 3. Si nihil pactum est, creditor debet denunciationem facere debitori; si vero intra biennium non solverit, pignus vendi poterit, *cit. l. ult.* Emptore non invento, si adhuc monitus debitor non solvat, creditor fit dominus rei pignoratae; sed revocabiliter, si intra biennium debitum cum interesse solvatur: hoc autem lapso, creditor fit pleno jure dominus rei, *ibid.* Hic autem justitia servanda est; ut, si pignus sit majus debito, residuum pretium debitori restituatur, *l. pen. ff. de pignorat. act., l. 3. §. 4. ff. de jure dom. impetr.*

6. R. 2. Legitimi administratores, licet domini non sint, alienare possunt res alienari consuetas; uti res mobiles fungibiles, ut patet quotidie in tutoribus, curatoribus, Praelatis, et oeconomis Ecclesiarum.

TITULUS IX.

Per Quas Personas cuique acquiritur.

Agitur de hac materia in Codice *h. t.* in Pandectis *tit. de Peculio*, et *tit. de Castrensi pecul.* et *C. eod.*

1. *Peculium* est pusilla pecunia, seu pusillum patrimonium servi, aut filiifamilias, separatum a rationibus dominicis, vel paternis, deducto eo, quod domino, aut patri debetur. Ita com. ex *l. 4. 5. in fin. ff. de pecul.*, nam ad excitandam industriam servorum et filiorum solent domini et patres relinquere distinctum patrimonium, vel expresse, vel tacite patiendo aliquam rem esse in illorum peculio, *l. 49. eod.*; ita tamen, ut id, quod servus, vel filius debet domino, aut patri non computetur in peculio, sed prius deducatur, et ex residuo satisfiat creditoribus. Porro in peculio servi nulla est differentia; at peculium filiifamilias est duplex: *paganum* extra militiam, et *castrense*, quod ratione militiae armatae, vel togatae acquiritur. Utrumque est duplex, adeoque quadruplex peculium. *Profectitium*, quod ex boni paternis proficiscitur, vel saltem intuitu patris acquiritur, *l. 5. ff. de jure dot.*, ut si pater det filio pecuniam ad negotiationem. *Adventitium*, quod extrinsecus filio advenit, non vero ex bonis patris, vel ejus contemplatione, ut si filius acquirat ex prospera fortuna, ex testamento, vel legato matris, aut extranei, ex donationibus etc., *l. 6. C. de bonis, quae lib. Castrense* simpliciter, quod filius acquirit ratione castrorum, seu militiae armatae: quo pertinent etiam omnia, quae pater, consanguinei, vel extranei donarunt filio proficiscenti ad militiam, *l. 11 ff.* et *l. 1. C. de castr. pecul. Quasi-castrense*, quod filius acquirit ratione militiae togatae v. g. ex officio Judicis, advocati, professoris liberialium artium, ex beneficio clericali etc. *l. ult. C. de inoff. testam.*; quo veniunt etiam donata ab Augusto, vel Augusta, *l. 7. C. de bonis, quae lib.* His praemissis sciendum ex *pr. h. t.* acquiri nobis non solum per nosmetipsos, sed etiam per personas nostrae potestati

subjectas: uti sunt filiifam. et servi; item per servos fructuarios, homines liberos, et servos alienos, quos bona fide possidemus. De quibus omnibus hic agendum.

2. Q. 1. *Quae bona liberi utriusque sexus in potestate constituti, acquirant patri?* Olim omnia, exceptis castrensibus; sed juxta reformationem Justiniani, R. 1. Bona *profectitia* tam quo ad proprietatem, quam quo ad usumfructum acquiruntur patri, §. 1. *h. t.*, ubi ratio subditur: *quae enim invidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti?* Unde filius diligenter administrando bona patris, quidquid lucratur, patri lucratur; et de rigore Juris nihil pro opera sua, etiam in divisione haereditatis petere potest. Dicunt tamen Perez, Gomez et alii, spectata benignitate et aequitate, tantam portionem assignandam esse filio administranti, quanta competeret Institori secundum morem loci, pensatis laboribus et commodis partis. *Dices:* Ergo hoc peculium est inutile filio. R. *Neg. ill.*, nam quaedam commoda habet: 1. Possessionem cum potestate administrandi. 2. In casu, quo bona paterna confiscantur, peculium profectitium manet filio, *l.* 3. §. 4. *ff. de Minor.* 3. In casu emancipationis, si peculium hoc non est expresse ademptum, censetur donatum, *l.* 31. §. 1. *ff. de donat.*

3. R. 2. Bona *adventitia regularia* quoad proprietatem acquiruntur liberis, et quoad usumfructum patri, §. 1. *in fin h. t.*, *l.* 6. *ff. de bonis, quae lib.*, nam ex una parte inumanum erat, ut quaesita a liberis parum, vel nihil eis prodessent; ex altera vero parte patri non erat consultum, si liberis omnia, et patri nihil acquireretur; ergo ad utrisque consulendum recte statuit Justinianus, ut bona adventitia quoad proprietatem liberis, et quoad usumfructum Patri acquirerentur. Nomine *patris* veniunt hic etiam *avi* patria potestate praediti in nepotes. 2. Pater, filio emancipato, hodie mediam partem ususfructus, retinet in bonis adventitiis filiorum, §. 2. *h. t.*, *l.* 6. §. 3. *C. de bonis quae liber.*, ubi corrigitur jus antiquum, juxta quod tertia pars bonorum adventitiorum cedebat patri, tanquam pretium datae emancipationis; quod etiam inhumanum videbatur.

4. R. 3. Bona *adventitia irregularia* tam quoad proprietatem, quam usumfructum acquiruntur liberis, et nullo modo patri. His locus est in casibus seqq. 1. Si pater usumf. remittat, *l.* 6. §. 1. *C. de bonis, quae lib.* 2. Si res donatae sint ab Augusto, vel Augusta, *l.* 7. *eod.* 3. Si filio donetur aliquid ea conditione, ut plenam proprietatem habeat, *Nov.* 117. *c.* 1., quam conditionem apponere potest etiam mater, vel avia quoad portionem, quae legitimam superat, *ibid.*, cum talis portio etiam extraneo relinqui possit. *Legitimae* vero, quae non est in potestate matris, vel aviae, sed nititur necessitate Juris, non potest talis conditio apponi, utpote praejudiciosa patri. Sic explicanda *l.* 25. *C. de inoffic. testament.* 4. Si filius invito patre haereditatem adeat, *l. ult. C. de bon. quae lib.* 5. Si pater cum filio succedat in haereditate alterius filii, *Nov.* 118. *c.* 2., quae successio est pinguius beneficium, quam ususfructus, quem olim pater habuit in bonis, in quibus filius filio, seu frater

fratri successit, *l.* 11. *C. comm. de success.*, *l.* 4. *C. de bonis, quae lib.* At si pater cum filio succedat extraneo, acquirit usumfructum in parte filii.

5. R. 4. Bona castrensia et quasicastrensia pleno jure acquiruntur filiis; ita ut de illis, tamquam patresfam. libere disponere possint, sive actu inter vivos, sive ultima voluntate. Ita *pr. Inst. quib. non est permiss*, et toto *tit. ff.* et *C. de castrens. pecul.*, nam aequum fuit, ut bona illa tamquam merces laborum relinquerentur filiis, qui pro salute Reipubl. vitam et vires ingenii exponunt.

6. Q. II. *Quae bona servi acquirant dominis?* R. 1. Servi proprii ex omni causa, puta justa, acquirunt domino etiam ignoranti, vel invito, §. 3. *h. t.*, nam, cum servi nihil proprium habere possint, omnia acquirunt domino: quam acquisitionem, utpote effectum dominicae potestatis a Jure introductum, non potest dominus impedire; ut cons. non sit hic locus regulae: *invito beneficium non datur.* Excipitur *aditio haereditatis*, quam ignorante, vel invito domino servus adire nequit, ne domino sit praejudiciosa. *ibid.* Porro servus acquirit domino ignoranti non tantum dominium, sed etiam possessionem rerum tam peculiarium, quam extrapeculiarium, seu extra peculium servi existentium. *l.* 34. §. *fin. ff. de acq. poss. l.* 10. §. 2. *ff. de Acq. Rer. Dom.* At possessio cum *conditione usucapiendi* extrapeculiariter non acquiritur domino, nisi scienti; ne forsan usucapio incipiat cum mala fide: quo sensu conciliantur Jura *l.* 1. §. 5. et 13., *l.* 4., *l.* 44. §. 1. *ff. de acq. poss.* Peculio vero acquisitum, possidetur cum conditione usucapiendi, *l.* 2. §. 11. *ff. pro emptore*, ne dominus, aut pater per singula momenta cogantur species, seu corpora et causas peculiorum inquirere. *l.* 44. §. 1. *ff. de acq. poss.* 2. Servus fructuarius in duplici casu acquirit usufructuario: si ex re nostra id proficiscatur, et si operae servi locentur. §. 4. *h. t.* At servus usuarius tenetur quidem usuario operas necessarias praestare, locari tamen non potest. *l.* 14. *pr. ff. de Usu, et habit.* Cetera, quae servus fructuarius acquirit v. g. ex donatione, legato, testamento, aut alia causa, quae intra fructum non continetur, domino proprietatis acquirit: nam taliter quaesita non numerantur in fructu servi, cujus operae tantum fructificare possunt. Idem dic. de homine libero, et servo alieno, si eos possideamus bona fide instar servi proprii, cum hoc discrimine: quod servus alienus cetera extra fructum proprietario suo acquirat, et intra triennium usucapiatur; liber autem homo bona extra fructum posita sibi acquirat, nec unquam usucapiatur. Ita *cit.* §. 3. *et* 4. *h. t.*

7. Q. III. *An per extraneam personam, seu potestati nostrae non subjectam, aliquid nobis acquiratur?* R. regulariter nihil directe acquiritur, §. 5. *h. t.* ex quo fluit trita regula: *per extraneam personam nihil acquiri potest:* nam ideo filius patri, et servus domino acquirit, quia fictione Juris reputantur pro eadem persona; quae ratio cessat in extraneo respectu extranei. Excipitur procurator, qui mandato, et nomine nostro acquirit nobis non solum possessionem, sed etiam dominium, vel usuca-

piendi condictionem. *ibid.* non tamen personalem actionem, vel obligationem, *l.* 1. *C. h. t. l.* 11. §. 6. *ff. de pignorat. action.* Similiter per tutores, et administratores, institores, seu factores res dominis principalibus acquiruntur. Quare autem obligationes, et actiones per procuratorem, et similes extraneas personas nobis non acquirantur, ratio videtur esse, quia obligationes cohaerent ossibus personae acquirentis, licet utiles actiones dominis principalibus non sint denegandae. *l.* 28. *ff. de procurat.*

Connexio Praecedentium, et Consequentium.

Imp. §. *fin. h. t.* insinuat, quod a modis, quibus acquiruntur res singulae transiturus sit ad modos, quibus acquiruntur res universae: cujusmodi sunt successio ex testamento, vel ab intestato, bonorum possessio a praetore introducta, arrogatio, assignatio bonorum libertatis conservandae causa, emptio bonorum debitoris, successio ex Senatusconsulto Claudiano; quibus adde bonorum publicationem, seu confiscationem. *l.* 65. §. 12. *ff. pro socio*, et professionem religiosam. *Auth. ingressi C. de SS. Eccl.* Cum vero de his agam in Jure Can. hic nomina solum insinuabo.

Titulus X. De Testamentis ordinandis. Testamentum est ultima voluntas directam haeredis institutionem continens. *Scriptum* perficitur solemnitate septem testium rogatorum, qui illud subscribunt suis nominibus, et sigillis muniunt. *Nuncupativum* perficitur oretenus coram septem testibus nomen haeredis clare percipientibus. Vide in Jur. Can. *lib.* 3. *tit.* 26.

Titulus XI. De Militari testamento. Hoc testamentum in acie confectum est privilegiatum; et quocunque modo fiat, sustinetur, etsi miles sanguine suo in vagina supremam voluntatem suam expresserit. Vide *cit. tit.* 26. *n.* 18.

Titulus XII. Quibus non est permissum facere testamenta. Tales sunt *filii familias*, excepto peculio castrensi, et quasi castrensi, de quo testari possunt: *impuberes*, ante quam masculus, annum 14. et foemina an. 12. compleat: *furiosi: prodigi juridice: surdus, et mutus: captivi apud hostes:* et plures alii, de quibus *cit. tit.* 26. *a n.* 5.

Titulus XIII. De exhaeredatione liberorum. Liberi, vel haeredes instituendi sunt, vel nominatim exhaeredandi in testamento, expressa causa exhaeredationis; secus testamentum non valet. Nomine liberorum veniunt etiam posthumi emancipati, et adoptivi. Vide *cit. tit.* 26. *a n.* 15.

Titulus XIV. De Haeredibus instituendis. Haeredes institui possunt tam liberi homines, quam servi proprii, aut alieni, unus, vel plures usque in infinitum, eisque haereditas dividitur plerumque in 12 uncias. Haec institutio fieri potest, vel pure, vel conditionate sub conditione honesta, et possibili: conditio vero turpis, aut impossibilis; uti est adjectio *ex certo tempore, vel ad certum tempus*, habentur pro non scriptis. Vide *cit. tit.* 26. *a n.* 24.

Titulus XV. De vulgari substitutione. Substitutio est secunda institutio in locum primi haeredis. *Vulgaris* a vulgo,

seu a quocunque fieri potest in casum, quo primus haeres *non erit:* qui casus vulgaris est duplex: *impotentiae*, si ob defectum aliquem primo institutus haeres esse non potest: et *noluntatis*, si haeres esse non vult v. g. *Titius haeres esto, et si Titius haeres non erit, Cajus haeres esto.* Vide *cit. tit.* 26. *a n.* 23. et 36.

Titulus XVI. De Pupillari substitutione. Hanc faciunt parentes liberis impuberibus in potestate constitutis; verbi gratia sub hac forma; *Titius filius meus haeres esto, et si haeres fuerit, et impubes decesserit, Cajus haeres esto.* Quasi-pupillaris substitutio est, qua parentes utriusque sexus filio furioso, aut mente capto alium haeredem substituunt in casum, quo filius in tali statu constitutus sinè testamento decederet. Vide *cit. tit.* 26. *a n.* 37.

Titulus XVII. Quibus modis testamenta infirmentur. Testamenta Jure, seu valide facta infirmantur 1. dum testatore in eodem statu juridico permanente, testamentum *rumpitur agnatione* posthumi, vel *arrogatione*, vel *mutatione voluntatis*; quá prius testamentum cassatur, et alterum legitime conditur. 2. Dum testamentum *irritatur* propter mutatum statum testatoris; ut si maximam, mediam, vel minimam capitis diminutionem patiatur. 3. Dum testamentum *destituitur* per repudiationem haereditatis delatae. Ex his capitibus dicitur testamentum ipso Jure *ruptum*, *irritum*, et *destitutum: injustum* vero est, quod ab initio non valet: quale etiam est, si princeps litis causa, haeres instituatur, vel in testamento imperfecto haeres scribatur, §. *fin. h. t.* Vide *cit. tit.* 26. *n.* 69.

Titulus XVIII. De inofficioso testamento. Querela *inofficiosi* testamenti, seu contra officium pietatis conditi, competebat liberis, qui in testamento paterno injuste exhaeredati, aut praeteriti sunt; ad hoc, ut rescindatur, et haereditas ab intestato capiatur. Hodie testamenta inofficiosa videntur ipso Jure nulla per *Nov.* 115. *c.* 3. *in fin.* Vide *cit. tit.* 26. *n.* 70. Si liberi instituti sunt, non tamen in portione aequa, legitimam adaequante, non agunt *querela inofficiosi*, sed actione ad supplementum. §. 3. *h. t.* Legitima olim fuit *quarta*, seu *quadrans*; hodie est *tertia* pars, hoc est triens totius assis, seu haereditatis pro liberis quatuor, vel paucioribus; et *media* pars, seu semissis pro quinque, seu pluribus liberis; *cit. tit.* 26. *n.* 33. et *seqq.*

Titulus XIX. De haeredum qualitate, et differentia. Haeredes alii sunt *necessarii* tantum, qui instituti necessario adire debent haereditatem, uti servi. Alii sunt *sui*, et *necessarii*, qui necessario institui debent; et olim necessario adire debebant haereditatem, seu ei se immiscere, ut liberi in patria potestate constituti. Hodie vero propter beneficium *abstentionis* non tenentur se immiscere haereditati, licet a parentibus necessario institui debeant haeredes: quo in punto exequati sunt eis liberi emancipati. Alii denique haeredes sunt *extranei*, seu *voluntarii*, qui nec necessario institui, nec necessario adire debent haereditatem, ut fratres, consanguinei, et alii quicunque. Vide *cit. tit.* 26. *num.* 22. et 25.

Titulus XX. De Legatis. Legatum objective est res aliqua singularis, una vel plures, alicui a testatore relicta, directis verbis v. g. *Titio lego centum:* si vero fiat verbis ad haeredem directis v. g. *Lucium haeredem meum rogo,* hoc est mando, *ut Titio det centum,* vocatur *fideicommissum particulare*; sed haec duo a Justiniano exaequata sunt. De legatis vide *cit. tit.* 26. *n.* 40. et *seqq.*

Titulus XXI. De Ademptione Legatorum. Tunc legata *adimuntur,* dum a testatore revocantur vel in eodem testamento, vel in codicillis: tunc vero *transferuntur,* dum uni adempta, alteri applicantur a testatore v. g. *vineam, quam Titio legavi, lego Cajo h. t.*

Titulus XXII. De Lege Falcidia. Lex ista, seu plebiscitum a Falcidio Tribuno plebis latum, providet haeredi excessivis legatis gravato, ut si pro sua portione quartam non habeat, proportionaliter ex omnibus legatis tantum detrahat, quantum necesse est ad quartam constituendam. Et haec quarta detracta vocatur objective *Falcidia.* Vide in Jur. Can. *cit. tit.* 26. *n.* 42. et *seqq.*

Titulus XXIII. De Fideicommissariis haereditatibus, et ad Senatusconsultum Trebellianum. Haereditas fideicommissaria, seu fideicommissum universale objective spectatum, est tota haereditas, vel certa illius pars v. g. triens, semissis etc. quam haeres institutus a testatore rogatus, seu gravatus, tenetur restituere haeredi oblique substituto, seu fideicommissario; ut si testator dicat: *Titius haeres esto, cumque rogo* hoc est mando, *ut haereditatem, vel quadrantem haereditatis restituat Cajo.* Is, qui restituit, vocatur *haeres fiduciarius,* seu *gravatus,* is, cui restituit, vocatur *haeres fideicommissarius:* id, quod restituitur, vocatur *fideicommissum.* Ne vero haeres institutus parum, vel nihil ex haereditate caperet, provisum est ei per senatusconsultum Trebellianum, et Pegasianum, ut detrahere possit quartam totius, vel partis haereditatis, quae quarta communiter vocatur *trebellianica.* Vide *cit. tit.* 26. *num.* 40. 44. et *seqq.*

Titulus XXIV. De Singulis rebus per fideicommissum relictis. Fideicommissa particularia, quibus singulae res, hoc est res particulares relinquuntur, exaequata sunt legatis; adeoque quae legari, etiam fideicommitti possunt; uti res, et libertates: imo ipse legatarius, vel fideicommissarius gravari potest, ut alteri aliquid restituat; dummodo non gravetur in plus, quam a testatore acceperit. Vide *cit. tit.* 26. *n.* 42.

Titulus XXV. De Codicillis. Codicillus est ultima voluntas minus solemnis, ad cujus validitatem quinque tantum testes sufficiunt; et fieri potest etiam non condito testamento; et in eo fieri possunt legata, fideicommissa; non tamen directa haeredis institutio, sicut in testamento; alias institutio talis, ne pereat, flectenda est in substitutionem, et fideicommissariam haereditatem, *l.* 29. §. 1. *ff. qui testamenta facere possint.* Vide *cit. tit.* 26. *n.* 66. ubi cetera invenies de ultimis voluntatibus, quae hic repetere superfluum foret.

INSTITUTIONUM

CIVICO-CANONICARUM

LIBER TERTIUS

1. In hoc libro continuatur tractatio de secundo objecto materiali Juris, seu *De Rebus* universis acquirendis successione ab intestato, arrogatione etc. item de rebus incorporalibus, seu obligationibus acquirendis ex contractu, et quasi contractu, ex maleficio, seu delicto, et quasi-delicto; de quibus *seq. lib.* 4. *tit.* 1. *usque ad* 5. inclusive: quo usque aliqui extendunt hunc librum tertium, alii vero lib. 4. inchoant a *tit. de obligationibus;* quia obligatio tanquam mater *actionis* referenda videtur ad actiones, de quibus *lib. seq.* Porro ea, quae hic traduntur de successionibus ab intestato per primos 10. titulos, fere omnia immutata sunt, et observantur Jura nova ut reperies in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 27. Similiter tractationem plenam de obligationibus, contractibus, et delictis reperies in Jure Can. *lib.* 3. et 5. adeoque in praesenti sufficiet voces aliquas explanare, ut in prioribus titulis factum.

2. *Titulus I. De Haereditatibus, quae ab intestato deferuntur.* Tunc locus est successioni legitimae, seu ab intestato, dum testator vel nullum testamentum fecit, vel illud non-Jure, seu invalide fecit; vel quod fecit valide, hoc ruptum, aut irritum factum est. Qui autem, et quo ordine succedant hodie ab intestato vide in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 27.

3. *Titulus II. De Legitima Agnatorum successione.* Traditur hic, quomodo olim agnati proximi, per lineam masculinam descendentes ex L. XII. Tabb. successerint ab intestato.

4. *Titulus III.* et *IV.* De Senatus Consulto Tertylliano, vi cujus mater liberis: et *Orficiano*, vi cujus liberi matri suae succedebant ab intestato.

5. *Titulus V. De Successione Cognatorum.* Deficiente ordine 1. Suorum, ac emancipatorum, et secundo ordine agnatorum, in tertio ordine Jurepraetorio succedebant *cognati* per *Unde Cognati.*

6. *Titulus VI. De Gradibus Cognationum.* Quo modo computentur gradus cognationum de Jure Civ. in ordine ad haereditates, vide *cit. tit.* 27. *n.* 14.

7. *Titulus VII. De Servili Cognatione.* Haec datur inter liberos servorum. De Jure Justinian. filii libertinorum, sive ante, sive post manumissionem nati, modo liberi sint, succedunt parentibus; imo et fratres fratribus, jure patronatus sopito; nam hoc aequum videbatur.

8. *Titulus VIII. De Successione Li-*

patronus succedat suis libertis; sed hi apud nos non dantur.

9. *Titulus IX. de Assignatione Libertorum.* Olim patronus suo filio, aut filiae assignare potuit libertum, aut libertorum. In *h. t.* explicatur quomodo bertam, cui succederent tanquam patroni.

10. *Titulus X. De Bonorum Possessionibus.* Praemissi sunt duo modi acquirendi *res universas*, scil. successio testamentaria, et ab intestato; hic ponitur tertius modus, seu *Successio Praetoria*, quae dicitur *Bonorum possessio*, a Praetore introducta, quia Praetor haeredem facere non potest, sicut lex, sed bonorum possessorem: licet in effectu parum differant haec duo. Vide *cit. tit.* 27. *n.* 9.

11. *Titulus XI. De Acquisitione per arrogationem.* Arrogatio est quartus modus res universas acquirendi: et quidem hodie bona arrogati tantum quo ad usumfructum acquiruntur arrogatori: deinde bona profectitia quo ad dominium, et usumfructum; bona vero castrensia nullo modo: nam Justinianus in hoc puncto arrogatos exaequavit liberis naturalibus. §. 2. *h. t.* Jam si arrogatus pubes moriatur in familia adoptiva, proprietas bonorum transit ad arrogantem; nisi adsint personae, quae patribus in successione praeferuntur, ut liberi arrogati. *l. fin. C. commun. de Success.* Si vero moriatur impubes, bona ejus transeunt ad agnatos etiam remotiores ex Constit. D. Pii §. 3. *de adoption.* E contra arrogator tenetur arrogatum defendere ratione debitorum, etiam ante arrogationem contractorum: nam qui sentit commodum, debet etiam sentire onus.

12. *Titulus XII. De eo, cui libertatis causa bona addicuntur.* Quintus modus res universas acquirendi est addictio bonorum libertatis causa ex Const. D. Marci, pro illo casu, quo libertates in testamento, vel ab intestato dantur, et nullus vult haeres esse: tunc enim is, cui libertas relicta est, poterit petere bona testatoris sibi addici; modo det idoneam cautionem de debitis in solidum solvendis. Ceteros autem servos, quibus libertas relicta est, non aliter suos libertos faciet, nisi isti consentiant. Hodie deficientibus servis, fere deficiunt ista Jura.

13. *Titulus XIII. De Successionibus sublatis, quae fiebant per bonorum venditiones, et Senatus Consulto Claudiano.* Sextus modus res universas acquirendi olim fuit *Bonorum Emptio*, dum quis bona debitoris a creditoribus venum exposita emit; atque ita factus est successor debitoris. Sed scrupulosis solemnitatibus antiquatis, hodie creditores, implorato officio Judicis, jubentur bona possidere, atque de illis pro quantitate debiti disponere. *Nov.* 53. *l.* 7. *ff. quib. ex caus. in poss. eat.* Septimus modus res universas acquirendi olim erat ex Senatus Consulto Claudiano, vi cujus bona mulieris libera, quae servo alieno se prostituit, acquirebantur domino istius servi, et ipsa mulier fiebat ancilla ejusdem domini cum prolibus ex tali contubernio natis. §. *fin. h. t. l.* 6. 11. *C. Theod. ad Senatus Consultum Claud.* Quod indignum ratus Imp. Justinian. dispositionem Senatus Consulti sustulit, neque eam suis Digestis inseri permisit.

Connexio Praecedentium, et Consequentium.

Hactenus tractatum est de modis, quibus acquiruntur res, tam singulae, quam universae: nunc de modis, quibus acquiruntur obligationes ex contractibus, vel quasi-contractibus: de quibus fusius ago in Jure Can. *lib.* 3. *a tit.* 14.

14. *Tit. XIV. De Obligationibus.* Obligatio est Juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendae secundum nostrae civitatis Jura. Juxta quam definitionem obligatio summa divisione dividitur in *civilem* stricte, quae ex aliqua specie Juris civilis, et *praetoriam*, quae ex Jure praetorio descendit. Alioquin obligatio dividitur in *naturalem*, quae ex solo Jure naturali descendit; uti ex pacto nudo, et *civilem* communiter talem, quae ex Jure naturali, et simul civili descendit; ob quod etiam dici solet *mixta*; uti sunt fere omnes obligationes ex contractibus, et *pure civilem*, quae ex solo jure civili, et non ex naturali descendit; uti est literarum obligatio, non-numerata pecunia. Hanc ultimam multi negant. 2. Obligatio dividitur in 4. species: *ex contractu*, *ex quasi-contractu*, ex *maleficio*, et *quasi-maleficio*, seu *delicto*. Obligationes ex contractu, vel quasi, aliae sunt *reales*, aliae *verbales*, aliae *literales*, seu *chirographariae*, aliae *consensuales*: siquidem obligatio contrahitur aut *re*, aut *verbis*, aut *literis*, aut *consensu*. Vide in *Jur. Can. lib.* 3. *tit.* 14. *n.* 1. *usque ad* 22.

15. *Titulus XV. Quibus modis re contrahitur obligatio.* In *h. t.* explicantur quatuor contractus *reales: mutuum*, de quo *l.* 5. *tit. de usur. commodatum*, *depositum*, *pignus*, de quibus *lib.* 3. *tit. de commod. deposit. pignor.* et unus quasi-contractus *realis*, *indebiti solutio*, de qua *lib.* 3. *tit.* 22. *n.* 28. in Jur. Can.

16. *Titulus XVI. De Verborum Obligationibus.* In *h. t.* cum quatuor seqq. explicatur contractus, et obligatio verbalis, quae oritur ex stipulatione, de qua *lib.* 3. *tit.* 22. *n.* 14. in Jur. Can. Hodie scupulositas formulae stipulationis jam fere exolevit; quia nunc omnis seria promissio acceptata vim habet stipulationis, paritque obligationem, et actionem civilem.

17. *Titulus XVII. De duobus Reis stipulandi, et promittendi. Duo vel plures Rei stipulandi* sunt, qui stipulatur sibi aliquid ab altero dari, vel fieri, et promissor una responsione utrique, vel pluribus respondet v. g. utrique, vel cuique vestrum dare spondeo. Duo *Rei promittendi* sunt, dum uni stipulanti plures aliquid simul promittunt. v. g. *Titi, et Maevi spondes centum dare?* utroque respondente: *spondeo*, Titius, et Maevius fiunt *Correi promittendi*. In aliis contractibus vocantur *Correi credendi*, quibus aliquid debetur, et *Correi debendi*, qui debent aliquid alteri. Debitum ex hujusmodi obligationibus est *in solidum*, quia solidum singulis debetur, et promittentes singuli in solidum tenentur §. 1. *h. t.* aequitas tamen suadet, ut unus solidum solvens regressum habeat contra alterum pro dimidio debito, quasi negotium ipsius gessisset; imo beneficium

divisionis non videtur Correis debendi denegandum *Nov.* 89. *c.* 5. *Auth. Hoc ita. C. h. t.* ex quo emendatur *l.* 2. *C.* et *l.* 2. 11. *ff. eod.* Ceterum non repugnat, ut ex duobus reis promittendi, alius *pure*, alius *sub conditione*, aut *in diem* obligetur. §. *fin. h. t.*

18. *Titulus XVIII. De Stipulatione Servorum.* 1. Servus, non quidem ex propria persona, sed ex persona domini (vel haereditatis jacentis ceu dominae) jus habet stipulandi, et quidquid rerum acquirit, domino acquirit. Liberi quoque in potestate patria positi stipulando acquirunt patri; et quidem peculium profectitium plene, adventitium quo ad usumfructum: castrense nullo modo, sed sibi. Manz. 2. Si servus *factum* stipuletur v. g. ire; vel agere per fundum alterius, obligatio quidem, et actio sustinetur in persona domini; ipsum vero factum solus servus, non dominus, exercere potest; ut ire per fundum alienum §. 2. *h. t.* 3. Servus communis communiter acquirit utrique domino; nisi specialiter jussu, aut nomine unius stipuletur: vel si alteri acquiri nequeat: tunc enim solidum uni domino acquiritur. §. *fin. h. t.*

19. *Titulus XIX. De divisione stipulationum.* Stipulationes aliae sunt *judiciales*, aliae *praetoriae*, et aliae *conventionales*, aliae *communes* sive sint praetoriae, sive Judiciales *pr. h. t. Judiciales* sunt quae fiunt ad praeceptum Judicis; ut cautio *de dolo*, ne v. g. pendente judicio, res destruatur, cautio *de persequendo servo, qui in fuga est*, ne ipsum v. g. alteri legatum, haeres abire sinat etc. 2. *Praetoriae* sunt, quae descendunt ex Edicto Praetoris; et plerumque implorato nobili officio conceduntur; ut cautio de *damno infecto*, de *legato*, vel *fideicommisso* custodiendo in casu, quo sub conditione, vel in diem relictum est. Huc etiam spectant cautiones aedilitiae v. g. duplae in casum evictionis *l.* 56. *ff. de eviction.* de indemnitate, si res vitiosa vendita est *l.* 1. §. 1. *ff. de Ædil. Edict.* 3. *Conventionales*, quae fiunt ex conventione partium, suntque innumerae, sicut negotia. 4. *Communes*, quae jussu Praetoris extra judicium, vel officio Judicis in judicio fiunt v. g. *rem pupilli salvam fore, rem ratam haberi* etc. Vide in Pandectis *lib.* 46. *tit.* 4. et *seqq.*

20. *Titulus XX. De inutilibus stipulationibus.* Stipulatio, cujus materia est omnis res dominio nostro subjicibilis, redditur vitiosa, seu inutilis ex pluribus capitibus: 1. Si fiat circa rem impossibilem, sacram, religiosam, et extra commercium humanum positam, turpem, vel suam, aut circa factum alienum, quod non est in potestate promittentis. §. 1. 2. *h. t.* Neque sanatur talis stipulatio, si referatur ad tempus habile v. g. dum res sacra erit profana, dum liber homo erit servus: quia funestum est expectare eventum talis conditionis. 2. Si quis extraneae personae stipuletur, nihil agit, nisi sola solutio in extraneum referatur, ut *mihi, aut Sejo dare spondes.* Si qui, vero sibi, et alteri stipuletur, valet quidem stipulatio in dimidium, sed non in solidum §. 3. 4. *h. t.* 3. Si responsio incongrua fiat, ut si interrogeris pure, et respondeas conditionate. Eo tamen casu, quo quis stipulatur decem

aureos, et tu promittis quimque, non subsistit quidem stipulatio quo ad decem, ut loquitur Imp. §. 5. *h. t.* bene vero quo ad quinque: in qua summa ambo conveniunt, neque utile per inutile vitiandum est. 4. Si stipuletur quis ab eo, cujus juri subjectus est, et e contra; vel mutus, furiosus, vel a pupillo sine auctoritate tutoris. Pupillus tamen intellectum habens per se recte stipulatur. §. 6. 7. 8. 9. 10. *h. t.* 5. Si adjiciatur conditio impossibilis affirmative. v. g. *si digito coelum attigero, dare spondes?* at negative valet: *si digito coelum non attigero*, non tamen inter absentes. §. 11. 12. *h. t.* 6. Stipulatio concepta in tempus mortis, vel pridie mortis, vel praepostere, ut *si navis ex Asia venerit, hodie dare spondes;* valet, quia contractus ex conventione legem accipiunt. §. 13. et *seqq. h. t.* 7. Si erretur in corpore, seu re, ut si tu Stichum stipuleris, et alter de Pamphilo sentiat. §. 23. *h. t.* 8. Qui stipulatur hoc anno, vel hoc mense sibi dari, non potest petere, nisi lapso toto anno, aut mense. §. 26. *h. t.* nam totum illud tempus est in favorem debitoris, additurque solutionis differendae causa. §. 2. *Inst. de Verb. Oblig.* At si quis *annuum quid, quot annis, in annos*, vel *menses stipuletur*, pura est stipulatio, et statim a principio anni; vel mensis recte petitur. v. g. *decem quoad vivam*, vel *in annos singulos dare spondes?* §. 3. *In.* et *l.* 56. §. 4. *ff. de Verb. Oblig.* nam hoc casu tempus additur favore creditoris, non differendae, sed multiplicandae obligationis causa. 9. Si fundum, vel hominem stipuleris, stipulatio quidem pura est, sed civiliter intelligenda, ut traditio fiat tempore commodo. §. *fin. h. t.* quia creditor non statim debitorem *cum sacco adire debet. l.* 105. *ff. de solution.* Cetera vide in textu hic, et *tit. ff. de Verb. Oblig.* et *tit. C. de inutil. stipul.*

21. *Titulus XXI. De Fidejussoribus.* In *h. t.* continuatur materia stipulationum, quia fidejussio fit per stipulationem; estque obligatio accessoria, quae omnibus obligationibus principalibus accedere potest ex hoc, ut creditoribus diligentius cautum sit. Vide in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 22.

22. *Titulus XXII. De litterarum obligationibus.* In *h. t.* agitur de tertia specie contractuum, seu de contractu chirographario, qui fere in uno tantum casu fieri solet, dum quis in chirographo confitetur, se numeratam pecuniam accepisse, quam tamen non accepit. Ex hoc chirographo scribens obligatur saltem mere civiliter; ei tamen succurritur per exceptionem pecuniae non-numeratae; quam intra biennium opponere potest. Vide in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 22. *n.* 15.

23. *Titulus XXIII. De obligationibus ex consensu.* In *h. t.* agitur de contractibus consensualibus in genere, ita dictis, quod solo consensu contrahantur, ut neque scriptura, neque praesentia contrahentium, neque verba formalia, neque traditio rei sit necessaria; sed sufficiat, quocunque modo consensus mutuus explicetur. Tales contractus sunt bonae fidei, et numerantur seqq. *Emptio-venditio, locatio-conductio, societas, mandatum*, de quibus agitur titulis 24. 25. 26. 27. Vide in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 17. et *seqq.*

24. *Titulus XXVIII. De obligationibus ex quasi-contractu*, seu *quae ex quasi-contractu nascuntur*. In *h. t.* agitur de illis obbligationibus, quae ex praesumpto consensu oriuntur, non vero proprie ex contractu, vel delicto, cujusmodi sunt: *Negotiorum gestio*, *tutela*, et *curatela*, *communitas rei singularis* absque societate, *communio familiae herciscundae*, seu aereditatis dividendae, *aditio aereditatis* in ordine ad legata exolvenda, *indebiti solutio*. De quibus in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 22. *n.* 23.

25. *Titulus XXIX. Per quas personas nobis obligatio acquiritur*. A regula generali, secundum quam quisque sibi acquirit, excipiuntur personae potestati subjectae, per quas nobis obligatio, et actio acquiritur: et quidem 1. Quod per servos acquiritur, totum nostrum est; quod vero acquiritur per liberos in potestate patria constitutos, attenditur ratio peculii, juxta dicta supra *tit. per quas pers. cuique acq.* 2. Servi fructuarii, alieni, et liberi homines, quos bona fide pro servis nostris possidemus, acquirunt nobis obligationem tantum ex duabus causis, scilicet *ex operis suis*, et *re nostra*. 3. Servus communis communiter utrique domino acquirit, nisi specialiter jussu, vel nomine unius stipuletur. *h. t.* 4. Persona extranea, uti procurator, licet nobis res acquirat, non tamen obligationes, seu actiones, saltem directas, ut dictum supra *cit. tit.*

26. *Titulus XXX. Quibus modis tollitur obligatio*. Absolutis modis, quibus obligatio contrahitur ex contractibus, vel quasi, in *h. t.* ponuntur modi, quibus obligatio distrahitur, seu tollitur: cujusmodi principales sunt *Solutio*, *acceptilatio*, *novatio*, *mutuus consensus*, et alii, de quibus in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 23.

INSTITUTIONUM

CIVICO-CANONICARUM

LIBER QUARTUS

De Actionibus.

Principale objectum materiale hujus libri sunt *Actiones* tam civiles, quam criminales: prius tamen, quam de iis agat Imperator, praemittit quaedam delicta privata, et quasi-delicta, ex quibus obligatio contrahitur. Cum vero de his agam in Jure Can. hic tantum nomina eorum insinuabo.

1. *Titulus I. De obligationibus, quae ex delicto nascuntur*. Rubrica ista est

una ex illis, quae sunt strictiores nigro, seu textu supposito, cum in *h. t.* agatur non tantum de delictis in genere, sed etiam de furto in specie. Quamvis autem delictum theologice committi possit solo consensu; juridice tamen non censetur committi, nisi prorumpat in actum exteriorem sensibilem; et ideo Imp. *pr. h. t.* dicit, obligationes ex maleficio, et quasi, *unius generis esse*, puta summi: *nam omnes ex re nascuntur, id est, ex ipso maleficio, veluti ex furto, rapina* etc. Furtum est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel usus, aut possessionis: adeoque furtum committitur, si quis invito domino dolose rem ejus auferat, vel ea utatur, vel possessionem ejus retineat. Poena furti *manifesti*, in quo fur deprehenditur, est *quadruplum;* et furti *nec manifesti*, in quo fur non deprehenditur, est duplum. Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 18.

2. *Titulus II. De Vi bonorum raptorum.* In *h. t.* agitur de rapinae delicto, cujus poena, est triplum. Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 17. *n.* 5.

3. *Titulus III. De Lege Aquilia.* In *h. t.* agitur de damno dato per dolum, culpam latam, levem, aut levissimam; ut si quis sine ullo suo commodo servum alienum, aut pecudem occidat, aedes succendat, vel aliud quid rumpat, frangat, adurat. Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 36. *a n.* 15.

4. *Titulus IV. De Injuriis.* In *h. t.* agitur de delicto *contumeliae*, seu injuriae specialiter sumptae, dum quis alium inhonorat vel *facto reali*, illum fustibus caedendo, verberando, vel *verbo* aut *scripto* contumelioso, dicendo illum esse adulterum, furem etc. Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 36. *a n.* 1.

5. *Titulus V. De Obligationibus, quae ex quasi-delicto nascuntur.* In *h. t.* enumerantur quasi-delicta, scil. *imperitia*, et *imprudentia* Judicis male judicantis, quasi delictum *effusi, dejecti, suspensi, exercitoris* navis, cauponae, et stabuli malis hominibus, et in suo officio delinquentibus utentis. Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 36. *a n.* 31.

TITULUS VI.

De Actionibus.

Hic incipit tractatio de tertio objecto materiali Juris; scil. de *Actionibus* per totum fere Jus vagantibus. Cum vero notitia *Actionum* sit summe utilis, et necessaria, paulo fusius de illis agam; ita tamen, ut a methodo doctrinaliter scribendi non recedam.

§. I.

Tabula Generalis Actionum.

1. 1. Actio ex parte *materiae* dividitur in *realem*, quae oritur ex jure in re; uti est *reivindicatio* pro rebus corporalibus; actio *confessoria*, et *negatoria* pro incorporalibus; *publiciana ; rescissoria ; serviana, et quasi-serviana,* seu *hypotecaria :* et *personalem*, seu condictionem, quae oritur ex contractu, vel quasi, ex delicto, vel quasi; uti sunt omnes actiones ex contractibus, et delictis descendentes.

2. 2. Actio ex parte *causae efficientis* dividitur in *civilem*, et *praetoriam* §. 3. *h. t. Civilis* est, quae descendit ex

tur commodanti contra commodatarium: *contraria* vero datur commodatario contra commodantem, si quid in rem commodatam expendere debuit. Tales actiones etiam sunt *depositi, mandati, negotiorum gestorum, pignoratitia, tutelae, curae.*

13. 13. Actio ex parte *rei petitae* dividitur in *universalem*, qua res universa petitur v. g. titulo successionis ex testamento, ab intestato, arrogationis etc. et *generalem*, qua res plures diversae, attamen sine universitate petuntur; ut actio negotiorum gestorum, tutelae, pro socio etc. et *singularem*, qua res una petitur; ut haec domus.

14. 14. Actio ex *ordine*, et *modo agendi* dividitur in *principalem*, quae per se deducitur in judicium; *praeparatoriam*, quae sternit viam ad principalem, sicut *actio ad exibendum* est praeparatoria ad vindicationem; et *incidentem*, quae intra judicium ratione causae principalis incidit, seu emergit.

15. 15. Actio ex *radice sua*, seu *fundamento* dividitur in *nativam*, quae nascitur ex materia, seu obligatione praeexistente; et *dativam*, quae licet strictam causam, et obligationem non habeat, tamen ob aequitatem, aut consuetudinem datur a lege, vel Praetore. Quotiescunque igitur lex, aut canon aliquam actionem concedit, neque nomen ejus exprimit, est actio dativa, seu condictio ex tali lege, aut canone; ut condictio ex *l.* 8. *si unquam. C. de revocand. donat.* condictio ex *c.* 18. *saepe. de restitut. spoliat.*

16. 16. Actio ex fine dividitur in *civilem*, qua sive ex contractu, sive ex delicto, sive ex alio titulo agitur civiliter ad privatum commodum actoris; et *criminalem*, qua tantum ex delicto agitur criminaliter ad vindictam publicam, seu ad poenam corporalem, vel pecuniariam Fisco applicandam; et haec actio vocatur *accusatio.*

17. 17. Praeterea actio dividi potest omnibus modis, quibus dividitur judicium; qua de re vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 1. Has divisiones summarie huc attuli, ut quoddam generale systema actionum conspiceretur, et facilior esset transitus ad specificam actionum tractationem.

§. II.

De Natura, et prima Divisione Actionum.

18. Q. I. *Quid sit actio in genere?* R. Est *jus persequendi in judicio, quod sibi debetur pr. h. t. Dicitur* 1. *jus,* hoc est potestas legitima a Jure concessa: cum enim actio non sit res corporalis, recte numeratur inter jura, seu res incorporales. *Dicitur* 2. *persequendi in judicio*, per modum differentiae ab aliis juribus: nam dominium est jus disponendi de re; ususfructus est jus utendifruendi; haereditas est jus succedendi in bonis defuncti etc. sola autem actio est jus persequendi in judicio, seu jus insistendi apud Judicem pro eo, quod petitur, ne quis sibi debitum propria auctoritate extorqueat contra *l.* 7. *C. unde vi. Dicitur* 3. *quod debetur:* ubi verbum *debetur* accipitur in ampla significatione, non tantum pro eo, quod debetur, et nostrum non est; sed etiam pro eo, quod quidem nostrum est; attamen de-

betur nobis quo ad possessionem, et detentionem; sicut in rei-vindicatione: sic enim Ulp. *l.* 178. §. *fin. ff. de Verb. Sign.* ait: *Hoc verbum* DEBUIT *omnem omnino actionem comprehendere intelligitur.* Ex quo patet hic definiri non tantum actionem personalem, quae persequitur *debitum juris*, ut nostrum fiat, sed actionem in genere, prout convenit reali, et personali, atque abstrahit a *debito juris*, et *facti.*

19. Q. II. *An actio adaequate dividatur in realem, et personalem?* R. affirmative ex §. 1. *h. t. Omnium autem actionum summa divisio in duo genera deducitur: aut enim in rem sunt,* aut *in personam.* Ratio est in textu posita: nam vel agimus contra eum, qui nobis jure obligatus est, seu tenetur nobis obligatione ex contractu, aut delicto; et sic datur actio *personalis*, ita dicta, quod sequatur personam obligati, sicut lepra leprosum: vel agimus contra eum, qui nullo jure nobis obligatus est; movet tamen nobis controversiam possidendo, aut detinendò rem nostram; et sic datur actio *realis*, ita dicta, quod rem sequatur, persona non attenta: alius vero modus agendi, qui ab his duobus sit substantialiter diversus, non est assignabilis; ergo divisio ista est adaequata. *Dices:* Quatuor in Jure enumerantur genera actionum: Actio pure realis, pure personalis, actio mixta ex utraque §. 20. *h. t.* actio personalis *in rem scripta. l.* 9. §. *fin. ff. quod met. caus. l.* 3. §. 3. *ff. ad exhibend.* R. cetera membra actionum non constituere diversitatem substantialem, sed accidentalem: nam actiones *mixtae* in rem, et personam: uti *petitio haereditatis, familiae herciscundae, communi dividundo*, et *finium regundorum*, per se, et principaliter sunt reales; licet quandoque, et per accidens eis admisceatur aliquid de actione personali, si concurrant praestationes personales cum ipsa re solvendae. Actiones in *rem scriptae* sunt per se personales; ut actio *quod metus causa.* §. 31. *v. in personam h. t.* et actio ad exhibendum *cit. l.* 3. §. 3. *ff. ad exhib.* Similiter interdicta re ipsa sunt personalia, etsi in rem concepta: ut suis locis dicetur.

20. Q. III. *Quid sit actio realis, et personalis?* R. 1. *Realis* est jus persequendi in judicio id, quod nostrum est; ab alio tamen possessum, aut detentum. *arg.* §. 1. *h. t.* fundatur enim haec actio in jure reali; uti est dominium, ususfructus, servitus, pignus etc. Sit casus: equus meus a me profugus detinetur apud te; ususfructus mihi constitutus in tuo praedio denegatur mihi a te: quaero qua actione te conveniam pro restituendo equo, et relinquendo usufructu? R. actione reali; quia in utroque casu actio nascitur ex jure reali.

21. R. 2. Actio personalis est jus in judicio persequendi id, quod alter nobis debet ex contractu, vel delicto. *arg.* §. 1. *h. t.* fundatur enim haec actio non in ipsa re, sed in persona nobis obligata. Sit casus: Emi a te equum pecunia numerata, quem mihi non tradidisti; vel facta stipulatione promisisti mihi usumfructum in tuo praedio: quaero, qua actione te conveniam pro equo tradendo, vel usufructu realiter constituendo? R. actione personali; quia in utroque casu actio oritur ex obligatione contra-

ctus. Similiter si equum meum vulnerasti, aedes meas incendisti, conveniam te actione personali ex delicto. De Jure reali, et personali recole, quae docui supra.

22. Q. IV. *In quibus differant actio realis, et personali?* R. in nomine, causa, modo proponendi, et petendi: nam actio personalis est stricte actio, seu condictio; fundatur in titulo, seu causa, specifica contractus, aut maleficii; proponitur cum medio determinatae, et specificae obligationis v. g. ex empto, locato, eaque petitur, ut reus condemnetur ad aliquid dandum, vel faciendum, prout obligatus est: e contra actio realis vocatur *petitio* *l.* 178. §. 2. *ff. de Verb. Sign.* fundatur in jure reali; proponitur cum medio proximo v. g. ex titulo dominii, non assignando causam remotam, ex qua dominium quaesitum est: et illa petitur, ut actor declaretur dominus rei, et cons. res ei ab alio possessa, vel detenta, restituatur. Manz. hic §. 1. *a n.* 29.

§. III.

De Actionibus Realibus tam Civilibus, quam Praetoriis.

23. Actiones reales civiles sunt tres: *Reivindicatio*, *Confessoria*, et *Negatoria*. Reales praetoriae sunt quatuor, vel potius quinque: *Publiciana*, *Rescissoria*, *Pauliana*, *Serviana*, et *Quasi-Serviana*. Quae in his, et aliis actionibus inquirenda veniunt, potissima sunt: *quid sit*, *cui*, *contra quem*, et *ad quid competat actio?*

24. Q. I. *Quid sit Rei-vindicatio? cui? contra quem?* et *ad quid competat?* R. 1. Vindicatio est actio realis, qua rem nostram ab alio possessam, vel detentam petimus. *l.* 25. *pr. ff. de O. et A.* nam vindicare idem est, ac suum ab alio petere. Qualitates hujus actionis sunt: quod sit *civilis*; quia legitimam causam habet, seu descendit ex Jure civili *XII. Tabb. Reipersecutoria*, quia per illam res nostra petitur. *Simplaris*, seu *in simplum;* quia ultra simplum rei, plus illa non petitur. *Stricti juris*; quia §. 28. *h. t.* non numeratur inter actiones bonae fidei. Ex recepto DD. usu dividitur in *directam*, quae descendit ex verbis legis; et *utilem*, quae descendit ex interpretatione legis.

25. R. *ad* 2. Vindicatio competit domino rei, cui proinde tanquam actori imcumbit probatio dominii ex modis acquirendi, per testes, instrumenta, praesumptiones, indicia, usucapionem, publicam famam. Bald. *Directa* competit dominio proprietatis, qui Jure-gentium, aut civili est dominus *l.* 23. *ff. de Rer. Vs.* ubi plura exempla reperies. *Utilis* competit domino utili, seu habenti dominium utile in re; uti est vassallus, et emphyteuta. *l.* 1. *in fin. ff. si ager. vectig.*

26. R. *ad* 3. Vindicatio competit adversus possidentem. *l.* 25. *pr. ff. de O. et A.* ibi: *semper adversus eum est, qui rem possidet.* Et quidem datur 1. contra cum, qui vere possidet sive civiliter, sive naturaliter. *l.* 9. *ff. de Rer. Vs.* 2. contra eum, qui possidet de facto tantum, seu pure detinet rem, et restituendi habet facultatem; ut commodatarius, depositarius, conductor, existens in possessione rei servandae causa. *cit. l.*

9. *in fin.* Sed hi detentores evitare possunt judicium, laudando dominum commodantem, deponentem etc. *l.* 2. *C. ubi in rem actio.* 3. Contra eum, qui dolo desiit possidere, hoc est, qui ex metu intentandae vindicationis rem data opera alienavit, ne apud se reperiretur. *l.* 27. §. 3. *ff. de Rer. Vs.* nam paria sunt possidere, et dolo desiisse possidere; cum dolus rem ipsam repraesentet. *l.* 131. *ff. de Req. Jur.*

27. R. *ad* 4. Vindicatio competit ad petendam rem suam corporalem, sive sit mobilis, aut se movens, sive immobilis soli, sive res singulae, sive universitas facti; sicut grex ovium; ita ut actor declaretur dominus, eique res petita tanquam sua restituatur. *l.* 1. §. 2. *l.* 23. *per tot. ff. de Rer. Vs.* Fructus autem rei in hanc actionem non veniunt, nisi nominatim petantur, vel accessorie cum vindicatione, vel implorato officio Judicis, vel condictione sine causa. *l.* 17. §. 1. *ff. l.* 5. et 12. *C. de Rer. Vs. l.* 25. §. 8. *ff. de Ædil. edict.* in quo vindicatio notabiliter differt ab haereditatis petitione, in quam fructus veniunt, etsi nominatim non petantur; cum fructus augeant haereditatem. *l.* 1. *C. de petit. haered.* E contra in hanc actionem non veniunt, res incorporales, universitas juris; ut est haereditas, tignum alienis aedibus junctum, liberae personae, ager militibus assignatus, peculium; cum pro his speciales actiones proditae sint. Ceterum, quia probatio dominii est difficillima, ideo Juris Consultus *l.* 24. *ff. de Rer. Vs.* suadet non intentari vindicationem, si quis *aliquo interdicto possit nancisci possessionem: quia longe commodius est ipsum possidere, et adversarium ad onera petitoris compellere, quam alio possidente petere.* De hac actione varios casus vide *tit. ff.* et *C. de Rer. Vs.*

28. Q. II. *Quid sit actio confessoria, et negatoria? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. *Confessoria* est actio realis, qua petitur res incorporalis, tanquam nostra. *arg.* §. 2. *h. t.* Dicitur *confessoria*, quia actor confitetur, seu asserit sibi competere jus reale in realiena; etsi id verbis negativis exprimat, v. g. *nego Titium aedes altius tollere posse;* quod idem est, ac dicere: *assero in aedibus Titii mihi competere servitutem altius non tollendi. Negatoria* est actio realis, qua negamus alicui competere jus aliquod in re nostra, sive id negativis, sive affirmativis verbis exprimatur. v. g. *assero me posse aedes altius tollere*; vel *nego vicino meo in aedibus meis competere jus*, seu *servitutem altius non tollendi.* Qualitates harum actionum sunt eaedem, quae vindicationis, ut dictum *n.* 24.

29. R. *ad* 2. Confessoria competit ei, qui praetendit jus aliquod in re aliena; et cons. jus istud reale sibi fuisse acquisitum legitime probare debet. *Directa* datur pro vindicandis servitutibus, et usufructu; cum lex de istis expresse loquatur §. 2. *h. t. tit. ff. si ususfr. petatur.* et *tit. ff. si servitus vindicetur. Utilis* vero ex interpretatione horum Jurium datur pro vindicandis aliis juribus; ut pro jure fodiendi arenam, venandi, piscandi in alieno, pro jure parochiae, praelaturae, jurisdictionis etc. 2. *Negatoria* competit ei, qui praetendit rem suam liberam esse a servitute, et jure

alterius: et quidem *directa* datur domino proprietatis; *utilis* vero domino habenti dominium utile. Item *directa* datur pro negando usufructu, et servitute, ut dictum de confessoria; *utilis* vero pro negandis aliis juribus; ut jure parochiae, jurisdictionis, venandi, lignandi etc.

30. R. *ad* 3. Confessoria datur contra dominum praedii servientis, et quemcunque extraneum, qui in usu servitutis, vel alterius juris impedit; uti etiam fructuario contra dominum non patientem utifrui *l.* 5. §. 1. *ff. si usufr. petant.* ne tamen servitus servitutis constituatur, fructuarius contra dominum, vel extraneum directe non vindicat servitutes praediales, sed indirecte, et in consequentiam, quatenus vindicando usumfructum, vindicat etiam cetera jura ad usumfructum pertinentia: quo sensu procedit *l.* 1. *pr. l.* 5. §. 1. *ff. si ususf. petat.* 2. Negatoria datur contra eum, qui in re nostra praetendit servitutem, vel aliud jus: vel aliter juribus istis utitur, quam fuerit constitutum. *l.* 2. 4. 8. 14. *ff. si servitus vind.* In qua actione negatoria actor regulariter relevatur ab onere probandi; quia Jus praesumit quamlibet rem esse liberam, donec probetur servituti obnoxia *l.* 8. *C. de Servit.* adeoque reus, qui praetendit jus in re aliena, probare debet illud legitime sibi acquisitum fuisse, nisi reus esset in notoria quasi-possessione servitutis; tunc enim, priori praesumptione elisa, actor probare deberet fundum suum esse liberum a servitute. Alciat. Mascard.

31. R. *ad* 4. Confessoria datur ad hoc, ut actor declaretur praetensum jus in re habere, et reus condemnetur ad cessandum ab impedimento fructus, atque interesse compensandum *l.* 2. 5. §. 5. et *fin. ff. si usufr. petat.* Negatoria vero datur ad hoc, ut vindicetur libertas rei nostrae, seu ut declaretur fundum actoris liberum esse a servitute, et jure alieno. Vide *cit. tit. ff. si usufr. petat.* et *tit. ff. si servit. vindic.*

32. Q. III. *Quid sit actio publiciana cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Publiciana est actio realis, qua res bona fide, et justo titulo a nondomino accepta, et nondum usucapta petitur ab illo, qui eam possidet, vel detinet. *arg.* §. 4. *h. t.* Actio ista est *praetoria* a Publico Praetore introducta ob aequitatem; quia in tali casu, quo res necdum usucapta ab altero detinetur, aequum est concedere actionem pro illa repetenda. *cit.* §. 4. *h. t.*

33. R. *ad* 2. Publiciana datur quasidomino, qui rem non usucaptam casu amisit; quatenus a Jure fingitur eam usucepisse, atque ita jus reale dominii acquisivisse; vi cujus actionem realem intentare possit. *ibid.* An vero publiciana concedi possit vero domino, saltem pro casu, quo probatio dominii est difficilis, controvertunt DD. Affirmativam satis probabilem defendo in meis Dispp. Jurid. *Disp.* 18. *Controv.* 3. ubi eam cumulari posse cum reivindicatione assero. Necesse autem est ex parte actoris, ut rem istam bona fide, et ex justa causa acceperit, seu cum habili titulo ad acquirendum dominium; uti est titulus empti, donati, dotis, legati etc. *ibid.*

34. R. *ad* 3. Publiciana datur contra possidentem, aut detinentem absque titulo *l. fin. ff. de Publician. in rem act.*

At contra dominum verum, aut contra titulo possidentem regulariter non datur: nam titulo possidens, practer titulum, in quo par est actori, insuper habet possessionem; conditio autem possidentis est potior. *reg.* 65. *in* 6.

35. R. *ad* 4. Publiciana datur ad persecutionem rei non usucaptae, ut restituatur, ac si fuisset vere usucapta, seu dominio actoris quaesita. De hac actione vide *tit. ff. de Public. act.*

36. Q. IV. *Quid sit atio recissoria? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Rescissoria est actio praetoria, per quam rescissa usucapione petitur res ab alio usucapta, acsi nunquam usucapta fuisset. *arg.* §. 5. *h. t.* Haec actio est superiori e diametro contraria; et ideo vocatur *quasi*, vel potius *anti-publiciana*; nam sicut publiciana usucapionem nondum completam adjuvat, et fingit eam intervenisse; ita rescissoria usucapionem completam dissolvit, et fingit eam non intervenisse. Quamvis autem actio ista numeretur inter reales, quia frequentius datur pro rebus usucaptis repetendis; si tamen detur pro rescindenda usucapione obligationis, et actionis personalis, erit omnino personalis; cum sit accessoria, atque ita sequatur naturam actionis principalis, sive realis, si personalis.

37. 2. Quidam DD. duas hic distingunt actiones: *remedium rescindens*, quo usucapio completa tollitur; et *remedium rescissorium*, seu *restitutorium* quo remota usucapione, prior actio restituitur pro vindicanda, seu repetenda re. Sed melior sententia tenet unicam esse actionem, cujus duo sunt actus, seu munera: *rescindere usucapionem*, et *restituere priorem actionem:* nam hoc ipso quod concedatur restitutio in integrum adversus usucapionem, tacite, et re ipsa rescinditur usucapio. *l.* 9. §. 7. *ff. quod met. caus. l.* 28. *C. de postlim. revers.*

38. R. *ad* 2. et 3. Rescissoria competit domino rei praesenti contra absentem; dummodo praesens non habuerit facultatem conveniendi absentem: absenti contra praesentem, et absenti absentem; dummodo absentia fuerit necessaria, et probabilis v. g. in causa Reipublicae: voluntaria vero absentia regulariter non prodest. §. 5. *h. t. l.* 21. §. 2. *l.* 22. 28. et *fin. ff. ex quib. caus. major.* Necesse autem est, ut, cessante impedimento, actio ista, olim intra unum annum utilem, hodie de Jure novo *l. fin. C. de tempp. in integr. restitut.* intra quadriennium intentetur secundum dicta in Jur. Can. *l.* 1. *tit.* 41. *n.* 15. nam licet aliae actiones praetoriae regulariter sint annales; tamen rescissoria restitutioni in integrum annexa, bujus naturam sequitur, et intra quadriennium proponi potest.

39. R. *ad* 4. Rescissoria datur primo ad tollendam usucapionem; et secundo ad restituendam priorem actionem, qua res ex titulo dominii vindicatur. Porro actio ista, seu vindicatio restituta, non est in rigore *directa*, sed *utilis;* quia non descendit ex Jure civili, sed praetorio: in quo casu Praetor partim corrigit, partim supplet Jus civile. Vide de hac actione *tit. ff. ex quibus caus. mai. tit. C. quib. ex caus. mai.*

40. Q. V. *Quid sit actio pauliana? cui? contra quem? et ad quid compe-*

tat? R. 1. Pauliana est actio realis praetoria, qua revocantur omnia a debitoribus in fraudem creditorum alienata. *arg.* §. 6. *h. t.* Introducta est a Paulo Praetore ob aequitatem, ne creditores defraudentur. Licet autem DD. merito dubitent, an actio ista sit *realis*, an *personalis pura*, vel *in rem scripta*; recte tamen dicitur *realis*; quia bona alienata fictione Juris censentur remansisse in bonis debitoris, cujus nomine creditores illa revocant, et vindicant, acsi alienata non fuissent.

41. R. *ad* 2. Pauliana generaliter competit creditoribus, quibus debitor obligatus est ex contractu, aut delicto *l.* 10. et *seqq. ff. de Verb. Sign. l.* 1. 2. 3. *ff. quae in fraud. cred.* Debent autem actionem istam, utpote praetoriam, intentare intra unum annum utilem *l.* 1. *ff. quae in fraud. cred.* qui annus probabilius computari incipit a die factae excussionis, quo ex decreto praetoris bona debitoris venduntur; quo sensu explicatur *l.* 10. §. 18. *l. fin. in fin. ff. eod.* nisi alienatio facta sit titulo lucrativo; tunc enim revocatio est perpetua, seu 30. annis durans *cit. l.* 10. §. 24. Si vero alienatio facta est in rebus incorporalibus: ut juribus, et obligationibus, revocatio durat tanto tempore, quanto actio durasset. *ibid.* §. 23. quia in fraudem alterius non est favendum lucris: 2. Quia fraus non praesumitur, creditores obligantur probare alienationem fuisse fraudulentam; et quidem in ultima voluntate sufficit sola *fraus eventus*, seu re ipsa, dum residua bona debitoris non sufficiunt creditoribus: nam ex ultima voluntate nihil debetur, nisi deducto aere alieno. *l.* 1. §. 1. *ff. si quid in fraud. patr.* At si alienatio facta sit actu inter vivos, copulative probari debet *fraus consilii*, quod debitor perverso animo ad creditores fraudandos alienaverit; et simul *fraus eventus*, quod reliqua bona non sufficiant. *l.* 10. §. 1. *ff. quae in fraud. cred.* Dicunt tamen aliqui ad revocandas alienationes lucrativas sufficere probare fraudem eventus, cum creditores certent de damno vitando.

42. R. *ad* 3. Pauliana datur: 1. contra debitorem fraudulose alienantem. 2. Contra possessorem, qui alienata titulo lucrativo per donationem accepit; sive fuerit fraudis conscius, sivo non. *l.* 6. §. 11. *ff. d. t.* quia donatarius certat de lucro captando; creditores de damno vitando. 3. Contra possessorem, qui conscius fraudis titulo oneroso alienata accepit. *l.* 10. §. 1. 2. *eod*; quia dolus ei patrocinari non debet. Non tamen contra possessorem, qui bona fide, et titulo oneroso alienata accepit, v. g. per emptionem; cum hujus bona fide possidentis melior sit conditio, quam creditorum. *cit. l.* 10. §. 2. 4.

43. R. *ad* 4. Pauliana datur ad revocanda quaecunque bona alienata mobilia, vel immobilia; corporalia, vel incorporalia; uti jura, et nomina: item ad fructus restituendos illos tantum, qui tompore alienationis terrae cohaeserunt, et qui post litem contestatam percepti sunt. *l. fin.* §. 4. *cum seqq. ff. d. t.* non vero qui medio tempore percepti sunt; quia hi non erant in bobis debitoris. Secus est in vindicatione, ubi res vindicata semper fuit in bonis domini; adeoque semper ei fruttificavit. Vide de hac

actione *tit. ff. quae in fraud. creditor.* et *tit. C. de revocand. quae in fraud.*

44. Hic adverte actionibus revocatoriis accenseri, ot paulianae similes esse: *Favianam*, *Quasi-Favianam*, et *Calvisianam*. *Faviana* est quae datur patrono pro revocandis bonis liberti actu inter vivos, vel ultima voluntate in fraudem patroni alienatis; ut scil. patronus minus tertia parte haberet. *Quasi-Faviana* est, quae datur arrogato ad revocandum id, quod in fraudem ejus pater adoptivus alienavit; ne justam quartam consequeretur. *Calvisiana* est, qua sive creditores, sive patroni revocare possunt alienationes in fraudem eorum factas: adeoque si actio ista intentetur a creditoribus, similis est paulianae; si a patronis, similis est favianae. De his vide *tit. ff. si quid in fraud. Patron.* et *tit. C. si in fraud. Patroni.*

45. Q. VI. *Quid sit actio Serviana? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Serviana est actio realis praetoria a Servio Praetore introducta, per quam res in praedium illatae invectae, in praejudicium locatoris alienatae, revocantur. *arg.* §. 7. *h. t.* nam tales res pro mercede sunt tacite hypothecatae locatori. *l.* 2. 4. *ff. in quib. caus. pign.* ergo sine consensu locatoris, in ejus praejudicium alienari non debent.

R. *ad* 2. Serviana competit locatori praedii urbani: an vero competat locatori praedii rustici, controvertunt DD. alii negant ex *cit. lib.* 4. ubi Neratius ait: *Eo jure utimur, ut quae in praedia urbana inducta illata sunt, pignori esse credantur, quasi id tacite convenerit: in rusticis praediis contra observatur:* nam locatori praedii rustici ipsi fructus agrorum tacite obligantur pro mercede *l.* 7. *ff. in quib. caus. pign.* ergo aratra, ligones, et alia instrumenta rustica non censentur pignorata locatori, nisi per expressam conventionem hypothecentur. Sed probabilius affirmant alii ex *l.* 3. 4. *in fin. eod.* et §. 7. *h. t.* ubi actio ista conceditur de rebus coloni; huic autem locatur praedium rusticum. Id vero, quod *contra observatur in rusticis praediis*, est, quia res rusticae non censentur tacite pignoratae, nisi, sciente, et volente domino, illatae sint in praedium rusticum *l.* 5. *C. de locato.* E contra illata in praedium urbanum, censentur taeite pignorata licet locator nihil de illis sciverit.

46. R. *ad* 3. Serviana datur contra conductorem, seu inquilinum praedii urbani, et colonum praedii rustici; eoque excusso, et mercedem cum reparatione damnorum solvere non valente, contra quemcunque possessorem, in quem res illatae alienatae sunt; nam actio ista est realis; adeoque sequitur rem apud quemcunque possessorem repertam. *Auth. hoc si debitor. C. de pignorib.*

47. R. *ad* 4. Serviana datur ad revocandas res illatas invectas in praedium, a conductore distractas non tantum post inclusionem, seu arrestationem rerum, dum locator ob moram conductoris in solvenda annua mercede commissam, curat fieri publicum instrumentum, seu inventarium bonorum conductoris *l.* 56. *ff. locati.* sed etiam ante talem inclusionem: alias tacitum pignus nihil operaretur. Excipitur servus, qui illatus in praedium, seu generali hypothecae

subjectus, manumitti potest ante inclusionem bonorum; idque favore libertatis. *l. pen. ff. in quib. caus. pignor. l.* 29. *ff. qui, et a quibus.* Item pecuniae ad usum quotidianum destinatae, vestes usuales, libri studiosorum, et aliae res quotidiani usus. *l.* 6. §. 2. *ff. de pignorib.* et quae illata sunt in praedium, ut ibi non permanenter, sed transeunter essent. At merces censentur tacite obligatae; non quidem in specie, sed in genere, quatenus aliae aliis substituuntur. *l.* 34. *ff. de pignorib.* Vide de hac actione *tit. ff. in quib. caus. pignus tacite contrah.*

48. Hic adverte pro illatis invectis in praedium competere etiam interdictum salvianum *tit. ff. de Salvian. interd.* quod pinguius est serviana; quia in hac probari debet illata invecta fuisse in dominio conductoris; in isto vero sufficit probare conductorem fuisse illatorum possessorem: si tamen possessio probari nequiret, necessaria esset serviana. Scheneid. hic *n.* 67.

49. Q. VII. *Quid sit actio quasi serviana? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Quasi-serviana est actio realis praetoria, qua creditor agit ad possessionem rei tacite, vel expresse hypotecatae consequendam, vel ad rem pignoratam alienandam; nisi a debitore redimatur. §. 7. *h. t.* Actio ista aliter vocatur *utilis serviana*, seu *hypothecaria*, quae licet praetoria sit, tamen est *perpetua*, cum sit rei persecutoria. Differt 1. a *serviana*, tanquam genus a specie: nam quasi-serviana datur pro persequendis quibuscumque rebus expresse, aut tacite pignoratis, etiam immobilibus: e contra serviana datur tantum pro persequendis mobilibus in praedium illatis. Differt 2. *hypothecaria* actio a *pignoratitia:* nam pignoratitia est personalis, et *directa*, competit debitori ad luendum pignus, si integrum debitum solutum sit creditori; *contraria* vero pignoratitia competit creditori ad repetendum quod in rem pignoratam impendit: e contra *hypothecaria*, seu *quasi-serviana* est actio realis persequens rem pignoratam, ubicumque sit.

50. R. *ad* 2. Quasi-serviana competit creditori, cujus erit probare sibi pignus fuisse constitutum in re, remque istam tempore pignoris constituti fuisse in bonis, seu dominio debitoris *l.* 16. §. 3. *ff.* et *l.* 18. *C. de pignorib.* neque contra audietur debitor excipiens se non fuisse dominum rei pignoratae: quia allegans propriam turpitudinem non est audiendus *l.* 21. §. 1. *ff. de pignor. l.* 41. *ff. de pignorat. act.* Nomine creditoris venit etiam ejus haeres, cessionarius, emptor hypothecae, substitutus creditor, cui prior nomen suum hypothecavit, seu pignus pignori dedit, legatarii, et fideicommissarii, quibus res haeredis tacite pignoratae sunt. Ita haec habentur *l.* 1. 2. *C. si unus ex plurib. haered. tit. ff. et C. de haered. vel act. vend. toto tit. C. si pignus pignori dat. l.* 1. *C. comm. de legat.*

51. R. *ad* 3. Quasi-serviana datur contra debitorem, ejusque haeredes *l.* 24. *C. de pignorib. l.* 1. 2. *C. si unus ex plurib.* et contra quemcumque tertium possessorem *l.* 17. *ff.* et *l.* 18. *C. de pignorib.* nam actio ista, cum sit realis, sequitur rem a quocumque possessam,

utpote cum suo onere reali transeuntem; modo prius excutiatur debitor principalis juxta *Auth. si debitor. C. de pignorib.* Cui non obstat *Nov.* 112. *c.* 1. §. 1. procedit enim in casu speciali, quo debitor post litem contestatam alienavit rem hypothecatam, quae, utpote *litigiosa*, ante omnia revocanda est.

52. R. *ad* 4. Quasi-serviana datur pro quibuscunque rebus mobilibus, vel immobilibus, corporalibus, vel incorporalibus tacitae, vel expressae hypothecae subjectis, ad hoc, ut actor eas consequatur pro suo debito, vel eas retinendo, vel distractas recuperando, vel alienando, servatis servandis, si debitor eas luere, seu redimere nolit.

53. Hic adverte creditori pro casu, quo probatio dominii est difficilis, a multis concedi Interdictum salvianum utile; a multis negari, de quo dicam *tit.* 15. *n.* 18. De actione hypothecaria vide *tit. ff.* et *C. de pignor.* in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 21.

Casus pro Actionibus Realibus.

54. 1. Habui duos boves, qui aberrantes profugerunt ad villam Titii, quos cum quaesivissem, interim Cajus occupavit meam domum. Q. qua actione boves a Titio, et domum a Cajo petere possim? R. *reivindicatione* fundata in titulo dominii, et consequenter *directa*.

55. 2. Tenui feudum in villa mihi tradita, et habui vicinum agrum mihi in emphyteusim datum. Interim Titius me turbat, se in possessione hujus villae, et agri constituendo. Q. qua actione experiar contra Titium pro ista villa, et agro? R. *reivindicatione*, non *directa*, sed *utili* fundata in titulo dominii utilis.

56. 3. Titius ultima voluntate constituit mihi in praedio suo servitutem viae, in horto usumfructum, in silva jus venandi, et aucupandi; sed Cajus ejus haeres non sinit me libere his juribus uti. Q. quae sit mihi actio contra Cajum? R. pro via, et usufructu est *confessoria directa;* pro jure venandi, et aucupandi est *confessoria utilis.*

57. 4. Lucius parochus praetendit usumfructum in fundo capitulari, vocem activam in capitulo, sed ei resistere volunt Canonici. Q. qua actione contra illum agent? R. *negatoria directa* contra usumfructum, quia fundus capitularis liber est a servitute ususfructus: et *negatoria utili* contra praetensam vocem, quia Clericus extraneus nullum jus habet ad suffragandum in capitulo.

58. 5. Emi horologium a Cajo, illudque a me biennio possessum, et deinde perditum pervenit ad Titium, illud restituere nolentem quia Cajus venditor non erat dominus hujus orologii. Q. qua actione horologium repetam a Titio? R. actione *Publiciana* ex titulo quasi dominii, cum intra biennium non sit mihi quaesita usucapio horologii.

59. 6. Titius proficiscens ad bellum amittit gemmam, quam reperit Cajus, quaesitoque, et non invento Domino, ex aliquorum sententia (quae tamen non est tenenda) suo nomine illam possidet quasi derelictam. Redit Titius ex bello post 6. annos, et visitando Cajum, agnoscit gemmam suam. Q. qua actione eam petere possit? R. actione *rescissoria*, ut usucapio rescindatur, et Titius in vindicationem suae gemmae restituatur.

60. 7. Titius debet Cajo mille florenos, et quia facultatibus lapsus agnoscit se non esse solvendo, reliqua bona sua mobilia, ut vasa argentea, vestes pretiosas etc. ne ea cedere cogatur creditoribus, hinc inde distrahit, et donat. Q. quae hic competat actio Cajo? R. excusso Titio, et solvere non valente, habet Cajus actionem *Paulianam*, qua revocare possit res istas fraudulenter a Titio alienatas.

61. 8. Titius conducit domum Caji pro centum florenis annuis, et in eam infert varias res, ut cistas, picturas etc. quos lapso uno, et altero anno solvere, et damna in domo facta reparare nequeat, res illatas distrahit partim donando, partim vendendo. Q. quae actio competat Cajo, cum sic per actionem locati parum, vel nihil consequi possit ob inopiam conductoris? R. actio *Serviana*, qua illata, et distracta revocentur a quocunque possessore propter jus reale tacitae hypothecae.

62. 9. Titius mille florenos mutuos accipit a Cajo, eique oppignorat fundum tusculanum; sed paulo post eumdem fundum vendit Maevio, et in facultatibus excussus reperitur non esse solvendo. Q. qua actione consultum sit Caio? R. quasi-serviana, seu hypothecaria, qua fundus alienatus revocetur, et ex illo satisfiat Cajo.

§. IV.

De Actionibus Personalibus Praetoriis.

63. Tres sunt persecutoriae rei: *de constituto, de peculio, in factum ex jurejurando.* Tres poenales, quibus agitur ad poenam actori applicandam: *de albo corrupto*, de *non vocando patre, vel patrono in jus*, de *non vi eximendo in jus vocato*. Tres praejudiciales, quae praejudicari, seu prius discuti debent ante causam principalem: *circa libertatem, libertinitatem*, et *de partu agnoscendo.*

64. Q. I. *Quid sit Actio constitutoria, seu de constituto, aut de constituta pecunia? cui? contra quem, et ad quid competat?* R. 1. Constitutoria est actio personalis competens creditori contra eum, qui nudo pacto constituit, seu promisit se certo die, aut loco soluturum suum, aut alienum debitum. §. 9. *h. t.* ut si debeas 100. fl. Titio, et promittas te illos soluturum Kalendis Maij, vel Viennae: tunc enim a Titio actione constituti conveniri potes. Est actio ista perpetua, quia rei-persecutoria; et hodie cum illa commixta est actio *receptitia*, quae olim dabatur pro quibuscunque rebus; actio vero *constituti* tantum pro fungibilibus. Dicitur autem *nudo pacto;* quia si quis constituat stipulatione, datur ordinaria actio ex stipulatu; licet in effectu nulla sit differentia. Ex his patet *cui?* et *contra quem* detur ista actio.

65. R. 2. Actio de constituto datur ad solvendum debitum antea contractum ex quacunque causa, sive sit debitum civile, et naturale; sive tantum naturale; non vero si debitum sit mere civile *l.* 3. §. 1. *ff. de constit. pecun.* quia Praetor tuetur aequitatem naturalem, quae deficit in debito pure civili. Nec obstat, quod fidejussor accedere possit obligationi pure civili §. 1. *de fidejuss.* nam fidejussio est contractus Juris civilis, sti-

pulatione factus; adeoque accedere potest obligationi civili, quam nec firmat, nec infirmat; e contra constitutum est Juris praetorii; adeoque nequit accedere illi, quod est naturaliter indebitum. Quod si debitum nullum praeexistat, constitutum nullum est; sive quis sciens, sive ignorans constituat super indebito. Vide *tit. ff.* et *C. de constitut. pecun.*

66. Q. II. *Quid sit actio de peculio? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Actio de *Peculio* est praetoria personalis rei persecutoria, qua creditor ex contractu servi, vel filiifam. agit contra dominum, vel patremfam. ut is solvat secundum vi res peculii, deducto eo, quod domino, vel patri debetur ex contractu post concessum peculium inito §. 10. *h. t. l.* 9. §. 1. *ff. de pecul.* nam concesso peculio, hoc ipso conceditur potestas contrahendi, et oritur obligatio solvendi. Unde si servus emat vinum 100. fl. et in peculio habeat 100. tenetur dominus 100. dare venditori; nisi servus domino deberet v. g. 20. flor. tunc enim his deductis, reliquum datur creditori. Vide *tit. ff. de peculio.* Ceterae qq. ex his solvuntur.

67. Q. III. *Quid sit actio in factum ex jurejurando?* R. est actio personalis praetoria, quae competit facienti juramentum ab adversario delatum, vel relatum, et a Judice approbatum super re, aut debito, ad hoc ut talis res ei detur, vel debitum solvatur. §. 11. *h. t.* nam tale juramentum litis decisorium vim habet transactionis. Plura de hoc vide in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 24. ubi etiam alia Jura allegantur.

68. Q. IV. *Quid sit actio de Albo corrupto?* R. est actio personalis praetoria, poenalis, popularis cuilibet de populo competens contra eum, qui publica Magistratuum edicta corrupit, tollendo, lacerando, vel delendo ad poenam 50. aureorum actori applicandam. §. 12. *h. t.* ut scilicet hoc modo alii invitarentur ad corruptores deferendos. Hodie actio ista saltem utilis accomodari potest contra eos, qui publica Edicta in valvis Ecclesiae, vel aliis conspicuis locis appensa corrumpunt. Fuit autem Album Praetorium tabula gypsata, in qua continebantur Edicta Praetoris, et formulae Actionum.

69. Q. V. *Quid sit Actio ex Edicto l.* 4. §. 1. §. *de in jus voc.?* R. est actio in factum, praetoria, poenalis, competens patri contra filium, et patrono contra libertum, qui sine impetrata venia Praetoris illos in jus vocarunt ad poenam 50. aureorum patri, vel patrono applicandam. §. 12. *h. t.* Hodie non est in usu, quia ille mos vocandi in jus manu injecta, et collo obtorto jam exolevit.

70. Q. VI. *Quid sit Actio ex Edicto expresso in rubrica ff. ne quis eum, qui in jus vocabitur, vi eximat?* R. est actio praetoria poenalis in factum, competens legitime citanti in jus contra eum, qui citatum, quo minus in judicio compareret, per se, vel per alium dolo malo exemit, vel impedivit. *cit.* §. 12. *h. t.* Certa poena hic definita non est; sed impediens citatum, tantum pendere debet, quantum valet res controversa, praemisso juramento affectionis in litem. *l.* 5. §. 1. *ff. ne quis eum.*

71. Q. VII. *Quid sint actiones praejudiciales circa statum privatum?* R.

sunt actiones praetoriae, in quibus ratio status vertitur: et quidem 1. *Causa liberalis* est actio competens domino contra servum gerentem se pro libero: et e contra competens libero homini contra dominum tractantem eum, ut servum. §. 13. *h. t.* Haec actio quo ad originem est civilis, seu legitimam causam habet. *ibid.* quia descendit ex *L. XII. Tab.* vel ex Senatus Consulto *l.* 8. §. 1. *ff. de liberal. caus.* cum vero per varias additiones multum alterata sit a Praetore, solet actionibus praetoriis accenseri. 2. Causa *libertinitatis* est actio competens patrono contra libertum gerentem se pro ingenuo; et e contra competens ingenuo contra patronum tractantem eum, ut libertum *cit.* §. 13. *h. t.* Neutra ista actio *directa* datur apud nos ob defectum servitutis: *utilis* vero accommodari potest dominis, et subditis, censitis, adscriptitiis, et originariis. 3. Causa de *partu agnoscendo* est actio praetoria competens filio contra patrem negantem se esse patrem, et competens patri contra filium negantem se esse filium. *cit.* §. 13. *h. t. Directa* adhuc hodie datur, cum duret causa paternitatis, et filiationis: *utilis* accomodari solet fratri contra fratrem, cognato contra cognatum; si neget se fratrem, vel cognatum esse. Haec, et prior actio dicitur praetoria; quia circa has duas causas nihil Jus civile disposuit. Omnes tres videntur esse reales instar confessoriae, et negatoriae; quia versantur circa jura realia servitutis, et dominii libertatis, libertinitatis, juris patronatus, paternitatis, et filiationis. Quia vero actiones istae fundantur in quibusdam obligationibus servi ad dominum, liberti ad patronum, non male actionibus personalibus accensentur. Corvin. Vide hic Manz. In exemplo vide, quomodo actiones istae sint praejudiciales. Titius operas serviles exigit a Cajo, reverentiam libertinicam a Lucio, filialia obsequia a Maevio, sed Cajus negat se esse servum, Lucius libertum, et Maevius filium. In his casibus, ut patet, priores causae definiri non possunt, nisi praejudicentur, seu prius cognoscantur causae status tanquam praejudiciales. Plura de his vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 10. et quae supra dixi *lib.* 1. *tit.* 7. *a n.* 5.

72. Hic adverte Imperatorem post allatas actiones personales praetorias nihil agere de actionibus personalibus civilibus: tum quia inferius sub aliis divisionibus ponuntur; tum quia facile per oppositum sciuntur, et ex regula generali, qua dicitur omnis actio esse civilis, nisi reperiatur a Praetore, vel alio Magistratu esse concessa.

Explicatur §. 14. *et* 15. *h. t.*

73. Imp. §. 14. *h. t.* ponit hanc regulam: Non potest actor suam rem petere sub hac forma: *S. A. E. D. O. si apparet eum dare oportere,* seu sub hac: *A. T. M. D. O. ajo te mihi dare oportere:* nam *dare* est dominium transferre *cit.* §. 14. et *l.* 131. §. 1. *ff. de Verb. Oblig.* atqui in actorem cum sit dominus rei suae, non potest amplius dominium transferri; ergo. Ex quo tamen non inferas actione personali non posse peti rem suam; vel actionem realem, et personalem non posse concur-

rere in eamdem rem, et personam; nam licet res sua non possit peti sub dicta formula, ut *detur*, potest tamen peti actione v. gr. commodati, depositi, locati, ut *restituatur*. Illa autem actio, quae fundatur in titulo translativo dominii secuta traditione, ut ex empto, donato, legato etc. procedit sub hac formula. *A. T. M. D. O.* A priori regula excipitur *Condictio furtiva*, qua res sua petitur sub dicta formula; quia odio furum Jus fingit rem furto sublatam transivisse in dominium furis; atque ita dominus non tenetur probare dominium rei. Vide hic Manz.

74. In §. 15. *h. t.* Imp. dicit actiones *in rem* vocari *Vindicationes;* quia vindicare est suum asserere, et actiones in *personam* vocari *condictiones* a condicendo, seu denunciando; quia olim creditor debuit denunciare debitori certum diem, quo in jus veniret. Hodie sublatis denunciationum solemnitatibus, solum nomen *condictionis* remansit; ita ut actio personalis vocetur *condictio*, etsi non fiat cum denunciatione.

§. V.

De Actionibus Persecutoriis rei, poenae, et utriusque.

Haec divisio traditur §. 16. *h. t.* ut sciamus quid, quantum, et quomodo ab adversario sit petendum.

75. Q. I. *Quid sit actio rei persecutoria?* R. est illa, qua petimus vel rem nostram, vel- nobis debitam, non poenam legalem. §. 17. *h. t.* poenam vero conventionalem alicui contractui adjectam persequimur eadem actione, qua negotium principale. Actiones rei persecutoriae sunt: 1. Omnes reales §. 2. relatae. 2. Fere omnes personales ex contractu, vel quasi-contractu, excepta actione depositi in casu ruinae, naufragii, et simili, quo depositarius negat aliquid apud se fuisse depositum: tunc enim contra eum datur actio in duplum: qua tamen non tenentur haeredes, nisi et isti fuissent doli participes. §. 17. *v. plane. h. t.*

76. Q. II. *Quid sit actio pure poenae persecutoria?* R. est illa, qua actor ex delicto rei agit in poenam legalem, seu in id, quod nec sibi abest, nec reo adest. §. 18. *h. t.* ut ita delicta coerceantur. Tales actiones sunt duae: furti *manifesti* in quadruplum: et furti *nec-manifesti* in duplum purae poenae, salva vindicatione, vel condictione furtiva pro re furto sublata restituenda. Hodie ob inopiam furum raro locus est istis poenis, sed plerumque fures puniuntur poena corporali.

77. Q. III. *Quid sit actio mixta, rei et poenae persecutoria?* R. est illa, qua petimus rem ipsam, et simul poenam legalem. §. 18. *h. t.* Tales actiones hic enumerantur quatuor: *depositi* in casu ruinae §. 17. *in fin. h. t.* ut ante *n.* 75. dictum, *vi bonorum raptorum, L. Aquiliae*, et *pro legatis piis.*

78. *Actio vi bonorum raptorum* est praetoria competens ei, cui res per vim rapta fuit, contra dolosum raptorem intra annum in quadruplum, post annum in simplum. §. 19. *h. t.* in quadruplo simplum est rei, et triplum poenae. Cum vero vis sit de genere illicitorum, semper in raptore praesumitur dolus, nisi

probet errorem, quod existimaverit rem esse suam. Edicta Praetoris vide *tit. ff. vi. bonor. raptor.* et in Jur. Can. *lib.* 3. *tit.* 17.

79. *Actio L. Aquiliae* est civilis ex Plebiscito Aquilii competens domino contra damnificantem, ut damnum cum poena legali resarciat. §. 19. *h. t.* Si reus neget, agitur in duplum, simplum rei, et alterum tantum poenae in punitionem mendaci, *ibid.* si vero confiteatur, aliquid poenae infligitur ex *cap.* 1. et 3. *L. Aquil. l.* 2. *pr.* et *l.* 27. §. 5. *ff. ad L. Aquil.* de quo vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 36.

80. *Actio pro legatis piis* est civilis competens piis causis contra eum, qui dolose negat, vel sine causa differt solvere legata pia ad hoc, ut pendat duplum *cit.* §. 19. *h. t. Directa* datur contra haeredem; *utilis* vero contra legatarium, vel fideicommissarium a testatore gravatos ad largiendum quid pro piis causis.

§. VI.

De Actionibus mixtis in rem, et personam.

81. Actiones mixtae, quae juxta superius dicta *n.* 4. partim reales, partim personales sunt, tres hic numerantur §. 20. *h. t. familiae herciscundae, communi dividundo, et finium regundorum:* quibus adde quartam, *haereditatis petitionem;* a qua, utpote celebriori hic incipiam.

82. Q. I. *Quid sit haereditatis petitio? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. est actio civilis, qua haeres verus totam haereditatem, vel partem ejus petit cum omnibus accessionibus ab illo, qui eam pro haerede, vel possessore possidet. Qualitates hujus actionis sunt, quod sit *universalis;* quia per illam non res singulae, sed haereditas, ut est jus universum petitur; ut non sit audiendus Seneca, et alii haereditatem a rebus haereditariis non discernentes contra *l.* 50. *pr. ff. de haered. petit. Mixta,* quia per illam non tantum res ipsae, sed etiam praestationes personales petuntur: si enim possessor haereditatis aliquos fructus percepit, aut consumpsit, vel culpa sua res haereditarias deterioravit, ad haec omnia compensanda manet personaliter obligatus, et vi hujus actionis convenitur. In quo notabiliter differt haereditatis petitio a reivindicatione; quia in hac non veniunt praestationes personales, nisi expresse, et nominatim petantur: siquidem commoda non augent res singulas, bene vero haereditatem. *Bonae fidei,* quia §. 28. *h. t.* numeratur inter actiones bonae fidei *civilis,* quia a Jure civili *L. XII. Tabb.* introducta est.

83. R. 2. Haereditatis petitio competit vero haeredi, sive scripto in testamento, sive legitimo ab intestato, sive per se, sive per alium in potestate constitutum sit haeres: imo etiam si sit haeres haeredis. *l.* 1. 2. 3. *ff. de haered. petition.* sive sit haeres ex asse, sive ex parte; cum idem juris observetur in parte quo ad partem, quod in toto quo ad totum. Unde in Digestis post *tit. de haered. petit.* statim subjicitur alter *titulus: si pars haereditatis petatur.* 2. Haereditatis petitio, non *directa,* sed *utilis* competit emptori haereditatis, sive

a fisco, sive a privato eam emerit. *l.* 13. §. 9. *l* 54. *ff. de haered. petit. l.* 5. *C. de haered. vend.* idque ex rescripto Divi Pii. *l.* 16. *de pact.* nam emptor, vel donatarius non titulo universali, sed potius singulari haereditatem accipit; cum lex, aut testamentum, non conventio, seu contractus haeredem faciat. *l.* 5. *C. de pact. convent.* Si tamen cessa sit haereditatis petitio, videtur directa competere cessionario. *cit. l.* 5. 3. Actio ista non tantum uni, sed et pluribus haeredibus competit, sive simultanee, sive seorsim agant; nisi quis tacite ei renunciet v. g. scienter legatum accipiendo, atque ita pro legatario se gerendo; et testamentum approbando. *l.* 10. *ff. de inoff. testam. l. fin. C. de codicill.* Non prius autem actio ista competit, nisi post agnitam haereditatem, dum haeres eam adivit, aut ei se immiscuit: nam ipsa non agnita, nullus est actu haeres.

84. R. 3. Haereditatis petitio competit contra illum, qui rem haereditariam bona, vel mala fide possidet titulo *pro haerede*; cum re ipsa non sit haeres *l.* 9. 11. *ff. de haered. petit.* vel titulo *propossessore*, qui nullam justam, vel coloratam causam possidendi habet, praeter illam: *quia possideo. l.* 11. §. *fin.* et *l.* 7. *Cod. eod.* ut fur, et quivis malae fidei possessor: vel qui possidet titulo de jure invalido; ut si emat a furioso, minorenni, pupillo *l.* 13. §. 1. *ff. eod.* 2. Qui rem haereditariam bona fide et titulo singulari de Jure valido possidet v. g. pro emptore, donato, dote, legato, non tenetur hac actione *l.* 9. 11. *ff. eod.* tum quia possidens titulo singulari, habet jus fortius: nam praeter titulum, in quo par est haeredi, habet etiam possessionem rei: tum quia haeres allegando titulum haereditatis, non contradicit intentioni allegantis titulum singularem empti, donati etc. *l.* 2. *C. de petit. haered.* Excipe nisi emptor modico pretio emerit, vel nisi haeredi contra venditorem non sit consultum; ut quia abest, vel non est solvendo. *l.* 13. §. 4. *ff. de haered. petit.* Alioquin haeres pro recuperandis rebus haereditaris venditis intentare debet reivindicationem probando dominium. *l.* 2. *in fin. l.* 7. *in fin. C. eod.*

85. R. 4. Haereditatis petitio competit pro rebus universis, quae mortis tempore erant in bonis testatoris, vel haereditati jacenti accesserunt. *l.* 18. §. *fin. l.* 20. §. 3. *ff. de haered. petit.* uti sunt corpora, jura, nomina, fructus, usurae, reparationes damnorum ex lege Aquilia: item res illae, quarum periculum tangit haeredem; ut res defuncto depositae, pignoratae, commodatae. *l.* 9. *pr. l.* 54. *ff. eod.* Feuda, cum hodie naturam bonorum patrimonialium imitentur, etiam merito cadunt sub hanc actionem; non tamen servitutes *l.* 19. §. *fin. eod.* quia hae restitui non possunt; sed si quis prohibeat usum servitutis praedio debitae, propria actione confessoria experiendum erit. E contra ususfructus, et aliae servitutes personales peti possunt haereditatis petitione *arg. a s. c. l.* 19. *in fin. cit.* Varios casus de hac actione vide in Pandectis *lib.* 5. *tit.* 3. et 4. in Codice *lib.* 3. *tit.* 31.

86. Hic adverte haereditatis petitionem concedi Jure veteri *XII. Tabb.* haeredi civili ex testamento, vel ab inte-

stato. Jure praetorio conceditur haeredi, seu bonorum possessori possessoria haereditatis petitio, qua Praetor providet iis, quibus dat bonorum possessionem; et in effectu non differt a civili haereditatis petitione. Vide *tit. ff. de possessoria haereditatis petitione.* 2. Jure civili novo ex Senatus Consulto Trebelliano inducto datur fideicommissaria haereditatis petitio illi, cui per fideicommissum restituta est haereditas, contra possessores rerum haereditariarum; non tamen contra haeredem fiduciarium, qui restituit; quia si integre non restituit, contra eum agitur ex testamento. Actio ista in effectu non differt ab haereditatis petitione. Vide *tit. ff. de fideicommissaria haeredit. petitione.* Ex his patet tres dari haereditatis petitiones, duas civiles ex Jure civili veteri, et novo, et unam praetoriam ex Jure praetorio *l.* 1. 2. 3. *ff. de haered. petit.* 3. Pro haereditatis petitione substituitur salubriter Interdictum saltem utile *quorum bonorum*, de quo infra *tit.* 15. *n.* 16.

87. Q. II. *Quid sit actio familiae herciscundae? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Actio fam. herciscundae est actio civilis, mixta, duplex competens haeredi contra haeredem primario ad haereditatem dividendam; et secundario ad praestationes personales ex bono, et equo adjudicandas. Nomine *familiae* hic venit *haereditas*, quae ex L. XII. Tabb. dicitur *herciscunda*, hoc est dividenda ab antiquo verbo *herciscere*, seu dividere. Est autem actio ista *universalis*, quia versatur circa universitatem haereditatis: *mixta* quia *familiae herciscundae judicium ex duobus constat*; *id est, rebus atque praestationibus, quae sunt personales actiones l.* 22. §. 4. *ff. familiae herciscundae.* Oritur ista actio personalis ex quasi-contractu, qui hoc ipso censetur initus, quod quis sit cohaeres, seu haeres cum aliis haeredibus §. 4. *de oblig. ex quasi-contr.* nam ratione fructuum, damnorum, et aliorum obventionum, vel deteriorationum agitur in personam, ut fructus percepti aequaliter dividantur, incommoda aequaliter sentiantur, damna dolo, vel culpa etiam levi data reparentur; et si quid ab uno utiliter impensum est in res haereditarias, id ei pro rata compensetur. Igitur vi harum praestationum actio ista est personalis; primario vero realis ad haereditatem dividendam. Dicitur autem actio ista *duplex*: quia uterque cohaeres est actor, et reus, utpote alter alteri obligatus; in processu vero judiciario is tenet partes actoris, qui primus ad judicium provocavit. *l.* 13. 29. *ff. de judic. l.* 2. §. 1. *ff. communi divid.*

88. R. 2. Actio familiae herciscundae competit *directa* vero cohaeredi ex testamento, aut ab intestato; *utilis* bonorum possessori, fideicommissario, et ei, qui verus haeres non est. *l.* 2. §. 1. *ff. fam. hercisc.* eam tamen sine decreto Judicis non intentat pupillus; quia divisio haereditatis est quaedam alienatio pupillis, et minoribus prohibita *tit. ff. de reb. eorum.* Nec obstat *l.* 5. *in fin. l.* 7. *pr. ff. de reb. eorum:* nam Jura ista loquuntur de divisione, et alienatione necessaria, dum haeres, vel socius majorennis provocat minorennem ad divisionem haereditatis, vel rei communis.

Ex his etiam patet actionem istam dari contra cohaeredem unum, vel plures.

89. R. 3. Actio *familiae herciscundae* competit pro dividendis rebus haereditariis; et quidem ab intestato aequaliter; ex testamento vero arbiter sequitur judicium patris, ita dividendo, sicut pater praescripsit, salva semper legitima. *l.* 1. 16. *C. fam. herc*isc. Hodie, si pater nihil divisit, major partes facit, et aestimat; minor vero eligit. Non veniunt autem in hoc judicium res *inhonestae*, ut furto quaesitae; quia restitutioni sunt obnoxiae; *perniciosae*, ut mala medicamenta; libri haeretici, aut magici, quae statim a Judice corrumpi debent *l.* 4. §. 1. et *pen. ff. eod. nomina*, quorum non divisio, sed assignatio fit *l.* 6. *C. eod.* peculium *castrense*, vel *quasi*, et *adventitium l. pen. C. eod.* bene vero *profectitium l.* 13. *C. eod.* et ea, quae collationi sunt obnoxia. 2. Veniunt in hoc judicium praestationes personales, commoda, et incommoda aequaliter pro rata sentienda, debita haereditaria luenda *l.* 3. 9. *C. eod.* et si res haereditaria uni adjudicata, evicta est, tenetur cohaeres de evictione: nisi quisque periculum suae partis in se susceperit. *l.* 14. *C. eod.* Varios casus circa hoc judicium vide *tit. ff.* et *C. familiae herciscundae.*

90. Q. III. *Quid sit actio communi dividundo?* R. est actio civilis, mixta, duplex, competens illis, qui ex justa causa habent rem singularem communem; primario ad rem istam dividendam, et secundario ad praestationes personales ex aequo adjudicandas; sicut in judicio familiae herciscundae. §. 20. *h. t.* Dicitur 1. *ex justa causa*, quia inter praedones, et dolosos possessores non datur haec actio, ne ex improbitate sua beneficium actionis consequantur. *l.* 7. §. 4. *ff. communi divid. Dicitur* 2. *rem singularem* v. g. ex legato, donato, empto acquisitam; per quod differt hoc judicium a priori, in quo dividitur res universa haereditatis. Inventae autem sunt actiones istae divisoriae ad tollendas discordias, quarum mater est communio; ita ut neque testator prohibere possit divisionem rei communis. Cetera pleraque servantur, sicut in iudicio fam. herciscundae: hoc tamen excepto quod communi dividundo saepius agi possit: judicio vero fam. herciscundae utpote universali, non nisi semel; ita ut, si res aliquae inter cohaeredes indivisae maneant, deinceps communi dividundo agendum sit. *l.* 20. §. 4. *ff. fam. hercisc. l.* 3. §. 2. *ff. com. divid.* Varios casus de hac actione vide *tit. ff.* et *C. communi dividundo.*

91. Q. IV. *Quid sit actio finium regundorum?* R. est actio civilis, mixta, duplex, competens habentibus confines agros; primario ad divisionem agrorum secundum terminos, et secundario ad praestandum interesse ratione ejus, quod fundi domino abest. *l.* 1. *ff. finium regundor.* Haec actio ex *L. XII. Tabb. introducta*, ideo dicitur *finium regundorum*, quia agitur illa de finibus confusis regendis: regere autem fines, est terminos agrorum confusos discernere, et demonstrare, vel antiquos reparando, vel novos constituendo *l.* 3. *C. eod.* ob quod etiam vocatur *actio limitaris*, vel *jurgium finale;* estque stricti juris, cum

§. 28. *h. t.* non numeretur inter actiones bonae fidei; atque ita fructus in ea non veniunt, nisi post litem contestatam. *l.* 4. §. 2. *ff. fin. regund.* 2. Haec actio *directa* datur dominis; utilis vero quasidominis; et in ea uterque litigans tenetur fines probare per instrumenta, sepes, fossas, lapides, et alia signa terminantia, quae in postremo contractu erant. *l.* 1. *C. eod.* In casu, quo termini sunt obscuri, vel agri commode terminari non possunt, locus est adjudicationi ex bono, et aequo. *l.* 2. 4. *ff. eod.* ne rixis detur occasio. Ceterum dum in his tribus judiciis divisoriis res, quae commode dividi nequit, adjudicatur alteri, is tenetur pecunia, vel alio modo resarcire interesse alterius partis. *ibid.* et §. 20. *v. in quibus. h. t.* quia tali casu pretium succedit loco rei. Illi autem res est adjudicanda, qui in ea majorem partem, vel plus juris habet; quia plus trahit ad se minus: secus si jura sint aequalia, res sorti committenda est. *l.* 14. *ff. de judic.* Vide de hac actione *tit. ff.* et *C. fin. regundor.* Item contra eos, qui terminos movent, competit actio criminalis ex *tit. ff. de termino moto*, et illa *Lex. XII. Tabb. qui terminum exarassit, ipsus, et boves ejus sacrati sunto.*

Hic adverte in Pandectis *lib.* 10. *tit.* 4. actionibus mixtis conjungi actionem *ad exhibendum;* non quod sit proprie mixta, sed quod imitetur naturam mixtarum. De se autem est personalis: attamen in rem scripta, et reivindicationis praeparatoria, ut dicam *n.* 112.

---

§. VII.

De Actionibus in simplum, duplum, triplum, quadruplum.

Ne poenae civiles in infinitum extenderentur, determinavit eas Imp. usque ad quadruplum; cujus ratio non est alia, nisi voluntas Legislatoris.

92. Q. I. *Quae sint actiones in simplum?* R. omnes illae, quibus praecise petimus rem nostram, vel nobis debitam absque addito poenae legalis; uti ex stipulatione, mutuo, vendito, etc. §. 22. *h. t.* poena conventionalis non mutat actionem simpli; ut si morosus debitor pro poena conventa debeat aliquid solvere. Similiter actio L. Aquiliae, licet ex *c.* 1. et 3. sit poenalis quo ad excessum, tamen quia poena non duplicatur cum re, est actio simpli.

93. Q. II. *Quae sint actiones duplares?* R. illae, quibus agitur in duplum, vel solius poenae; sicut furti nec manifesti, vel in simplum rei, et alterum tantum poenae superaddendo aestimationem rei. §. 21. *h. t.* cujusmodi sunt actio L. Aquiliae contra inficiantem, actio praetoria depositi tempore ruinae, actio ex legato pio venerabilibus locis relicto, de quibus supra dictum *n.* 75. *et seqq.* item actio *servi corrupti*, qua dominus, vel fructuarius agit contra eum, qui doloso consilio, vel hortatu ex servo bono fecit malum, vel ex malo deteriorem. Est haec actio praetoria ex Edicto Praetoris *l.* 1. *ff. de servo corrupto, mixta*, seu rei, et poenae persecutoria in *duplum:* atque ita si servus ante corruptionem valuit 40. solvi debent 80. una cum eo, quod

interest, et quod servus abstulit. *l.* 1. §. 3. *ff. eod.* et in odium hujus delicti est perpetua *l.* 13. *eod. Utilis* haec actio competit patri, marito, domino, magistatui, patrifam., Praelato regulari contra corruptorem liberorum, uxoris, famulorum, subditorum, familiae, Religiosi. *arg. l.* 14. §. 1. *eod.* quo casu liberae personae non aestimantur, sed eorum operae, quibus ob mores malos inductos privantur Superiores. Unde Mynsing. hic *num.* 4. docet, quod, si pater filiam morigeram elocare potuit cum dote 100., nunc vero quo ad mores corruptam vix cum dote 300. collocare possit in matrimonium, corruptor filiae teneatur ad solvendos 200. At si filiam defloravit dolose, de Jure Canon. *c.* 2. *de adulter.* tenetur eam ducere, vel dotare.

94. Q. III. *Quae sit actio in triplum?* R. unica, scilicet condictio ex lege ob majores sportulas, quae datur reo contra actorem, qui fraudulenter plus in libello complexus est; et quidem in triplum ex gravamine sportularum metiendum. §. 24. *h tit.* ubi Imp. revocat se ad constitutionem suam, quae in primo Codice extabat; in moderno vero desideratur: olim enim reus tenebatur executoribus, hoc est apparitoribus, et nunciis publicis dare sportulam (hoc est pecuniam, sumendo continens pro contento; quia pecunia in sportulis, seu calathis ex vimine contextis ferebatur) secundum quantitatem summae in libello expressae; ut unus aureus pro 200. adeoque si actor dolose expressit 400. debebant dari duo aurei. Ad hoc igitur praecavendum praesens actio civilis inventa est, quae mixta est in simplum sportulae, et duplum poenae: sed hodie, ubi ministris publicis salaria definita sunt, vix ei est locus.

95. Q. IV. *Quae sint actiones in quadruplum?* R. illae, quae persequuntur, vel quadruplum purae poenae; uti actio furti manifesti, vel simplum rei, et triplum poenae; uti actio vi bonorum raptorum, actio de calumniatoribus, condictio ex lege adversus executores, et actio quod metus causa. §. 25. 26. 27. *h. t.* quae ultima a ceteris differt, quia illae sunt absolute in quadruplum: e contra actio *metus* est tantum conditionate in quadruplum, si a Judice jussus restituere non pareat; quia tunc secundum rigorem Juris condemnatur in quadruplum. *cit.* §. 27. et 31. *h. t.* de quo infra *n.* 106. Hic solum duae mediae actiones explicandae.

96. *Actio calumniae*, puta civilis a Praetore introducta, est illa, quae datur contra eum, qui pecunia accepta, vel data, alterum vexat in judicio; et quidem intra annum in quadruplum, post annum in simplum. §. 25. *h. t. l.* 1. *ff. de Calumniator.* In quadruplo continetur simplum rei datae, et triplum poenae; adeoque actio ista est mixta, seu persecutoria rei, et poenae. Vexatio ista in judicio fit dupliciter: *faciendo,* cum quis a tertio accipit pecuniam, ut innocentem injuste provocet ad judicium; et *non faciendo,* dum quis ab innocente accipit pecuniam, ne illum vexet in judicio, ad quod aliunde ex jure naturali tenebatur. Non est autem locus huic actioni, si pecunia accipiatur via transactionis, vel in casu calumniae criminalis, qua falsum crimen objicitur; sed tunc observatur Senatus Consultum Turpil-

lianum. Gothofr. ad *l.* 8. *ff. de calumniatorib.* 2. Actio calumniae competit vexato, sive is pecuniam dedit tam contra eum, qui pecuniam ab eo recepit, ne sibi litem intentaret; tam contra alium, qui pecuniam dedit ad litem intentandam, ne vexaretur, sive alius, ut vexaretur contra alterutrum; cum uterque pari turpitudine laboret. *l.* 3. §. *fin. ff. eod. l.* 31. *C. de Episc. et Cler.* Si alius dedit pecuniam, ne me calumnieris, illi competit actio in simplum rei, et mihi in triplum poenae. *l.* 7. §. 1. *ff. de calumniatorib.* Item haec actio saltem utilis accomodatur contra procuratorem, et advocatum, qui pecuniam acceperunt, ut paterentur se vinci in judicio. In haeredem in tantum datur, in quantum lucra turpia ad eum pervenerunt. *l.* 5. *pr. ff. eod.* 3. Si pecunia data est, ne moveretur aliquod negotium extrajudiciale, non haec, sed alia actio datur v. g. condictio ob turpem causam. Vide *tit. ff. de calumniatorib.*

97. *Actio*, seu *condictio ex lege adversus executores* est illa, quae competit gravato contra judices, et alios ministros publicos exigentes majores sportulas, quam sint a lege taxatae; et quidem in simplum rei datae et triplum poenae. *Utilis* datur contra omnes publicos officiales, si quid ultra consuetas sportulas exigant. Manz. Dicitur autem condictio ista *ex lege;* quia actio a lege concessa, si proprium nomen non habeat, vocatur condictio ex lege. *tit. ff. de condict. ex lege.* Hodie videtur poena arbitraria; quia salaria fere ubique publicis ministris sunt constituta.

Explicantur §. 26. *et* 27. *h. t.*

98. §. 26. *h. tit.* ponitur differentia in actionibus duplaribus: nam actio furti nec manifesti, et servi corrupti semper est in duplum: actio vero L. Aquiliae, testamenti pro legatis piis, et praetoria depositi in casu ruinae, in solo casu inficiationis sunt in duplum.

§. 27. *h. tit.* ponitur differentia in actionibus quadruplaribus: nam actio metus est in quadruplum conditionate, si reus non pareat Judici interloquenti: ceterae vero sunt absolute in quadruplum; et quidem actio furti manifesti in quadruplum purae poenae; actio autem in factum de calumniatoribus, et condictio ex lege contra executores in simplum rei, et triplum poenae.

§. VIII.

De Actionibus bonae fidei, et stricti juris.

99. Sicut in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 14. divido contractum in bonae fidei, et stricti juris, ita quoque hic §. 28. cum Imp. recte dico: *actionum quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti juris:* quae divisio a Jure Can. non reprobatur, sed potius approbatur *cap.* 6. *de exception. c.* 3. *de caus. possess. Bona fides* hic non accipitur ut opponitur dolo, et fallaciae, seu malae fidei; quia sic omnis actio debet esse bonae fidei, seu sincera, et ab omni dolo libera; sed prout importat quamdam aequitatem oppositam stricto, et summo juri, hoc est conventioni secundum expressos apices consideratae: quo sensu dicimus: *summum jus, summa injuria.*

100. Q. I. *Quid sit actio bonae fidei, et stricti juris?* R. *ad* 1. Actio *bonae fidei* est illa, in qua Judex habet amplam potestatem ex aequo, et bono judicandi non tantum de expresse conventis, sed etiam de his, quae neque dicta, neque cogitata sunt; attamen ob aequitatem naturalem censentur tacite inesse conventioni. R. *ad* 2. Actio *stricti juris* est, in qua Judex, servata justitia, tenetur judicare stricte secundum expressos conventionis terminos; ita ut nec in plus, nec in minus condemnet. Cape utriusque exempla: 1. Titius vendit Cajo equum interno vitio laborantem, quo casu, etsi nihil dictum, vel cogitatum fuerit; tamen secundum Ædilitium Edictum tenetur Titius ad instantiam Caji equum recipere, et pretium ei restituere; vel si Cajo placet, tantum de pretio remittere, quanto minoris equus valet: e contra Titius donat equum morbidum Cajo, quo casu non potest Cajus agere contra Titium, quod equum sanum non donaverit. *l.* 12. *ff. de aedilit. edict.* quia juxta illud S. Hieron. *equi donati dentes non sunt inspiciendi.* Vides in priori casu non attendi strictam conventionem; bene vero in posteriori; quia emptio, venditio est bonae fidei, donatio vero est stricti juris. 2. Vendit Titius hortum pendentibus fructibus, de quibus nihil est expressum in contractu; hic ex bono, et aequo censentur simul venditi fructus *l.* 13. §. 10. *ff. de action. empt.* e contra per stipulationem promisso, vel donato horto, si de fructibus nihil sit expressum, fructus non censentur promissi, aut donati. *l.* 78. §. 3. *ff. de Verb. Oblig.* 3. Titius agrum suum permutavit cum agro Caji, qui a domino evictus est: hic Cajus tenetur Titio de evictione, etsi de illa nihil fuerit cogitatum. *l.* 1. *C. de rer. permut.* at si ager donatus, vel legatus evictus sit, donas, vel haeres donantis non tenetur de evictione. Nec obstat *c.* 6. *de donation.* nam in eo plus non dicitur quam donationem non esse restringendam contra mentem donatoris; at ubi de mente donantis non constat, recte donatio, tanquam stricti juris, strictam recipit interpretationem.

101. Q. II. *Quae sint actiones bonae fidei, et quae stricti juris?* R. *ad* 1. Illae tantum sunt actiones bonae fidei, quae enumerantur §. 28. *h. t.* suntque 1. Actio *ex empto*, quae datur emptori contra venditorem. 2. Actio *ex vendito*, quae datur venditori contra emptorem. 3. *Ex locato* competens locatori contra conductorem. 4. *Ex conducto* competens conductori contra locatorem. 5. *Negotiorum gestorum directa* competens domino contra gestorem: et *contraria* competens gestori contra dominum principalem. 6. *Mandati directa* competens mandanti contra mandatarium; et *contraria* competens mandatario contra mandantem. 7. *Depositi directa* competens deponenti contra depositarium; et *contraria* competens depositario contra deponentem. 8. *Pro socio* utrinque *directa* competens socio contra socium ejusdem societatis. 9. *Tutelae directa* competens pupillo contra tutorem; et *contraria* competens tutori contra pupillum. Sub his etiam continetur *actio curae*, seu *curatelae*. 10. *Commodati directa* competens commodanti contra commodatarium; et *contraria* competens com-

modatario contra commodantem. 11. *Pignoratitia directa* competens debitori ad repetendum pignus soluto debito; et *contraria* competens creditori, si quid ex suo in rem pignoratam impendit. 12. *Familiae herciscundae* competens cohaeredibus ad dividendam haereditatem. 13. *Communi dividundo* competens pluribus ad dividendam rem singularem, quam citra contractum societatis communem habent. 14. *Praescriptis verbis de aestimato*, seu *actio aestimatoria*, quae est civilis personalis competens aestimanti contra eum, qui rem ab illo aestimatam, seu certo pretio vendendam accepit, ad hoc, ut vel aestimationem rei vel ipsam rem integram reddat una cum fructibus. 15. Actio *perscriptis verbis ex permutatione*, quae est civilis personalis competens ei, qui rem unam dedit pro altera ad hoc, ut interesse praestetur, si vicissim alter rem suam dare nolit. Et quia in veriori sententia permutatio non differt a contractu innominato *do, ut des*, sequitur ex hoc contractu actionem esse bonae fidei. 16. *Haereditatis petitio*, quae olim fuit stricti juris, nunc ex Constit. Justiniani *l. fin. in fin. C. de petition. haered.* facta est actio omnimodo bonae fidei. 17. Actio *rejuxoriae*, quae olim soluto matrimonio dabatur uxori contra maritum, vel ejus haeredes ad res dotales repetendas; sed ex constitutione Justiniani *l. un. pr. C. de rei uxoriae act.* actio rei uxoriae transfusa est in actionem *ex stipulatu de dote petenda*, vel *repetenda*, quam Imp. voluit esse bonae fidei; cum alias actio ex stipulatu sit stricti juris. Et quidem actio *ex stipulatu de dote petenda* competit, constante matrimonio, marito contra promissorem, ut is dotem promissam tradat cum fructibus, et usuris a tempore morae debitis; sicut accidit in aliis actionibus bon. fid. Actio *ex stipulato de dote repetenda* competit uxori, vel aliis contra maritum, vel alium dotis possessorem, ut, soluto matrimonio illam reddat cum fructibus, et usuris. *cit. l. un.* Plura, quae de his actionibus quaeri possent, invenies in Jure Can. suis locis, et titulis. Actio *funeraria*, qua quis persequitur sumptus funeris a se factos, est quidem bonae fidei *l. 14. §. 6. ff. de religios. et sumpt. funer.* sed continetur sub negotiorum gestorum actione, tanquam species sub suo genere. *arg. cit. l. 14. §. 11. et 13. ff. eod.* Zoef. tamen dicit illam esse stricti juris.

102. R. *ad* 2. Ceterae omnes actiones, praeter enumeratas, sunt stricti juris; ut reivindicatio cum aliis realibus: condictio certi ex mutuo; condictio indebiti cum pluribus aliis condictionibus; actio ex stipulatu; finium regundorum; ex testamento; actio praescriptis verbis, seu in factum ex contractibus innominatis, *do, ut facias, facio, ut des, facio, ut facias;* actiones in factum ex interdictis; omnes actiones poenales etc. Ratio, quare illae sint actiones bonae fidei, et istae stricti juris, a Jasone non redditur alia, quam voluntas legislatoris. Alii tamen DD. et cum his Manzius varias assignant congruentias: 1. quia ex actionibus bon. fid. aliquae sunt universales, et amplae; adeoque requirunt amplam interpretationem ex bono, et aequo: ut haereditatis petitio, fam. herciscundae, commune dividundo, negotiorum gestorum, tutelae,

pro socio. 2. aliquae fundantur in favore, et amicitia humana; atque ita petunt large judicari; ut in mandatis, depositis, commodatis. 3. Actiones bonae fidei fere omnes important mutuam obligationem passivam; adeoque utrique contrahenti utile est, ut non praecise verba, sed mens et aequitas naturalis attendatur: e contra actiones stricti juris plerumque ex parte unius important obligationem passivam; atque ita aequum est, ut partis obligatae, et non obligatae causa stricte secundum verba conventionis judicetur: ut in mutuo, donato, stipulatione etc. Ceterum quia actiones sunt Juris publici, pactis privatorum non mutantur; adeoque actio stricti juris non efficietur bonae fidei, etsi illi addatur clausula, ut Judex ex bono, et aequo judicet. Harpr. Manz. et alii contra Wesemb.

Explicatur §. 30. *h. t.*

103. Hic Imp. ponit differentiam in actionibus, seu judiciis bonae fidei et stricti juris: nam 1. in judiciis bon. fid. Judex habet liberam potestatem ex aequo, et bono aestimandi, quantum actori adjudicare debeat: e contra in judiciis stricti juris judicare debet secundum expressa verba conventionis. 2. In judiciis bon. fid. Judex ipso Jure admittit compensationem; ut si actor petat 100. et debeat reo 50. Judex non condemnabit reum nisi in 50. quia reliqua summa compensatur cum debito 50. At in judiciis stricti juris olim non admittebatur compensatio; deinde ex Rescripto D. Marci inducta est compensatio per viam oppositionis, seu exceptionis: et tandem Imp. Justinianus voluit ipso jure admitti compensationem in judiciis omnibus sive bon. fid. sive stricti juris: puta in quantitatibus; sicut pecunia compensari potest pro pecunia, vinum pro vino ejusdem generis, et bonitatis. *l. fin. C. de compensat.* Plura de compensat. vide in Jur. Can. *lib.* 3. *tit.* 23. *num.* 19.

§. IX.

De Actionibus Arbitrariis, et Non-Arbitrariis.

104. In §. 31. *h. t.* actiones stricti juris subdividuntur in *arbitrarias*, et *non-arbitrarias*, quas varii varie explicant. Sed conformius *cit.* §. 31. *Arbitrariae* sunt illae, in quibus Judici ante sententiam definitivam permittitur arbitrari per interlocutoriam, seu simplex praeceptum: cui si reus paret, absolvitur; sin minus, definitive condemnatur secundum rigorem Juris: nam quaedam actiones prima fronte sunt severae, adeoque ut benignius cum reô agi possit ex aequitate, recte simile arbitrium Judici permittitur. Actiones *non-arbitrariae* sunt, in quibus Judex nequit arbitrari per interlocutoriam, sed secundum petitionem actoris debet reum condemnare. De his nihil hic speciale dicendum, cum ex opposito omnia intelligantur secundum regulas communes judiciorum.

105. Q. I. *Quae sint actiones arbitrariae, et quomodo fiat in eis arbitrium?* R. 1. *Reivindicatio*, in qua Judex ante definitivam jubet rem actori, tanquam domino, restitui; cui praecepto si reus non pareat, fertur in eum severior sententia definitiva, ut res illi vio-

lenter, seu manu militari auferatur, et interesse compensetur. *l.* 68. *ff. de Rer. Us.* 2. *Publiciana*, in qua idem observatur, quod in rei-vindicatione. 3. *Serviana*, et *quasi-Serviana*, in quibus similiter, si ad primum Judicis praeceptum pignus non restituatur, hoc manu militari aufertur reo; et si is dolo desiit possidere, definitiva secundum juramentum in litem profertur. *l.* 16. §. 3. *ff. de pignorib.* Hae actiones sunt reales arbitrariae; ceterae sunt personales: *quod metus causa, de dolo, de eo, quod certo loco, ad exhibendum*, et *actio noxalis:* in his enim, si reus non pareat primo praecepto Judicis, gravius condemnatur, ut in seqq. patebit.

106. Q. II. *Quid sit actio, quod metus causa? cui? contra quem? et ad quid competat?* R. 1. Actio metus est personalis, in rem scripta, praetoria, mixta, arbitraria, competens metum passo ad aliquid dandum, faciendum, vel non faciendum; principaliter contra metum inferentem intra annum in quadruplum, post annum in simplum. §. 25. et 31. *h. t.* Dicitur 1. *Personalis*, quia principaliter oritur ex delicto metus illati. 2. *In rem scripta l.* 9. §. *fin. ff. quod metus causa*, quia imitatur actionem realem in eo, quod non solum detur contra delinquentem, seu metus illatorem, sed etiam contra quemcunque possessorem, qui ex metu illato sentit commodum; cum aequitas naturalis non sinat aliquem ex delicto alieno lucrum sperare, aut quaerere. *l.* 14. §. 3. *ff. quod met. caus. l.* 134. *ff. de Reg. Jur.* 3. *Praetoria*, quia ex Edicto Praetoris descendit *l.* 1. *ff. quod met. caus.* 4. *Mixta*, quia rem, et poenam tripli persequitur. 5. *Arbitraria*, quia Judex primum ex bono, et aequo jubet rem restituere: si vero reus non pareat huic arbitrio, condemnatur in simplum rei, et triplum poenae v. g. dedisti ex metu gravi injusto 100. fl. si reus a Judice jussus nolit eos restituere, condemnatur in quadruplum, seu in 400. *l.* 14. §. 4. *ff. h. t.*

107. R. *ad* 2. Actio, quod metus causa, competit metum passo sive in se, sive in suis liberis, uxore, aut subditis, ut Religiosis *l.* 8. *ff. h. t.* et cum sit rei persecutoria, transit ad haeredes metum passi. *l.* 16. §. 2. *eod.*

108. R. *ad* 3. Actio *metus* datur: 1. contra metum, seu vim cumpulsivam inferentem, ejusque haeredes secundum id, quod de lucro turpi ad eos pervenit *l.* 16. *eod.* imo contra haeredes haeredis; etsi ad eos nihil pervenerit; quia sufficit aliquid pervenisse ad primum haeredem *l.* 17. *eod.* Si tamen res ante litem contestatam apud primum haeredem bonáe fidei possessorem casu periit, haeres haeredis non tenetur hac actione *arg. a sens. contr. l.* 18. 19. 20. *eod.* 2. Contra quemcunque possessorem, vel detentorem rei per metum ablatae, sive eam habeat ex lucrativo, sive ex oneroso titulo. *l.* 14. §. 3. *eod.* nam actio ista, cum sit in rem scripta, sequitur conditionem actionis realis; adeoque datur contra quemcunque possessorem rei.

109. R. *ad* 4. Actio *metus* persequitur rem, et triplum poenae, etiam ab illo praestandae, qui rem bon. fid. acceptam possidet, et ad mandatum Judicis restituere recusat. *l.* 14. §. 1. *eod.* Si tamen metum passus aliquod pre-

tium accepit v. g. pro re metu vendita, tenetur illud restituere emptori. *l.* 3. *C. de his, quaevi, metusve caus. fiunt.* Plura de hac actione vide in Jur. Can. *lib.* 1. *tit.* 40.

110. Q. III. ***Quid sit actio de dolo?*** R. est actio personalis arbitraria competens decepto contra malo dolo decipientem pro reparanda indemnitate decepti. *l.* 1. §. 1. *ff. de dolo malo.* ubi ponitur Edictum Praetoris his verbis: *quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit,* et *justa causa esse videbitur, judicium dabo.* Actio ista est: 1. *Personalis,* quia oritur ex delicto doli facti. 2. *Arbitraria,* quia deceptus suae imprudentiae aliquatenus imputare debet, quod se decipi passus sit: deceptor vero, si rem dolo acceptam non restituat, condemnatur ad simplum rei et simul infamia notatur; ex quo capite actio ista *famosa* est. *lib.* 18. *ff. de dolo mal.* 3. *Reipersecutoria:* non vero poenalis, sicut actio metus, furti, et violentiae: tum quia non infert vim aliquam, sicut metus, furtum, et rapina; tum quia sufficienter punitur infamatione, *l.* 1. §. 4. *eod.* 2. Actio ista, cum sit personalis pura, et non in rem scripta, competit contra solum decipientem, ejusque haeredes, si quid ad eos pervenit, vel eorum dolo factum est, quo minus perveniret *l.* 17. *in fin. l.* 26. 27. *eod.* Si autem plures deceperunt, singuli tenentur in solidum, utpote ex delicto obligati; uno tamen solvente omnes liberantur, ne idem bis exigatur. *cit. l.* 17. et *l. bona fides. ff. de Reg. Jur.* 3. Cum actio ista sit gravis, et infamans, non conceditur, nisi *causa cognita,* et in *defectu alterius actionis,* ut patet ex *cit.* Edicto. Unde requiritur *summa notabilis;* quia de minimis non curat Praetor *l.* 4. *ff. de in integr. rest. defectus alterius actionis;* quia si adsit remedium ordinarium, non conceditur extraordinarium, et subsidiarium; uti est actio doli *arg. l.* 16. *pr. ff. de Minor.* Persona, cui accomodari possit actio doli: quia si personae debetur pietas, et reverentia, contra eam non datur actio doli; sed in factum, qualiter liberi contra parentes, liberti contra patronos, plebeii, et viles contra virum consularem, prodigi, et inhoneste viventes contra virum honestum nonintentant actionem doli; sed in factum. *l.* 11. *ff. de dolo mal.*

111. Q. IV. ***Quid sit actio de eo quod certo loco dari promissum est?*** R. est arbitraria, qua debitum petitur in alio loco, quam conventum est, salvo interesse utriusque partis v. gr. Titius promisit se soluturum Viennae Kalendis Junii; et quia hoc tempore Viennae non comparuit, peto debitum Pragae, ubi Titium deprehendi. Et quidem 1. si reus fuit in mora, quominus loco convento solutum fuerit, Judex arbitrio suo condemnabit eum non tantum ad summam debitam, sed etiam ad interesse actoris. Si vero justo impedimento ad locum conventum venire non potuit, condemnabitur ad summam contractam. *l.* 4. *ff. de eo, quod certo loco.* 2. Si debitor non fuit in mora, et pecunia in alio loco petatur, attenditur utriusque partis interesse: et quidem si rei interest in loco convento solvi, minoris fit condemnatio; si vero actoris interest, fit condemnatio majoris; ex quo capite actio ista est arbitraria *l.*

2. *ff. eod.* Vide de hac actione in Pandectis *libr.* 13. *tit.* 4. in Codice *lib.* 3. *tit.* 18.

112. Q. V. *Quid sit actio ad exhibendum?* R. est civilis, personalis, in rem scripta, arbitraria, competens ei, qui praetendit interesse justum, et pecuniarium ad hoc, ut res mobilis exhibeatur videnda contra quemcunque possessorem, reque exhibita sit potestas actori illam vindicandi. Est actio ista 1. *Civilis*, quia datur ex legibus, sicut reivindicatio. 2. *Personalis l.* 3. §. 3. *ff. ad exhibend.* quia hac actione non petit actor rem sibi restitui, sed intendit praecise, ut reus aliquid faciat, hoc est exhibeat rem videndam, vel solvat, quanti ea res erit, quod est proprium actionis personalis. 3. *In rem scripta*, quia imitatur actionem realem in eo, quod procedat contra quemcunque possessorem, vel detentorem, ut rem exhibeat. *l.* 3. §. *fin. ff. eod.* Unde datur contra creditorem ratione pignoris, fructuarium, vassallum, emphyteutam, depositarium, commodatarium etc. *l.* 4. 5. 7. 12. *eod.* atque ita actio ista est praeparatoria ad vindicationem. *l.* 2. *ff.* et *l.* 1. *Cod. eod.* quia si res exhibita apparet esse actoris, eam vindicare poterit. 4. *Arbitraria*, quia si reus ad jussum Judicis rem non exhibeat, condemnatur, quanti interest actoris. *l.* 7. §. *fin. l.* 9. §. *fin. ff. eod.* quod interesse subsistere debet, et tempore litis contestatae, et tempore sententiae, ut ita subsistat et petitio, et condemnatio. *cit. l.* 7. §. *fin.* Requiritur autem, ut interesse istud sit *justum*, quia si Judex summarie cognoscendo, videt causam non esse justam, non debet hanc actionem concedere. *l.* 3. §. 9. et 11. *eod.* item ut sit *pecuniarium*, et in ordine ad vindicationem; quia si cujus interest rem exhiberi ex alia causa, non est locus huic actioni; et ideo non sunt exhibendae rationes adversario, etsi ejus multum intersit, neque libri studioso, vel advocato, etsi eos legendo doctior, et melior evaderet. *l.* 13. 19. *eod.* quia hoc interesse non est pecuniarium. Vide de hac actione *tit. ff.* et *Cod. ad exhibend.*

113. Q. VI. *In quo actio noxalis sit arbitraria?* R. in eo, quod si dominus servi, aut animalis nolit aestimationem damni dare, vel servum, aut animal noxae dedere, condemnetur, quanti Judex aestimaverit. *l. fin. ff. de interd.* de hac actione agetur infra *tit.* 8. 9.

Explicatur §. 32. *usque ad* 35.

114. In his paragraphis Imperator incidenter ponit ea, quae pertinent ad judicia, et condemnationes. Et quidem, sive proponatur *actio certi*, qua certum quid, quantum, quale petitur, sive *actio incerti*, qua determinate non exprimitur quid, quantum, et quale petatur, ut in haereditatis, tutelae, et similibus actionibus amplis: Judex tamen quantum possibile est, debet ferre sententiam certam quoad rem principalem, et ejus accessoria §. 32. *h. t.* Excipe 1. nisi sententia ex natura actionis concipienda sit alternative v. g. in judicio noxali, ut reus vel damnum reparet, vel servum noxae dedat etc. 2. In actionibus universalibus, et generalibus, in quibus determinatio rerum plerumque fit in execu-

cutione; maxime quoad fructus, et alia accessoria: nam licet libellus debeat esse certus, et sententia ei conformis; tamen certitudo ista maxime attenditur in *re petita*, et *causa petendi;* ne v. g. fundus petitus ex causa empti, adjudicetur actori ex causa donati. At in quantitatibus saepe fit variatio, si in decursu judicii appareat Judici majorem, vel minorem quantitatem esse solvendam. Vide in Jure Canon. *lib.* 2. *tit.* 27.

115. In §. 33. *h. t.* ponuntur quatuor modi plus petendi: *Re*, dum res major petitur, ut totum pro parte, 20. pro decem. *Tempore*, dum citius petitur, quam sit conventum. *Loco*, dum alio loco petitur, quam convento. *Causa*, dum in genere, vel alternative debitum petitur in specie, et determinate. Vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 11.

116. In §. 34. *h. t.* traditur, quod actor, qui minorem quantitatem, quam sibi debitam petiit, sine periculo agat, hoc est sibi non praejudicet: quia in eodem, vel alio judicio reliquum petere potest. Neque ei obstat exceptio rei judicatae, cum de alia re agatur.

117. In §. 35. *h. t.* traditur, quod actor, qui aliud pro alio, vel ex alia causa petiit, sibi non praejudicet; quia errorem corrigere potest emendato, vel mutato libello. Vide Jus Can. *lib.* 2. *tit.* 3.

§. X.

De Actionibus in solidum, et non-solidum.

118. Q. I. *Quid sit actio in solidum?* R. est persecutoria totius, quod nobis debetur: nam quanta est obligatio debiti, tanta debet esse condemnatio, et solutio; ut ita aequalitas servetur. Hujusmodi actiones regulariter sunt omnes, nisi ob specialem rationem Jus velit condemnationem esse minorem debito.

119. Q. II. *Quid sit actio in non-solidum?* R. 1. est persecutoria minoris, dum Judex ob certas rationes reum non condemnat in totum debitum, etsi hoc velit actor; §. 36. *h. t.* quod quidem oritur non ex natura actionis, sed ex aequitate, et ratione personarum; sicut etiam in criminalibus propter excellentiam personae poena mitigari solet. *l.* 31. *ff. de poenis.*

120. R. 2. Actio degenerat in non-solidum in casibus seqq. 1. Si contra patrem agatur ex contractu filii; tunc enim pater non condemnatur in solidum, sed peculiotenus, ut supra *n.* 66. dictum. 2. Si agatur contra personam munitam privilegio *competentiae*, ne cogatur ad solvendum ultra quam possit, salva sua competenti, et honesta sustentatione. Tale privilegium habet maritus contra uxorem in ripetitione dotis, parentes, patroni, socius contra liberos, libertos, et socium. §. 37. 38. *h. t.* nam specialis amor, reverentia, et amicitia similium personarum non permittit condemnationem in solidum; ne alter per alterum depauperetur. Idem beneficium competentiae habent donator contra donatarium. *l.* 12. *ff. de donation. l.* 28. 29. *ff. de Reg. Jur.* Miles armatae militiae. *l.* 6. *pr. ff. de re judic.* quod etiam accomodari solet militi togato, ut doctoribus, medicis, advocatis: et de Jure Can. Clericus, seu miles coelestis eodem privilegio gaudet; *c.* 3. *de solution.* quia vero exceptio competentiae

est personalis, non prodest haeredi, aut successori. *l.* 7. *pr. ff. de exception.* 3. Debitor, qui omnia bona sua creditoribus cessit, si postea perveniat ad pinguiorem fortunam, non condemnatur in solidum; §. *fin. h. t.* quia respectu priorum creditorum gaudet beneficio competentiae. Quod aliqui extendunt ad eos, qui bellorum, incendii, aut simili calamitate ad incitas redacti sunt, cum et pro his militet eadem ratio, quod *inhumanum sit spoliatum fortunis suis in solidum damnari.* 4. Compensatio in quantitabus minuit actionem in solidum, quia debitum cum debito in vicem solutionis compensatur §. *pen. h. t.*

De ceteris actionibus agetur *tit.* 7. 8. 9. et 12.

TITULUS VII.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est; negotium gestum esse dicetur.

1. In h. t. et duob. seqq. traditur divisio actionis in *principalem*, seu *directam*; dum quis ex propria persona obligatur ratione contractus a se initi, vel delicti a se commissi; et *accessoriam*, seu *indirectam*, *obliquam*, seu *adjectitiam;* dum quis ex alterius persona, seu ratione alieni contractus, aut delicti obligatur. De priori nihil hic speciale dicendum. Posterioris sex sunt species ex contractu: *quod jussu, exercitoria, institoria, tributoria, de peculio, de in rem verso.* Ex delicto est actio *noxalis*, de qua *seq. tit.* et actio *quadrupedaria*, de qua *tit.* 9. Omnes hae indirectae actiones sunt praetoriae, ob aequitatem introductae: quia aequum est, ut patres, et domini, qui ex personis sibi subjectis commodum sentiunt, etiam ex illis sentiant onus, et incommodum. Quae hic dicentur de servis, et dominis, eadem fere omnia intelligenda sunt de filiis, et parentibus. *pr. h. t.*

2. Q. I. *Quid sit actio quod jussu?* R. est actio praetoria personalis competens in solidum contrahenti contra dominum, vel patrem, quorum jussu servus, aut filius contraxit. §. 1. *h. t.* ubi ratio additur; *qua is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur. Jussu* est mandatum, quod datur personae in potestate constitutae etiam invitae: et per hoc differt a mandato specifice tali, quod datur personae extraneae volenti. *l.* 8. §. 1. *ff. de procurator.* Porro ad hanc actionem sufficit jussus, vel formalis, vel aequivalens; ut si dominus contractum servi subscribat, vel sigillet, vel ratum habeat. *l.* 1. §. 4. 5. *ff. quod jussu.* In quo *tit.* plures casus de hac actione videre poteris.

3. Q. II. *Quid sit actio exercitoria?* R. actio praetoria personalis in solidum competens contra exercitorem navis, ut contrahenti praestet, quod ei debetur ex contractu magistri, vel sub-magistri navis; §. 2. *h. t.* nam exercitor omnia facta magistri tenetur praestare, ne contrahentes decipiantur. *Exercitor* navis vocatur principalis dominus, navarchus, seu nauclerus, ad quem omnes redditus navis spectant. *Magister* navis est ille, qui praepositus est navi regendae, cujuscumque sit conditionis, aut sexus, sive major, sive minor, vir, foemina etc. *Sub-Magister* navis est, qui a magistro substituitur, etiam exercitore prohibente; quia ob utilitatem, et necessitatem navigandi Jus permittit talem

substitutionem magistro. *l.* 1. §. 5. *ff. de exercitoria.* 2. Ut haec actio procedat, debet esse contractus cum magistro; vel sub-magistro; non vero cum nautis: licet alioquin si nautae, vel magister in suo ministerio delinquant, exercitor teneatur ex eorum delicto; quia opera malorum hominum utitur. §. 3. *de oblig. ex quasi delict.* 2. Ut magister non excesserit fines suae negotiationis; ut si constitutus est ad vecturas exigendas, seu pensiones, et is navim locavit. *l.* 1. §. 2. *ff. de exercitor.* 3. Exercitor contra magistrum regressum habet per actionem mandati, locati, negotiorum gestorum, prout inter eos convenit. *l.* 1. §. 18. *eod.* In quo *tit.* plures de hac materia casus reperies. Hic adverte in Pandectis post *tit. de exercitoria* subjici titulum *Ad Legem Rhodiam de jactu*; qua disponitur, ut si levandae navis causa merces aliquorum ejiciantur, damnum hoc sit omnibus mercatoribus commune pro rata, nisi merces ejectae recuperarentur: tunc enim suae cuique manent. Vide Zoef. ad *cit. tit. ff. ad L. Rhod. de jactu.*

4. Q. III. *Quid sit actio institoria?* R. est personalis praetoria in solidum competens contra principalem praeponentem, ut solvat contrahenti, quod ei debetur ex contractu institoris. §. 2. *h. t.* quia etiam hic contrahens sequitur fidem praeponentis. Haec actio non vocatur a principali, sicut prior; sed a ministro praeposito negotiationi terrestri, seu tabernae, qui vocatur *Institor*, vulgo *Factor*, seu praepositus tabernae. *l.* 2. *ff. de institor. act.* Haec actio in plerisque convenit cum superiori: differt vero, quia oritur ex negotiatione terrestri, et institor nequit sibi substituere alium subinstitorem absque speciali mandato; cum non sit ista necessitas in terra, quae in mari, ubi locus, et tempus saepe non admittit plenius deliberandi consilium. *l.* 5. *ff. de exercitor.* Vide *tit. ff. de institor.*

5. Q. IV. *Quid sit actio tributoria?* R. est praetoria personalis ad aequaliter pro rata dividendas merces peculiares inter dominum, et alios creditores §. 3. *h. t.* Dicitur *tributoria* a distributione; quia ex peculio servi, vel filiifam. cuilibet creditori id tribuitur, quod sibi debetur pro rata. 2. Actio ista datur tantum in mercibus peculiaribus, et quas servus sciente, et patiente domino administrat. *l.* 1. §. 3. *l.* 5. §. 17. *ff. de tributor. action.* Unde si servus in peculio habeat 2000. et unum mille dat in merces, alterum ad usuras, tantum unum mille in merces expositum venit in tributoriam, in qua dominus, vel pater non gaudet privilegio *deductionis.* Item si dominus ignoret merces peculiares servi non est locus tributoriae, sed actioni de peculio, in qua dominus, et pater habet privilegium *deductionis*, ut id, quod post concessum peculium sibi civiliter, vel naturaliter debetur, ante alios creditores deducere possit. §. 5. *h. t. l.* 9. §. 2. *ff. de peculio.* Ex quo patet differentia harum actionum. Vide *tit. ff. de tributor. act.*

6. Q. V. *Quid sit actio de peculio?* R. est praetoria personalis competens creditori ex contractu servi contra dominum, ut solvat secundum vires peculii. §. 4. *h. t.* Differt a prioribus, quia in illis requiritur jussus, consensus, vel

scientia, et patientia domini, non vero in ista; quia hoc ipso, quod dominus servo, et pater filio concedat peculium profectitium, dat ei potestatem contrahendi, et cons. ex eorum contractu obligatur peculiotenus, salvo privilegio *deductionis* v. g. filius habet in peculio 100. debet vero patri 40. et Titio creditori 80. in hoc casu pater sibi deducit 40. et residuum dat Titio, scil. 60. secundum vires peculii, non vero solidum, seu 80. Vide *t. ff. de peculio*. 2. Extincto peculio v. g. per revocationem, manumissionem, vel mortem servi, ne creditores defraudentur, datur eis actio annalis de peculio, quae porrigitur ad unum annum utilem, sicut aliae praetoriae. Vide *tit. ff. quando de pecul. actio annalis est.*

7. Q. VI. *Quid sit actio de in rem verso?* R. est praetoria personalis competens creditori, qui inscio domino, vel patre contraxit cum servo, vel filiofam. ut solvant id, quod in rem, seu utilitatem eorum versum est §. 4. *h. t.* ne scilicet dominus, vel pater cum jactura alterius locupletetur. Et quidem, si solidum versum est in rem domini, is tenetur in solidum; si pars tantum, etiam pro parte tantum tenetur: v. g. servus pro alimentis familiae accepit mutuos decem modios frumenti, eosque in alimenta familiae, convertit, dominus tenetur ex hoc contractu in solidum. 2. Actio ista saltem utilis, competit ex contractu famulorum conductitiorum, qui in locum servorum successerunt: item pro illo casu, quo res ad utilitatem domini comparata casu periit. *l.* 1. §. 1. *ff. de in rem verso*, cui non obstat *l.* 10. §. 6. *eod.* nam procedit in casu, quo dominus servo solvit rem ab eo comparatam; et tunc actio erit contra servum peculiotenus. E contra cessat actio ista, si servus simulet se rem versurum in utilitatem domini, et ita creditorem decipiat. *l.* 3. §. 9. *eod.* ne facilis credulitas creditoris obsit domino; sed eo casu procedet actio de peculio.

8. Q. VII. *Quid Juris in concursu harum actionum?* R. 1. Cui competit actio *quod jussu, exercitoria, institoria*, et *tributoria*, etiam ei competunt duae reliquae, scil. *de peculio*, et *in rem verso:* una vero electa, ceterae consumuntur §. 5. *h. t.* adeoque prudens creditor eligat pinguiorem, qua solidum consequi possit. 2. Si concurrant actio *quod jussu*, *exercitoria*, vel *institutoria*, stulte aget creditor, si eligat actionem *de peculio*, vel *in rem verso:* nam in prioribus consequetur solidum cum facili probatione; in posterioribus vero non consequetur plus, quam sit in peculio, vel in rem versum, et cum difficili probatione. 3. Si concurrant *tributoria*, *de peculio*, et *in rem verso*, aliquando pinguior est tributoria, quam de peculio, et in rem verso: aliquando e contra; adeoque considerandae sunt vires peculii, mercium peculiarium, et rei versae. Ex his melior est actio de in rem verso, dummodo actor probare possit rem in utilitatem domini versam fuisse, quia sic solidum consequetur. *cit.* §. 5. *h. t.*

Explicatur §. 6. 7. 8. *h. t.*

9. In §. 6. *h. t.* dicit Imp. ea quae dicta sunt de servo contrahente, et do-

mino, pariter intelligenda esse de filio, et filia, nepotibusque in patria potestate constitutis; quia pariter ex eorum contractibus obligatur paterfam.

10. In §. 7. *h. t.* ponitur differentia, quod licet dominus ex contractu mutuae pecuniae a servo acceptae obligetur, tamen nec liberi in potestate constituti, nec pater eorum in effectu obligentur ex tali mutua pecunia a liberis accepta propter exceptionem, seu beneficium Senatusconsulti *Macedoniani;* qua repellitur foenerator, ut nulla actio vel petitio illi in judicio concedatur. Ratio ibi datur: *quia* liberi *saepe onerari aere alieno creditarum pecuniarium, quas in luxuriam consumebant, vitae parentum insidiabantur.* Vide in Jur. Can. *lib.* 5. *tit.* 19. et *tit. ff.* et *C. ad Senatusc. Maced.* His addi potest alia differentia: quia servus obligatur tantum naturaliter, non civiliter; eum non sit caput civile, nec ultra vires peculii; neque fidejubere et mandare potest extra causam peculiarem. *l.* 3. §. 5. 6. *ff. de pecul.* e contra filius obligatur civiliter ex omni suo contractu in solidum; et ex ejus fidejussione quacumque obligatur pater peculiotenus: siquidem filius plus juris habet in peculio, quam servus; et confiscatis bonis paternis, salvum ei manet peculium profectitium *l.* 3. §. 4. *ff. de Minorib.*

11. In §. *fin. h. t.* Imp. reformans priora Jura dicit, actionem *quod jussu* de *in rem verso, exercitoriam; et institoriam,* non tantum obliquam, sed etiam directam concedi contra patrem, et dominum principalem: nam fictione Juris censetur contractus cum eis celebratus: siquidem quod quid per alium facit, est perinde, acsi faciat per se ipsum. *l.* 180. *ff. de Reg. Jur.*

De his actionibus relege Jura in Pandectis *lib.* 14. et *lib.* 15. *per tot.* et in Codice *lib.* 4. *tit.* 25. et 26.

TITULUS VIII.

De Noxalibus Actionibus.

1. Actiones noxales, de quibus agitur in *ff.* et *C. h. t.* oriuntur ex delictis privatis servorum, et filiorumfam. ut si quid furentur, vi rapiant, pecora occidant, vel quid destruant, et tanquam obliquae dantur contra dominum, vel patrem, idque ob aequitatem: nam contra servum agere non possum: tum quia non habet legitimam personam standi in judicio: tum quia proprio carens, nequit damnum datum reparare. Neque etiam directe agere possum in dominum; quia is non deliquit; ergo aequum est, ut saltem actio obliqua concedatur in dominum. At ex delictis publicis ipsi servi tenentur, et poenae corporali subjiciuntur. *l.* 12. §. 3. 4. *ff. de accusation.*

2. Q. I. *Quid sit actio noxalis ex delicto servi?* R. est praetoria personalis obliqua, quae datur contra dominum alternative, ut vel noxiam servi reparet, vel servum noxae dedat. *pr. h. t. Noxia* est ipsum maleficium; seu delictum, quo damnum datum est. *Noxa* est poena, vel corpus quod nocuit, ut servus: saepe tamen metonymice alterum pro altero usurpatur. *Lexic. Calv.* Jus ergo non condemnat dominum in solidum; ut si servus valens 50. dedit damnum, quod aestimatur 100. sed liberum est ei vel

damnum reparare, vel servum pro noxa dare, nisi delictum jussu, aut consensu domini patratum fuisset; tunc enim dominus tenetur in solidum, nec liberatur noxae deditione. *l.* 2. 3. 4. *ff. h. t.* 2. Electio competit domino usque ad executionem rei judicatae. *l.* 20. §. 3. *ff. de haeredit. petit.* quod si non pareat, et actione judicati conveniatur, secundum rigorem condemnatur in solidum; cum actio ista sit arbitraria. Is vero dominus tenetur ac actione, qui tempore litis contestatae servum possidet. §. 5. *h. t.* quia noxa caput sequitur. Si vero interim manumissus sit, ipse suo nomine actionem excipit: nam licet manumissus conveniri nequeat ex contractu in servitute inito, tamen conveniri potest ex delicto: siquidem contractus, non delicta fiunt nomine domini. 3. Actio noxalis, utpote adjectitia, sequitur conditionem actionis principalis; atque ita v. g. ex furto manifesto est in quadruplum etc. §. 4. *h. t.* Cetera vide hic in textu.

3. Q. II. ***An detur actio noxalis contra patrem ex delicto filii?*** R. olim dabatur ex *L. XII. Tabb.* quia sicut pater in filios habuit vitae, et necis potestatem; ita quoque eos noxae dare potuit. Sed hodierno Jure non datur ista actio §. *fin. h. t.* ac proinde ipsi filii conveniuntur ex delictis suis: et si ex bonis castrensibus satisfacere nequeant, luere debent in cute, salvo patri peculio *l.* 58. *ff. de Reg. Jur.* Vide in Jure Can. *l.* 5. *tit.* 36. *n.* 29. Hodie deficientibus servis, deficiunt actiones noxales.

TITULUS IX.

Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

1. In hoc titulo affertur duplex actio noxalis; ***Quadrupedaria*** contra dominum quadrupedis pauperiem facientis; et ***Ædilitia*** in factum contra dominum animalis ferocis in via publica nocentis. Nocumentum ab homine datum proprie vocatur ***damnum***; datum vero ab animali, seu pecude vocatur ***pauperies***, seu ***damnum sine injuria facientis datum. pr. h. t. nec enim potest animal injuriam fecisse dici, quod sensu caret***, seu ratione.

2. Q. I. ***Quid sit actio noxalis quadrupedaria?*** R. est civilis personalis ex *L. XII. Tabb.* quae datur contra dominum animalis mansueti, praeter naturam pauperiem facientis, alternative, ut dominus vel damnum reparet, vel animal noxae dedat. *pr. h. t.* Utilis haec actio datur, si animal bipes, ut gallus vel pavo pauperiem fecit: *l. pen. ff. h. t.* nam aequum est, ut damnum resarciatur ab eo, qui non sine culpa est dominus animalis mansueti praeter consuetudinem sui generis, seu praeter communem naturam nocentis. At si animal juxta naturam suam nocumentum faciat, v. g. sata depascendo: non haec; sed alia actio datur v. gr. utilis de pastu pecoris; vel in factum, quatenus dominus ex eo pastu factus est locupletior. Oportet autem, ut animal vivat, saltem tempore litis contestatae *l.* 1. §. 13. *ff. h. t.* alias alternative electio non suppeteret. 2. Si animal non sponte, sed provocatum, et irritatum pauperiem fecit v. g.

calce feriendo, cornu petendo, contra irritantem datur actio L. Aquiliae *l.* 1. §. 6. *eod.* In casu, quo v. g. duo boves luctam iniverunt, et bos provocans occisus est, dominus bovis provocati ad nihil tenetur; quia defensio fuit naturalis; si vero periit bos provocatus, dominus bovis provocantis tenetur de pauperie *cit. l.* 1. §. 11. *ff. h. t.* ubi plures casus legi possunt. Hodie noxae deditio non est in usu, sed pauperies aestimatur arbitrio Judicis.

3. Q. II. *Quid sit actio Ædilitia in factum?* R. est praetoria personalis contra dominum animalis ferocis, quod sive ligatum, sive solutum nocuit in via publica; uti canis, verres, leo, ursus etc. §. *un. h. t. l. un. ff. de via publ. l.* 40. *et seqq. ff. de aedilit. Edict.* nam publice interest viam publicam esse securam. Et quidem si liber homo occisus est, agitur ad 200. solidos: si ei tantum nocitum fuit, poena est arbitraria: si servo, vel alteri rei nocitum est, poena est dupli, et hodie arbitraria ex Const. Carol. *art.* 136. In casu talis nocumenti datur etiam actio noxalis alternativa; non quidem directa, sed utilis: imo et concurrere potest actio L. Aquiliae, quarum una alteram non tollit. §. *un. in fin. h. t.* quod est contra *l.* 43. §. 1. *ff. de Reg. Jur.* sed concilia haec Jura: quod una actio non consumat aliam secundum excessum, qui in alia actione datur, vel si in uno facto concurrant plura delicta. Circa hoc vide Zoes. *tit. ff. de Obl.* et *Act. n.* 83.

4. Q. III. *Quid sit actio de pastu?* R. est personalis ad reparandam pauperiem, quam fecit animal secundum naturam sui generis; ut si sata depascatur etc. quo casu aestimatio non fit secundum praesentem fundi statum, sed secundum lucrum speratum *l.* 3. *in fin. ff. h. t.* 2. Attento rigore Juris animal sata depascens non licet pignorare, seu includere *l.* 39. §. 1. *ff. ad L. Aquil.* consuetudo autem permittit talia animalia includi, donec pro damno satisfiat. *l.* 8. *ff. de incend. l.* 9. §. 3. *ff. de damn. inf.* maxime si dominus animalis sit ignotus. 3. Animal inventum in pascuis Principis, pro noxa cedit Fisco *l.* 1. *C. de fund. et saltib. Domin. in l.* 11. quod singulare est ob praerogativam fundorum principalium.

Hic adverte, quod seqq. duo tituli intermisceantur actionibus: quia ad agendum necessariae sunt personae, per quas agatur, et satisdactiones, ne judicia eludantur.

Titulus X. De iis, per quos agere possumus. Hic Imp. refert Jura antiqua, juxta quae quilibet in propria persona agere debuit, exceptis quatuor casibus: *pro populo, libertate, tutela,* et *pro absentibus* apud hostes, vel Reipubl. causa ex L. Hostilia. Sed novo jure agi potest etiam nomine alieno, ut *procuratorio, tutorio,* et *curatorio. pr. h. t.* quia per alios posse agere suadet aequitas, et variae causae; ut morbi, absentiae, et alia impedimenta. De procuratore vide in Jur. Can. *lib.* 1. *tit.* 38. de tutoribus, et curatoribus vide *lib.* 1. *Inst. a tit.* 21.

Titulus XI. De Satisdactionibus. De his ago in Jur. Can. *lib.* 3. *tit.* 21. *n.* 16. et Jura, quae hic affert Imp. non ubique vigent; sed circa satisdandum in judicio praxis cujusque Curiae consulenda erit.

TITULUS XII.

De Perpetuis, et Temporalibus actionibus, et quae ad haeredes, et in haeredes transeunt.

1. In h. t. afferuntur duae ultimae divisiones, quibus actio penes affectionem *durationis*, et *transmissionis* dividitur in *perpetuam*, et *temporalem*, in *transitoriam*, et *non transitoriam* ad haeredes active, et in haeredes passive.

2. Q. I. *Quid sit actio perpetua, et temporalis?* R. 1. Perpetua est, quae regulariter descendit ex aliqua specie Juris civilis, puta ex legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis, Constitutionibus Principum, aut Responsis Prudentum; et olim duravit perpetuo, hodie durat tantum 30. vel 40. annis, retento tamen nomine actionis *perpetuae. pr. h. t.* nam omni actioni praescribitur spatio 30. vel 40. annorum *tit. C. de praescr.* 30. *vel* 40. *an.* Aliquae actiones civiles breviori tempore finiuntur; sicut actio pro usufructu extinguitur decennio, vel vicennio; aliquae longiori tempore durant; ut pro rebus immobilibus Ecclesiae Romanae etc.

3. R. 2. Temporalis actio est, quae plerumque uno tantum anno durat; uti sunt plurimae honorariae, seu praetoriae, quia et ipsius Praetoris intra annum erat imperium *pr. h. tit.* Circa praetorias rei-persecutorias est discrimen: nam illae, quae non tam emendant rigorem Juris civilis, sed potius defectum supplent, sunt perpetuae 30. vel 40. annis durantes; ut possessoria, et fideicommissaria haereditatis petitio, furti constitutoria etc. e contra illae, quae rigorem Juris civilis emendant, plerumque sunt annales, ut Pauliana, rescissoria, redhibitoria etc. In actione metus id speciale est, quod perpetuo duret *l.* 21. §. 1. *ff. quod met. caus.*

4. R. 3. Actio de se temporalis ex accidenti fit perpetua, scilicet per litis contestationem. *l. ult. C. de praescr.* 30. omnes enim actiones, quae morte, aut tempore pereunt, semel inclusae judicio, salvae permanent. *lib.* 139. *ff. de Reg. Jur.* Sic perpetuo manent ad excipiendum, juxta illud; *temporalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum lib.* 5. *in fin. ff. de doli mali except.* actor enim in sua potestate habet quando utatur jure suo, et agat. *lib.* 42. *ff. de Reg. Jur.* e contra reus non habet in potestate quando conveniatur, et excipiat.

5. Q. II. *Quae actiones transeant in haeredes active, et passive?* R. 1. actiones ex contractibus transeunt active, et passive in haeredes; seu competunt haeredibus, et contra haeredes. §. 1. *h. tit. lib.* 49. *ff. de Obl.* et *Act.* nam contractus ita censentur iniri, ut includantur haeredes, quibus contrahens intendit prospicere. Excipit Imp. contractum dolo celebratum, cujus actio non transit contra haeredes, nisi et isti fuissent doli participes. 2. Actiones poenales ex delictis non transeunt contra haeredes delinquentis quantum ad poenam privatam, seu pecuniariam §. 1. *h. t.* nisi haeredes participes fuissent delicti, vel actio per litis contestationem fuisset perpetuata. *l.* 139. 164. *ff. de Reg. Jur. l.* 26. *ff. de poenis.* nam litis contestatione quasi-contrahitur; ergo sicut haeres te-

netur ex contractu, vel quasi-contractu defuncti, ita quoque ex delicto in judicium deducto. Secus est in delictis publicis, in quibus haeres non punitur pro malefactore *l. fin. C. si reus mort. fuer. l. 20. ff. de poenis.* nisi delicto annexa sit confiscatio bonorum, quam patitur haeres; ut in crimine laesae Majestatis, peculatus, mariti ab uxore veneno interfecti, haeresis *l. fin. ff. ad L. Jul. repet. l. 9. in fin. ff. de jure fisc. l. 4. §. 4. Cod. de haeretic.* 5. Actio poenalis transit active ad haeredem defuncti delicto laesi contra malefactorem. Unde haeres agere potest actione furti contra furem, qui res defuncto abstulit, cum succedat in totum jus defuncti. *l. 37. ff. de acq. haered.* 4. Actiones ex delicto descendentes, quantum ad persecutionem rei, et reparationem damnorum utrinque transeunt ad haeredes. *l. 7. §. 2. ff. de action. empt.* maxime de Jure Can. quo haeres tenetur exonerare conscentiam defuncti, reparando damna ab eo facta. *c. ult. de sepult. c. 5. de rapto. c. 9. de Usur.* quod Jus cum disponat de materia peccati, in utroque foro observari debet.

6. In *§. fin. h. t.* dicit Imp. si actor plene probavit, et reus ante sententiam ei satisfecit, non esse condemnandum per sententiam; quia actor suum consecutus, non debet reum lite vexare. *Actore vero non probante, reus, qui convenitur, etsi nihil ipse praestat, obtinebit. l. 4. C. de edendo.* Subdit Imp. *vulgo dici omnia judicia absolutoria esse*, puta aptitudine; si vel actor non probet, vel reus ante sententiam satisfaciat: secus actore probante, et reo non satisfaciente, judicium erit *condemnatorium* rei, licet absolutorium sit processus judicialis.

Hactenus de actionibus, quas hic in Institutionibus retulit Imperator: quia vero quaedam speciales non erant nominatim expressae, eas ex Pandectis suppleo.

Supplementum Actionum ex Digestis.

7. I. *Actio in factum contra falsum mensorem*, qui renunciavit falsum modum, hoc est falsam quantitatem, seu mensuram agri, vini, et aliarum rerum, ut praestet dolum, et culpam latam ei, cujus interfuit verum modum renuntiari. *l. 1. §. 1. ff. si mensor.* Tenetur hac actione etiam calculator, qui falso computavit. *l. fin. in fin. eod.* estque actio ista famosa ob dolum, praetoria, et perpetua ratione suscepti negotii *l. 4. eod.* Si mensor ex imperitia falsum modum renunciavit, imputatur ei, qui eum adhibuit. *l. 1. §. 1. eod.* in quo titulo plura de hoc videre potes.

8. II. *Actio in factum* contra eum, qui cadaver intulit in locum alienum, ut illud tollat, vel loci pretium praestet. *l. 8. §. pen. l. 9. in fin. ff. de religios.* Hodie in hoc puncto attenditur Jus Canon. *tit. de sepultur.*

9. III. *Actio funeraria* pro repetendis impensis funeris ab eo, qui eas facere debuisset. *l. 12. ff. de religios.* Huic similis est actio de impensis in morte defuncti, seu in morbo ejus factis v. g. pro medicis, vel medicinis. *l. 3. C. eod.* Agens funeraria praeferendus est ceteris creditoribus, saltem non hypothecariis,

ut ita pietas excitetur ad sepelienda cadavera mortuorum. *l.* 14. §. 1. *ff. eod.* Vide *tit. ff.* et *C. de religios.*

10. IV. *Conditio certi* est actio personalis ex omni causa competens ex qua certum petitur, seu debitum, quod apparet, *quid, quale, quantumque* sit. *l.* 9. *ff. de Reb. Cred. l.* 74. *ff. de Verb. Oblig.* ut si petas 100. aureos mutuo datos, vel decem urnas vini rhenani antiqui. E contra *condictio incerti* est actio personalis, qua aliquid incertum petitur, seu quod non apparet *quid, quale, quantumque* sit. *l.* 75. *ff. de Verb. Oblig.* ut si quis in genere petat hominem, seu servum, vinum, frumentum, fundum, condictio est incerti. *ibid.*

11. V. *Condictio causa data, causa non secuta* est actio personalis, qua repetitur res data intuitu alterius rei dandae, vel faciendae, si ejus datio, vel factio non sequatur: nam per *causam* nihil aliud hic intelligitur nisi res, aut factum de futuro per modum finis v. g. dedi tibi equum, vel pecuniam, vel aliam rem, ut Stichum manumitteres; vel ut mihi negotia expedires, ut scriberes; si manumissio, vel negotiorum expeditio, vel scriptio convento tempore non sequatur, datum condicere, seu repetere possum condictione *causa data, causa non secuta*, non vero reivindicatione, quia dando, dominium transtuli in accipientem, nisi forsan adjecta fuisset causa impossibilis, quae facit in contractibus (excepto matrimonio irritante ultimas voluntates) nihil actum esse. *l.* 31. *ff. de Oblig. et Action.* De hac actione vide *tit. ff. et C. de condict. causa data.*

12. VI. *Condictio ob turpem causam* est actio personalis, qua repetitur res data propter actum turpem, et inhonestum. Quo in genere varii casus distinguendi sunt: 1. Si turpitudo versetur ex parte solius accipientis, condictioni locus est *l.* 1. §. *fin. l.* 2. *ff. de condiction. ob turp. caus.* ut si Titius dedit 10 aureos Cajo, ne furetur, ne occidat, ne virginem rapiat, vel defloret etc. nam Cajus ex justitia tenetur ab his actibus abstinere; ergo ne lucrum ex sua turpitudine sentiat, recte subjicitur condictioni. 2. Si turpitudo versetur ex parte solius dantis non est locus condictioni. *l.* 4. §. 3. *eod.* ubi datum meretrici pro actu turpi non condicitur; quia meretrici, qua tali non est turpe accipere; licet esse talem sit turpe. 3. Si turpitudo versetur ex parte dantis, et accipientis, cessat condictio, cum in pari causa melior sit conditio possidentis *l.* 3. 4. §. 1. et *l. pen. ff.* et *l.* 5. *Cod. eod.* ut si quis dedit Judici, ut pro se sententiet in causa injusta, si fur dedit, ne proderetur; at si fugitivus dedit, ne quis eum indicaret, dominus ei condicere potest, quasi furi. 4. Datum ob turpem actum, hoc peracto, retineri potest in foro conscientiae si lucrum non prohibeatur a lege v. g. quod sicarius, adultera, vel alius malefactor accepit. Ita S. Thom. *in* 4. *sent. dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *q.* 2. *ad secund.* et *q.* 3. *ad tert.* nam opera locata in actu turpi est pretio aestimabilis, maxime ratione periculi, et discriminis, cui quo ad honorem, bona, et vitam se exponit malefactor: quamvis non desint qui admittant tantum retineri posse lucrum ex meritricio reportatum, utpote tolerato, non vero ex aliis delictis. 5.

Promissum ob turpem causam, seu actum in foro externo condici, seu exigi non potest. *l.* 5. *C. de condict. ob turp. caus.* nam talis promissio fuit nulla §. 24. *de inutilib. stipul.* et promissarius repelli potest exceptione in factum, seu doli mali. *l. pen. ff. eod.* Meretrici tamen, sicut non est turpe accipere datum, ita nec turpe est exigere promissum. 6. Si quid datum est ob causam injustam v. g. ex promissione, vi, dolo, vel contra Jus publicum exorta, condici, seu datum repeti potest *condictione ob causam injustam l.* 6. 7. *ff. eod.* De his condictionibus vide *tit. ff.* et *C. de condictione ob turpem, vel injustam causam.*

13. VII. *Condictio indebiti* est actio personalis, qua repetitur solutum civiliter, aut naturaliter non debitum: ut si solvisti 100. et debuisti tantum 80. residua 20. utpote indebita repetere potes *condictione indebiti.* Vide *tit. ff.* et *C. de condictione indebiti.* et in Jur. Can. *lib.* 3. *tit.* 22. *n.* 28.

14. VIII. *Condictio sine causa* est actio personalis, qua res repetitur, ex eo quia sine causa est apud alterum, etsi ex causa fuerit apud illum. Sic re evicta repetuntur fructus a possessore, pecunia in dotem data ob causam matrimonii, hoc non secuto, condicitur, quia sine causa est apud virum; sic etiam chirographa, et obligationes condicuntur, quae sine causa sunt apud alterum. Hos et alios casus vide *tit. ff.* et *C. de condictione sine causa.* ubi etiam *l.* 1. invenies condictionem istam concurrere cum conditione ob turpem causam, vel honestam non secutam.

15. IX. *Condictio ex lege* est actio personalis a lege introducta, non expresso nomine hujus actionis: sicut enim per legem novam obligatio introducitur, ita actio; et quia nomen specificum illius non exprimitur, generali nomine dicitur *condictio ex lege N.* Exempla habes in actione ex *l. diffamari C. de ingenuis. l.* 2. 3. *de jure emphyt. l.* 35. §. *fin. ff. de donat. l.* 35. *C. de donation. l.* 2. *C. de rescind. vendit. l.* 30. *ff. de inoff. testam. l.* 1. *C. de condit. ex lege* etc. Item in Jure Can. condictio ex *cau. redintegranda.* 3. *q.* 1. ex *c. saepe de rest. spoliat.* etc. Vide *tit. ff.* et *C. de condict. ex lege.*

16. X. *Condictio triticaria,* vel potius *triticiaria* a Triticio auctore suo dicta, est actio personalis, qua praeter pecuniam numeratam, omnes aliae res condicuntur, seu petuntur, sive sint mobiles, sive immobiles, sive constent mensura, numero, et pondere, sive non: adeoque condictio ista concurrit cum aliis condictionibus. Exempla vide *tit. ff. de condictione triticiaria.*

17. XI. *Actio damni infecti* est praetoria personalis, qua vicinus petit sibi caveri de damno, si quod ex vicini ruinosis, seu vitiosis aedibus eveniret: nemo enim ex re aliena damnum pati cogitur. Dicitur autem damni *infecti,* seu nondum facti, quod tamen futurum timetur; quia actio ista non datur de damno *facto,* quod ex L. Aquilia, vel alia simili reparari debet; sed ad praecavendum damnum futurum, hac interposita stipulatione: *Quod mihi ex domo tua damnum: accidere potest, praestare spondes? l.* 7. *ff. de damno infecto.* Jam si reus cautionem petitam dare negli-

gat, actor ex primo decreto Praetoris mittitur in possessionem rei, cujns ratione cautio petita est; et si reus perseveret non cavere, actor ex secundo decreto efficitur verus possessor rei cum condictione usucapiendi. Vide *tit. ff. de damno infecto.*

18. XII. *Actio aquae pluviae arcendae* est personalis contra vicinum, ex cujus opere manufacto aqua de coelo pluvia immittitur in agrum alienum, eique nocet. Est actio ista in rem scripta competens contra quemcunque possessorem agri *l.* 6. §. 4. *ff. de aqua, et aquae pluv. arecnd.* cjusque finis est, ut restituatur opus, ratione cujus damnum causatur, vel causari potest. Vide *tit. ff. de aqua, et aquae pluviae arcendae.* subaudi *actione.* et in Codice *l.* 3. *tit.* 34.

19. XIII. *Actio contra Publicanos* majora vectigalia exigentes ex Edictio Praetoris intra annum est in duplum, post annum in simplum. *l.* 1. *ff. de Publicanis.* Praeter hanc specialem actionem Publicani conveniri possunt actione furti, vi bonorum raptorum, damni, injuriae etc. E contra *actio commissi* datur contra eos, qui vectigalia defraudant; ita ut illa res cadat in commissum, quam quis non manifestavit Publicano. Vide *tit. ff. de Publican. vectigal. et commissis.*

Ceterae actiones, maxime ex contractibus, uti et actiones criminales ex delictis partim supra insinuatae sunt, partim in Jure Can. suis locis afferentur.

Titulus XIII. De Exceptionibus. Reo contra actorem competunt exceptiones, quae sunt actionis mero Jure competentis elisio, seu exclusio; ut exceptio metus, doli, erroris, non-numeratae pecuniae, pacti de non-petendo etc. de quibus in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 25.

Titulus XIV. De Replicationibus, quae sunt exceptionis elisio, seu submotio, quibus rursum opponitur duplicatio, huic triplicatio etc. Vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 25.

TITULUS XV.

De Interdictis.

Agitur de hac materia in Pandectis *lib.* 43. *per* 33. *titulos*, in Codice *lib.* 8. *tit.* 1. *usque ad* 9.

1. *Nota* 1. Post actiones, et judicia ordinaria sequi actiones, et judicia extraordinaria, quae dicuntur *Interdicta* quasi *inter duos*, vel *interim dicta* §. 1. *in fin. h. t.* quia secundum illa Praetor interim, seu summarie dixit, quid in aliqua controversia observandum esset, donec plene causa cognosceretur. Sumuntur Interdicta dupliciter: 1. pro ipsis Edictis, quae sub certis formulis proponebantur: quo sensu Interdicta sunt mandata, *quibus Praetor aut jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat. pr. h. t.* uti sunt *l.* 1. *pr. ff. de liber. hom. exhib.* sub hac formula: *Quem liberum hominem dolo malo retines, exhibeas.* et *l.* 1. *ff. ne quid in loco sacr.* sub hac formula: *in loco sacro aliquid facere, inve eum immittere quid veto* etc. 2. Pro actionibus, et judiciis; quo sensu Interdicta sunt *actiones extraordinariae in factum ex Jure praetorio introductae.* Ita conformiter Rubricae *ff. de interdictis, seu extraordinariis actionibus, quae pro his competunt.* Differunt ab actionibus

ordinariis: quia omnia interdicta sunt praetoria, personalia, utpote ex delicto descendentia; licet pleraque sint in rem scripta: versantur potissimum circa causam possessionis; neque totaliter causam finiunt, sed viam sternunt ad petendam proprietatem: e contra actiones ordinariae plurimae sunt civiles, reales, et personales in causa proprietatis propter jus in re, vel ad rem; et causam totaliter terminant.

2. *Nota* 2. quaedam Interdicta dari in materia proprietatis, et jurium incorporalium, ut *l.* 1. §. *final. ff. de aqua quotid. l.* 3. §. *hoc autem. ff. de itinere, actuque privat.* At potissima dantur de possessione, aut quasi-possessione; et ideo sumpta denominatione a potiori. Interdicta, praesertim hodierno tempore, et usu accipiuntur pro *judiciis possessoriis*, in quibus causa possessionis tractatur; et ab his transiri solet ad *judicia petitoria*, in quibus tractatur causa proprietatis. Porro licet Interdicta ex sua origine sint judicia summaria, in quibus de plano sine figura, et strepitu judicii agitur, hodie tamen omnia judicia possessoria, sive summarie, sive plenarie tractentur, consueverunt dici *Interdicta*. De modo tractandae causae possessionis, et proprietatis vide in Jure Can. *libr.* 2. *tit.* 12. *a num.* 9.

3. *Nota* 3. *tit. ff. de interd.* varias tradi divisiones Interdictorum: nam 1. alia sunt de *Divinis rebus*; ut de locis sacris, aut religiosis: alia de *humanis rebus*, quae vel alicujus sunt, vel nullius; ut liberae personae, de quibus ducendis datur Interdictum. 2. Interdicta de rebus alicujus alia sunt de *rebus publicis*; ut de locis, viis, et fluminibus publicis: alia de *rebus privatis*, vel universalibus; ut *quorum bonorum*; vel singularibus v. g. uti possidetis, de itinere etc. 3. Alia sunt *exhibitoria*, *prohibitoria*, *restitutoria*, alia *mixta* ex prohibitoriis, et restitutoriis; de quorum exemplis infra. 4. Alia sunt in *praesens*; ut *uti possidetis*; alia in *praeteritum*; ut de *itinere actuque*, de *aqua aestiva*. 5. Alia sunt *annalia* in agendo, licet in excipiendo sint perpetua; alia *perpetua* in agendo, quae rei sunt persecutoria. 6. Alia sunt *duplicia*, in quibus uterque litigans est actor, et reus; ut *uti possidetis*, *utrobi*: alia *simplicia*, in quibus clare discernitur quis litigantium sit actor, et quis reus. 7. Alia sunt *noxalia*, quae ex delicto servi competunt contra dominum, ut vel damnum reparet, vel servum noxae dedat; ut si servus aliquem vi dejecit, vel vi, aut clam opus fecit. 8. Alia sunt *quasi petitoria*, quae praeter causam possessionis, etiam causam proprietatis continent; ut de itinere, actuque privato, de locis sacris, et religiosis, de liberis exhibendis: alia pure *possessoria*, quae dicuntur ad rem familiarem pertinere: et celebri divisione dividuntur in Interdictum *adipiscendae*, *retinendae*, et *recuperendae* possessionis, de quibus infra. Ita *l.* 1. 2. 5. *ff. h. t.* Porro finis Interdictorum est, ut Praetor jura possessionum tueatur, ne partes ad arma concurrant propter habendam possessionem, cujus ingentia sunt commoda, ut in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 12. *n.* 3. Jam ad consideranda Interdicta secundum ordinem Institutionum (in Pandectis, et Codice est ordo diversus) veniamus.

4. Q. I. *Quid, et quae sint Interdicta prohibitoria?* R. Prohibitoria sunt, *quibus Praetor vetat aliquid fieri* §. 1. *h. t.* et sunt 1. *Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est. tit. ff. ne vis fiat.* Hoc interdictum est generale *l.* 1. §. 2. *eod.* competens omnibus, qui a Praetore missi sunt in possessionem, sive ex primo, sive ex secundo decreto; estque partim *prohibitorium, ne vis fiat,* partim *restitutorium l.* 3. §. 2. *eod.* quia reus hoc interdicto conventus condemnatur *quanti ea res fuit l.* 1. §. 1. *eod.* hoc est quantum ejus interest possessionem habere: et quia hoc interesse possessoris majus est, quam interesse actoris, ex hoc capite interdictum hoc poenale est, et annale non transiens ad haeredes. *ibid.* §. 8. excepta legatorum missione; cum in potestate haeredum sit evitare interdictum, oblata satisdatione. *ibid. Requisita* hujus interdicti sunt ex parte rei, quod missum in possessionem dolo malo, vel prohibuerit, vel turbaverit, vel aliam vim ei intulerit; et ex parte actoris, quod ex juxta causa v. g. veri, et non falsi debiti, validoque decreto Praetoris missus sit in possessionem *l.* 1. §. 5. *eod.* In specie defenduntur hoc interdicto, qui mittuntur in possessionem rei servandae causa ex primo decreto: vel ut possessores ex secundo: item missi legatorum servandorum causa, vel ventris nomine, vel ex causa damni infecti. *l.* 1. §. 2. *l.* 3. et *fin. ff. ne vis fiat. l.* 1. *ff. ut legatorum nom.* Praeter hoc interdictum datur misso actio in factum ad id, quod interest *l.* 3. §. 2. *ff. ne vis fiat.* imo hodie hoc interdictum in effectu non differt ab actione in factum. Myns. hic. *num.* 3.

5. Secudum est de *mortuo inferendo,* ne quis in locum suum prohibeatur mortuum inferre. Vide *tit. ff. de mortuo infer.* Hoc interdictum saltem directum videtur cessare apud Christianos: *utile* tamen servire potest contra eum, qui prohibet mortuum inferre in commune coemeterium.

6. Tertium est: *Ne quid in loco sacro, vel sancto fiat. tit. ff. ne quid in loco sacro.* Hoc interdictum populare est seu cuilibet de populo competens contra illum, qui aliquid in loco sacro in ejus damnum, vel deformitatem facere vult, ad hoc ne aedificet; vel si aedificavit, ut aedificatum destruat; atque ita priori modo est prohibitorium, et posteriori restitutorium. *arg. l.* 2. §. 19. *ff. ne quid in loc. publ.* Vide etiam *l.* 10. *C. de Episc. et Cler.*

7. Quartum est: *Ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur.* v. g. ne molendina, aut alia aedificia usum navigationis impedientia extruantur; vel si extructa sunt, ut destruantur: quo secundo modo est restitutorium: et cum hoc interdictum concernat utilitatem publicam, est populare. De illo vide *tit. ff. de fluminib. ne quid in flum.* Haec quatuor prohibitoria recensentur in Institutionibus, quibus reliqua adde ex Pandectis.

8. Quintum est ex *tit. ff. ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti priore aestate fluxit.* v. g. ne aquae aliter ducantur, ne fossae fiant, vel aedificia, ob quae aqua elevetur cum damno accolentium. 6. Ex *tit.*

ff. ne quid in loco publico, vel itinere fiat. v. g. ne quid in eo exstruatur, vel elevetur, vel aqua ducatur, fossa eruatur etc. 7. Ex *tit. ff. de loco publico fruendo*, ne quis Publicanum, qui vectigalia conduxit, ejusve socium impediat in colligendis vectigalibus secundum legem locationis, quod est loco publico frui. 8. Ex *tit. ff. ut in flumine publico navigare liceat.* ubi Praetor vetat vim fieri illi, qui navigare vult in flumine publico. 9. Ex *tit. ff. de locis, et itineribus publicis*, ne quis prohibeatur in locum publicum exire, vel per iter publicum ambulare. 10. Ex *tit. ff. de via publica, et si quid in ea factum esse dicatur.* Hic Ædiles admonentur, ut viae sint adaequatae, ne effluxiones noceant domibus; ut pontes fiant, ne parietes sint caduci; ne viae suffodiantur; ne quid indecorum in eis exponatur; nerixae fiant in viis etc. 11. Ex *tit. ff. de via publica, et itinere publico reficiendo*, ubi Praetor vetat vim fieri illi, qui viam publicam ad veterem altitudinem, latitudinemque restituit, vel eam purgat; quia *purgare refectionis portio est.* 12. Ex *tit. ff. de ripa munienda*, ubi Praetor vetat vim illi fieri, qui ripam publici fluminis munit, dummodo per hoc munimentum navigatio non fiat deterior. 13. Ex *tit. ff. de cloacis*, ubi Praetor vetat vim fieri illi, qui purgat, vel reficit cloacam, per quam colluvies fluit. 14. Ex *tit. ff. de arboribus caedendis*, ubi Praetor duplex interdictum concedit: primo vetat, ne dominus, aut fructuarius impediatur caedere arbores suis aedibus impendentes, eisque officientes, et ligna tollere, si dominus arboris nolit eam adimere. Secundo vetat, ne quis impediatur ramos quindecim pedibus a terra amputare, et sibi eos habere, si dominus nolit eos amputare. 15. Ex *tit. ff. de glande legenda*, ubi Praetor vetat illi vim fieri, qui glandem alienam in suum fundum cadentem tertio die colligit, quasi pro derelicta habitam, eo quod facile putrescat. Nomine *glandis* venit omnis fructus *l. 1. d. t.* et *l. 236. §. glandis ff. de Ver. Sign.* Hodie de consuetudine fructus caducus ei cedit, in cujus fundum propendet. 16. Ex *tit. ff. de migrando*, ubi Praetor vetat vim fieri inquilino, vel conductori, qui, persoluta pensione, vult ex praedio migrare, et res suas auferre. *Utile* datur ei, qui ex habitatione gratuito concessa vult emigrare. *l. 1. §. 3. eod.* His interdictis prohibitoriis accenseri solent alia accessorie prohibitoria, de quibus in seqq.

9. Q. II. *Quid, et quae sint interdicta restitutoria?* R. Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid jubet Praetor. §. 1. *h. t.* et sunt: 1. *Quorum bonorum.* 2. *Quorum legatorum.* 3. *Salvianum.* 4. *Unde vi*, de quibus infra. 5. Ex *tit. ff. quod vi aut clam*, ubi Praetor jubet restitui id, quod aliquis *vi* contra prohibitionem, vel clam non denunciando adversario, cujus litem timuit, vel timere debuit, aliquid aedificavit, vel quid aliud fecit in ejus praejudicium. 6. Ex *tit. ff. de Remissionibus*, quo interdicto Praetor restituit, seu declarat liberam facultatem novum opus aedificandi; nam *remissio* in praesenti est abolitio, seu rejectio nunciationis novi operis, quam facit Praetor, dum nunciatio re ipsa non tenet; et ea non obstante, non potest

quis dici vim, aut clam facere. Vide in Jur. Can. *l.* 5. *tit.* 32. *de Nov. Oper. Nunc.* 7. Ex *tit. ff. de Precario*, ubi Praetor jubet restitui id, quod quis ab alio habet precario, seu precibus concessum, vel dolo malo habere desüt. Hoc interdictum in defectum actionis civilis introductum est, quia precarium magis ad beneficii causam, quam contracti negotii spectat. *l.* 14. *eod.* Vide in Jure Can. *lib.* 5. *tit.* 14. *ad fin.*

10. Q. III. *Quid, et quae sint Interdicta exhibitoria?* Exhibitoria sunt, per quae Praetor jubet aliquid exhiberi §. 1. *v. exhibitoria h. t.* Talia sunt: 1. *De libero homine exhibendo.* quod est perpetuum; et favore libertatis datur cuicumque contra eum, qui dolo malo liberum hominem invitum detinet, quasi servum, ut eum exhibeat. *l.* 3. §. 9. *ff.* et *l.* 1. *C. de liber. hom. exhib.* Datur etiam contra absentem; et si is non defendatur, itur in ejus bona; et si liberum hominem non exhibeat, litis aestimationem praestare tenetu· *cit. l.* 3. §. *pen.* imo conveniri potest criminaliter ex L. Fabia de plagiariis, *ibid.* ita tamen ut agens ista lege non impediatur agere hoc interdicto. E contra non datur contra patrem, cui licet suos liberos detinere; nec contra eum, qui captivum redemit, eumque detinet instar pignoris. *ibid.* et *l.* 2. *C. de postlim. revers.* nec contra illum, qui volentem detinet; cum volenti non fiat injuria. *l.* 1. §. *filii. ff. de injur.* Vide *cit. tit. ff.* et *C. de liber. hom. exhib.*

11. Secundum est: *De Liberto exhibendo* competens patrono adversus eum, qui libertum suum detinet ad hoc, ut eum exhibeat. *Utile* porrigitur ad omnes qui jus aliquod reale in persona habent, ut Praelatus respectu monachi, dominus respectu vassalli. Vide *tit. ff. de liber. hom. exhib.* ad cujus similitudinem hoc interdictum introductum est.

12. Tertium est: *De Liberis exhibendis, et ducendis* competens patri pro exhibendis, et ad se reducendis liberis in patria potestate constitutis contra eum, qui liberos invitos detinet. *l.* 1. 3. *ff. de liber. exhib.* Non competit matri, quia caret patria potestate; et si mater ex justissima causa retinet, contra patrem agentem tueri se potest exceptione. *l.* 1. §. 3. *eod.* Neque competit contra illum, apud quem liberi sponte manent, vel ex certa causa; sicut filia apud maritum, vel filius in Religione, seu monasterio *l.* 1. §. *fin. eod.* Hoc interdictum saltem utile competit marito pro exhibenda, et ducenda uxore etiam contra socerum, penes quem est *l.* 2. *eod. l.* 11. *C. de nuptiis:* tum quia uxor est sub potestate mariti; tum quia praestat filiam separari a patre, quam concordantes nuptias dissolvi. Est hoc interd. ex altera parte *deducendis liberis* prohibitorium; cum Praetor edicat: *ne vis fiat* ducenti liberos suos *l.* 3. *ff. eod.* et continet causam quasi proprietatis fundatam in jure patriae potestatis *l.* 1. §. 1. *ff. de Rer. Us.* Vide *tit. ff.* et *C. de liber. exhib.*

13. Quartum est: *De Tabulis exhibendis*, quo agitur ad exhibendum testamentum, vel aliam ultimam voluntatem. Competit eis, quibus in primis, vel secundis tabulis debetur haereditas, legatum fideicommissum testamento, vel co-

dicillis relictum, contra possessorem, vel detentorem tabularum; si neget se posse, vel debere tabulas exhibere. Vide *tit. ff. et C. de tabul. exhib.*

14. Adverte in fine §. 2. *h. t.* dici juxta aliquos interdicta proprie esse ea, quae prohibitoria sunt, ita dicta ab *interdicere;* restitutoria vero et exhibitoria proprie *Decreta* vocari. *Sed tamen obtinuit omnia interdicta appellari: quia inter duos dicuntur.* Transeamus ad Interdicta *adipiscendae, retinendae,* et *recuperandae* possessionis.

15. Q. IV. *Quid et quae sint Interdicta adipiscendae?* R. esse illa, quibus agitur ad hoc, ut possessio rei nunquam antea habita, acquiratur, §. 2. *v. ideo. h. t.* sunt tria: *quorum bonorum, quorum,* vel *quod legatorum,* ita a primis verbis dicta, et *Salvianum* a suo auctore Salvio Juliano Jurisconsulto.

16. *Quorum bonorum* est, quod datur haeredi ad acquirendum possessionem haereditatis contra illum, qui res haereditarias omnes vel aliquas possidet pro *haerede;* cum haeres non sit; vel *pro possessore,* qui nullum jus, seu titulum eas possidendi habet §. 3. *h. t. l.* 1. *ff. quor. bonor.* ubi Ulp. dicit hoc interd. esse *restitutorium.* At sicut haereditatis petitio, ita quoque hoc interdictum non datur contra possidentem titulo singulari v. g. exempto, pro dote etc. cum in Edicto *cit. l.* 1. exprimatur solum: *pro haerede, aut possessore;* neque datur contra debitores haereditarios. sed *tantum corporum possessores l. fin. eod.* 2. Hoc interd. *directum* competit haeredi praetorio, cui a Praetore decreta est bonorum possessio: *utile* vero ob identitatem rationis accommodatur haeredi civili ex testamento, vel ab intestato; estque pinguius haereditatis petitione: quia sufficit in illo summaria probatio semiplene, aut praesumptive concludens; cum sit modici praejudicii: e contra in petitione haereditatis requiritur plena probatio, cum tendat simul ad declarationem juris, et proprietatis. 3. Praeter interd. *quorum bonorum* datur celebre remedium ex *l. fin. C. de Edict. D. Adriani.* quo haeres testamento scriptus mittitur in possessionem haereditatis absque ulla alia probatione; dummodo proferat testamentum prima figura nullo visibili vitio laborans; puta nec vitio cancellationis, nominis haeredis, testium, sigillorum. De hoc interd. *quor. bonor.* vide *tit. ff.* et *C. quor. bonor.*

17. *Quorum legatorum* (in Digest. *quod legatorum*) est, quod datur haeredi contra legatarium, ut restituat rem legatam, quam propria auctoritate ex haereditate jacente accepit. *l.* 1. §. 2. *ff. quod legat. l.* 1. *C. quor. legator.* nam licet legatarius a morte testatoris fiat dominus rei legatae, tamen res ista debet ei tradi ab haerede, cujus interest habere omnes res haereditarias penes se, ut facilius detrahere possit falcidiam, si ultra dodrantem legatum est. In hoc tamen casu legatarius non amittit rem legatam: nam *l.* 7. *C. unde vi* procedit de illo, qui rem sibi debitam in alterius possessione constitutam propria auctoritate occupat; atque ita meretur ipsa privari: haereditas autem jacens in nullius est possessione. At si legatarius post aditam haereditatem occuparet le-

gatum, ex rigore *cit. l.* 7. videtur illo privandus. 2. Hoc interdictum, cum sit in rem scriptum, competit etiam contra tertium possessorem, qui rem habet a legatario. *l.* 1. §. 13. *ff. quod legator.* non vero contra donatarium mortis causa qui rem sibi a defuncto traditam ejus voluntate possidet, salva haeredi falcidia *l.* 1. §. 5. *eod.* Ceteros casus vide *tit. ff. quod leg.* et *tit. C. quod legator.*

18. *Salvianum* est, quod datur locatori contra conductorem, ut restituat possessionem rerum in praedium illatarum, et pro mercede conductionis pignori obligatarum. §. 3. *in fin. h. tit. Directum* datur contra colonum, seu conductorem: *utile* vero contra quemcunque extraneum, in quem res pignoratae translatae sunt. *l.* 1. *pr.* et §. 1. *ff. de Salvian. Interd.* estque pinguius actione serviana; quia agens serviana, ceu petitoria, probare debet rem in bonis, seu proprietate debitoris fuisse tempore contractus: e contra in Salviano sufficit probare rem in possessione debitoris fuisse tempore contractus, non admissa exceptione dominii. An vero Salvianum, seu quasi-Salvianum competat aliis creditoribus hypothecariis non locatoribus? dissentiunt DD. Negant Menoch. Harp. et alii, quibus adhaeret Kees hic *num.* 43. licet *tit. de actionib. num.* 79. *in fin.* dixerit longe commodius, et consultius esse intentare Salvianum, vel quasi, quam servianam, vel quasi-servianam. Affirmantium opinio, quam tenent Wesemb. Bartol. Myns. *tit. de action.* §. 7. *item Serviana num.* 41. et alii, videtur probabilior ex *l.* 1. *C. de precar.* ubi rescribitur Interd. Salvianum competere *adversus conductorem*, *debitoremve;* ergo illo tenentur non tantum conductores, sed quicumque alii debitores, qui res suas creditoribus pignorarunt. Ratio est, quia aequitas suadet ut, sicut locatoribus praeter servianam conceditur facilius remedium Salviani Interdicti, ita quoque aliis creditoribus hypothecariis praeter quasi-servianam concedatur Salvianum, seu *quasi-Salvianum*, vel *utile* Salvianum. 2. Si res pluribus est obligata pignoris nomine, in solidum agetur Salviano, etiam contra extraneum; et in casu, quo inter duos locatores contenditur, potior erit possessor. *cit. l.* 1. §. 1. *ff. de Salvian.* Si vero res tantum pro partibus est obligata, non est locus Salviano, quo agitur de solida possessione, sed servianae, vel quasi, qua agitur de jure partium, quod singulis pro rata competere potest. Cujac. Zeos, et alii. Vide *tit. ff. de Salvian. tit. C. de precar.*

His adde quartum interdictum *adipiscendae; quo itinere venditor usus est, quo minus emptor utatur, vim fieri veto l.* 2. §. 3. *ff. de interdict.*

19. Q. V. *Quid, et quae sint Interdicta* RETINENDAE? R. esse illa, quibus agitur ad hoc, ut possessio actu habita retineatur. *Directa* competunt pro retinenda possessione corporalium; *utilia* pro retinenda possessione incorporalium. Et sunt duo praecipua: *Uti possidetis* de immobilibus, et *Utrobi*, seu *Utrubi* (ab *utrum* et *ubi*, seu apud quem ex duobus) pro mobilibus; et utrumque est *duplex*, quia uterque litigantium sustinet partes actoris, et rei, licet in processu judiciario is soleat esse actor, qui pri-

mus provocavit ad judicium. Tunc autem interdicta ista competunt, dum duo dicunt, et contendunt se possidere, et incertum est, quis eorum vere possideat? *l.* 1. §. 3. *v. sed si ff. uti possidetis.* Si vero certum est unum possidere, et alterum esse turbatorem possessoris, vel detentorem possessionis, tunc locus est aliis interdictis v. g. *ne vis fiat ei, de superficiebus, de itinere* etc. Cum ergo in casu *Retinendae* non sciatur quis sit possessor, ante omnia instituendum est judicium possessorium: *quia nisi exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui.* §. 4. *h. t.* et cons. interdictum *retinendae* non potest cumulari cum petitorio; sed finito possessorio *retinendae*, ex quo apparet quis possideat, tunc primum transitur ad petitorium, ut in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 12. *num.* 11.

20. *Uti possidetis* est, quod datur possessoribus de proprietate contendentibus pro retinenda possessione rei immobilis. Est hoc interd. prohibitorium, et praeparatorium ad reivindicationem. §. 4. *h. tit. l.* 1. §. 1. et *seqq. ff. uti possidetis.* ubi Praetor ita edicit: *Uti has aedes, de quibus agitur, nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis, quominus ita possidetis, vim fieri veto.* Ex quo patet ad hoc interdictum requiri, ut ambo possideant, et ne *vi, clam, aut precario* alter ab altero possideat; ut non obstet, si quis eorum a tertio *vi, clam,* aut *precario* possideat; quia contra sic excipientem actor replicare potest; *quo ad te liberas aedes habeo l.* 1. *in fin. eod. l.* 4. §. 7. *ff. si servitus vind. Vi* possidet, qui alterum violenter armata manu ex possessione exturbavit; vel terrore incusso eum expulit *l.* 1. §. 28. *ff. de vi armat. Clam* possidet, qui altero ignorante furtive ingressus est possessionem *l.* 6. *ff. de acq. poss. Precario* possidet, qui precibus ab altero impetravit possessionem ad ejus placitum retinendam. *l.* 2. *ff. de precar.* 2. In specie hoc interdictum competit domino, vassallo, emphyteutae, fructuario; cum hi omnes suo nomine rem possideant quo ad proprietatem, vel dominium utile, vel jus ususfructus; ut etiam interdictum *Unde vi* eis competat. *l. fin. ff. uti possid.* Item illi, quo absente fundus occupatus est, cum possessionem retineat: *l.* 6. *ff. de acq. poss.* nisi reversus repellatur a possessione, atque ita dejiciatur ex ea; quo casu agere debebit interd. *Unde vi;* et in ordine ad hoc dicitur quasi possidere *l.* 17. *ff. de acquir. possess. Utile* competit quasi-possessori jurium; ut servitutum, juris venandi, piscandi, lignandi, decimandi, jurisdictionem exercendi etc. At nudo detentori non competit hoc interdict. ut commodatario, depositario, colono, creditoribus in possessionem missis custodiae causa. *l.* 3. §. 8. *ff. uti possid.* 3. Datur contra alterum, qui praetendens suam possessionem; alium possidentem per se, aut per alium turbat, et impedit possessionis usum, ad hoc ut turbare desinat, et cautionem praestet de non turbando amplius una cum interesse, seu *quanti res est,* hoc est *quanti uniuscujusque interest, possessionem retinere l.* 3. §. *fin. ff. uti possid.* 4. Si uterque, actor et reus probet suam possessionem, is praefertur

qui probat antiquiorem possessionem, et titulatam; si etiam in hoc probationes sunt aequales, favetur loco contra provocantem; si vero nesciatur, quis primus provocaverit. Praetor pronunciat secundum formam interdicti. *uti possidetis, ita possideatis. l.* 3. *pr. ff. eod.* Vide in Jur. Can. *lib.* 2. *tit.* 12. *n.* 13. et *seqq.* et *tit. ff. uti possidetis.*

21. *Utrobi*, vel *utrubi* est, quod datur possessoribus de proprietate contendentibus pro retinenda possessione rei mobilis. §. 4. *h. t.* et *tit. ff. utrubi.* ubi Imp. et Jurisconsultus dicunt hoc interdictum exaequatum esse superiori: adeoque eadem in eo observari: licet olim in interdicto *Utrubi* is victor extiterit, qui majori parte anni, scil. 7. mensibus possedisset. En utriusque exemplum: Est silva media, in qua rustici ex duobus pagis ligna caedunt, quia existimant se esse possessores: sed quia mutuo se turbant, et impediunt, veniunt ad Judicem; quaeritur quo interdicto experientur? R. interd. *uti possidetis.* Rursum: Titius possidet equum, Cajus contra dicit, quod equum istum deposuerit apud Titium; adeoque uterque contendit se possidere: quaeritur quo interdicto experientur? R. interd. *utrubi.*

22. Ad interdicta *retinendae* spectant plura alia: 1. Ex *tit. ff. de superficiebus*, vel juxta Cujac. de *Superficiis*, cum etiam *Superficium* dicatur *l.* 32. *ff. de jur. dot. l.* 39. *ff. de legat.* 2. quo nomine venit quidquid super faciem terrae, seu soli existit. Hoc interd. vetat Praetor vim fieri superficiario, qui superficiem nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. Et si superficiarius non ad modicum tempus conduxit superficiem, utilis in rem actio ei conceditur. *l.* 1. §. 3. *eod.* 2. *Ex tit. ff. de itinere, actuque privato.* Hoc interdicto Praetor vetat in usu itineris, vel actus impediri illum, qui itinere, actuque privato, hoc anno nec vi, nec clam, nec precario usus est. 3. Ex *tit. ff. de aqua quotidiana, et aestiva.* Hoc interdicto Praetor vetat vim fieri illi in aqua ducenda, etiam ex castello, seu receptaculo publicae aquae, qui hoc anno illam nec vi, nec clam, nec precario duxit. 4. Ex *tit. ff. de rivis.* Hoc interdicto vetat Praetor vim fieri illi, qui vult purgare, et reficere rivos, specus, septa aquae ducendae causa, dum ne aliter aquam ducat, quam uti priore aestate non vi, non clam, non precario duxit. 5. Ex *tit. ff. de fonte.* Hoc interdicto Praetor vetat vim fieri illi, qui aquam ducit, seu haurit de fonte vivo, seu istum purgat; sicut hoc anno fonte usus est nec vi, nec clam, nec precario.

23. Q. VI. *Quid, et quae sint Interdicta Recuperandae?* R. esse illa, quae dantur spoliato contra spoliantem ad recuperandam possessionem amissam. De Jure civili datur tantum unicum *Unde vi tit. ff. de vi, et vi armata. tit. C. unde vi.* ita dictum a primis verbis, quod competit pro recuperanda possessione soli, seu rerum immobilium; *directum* quidem in corporalibus; *utile* vero in incorporalibus, seu juribus, de quibus aliquis violenter dejectus est. Formula hujus interdicti *l.* 1. *ff. de vi armat.* ita concipitur: *Unde tu illum vi dejecisti; aut familia tua dejecit: de eo, quaeque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra annum,*

post annum de eo, quod ad eum, qui vi dejecit, pervenerit, judicium dabo. Ex quo patet. 1. Hoc interdictum dari soli possessori, sive justo, sive injusto, ut praedoni, vi spoliato, seu dejecto. 2. Contra solum spoliantem, seu dejicientem. 3. Pro recuperanda possessione rei immobilis, et per accidens, seu accessorie rei mobilis, si quae cum re immobili occupata est; ut si quis te dejecit de domo tua, in qua plures res mobiles habuisti; tunc enim eodem interdicto *unde vi* repetere potes possessionem domus principaliter, et rerum mobilium accessorie. At si quis spoliavit te possessione rei mobilis per se principaliter, non est locus huic interdicto, sed actioni *vi bonorum raptorum*, vel *furti*, vel *ad exhibendum. l.* 1. §. 6. *ff. eod.* Cetera de hoc interdicto, uti et remedia canonica spoliatorum ex *can. redintegrandae.* et *c. saepe contingit.* vide in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 13. Vide etiam *tit. ff. de vi arm. tit. C. unde vi.*

24. Inter alia remedia spoliatorum etiam sequentia numerantur. 1. Ex *l.* 7. *si quis in tantum C. unde vi.* contra illum, qui non dolo, sed forsan ignorantia Juris rem vi invadit: et quidem si invadit rem propriam ab alio possessam, privatur ejus dominio, et possessione; si alienam, sibi tamen debitam, privatur jure quaesito ad illam; si alienam sibi indebitam, duplum rei cogitur praestare, ut ita animus malignandi coerceatur. Haec tamen lex, utpote poenalis, non extenditur ad commodantem, deponentem, locantem, qui rem suam subtrahunt a commodatario, depositario, et conductore; cum isti non sint possessores, sed detentores. 2. Condictio ex *l.* 5. *Invasor. C. unde vi.* contra eum, qui ingressus est possessionem ex incuria domini vacantem, cogitans illam esse derelictam. Si errorem suum probet, liberatur a poenis violenti invasoris; de quibus *cit. l.* 7. *C. unde vi.* 3. Ex *l. fin. cum quaerebatur. C. unde vi.* contra eum, qui doloso occupavit possessionem vacantem rei immobilis, vel mobilis, et iste subjacet poenis dictae *l.* 7. *C. unde vi.* 4. Ex *l.* 13. *extat. ff. quod metus caus.* et *l.* 7. *creditores. ff. ad L. Jul. de vi privat.* contra creditores, qui propria auctoritate bona debitorum occupant ad sibi satisfaciendum. Poena eorum est amissio juris, et actionis ad creditum post sententiam Judicis; confiscatio tertiae partis bonorum cum infamia. *l. fin. C. ad L. Jul. de vi privat.* 5. Denique remedium est ex implorato officio Judicis. Ex his Juribus nata est illa regula: *Spoliatus ante omnia restituendus est*, non obstante exceptione dominii, criminis, aetatis minorum: praeter excommunicationem, vel aliud crimen, quo actor impeditur ab agendo.

25. In §. 7. *h. t.* Imp. affert divisionem interdictorum in *Simplicia*, et *Duplicia*, de qua supra. In §. *fin.* subdit supervacaneum esse loqui de veteri ordine, et solemnitatibus interdictorum, quia exoleverunt: et hodie interdicta tractantur sicut judicia possessoria plenarie, vel summarie, prout ratio causae, ac personarum postulat.

Titulus XVI. De poena temere litigantium. Temerarius litigator est, qui inconsulto movit litem, vel motam suscepit; qualis censetur ille, qui in lite inconstans, est, libellum mutat, de peti-

torio transit ad possessorium, vel personam, cui debetur reverentia, sine venia Praetoris vocat ad judicium. Poena illius, praeter juramentum calumniae, est condemnatio in expensas secundum taxationem judicis. Vide in Jure Can. *lib.* 2. *tit.* 17. *ad fin.*

Titulus XVII. De Officio Judicis. Praecipuum Judicis officium est judicare secundum leges, constitutiones, et mores, seu probatas consuetudines. Exempla vide hic in textu, quomodo judicandum sit in noxali judicio, in petitorio, ad exhibendum, in judicio familiae herciscundae, communi dividundo, finium regundorum. Vide de jurisdictione, et officio Judicis in Jur. Can. *lib.* 1. *tit.* 28. *a n.* 9. et *tit.* 29. *et* 32.

Titulus XVIII. De Publicis Judiciis. Judicia publica sunt, in quibus judicatur ad vindictam publicam malefactorum. De Jure Rom. illa censentur delicta *publica*, quae descendunt ex aliqua lege publica; ut ex L. Julia Majestatis; ex L. Julia de adulteriis coercendis, et L. Cornelia de Sicariis, ex L. Pompeja de Parricidis, ex L. Cornelia de falsis, ex L. Julia de vi publica, et privata, ex L. Julia peculatus, ex L. Flavia de plagiariis, ex L. Julia de ambitu, repetundarum, de residuis, de annona; ut videre est in Pandectis *lib.* 48. *per tot.* et in Codice *lib.* 9. Quibus hodie accedit furtum, simonia, haeresis; imo fere omnia delicta, praesertim de Jure Can. facta sunt publica, ut vindicta publica coerceri possint. Dicuntur etiam *Publica*, quia *cuivis ex populo executio eorum*, hoc est accusatio *plerumque datur.* §. 1. *h. t.* Sunt autem publica judicia duplicia: *Capitalia*, quae *ultimo suplicio afficiunt homines, vel aquae, et ignis interdictione, vel deportatione, vel metato.* §. 2. *h. tit.* Ex quo utiliter notabis, quod poena *capitalis* a Jure lata non semper significet mortem; sed quandoque mitiorem poenam; ut deportationem etc. *Non capitalia*, quae infamiam irrogant cum damno pecuniario Fisco applicando; vel quae poenam corporalem mitiorem infligunt. De his delictis, quantum necesse est ad notitiam Canonistae, ago in *lib.* 5. *Decretal.*

Restant adhuc aliquae materiae civiles, ut ex Pandectis *lib.* 49. *tit.* 14. et *seqq.* et *lib.* 50. et nonnullae aliae; sed quia Jura ista pleraque ab usu recesserunt, et ex ipso fonte facile hauriri possunt, consulto eorum tractationem hic praetermitto.

TITULUS ULTIMUS.

De Jure Publico.

Non est mei instituti plene, et ex professo agere de Jure publico, quod relinquo Publicistis; sed quia Canonistae hinc inde aliqua afferre solent ex Jure publico, quaedam pro notitia terminorum tantum tangam.

§. I.

De Natura, Divisione, et Principiis Juris Publici.

1. Q. I. *Quid sit Jus publicum, et quod ejus objectum.* R. *ad.* 1. Jus publ. in communi est, quod ad statum alicujus Reipubl. spectat, ejusque utilitatem per se, et principaliter respicit. *arg.* §.

fin. de Just. et Jur. de qua definitione vide dicta *tit. In. de Just. et Jur. num.* 26.

2. R. *ad* 2. Objectum materiale remotum Juris publici est triplex: *personae, res,* et *actiones,* seu *judicia. Personae* sunt Magistratus politici, quibus Respubl. regitur. *Res* sunt partim *corporales,* quae dominio Reipubl. qua tales subjiciuntur; partim incorporales, seu jura ipsi Reipublicae, ejusque Magistratibus competentia, uti et obligationes illorum. *Actiones,* seu *judicia* sunt, in quibus de publicis negotiis, et causis Magistratuum, eorumque delictis disceptatur, ac definitur. Nec obstat *l.* 1. §. 2. *ff. de Just. et Jur.* ubi Ulpian, dicit Jus pub'icum consistere *in Sacris, Sacerdotibus,* et *Magistratibus,* nam loquitur pro statu Reipubl. ethnicae, in qua Reges, et Imperatores erant simul *Pontifices Maximi,* et ad eos directio sacrorum, et Sacerdotum pertinebat; at in Republica christiana, saltem catholica, directio sacrorum, et Sacerdotum est penes Pontifices Ecclesiae. *cap.* 10. *de Constit. c.* 2. 4. *de Judic.* etc. idque Constantinus, aliique pii Imperatores, ac Principes christiani agnoverunt: neque se sacris unquam intromiserunt, nisi implorati a Pontificibus, ut advocati Ecclesiae, et executores SS. Canonum.

3. Q. II. *Quotuplex sit Jus publicum?* R. Juris publici tot possunt esse divisiones, quot sunt diversi populi: seu Respublicae *arg.* §. 2. *de Jur. Nat. Gent. et Civ.* nam quaelibet Respubl. suo publico Jure regi potest. Omissis aliis, huc pertinet Jus publicum Romanum, et hodie Romano-Germanicum, vel Germanico-Romanum, ut alii dicunt. Hoc partim est scriptum, ut mox videbitur, partim consuetudinarium; quia in Imperio Romano-Germanico multa per consuetudinem introducta, instar legis publicae observantur.

4. Q. III. *Quae sint principia Juris publici?* R. 1. Remota sunt Jus naturale, et Gentium, ex quibus cetera humana Jura, utpote inferiora, permodum conclusionum ratione nitentium derivantur; non quidem necessario, sed contingenter, licet Jure jam condito, sequatur necessitas parendi: quia justo praecepto Superioris parendum est ex praecepto 4. Decalogi. Jus civile privatum, uti et Jus Canonicum in materia de se profana disponens, in materia accomoda deserviunt Juri publico: non multum vero curantur in iis, quae principaliter veniunt ex Jure publico decidenda.

5. R. 2. Principia Juris publici romani proxima sunt, quae traduntur in Volumine Justinianeo, uti de Magistratibus in Pandectis *lib.* 1. *tit.* 9. et *seqq.* in Codice *lib.* 1. *tit.* 26. et *seqq.* et maxime tres ultimi libri Codicis, cum quibusdam Novellis; sed propter immutatam formam Reipublicae Romanae Jura ista ab usu recesserunt; et ideo nec in scholis traduntur.

6. R. 3. Principia Juris publici Romano-Germanici sunt 1. *Aurea Bulla* a sigillo aureo ita dicta (sigilla enim barbare vocantur *Bullae,* quae instrumento a'icui affigi possunt aureae, vel argenteae, vel plumbeae etc. aut forsan per similitudinem denominatio ista trahitur ab aureis bullis, quas de co'llo pendentes portabant pueri praetextati. Lex.

Calv.) Quo ad rem *Aurea Bulla* est Constitutio, seu Sanctio Pragmatica auctoritate Caroli IV. Imp. cum consensu Statuum, et Ordinum Imperii lata de Imperatoris electione, et coronatione, Electorum juribus, aliisque ad regimen publicum spectantibus; et promulgata partim Norimbergae usque ad *c.* 23. partim Metis a *c.* 24. usque ad fin. ann. Christi 1356. Dicuntur hujus Bullae tria extare authographa, unum Francoforti ad Moenum; alterum Moguntiae; et tertium Romae; alias Heidelbergae; licet in numero titulorum, et nonnullis aliis discrepent.

7. 2. *Pax publica profana*, seu Pragmatica sanctio adversus vim privatam, seu jus manuarium a Maximiliano I. *an.* 1495. in Comitiis Wormatiensibus primum edita, et *an.* 1500. in Comitiis Augustanis confirmata, poena banni, seu praescriptionis imperialis violatoribus decreta.

8. 3. *Pax religiosa* sub Carolo V. Imp. primum Passavii facta *an.* 1552. deinde firmata Augustae *an.* 1555. qua ad evitandas publicas perturbationes, Luteranis, et Calvinianis permissum est liberum exercitium religionis.

9. 4. *Pax Caesareo-Svecica*, a loco dicta *Wesphalica*, seu *Osnaburgo-Monasteriensis*, post acre bellum inter Ferdinandum II. et Gustavum Adolphum Svecorum Regem habitum, et deinde continuatum: tandem sub Ferdinando III. et Christina Svecorum Regina Pax ista conclusa est *an.* 1648. 24. *Octobr.* qua pax religiosa partim confirmata, partim aucta est in favorem Acatholicorum, pluribus Dioecesibus saecularizatis. Et quamvis aliqui ex catholicis defendant, Principes Orthodoxos in hac dirissima belli necessitate licite potuisse consentire in dictam pacem suis articulis munitam, eam tamen reprobavit Innoc. X. Const. incip. *Zelo Domus DEI.*

10. 5. *Capitulatio Caesarea*, seu certi articuli, ab Imperio facti, quos Imperator electus ante coronationem acceptat, seque eos servaturum jurejurando spondet. Videntur Capitulationes coepisse sub Carolo V. cui tanquam potenti Principi Electores certos articulos praescripserunt, quibus ille assensit, ne forsan a dignitate Imperiali excluderetur.

11. 6. *Recessus Imperii*, seu Decreta Comitialia ab Imperatore, et Statibus Imperii conclusa; et quia sub recessum a Comitiis finiri solent, barbare vocantur *Recessus Imperii.*

12. 4. *Ordinationes Camerae*, et *Judicii Imperialis Aulici* pro administranda justitia in his supremis tribunalibus, Judicium Imperiale aulicum est Viennae; alias in eo loco, in quo residet Imperator. Camera Imperialis fuit Spirae, deinde ob tumultus bellicos translata est Wezlariam. His adduntur *Concordata Germaniae*, de quibus in Jure Can. *lib.* 3. *tit.* 5.

13. Q. IV. *Qui legibus istis publicis obligentur?* R. 1. Omnes Status Imperii, et alii immediate, vel mediate Imperio subjecti. R. I. *an.* 1654. §. 6. lex enim cum sit commune praeceptum, omnes subditos tangit. 2. Imperator legibus publicis obligatur non tantum directive, sicut alii Principes suis legibus, sed speciali modo; non quidem vi jurisdictionis, cum in Imperio superiorem se

non habéat; sed vi pacti publici, et juramenti, quo Capitulationes acceptat; ut proinde neque leges publicas abrogare, neque eis derogare possit sine consensu Statuum Imperii. Quia vero extrema necessitas non habet legem, multi DD. tenent in casu talis necessitatis, licitum esse Imperatori a legibus publicis recedere; cum casus necessitatis etiam in Capitulationibus soleat excipi; quamvis id non liceat regulariter in casu utilitatis.

§. II.

De Forma, et Membris Imperii Romano-Germanici.

14. *Recole* 1. Imperium Romanum, postquam in summum elevatum est, ut toti fere orbi leges daret, mole sua coepisse paulatim deprimi, et amissis Africa, et Asia, ac potiori Europae parte, in eas venisse angustias, in quibus illud hodie intuemur.

15. *Recole* 2. tempore, quo Irene Imperatrix in Oriente regnavit, ob gravissimas causas, temporumque necessitates, consensu Populi Romani, Clerique rogatu, Imperium Romanum a Graecis per Leonem III. Pontificem Rom. translatum esse ad Francos, populos Germaniae in persona Caroli Magni, Pipini filii, quem dictus Pontifex aureo diademate redimitum Occidentis Imperatorem, et Augustum salutavit. 8 *Kal. Januar. an.* 800. Quam translationem justam, et legitimam fuisse (quidquid in contrarium nonnulli dicant) clare demonstrat Baron. Spondan. Bellarm. et alii Scriptores catholici. In Imperio ita translato variae erant vicissitudines, et mutationes, quas usque ad nostra tempora Historici describunt.

16. Q. I. *Quae sit forma Reipublicae Romano-Germanicae?* R. Monarchia, nam 1. ex meliori sententia Imperium Rom. dicitur esse illa quarta Monarchia, cujus meminit Daniel c. 2. et 7. tum. 2. quia illud est Regnum Monarchicum, cujus summa potestas, seu majestas residet in uno, tanquam Capite, et Principe totius regni *arg. l. 1. ff. de constit. Princ.* sed summa potestas Imperii hodierni residet penes unum, scil. Imperatorem: tum quia illi totus populus Imperio subjectus obedientiam promittit; quod non fit in Aristocratia, vel Democratia: tum quia omnes Status Imperii legibus directe obligantur, et trasgressores etiam banno puniri possunt; tum quia omnes respectu Imperatoris crimen laesae Majestatis committere valent; quae et similia sunt manifesta indicia Imperii monarchici; ergo. Interim negari nequit summam illam potestatem pro communi utilitate Imperii in quibusdam articulis arctatam esse, ut in actuale imperandi exercitium prodire nequeat, nisi cum certa solemnitate, verbi gratia, cum consensu Electorum, vel omnium Statuum; prout cavetur in Instr. Pac. Osnabr. et Capitulationibus. Ex quo nonnulli bene inferunt Imperio Romano Germanico aliquid admixtum esse de Aristocratia. Neque hoc destruit, sed perficit formam monarchicam, cum juxta Platonem *lib. 4. de LL. interitus paretur illi civitati, in qua non lex Magistratibus, sed Magistratus legibus dominantur.* Sic etiam in antiquis Monarchiis Reges multa non

potuerunt facere sine consilio, et consensu populi, prout legitur de Dario *Daniel.* 6. *vers.* 8. et 15. *Dices:* Imperator Rom. non videtur aliter se habere, quam Dux Reipublicae Venetae: quia utriusque potestas limitatur. R. Neg. ant. nam Dux Venetus habet regulam negativam, quod solus nihil possit, nisi quod ei expresse concessum est a Republ. e contra Imperator habet regulam affirmativam, quod solus possit omnia; nisi aliquid exceptum sit. Illa, et non ista regula est unum ex signis Aristocratiae.

17. Q. II. *Ex quibus membris constet Imperium Romano-Germanicum?* R. ex seqq. 1. Caput illius principale est Imperator. 2. Capita Vicaria sunt Rex Romanorum, et duo Vicarii Imperii Jure publico introducti. 3. Praecipua membra sunt Status Imperii: quorum tres sunt Ordines, scil. *Electorum, Principum* generalius acceptorum, prout hoc nomine veniunt etiam Comites, et Barones; et *Civitatum liberarum Imperialium.* 4. Minus praecipua membra sunt Nobiles immediate Imperio subjecti. 5. Membra inferiora sunt reliquus populus mediate Imperio subjectus; qui communiter Landsassiorum nomine exprimitur, et immediate alicui Domino territoriali subjicitur; uti in Austria; Saxonia etc. Ex his solus Imperator est tantum imperans, non vero subditus; cum superiorem jurisdictione non habeat: ceteri omnes respectu Imperii, et Imperatoris sunt subditi: at Status Imperii respectu sui territorii sunt imperantes, uti et nobiles immediate Imperio subjecti; cum in suo territorio Superiorem non recognoscant; tantumque in eo possint, quantum Imperator in toto Imperio, ex vulgata regula, sane tamen intellecta. De his singillatim aliqua dicenda erunt.

§. III.

De Imperatore.

18. Imperator est princeps, seu caput totius Imperii, qui ad hanc dignitatem, non via successionis haereditariae, sed liberae electionis evehitur.

19. Q. I. *Quae requirantur qualitates in eligendo Imperatore?* R. 1. Ut sit *Mas:* nam ex antiqua lege Francorum, seu Germanorum, quae dicitur *Salica* a Sala fluvio, foeminae excluduntur a publicis regni gubernaculis, ut insinuat Vitriar. Gold. et alii. 2. Ut sit *Germanus*, seu ex Germano sanguine procedens, licet extra Germaniam natus sit, uti Fridericus II. in Sicilia, et Carolus V. in Hispania: idque partim ex Constit. Ottonis I. aut III. partim ex antiqua consuetudine introductum fuit. 3. Ut sit e legitimo thoro genitus. 4. Ut oriatur ex illustri familia, qualis non solum Principum, sed etiam Comitum, et Baronum familia reputatur. 5. Ut sit laicus, ceu temporale caput, et Religionis christianae, seu Romano catholicae; cum jurare debeat quod Apostolicam Sedem, et Romanam Ecclesiam defendere velit. Circa aetatem non reperitur determinatio.

20. Q. II. *A quibus, et qua forma eligendus sit Imperator?* R. *ad* 1. a solis Electoribus; quorum tres sunt Ecclesiastici, scil. Archi-Episcopus Moguntinus, Coloniensis, et Trevirensis; ita tamen ut Sede vacante Capitulum non succedát in jure hoc eligendi; cum annexum sit

ipsi Dignitati Archi-Episcopali. Laici Electores ex Aurea Bulla sunt quatuor; sed ex Pace V. Westphalica quinque: Rex Bohemiae, Dux Bavariae, Dux Saxoniae, Marchio Brandeburgensis, et Comes, seu Princeps Palatinus, quibus nostris temporibus *an.* 1692. et cum effectu *an.* 1708. additus est Princeps, seu Dux Brunsvicensis ex linea Luneburgensi Hanoverana; atque ita hodie sunt novem Electores.

21. R. *ad* 2. Forma eligendi Imperatoris consistit in seqq. 1. Moguntinus, seu Decanus Collegi Electoralis intra mensem a die vacantiae cognitae, singillatim omnes Electores per litteras patentes majori sigillo munitas convocat, ut intra trimestre Francofurti, (nisi causa gravis exigeret tempus istud prorogari, vel restringi, aut alium locum determinari) conveniant ad futuram electionem; puta vel personaliter per se, vel per suos Plenipotentiarios, vel per commissionem voti ab uno ex Coelectoribus dandi nomine absentis. Si quis contemptus sit, seu non-vocatus; electio quidem a majori parte facta probabilius non est ipso Jure irrita: contemptus tamen Elector persequi potest injuriam sibi factam a Moguntino. Si quis vero legitime vocatus non venerit, pro hac vice privatur suffragio; et si tarde veniat, in eo Statu admitti debet, in quo est electio adventus sui tempore. 2. Electores 200. equitibus stipati, non nisi cum 50 armatis singuli Francofurtum admittuntur, ubi praestituto die in curia comparentes, excepto a Francofurtensibus juramento de securitate sibi praestanda, vestitu electorali induti, et equis insidentes solido ordine ad Ecclesiam Metropolitanam procedunt. 3. His in choro constitutis cantatur hymnus *Veni Creator Spiritus*, tum Moguntinus jurat in manibus Trevirensis: et ab isto, uti et ceteris Electoribus juramentum excipit: hisque caeremoniis praemissis soli Electores intrant conclave electionis; quique sua subsellia occupantes. 4. Moguntinus rogat vota, primum a Trevirensi, deinde a Coloniensi, Rege Bohemiae, Duce Bavariae, ceterisque Electoribus: qui tandem omnes ex Moguntino suum quaerunt votum; isque censetur Electus, pro quo omnes, vel major pars Collegii Electoralis stat. Et quamvis aliqui velint sufficere majorem partem respective, seu respectu minorum partium, probabilius tamen est requiri majorem partem absolute ex toto Collegio Electorali, ut 5. ex novem. Id speciale est, quod Elector non tantum quatuor consentientibus accedere, et electionem sui complere, sed etiam directe sibi votum dare possit, sicut teste Dubrav. *lib.* 22. *Hist. Bohem.* Sigismundus Rex Bohemiae se ipsum nominavit: *Me*, inquiens, *ego novi*, *alios non itidem*, *an aeque mecum Imperio Orbis digni sint.* Si Electores intra 30. dies non conveniant, pane, et aqua sunt nutriendi. 5. Perfecta electio a Moguntino in conclavi promulgatur per notarios, testibus adhibitis in instrumentum redigitur, Electorum sigillis munitur, et solitis solemnitatibus populo proclamatur. Haec, et cetera huc pertinentia reperies in Aurea Bulla *cap.* 1. et *seqq.* 6. Electus, si praesens est, ad servandam capitulationem juramento se obstringit, et Electoribus, ceterisque Statibus: mox, vel deinde ex intervallo temporis privilegia confirmat.

Q. III. *Qua forma fiat Coronatio Imperatoris?* R. 1. Prima coronatio, et inunctio fit Aquisgrani: nisi ex justa causa alia Imperii civitas huic actui determinetur; et primo Imperator jurat, quod *fidem catholicam operibus justis servare, Ecclesiarum tutor, et defensor existere, regnum efficaciter secundum justitiam defendere, jura regni dispersa congregare, viduarum, miserabiliumque personarum defensor, et Judex esse, Romano Pontifici debitam subjectionem exhibere velit.* 2. Traduntur Imperatori insignia imperialia Norimbergae asservari solita, scil. corona Imperialis clausa cum cruce superposita, gladius, anulus, sceptrum, pomum cum cruce superimposita, amictus, et pallium regale. 3. Lis de actu coronandi, transactione finita est; atque ita si coronatio celebretur in territorio Coloniensi, Imperatorem coronat Archi-Episcopus Coloniensis, si in Moguntino, Moguntinus, si extra utriusque territorium, datur alternativa. 4. Praeter coronationem aquisgranensem dantur aliae duae: *Lombardica* Mediolani, et *Romana* Romae; quae saepius jam omissae sunt, propter graves causas; quamvis Imperator in capitulationibus jurare cogatur, quod, quam primum fieri potest, coronam romanam accipere velit. Omnes tres istae coronae sunt aureae; licet vulgus dicat romanam esse auream, lombardicam argenteam, et germanicam ferream. De Coronatione vide Auream Bullam. *c.* 27. et 28.

25. Q. IV. *Quae sint Jura Imperatoris?* R. 1. Jura majestatica, et reservata soli Imperatori competentia, sunt praecipua 1. Jus praecedentiae inter omnes Principes christianos; et ideo Legati Caesaris, etiam apud Turcam omnium Regum Legatis praeferuntur. 2. Jus gerendi in insigni aquilam bicipitem, vel ad significandum regnum Romanum, et Germanicum; vel potius ad significandam divisionem Imperii inter Graecos, et Romanos. 3. Jus creandi Reges, et alias dignitates, et nobilitates conferendi; quae tamen potestas limitari solet in capitulationibus; ne quid fiat in praejudicium antiquarum familiarum. 4. Jus conferendi investituras feudorum regalium: at si tale feudum apertum sit, nullo existente legitimo successore, sine consensu Electorum alteri de novo conferri nequit, sed reservari debet pro necessitatibus Imperii. 5. Jus cognoscendi, et judicandi in causis Principatuum, Ducatuum, Comitatuum etc. in quo judicio probabilius non sunt adhibendi *Pares Curiae*, seu Principes Imperii, nisi de feudo regali agatur criminaliter, et Status declarandus sit in poenam banni: tunc enim consensus saltem Electorum requiritur; ut communiter cavetur in capitulationibus. 6. Jus instituendi suprema tribunalia; uti est Consilium Imperiale Aulicum, et Camera Imperialis, cui costituendae, et ordinandae etiam Statuum consensum esse necessarium nonnulli asserunt. 7. Jus belli defensivi in casu necessitatis. 8. Jus mittendi proprios Legatos, et exteros recipiendi; licet super re, seu materia Legationis Imperium concernente, consensus Statuum requirendus sit. 9. Jus legitimandi filios naturales, et spurios Principum, Comitum, et Baronum, famam restituendi, aetatis veniam concedendi, rescripta moratoria largiendi,

academias erigendi, jus civitatis, vel nundinarum, emporii, stabulae, geranii, et hujusmodi tribuendi, in legibus dispensandi, et privilegia conferendi; modo id fiat sine aliorum praejudicio, et juxta limitationes in capitulationibus espressas.

24. R. 2. Jura Imperatori conjunctim cum Electoribus communia sunt; 1. Jus indicendi comitia imperalia. 2. Jus deliberandi, et statuendi de negotiis Imperii pro casu necessitatis, dum res moram non patitur. 3. Jus concedendi privilegia v. g. cudendae monetae, stapulae, novorum vectigalium, vel immunitatis a vectigalibus etc.

25. R. 3. Jura Imperatori, et Statibus conjunctim communia sunt: 1. Jus ferendi leges universales, easque interpretandi. 2. Jus decernendi bellum, vel concedendi repressalias, quae sunt species belli, concludendi pacem, foedera, et similia negotia. 3. Jus indicendi tributa, et collectas extraordinarias per capitationem, vel per modum expeditionis romanae; sicut olim quilibet vassallus Imperatori Romam eunti, seu transalpinanti certum quantum solvere debebat etc.

26. Q. V. *Quibus modis inducatur vacatio throni Imperialis?* R. tribus: *morte* Imperatoris, *resignatione* ex justis causis, et *depositione* ob gravia, et Reipublicae perniciosa delicta, notoriamque incorrigibilitatem. Modus iste rarior est, quia pericula, et gravia damna secum trahit; nisi aliter afflicto Imperio succurri nequeat.

27. Q. VI. *Quae sint Jura Augustae?* R. 1. Coronatur Aquisgrani, et augustali amicta vestitu Regem, et Imperatorem immediate sequitur. 2. Cancellarium habet Abbatem Fuldensem, et Archi-Capellanum Abbatem S. Maximi apud Treviros. 3. Quamvis Augusta subdita sit legibus, Augustus tamen ei sua privilegia communicat, quorum capax est. *l.* 31. *ff. de LL.*

§. IV.

De Rege Romanorum, et Vicariis Imperii.

28. Q. I. *Quid sit Rex Romanorum, et quae ejus potestas?* R. *ad* 1. est Princeps Imperii, qui vivo Imperatore, volente, vel invito, eligitur ab Electoribus, ut sit perpetuus Imperii Vicarius cum jure succedendi in Imperio absque ulla alia electione. Ad evitanda interregna, et perturbationes Reipublicae, utile judicatur eligere Regem Romanorum.

29. R. *ad* 2. Rex Rom. ceu Caput Vicarium Imperii, absente Imperatore, vel impedito, fere omnia jura Imperatoria exercet potestate delegata, ut quidam volunt: sed probabilius potestas illius est ordinaria quidem, utpote ex Jure publico descendens, sed limitata, et dependens, fere eo modo, quo coadjutor perpetuus Episcopi, vel ejus Vicarius generalis ordinaria pollent potestate, sed limitata.

30. Q. II. *Quid sint Vicarii Imperii, et quae illorum potestas?* R. *ad* 1. sunt Principes lege publica constituti ad hoc ut vacans Imperium administrent, ejusque regimen in manus Electi Imperatoris resignent. Tales sunt duo: Princeps, seu Comes Palatinus ad Rhenum (quod tamen jus controversum ei facit Dux Bavariae) cujus administrationi subsunt ditiones, quae olim Francico jure utebantur; ut Suevia, Franconia, Ripa Danubii

usque ad limites Hungariae, Tyrolis, Carinthia, Bavaria, Austria etc. Alter est Dux Saxoniae, cujus administrationi subsunt inferior, et superior Saxonia, Marchionatus Brandeburgensis, Ducatus Brunsvicensis, Thuringia etc. licet pro varietate temporum non raro Jura ista varientur.

31. R. *ad* 2. Potestas Vicariorum Imperii est ordinaria, utpote ex lege descendens, sed multum limitata: quia Vicarii Imperii probabilius illa tantum possunt, quae sunt eis expresse concessa, cum Carolus IV. signate hanc potestatem determinet in Aurea Bulla *c.* 5. ut proinde non possint ea omnia, quae Imperator. Pertinet autem ad eorum potestatem: 1. Jus exercendi judicia; et ne alter alteri praejudicare videatur, acta Camerae Imperialis utriusque Vicarii nomine, et sigillo expediuntur. De feudis autem regalibus non judicant, quia non minus judicium, quam collatio eorum reservata est Imperatori. 2. Vicarii habent jus investiendi in feudis minoribus, seu nonregalibus, et juramenta fidelitatis nomine Imperii excipiendi. 3. Jus colligendi reddditus imperiales, non tamen sibi applicandi; et multo minus aliquid de rebus Imperi alienandi etc.

§. V.

De Statibus Imperii.

32. Q. I. *Quid sit Status Imperii?* R. est Civis Reipublicae Romano-Germanicae jus sessionis, et voti in Comitiis Imperialibus habens: nam cum Status Imperii sint coimperantes, substantialiter in eis requiritur jus voti decisivi. *arg.* 1. *Politicor.* 1. ubi Aristoteles in Cive Democratico requirit, jus suffragii. Praeterea regulariter ad Statum Imperii requiritur, ut sit immediate Imperio subjectus, atque territorium suum immediate ab Imperio recognoscat, Circulo alicui, et Matriculae legitime inscriptus, censum in illa determinatum pendat. Est autem Matricula liber publica auctoritate confectus, in quo omnium Statuum nomina describuntur cum expressione tributi, quod quisque Statuum ad communes usus pendere tenetur. Inter plures Matriculas, quae circumferuntur melior, et quasi authentica censetur Matricula Wormatiensis facta *an.* 1521. ut insinuatur in Recessu Imperii *an.* 1576. §. 99. cujus textum refert Beckerus in Jur. Publ. ad fin. Status isti dividuntur in tres ordines, seu in tria Collegia, scil. Electorum, Principum, et Civitatum Imperialium.

33. Q. II. *Quid sint Electores, et quae illorum jura?* R. *ad* 1. sunt Principes Imperii publica lege constituti, ut vacante Imperio, Imperatorem, vel necessitate postulante Regem Romanorum eligant: nam ad evitandas confusiones ex promiscua confusione, sequi solitas, potestas eligendi Imperatorem translata est in paucos, qui Electores vocantur; idque sub Innoc. IV. in Concil. Lugdun. *an.* 1244. plenius firmatum fuit.

34. R. *ad* 2. Praecipua Electorum jura sunt; 1. Omnes Electores habent Archi-Officium: *Moguntinus* est Archi-Cancellarius per Germaniam, et Decanus Collegii Electoralis. *Trevirensis* est Archi-Cancellarius per Galliam, et Regnum Arelatense. *Coloniensis* Archi-

Cancellarius per Italiam. Sed hi duo posteriores Archi-Cancellariatus hodie quo ad exercitium quiescunt. *Rex Boemiae* est Archi-Pincerna; et si ministrat, potest, non tamen tenetur coronam regalem gestare. *Dux Bavariae* est Archi-Dapifer, *Saxo* Archi-Mareschallus, *Brandeburgus* Archi-Camerarius, *Palatinus* Archi-Thesaurarius, *Luneburgicus*, seu *Hanoveranus* Archi-Vexillifer. Qui omnes in his Archi-Officiis suos subofficiarios habent. 2. Electores semper, et ubique unum singulare corpus, seu collegium faciunt ad negotia expedienda. 3. Singuli in Camera habent jus praesentandi duos Assessores; cum alias integri Circuli totidem praesentare possint. 4. Pro investituris, et confirmationibus suorum privilegiorum nihil in aula solvunt. 5. Habent jus ultimatae sententiae; ita ut a sententiis eorum appellari, imo nec subditi illorum ad extraneum tribunal trahi possint. 6. Regibus aequiparantur, soli cum Imperatore prandent, vel caenant in publico in sua quisque mensa etc. De peculiaribus cujusque juribus nullus mihi hic sermo.

35. Q. III. *Qui contineantur in secundo ordine Statuum Imperii?* R. Omnes alii Status, praeter civitates: et in hoc genere omnes sunt sibi pares; cum omnes principali gaudeant jure, licet in alio genere alii aliis praecellant. Hujusmodi sunt: 1. Principes Ecclesiastici, ut Archi-Episcopi Magdeburgensis, Salisburgensis, Bremensis, et Vesontinus: ex quibus praeter Salisburgensem, ceteri sunt saeculares; Episcopi Germaniae; Abbates nonnulli; ut Fuldensis, Murbacensis, Campidonensis, Corbojensis, Prumiensis, Stabulensis, Ratisbonensis ad S. Emeramum, Hirschfeldensis est saecularizatus: Praepositi Elwacensis; et Berchtolsgadensis; Abbatissae, ut Quedlimburgensis, Buchaviensis, Essensis, Herwordensis etc. 2. Inter Status saeculares sunt: Archi-Dux Austriae, Duces Brunsvicenses, Bremenses, et Verdonenses, Melckemburgenses, Holsati, Lewemburgici etc. Principes in specie, qui de Principatu investiti sunt; ut Anhaltini, Principes Rugiae, Furstembergici: et qui ad Principatum evecti sunt sub Ferdinando II. et III. puta Hohenzollerensis, Salmensis, Lobkowitzensis, Eggembergensis, Dietrichsteinensis (cujus familiam erga nostram Scholarum Piarum Religionem fundationibus, et beneficiis munificentissimam, Deus quam diutissime conservet) Nassovius in Hadamar, et Dillemburg, Auespergensis, et Piccolominius; de quibus fit mentio in Recessu Imperii 1654. §. 197. Item Landgravii Thuringiae, Hassiae, Alsatiae etc. Marckgravii, Marchiones; ut Misnensis, Badensis etc., ceterique omnes Comites, et Barones, qui sunt Status Imperii. Hoc tamen nota, quod Principes, Comites, et Barones ab Imperatoribus creati, qui sessionem, et votum in Comitiis Imperialibus non habent, nullatenus referendi sunt inter Status Imperii. Insuper nota, quod Officia, quae olim erant temporaria; ut Ducis, Landgravii, Marckgravii, Burggravii, Comitis, tandem in Imperio collata sint in feudum perpetuum cum jure primogeniturae, et successionis, ut hodie videre est.

36. Q. IV. *Qui sint in tertio, seu ultimo ordine Statuum?* R. Civitates Im-

periales, prout sunt quoddam corpus, seu universitas; ita ut in particulari nullus civis, neque Consul sit Status Imperii; bene vero totum corpus civitatis, velut persona ficta hanc dignitatem sustineat. Porro licet civitates *imperiales simpliciter*, quae ab Imperatoribus erant conditae, quo ad aliqua privilegia differant a civitatibus *liberis Imperii*, quae olim alicui domino parebant, sed libertatem adeptae sunt; differentia tamen ista in ratione Status non attenditur; cum omnes civitates Imperii eodem jure Status gaudeant; ut Francofurtum, Norimberga, Augusta etc.

37. Q. V. *Quae sunt jura omnibus Statibus communia?* R. Jus praecipuum est *Superioritas territorialis*, vi cujus ex reg. vulgata, Status tantum possunt in suo territorio, quantum Imperator in toto Imperio, exceptis summae Majestati reservatis, vel lege prohibitis: atque ita superioritas ista est potestas regalis Statibus communicata exercendi quidlibet, nisi lege prohibeatur. Alii potestatem istam vocant *Jurisdictionem altam, absolutam, independentem:* alii *imperium*, vel *dominium universale:* alii eam exprimunt nomine *regalium majorum*, et *minorum*. Hoc tamen certum est, quod potestas ista modo altiori subordinata sit potestati monarchicae; cum omnes Status Imperatorem, ceu Principem jurisdictione superiorem recognoscant.

38. R. 2. Status vi superioritatis territorialis habet: 1. Jurisdictionem universalem in omnes personas, et res sui territorii; nisi quis probet exemptionem: et ideo potest *leges condere* provinciales, et municipales, etiam contrarias Juri Justinianeo; non tamen contrarias Juri publico principaliter circa Imperium disponenti: judicia civilia, et criminalia per se, vel suos Magistratus exercere, et ab his causas avocare, dictas provinciales indicere, tabelliones, seu notarios publicos constituere, famam Jure suo, vel Justinianeo amissam restituere, legitimare naturales, vel spurios; non tamen Principum, Comitum, aut Baronum filios; poenas ex jure aggratiandi relaxare etc. 2. Vi ejusdem superioritatis Status habet jus dominii universalis: et quidem bona domanalia, seu dominicalia possidet jure feudi, bona patrimonialia Jure dominii, et proprietatis, et bona subditorum jure dominii alti pro casu publicae necessitatis. Unde etiam habet jus foresti, seu silvarum, jus venandi majores, et minores feras, jus piscandi, aedificandi, navigandi in flumine publico, jus cudendi monetam, tributa justa, collectas, et pretium emigrationis (quod jus detractionis vocant) exigendi, et omnia alia agendi, quae summus Princeps agere potest; nisi quid specialiter excipiatur.

39. R. 3. Hac eadem superioritate territoriali gaudent civitates imperiales; cum sint veri Status Imperii: item multi Nobiles immediati, qui licet Status non sint, tamen ex variis privilegiis nulli subsunt domino territoriali, sed immediate Imperatori, et Imperio; uti est Nobilitas Franconica, Suevica, Rhenana, Alsatica; quae extinctis Ducibus in libertatem se erexerunt, et immediatam respectu Imperii subjectionem acquisiverunt. At ceteri Nobiles mediate imperio subjecti, qui domino territoriali immediate parent; uti plerique Nobiles in utraque Bavaria,

Austria, Saxonia, non gaudent superioritate territoriali, nec ejus juribus; et multo minus alii cives ignobiles, vel Pfalburgeri, seu instar pali addititii, quorum civitas prohibetur.

§. VI.

De Comitiis, et Judiciis Imperii.

40. Q. I. *Quid Juris circa Comitia Imperialia?* R. 1. Comitia *generalia* indicuntur ab Imperatore cum consensu Electorum pro imperii necessitate, vel utilitate. 2. Vocantur omnes Status, non edicto generali, ut olim, sed intimatione speciali per litteras cuique missas, ut per se, vel per Legatos suos pleno mandato instructos, seu per Plenipotentiarios suos compareant. 3. Sedent in tribus ordinibus, seu collegiis; in primo Electores, in secundo Principes Ecclesiastici, et Politici cum Comitibus, et Baronibus; in tertio Plenipotentiarii Civitatum. Cum Ecclesiastici speciale scamnum habeant, et in eo admittere noluerint Acatholicos nomine Ecclesiarum comparentes, factum est inter Ecclesiasticos, et Saeculares tertium scamnum transversum pro ipsis *Querbanck*, cujus hodie vix ullus est usus; siquidem Episcopatus plerique sunt saecularizati. Sede vacante Plenipotentiarius Capituli admittitur. 4. Hi Status omnes auctoritative intersunt Comitiis cum voto decisivo: et quidem vota colliguntur primo in Senatu Electorum; qui deinde mentem suam aperiunt Principibus; et si hi cum illis concordent, bene est; si vero discordent, vocantur civitates; et istae accedunt vel Electoribus, vel Principibus, vel ab utrisque discedunt.

41. R. 2. Praeter Comitia *generalia* solent quandoque celebrari *specialia;* uti est conventus solorum Electorum, conventus *Deputatorum*, ad quos, praesentibus Caesareis Commissariis, certi Ordines, seu Status vocantur v. g. pro sedandis tumultibus, vel pro alia necessitate. Item fieri solent conventus Visitatorum Camerae, circulares in certo circulo Imperii, et conventus civitatum.

42. Q. II. *Quae sint suprema judicia, seu Tribunalia Imperii?* R. 1. *Judicium Camerale* antea Spirae, nunc Wezlariae auctoritate Imperatoris cum Statuum consensu institutum, in quo Judex cum Assessoribus suis ab Imperatore, et Statibus constitutis causas totius Imperii judicat, et definit. Ad hoc tribunal non spectant causae criminales, feudales, matrimoniales, et aliae spirituales; neque causae appellationum in minori quantitate, quam sint 400. imperiales. Cum hoc tribunal sit supremum, non datur ab illo appellatio; bene vero revisio intra quadrimestre a Moguntino petenda; quod tempus computatur a die latae sententiae.

43. R. 2. Judicium, seu *Consilium Imperiale Aulicum*, seu Aula Caesarea, in qua Praeses cum Assessoribus jus dicit in causis totius Imperii. Caput hujus supremi tribunalis est Imperator; cujus vices supplet aliquis Princeps, Comes, aut Baro Imperii ab Imperatore in Praesidem institutus. Hoc judicium, licet causas a Camera Imperiali avocare nequeat; tamen cum ipsa Camera habet concurrentem jurisdictionem: et insuper

26

ampliorem quo ad plures causas, quae in Camera tractari nequeunt; ut causae feudales circa feuda regalia, causae criminales Statuum, causae Italiae, concessio veniae aetatis, confirmatio privilegiorum etc. In causis Statuum primus ex equestri Ordine votum dicit: in causis vero justitiam maxime vindicativam concernentibus primum votum a Jureconsultis requiritur.

44. R. 3. Judicium Rothwillense, in quo Judex cum Assessoribus nomine Caesaris jus dicit pro certis Germaniae Provinciis, ut pro Circulo Austriaco, Suevico, Franconico, et Rhenano. Ab hoc judicio appellari potest ad Cameram, vel ad Aulam Imperatoris; imo Consilium Aulicum avocare potest causas pendentes in judicio Rothwillensi.

45. Judicium *Wesphalicum*, in quo occultis modis delinquentes inquirebantur, et inauditic ondemnabantur; ob crudelitatem suam recte sublatum est; uti et *Regimentum* Imperii, quod fiebat in locum annuorum Comitiorum.

46. Q. III. *An Status Imperii praeter Cameram, et Consilium Aulicum habeant aliud forum, in quo conveniantur?* R. habent forum privilegiatum *Austregarum* a Germanico, cum enim Statuum Imperii forum sit Camera, et Consilium Aulicum, a quibus, utpoto supremis tribunalibus nulla datur appellatio, nimis durum eis videbatur; et ideo aequitate suadente, ut plures instantiae competerent Statibus; a Maximiliano I. introductae sunt *Austregae* legales, seu judicium extraordinarium, in quo coram Judicibus electis Status in prima instantia convenirentur, a qua provocare possent ad Cameram, vel Consilium Aulicum. 2. Judices Austregarii, cum a lege publica constituantur, videntur esse ordinarii, modo tamen extraordinario constituti; vel ut alii volunt, sunt delegati ab ipso Jure: licet nonnullis eos tantum Arbitrôs esse contendant. 3. Ad Forum Austregarium probabilius spectant illae tantum causae, a quibus appellari potest ad judicium camerale, non vero aliae; ut criminales, matrimoniales. 4. Ex novem modis, qui instituendis Austregis praescribuntur, duo sunt usitatiores. *Primus*, ut reus denominet tres Principes, e quibus actor unum eligat, coram quo causa judicetur. *Alter*, ut impetretur Commissarius caesareus, tanquam Judex primae instantiae. 5. Beneficio Austregarum gaudent Status Imperii, uti et Nobilitas immediata; non tamen civitates imperiales; nisi provisae sint privilegio quo ad Austregas saltem conventionales, uti Ratisbone, Norimberga etc. Haec obiter de Jure publico insinuasse sufficiat. Cui necessarium est, cetera videat in fontibus Juris publici, scil. in *Bulla Aurea*, super qua Discursus fecit Dominic. Arumaeus, in *Instrumento Pacis Westphalicae*, quam eruditis observationibus Historico-Politicis illustravit Godofrid. de Buckisch S. R. I. Eques, et in variis Recessibus Imperii. Videantur etiam Lymnaeus, Goldastus, Peckerus, Vitriarius, et alii Publicistae; et praesertim Politici, qui Statum Imperii describunt: ex quibus tamen plerique Acatholici caute legendi sunt: maxime a Junioribus, inter falsum, et verum discernere non valentibus; ne sinistris contra Ecclesiam Romanam relationibus,et doctrinis decipiantur.

INDEX

Materiarum notabilium in hoc Praecursu explicatarum.

Numerus primus romanus indicat librum, secundus vulgaris titulum, tertius numerum marginalem tituli.

Cetera, quae in hoc Praecursu tantum, leviter. et nominetenus attacta sunt, omitto in hoc indice; videri autem possunt in altero Indice juris Canonici.

SERIES CLXXXV. TITULORUM

Qui continentur in quinque Libris Decretalium Gregorii Papae IX quorum LXXVII. repetuntur in Sexto LII. in Clementinis XIV. in Extravantibus Joannis XXII. et XXXV. in Communibus.

LIB. I.	Lib. I. in Greg. Tit.	Lib. I. in Sexto. Tit.	Lib. I. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. I. in Extravagant. Comm. Tit.
De Summa Trinitate, et Fide Catholica.	I	I	I		
De Constitutionibus.	II	II			
De Rescriptis.	III	III	II		
De Consuetudine.	IV	IV			I
De Postulatione Praelatorum.	V	V		I	II
De Electione, et Electi Potestate.	VI	VI	III		III
De Translatione Episcopi.	VII				
De Auctoritate, et usu Pallii.	VIII				IV
De Renunciatione.	IX	VII	IV		
De supplenda negligentia Praelatorum.	X	VIII	V		
De Temporibus Ordinationum, et qualitate Ordinandorum.	XI	IX			
De Scrutinio in Ordine faciendo.	XII				
De Ordinatis ab Episcopo, qui renunciavit Episcopatui.	XIII				
De aetate, qualitate, et ordine Praeficiendorum.	XIV	X	VI		
De Sacra Unctione.	XV				
De Sacramentis non iterandis.	XVI				
De Filiis Presbyterorum ordinandis, vel non.	XVII	XI			
De Servis non ordinandis, et eorum manumissione.	XVIII				
De Obligatis ad ratiocinia ordinandis, vel non.	XIX				
De corpore vitiatis ordinandis, vel non.	XX				
De Bigamis non ordinandis.	XXI	XII			
De Clericis Peregrinis.	XXII				
De Officio Archidiaconi.	XXIII				
De Officio Archipresbyteri.	XXIV				
De Officio Primicerii.	XXV				
De Officio Sacristae.	XXVI				
De Officio Custodis.	XXVII				
De Officio Vicarii.	XXVIII	XIII	VII		

LIB. I.	Lib. I. in Greg. Tit.	Lib. I. in Sexto. Tit.	Lib. I. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. I. in Extravagant. Comm. Tit.
De Officio, et potestate Judicis delegati.	XXIX	XIV	VIII		VI
De Officio Legati.	XXX	XV			
De Officio Judicis ordinarii.	XXXI	XVI	IX		VII
De Officio Judicis.	XXXII				
De Majoritate, et Obedientia.	XXXIII	XVII		II	VIII
De Tregua, et Pace.	XXXIV				IX
De Pactis.	XXXV	XVIII			
De Transactionibus.	XXXVI				
De Postulando.	XXXVII				
De Procuratoribus.	XXXVIII	XIX	X		
De Syndico.	XXXIX				
De iis, qnae vi, metusque causa fiunt.	XL	XX			
De in integrum restitutione.	XLI	XXI	XI		
De alienatione Judicii mntandi causa facta.	XLII				
De Arbitris.	XLIII	XXII			
LIB. II.	**LIB. II. in Greg. Tit.**	**Lib. II. in Sexto. Tit.**	**Lib. II. in Clementin. Tit.**	**In Extravagant. Joann. XXII. Tit.**	**Lib. II. in Extravagant. Comm. Tit.**
De Judiciis.	I	I	I		I
De Foro competenti.	II	II	II		
De Libelli oblatione.	III				
De Mutuis Petitionibus.	IV				
De Litis contestatione.	V	III			
Ut Lite non contestata, non procedatnr ad Testium receptionem.	VI				
De Juramento calumniae.	VII	IV			
De Dilationibus.	VIII				II
De Feriis.	IX				
De Ordine cognitionum.	X				
De plus-Petitionibus.	XI				
De Causa Possessionis, et Proprietatis.	XII		III		
De Restitutione Spoliatorum.	XIII	V			
De Dolo, et Contumacia.	XIV	VI	IV		III
De eo, qui mittitur in possessionem causa rei servandae.	XV	VII			
Ut Lite pendente nihil innovetur.	XVI	VIII	V		
De sequestratione Possessionum, et fructuum.	XVII		VI		
De Confessis.	XVIII	IX			
De Probationibus.	XIX		VII		
De Testibus, et Attestationibns.	XX	X	VIII		
De Testibus cogendis, vel non.	XXI				

LIB. II.	Lib. II. in Greg. Tit.	Lib. II. in Sexto. Tit.	Lib. II. n Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. II. in Extravagant. Comm. Tit.
De fide Instrumentorum.	XXII				
De Praesumptionibus.	XXIII				
De Jurejurando.	XXIV	XI	IX		
De Exceptionibus.	XXV	XII	X		
De Praescriptionibus.	XXVI	XIII			
De sententia, et re judicata.	XXVII	XIV	XI		
De Appellationibus, et Recusationibus, et Relationibus.	XXVIII	XV	XII		
De Clericis Peregrinantibus.	XXIX				
De Confirmatione utili, vel inutili.	XXX				

LIB. III.	Lib. III in Greg. Tit.	Lib. III in Sexto. Tit.	Lib. III in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. III In Extravagant. Comm. Tit.
De Vita, et honestate Clericorum.	I	I	I		I
De Cohabitatione Clericorum, et Mulierum.	II				
De Clericis conjugatis.	III	II			
De Clericis non residentibus in Ecclesia, vel Praebendis.	IV	III			
De Praebendis, et Dignitatibus.	V	IV	II	III	II
De Clerico aegrotante, vel debilitato.	VI	V			
De Institutionibus.	VII	VI			
De concessione Praebendae, et Ecclesiae non vacantis.	VIII	VII	III	IV	
Ne Sede vacante aliquid innovetur.	IX	VIII		V	III
De iis, quae fiunt a Praelatis sine consensu Capituli.	X				
De iis, quae fiunt a majori parte Capituli.	XI				
Ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur.	XII				
De rebus Ecclesiae alienandis, vel non.	XIII	IX	IV		IV
De Precariis.	XIV				
De Commodato.	XV				
De Deposito.	XVI				
De Emptione, et Venditione.	XVII				V
De Locato, et Conducto.	XVIII				
De Rerum Permutatione.	XIX	X	V		
De Feudis.	XX				
De Pignoribus, et aliis Cautionibus.	XXI				

LIB. III.	Lib. III. in Greg. Tit.	Lib. III. in Sexto. Tit.	Lib. III. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. III. in Extravagant. Comm. Tit.
De Fidejussoribus.	XXII				
De Solutionibus.	XXIII				
De Donationibus.	XXIV				
De Peculio Clericorum.	XXV				
De Testamentis, et ultimis voluntatibus.	XXVI	XI	VI		
De Successione ad intestato.	XXVII				
De Sepulturis.	XXVIII	XII	VII		VI
De Parochiis, et alienis Parochianis.	XXIX				
De Decimis, Primitiis, et Oblationibus.	XXX	XIII	VIII		VII
De Regularibus, et transeuntibus ad Religionem.	XXXI	XIV	IX		VIII
De Conversione Conjugatorum.	XXXII				
De Conversione Infidelium.	XXXIII				
De Voto, et Voti redemptione.	XXXIV	XV		VI	
De Statu Monachorum, et Canonicorum Regularium.	XXXV	XVI	X		
De Religiosis Domibus, ut Episcopo sint subjectae.	XXXVI	XVII	XI	VII	IX
De Capellis Monachorum, et aliorum Religiosorum.	XXXVII	XVIII			
De Jure Patronatus.	XXXVIII	XIX	XII		
De Censibus, Exactionibus, et Procurationibus.	XXXIX	XX	XIII		X
De Consecratione Ecclesiae, vel Altaris.	XL	XXI			
De Celebratione Missarum, et Sacramento Eucharistiae, et divinis Officiis.	XLI		XIV		XI
De Baptismo, et ejus effectu.	XLII		XV		
De Presbytero non baptizato.	XLIII				
De Custodia Eucharistiae, Chrismatis, et aliorum Sacramentorum.	XLIV				
De Reliquiis, et veneratione Sanctorum.	XLV	XXII	XVI		XII
De Observatione Jejuniorum.	XLVI				
De Purificatione post Partum.	XLVII				
De Ecclesiis aedificandis, vel reparandis.	XLVIII				
De Immunitate Ecclesiarum, Caemeteriorum, et rerum ad ea pertinentium.	XLIX	XXIII	XVII		XIII
Ne Clerici, vel Monachi saecularibus negotiis se immisceant.	L	XXIV			

LIB. IV.	Lib. IV. in Greg. Tit.	Lib. IV. in Sexto. Tit.	Lib. IV. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. IV. in Extravagant. Comm. Tit.
De Sponsalibus, et Matrimoniis.	I	I			
De Desponsatione Impuberum.	II	II			
De Claudestina desponsatione.	III				
De Sponsa duorum.	IV				
De conditionibus appositis in desponsatione, vel aliis contractibus.	V				
Qui Clerici, vel voventes Matrimonium contrahere possint.	VI				
De eo, qui duxit in Matrimonium, quam polluit per adulterium.	VII				
De conjugio Leprosorum.	VIII				
De conjugio Servorum.	IX				
De Natis ex libero ventre.	X				
De cognatione Spirituali.	XI	III			
De cognatione Legali.	XII				
De eo, qui coguovit consanguineam uxoris suae, vel sponsae.	XIII				
De Consanguinitate, et Affinitate.	XIV		I		
De Frigidis, et maleficiatis, et impotentia coeundi.	XV				
De Matrimonio contracto contra Interdictum Ecclesiae.	XVI				
Qui Filii sint legitimi.	XVII				
Qui Matrimonium accusare possunt, vel contra illud testificari.	XVIII				
De Divortiis.	XIX				
De donationibus inter virum, et uxorem, et de dote post divortium restituenda.	XX				
De secundis Nuptiis.	XXI				

LIB. V.	LIB. V. in Greg. Tit.	Lib. V. in Sexto. Tit.	Lib. V. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. V. in Extravagant. Comm. Tit.
De Accusationibus, Inquisitionibus, et Denunciationibus.	I	I			
De Calumniatoribus.	II				
De Simonia, et ne aliquid pro spirituali exigatur, vel promittatur.	III				I
Ne Praelati vices suas, vel Ecclesias sub annuo censu concedant.	IV				
De Magistris, et ne aliquid exigatur pro licentia docendi.	V	I			

LIB. V.	Lib. V. in Greg. Tit.	Lib. V. in Sexto Tit.	Lib. V. in Clementin. Tit.	In Extravagant. Joann. XXII. Tit.	Lib. V. in Extravagant. Comm. Tit.
De Judaeis, Saracenis, et eorum servis.	VI		II	VIII	II
De Haereticis.	VII	II	III		III
De Schismaticis, et ordinatis ab eis.	VIII	III			IV
De Apostatis, et reiterantibus Baptisma.	IX				
De iis, qui filios occiderunt.	X				
De Infantibus, et languidis expositis.	XI				
De Homicidio voluntarie, vel casuali.	XII	IV	IV		
De Torneamentis.	XIII			IX	
De Clericis pugnantibus in Duello.	XIV				
De Sagittariis.	XV				
De Adulteriis, et Stupro.	XVI				
De Raptoribus, Incendiariis, et Violatoribus Ecclesiarum.	XVII				
De Furtis.	XVIII				V
De Usuris.	XIX	V	V		VI
De Crimine falsi.	XX			X	
De Sortilegiis.	XXI				
De Collusione detegenda.	XXII				
De Delictis Puerorum.	XXIII				
De Clerico Venatore.	XXIV				
De Clerico percussore.	XXV				
De Maledicis.	XXVI				
De Clerico excommunicato, deposito, vel interdicto ministrante.	XXVII				
De Clerico non ordinato ministrante.	XXVIII				
De Clerico per saltum promoto.	XXIX				
De eo, qui furtive Ordinem suscepit.	XXX				
De Excessibus Praelatorum, et Subditorum.	XXXI	VI	VI		
De Novi operis nuntiatione.	XXXII				
De Privilegiis, et excessibus Privilegiatorum.	XXXIII	VII	VII	XI	VII
De Purgatione Canonica.	XXXIV				
De Pargatione Vulgari.	XXXV				
De Injuriis, et damno dato.	XXXVI	VIII			
De Poenis.	XXXVII	IX	VIII	XII	VIII
De Poenitentiis, et Remissionibus.	XXXVIII	X	IX		IX
De Sententiis Excommunicationis, Suspensionis, et Interdicti.	XXXIX	XI	X	XIII	X
De Verborum significatione.	XL	XII	XI	XIV	
De Regulis Juris.	XLI	XIII			

SUMMARIA

Capitulorum MMDXXIX. inpræexaratis Titulis contentorum, utilibus notis inspersa.

Ex quibus non modo quamplurium Decretalium conciliationes, sed etiam earumdem correctiones et respective ampliationes factae tum a posterioribus Decretalibus, tum a Sacr. Concilio Tridentino, et Apostolicis Constitutionibus, innotescunt.

IN LIBRO PRIMO GREGORII PAPÆ IX.

Continentur Tituli XLIII.

De Summa Trinitate, et Fide Catholica.

TITULUS I. CONTINENS II. CAPITULA.

Cap. I. *Firmiter* (1) De Trinitate, et ipsius Operibus, de Fide, et Articulis Fidei.

Cap. II. *Damnamus.* (2) Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus vera unione, non collectiva, seu similitudinaria, sunt una essentia, substantia, seu natura, quae substantia non est generans, nec genita, nec procedens, quia illi actus non attribuuntur substantiae, sed Personis: Nec per hoc in Trinitate concluditur Quaternitas. Contrarium sentientes, ut Haeretici sunt censendi; nisi ab errore resipiscant, et correctioni Sedis Apostolicae se supponant.

IN SEXTO *Lib.* 1. *sub eodem Titulo.*

Cap. Unicum. *Fidei.* (3) Spiritus Sanctus aeternaliter a Patre, et Filio tanquam ab uno principio, et unica spiratione procedit.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo.*

Cap. Unicum. *Fidei.* (4) Fatetur Concilium unicum Dei filium in essentia Dei aeternaliter subsistentem, verum corpus umanum assumpsisse de Virgine, et in eo passum, et jam mortuum, lancea perforatum; approbans in hoc ordinem quem tradidit Evangelista Joannes.

Reprobat, et haereticam judicat doctrinam, quae habet, quod substantia animae rationalis, seu intellectivae vere, et per se humani corporis non sit forma.

Asserens confitendum unum Baptisma, sicut unum Deum, et unam Fidem: approbat opinionem, quae habet per illud conferri etiam parvulis, quoad habitum, informantem gratiam, et virtutes.

Qui teneantur ad Fidei professionem, et quam poenam incurrant eam omittentes, vide meas Additiones Lib. I. hoc eod. tit. post n. 4.

(1) Innoc. III. in Conc. Gen. Lateran. IV.

(2) Idem ibid.

(3) Greg. X. in Conc. Gen. Lugdun.

(4) Clem. V. in Conc. Vien.

DE CONSTITUTIONIBUS.

TITULUS II. *Continens XIII. Capitula.*

Cap. I. *Canonum statuta.* (5) Juris Canonici statuta omnes ligant, et eorum ritu tam in pronunciando, quam in decidendo judicia sunt regulanda.

Cap. II. *Cognoscentes.* (6) Constitutio respicit futura, et non praeterita.

(5) Ex Conc. Melden.

(6) Greg. in Regest. lib. 7. Epist. 35. ad Fortunat. Episc. Neapolit.

Concordat cap. 13. *infra.*

Cap. III. *Translato.* (1) Praecepta legis veteris translato Sacerdotio hodie non obligant. Potestas legem condendi, et mutandi est penes Vicarium Christi: et quod de uno connexorum statuitur, ad aliud connexum extenditur.

Cap. IV. *Nam concupiscentiam.* (2) Omne prohibitum a lege peccatum est, et omne illud, quod sequitur ex eodem.

Cap. V. *Ne innitoris.* (3) Constitutiones Decretorum singularibus sunt opinionibus praeferendae.

Cap. VI. *Cum omnes.* (4) Non valet Constitutio Collegii in damnum aliquorum, et commodum aliorum, cessante rationabili causa.

Vide correctionem Elencho II. n. I.

Vel sic-Absque rationabili causa non potest major pars Capituli tollere consuetudinem, utilitatem privatam nutriendo.

Cap. VII. *Quae* (5) Constitutio Laicorum Ecclesiam, seu ejus bona non adstringit.

Cap. VIII. *Cum accessissent.* (6) Dignitas sublata de Ecclesia per statutum Capituli confirmatum per Papam, ulterius non censetur vacare, nisi per contrarium actum statutum fuerit revocatum.

Cap. IX. *Cum M.* (7) Non obstante certo Canonicorum numero, etiam per Papam confirmato, providendum est receptis ultra numerum de superexerescentibus fructibus, maxime si voluntarie per Canonicos fuerint recepti.

Quomodo creari possint Canonici supronumerarii, vide Fogn. hoc eod. c. n. 6.

Cap. X. *Ecclesia.* (8) Statutum generale Laicorum ad Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas, vel earum bona in earum praejudicium non extenditur; nec speciale, etiamsi earum commodum, et favorem concernat.

Cap. XI. *Ex litteris.* (9) Poena simpliciter apposita propter contumaciam, in dubio intelligitur temporalis, et non perpetua.

Cap. XII. *Ex parte.* (10) Non possunt Canonici sine causa restringere numerum Canonicorum, seu Praebendarum.

Vide moderationem Elencho II. n. III.

Cap. XIII. *Quoniam.* (11) Constitutio futura respicit, et non praeterita, nisi in eadem de praeteritis caveatur.

Quood primam portem concordat cap. Cognoscentes 2. *supra.*

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo continente duo Capitula.*

Cap. I. *Licet.* (12) Nova Constitutio Principis tollit primam contrariam, quamvis id non exprimat. Speciales consuetudines et statuta rationabilia non tollit, nisi id exprimat.

Cap. II. *Ut animarum.* (13) Statuta Ordinariorum non ligant probabiliter ignorantes. Statutum Episcopi extra suam Dioecesim subditum non ligat.

Primo pars loquitur de sententiis latis sub poena censurae, qua non ligantur ignorantes, dummodo ignorantia non sit crassa, vel supina, ut in textu-Secunda pars declarat cap. A Nobis 21. de sentent. excom.

DE RESCRIPTIS.

TITULUS III. *Continens XLIII. Capitula.*

Cap. I. *Sicut.* (14) Privilegio generali secundum jus commune obtento obstat rescriptum speciale, etiam de eo mentionem non faciens.

Cap. II. *Ex parte.* (15) In rescripto Apo-

(1) August. in Epist. ad Hebr. Cap. 7.
(2) Idem Epist. ad Roman. c. 7.
(3) Hieron. in Parab. cap. 3.
(4) Innoc. III. Senonen. Archiep. et Epist. Trecen.
(5) Idem Episc. Ceneten.
(6) Idem.
(7) Idem Clugien. Episc.
(8) Idem Ab. et Conventui S. Silvestri.
(9) Idem univer. Doctoribus Parisiis commorans.
(10) Honor. III. Episc. et Cantori Cabisonen.
(11) Greg. IX. Archipresbyt. S. Mariae Majoris de Urbe.
(12) Bonif. VIII.
(13) Idem.
(14) Alex. III. Senonen. Archiep.
(15) Idem Cantuariensi Archiepis.

stolico subintelligitur clausula. *Si preces veritate nitantur* - Etsi rescriptum prohibet causae cognitionem, est de falsitate suspectum.

Vide correctionem Elencho I. n. I.

Cap. III. *Caeterum.* (1) Si in secundo rescripto per adversarium impetrato non fiat mentio de primo, valet primum, et non secundum; alias valet secundum: et si primum fuit impetratum communi consensu Partium, non valet secundum impetratum per alteram partem, hoc tacito.

Hodie ex Regula 18. Cancellariae de jure quaesito non tollendo non sufficit, ut in secundo rescripto fiat mentio de primo cum illius qualitatibus, sed ulterius requiritur, ut nominatim eidem Regulae derogetur.

Cap. IV. *Inter.* (2) Si Papa mandat in rescripto de duobus inquiri alternative ad certum effectum consequendum, sufficit alterum probari.

Cap. V. *Si quando.* (3) Is, ad quem rescriptum Papae dirigitur, debet illi parere, vel causam rationabilem assignare, quare parere non potest.

Praelati impedientes exequutionem Rescripti Papae, privantur jurisdictione per tres menses ex Constit. Martini V. - Quod antidota - *Alii vero incurrunt excommunicationem et interdictum ex Constit. Alexandri VII.* - Romanus - *Et ex Constit. Leonis X.* - In supremo - *declarantur nulla quaecumque acta contra exequutionem ejusdem Rescripti. Lata est etiam excommunicatio in Bulla Coenae c. 26.*

Cap. VI. *Cum ordinem.* (4) Cistercienses sunt privilegiati, quod non possunt conveniri per rescriptum Papae, nisi in eo fiat mentio de eorum Ordine.

Cap. VII. *Eam te.* (5) Si Sede vacante scribitur Capitulo, ut gerenti vices Episcopi, ut praebendam alicui conferat, si creatur Episcopus, nondum exequto mandato, et ad eum spectet collatio Praebendarum, illud adimplere tenetur.

Cum haec Decretal. sit valde involuta, vide Fagnan. hoc eod. c. et correctionem Elencho II. n. IV.

Cap. VIII. *Ad aures.* (6) Non valet rescriptum impetratum ad beneficia, si in eo taceatur dignitas impetrantis.

Cap. IX. *Si autem.* (7) Valet secundum rescriptum impetratum ab adversario, licet non faciat mentionem de primo, si primus impetrans dolo, vel negligentia non fuit usus illo.

Cap. X. *Ad haec.* (8) Non valent rescripta per quae incerti Judices dantur, vel futura negotia committuntur.

Cap. XI. *Ad audientiam.* (9) Falsa latinitas vitiat rescriptum Papae.

Cap. XII. *Ex parte.* (10) Contra secundum rescriptum non potest opponi de taciturnitate primi impetrati per appellantem, de sua appellatione non habita mentione.

Cap. XIII. *Sciscitatus.* (11) Rescriptum, quo scribitur pluribus cum clausula *quod si non omes etc.* intelligitur tam de impotentia facti, quam Juris.

Cap. XIV. *Pastoralis.* (12) In quaestione revocationis rescriptorum recurritur ad Arbitros, si Judices in cognitionem sibi non deferant, nec invicem concordent.

Per generalem clausulam positam in rescripto, Delegatus ante expressionem personarum, vel rerum, jurisdictionem habet in habitu, et non in actu. Et speciales litterae derogant litteris generalibus super non specificatis in eis, quamquam de illis nullam faciant mentionem.

Cap. XV. *Sedes.* (13) Per generalem clausulam - *Quidem alii, et res aliae* - multi-

(1) Idem Naintonen. Episc.
(2) Idem Eboracen. Archiep.
(3) Idem Ravennati Archiep.
(4) Alex. III. Fratrib. et Abb. Monast. Cisterc. de Cumir.
(5) Idem Tornecen. Episc.
(6) Lucius III. Episc. Linconien.
(7) Idem Norvicen. Episc.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Clem. III.
(11) Caelest. III.
(12) Innoc. III. Elien. Episc.
(13) Idem Senonen. Archiep.

tudo effraenata non includitur, nec personae, nec res majores expressis, sed pares, vel minores.

Cap. XVI. *Ex tenore.* (1) Qui contra unum super eodem ad diversos Judices diversa rescripta impetrat, et eis utitur, perdit commodum utriusque.

Cap. XVII. *Cum adeo.* (2) Non valet rescriptum ad beneficium impetratum, de beneficio impetrantis non faciens mentionem.

Cap. XVIII. *Causam.* (3) Ordo rescripti interpretationem recipit a jure communi.

Sed quando agitur de jure quaesito non tollendo, attendenda est Regula 18. *Cancellaria juxta notata cap.* 3. *supra.*

Cap. XIX. *Constitutus.* (4) Non valet impetratio in Ecclesia numerata, non facta de numero mentione, si per eam frangitur numerus Canonicorum, licet non frangatur numerus Praebendarum; et processus inde factus est nullus.

Cap. XX. *Super.* (5) Exprimens falsum, vel tacens, verum in rescripto, si malitiose, caret prorsus impetratis; sed si per simplicitatem, vel ignorantiam, aut obtinuisset vero expresso, et suppresso falso, saltem litteras in forma communi, Delegatus procedat servato juris ordine, et non speciali forma rescripti: secus si nullo modo litteras habuisset.

Vide explanationem in Auctore hoc eod. tit. n. 11.

Cap. XXI. *Edoceri.* (6) In causa Monasterii convenitur Abbas per rescriptum, in quo nulla fit mentio de Conventu, nec propter hoc appellari potest, nisi Abbatis, et Conventus bona essent distincta omnino.

Circa Monasteria commendata, in quibus bona sunt distincta, vide Constit. Gregorii XIII. Suprema §. 9. *et an Commendatarii possint se immiscere in concernentibus regularia Instituta, vide Constit. Innoc.* X. Pastoralis.

Cap. XXII. *Cum dilecta.* (7) Processus factus per literas subreptitias irritatur, sed factus contra formam rescripti irritus nuntiatur.

Cap. XXIII. *Plerumque.* (8) Valet secundum rescriptum, licet de primo non faciat mentionem, quo uti noluit impetrans intra annum.

Cap. XXIV. *Cum contingat.* (9) Si a Delegato aliquid mandatur Ordinario, debet humiliter exequi. Sed si alius Delegatus per alias litteras post executionem mandat contrarium, vel si ante executionem innotuerit Ordinario, inter Delegatum, qui mandavit, et alium contentionem esse de jurisdictione, faciat sibi utrarumque litterarum copiam exhiberi, non ut jurisdictionaliter cognoscat, sed ut se informet, an per secundas revocentur primae. Et si primae revocentur exequatur secundum mandatum. Si autem non revocentur, vel de hoc dubitet, non exequatur secundum mandatum, donec contentio de jurisdictione terminetur.

Cap. XXV. *Olim.* (10) Quando in rescripto plura narrantur diversos effectus operantia, non sufficit impetranti alterum solum probare ad utrumque effectum consequendum.

Cap. XXVI. *Dilectus.* (11) Non valet rescriptum super restitutione beneficii impetratum, quod de causa excommunicationis, et amotionis impetrantis non facit mentionem.

Cap. XXVII. *Postulasti.* (12) Per litteras

(1) Idem R. Cantori et R. Priori de Monte Leprosor. et L. de Segio Canon. Rhotomag.

(2) Idem Mediolan. Archiep.

(3) Idem electo Decano, et N. Canon. Cameracen.

(4) Idem Archiep. Senonen.

(5) Innoc. III. A. Canonico S. Hilarii Pictavien.

(6) Idem Abbati, et Conventui Praemonstrat.

(7) Idem Archiep. et Magistro V. V. Canon. Magdeburgen.

(8) Idem.

(9) Idem Rotomagen. Archiep.

(10) Idem G. de Vallibus, et Magist. G., et P. de Firmis, Canon. Lundunens.

(11) Idem Episc. Imolen.

(12) Idem Episc. Uratismen.

justitiae non tenetur Episcopus providere habenti perpetuam Vicariam, vel sufficiens patrimonium. Nec valent litterae gratiae ad beneficium obtinendum, in quibus impetrans tacuit perpetuam Vicariam.

Cap. XXVIII. *Nonnulli.* (1) Per litteras Apostolicas de hac Constitutione mentionem non facientes non potest quis trahi ultra duas dietas extra suam Dioecesim, nisi de consensu Partium litterae fuerint impetratae.

Vide Correctionem Elencho I. n. II.

Non valent litterae ad lites impetratae sine speciali mandato Domini, nisi impetrentur per conjunctam personam.

Cap. XXIX. *Dilectus.* (2) Si occasione duorum rescriptorum, unius scilicet in causa principali, alterius in causa appellationis contenditur; non Judex super principali, sed Deputatus super appellatione cognoscere debet de validitate appellationis.

Vide correctionem Elencho II. n. V.

Cap. XXX. *Capitulum.* (3) Si plures impetrant in eadem Ecclesia, statur datae ut primus impetrans praeferatur, et solus admittatur.

Vide correctionem Elencho II. n. VI.

Cap. XXXI. *Ad audientiam.* (4) Si habens litteras Papae ad beneficium, eis propter annuam pensionem renuntiat, non valent litterae beneficiales per eum, hoc tacito, impetratae. *Idest tacito de hujusmodi renunciatione.*

Cap. XXXII. *In nostra.* (5) Receptus per litteras Apostolicas, licet praebendam expectet per alias litteras hoc supprimentes, in alia Ecclesia recipi non debet.

Vide correctionem Elencho II. n. VII.

Cap. XXXIII. *Ex parte.* (6) Non valet rescriptum, quod Procurator revocatus, et de hoc certificatus extra judicium impetravit: secus tamen si in judicio; dummodo revocatio ad notitiam adversarii, vel Judicis non pervenerit.

Cap. XXXIV. *Significant.* (7) Rescriptum impetratum contra hominem alicujus Dioecesis, non extenditur ad hominem ejusdem nominis alterius Dioecesis.

Cap. XXXV. *Rodulphus.* (8) Per rescriptum impetratum contra homines Dioecesis, non possunt conveniri homines Civitatis.

Cap. XXXVI. *Significavit.* (9) Si conveniendus per clausulam. *Moriatur re integra,* successor conveniri non potest.

Cap. XXXVII. *Ex insinuatione.* (10) Non valent litterae exequtoriae, in quibus impetrans falso dixit monitorias praecessisse.

Cap. XXXVIII. *Mandatum.* (11) Cessantibus clausulis, in dubio Papa non intendit gravare eumdem collatorem super provisione duorum; ideo secundus impetrans repellitur, sive primus expectet, sive sit jam gratiam consecutus.

Vide correctionem Elencho II. n. VIII.

Cap. XXXIX. *Litteris.* (12) Ecclesia, in qua Papa primus dedit monitorias, et secundus (*intellige Papa successor*) exequtorias: per primum, non per secundum intelligitur gravata.

Vide correctionem Elencho II. n. IX.

Cap. XL. *Abbatem.* (13) Dioecesanus, cui scribitur, ut in Dioecesi sua, ubi pro alio scriptum non est, provideat, vel faciat provideri, non potest id exequi circa beneficium spectans ad collationem alterius jam pro alio gravati.

Vide correctionem Elencho II. n. X.

Cap. XLI. *Ab excommunicato.* (14) Per rescriptum directum Excommunicatori, ut

(1) Idem in Conc gener.
(2) Honor. III. Cantuar. Archiep.
(3) Idem Episc. et Archidiac. Legion.
(4) Idem Bituricen. Archiep. Apost. Sed. Legat.
(5) Greg. IX. Mediol. Archiep.
(6) Idem Episc. Silvanecten., et Abb. Caroli loci,
(7) Idem Decan., et Magistr. G. Canon. Leodicen.
(8) Idem Priori S. Laudinen. et Succentori Rhotomagen.
(9) Idem Ab. S. Jacobi.
(10) Idem Abbati S. Victor.
(11) Idem Noviom. Episc.
(12) Idem.
(13) Idem.
(14) Idem.

absolvat excommunicatum, si contra Concilium eum excommunicavit, datis executoribus, qui eo non parente exequantur, non Excommunicatori, sed executoribus cognitio demandatur.

Cap. XLII. *Si proponente.* (1) Si impetrans rescriptum ad beneficium, dixit se non beneficiatum, cum tamen haberet beneficium, licet exiguum, non valet rescriptum.

Cap. XLIII. *Quia nonnulli.* (2) Abutentes rescripto Apostolico in sequentibus casibus priventur commodo rescripti, at condemnantur in sumptibus, et damnis adversario.

1. *Si quis rescriptum nomine suo obtentum alteri ejusdem nominis tradit.* 2. *Si vi rescripti obtenti trahit ad judicium illum, contra quem nullam habet quaestionem.* 3. *Si rescriptum extendit ad negotia tempore obtenti rescripti nondum exorta.* 4. *Si trahit reum ad diversos Judices super uno negotio.* 5. *Si super pluribus personalibus actionibus coram diversis Delegatis trahit eumdem reum.* 6. *Si reus eodem tempore trahit actorem ad diversa loca, vel indeterminate ad locum habentem commune nomen cum pluribus aliis.*

Vide ampliationem infra cap. Dispendiosa 3.

IN SESTO *Lib. I. sub eodem Titulo, continente XV. Capitula.*

Cap. I. *Ipso jure.* (3) Rescriptum impetratum ab excommunicato est ipso jure nullum, et inde sequtum, nisi impetratum fuerit super articulo excommunicationis, vel appellationis.

Cap. II. *Cum in multis.* (4) Per clausulam - *Quidam alii* - possunt soli quatuor conveniri, quorum nomina in primo citatorio exprimantur, ne variationi sit locus.

Intellige, quando delegatur inquisitio ad preces illius, qui passus est injuriam ab aliqua persona nominatim expressa, et ab aliis, sed nominatim non expressis.

Hoc Cap. ampliavit c. Quia nonnulli 43. *supra, quoad nullitatem processus, et quoad reum favore actoris, ut Glos. verb. Ampliantes.*

Cap. III. *Dispendia.* (5) Si actor contra reum super pluribus actionibus personalibus litteras impetrat ad diversos, non valent litterae, nec processus earum, et reo condemnabitur in expensis: et idem in reo conveniente, vel reconveniente actorem, eodem durante judicio.

Secus in realibus, pro quibus impetrari possunt litterae ad diversos Judices, si res sunt ad invicem remotae: sed circa hoc hodie attendendum est cap. Statutum 11. *infra, quando reus trahendus est ultra unam dietam.*

Cap. IV. *Cum aliquibus.* (6) Receptus per litteras facultatis, si ad recipientes spectabat receptio, ipsorum et non Papae auctoritate intelligitur esse receptus: nisi in litteris aliud esset expressum. Si autem receptio non spectabat ad eos, tunc Apostolica auctoritate dicitur receptus.

Cap. V. *Si gratiose.* (7) Rescriptum papale, quod concedit promoto retentionem primorum beneficiorum usque ad beneplacitum Papae, extinguitur mortuo Papa: secus si ibi dicatur, usque ad beneplacitum Apostolicae Sedis: nec intelligitur tale rescriptum de beneficiis prius non canonice detentis.

Cap. VI. *Susceptum.* (8) Vacatio per mortem, at vacatio per renunciationem sunt diversae, ed ideo in litteris ad beneficia impetratis, uno expresso, non venit reliquum.

Cap. VII. *Gratia.* (9) Licet ignorans beneficium sibi collatum, in impetratione alterius illius mentionem non fecerit, valent litterae, alterum tamen eliget, si de jure simul teneri non possint.

(1) Idem.
(2) Idem Episc. Parisien.
(3) Idem:
(4) Innoc. IV. in Conc. Lugdunen. an. 1245. in Gallia.
(5) Idem in eodem.
(6) Bonifac. VIII.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.

Cap. VIII. *Quamvis.* (1) Si restituatur quis ad gratiam revocatam, siue alterius praejudicio intelligitur restitutus, unde alteri ante restitutionem impetranti praeferri non debet.

Cap. IX. *Si eo tempore.* (2) In litteris ad beneficia impetratis inspicitur tempus datae, unde per illas beneficium curatum obtinere non poterit, qui licet nunc sit major aetate, tamen tempore, quo beneficium curatum vacavit, minor erat.

Vide notata supra Cap. Capitulum 30. *in Greg.*

Cap. X. *Si propter.* (3) Gratia generalis non praejudicat speciali, et debet facere mentionem de praecedenti privilegio, consuetudine, vel statuto.

Cap. XI. *Statutum.* (4) Causae ab Apostolica Sede, vel ejus Legato committi debent Dignitatem obtinentibus, vel Canonicatum Ecclesiae Cathedralis: nec tractari debent, nisi in Civitatibus, vel locis insignibus.

Vide ampliationem Elencho III. n. I. et innovationem Elencho IV. n. I. ac notata Elencho VI. n. CXI.

Actore, et reo ejusdem Dioecesis existentibus, causa committi non debet extra illam, nisi in sex casibus, in quibus tamen reus non trahetur ultra unam dietam: et nisi in duobus ultimis casibus impetrans per juramentum fidem fecerit de illis, repelletur a Judice, et in expensis condemnabitur.

Casus sunt. 1. *Quando actio dirigenda est ab Episcopo contra aliquem de sua Dioecesi.* 2. *vel ab aliquo contra eumdem Episcopum.* 3. *vel contra ejus Capitulum.* 4. *vel contra Universitatem Civitatis, Villae, vel Castri.* 5. *Si actor non audeat Civitatem, vel Dioecesim intrare.* 6. *Si hic adversarii potentiam probabiliter perhorrescens eum secure nequeat intra Dioecesim convenire.*

Actor contra reum diversae Dioecesis debet impetrare Delegatum, vel in Dioecesi rei, vel in alia non propria, nec ultra unam dietam distante.

Delegatus extra locum commissionis, nec Partes citare, nec causam cognoscere potest sine expresso Partium consensu, nec subdelegare locis, vel personis aliis, quam supra expressis.

Delegatus nihil debet a Partibus recipere, nisi esculentum, et poculentum libere oblatum, quod paucis possit consumi diebus, vel moderatas expensas, si non sint pauperes, quando pro necessitate, vel utilitate non malitiose extra domicilium pergeret.

Quamvis textus loquatur de Delegato Papae, procedit tamen etiam in Delegatis Ordinariorum Cap. Cum ab omni 10. *de vit. et honest. Cleric.*

Delegatus, nisi indigeat, non assumat Assessorem, alias de suo illi providcat. Si eget, non suspectum Partibus assumet, cum moderato salario a Partibus solvendo.

Delegatus taxare debet salarium Notariorum, nec participare debet cum ipsis, vel Assessoribus in salario.

Delegatus recipiens aliquid contra prohibitionem hujus capituli tenetur restituere, non obstante dantis remissione.

Delegatus non debet vocare testes, nisi statu causae requirente, et producens illis administrare debet expensas in veniendo, stando, et redeundo.

Gesta contra hanc Decretalem sunt ipso jure nulla.

Cap. XII. *Tibi.* (5) Sola praeventa praesentatio, et receptio, in Canonicum secundi impetrantis in eadem Ecclesia, non excludit primum impetrantem a praebenda vacante tempore suae receptionis, vel post a vacante ante suam receptionem, vel praesentationem; et hoc si per processum exequtionis, vel interpositionem decreti pro primo impetrante affecta extiterat, nisi dolo, vel negligentia excluderetur ab eadem.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.

Vide correctionem Elencho II. n. XI.

Cap. XIII. *Si pro te.* (1) Si primo sub conditione provideri mandatur, et secundus pure impetrans, prius quam veniat conditio a Papa, vel exequtore suo canonicatum obtineat iu assequtione praebendae, primo praefertur.

Vide correctionem ut supra.

Cap. XIV. *Duobus.* (2) Statuit quomodo procedendum sit, quando inter duos impetrantes eadem die litteras super provisione similieis facienda non apparet prioritas impetrationis.

Vide correctionem Elencho II. n. XII.

Cap. XV. *Quia.* (3) Omnes indulgentiae concessae a Bonifacio, vel suis Praedecessoribus, Clericis de percipiendis perpetuo fructibus suorum beneficiorum in absentia, sunt revocatae, et profitetur Papa, se illas in posterum non daturum.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. II. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Abbates.* (4) Major Praelatus pro prioratibus, aliisque locis sibi subjectis, etiam si sint de mensa, reum convenire non potest per rescriptum Apostolicum, nisi, ubi possent Administratores membrorum. Contrafaciens in expensis, et interesse puuitur, et processus est irritus.

Cap. II. *Etsi.* (5) Principalis Officialis Episcopi, et Prior conventualis, licet obedientiarius, delegari possunt a Papa. Officialis vero foraneus, vel Prior claustralis non.

Vide ampliationem Elencho III. n. II.

Cap. III. *Auditor.* (6) Auditor in Romana Curia deputatus a Papa, de beneficio, quod pronunciabit alicui de jure fore debitum, poterit sibi absque commissione alia ut evitetur circuitus, providere.

Cap. IV. *Gratiae.* (7) Expectans beneficium perdit gratiam, si consequitur aliud, quod cum illo, quod expectat, de jure tenere non potest.

Vide correctionem ut supra Cap. Tibi 12.

Cap. V. *Litteras.* (8) Gratia super vacaturo non comprehendit beneficium post datam in substantia creatum.

Vide correctionem Elencho II. a n. VI. ad XII. circa mondata de providendo beneficia vacatura.

TITULUS IV. *De Consuetudine continens XI. Capitula.*

Cap. I. *Consuetudines.* (9) Consuetudo inferens gravamen Ecclesiis, debet Judicis officio tolli.

Circa qualitatem gravaminis, quae remittitur Judicis arbitrio dijudicanda, attendenda est Constit. Urbani VIII. Romanus Pontifex 5. Jan. 1641. *sicut, et in quibuscumque consuetudinibus Ecclesiae praejudicialibus.*

Cap. II. *Ex litteris* (10) Ex consuetudine potest induci actus, sive solemnitas, per quam sine apprehensione reali transfertur possessio rei absentis.

Cap. III. *Ad nostram.* (11) Non valet consuetudo, ut in causis ecclesiasticis dictum populi pro sententia teneatur.

Cap. IV. *Quanto.* (12) Consuetudo non potest operari, ut Clericus non Episcopus possit exercere ea, quae sunt reservata Ordini Episcopali.

Vide ampliationem Elancho III. n. III.

Cap. V. *Cum inter.* (13) Non valet consuetudo, per quam interdicti sententia violatur.

Cap. VI. *Cum olim.* (14) In attribuendis officiis novae dignitati servatur consuetudo vicinarum Civitatum, quae si diversa fuerit, servabitur magis rationabilis, et alii non praejudicans.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Clem. V. in Conc. Vien. an 1312.
(5) Idem ibid.
(6) Idem ibid.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Greg. I. in Regest.
(10) Innoc. III. Archiep., et Cap. Lugdun.
(11) Idem Episc. Patavien.
(12) Idem Lucio Vic. Papae apud Constantinop.
(13) Idem Decano, et Cap. Cenoman.
(14) Idem Episc. Helien.

Cap. VII. *Cum venerabilis.* (1) Non potest iuduci ex consuetudine, ut quis possit dimittere dignitatem siue Superioris licentia, vel ut possit electus administrare, non habita confirmatione a Superiore.

Cap. VIII. *Cum dilectus.* (2) De consuetudine potest induci, quod una Ecclesia de gremio alterius teneatur sibi Praelatum eligere. Et consuetudo est optima legum interpres.

Ex Clement. I. de Elect. et cap. Abbate de Verbor. signific. Monachus diversae Religionis, vel habitus nequit eligi in Abbatem alterius Religionis, et quidem sub poena nullitatis.

Cap. IX. *Cum consuetudinis.* (3) Capitulum sine Episcopo statuta, seu consuetudines novas facere, vel antiquas immutare non potest.

Cap. X. *Ex parte.* (4) Non valet consuetudo, per quam quis indúcitur ad peccandum, vel bona propria dissipandum.

Cap. XI. *Cum tanto.* (5) Consuetudo non derogat juri naturali, seu Divino, cujus transgressio peccatum inducit; nec positivo, nisi sit rationabilis, et praescripta.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Consuetudinem.* (6) Praetextu consuetudinis, et jam juratae, vel quantocumque tempore observatae, non potest quis, nisi unicum personatum, dignitatem, vel aliud perpetuum officium simul cum canonica, et praebenda in aliqua Ecclesia absque dispensatione obtinere vel jam obtenta tenere, et contra praesumptum irritum est omnino.

Concordat Trident. sess. 7. cap. 2. et 4. et sess. 24. c. 17. de refor. et Extravagan. Execrabilis §§. Si vero, et Quae omnia hoc eod. tit.

Cap. II. *Non putamus.* (7) Non valet consuetudo, quod ab Officiali Episcopi ad Episcopum appelletur.

Cap. III. *Non est.* (8) Valet consuetudo praescripta, quod Episcopus in inquirendo, puniendo, et corrigendo subditorum excessus sui Capituli consilium requirere non teneatur.

Cap. IV. *Cum in tua.* (9) Per rescriptum Apostolicum, quod praebenda primo vacatura mandabatur alicui provideri, laudabilis illius Ecclesiae consuetudo non tollitur. Hinc est, quod si ibi est consuetudo, quod antiquiores Canonici vacantes praebendas possint optare gradatim, illo non obstante mandato poterit antiquior vacantem optare praebendam, et expectatis per viginti dies optare volentibus, Excqutor de non optata providebit eidem: Si autem praebendam vacantem in Curia Papa conferret, tunc illam antiquior optare non poterit.

Vide correctionem Elencho II. n. III.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi I.

Cap. unic. *Super.* (10) Consuetudo impediens, ne Legati Sedis Apostolicae recipiantur, non valet, et illa non obstante, Legati ipsi sunt ab omnibus recipiendi; et eos impedientes, ipso facto excommunicationem incurrunt, et eorum Terrae ecclesiastico subjiciuntur interdicto.

Ista excommunicatio est Papae reservata ex Bulla Coenae §. 11. et 16.

DE POSTULATIONE PRAELATORUM.

TITULUS V. *continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Ad haec.* (11) Impostulabilis est, qui violat interdictum.

Cap. II. *Gratum.* (12) Qui postulationem

(1) Idem Convent. Corbien. Monaster.
(2) Idem Decano Salesbrien., A. Archidiac., et Magistro P. Pulverit. Canon. Parisien.
(3) Honor. III. Papien. Cap.
(4) Idem Major, et Burgen, de Rupella.
(5) Greg. IX.
(6) Bonif. VIII.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Joan. XXII. Avenion.
(11) Innoc. III. Decano, et Cap. Senonen.
(12) Idem Hostien. Episc. Apost. sed Leg.

non admissam a Papa vitio personae iterum nititur postulare, est eligendi, et postulandi et potestate privatus.

Cap. III. *Bonae memoriae.* (1) Postulatio, per quam privata, vel minor utilitas communi, vel majori praefertur, vel quae fit a minori, quam a tertia parte Collegii admitti non debet.

Cap. IV. *Bonae memoriae.* (2) Archiepiscopus in Archiepiscopum postulatur. Et ex quo postulatio praesentata est Papae, non possunt postulantes ab ea recedere, sed debet Superioris Judicium expectari.

Cap. V. *Postulationem.* (3) Postulatio, contra quam agitur de contempto, potest sine praejudicio alicujus rejici: potest tamen do speciali gratia admitti.

Cap. VI. *Etsi.* (4) Episcopus non est eligendus ad aliam dignitatem, sed postulandus.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo.*

Cap. unic. *Perpetuo.* (5) Si quis eligat postulando, vel postulandum, vel in postulandum vel postulet eligendo, vel eligendum, vel in eligendum; talis electio, vel postulatio est irrita ipso jure. Si autem dicat, eligo, et postulo, prout melius de jure valere potest, idem: nisi probabiliter dubitaretur, an esset eligendus, vel postulandus, et tunc consensus tempore eligat alteram viam, electionis scilicet, vel postulationis, qua electa, ad alteram redire non poterit.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS *Lib. I. sub eodem Titulo, et ib. Tit. II.*

Cap. unic. *Dispendiis.* (6) Minores XXIII. annis saeculares, et Mendicantes Religiosi ad certas Ecclesias probibentur postulari, et puniuntur tam postulantes, quam postulati.

Per ly-ad certas Ecclesias, quoad Saeculares intellige ad Cathedrales; quoad Regulares mendicantes intellige ad Ecclesias inferiores Cathedralibus, et ad regimen Monasteriorum extra proprium Ordinem, ut in textu.

DE ELECTIONE, ET ELECTI POTESTATE.

TITULUS VI. *continens LX. Capitula.*

Cap. I. *Nullus.* (7) Ecclesiae collegiatae non debet provideri de Praelato per collationem, seu provisionem, sed per electionem canonicam faciendam per ipsum Collegium.

Hodie attendenda est regula 2. *et* 3. *Cancellariae de Reservationibus, ubi non sunt concordata a Sede Apostolica admissa.*

Cap. II. *Osius.* (8) Electus ad clamorem populi, non debet per Superiorem confirmari.

Est enim nulla electio, cum ab ea Laici repellendi sint Can. 16. *si ergo.* 8. *q.* 1.

Cap. III. *Postquam.* (9) Electio canonica confirmanda est, debet tamen Superior ante confirmationem inquirere de conversatione, et vita electi, ubi fuit conversatus.

Cap. IV. *Significasti.* (10) Electo in Archiepiscopum Sedes Apostolica Pallium non tradet, nisi prius praestet fidelitatis, et obedientiae juramentum.

Cap. V. *Quia.* (11) Si Schismaticus ad unionem Ecclesiae reversus eligitur in Episcopum, electio non tenet, sed ex dispensatione potest confirmari.

Cap. VI. *Licet.* (12) Electus in Romanum Pontificem a duabus partibus Cardinalium, nulla exceptione obstante, est Papa. Electus autem a minori numero, gerens se pro Papa, incidit una cum sibi adhaerentibus in poenas contentas in hoc cap.

(1) Idem Cleric. Ravenn. Eccl.
(2) Idem Praeposito, et Capit. Strigon:
(3) Idem Cap. Strigon.
(4) Honor. III. Capit. Calarit.
(5) Bonif. VIII.
(6) Joann. XXII. Avenioni.
(7) Luc. I.
(8) Ex Conc. Sardicen.
(9) Greg. I.
(10) Paschalis I. vel forte II. Panormit. Archiep.
(11) Alex. III. P. Praesbyt. Card. Apost. Sed. Leg.
(12) Idem ex Conc. Lateran.

Circa formam eligendi Papam attendendae sunt Constitutiones Gregorii XV. Æterni Patris. 17. Kalen. Decembris 1621 in cujus calce specialiter, et expresse derogat huic Decretali, ac Constit. Urbani VIII. Ad Romani. 5. Kalen. Feb. 1625. quae dictam Gregorii Constitutionem Aeterni Patris confirmat, et novissima Constit. Clemen. XII. Apostolatus Officium.

Vide etiam decretales Greg. X. Cap. Ubi periculum. 3. hoc eod. tit. in 6. et Clemen. V. Cap. Ne Romani 2. hoc eod. tit. in Clementinis; ac Constitutiones Clemen. VI. Licet. *Clemen. VII.* Cum charissimus. *Pauli IV.* Cum secundum. *Pii IV. In eligendis.*

Cap. VII. *Cum in cunctis.* (1) Electio ad Episcopatum fieri debet de digno scientia, moribus, et aetate, et quod habeat trigesimum annum completum, et sit de legitimo matrimonio natus.

Concordat Trident. sess. 7. c. 1. sess. 22. cap. 2. sess. 24. c. 1. de reform. et vide correctionem Elencho II. num. XIV. et innovationem Elencho IV. num. II.

Beneficia electi in Episcopum vacant per confirmationem, adeptionem possessionis, et consecrationem seqnutam: vel postquam praefixum tempus ad petendam consecrationem lapsum fuerit.

In dignitatibus, et officiis circa Episcopatum, ac curatis beneficiis debet assumendus vigesimum quintum annum attigisse; et alias esse idoneus scientia, et moribus, et si non est in Ordine requisito, debet se facere promoveri in proximis temporibus, alias monitus non parens, privatur beneficio, non obstante appellatione, nisi ex causa legitima excusetur.

Vide correctionem Elencho I. n. III.

Eligentes indignum contra formam hujus capituli privati sunt pro prima vice potestate eligendi, et idem in collatore; et defectum Capituli supplet Episcopus, et e converso: Et si Capitulum negligit, fit devolutio ad Metropolitanum.

Cap. VIII. *Causam.* (2) Compromittentes super electione tenentur recipere electum a compromissario, si est idoneus.

Cap. IX. *Nosti.* (3) Electus ante confirmationem beneficia conferre, vel aliter administrare non potest.

Vide correctionem Elencho I. n. IV. et Cap. Junctae 1. in Extravag. com. hoc eod. tit. infra.

Cap. X. *Consideravimus.* (4) Electio facta post appellationem, et prima non cassata, et contra privilegia Ecclesiae, cassanda est.

Cap. XI. *Suffraganeis.* (5) Metropolitanus confirmatus, licet nondum receperit Pallium, potest suum Suffraganeum consecrari facere.

Cap. XII. *Super eo.* (6) Is, cujus electio fuit cassata non vitio personae, sed electionis modo, iterum eligi potest: secus si vitio personae.

Cap. XIII. *Cum monasterium.* (7) Non professus potest postulari in Abbatem, si ex aliqua bona causa fiat talis postulatio.

Cap. XIV. *Cum terra.* (8) Electio debet esse in libertate eligentium, nec valet contraria consuetudo.

Cap. XV. *Transmissam.* (9) Per confirmationem electionis non transfertur potestas exercendi ea, quae sunt Ordinis: illa enim transferuntur per consecrationem.

Vide notata in Cap. Nosti 9. hoc eod. tit. supra.

Cap. XVI. *Cum inter.* (10) Qui electioni de se factae renuntiat, appellare nequit ad impediendam electionem alterius: et electio, quae est a suspensis celebrata, non tenet.

(1) Idem ibid.
(2) Idem Raven. Archiep.
(3) Idem Uvigoren. alii Exonien. Episc.
(4) Idem.
(5) Alex. III.
(6) Idem alii Clem.
(7) Caelest. III. Cenoman. Episc.
(8) Idem.
(9) Idem Helien. Episc.
(10) Innoc. III. N. de Cella S. Petr., et N. Miren. Abb. et N. Praepos. Verden.

Cap. XVII. *Qualiter*. (1) Si Electus non habet sufficientem scientiam, vel ante confirmationem administrat, ejus electio cassari debet.

Vide notata in c. Nosti 9. *supra, et correctionem Elencho I. n. V.*

Cap. XVIII. *Cum inter*. (2) Si vocantur ad electionem non vocandi, valet electio facta, eis non expectatis.

Cap. XIX. *Cum nobis*. (3) Non debet inspici, an post appellationem, sed an contra electio fuerit celebrata, et penes vocantes, quibus competit vocandi potestas, remanet jus eligendi, si vocati venire contemnunt; et ad officium confirmatoris spectat examinare Electum, et jam nemine opponente, et nisi Electus doceatur legitimae aetatis, et litteraturae, habetur pro non legitime electo.

Cap. XX. *Innotuit*. (4) Illegitimus potest postulari, non autem eligi, et Electores, nisi probaverint illum ignoranter elegisse, incidunt in poenas Lateran. Conc. *sub Alex. III. cap. Cum in cunctis* 6.

Cap. XXI. *Cum inter*. (5) Non possunt Electores in praejudicium Electi compromittere; sed si consenserit electioni suae, vel consentire velit, non obstante laudo in contrarium lato, est confirmandus, si aliud canonicum sibi non obsistat, licet non sit de gremio illius Ecclesiae, quamcumque ob causam a majori parte fuerit appellatum.

Cap. XXII. *Dudum*. (6) Electus a majori, et saniori parte Capituli si est, et erat idoneus tempore electionis, confirmabitur; si autem erat indignus in Ordinibus, scientia, vel aetate, et fuit scienter electus (*intellige non confirmabitur*) electus a minori parte, si est dignus, confirmabitur.

Cap. XXIII. *Bonae memoriae*. (7) Recipientes Postulatum ad Ecclesiam tanquam institutum, vel administratorem ante admissionem postulationis a Superiore factam, privati sunt potestate eligendi, et ad alios, licet pauciores devolvitur potestas eligendi: etsi omnes privati sunt, devolvitur ad Papam in Ecclesiis cathedralibus.

Cap. XXIV. *Querelam*. (8) Sufficit electo ad obtinendum docere eligentem fuisse in quasi possessione (*supple eligendi*) tempore electionis, licet non probet, quod proprietas juris eligendi ad illum pertineret.

De jure patron. vide Additiones meae lib. III. tit. 38. *post num.* 31.

Cap. XXV. *Cum Wintonensis*. (9) Eligentes scienter indignum, privati sunt potestate eligendi, in electione, quae primo occurrit facienda.

Cap. XXVI. *Per inquisitionem*. (10) Eligens scienter indignum in Episcopum est ob hoc suspensus a beneficiis Ecclesiae per triennium, nec potest interim ad dignitatem illius eligi, vel assumi.

Cap. XXVII. *Cum causam*. (11) Si non professus eligitur ad regimen Ecclesiae regularis, cassatur electio, consuetudine in contrarium non obstante.

Cap. XXVIII. *Quod sicut*. (12) Nominatio, vel appellatio ejus, cujus non interest, electionem non impedit, sed si vocandus contemnitur, eo prosequente contemptum, cassatur electio etiam confirmata; et potest prosequi, nisi consenserit electioni, quod potest etiam ex post facto.

Episcopus, dum celebratur Missa consecrationis suae, vel Archiepiscopus ante receptum Pallium, Ordines conferre non debet.

(1) Idem Cap. Pennen.

(2) Idem Capit. Capuan.

(3) Idem Archid. at Cap. Capuan.

(4) Idem Cantuar. Archiep.

(5) Idem Archiep. Januen. et Placen. et Bobien. Episc.

(6) Idem Praenest. Epic. Sed. Apost. Legat.

(7) Idem Canonicis Moguntin.

(8) Idem Clericis S. Agathes.

(9) Idem.

(10) Idem Ab. Cistercien. R. P. Monach. Fontis Frigidi, Inquisitorib.

(11) Idem A. Priori S. Frigidiani, et G. et G. Canonic. Lucan.

(12) Idem I. tit. S. Steph. in Gaelio Monte Praesbyt. Card. Apost. Sed. Leg.

Hic Glassa verb. dividatur-advertit Sacras Ordines non posse conferri extra Missarum Solemnia; et quidem peragenda ab ipsa Ordinatare per se, et non per alium juxta Pontificale Romanum a Clement., et Urbana VIII. approbatam. Et licet ardinatio esset valida, si secus fieret; non evaderetur tamen grave peccatum, cum tunc divideretur misterium, ut astendit Benedictus XIV. lib. 8. de Synod. Diaec. c. 11. a n. 5. ad 7. edit. an. 1755.

Cap. XXIX. *Auditis.* (1) Electio per minorem partem Capituli facta non tenet, nec per subsequentem consensum ratificari potest.

Cap. XXX. *In causis.* (2) Potestas data Compromissariis ad eligendum Praelatum, re non integra, revocari non potest; et desinit res esse integra, postquam Compromissarii caeperunt habere tractatum.

Cap. XXXI. *Cum Ecclesia.* (3) De consuetudine potest Canonicorum electio ad solum Capitulum pertinere.

Cap. XXXII. *Cum dilectus.* (4) Compromittentes tenentur recipere Electum a Compromissariis, si sit dignus, nisi contra formam compromissi cum appareat electum.

Cap. XXXIII. *Cum in jure.* (5) Si ex septem Compromissariis tres eligunt quartum, et ille consentit, et est idoneus, confirmabitur electio.

Cap. XXXIV. *Venerabilem.* (6) Electio Imperatoris spectat ad Principes Germanos, tres Praelatos, et quatuor Laicos; et electio facta per eorum majorem partem, ceteris non contemptis, tenet, et ad Papam pertinet Electum examinare, approbare, et inungere, consecrare, et coronare, si est dignus, vel rejicere, si est indignus, ut quia sacrilegus, excommunicatus, tyrannus, fatuus, et haereticus, paganus, perjurus, vel Ecclesiae persequtor: et Electoribus nolentibus eligere, Papa supplet. Et data paritate vocum eligentium, nec accedente majori concordia, Papa potest gratificari cui vult.

Quot hodie sint Electores vide in Praecursu Juris Can. pag. 178. *n.* 20.

Cap. XXXV. *Coram.* (7) Absentes ad electionem de Provincia sunt vocandi, et confirmatur electio majoris, et sanioris partis.

Cap. XXXVI. *Bonae memoriae.* (8) Cassatur electio partis majoris facta, contempta minori parte, etiamsi est unus solus; non tamen jus eligendi devolvitur ad minorem.

Cap. XXXVII. *Cum ad nostram.* (9) Non Monachus in Praelatum regularem eligi non potest.

Concordat Trident. sess. 6. *c.* 2. *sess.* 21. *c.* 8. *sess.* 24. *c.* 17. *sess.* 25. *c.* 20. *de Regul., et praecipue sess.* 14. *cap.* 10. *quanda Praelatura regularis conferenda est in titulum. Quanda vera monasteria commendantur, attendenda est dispositia Conc. Lateran. sub Leone X. sess.* 19.

Cap. XXXVIII. *Officii.* (10) In Abbatem eligi non potest, nisi instructus in regula monachali.

Cap. XXXIX. *Illa.* (11) Electio alias canonica confirmatur, licet quidam eligentium essent minori excommunicatione ligati.

Si agatur de electione Papae, non vitiatur, licet aliqui eligentium essent majori excommunicatione ligati cap. Ne Romani 11. *in Clement. hoc eod. tit. ad evitandum schisma, aliaque Ecclesiae incommoda.*

Cap. XL. *Scriptum.* (12) Si postulatio cum electione concurrit, et numerus postulantium est duplo major, et postulatus est

(1) Idem Dolnensi Episc. et Samgneo, et de Ardenae Abb.

(2) Idem Episc. Grandis Silvae Belleperticae Abbati.

(3) Idem Episc. Florent.

(4) Idem Ab. S. Victoris, Decano Parisien., et Magist. R. de Coizon, Canon. Noviemen.

(5) Idem Episc. Bojoien.

(6) Idem Duci Zaringiae, seu Turingiae.

(7) Idem.

(8) Idem Parmen. Episc., et ejus Conjudicib.

(9) Idem.

(10) Idem M. tit. S. Laur. in Lucin. Presbyt. Card. Sed. Apost. Leg.

(11) Idem.

(12) Idem Magist. Maximo Notar. Papae.

idoneus; postulatio admittitur, rejecta electione. Si vero indignus, et hoc major pars postulantium ignoraverit, postulatio, et electio reprobantur. Si vero sciebant, et Electus est idoneus, confirmatur electio; et idem si numerus postulantium non est duplo major.

Cap. XLI. *Ne pro defectu.* (1) Si illi, ad quos spectat electio, negligunt eligere Praelatum cathedralis, vel regularis Ecclesiae infra tres menses, proximus superior Ecclesiam ordinabit: quod si infra tres alios menses non fecerit, canonice punietur.

Cap. XLII. *Quia propter.* (2) Per aliquam de tribus formis, scilicet scrutinii, compromissi, et inspirationis, procedi debet ad electionem in Ecclesiis cathedralibus; aliter electio celebrata non valet, et contrafacientes privandi sunt ea vice potestate eligendi.

Etiam Abbas perpetuus Cistercii, Generalis Cluniacensis, et alii Abbates perpetui eligendi sunt secundum formam hujus Decretalis, cui Trid. non derogavit, sed vide correctionem quoad alias Regulares Elencho II. n. XV.

Interdicit procuratorem in electionis negotio constitui, nisi constituens sit absens a loco, de quo debeat vocari, et legitime impeditus accedere nequeat, praestito etiam juramento, si opus fuerit de impedimento; nec constituere potest procuratorem eum, qui non est de Collegio eligentium.

Praecipit electiones solemniter publicari, et clandestinas reprobari.

Cap. XLIII. *Quisquis.* (3) Consentiens electioni de se factae per abusum Potestatis saecularis, efficitur ineligibilis ad dignitatem, et electio est nulla. Eligentes autem a beneficiis per triennium suspenduntur, et tunc sunt privati potestate eligendi.

Cap. XLIV. *Nihil est.* (4) Si praelatus per negligentiam confirmavit indignum electum ad regimen animarum, perdit potestatem confirmandi primum successorem, et a perceptione proprii beneficii suspenditur; et promotus dejicitur: si vero per malitiam hoc fecit gravius punitur. Electi vero immediate subjecti Papae per se, aut per personas instructas debent adire Papam, et petere confirmationem. Etsi sint electi in concordia, et valde remoti, videlicet ultra Italiam constituti, interim administrant; ita tamen, quod nil alienent: benedicuntur autem, et consecrantur, prout consueverunt.

Vide omnino Cap. Injunctae 1. in Extravag. com. infra, et ibi notata.

Cap. XLV. *Ut praeteritae.* (5) Expensae necessariae, quas facit Capitulum pro electione Praelati, de bonis praelaturae debent fieri, vel reddi.

Cap. XLVI. *Cum post.* (6) Electio post collationem ex intervallo celebrata, non valet.

Cap. XLVII. *Constitutis.* (7) Monachus unius monasterii alterius factus Abbas in electione Abbatis prioris monasterii vocem non habet, etiam si tale jus ab Abbate monachis prioris monasterii sibi fuit reservatum.

Cap. XLVIII. *Ecclesia.* (8) Electio debet redigi in scripturam et publicari, et de illo, in quem consenserit major pars Capituli, et non respectu aliarum partium.

Cap. XLIX. *Cum in magistrum.* (9) Non professus in Abbatem eligi non potest.

Cap. L. *Cumana.* (10) Electio facta a non majori parte Capituli, et omissa collatione non valet.

Cap. LI. *Sacrosancta* (11) Per compositionem factam cum Praelato, et Capitulo

(1) Idem in Conc. Lateran.
(2) Idem ibid.
(3) Idem ibid.
(4) Idem ibid.
(5) Honor. III. Capit. Constantinop.
(6) Idem Electo Lunden.
(7) Idem P. Bofcen. Prior. S. Barb. Lexovien. Diaec. et Magistr. V. de Cappella Cancel. Rotomag.
(8) Idem Rotomag. Cap.
(9) Greg. IX.
(10) Idem Cumanen. Cap.
(11) Idem Abbati Cluniacen.

non potest jus eligendi competere Laico etiam Patrono in Ecclesia collegiata.

Cap. LII. *Cum in veteri.* (1) Si per Papam mandatur habentibus eligere, quod eligant cum consilio aliquorum, alioquin Consiliarii provident; eligentes debent consilium requirere in tractatu electionis, et congruo tempore expectare responsum, alias electio non tenet.

Cap. LIII. *Congregato.* (2) Si major pars Capituli scienter eligit indignum; valet electio de digno a minori parte etiam ex eodem scrutinio facta.

Cap. LIV. *Dudum.* (3) Habens plures dignitates, vel plura beneficia curata sine dispensatione Papae, ineligibilis est.

Vide correctionem Elencho II. n. XVI.

Cap. LV. *In Genesi.* (4) Irrita est electio, quam collatio non praecessit: vel quae facta non est a majori parte Capituli; vel quae non fuit communis.

Cap. LVI. *Massona.* (5) Non valet electio Pontificis per Laicos, et Canonicos facta, etiamsi hoc habeat consuetudo.

Cap. LVII. *Ecclesia.* (6) Non sufficit ad confirmationem electionis, quod sit facta a majori parte Capituli, nisi etiam illa pars sit sanior.

Vide c. Quia propter 42. *et c. Cumana* 50. *hoc eod. tit. circa majorem, et saniorem partem.*

Cap. LVIII. *Publicato.* (7) Publicato scrutinio, non possunt Electores variare, sed compelli debent ad collationem, et electionem.

Cap. LIX. *Si alicujus.* (8) Cassata electione propter simoniam etiam sine culpa Electi, non dispensat Episcopus ea vice cum cassato: secus si Electus libere resignavit.

Cap. LX. *His quibus.* (9) Electoribus impeditis currit tempus, si possunt impedimentum tollere.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo continente XLVII. Capitula.*

Cap. I. *Statuimus.* (10) Si aliquid opponatur contra provisionem, electionem, vel postulationem factam ad personatum, dignitatem, vel canoniam in personam, vel formam: et ob hoc fuerit appellatum ad Papam, appellans, et defendens, et quorum interest, a die objectionis intra mensem arripiant iter eundi ad Papam.

Si Pars altera expectata per viginti dies post adventum alterius non venerit, in negotio procedatur.

Non probans, quod in formam opponit, condemnatur Parti alteri in expensis: non probans, quod objicit in personam, est a beneficiis triennio suspensus: et perpetuo privatus, si se interim ad illa miscuerit. Hae poenae locum non habent, si legitime pateat eum calumniosum non fuisse.

Vide circa appellationem olio sancita a Clemente V. in Clementina hoc eod. tit. cap. Causam 3.

Cap. II. *In electionibus.* (11) Vota conditionalia, et alternativa, et incerta in electionibus reprobantur, et habentur pro non adjectis, et recidunt in pure consentientes.

Cap. III. *Ubi periculum.* (12) Ponitur causa Constitutionis, et juris veteris conservatio.

Ponitur quommodo debeat fieri Romani Pontificis electio, quando moritur in Civitate, in qua cum sua Curia residebat.

Quid juris, quando moritur Romanus Pontifex extra Civitatem, in qua erat Curia.

(1) Idem Decano, et Cap. S. Joan., et S. Steph. Bisuntinen.

(2) Idem Episc. Silvanecten.

(3) Idem Silvanecten. Episc. et Joan. de Mentemorabili Archid., et successori Parisien.

(4) Idem.

(5) Idem Cap. Massano.

(6) Idem Capito Catbalaun.

(7) Idem.

(8) Idem.

(9) Idem.

(10) Innoc. IV. in Conc. gen. Lugdun. an. 1245. in Gallia.

(11) Idem.

(12) Gregor. X. in Conc. gen. Lugdun. an. 1273. in Gallia.

Dat exequutores huic juri cum poenis.

Obtestatur Cardinales, ut in electione Romani Pontificis deponant omnem privatum affectum, et cassat omnia pacta, obligationes, et juramenta, quae data, vel facta essent de aliquo eligendo.

Monet omnes Fideles, ut statim audita Summi Pontificis morte, ejus celebrent exequias, et quotidie orent pro vigili, concordi, et utili provisione Romanae Ecclesiae. Praelati autem in suis praedicationibus ipsos subditos ad hoc hortentur, et sic frequentiam orationum, et observantiam jejuniorum indicant.

Vide confirmationem, et ampliationem hujus Decret. cap. Ne Romani 2. *in Clementin. hac eod. tit., et natata in cap. Licet* 6. *supra Circa jurisdictionem vero Collegii Cardinalium Sede vacante, attendenda est Constit. Pii IV.* In eligendis 7. *Idus Octobris* 1562. §. 6. *ibi - In iis quae ad Pontificem maximum, dum viveret pertinebant, nullam omnino potestatem, aut jurisdictionem habeat; neque gratiam, neque justitiam faciendi, aut factam per Pontificem mortuum exequtioni demandandi, sed ea omnia futuro Pontifici reservare teneatur.*

Cap. IV. *Ut circa.* **(1) Appellantes contra electiones, postulationes, vel provisiones, omnia, quae objicere intendunt contra personam, vel formam, tenentur exprimere, et jurare, quod illa credunt vera esse, et ea se posse probare. Super non expressis ipsi, vel adhaerentes eis, non audientur, nisi de novo emergat, vel perveniat, vel superveniat probandi facultas, super quo jurare debebunt. Statutum Innocenti cap.** *Statuimus* **1.** *supra* **editum contra non probantes, quae objiciuntur in personam, vel formam in suo robore conservatur.**

Vide declarationem in c. Constitutio 41. *infra.*

Cap. V. *Avaritiae.* **(2) Electus ante confirmationem administrare non debet per se, vel per alium, in totum, vel in partem, sub quocumque colore; qui contra fecerint, ipso jure privati sunt jure ex electione quaesito.**

Cap. VI. *Quam sit.* **(3) Eligentes quam cito commode possunt, electionem Electo praesentent. Electus intra mensem consentiat alias privatus est jure quaesito, nisi conditio personae ipsum excuset. Post consensum confirmationem petat intra tres menses, alias electio viribus vacuetur.**

Ubi non sunt concordata a Sede Apostol. admissa, attendenda est regula 2. *et* 3. *Cancellariae de Reservationibus.*

Cap. VII. *Perpetuo.* **(4) Si non sequatur electio, non est quis ex consensu in scrutinio scienter habito in indignum, eligendi potestate privatus.**

Cap. VIII. *Nulli.* **(5) Eligens, vel electioni consentiens contra Electum, nisi ex nova causa, vel noviter ei pandita, se nequit opponere, vel renunciare.**

Cap. IX. *Si quando.* **(6) Contra Electum a duplo majori parte, vel Electores ipsius, nil a reliqua parte potest opponi, quod votum extenuet: sed opponi potest id, quod votum annullet ipso jure.**

Cap. X. *Quamvis.* **(7) Appellatio judicialis, vel extra devolvit causas electionum Episcoporum, et Superiorum ad Papam: si in scriptis, et ex causa probabili fuerit interjecta; alias non: et ab ea possunt Partes sine pravitate recedere, priusquam Papae praesentata fuerit: et an in recessu intervenerit pravitas, inferiores Judices ante omnia debent inquirere: quam si repererint, de causa non cognoscent, sed statuent Partibus terminum, in quo cum actis, et munimentis se Apostolico conspectui repraesentent.**

Quae sit causa non probabilis, seu frivola vide c. Cum appellationibus 5. *tit. de Appellat. hoc eod. lib.*

Cap. XI. *Si forte.* (8) Si inter reliqua,

(1) Idem in eod.
(2) Idem in eod.
(3) Idem in eod.
(4) Idem ibid.
(5) Idem ibid.
(6) Idem ibid.
(7) Idem ibid.
(8) Idem Ibid.

quae objiciuntur promovendo ad dignitatem objicitur evidens defectus scientiae, vel personae, illud ante omnia examinari debebit. Etsi reperietur falsum, opponens a prosequtione negotii repellitur: et punitur perinde ac si defecisset in probatione omnium objectorum.

Vide declarationem c. Costitutionem 11. *de Verb. signific. hoc eod. lib.*

Cap. XII. *Sciant.* (1) Qui gravaverit aliquam personam ecclesiasticam, vel ejus consanguineos, vel Ecclesias, seu bona pro eo, quod eum, pro quo rogabatur, eligere noluit: ipso facto excommunicatus est.

Circa gravamina Ecclesiasticis illata vide cap. Felicis 5. *de Poenis hoc eod. lib.*

Cap. XIII. *Generali.* (2) Primo punit usurpantes de novo custodiam bonorum vacantium Ecclesiarum. Secundo punit Clericos, et Monachos hoc fieri procurantes. Tertio punit Clericos se talibus non opponentes. Quarto ponit qualiter debeant se habere habentes talem custodiam ab antiquo.

Cap. XIV. *Licet canon.* (3) Parochialis Ecclesia nemini conferatur, qui non sit idoneus scientia, moribus, et aetate; et si conferatur non attingenti vigesimum quintum annum, non valet collatio. Ille autem, cui talis Ecclesia collata fuerit, tenetur personaliter residere, et intra annum Sacerdos fieri: si autem promotus non fuerit, elapso anno, privatus est ipso jure. Super residentia autem Praelatus ejus ad tempus poterit dispensare.

Conc. Trident. sess. 23. *cap.* 1. *de reform.* §. Eadem omnino *restringit tempus dispensationis super residentia ad bimestre, nisi ex gravi causa majori tempore dispensatus fortasse egeat. De dispensationis autem causis vide Elencho VI. n. IX. et XLIV., et correctionem Elencho I. n. VI. ac innovationem Elencho IV. n. III.*

(1) Idem ibid.
(2) Idem ibid.
(3) Idem ibid.

Cap. XV. *Nemo deinceps.* (4) Parochialis Ecclesia non commendetur, nisi constituto in aetate legitima, et Sacerdotio: et tali nonnisi uni, et illa tunc demum, cum necessitas, vel utilitas exigit. Talis autem commenda ultra sex menses non duret; Quod contra praedicta factum fuerit, est irritum ipso jure.

Huic Decretali sicut et alteri Conc. Lateran. relata in c. Nulla 2. *de Conces. Praeben. in ea parte, qua praecipitur dictam commendam ultra sex menses non debere durare, non esse derogatum a Trident. sess.* 24. *cap.* 18. *de refor. probat Fagnan. cap.* Cum sit ars. 14. *de aetat. et qualitat. Praeficiend. a num.* 41. *ad* 46., *quidquid in contrarium sentiat Zipaeus in Analytica correctione juris Pontific. novi lib.* 3. *num.* 15. *de Elect. licet enim ab eodem Trident. praescribatur debere Episcopum intra decem dies idoneos aliquas Clericos ad regendam vacantem parochiam coram deputatis Examinatoribus nominare; non inde sequitur hoc tempus praescribendum esse statim ab habita notitia vacationis, cum - li statim - relationem habeat ad deputationem Vicarii, non vero ad concursum pro examine nominandorum faciendo: ideoque concludit tam ex his Decretalibus, tam ex Trident. posse Episcopum differre, etiam juxta praxim, electionem usque ad sex menses, si parochia in suis mensibus vacaverit; et usque ad quatuor, si vacaverit in mense S. Sedi reservato, ex Const. S. Pii V.* In conferendis *a quo tamen prohibetur prorogatio dictorum decem dierum ad nominandum praefixorum.*

Vide Elencho VI. n. LXXIV.

Cap. XVI. *Cupientes.* (5) Haec Decretalis fuit multum utilis, antequam Papa reservaret sibi provisiones Episcopatuum cujus tamen summarium vide in Glossa 1.

Hodie attendenda est Extravag. Bened. XII. Ad regimen *inter communes de prae-*

(4) Idem ibid.
(5) Nicol. III.

bend., *et Regula.* 2. *et* 3. *Cancellariae de Reservationibus Cathedralium*, *et Monasteriorum in iis locis, ubi non sunt concordata ab Apostol. Sede admissa.*

Cap. XVII. *Fundamenta.* (1) Statuit hic Nicolaus III., cujus gradus, et qualitatis esse debeat eligendus in Senatorem Urbis Romae.

Cap. XVIII. *Quamquam.* (2) Canonicis cathedralis Ecclesiae ipso jure, vel per sententiam, praeterquam in casu negligentiae, eligendi potestate privatis, ad Papam jus devolvitur eligendi. In inferioribus Ecclesiis semper ad proximum Superiorem devolvitur.

Vide notata c. Cupientes 16. *supra.*

Cap. XIX. *Is qui.* (3) Constitutioni, *Ut circa* (4. *supra hoc eodem lib.*) non satisfecit appellans, qui disjunctive juravit se credere opposita esse vera, vel quae sufficere deberent ex eis.

Cap. XX. *Qui contra.* (4) Qui contra certam personam, ne eligatur, appellat, Constitutionem *Ut circa*, servare tenetur.

Cap. XXI. *Sicut.* (5) Si compromissum est in plures, ut eligant, per unum facienda est electionis pronunciatio; sicut quando proceditur per formam scrutinii: aliter electio facta non tenet.

Cap. XXII. *Statutum.* (6) Decretalis *Licet Canon. c.* 14. *hoc eod. lib.* in collegiatis paraecialibus Ecclesiis, et assumptis ad earum regimen locum non habet.

Cap. XXIII. *Si cui.* (7) Si compromissarius secundum traditam sibi metam (scrutatis, et in scriptis redactis voluntatibus singulorum) illum eligat, in quem non major pars Capituli, sed plures aliorum comparatione consenserant, non tenet electio, cum praeter formam Cap. *Quia propter* 42. *supra in Greg.* fuerit celebrata.

Cap. XXIV. *Quorundam.* (8) Ex vocatione quocumque modo facta in discordia de Religioso mendicante ad Praelaturam extra administrationem sui Ordinis, non acquiritur illi jus: nec consentire poterit, etiam de Praelati licentia. Idem de vocatione facta a minori parte numero ad quamlibet Praelationem de Religioso non Mendicante: et secus factum irritum decernit. Et ponit istud Cap. unum speciale in Menticantibus.

Vide declarationem cap. Quod circa 6. *hoc eod. tit. in Clemen.*

Cap. XXV. *Ut quis.* (9) Non potest electus duas electiones prosequi, petendo confirmationem unius ex illis: etiamsi protestetur se contentum altera, per quam consequi possit suae intentionis effectum. Necesse ergo habet alteram eligere, qua electa, ad alteram redire non poterit.

Cap. XXVI. *Si electio.* (10) Si electus non consentit, vel post consensum renunciat, vel moritur, vel propter occultum sui vitium electio cassatur; eligentes ad eligendum ex tunc integrum tempus habebunt, nisi circa id egerint fraudulenter.

Cap. XXVII. *Si Religiosus.* (11) Si Religiosus, non obtenta licentia, consentit electioni de se factae extra suum monasterium, non valet consensus, et irrita est electio.

Solus Superior sine Conventu dare potest suo Religioso consentiendi, et transeundi licentiam.

Vide correctionem Elencho I. n. VII.

Cap. XXVIII. *Nullus.* (12) Monachus in Abbatem eligi non potest, nisi sit expresso professus. Ad dignitatem autem Episcopalem, et in saeculari, et in regulari Ecclesia talis eligi poterit.

In textu disponitur, ut si monachus professus sit, eligi possit in Abbatem etiam alterius Ordinis; sed vide correctionem Elencho I. n. VIII.

Cap. XXIX. *Cum expediat.* (13) Forma ele-

(1) Idem.
(2) Bonif. VIII.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.
(11) Idem.
(12) Idem.
(13) Idem.

ctionis tradita per Decr. *Cum dilectus* 32. non est sublata per cap. *Quia propter* 42, *de Elect. supra in Greg.*

Cap. XXX. *Cum non deceat.* (1) Accedens ad Sedem Apostolicam pro instruendo negotio electionis per Decr. *Cupientes*, eundo hac de causa, stando, et redeundo integre, praeter quotidianas distributiones, percipit fructus beneficiorum, quos percipere posset in ipsa Ecclesia residendo.

Cap. XXXI. *Ab eo.* (2) Is, qui opponit evidentem defectum scientiae, vel personae contra promovendum ad aliquam dignitatem poenitere non potest.

Cap. XXXII. *Ex eo.* (3) Canonicus impubes ad electionem non vocatus, non agit de contemptu.

Hodie ex Trident. sess. 24. c. 12. de refor. Canonicus Collegiatae debet esse annorum quatuordecim; Cathedralis vero viginti et duorum inceptorum, si nullam habeat curam animarum.

Non professi cum professis, vel Conversi laici cum Clericis electioni interesse non debent.

Cap. XXXIII. *Si postquam.* (4) Si ab electione cathedralis, vel regularis Ecclesiae in scriptis ex causa probabili appellatur ad Papam, ea pendente, confirmatio facta per Ordinarium non valet. Requirit Decret. *Cupientes* 16. *supra* non solum quod electus veniat, sed quod usque ad finem negotium prosequatur: et habet locum etiam cum appellatur a confirmatione, vel provisione.

Cap. XXXIV. *Cum ex eo.* (5) Dispensare possunt Episcopi, et Superiores cum habentibus paraeciales Ecclesias sibi subjectas, quod usque ad septennium studendo non teneantur ad Sacerdotium promoveri: ad Subdiaconatum tamen debent promoveri intra annum; alias sunt privati. Et illo durante septennio debet in illis Ecclesiis idoneus poni Vicarius, de fructibus Ecclesiae sustinendus. Elapso septennio debet Rector intra annum in Presbyterum promoveri.

Per-ly Superiores-intellige Superiores ipsis Episcopis, unde excluduntur inferiores Praelati. Nota tamen ex stylo receptissimo Dutariae, nec Papam tales dispensationes concedere, sed praecise servatur c. Licet Canon. 14. ut supra; quamvis hoc idem caput praeservatum fuerit a Trident. sess. 5. cap. 1. sess. 6. cap. 2. sess. 7. cap. 11., et sess. 23. c. 1. de reform.

Cap. XXXV. *Commissa.* (6) Ad poenam privationis Rectoris paraecialis Ecclesiae non promoti requiritur quod annus integer sit completus. Annus ille non currit juste impedito. Post privationem Ecclesia eidem conferri non potest. Non promotus, si eo animo receperat Ecclesiam, ut fructus anni perciperet, tenetur ad restitutionem ipsorum. Et qui ea mente contulit, Ecclesiam servare debet indemnem.

Cap. XXXVI. *Si Abbatem.* (7) Abbas exemptus eligitur in Episcopum, sed transire non potest sine licentia Papae, vel Legati de Latere.

Legatus de Latere potest confirmare electiones Episcoporum exemptorum; reliqui non sine speciali mandato.

Cap. XXXVII. *Si Compromissarius.* (8) Si Compromissarius non eligit intra tempus juris, ad proximum Superiorem devolvitur potestas providendi; si eligit, sed indignum, indistincte redit ad Compromittentes: nisi id scienter ratum habuerint. Idem si Electus idoneus non consentit. Si Compromissarius scienter elegit indignum, ipse solus ab ecclesiasticis beneficiis triennio est suspensus; nisi id Compromittentes scienter ratum habuerint. Et poena praedicta suspensionis non habet locum in Episcopo compromissario, nec in ele-

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.

ctione inferiorum Episcopis, et restringitur illa poena ad beneficia, quae obtinet in Ecclesia offensa. Et idem in beneficiis illius, qui deficit in probatione ejus, quod objicit in personam.

Cap. XXXVIII. *Procurator.* (1) Procurator ad appellandum secundum formam cap. *Ut circa*, non est idoneus, nisi omnia objecta, et forma juramenti in procuratorio exprimantur.

Cap. XXXIX. *Si confirmationem.* (2) Cassata confirmatione, vel causa nunciata propter defectum jurisdictionis, vel solemnitatem omissam, non propter hoc electio cassata dicitur.

Cap. XL. *Quia.* (3) Si vacante cathedrali regulari, vel collegiata Ecclesia, singulares personae Capituli, vel Conventus occupant bona a Praelato dimissa, vel vacationis tempore obvenentia, donec plene restituant, ab officio, et quibuscunque beneficiis sunt suspensi, non obstantibus privilegiis, statutis, et consuetudinibus quacunque firmitate vallatis.

Vide declarationem hujus Decretal. in c. Statutum 7. *infra hoc eod. tit. in Clement.*

Cap. XLI. *Constitutio.* (4) Decretalis *Ut circa* 4. *supra* solum in extrajudicialibus appellationibus locum habet; in judicialibus autem antiqua jura servanda sunt.

Cap. XLII. *Is, cui.* (5) Habens plenam administrationem cathedralis Ecclesiae in spiritualibus, et temporalibus jurisdictionalia exercere potest: Sacramentalia non, nisi Episcopus fuerit.

Cap. XLIII. *Indemnitatibus.* (6) Monialis non eligit, nisi peregerit duodecimum annum, et sit tacite, vel expresse professa: nec eligitur, nisi peregerit trigesimum annum, et fuerit expresse professa.

Vide correctionem, et ampliationem Elencho II. n. XVII.

Non obstante contradictione, vel appellatione quacumque, electa a duabus partibus numero, cum per scrutinium proceditur, examinatione praemissa per officium Praesidentis confirmatur, et benedicitur. Item publicato scrutinio, antequam ad actus extraneos se divertant, Eligentes possunt accedere ad illam, quae majorem partem conventus numero habet; et si per accessum ad duas partes pervenerint, sicut in primo casu, confirmabitur, et benedicetur: non tamen adimetur contradicentibus potestas denunciandi, vel accusandi, cum Abbatissa fuerit benedicta, et possessionem adepta. Item de objectis contra electam a majori parte conventus, quae tamen duas partes nec a principio, nec per accessum habet, ante confirmationem sine strepitu, et figura judicii inquiretur. Ipsa tamen (alienatione bonorum, et Monialium receptione sibi interdictis) interim ministrabit. Item a minori parte electae nullum jus acquiritur, nec aliae possunt accedere ad eam: nec ibi fit collatio, nisi numeri ad numerum.

Electae per compromissum benedictio impendetur, non obstante minoris partis contradictione, sed si major se ei opponat, libere administrabit, nec confirmabitur. Si autem ei se opponit pars in duplo major, non administrabit, nec confirmabitur; sed expectabit litis eventum.

Si ab opponentibus in casibus praemissis appellatur, Constitutio *Ut circa* servabitur, sed moniales ad Sedem Apostolicam personaliter non venient; sed procuratores secundum Constitutionem *Cupientes* mittent.

Ponentes, vel nutrientes discordiam in electione monialium, ipso jure sunt excommunicati.

Haec Constitutio locum habet in Monialibus regulariter viventibus, etiam Canonicis regularibus, hoc excepto, quod non debeant, nisi professae eligere, vel eligi; quod non potest sibi vindicare locum in Canonicis saecularibus. Per hoc tamen

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.

Papa non approbat statum dictarum Canonicarum saecularium.

Habet etiam locum, si unitim vivant more Canonicorum saecularium, licet nec proprium renuncient, nec professionem faciant regularem ut in textu. Si tamen vivant in caetu, seu collegio composito ex Canonissis, et Canonicis simul, ut in Germania, pro validitate electionis Abbatissae sufficit aetas 23. *annorum ad formam Cap.* Cum in cunctis 7. §. Inferiora *hoc eod. tit. ut declaravit Rota coram Aldrobando Monasterien. Abbatissatus* 9. *Jun.* 1727., *et* 4. *Feb.* 1732. *Nec obstat Conc. Trid. sess.* 25. *cap.* 7. *de Regul. cum solum laquatur de Abbatissis regularibus.*

Circa electionem Abbatissarum vide Additiones meas lib. I. tit. 6. *post n.* 30.

Jura de virorum electionibus tractantia per hoc Cap. non sunt mutata.

Cap. XLIV. *Provida.* (1) Si Ordinarius post recessum appellationis interjectae ad Curiam in causis electionum Episcoporum non inquisito, an pravitas intervenerit, procedit, confirmat, vel consecrat, praedicta non tenent, et ipse ab Episcoporum confirmatione, et consecratione suspensus est per annum.

Cap. XLV. *Si eo.* (2) Si papa sibi provisionem Ecclesiae cathedralis reservavit inhibuit, et decrevit; non est vitiata electio, quae praecesserat: omnia tamen, quae reservationem sequuntur, carent effectu.

Cap. XLVI. *Si quis.* (3) Absens plures procuratores ad actum electionis dare potest in solidum, et non aliter, quod si omnes simul conveniant, non sunt admittendi, cum is dumtaxat eo casu admittendus sit, quem Capitulum, vel pars major elegerit, vel is, qui primus fuit nominatus in mandato procurationis, si Canonici discrepent circa admittendum.

Procurator ad eligendum constitutus, unum nomine suo, et unum nomine domini sui eligere non potest, nisi a domino de certa persona speciale mandatum habeat.

Canonicus absens (licet nullus de Capitulo ejus procurator esse velit, et ipse procuratorem, qui non sit de Capitulo, nolente Capitulo, deputare non possit) votum per litteras exprimere non potest: cum cujuslibet votum sit secreto, et singillatim in scrutinio exprimendum.

Cap. XLVII. *Quoniam.* (4) Si apparet Coelectus, vel se opponens ei, qui confirmationem petit, ille vocabitur nominatim: alias fiet in Ecclesia *crida generalis*, quod se confirmationi volentes opponere, veniant peremptorio assignato, aliter confirmatio facta non tenet.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. III. Continente VIII. Capitula.*

Cap. I. *Cum rationi.* (5) Religiosus eligi non potest ad Praelaturam non episcopalem alterius Religionis, vel habitus: si contra fiat, est irritum.

Cap. II. *Ne Romani.* (6) Caetus Cardinalium, Sede vacante, jurisdictionem Papalem non exercet, nisi in quantum permittit Concilium Lugdunense cap. *Ubi periculum* 3. supra hoc eod., et lib. nec illud, vel ejus partem alterare potest.

Vide notata in Cap. licet 6. *supra in Greg.*

Officium Camerarii, vel Poenitentiariorum Papae, durat eo mortuo, qui si deficiant, poterit caetus Cardinalium pro tempore vacationis alios subrogare.

Determinat Dioecesim intelligi id, quod in Concilio dicitur de territorio, et districtu: statuit moriente Papa extra Curiam, ipsius electionem fieri debere in loco, ubi erat causaram, et litterarum audientia, licet suspensa, nisi prius ordinatum esset de Curia transferenda.

Providet casui, quo contingeret Cardinales omnes exire conclave.

(1) Bonif. VIII.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Clem. V. in Conc. Vien. in Gallia an. 1312.
(6) Idem ibid.

Statuit, Cardinales per exceptionem excommunicationis, suspensionis, vel interdicti ab electione non repelli.

Electos, et alios, qui mittere, vel ire tenentur ad Curiam, adstringit ad id, Sede vacante.

Cap. III. *Causam.* (1) *Primo* ponit formam secundum quam appellans appellationem intimat appellato, ut per ipsam causa beneficialis ad Curiam devolvatur. *Secundo* providet cum appellatus, vel ipsius specialis procurator nequit haberi. *Tertio* providet, cum per metum appellati, vel suorum intimatio fieri non potest. *Quarto* vitiat intimationem aliter factam. *Quinto* prorogat hunc modum intimandi ad alios casus.

Vide sancita in Cap. statuimus 1. *hoc eod. tit. in* 6.

Cap. IV. *Constitutionem.* (2) Decretalis *Ut circa* locum non habet, cum appellans jus suum, vel Ecclesiae directe prosequitur. Sed cum in formam, vel personas opponit crimina, vel defectus, quorum circumstantias si non specificat, super illis non auditur; etiamsi juret illas didicisse de novo. Nec etiam in eadem causa super illis auditur alius non appellans, et prosequens commune, non proprium interesse; potest tamen assistere appellanti. Appellans, qui non servat formam, etiamsi appellationi renuntiet, per viam querelae non prosequitur objecta, nec etiam alia, nisi in casibus exceptis Omissio formae, licet appellantem a probatione repellat, non tamen infirmat probationem super his legitime factam adversarii confessione, vel aliter.

Cap. V. *In plerisque.* (3) Sine speciali licentia Papae nullus providere potest Ecclesiae cathedrali Clero carenti, et populo christiano. Religiosus per Praelatum licentiari non debet, ut tali provisioni consentiat: consentiens, etiam si fuerit consecratus, priori Praelato subjacet; nec in Episcopum recipitur, nec ad aliquem honorem promovetur: quae contra fient, irrita decernit.

Concordat Trid. sess. 14. *cap.* 2. *de refor. Ut ex Decreto Consistoriali S. Pii V. relat. a Fagnan. Cap. Episcopalia* 1. *de Privileg. n.* 48. *Episcopi Titulares non sunt creandi, neque in Suffraganeos dandi, nisi in Ecclesiis Cardinalium cum perpetuo stipendio bis centum ducatorum auri de camera super fructibus illarum Ecclesiarum. Licet paulatim hoc ampliatum fuerit etiam ad alios Episcopos, et dos aucta ad ducatos tercentum similis monetae ex altero Decreto Cong. rerum Consistorialium.*

Cap. VI. *Quod circa.* (4) Capitulum *Quorumdam* 24. *hoc eod. tit. in* 6., quoad discordiam, et minoritatem numeri, intelligitur quoad voces facti, non secundum Juris fictionem.

Cap. VII. *Statutum.* (5) Emolumentum ex jurisdictione, sigillo Curiae, vel alias pertinens ad Praelatum cathedralis Ecclesiae, vel collegiatae, ea vacante, non obstante consuetudine, deductis expensis, reservandum est successori, nisi tunc certae dignitati competat jurisdictio cum ipsius emolumento.

Per hanc Decretal. declaratur cap. Quia Saepe 40. *supra hoc eod. tit. in* 6.

Cap. VIII. *Cum concessa.* (6) Concessio licentiae generalis Religioso de consentiendo electioni factae, vel faciendae non valet.

IN EXTRAVAGANTIBUS.

JOANNIS XXII. *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. I. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ad onus.* (7) Electi, qui pro suarum electionum negotio ad Curiam venire tenentur; etiam Sede vacante, non te-

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Joan. XXII.

netur de necessitate in ipsa Curia moram trahere: et licet alibi morentur, nullum eis praejudicium generatur.

Cap. II. *Suscepti*. (1) Declarat beneficio vacante, cujus fructus ad certum tempus debentur alicui annalia habenti, vel alii, qualiter debeant fructus ipsi dividi inter ipsum annalia habentem, et beneficiatum, et divisione facta, cujus sit electio.

Vide correctionem in Elencho II. n. XVIII. Circa fructus, et annatas, de quibus hic, attendenda est Constit. S. Pii V. Durum nimis. *Circa annatas vero favore Camerae Apostolicae vide Constit. Pii II.* Incumbentia, *Julii II.* Romani, *Julii III.* Cupientes, *et Pauli IV.* Decens. *Beneficia autem non excedentia valorem vigintiquatuor ducatorum ex Constit. Clementis VII.* Cum sicut, *non tenentur ad annatae solutionem. Vide Elencho VI. n. LXXIII.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. III. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Injunctae*. (2) Multis probat argumentis promotos in Curia non debere ad propria redire sine litteris suae promotionis: qui si secus fecerint Pro Praelatis non sunt habendi; poenasque incurrunt hic expressas. Et de ista Extravaganti facit mentionem Panormit. *in cap. Qualiter de Elect.* dicens, quod nullus antequam habeat litteras Apostolicas super sua promotione debet administrare, nec debet recipi ab Ecclesia tanquam Praelatus alias recipientes, et receptus incurrant poenam, de qua hic.

Poenae hic expressae contra Promotos, est irritatio actorum ab ipsis, et privatio proventuum suarum Ecclesiarum, et monasteriorum. Contra recipientes suspensio a beneficiis ad beneplacitum Sedis Apostolicae duratura.

Ex Constit. Alexandri V. et Julii II. Romani Pontificis *tenentur intra annum a die promotionis litteras expedire, et recipere; et interim si se ingerant in regimine tam spirituali, quam temporali, ipso facto incurrunt privationem Ecclesiarum, et monasteriorum, omnisque juris quaesiti ex eorum promotione, seu provisione.*

In §. Similiter *hujus Extravag. statuitur poena in eosdem Promotos si non emittant fidelitatis, et obedientiae juramentum, de quo vide in Auct. lib. I. tit. I. Ulterius haec Decretalis innovata fuit a Julio II., et III. a Paulo III. et Pio IV. suis Constit. relatis a Quaranta verb. Benefic. possess. et ex regula* 26. *Cancellariae cum gratia sit informis ante litterarum expeditionem, statuitur non esse judicandum juxta formam supplicationum, sed litterarum expeditarum.*

Cap. II. *Si Religiosus*. (3) Si Religiosus electus non petierit ipse, vel ejus Electores licentiam consentiendi intra tempus moderandum pro praesentia, vel absentia Superioris, est eo ipso privatus jure sibi ex electione quaesito, et possunt Electores alium eligere. *Hoc addit ad Cap. Quam sit de Elect. in* 6.

Cap. III. *Sancta Romana*. (4) Quatuor Patriarchalibus Ecclesiis vacantibus statuitur illis non posse provideri, Romano Pontifice inconsulto: quod si secus factum fuerit, irritum decernitur.

Cap. IV. *Ex debito*. (5) Cum beneficia apud Sedem Apostolicam vacantia sint soli Papae reservata, ostendit quae, et quorum apud Sedem vacare dicantur eamdem.

DE TRANSLATIONE EPISCOPI.

TITULUS VII. *Continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Cum ex illo*. (6) Patriarcha, qui confirmatum Archiepiscopum transfert ad Sedem episcopalem, ab Episcoporum confirmatione suspenditur.

(1) Idem.
(2) Bonif. VIII.
(3) Benedict. XI.
(4) Idem.
(5) Joan. XXII. Avenion.
(6) Innoc. III. Antioch. Patriarch.

Cap. II. *Inter.* (1) Electos in Episcopos et confirmatos transferre potest solus Papa.

Cap. III. *Quanto.* (2) Episcopus, qui propria auctoritate de sua Ecclesia se transfert ad aliam, carebit utraque.

Cap. IV. *Licet.* (3) Solus Papa transfert Episcopos, et indulgentia per eum super tali translatione concessa, ad litteram servanda est.

DE AUCTORITATE, ET USU PALLII.

TITULUS VIII. *Continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Cum super.* (4) Intra quamlibet Ecclesiam Provinciae suae Archiepiscopus Pallio uti potest, sed extra non potest.

Nec obest Cap. Ex tuarum 5. hoc eod. tit. in quo Archiepiscopo Compostellano conceditur facultas utendi Pallio etiam extra suam Provinciam, cum id speciale tantum gratia indultum fuerit.

Cap. II. *Ad hoc.* (5) Archiepiscopus alteri Archiepiscopo Pallium suum commodare non potest.

Cap. III. *Nisi.* (6) Per Pallium confertur plenitudo pontificalis officii, et nomen archiepiscopale.

Nec obstat Cap. Suffraganeis 11. de Elect. ubi traditur Archiepiscopo ante Pallii receptionem facultas committendi aliis Episcopis consecrationem sui Episcopi suffraganei, nam ibi committit tantum jurisdictionem, non potestatem Ordinis, quae ipsi prohibetur ante receptionem Pallii, ut hic.

Cap. IV. *Ad honorem.* (7) Romanus Pontifex semper, et ubique utitur Pallio: alii in Ecclesiis suis, et certis diebus tantum.

Cap. V. *Ex tuarum.* (8) Archiepiscopus extra suam Provinciam Pallio uti non potest, etiam si hoc habeat consuetudo.

Cap. VI. *Cum sis.* (9) In qualibet Ecclesia suae Provinciae permissis diebus, Archiepiscopus Missam celebrans uti potest Pallio.

Cap. VII. *Quia nos.* (10) Sine Pallio, et sandaliis potest Archiepiscopus celebrare.

Vide correctionem Elencho II. n. XIX.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS

Lib. I. sub eod. Titulo et ibi tit. IV.

Cap. unic. *Malitiis.* (11) Pallii traditio per objectum criminis, vel defectus retardari non debet, nisi objiciens, praemisso juramento de objectis promptam fidem faciat; hoc est si intra bimestre ante diem collationis legitime non probaverit quod opponit.

DE RENUNCIATIONE.

TITULUS IX. *continens XV. Capitula.*

Cap. I. *Litteras.* (12) Non datur licentia cedendi Episcopo, qui propter senectutem vult cedere, si necessarius, vel utilis sit Ecclesiae suae.

Cap. II. *Cum inter.* (13) Qui renunciat beneficio cum juramento illud amplius non petendi, licite potest illud, si denuo eligatur, obtinere.

Cap. III. *Ex transmissa.* (14) Qui renunciavit beneficio, illud repetere non potest.

Vide correctionem Elencho II. n. XX.

Cap. IV. *Admonet.* (15) Beneficiatus sine licentia Praelati sui beneficio renunciare non potest.

Nec obstat Cap. Significatum 11. *de Praebend. ex quo infertur Praebendatum ob conditionem adjectam de ea non re-*

(1) Idem Decano, et Capit. Andegaven.
(2) Idem Bambergen. Episc. et Petro Scholastic.
(3) Idem Bambergen. Episc. et Magistro Praepositino Scholastico Moguntin.
(4) Clem. III.
(5) Caeles. III.
(6) Innoc. III. C. Presbyt. Card. Apostol. Sed. Led.
(7) Idem.
(8) Idem Compostel. Archiep.
(9) Idem.
(10) Honor. III. Archiep. Lugdun.
(11) Joan. XXII. Avenioni.
(12) Alex. III. Lugdunen. Archiep.
(13) Idem Abbat. Doloneo. et Prior. de Arcigis.
(14) Idem Episc. Verulan.
(15) Idem Episc. Tornacen.

nunciando eamdem non posse renunciare auctoritate propria, adeoque praecisa conditione posse; ibi enim apposita fuit conditio, ut non posset renunciare sine assensu Capituli, et ideo hujus consensus requirebatur non de jure, ut respectu Episcopi juxta praesentem Decretalem, sed ex pacto.

Nec caput Accedens 3. *de crimin. Fal. nec Cap.* Ex ore 3. *de his, quae fiunt a major. par. nec Cap.* Solicita 2. *de restit. spoliat. nec Cap.* Cum venisset *de consuet., nec Cap.* Eo libentius *de servis non ordin. nec Cap.* Post electionem 7. *de conces. praeb. nec tandem Cap.* Si electio 26. *de elect. in* 6. *in quibus statuitur cuicumque licere juri suo renunciare; ibi enim agitur de renunciatione expresse, vel tacite a Superiore admissa, sed libere facta, ut unicuique licet, si a Superiore admittitur.*

Vide Additiones meas lib. 1. *tit.* 9. *post n.* 8.

Cap. V. *Super.* (1) Contra petentem beneficium admittitur spontaneae abjurationis exceptio, etiam causa renunciationis non adjecta, contra quam actor replicare poterit, quod non sponte renunciavit, et qui melius probaverit, obtinebit.

Cap. VI. *In praesentia.* (2) Qui sponte renunciavit electioni de se factae, super ipsa ulterius audiri non debet.

Cap. VII. *Sane.* (3) Qui renunciavit litteris beneficialibus, non ideo institutioni jam factae renunciare videtur.

Cap. VIII. *Quod in dubiis.* (4) Renunciatio beneficii facta in manibus laici non tenet; renuncians tamen est beneficio spoliandus.

Cap. IX. *Ad supplicationem.* (5) Papa concedit licentiam cedendi Episcopo, qui sine mortis periculo in Ecclesia sua morari non potest.

Cap. X. *Nisi.* (6) Causae, ex quibus Episcopi possunt petere, et Papa consuevit concedere cedendi licentiam, his versibus comprehenduntur.

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis.
Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit.

Cap. XI. *Post translationem.* (7) Episcopus, qui propter crimen renunciavit Episcopatui, et ad religionem transivit, ad Episcopatum reassumi non potest. Secus si renunciavit propter persecutionem, infirmitatem, defectum scientiae, simoniam, ipso ignorante, commissam, vel aliam similem causam.

Cap. XII. *Quidam.* (8) Qui petiit cedendi licentiam, ex quo illam obtinuit, cedere compellitur.

Cap. XIII. *Veniens.* (9) Non renunciat juri suo, qui gratia adversarii se submittit.

Cap. XIV. *Lectae.* (10) Si Praelatus ab obedientia subditos absolvit, non propter hoc Praelaturae renunciat.

Cap. XV. *Dilecti.* (11) Abbas exemptus sine licentia Papae renunciare non potest.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Quoniam.* (12) Romanus Pontifex potest libere Papatui renunciare.

Cap. II. *Si te.* (13) Si in fraudem expectantis primam vacaturam, cum in proximo crederetur pinguis vacare, renunciet aliquis tenuem, quam habebat, non tenetur expectans illam recipere; imo illa dimissa expectabit aliam sine fraude vacantem. Et si illi renuncianti illa pinguis postea conferatur, hoc ipso probata sit fraus, et carebit utraque.

(1) Clem. III.
(2) Idem, vel Caelest. III.
(3) Caelest. III.
(4) Innoc. III. Nidronien. Archiep.
(5) Idem Eborracen. Archiep.
(6) Idem Episc. Calaritan.
(7) Idem Episc. Favent. in Archiep. Raven. electo.
(8) Idem in Conc. gen. Lateran.
(9) Honor. III. Major. Eccles. Decan. et Magistr. P. Cantori, alii Canonic. S. Dionysii Leodien.
(10) Idem Archiep. Treviren.
(11) Idem Agathen. et Nicen. Episc.
(12) Bonif. VIII.
(13) Idem.

Vide correctionem Elencho II. n. XXI.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV.*

Cap. unic. *Cum illusio.* (1) Renunciatio dignitatis, vel beneficii facta per procuratorem ad hoc constitutum, tenet; licet prius procurator fuerit revocatus, ipso tamen, et Superiore, cui fiebat cessio, ignorante; nisi per malitiam ipsorum, vel aliorum revocatio ipsis fuerit occultata.

DE SUPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORUM.

TITULUS X. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Statuimus.* (2) Si Dioecesanus requisitus benedicere nolit Cisterciensem Abbatem, ipso monachos suos benedicere poterit.

In Constit. Bened. XIII. Commissi 6. *Maji* 1725. *Omnes Abbates regulares, etiam perpetui licet ratione solius administrationis, tenentur infra annum a die eorum electionis computandum suscipere, vel saltem ter petere solemnem benedictionem ab Episcopis, in quorum Dioecesibus sita sunt eorumdem monasteria, sub poena suspensionis ab officio per annum ipso facto. Semel autem benedicti non tenentur iterum benedici, vel petere benedictionem, licet ad gubernium alterius monasterii translati fuerint. Inter dicitur Episcopis sub poena interdicti per annum ab usu Pontificalium, eorumque Officialibus tam ante, quam post benedictionem receptio cujuscumque muneris, etiam comestibilium: ac insuper solemnis pompa, quae sumptus quantumvis modicos, etiam prandii secum ferat.*

In hac tamen Constit. non comprehenduntur Abbates habentes privilegium ex speciali concessione, non autem per viam communicationis, ut sine ac benedictione exercere possint actus abbatiales, vel illam recipere a suis Superioribus regularibus.

Cap. II. *Sicut.* (3) Regulares in suos usus convertere non possunt Ecclesias, in quibus jus obtineot patronatus; et si infra tempus Lateranensis Concilii in cap. *Nulla* 2. *de conces. praebend.* quando vacant non praesenteot Rectores ad eas, Superior ordinabit easdem.

Cap. III. *Licet.* (4) Supplet Superior inferioris negligentiam in beneficiis conferendis, si tempus Lateranensis Concilii lapsum sit; et collatio per inferiorem postea facta non valet, ut in cap. *Nulla* 2. *de conces. Praebend.*

Cap. IV. *Litteras.* (5) Si is, ad quem spectat beneficii collatio, lapso tempore Lateranen. Conc. contulerat, non valet collatio, nisi de misericordia toleretur.

Cap. V. *Dilecto.* (6) Is, ad quem primo loco spectabat collatio beneficii, lapso tempore Lateraneo. Conc. conferre non poterit.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. VIII. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (7) Jurisdictio Suffraganei excommunicati ad Metropolitanum non devolvitur.

Cap. II. *Grandi.* (8) Si ille, qui praeest, est negligens, et remissus, debet Superior illi dare idoneum coadjutorem.

Cap. III. *Si Episcopus.* (9) Episcopo a Paganis, vel a Schismaticis capto, non Archiepiscopus, sed Capitulum administrat: nisi Papa quam cito hoc fieri poterit, super hoc per Capitulum consulendus aliter ordinaret.

Ex decreto Cong. Conc. 7. *Augusti* 1683. *relat. a Bened. XIV. lib. XIII. de Synod. Dioec. cap.* 16. *n.* 11. *Capitulum non administrat, quando Episcopus, licet captus, potest per litteras Dioecesis regimini providere, cum tunc ipsius jurisdictio non remaneat suspensa.*

(1) Clem. V. in Conc. Vien. an. 1312. in Gall.

(2) Alex. III. Cisterciens.

(3) Innoc. III.

(4) Idem Flyen. et Cistren. Episc. et Archid. Nivern.

(5) Idem Magistr. P. de Castr. nov. et R. Monach. Fontis frigid. Apostol. Sed. Legat.

(6) Idem Epist. Zamoren. et Ab. Demorerda Dioc. Zamoren.

(7) Innoc. IV.

(8) Idem Baronib. et Comitib. Regni Portogal.

(9) Bonif. VIII.

Cap. IV. *Ecclesiae.* (1) Ecclesia cathedrali vacante, solus Papa Visitatorem deputat, nisi Archiepiscopus propter negligentiam, vel dolosam Capituli administrationem cum causae cognitione deputaret.

Visitator Ecclesiae vacantis ab inferiore a Papa deputatus temporalia, et spiritualia administrat, excepta beneficiorum collatione ad Episcopum pertinente.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eadem Titulo, et ibi tit. V.*

Cap. unic. *Quia.* (2) Si Praelati regulares non conferunt intra sex menses Prioratus, Administrationes, et Ecclesias vacantes, quae non sunt de mensa, sed solent speciales, licet obedientiarios, Rectores habere, Dioecesani auctoritate sua, vel Apostolica, si sint exempta, conferunt illa personis, quibus per Praelatos fuerant conferenda. Nec permittunt illa applicari mensis Praelatorum, vel pensionibus gravari. Declarantur etiam Decretales de offic. Ordin. *Praesenti*, et de Praeben. *Cum singula* in talibus Prioratibus, et Ecclesiis locum habere.

Quoad collationem concordat Trid. sess. 14. *cap.* 10. *de reform. et sess.* 25. *c.* 21. *de Regul.*

DE TEMPORIBUS ORDINATIONUM, ET QUALITATE ORDINANDORUM.

TITULUS XI. *Continens XVII. Capitula.*

Cap. I. *Subdiaconos.* (3) Diebus Dominicis, vel Sabbato Pentecostes Sacri Ordines ab alio, quam a Papa conferri non debent.

Cap. II. *Sane.* (4) Non valet consuetudo, quod extra statuta tempora Sacri Ordines conferantur.

Et sic ordinati non sunt permittendi in susceptis ministrare, ut in textu.

Cap. III. *De eo.* (5) Minores Ordines conferri possunt diebus festis; Sacri vero conferri debent in quatuor temporibus, vel Sabbato Sancto, vel Sabbato de Passione.

Concordat Trid. sess. 23. *cap.* 8. *de refor. et vide correctionem Elencho II. n. XXII.*

Cap. IV. *Ex tenore.* (6) Criminosus occultus moneri potest, ne promoveatur ad Ordines, sed prohiberi non debet.

Vide correctionem Elencho I. num. IX. et Elencho II. num. XXIII.

Cap. V. *Ad aures.* (7) Religiosus contra prohibitionem Praelati sui ordinari non debet.

Quoad Episcopos recusantes aliquem ordinare vide Elencho VI. n. XLIX.

Cap. VI. *Si Archiepiscopus.* (8) Metropolitanus ab omnibus Suffraganeis consecratur: Suffraganeus vero a tribus, Metropolitano jubente.

Suffraganei inviti compelli possunt accedere ad Metropolitanam Ecclesiam pro consecratione Metropolitani, non obstante decreto Trident. sess. 24. *cap.* 2. *de reform. quo cavetur tantum, ne compelli possint ad eum accedere praetextu cujuslibet consuetudinis.*

Cap. VII. *Nec Episcopi.* (9) Dicit idem quod in praecedenti.

His duabus Decretalibus non obstat cap. Bonae 23. *de Elect. in qua constat Archiepiscopum Moguntinum consecratum fuisse a solo Cardinali Praenestino Episcopo, et Legato Sed. Apostol. quia id fecit ex mandato speciali Papae propter dissensionem eligentium.*

Ceterum hodie cum dispositiones Cathedralium, et superiorum Ecclesiarum pertineant pleno jure ad Sedem Apostol. ut in Pontific. Roman. tit. de consecrat. Episcop. par. 1. *tit.* 22. *consecrationes fiunt ex speciali commissione Papae.*

Cap. VIII. *Cum quidam.* (10) Ordinatus extra tempora, suspenditur, donec dispensetur cum eo, et Ordinans punitur.

(1) Idem.
(2) Clem. V. in Conc. Vien.
(3) Alex. III. Batom. Epist.
(4) Idem Episc. Nerforden.
(5) Idem eidem.
(6) Idem Henrico Albanen. Episc.
(7) Luc. 3. Archiep. Turonen.
(8) Anicet.
(9) Ex Conc. Arelaten. 11. Cap. 5. can. 5.
(10) Urban. III. Archiep. Pisan.

Vide correctionem Elencho I. n. X.

Cap. IX. *Cum secundum.* (1) Graeci a Latinis ordinari non debent, nec e contra, si in ritu ordinandi sunt diversi.

Vide Additiones meas lib. 1. *tit.* 15. *post n.* 4.

Cap. X. *Ex parte.* (2) Si Monachus unius Ordinis in secundo Ordine, ad quem transivit, recipit Sacerdotium: ad primum Ordinem rediens, in eo libere ministrabit.

Cap. XI. *Quod Translationem.* (3) Si Graecus Episcopo latino subjectus ordinatur, sine latini licentia a Graeco, interdicitur sibi executio; si vero de licentia, tunc toleratur.

Vide notata cap. Cum secundum 9. *supra.*

Cap. XII. *Cum in distribuendis.* (4) Ordinatus a Papa, sine licentia Papae ad superiores Ordines non promovetur.

Perperam ex hoc Innoc. III. textu Gloss. et omnes Canonistae inferunt hanc assertionem, quae licet ceteroquin vera, non tamen in eo fundatur, cum hic agatur de Subdiacono, qui non praecise indigebat indulto, ut promoveri posset ad superiores Ordines ab alio quam a Papa, quia ab hoc ordinatus esset honoris tantum causa, de qua Can. In parochia 131. caus. 16. q. 1; *sed quia in ordinatione adscriptus fuerat servitio Ecclesiae Romanae, ut colligitur ex ipsismet verbis textus* ut quia Ecclesiae Romanae Subdiaconus erat, *a qua sine ejusdem Papae licentia egredi non poterat juxta disposita a D. Greg. Magno* Epist. 38. lib. 5. tom. 2. Indict. 13. *et a S. Greg.* VII. can. 15. relato in ejus Dictato; *verum fundatur in responsione ejusdem Innoc. ad Philippum Lampugnano, qui saeculo XII. erat Archiep. Mediolanen.* Epist. 22. libr. 1. tom. 1. edit. Balutii, *ex cujus integro contextu constat eidem Philippo indulsisse, ut ad alios Ordines promovere posset ordinatos honoris tantum causa a Romano Pontefice. Hanc ordinationem honoris tantum causa pluries peractam vidimus hac nostra aetate a Benedicto XIII. qui statim post Ordinum collationem dispensabat cum a se ordinatis, ut a propriis Episcopis promoveri possent absque alio indulto.*

Cap. XIII. *Litteras.* (5) Duo sacri Ordines non possunt conferri eidem uno die, vel duobus, continuato jejunio.

Cap. XIV. *Vel non est.* (6) Ordinans puerum tredecim annorum in Diaconum, suspenditur a collatione Ordinum, et ordinatus ab ipsius executione usque ad aetatem legitimam.

Suspensio ordinati ex Const. Pii II. Cum ex Sacrorum, *incurritur ipso jure, et durat quamdiu absolutionem obtinuerit; non tamen procedit in promotis ad minores Ordines. Circa hujusmodi ordinationem, et onera Ordini adnexa respectu sic ordinati, vide Instructionem Benedicti XIV. super dubiis ad ritus Ecclesiae nationis Cophtorum in ejus Bullario tom.* 1. 4. *Maji* 1745. *a* §. 20. *ad* 32.

Cap. XV. *Dilectus.* (7) Episcopus conferens eidem una die plures sacros Ordines, etiamsi de mandato Metropolitani hoc fecerit, ab ordinandi potestate suspenditur.

Cap. XVI. *Consultationi.* (8) Ordinatus ad Sacros extra tempora statuta, Ordinem recipit, et post poenitentiam cum eo dispensat Episcopus.

Cap. XVII. *Quaesitum.* (9) Occultus criminosus, praeter homicidam, post poenitentiam in susceptis ministrat, et ad Superiores ascendit: ante poenitentiam monetur, ut etiam in susceptis non ministret.

Vide correctionem Elencho II. n. XXIV.

(1) Caelest. III. Hydrunt. Archiep.

(2) Innoc. III. Ab. et Conven. Carileci Bizuntin. Diac.

(3) Idem C. Presbyt. Card. Apost. Sed. Leg.

(4) Idem Mutinen. Episc.

(5) Idem eidem et Magist. Uber. Subdiac. Canonic. Modocien.

(6) Honor. III. Episc. et Archid. Legion.

(7) Innoc. III. Laonien. Findbaren Episc. et Ab. de Magio Limiricen. Diac.

(8) Greg. IX. Archiep. Baren.

(9) Idem.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. IX. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Saepe.* (1) Episcopus Italiae Ultramontanum non ordinet, nisi de speciali licentia Papae, vel per patentes litteras Episcopi sui, continentes justam causam, quare nolit, vel non possit illum ordinare: si secus factum fuerit, Ordinans punietur poena condigna, et ordinatus manebit suspensus: ita quod etiam a Poenitentiariis Papae sine ipsius speciali licentia absolvi non poterit.

Hodie ex Constit. Bened. XIV. Pastor bonus 13. *Aprilis* 1744. §. 6. *Major Poenitentiarius habet facultatem absolvendi ab hac suspensione absque speciali licentia Papae.*

Ex Constit. Urbani VIII. Secretis 11. *Decem.* 1624. *interdicitur Episcopis Italiae promovere ad quoscumque Ordines, atque etiam ad Clericalem Tonsuram Ultramontanos, nisi dimissoriae ipsorum Ordinariorum recognitae, et subscriptae fuerint a Nunciis Apostolicis, seu Collectoribus earum Regionum, ac itidem recognita et approbatae ab Urbis Vicario, sub poena in Ordinantes suspensionis per annum a Pontificalibus, et perpetuae suspensionis in Promotos ipso facto incurrendae.*

Cap. II. *Eos qui.* (2) Qui scienter ordinaverint Clericum alienum, per annum a collatione Ordinum sunt suspensi: et postquam suspensio fuerit manifesta, poterunt subditi sine ipsorum licentia a vicinis Episcopis ordinari.

Vide ampliationem Elencho III. n. IV.

Cap. III. *Cum nullus.* (3) Episcopus originis, domicilii, vel ecclesiastici beneficii commendatitiis ad Ordines dare potest: inferiores Praelati non, nisi ex privilegio, nec officiales Episcoporum; sed ii, qui habent administrationem spiritualium, illas bene concedunt.

Vide Elencho VI. n. XXVIII. et correctionem Elencho II. n. XXV.

(1) Clem. IV.
(2) Greg. X. in Gener. Conc. Lugdun.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.

Possunt Episcopi ordinare Priores prioratuum non exemptorum, et ipsorum socios, quamdiu morantur in illis: licet inde non fuerint oriundi.

Cap. IV. *Nullus.* (4) Episcopus, seu alius inferior, primam Tonsuram infanti non confert, nisi Religionem intret: nec homini illiterato, nec homini alterius Dioecesis, absque sui Praelati licentia; nec etiam conjugato, nisi Religionem intret, aut ad sacros Ordines promoveatur legitimo: alias contrafaciens incurrit suspensionem per unum annum a collatione clericalis Tonsurae dumtaxat.

Vide ampliationem Elencho III. n. VI.

DE SCRUTINIO IN ORDINIBUS FACIENDO.

TITULUS XII.

Cap. unic. *Ex parte.* (5) Episcopus interrogatus in scrutinio Episcopi ordinandi, potest respondere illum dignum, si non novit illum indignum.

DE ORDINATIS AB EPISCOPO, QUI RENUNCIAVIT EPISCOPATUI.

TITULUS XIII. *Continens II. Cap.*

Cap. I. *Requisivit.* (6) Episcopus qui renunciavit loco tantum, invitatus conferre potest Ordines, sicut prius. Si vero et dignitati, cum ordinato per eum ad minores, vel ignoranter ad Sacros dispensat Episcopus suus: cum ordinato vero scienter ad Sacros non dispensat.

Cap. II. *Cum Clericis.* (7) Cum Clericis, qui ab excommunicato Episcopo ignoranter Ordines receperunt, per suos poterit Episcopos dispensari.

Intellige, si ignorantia fuerit crassa, vel supina. Si vero scientes mala fide id fecerint, dispensandi sunt a Papa. At si totaliter ignoraverint, non erunt proprie su-

(5) Innoc. III.
(6) Alex. III. Colonien. Archiep.
(7) Greg. IX.

spensi, neque irregulares, sed improprie, qualenus ante dispensationem peccant ministrando in susceptis post hobitam notitiam. Thesaur. de Poenis Verb. Ordo Cap. 24.

DE AETATE, QUALITATE, ET ORDINE PRAEFICIENDORUM.

TITULUS XIV. *continens XV. Capitula.*

Cap. I. *Ut Abbates.* (1) Agit de illis, qui ad Ordines sacros suae dignitati, et gradui congruentes necessario promovendi sunt sub poena amissionis Praelaturae, dignitatis, et praebendae. *Concordat Conc. Trid. sess.* 22. *c.* 4. *sess.* 24. *cap.* 12. *de reform.*

Cap. II. *Ex ratione.* (2) Ecclesia dispensative minori concessa, non per Laicos sed per Clericos regi debet, donec ille perveniat ad aetatem.

Cap. III. *Indecorum.* (3) Regimen Ecclesiae minori XIV. annis committi non debet.

Vide correctionem Elencho II. n. XXVI.

Cap. IV. *Eam te.* (4) Ad regimen Ecclesiarum non debet institui indignus scientia, moribus, vel aetate: et qui habet duas Ecclesias, alteram dimittere cogitur, nisi causa subsit.

Vide notata Elencho VI. anum LXXIV. usque ad LXXIX.

Cap. V. *Praeterea.* (5) Is, qui nondum est in sacris, si alias est idoneus, ad regimen parochialis Ecclesiae dispensative potest assumi.

Vide correctionem Elencho I. n. XI.

Cap. VI. *Quaeris.* (6) Propter necessitatem, et utilitatem Ecclesiae compelluntur Clerici ipsius recipere Ordines suis beneficiis non annexos.

Cap. VII. *Ad aures.* (7) Eventus mortalitatis infirmi non impedit promoveri ejus medicum peritum, solicitum, et traditiones artis observantem.

Nec obstat. Cap. Tua nos 19. de homic. *in quo dispensatur cum monacho, ut ministrare posset in susceptis Ordinibus, qui secundum regulas artis chirurgicae secaverat tumorem cujusdam mulieris, quae post paucos dies mortua est, quia hic dedit operam rei illicitae, cum ars chirurgiae monachis prohibita sit* cap. Magnopere, et cap. Super 10. Ne Clerici, vel Monachi.

Cap. VIII. *Cum bonae.* (8) Qui steterit per annum in suspensione, privatur beneficio, quod prius habebat, et quod interim acquisivit.

Cap. IX. *A multis.* (9) Subdiaconus in Episcopum eligi potest.

Hic declaratur Ordinem Subdiaconatus computari inter sacros, et illum recepturum debere promittere se servaturum continentiam ad similitudinem Diaconi, et Presbyteri. Vide notata Elencho VI. n. XXXIX.

Cap. X. *Tuam.* (10) Irregularis, et in minoribus potest dispensative in Abbatem institui.

Cap. XI. *Cum contingat.* (11) Abbas, si est Presbyter, et est benedictus, conferre potest Ordinem clericalem.

Cum Textus dicat hunc Ordinem clericalem conferri per primam Tonsuram, ortae sunt controversiae, an haec sit vere Ordo, quas vide in Fagnan. hoc eod. cap. per tot.

Cap. XII. *Intelleximus.* (12) Si Canonicus regularis factus monachus justa de causa ad canoniam reversus, ibi postea praeficiatur, licite tenere poterit Praelaturam.

(1) ex Conc. Pictavien.
(2) Alex. III. Cantuarien. Archiep.
(3) Idem eidem, et ejus suffragan.
(4) Idem Tornac. Episc.
(5) Idem Brixien. Episc.
(6) Idem ut aliqui volunt.
(7) Clem. III. R. Colon. Canonic.
(8) Caeles. III.
(9) Innoc. III. Mutinen. Episc.
(10) Idem Presbyt. Card. Tit. S. Crucis.
(11) Idem Rotomag. Archiep.
(12) Idem Ab. S. Martini Lauduneu. Praemonstr. Ord.

Cap. XIII. *Accepimus.* (1) Ordinatus ad Sacros sine titulo, ab Ordinatore juste petit beneficium.

Vide correctionem Elencha II. n. XXVII.

Cap. XIV. *Cum sit.* (2) Minus idoneus in Sacerdotem promoveri, vel ad regimen animarum assumi non debet.

Cap. XV. *Quamvis.* (3) Defectus scientiae dejicit jam promotum.

IN SEXTO. *Lib. I. sub eodem Titula, et ibi tit.* 10.

Cap. unic. *Permittimus.* (4) Episcopus dispensat cum majore XX. annis in dignitatibus, et personatibus non curatis, si aliud non obstet.

Vide correctionem Elencho II. *num. XXVIII.*

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titula, et ibi tit. VI. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Cum Ecclesiae.* (5) Dioecesani servare debent, et a suis subditis servari facere jura loquentia de qualitate personarum praeficiendarum Ecclesiis.

Concordat Trid. sess. 24. *c.* 12. *de reform.*

Cap. II. *Ut ii.* (6) In Capitulo cathedralis Ecclesiae, vel collegiatae vocem non habet, qui non est Subdiaconus. Habens beneficium, cui annexus est Ordo, post annum, nisi prius, impedimento cessante, promoveatur ad illum, in Capitulo vocem non habet, donec fuerit ordinatus, et interim perdit distributionem dimidiam.

Huic Clement. deragatum est a Martino V. In Conc. Constan. sess. 43. tit. de dispens. *statuente esse ipso jure privatos, si infra dictum terminum non promoventur ad Ordines beneficiis annexos. Sed hadie attendendum est decretum Trid.* sess. 22. cap. 4. *statuens pracedendum esse justa hanc Clementinam, quam innovat, ut Elencho IV. n. IV. Quae tamen Martini Const. servanda est in illis beneficiis, quae habent Ordines annexos, et non sunt in cathedrali, vel collegiata Ecclesia, nec comprehenduntur in* Cap. Statutum de Elect. in 6.

Cap. III. *Generalem.* (7) In XVIII. anno ad Subdiaconatum; in XX. ad Diaconatum; in XXV. ad Presbyteratum potest quis libere promoveri.

Vide correctionem Elencha II. n. XXIX.

DE SACRA UNCTIONE.

TITULUS XV.

Cap. unic. *Cum venisset.* (8) Ecclesia Graecorum in ordinationibus, et consecrationibus servare debet unctiones, quas servat Ecclesia Romana. Episcopus autem cum consecratur, inungitur chrismate in capite, et manibus; quod si fuerit praetermissum, per tres Episcopos est supplendum.

Tractat de unctione Regum, et de differentiis in unctione inter Reges, et Pontifices.

Tractat de Christianorum omnium unctione: de unctione Chrismatis post baptismum, quae dicitur Confirmatio, et de consecratione Altaris.

Hujus minister ordinarius est solus Episcapus ex Trid. sess. 7. de confir. can. 3. *delegari tamen potest facultas id administrandi simplici Sacerdoti auctoritate Apostolica, ubi concurrat necessitas, et difficultas habendi Episcopum, chrismate tamen ab Episcopo consecrata ex Const. Benedicti XIV.* Eo quamvis 4. *Maji* 1745. *Vide Additianes meas* hoc eod. tit. post n. 4.

DE SACRAMENTIS NON ITERANDIS.

TITULUS XVI. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Pastaralis.* (9) In ordinato in Subdiaconum sine manuum impositione, et

(1) Idem Stephano Archiep. Bracharen.
(2) Idem in Conc. gen. Later.
(3) Honor. III. Archiep. Mediolanen.
(4) Bonif. VIII.
(5) Clem. V. in Conc. Vien.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Innoc. III. Archiep. Trinonitano.
(9) Innoc. III. Helien. Episc.

confirmato non chrismatis, sed olei unctione, non fiet iteratio, sed supplebitur praetermissum.

Cap. II. *A nobis.* (1) Prohibet sepultos a schismaticis exhumari: vestimenta, cum quibus celebrarunt, iterum benedici: et altaria, in quibus celebrarunt iterum consecrari.

Cap. III. *Presbyter.* (2) Si in ordinatione Presbyteri, vel Diaconi manus impositio fuerit praetermissa, statutis temporibus supplebitur.

DE FILIIS PRESBYTERORUM ORDINANDIS, VEL NON.

TITULUS XVII. *Continens XVIII. Capitula.*

Cap. I. *Ut filii.* (3) Illegitimus non ordinatur, nisi ut Religiosus fiat: nec tunc praeficitur, idest ad Praelaturam non habilitatur.

Ad Ordines quod spectat, concordat Constit. Sixti V. Sanctum. *Quoad Regulares vide in Auctore hoc eodem* tit. n. 5. *Pro Monialibus autem illegitimis, ut eligi possint Abbatissae etiam in Italia, in qua ex Const. Greg. XIII.* Exposcit *eligi tantum possunt ad triennium, recurrendum est pro dispensatione ad Sedem Apostolicam,* ut ex Fagnano in hoc eod. cap.

Cap. II. *Ad praesentiam.* (4) Illegitimus filius Sacerdotis, qui hoc tacito per rescriptum Apostolicum paternam Ecclesiam impetravit, removetur ab illa.

Concordat Trid. sess. 25. cap. 15. de reform. *et ex Constit. Clemen. VII.* Ad Canonum Conditorem 3. *Jun.* 1530. *removetur etiam filius illegitimus cujuscumque Clerici. Vide ampliationem Elencho III. n. VII.*

Cap. III. *Praesentium.* (5) Non potest filius Sacerdotis Ecclesiae paternae praeesse.

Nota ut supra.

Cap. IV. *Conquerente.* (6) *Idem dicit, et nota ut supra.*

Cap. V. *Veniens.* (7) Episcopus, qui scienter contulit filio Sacerdotia paternam Ecclesiam, exinde eum removere non potest.

Vide correctionem Elencho II. n. XXX.

Cap. VI. *Proposuit.* (8) *Gratiam continet, et hoc dicit,* ex quo filius Sacerdotis est ordinatus, non debet carere beneficio.

Cap. VII. *Ex trasmissa.* (9) Filius praeesse potest Ecclesiae, cui Pater praefuit mediate.

Huic derogatum est ab Alex. VII. cit. Constit. Ad Canonum *id diserte vetante.*

Cap. VIII. *Constitutus.* (10) Filius praeesse potest Ecclesiae, in qua Pater sine titulo ministravit.

Secùs est ex Constit. Clementis VII. ut infrà Cap. XI.

Cap. IX. *Ex tua.* (11) Si is, cui concessum est a Papa, ut possit dispensare cum filiis Sacerdotum circa Ecclesias paternas immediate tenendas, cum aliquo dispensat; ille per litteras justitiae postea contra eum impetratas removeri non poterit.

Cap. X. *Quoniam.* (12) Si manifestum est, quod filius in Ecclesia immediate successit patri, sine aliqua testium receptione ab illa removebitur.

Cap. XI. *Ad extirpandas.* (13) Filius etiam legitimus removetur ab Ecclesia, in qua immediate successit patri Vicario, vel Rectori.

Haec decretalis permittens ex contrario sensu filios Clericorum, et praesertim Sacerdotum, sive legitimos, sive illegiti-

(1) Honor. III. Capit. Brehem.
(2) Greg. IX. Archiep. Lundunen.
(3) ex Conc. Pictav.
(4) Alex. III. Lincon. Electo.
(5) Idem.
(6) Idem Wigoren. Episc.
(7) Idem Lugdun. Episc.
(8) Idem Oxon. Episc.
(9) Idem Richardo Archiep. Cantuar. Apost. Sed. Legat. et R. Wigor. Episc.
(10) Idem Wigoren. Episc.
(11) Idem Eboracen. Archiep.
(12) Idem Cantuar. Archiep. et ejus suffrag.
(13) Idem eidem.

mos, media intercedente persona habere posse Ecclesias paternos, expresse abrogato est a Clement. VII. cit. Constit. Ad Canonum. *Imo ex* Trident. sess. 25. c. 15. *Illegitimi neque habere possunt pensiones super fructibus beneficiorum, quae patres eorum obtinent, vel obtinuerunt.*

Vide correctionem Elencho II. n. XXXI.

Cap. XII. *Ad haec.* (1) Filius Episcopi legitime natus promoveri potest ad Ordines; et paterna Ecclesia beneficiari.

Vide correctionem Elencho II. n. XXXII.

Cap. XIII. *Michael.* (2) Non potest filius esse Vicarius illius Ecclesiae, in qua Pater proximus fuit Rector.

Cap. XIV. *Litteras.* (3) Illegitime genitus, etiam de uxore, sine dispensatione ad Ordines, vel beneficia promoveri non potest.

Pro illegitime genito hic intelligitur filius natus ex legitima uxore, postquam pater factus est Sacerdos, et mater Religionem professa est: iniquo casu filius dicitur illegitimus quoad Ordines, et beneficia ecclesiastica, licet sit legitimus quoad haereditatem, aliaque temporalia.

Cap. XV. *Cum decorem.* (4) Illegitimus in Ecclesia paterna praebendari non debet.

Cap. XVI. *Ad abolendam.* (5) Si illegitimus, maxime filius spurius, instituitur in Ecclesia, in qua institutus est pater, institutio non valet, et instituens a suis beneficiis suspendatur.

Cap. XVII. *Dilectus.* (6) Alius, quam Papa non dispensat, ut filius in Ecclesia paterna immediate succedat.

Nec obstat cap. Veniens 3. hoc eod. tit. *ubi statuitur filium Sacerdotis institutum in Ecclesia, in qua ejus pater proxime ministravit, non esse removendum, quia id factum fuit ex dispensatione Pontificia.* Gonzalez.

Cap. XVIII. *Nimis.* (7) Illegitimus absque dispensatione Papae ad dignitatem, vel personatum, vel beneficium curatum promoveri non potest.

Nec obstat Cap. Cum de tua 2. de corp. vit. *in quo Archiepiscopus Contuariensis dispensavit cum illegitimo, ut eligeretur in Episcopum, quia id fecit de mandato speciali Papae, ut in textu. Nec cap.* Cum olim 6. *de Cleric. conjug. ubi filius Presbyteri electus, et confirmatus fuit Episcopus Angleriensis, nam natus erat ex Sacerdote graeco, cui etiam post Sacerdotium licebat uxorem retinere cap.* Quaesitum 7. *de poenit. et remis.*

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Is, qui.* (8) Cum illegitime natis dispensant Episcopi in minoribus Ordinibus, et beneficio sine cura; dummodo sit tale, in quo alias dispensare possint: in aliis dispensatio Papae requiritur.

Vide adnotata supra in cap. 1. hoc eod. tit.

Si dispensatum fuerit cum aliquo, quod non obstante illo defectu, possit ad curatum beneficium promoveri, praetextu illius dispensationis non poterit duo beneficia insimul obtinere.

Cap. II. *Si is.* (9) Si ille, cum quo super defectu originis in curato beneficio fuerit dispensatum, eo tacito, super pluralitate dispensationem obtineat, non valet dispensatio.

DE SERVIS NON ORDINANDIS ET EORUM MANUMISSIONE.

TITULUS XVIII. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Instruendi.* (10) Servus ante plenam manumissionem ordinari non debet.

Ex constit. S. Pii V. Dignum 5. *Id. Septem.* 1566. *mancipia quaecumque sub jugo servitutis quomodolibet alligata chri-*

(1) Clem. III. Cassel. Archiep.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Innoc. III.
(5) Idem in Conc. gen. cap. 31.

(6) Honor. III. Decan. Morinen.
(7) Greg. IX. Turonen. Archiep.
(8) Bonif. VIII.
(9) Idem.
(10) Ex Conc. Toletan.

stianam Religionem prius amplexa, confugientia ad Senatum Camera Urbis, ejusque Conservatores, libertatemque acclamantia, libertatem consequuntur, et Romani cives, liberique homines in omnibus efficiuntur. Idem prius statuerat Paulus III.

Cap. II. *De servorum.* (1) Servus sine licentia domini ordinatus, deponitur, et domino restituitur.

Cap. III. *De familiis.* (2) Servus ab Ecclesia manumissus, ordinari potest: et quod acquirit, post suum obitum erit Ecclesiae manumittentis: quam si accusat, vel contra eam testificatur, libertate, et ordine privetur.

Cap. IV. *Nullus.* (3) Dominus in servo, quem manumittit, potest spirituales operas retinere.

Cap. V. *Consuluit.* (4) Spurii, vel servi ordinari non debent.

Cap. VI. *Eo libentius.* (5) Manumissus ab Ecclesia, ut fiat Clericus, et ei perpetuo serviat in Divinis, ad aliam se transferre non potest. Secus si absolute fuerit manumissus.

Cap. VII. *Miramur.* (6) Jus competens servo facto Diacono, competit et Subdiac.

Cap. VIII. *Dilectus.* (7) Natus ex patre servo, et libera matre licite ordinatur.

DE OBLIGATIS AD RATIOCINIA ORDINANDIS, VEL NON.

TITULUS XIX.

Cap. unic. *Magnus.* (8) Obligatus ratiociniis, deposito onere, et reddita ratione, ordinari potest, prius vero non.

DE CORPORE VITIATIS OBDINANDIS, VEL NON.

TITULUS XX. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *De Presbytero.* (9) Presbyter, qui in duello digiti partem amisit, ex Dispensatione sui Episcopi potest in suo Ordine ministrare.

Ista dispensatio dari potest ab Episcopo, non obstante infamia juris, quam duellantes incurrunt eo ipso ex Constit. Clemen. VIII. Illius vices, *quia in ea reservatur tantum Papae absolutio ab excommunicatione ob duellum incursa; et in Const. Pii IV.* Ea, quae, *reservatur eidem Pontifici sola dispensatio super. poena privationis beneficiorum, et dignitatum, et inhabilitationis ad illa. Ita* Thesaur. de poenis Verb. Duellum c. 1. n. 3. in fin.

Cap. II. *Cum de tua.* (10) Habens in oculo maculam, quae non inducit magnam deformitatem, etiam ad Episcopatum poterit promoveri.

Cap. III. *Ex parte.* (11) Sectus in cunabulis licite promovetur.

Cap. IV. *Significavit.* (12) Sacerdos, qui sine causa virilia sibi fecit abscindi, credens indemereri, de dispensatione Episcopi suum officium, praeter Altaris ministerium, poterit exercere.

Cap. V. *Ex parte.* (13) Sacerdos, qui ex justa causa fecit sibi virilia abscindi, potest, ut prius, sacerdotale officium exercere.

Cap. VI. *Exposuisti.* (14) Mutilatus manu, si promotus fuerit in Abbatem, ab Abbatia deponitur, eum irregularitatem contraxerit propter reticentiam hujus defectus in sua promotione, ad sacros Ordines.

(1) Ex capitul. Carol. Magn. lib. 1. cap. 82. vel 88.
(2) Ex Conc. Toletan. IV. cap. 74.
(3) Ex Conc. apud Altheum.
(4) Alex. III. Archiep. Tolet.
(5) Innoc. III. Vacien. Episc.
(6) Idem fortasse.
(7) Greg. IX. Archiep. Neapolit.
(8) Ex Conc. Carthag. cap. 8.
(9) Alex. III. Saternit. Archiep.
(10) Idem Cicestren. Electo.
(11) Clem. III. Varinonen. Episc.
(12) Idem Archiep. Raven.
(13) Innoc. III. Parisien. Episc.
(14) Idem Militen. vel Milicen. vel Milten. Melden. Episc.

Cap. VI. *Thomas.* (1) Carens ungula pollicis, dummodo sit fortis in pollice, licite ad Sacerdotium promovetur.

DE BIGAMIS NON ORDINANDIS.

TITULUS XXI. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Ut bigami.* (2) Poenitentes, vel repudiatarum mariti ad Sacerdotium non ascendant.

Quoad bigamos concordat Trid. sess. 23. cap. 17. de reform.

Cap. II. *Super eo.* (3) Cum bigamo, qui ordinatus est ad Sacros, non dispensatur: et Ordinator privabitur potestate ordinandi, nisi cum eo fuerit dispensatum.

Cap. III. *De Bigamis.* (4) Bigamus uxore vivente, vel mortua, non ordinatur.

Cap. IV. *Nuper.* (5) Qui mortua uxore, promotus ad Sacros, cum secunda de facto contraxit, et cognovit; bigamiae poenam incurrit, licet non sit bigamus.

Cap. V. *Debitum.* (6) Qui contraxit cum virgine, licet prius ab alio fuerit desponsata, bigamus non censetur.

Cap. VI. *Quia.* (7) Qui plures habuit concubinas, ex eo bigamus non est.

Cap. VII. *A nobis.* (8) Subdiaconus, qui cum vidua contraxit, et eam cognovit, bigamiae poenam incurrit, licet bigamus non sit.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi Tit. XII.*

Cap. unic. *Altercationis.* (9) Bigamus nudatus est omni privilegio clericali, et adstrictus seculari foro: nec valet consuetudo in contrarium: et prohibetur ei sub anathemate, ne tonsuram deferat.

DE CLERICIS PEREGRINIS.

TITULUS XXII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Tua.* (10) Ultramarini, et valde remoti ordinationem suam probare debent per quinque Episcoporum sigilla.

Hodie attendenda sunt notata ad Cap. Romana 1. de tempor. ordin. in 6. supra.

Cap. II. *Inter.* (11) Clericus peregrinus, qui jurat se ordinatum, nisi aliter probet, in illo Ordine non suscipietur, nec ad superiores promovebitur.

Cap. III *Tuae fraternitatis.* (12) Peregrinus, de cujus ordinatione non constat, non permittitur celebrare in publico, sed in occulto sic.

Ex Trid. sess. 22. cap. Quanta de obser. et vitan. in celeb. miss. et sess. 23. cap. 16. de reform. *neque permittendus est celebrare in occulto sine commendatitiis sui Ordinarii.*

Cap. IV. *Te nobis.* (13) Inferiores Praelati sine Dioecesanorum consensu in Ecclesiis suis peregrinos non possunt instituere.

Hoc tamen remittitur arbitrio Episcopi, qui super hoc dispensare potest, ut in textu: ubi tamen non sunt concordata ab Apostol. Sede admissa aliter disponentia.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

TITULUS XXIII. *continens X. Capitula.*

Cap. I. Ut *Archidiaconus.* (14) Ponit quae spectant ad officium Archidiaconi.

Vide correctionem Elencho II. num. XXXIII.

Cap. II. *Officium.* (15) *Ponit quaedam, quae spectant ad officium Archidiaconi.*

Cap. III. *Ea, quae.* (16) Custodia vasorum Ecclesiae spectat ab Archidiaconum.

(1) Honor. III. Episc. Engolismen. vel Engrolismen. vel Engolisin.
(2) Ex Conc. Aurelianen. III.
(3) Luc. III. Archiep. Spalatren.
(4) Caelest. III.
(5) Innoc. III. Uratizlavien. Episc.
(6) Idem Ep. Meten.
(7) Idem Archiep. Lunden. Apost. Sed. Legat.
(8) Idem.
(9) Greg. X. in Conc. gen. Lugdun.
(10) Alex. III. Cenomanen. Episc.
(11) Innoc. III. Constantinop. Patriarch.
(12) Idem Patriarch. Hierosolymit.
(13) Honor. III. Ep. Regino.
(14) ex lib. 1. Rom. Ord. ut aliqui volunt.
(15) ex Conc. Toletano ut tribuitur.
(16) Gregor. Honorato Archid. Solonitan.

Cap. IV. *Cum satis.* (1) Archidiaconus sine mandato Episcopi non committit curam animarum, idest non habet institutionem autorizabilem.

Cap. V. *Archidiaconis.* (2) Archidiaconus de jure communi non potest excommunicare.

Cap. VI. *Mandamus.* (3) Archidiaconus semel in anno, (nisi necessitas exigat plus) visitat suam provinciam, idest Parochiam.

Vide moderationem Elenco II. num. XXXIV.

Cap. VII. *Ad haec.* (4) Dicit 1., quod sit officium Archidiaconi, et in quo per illud relevetur Episcopus 2. dicit Decanos rurales per Episcopum, et Archidiaconum eligendos, ed amovendos, si illorum vices communiter gerant.

Vide correctionem Elencho II. n. XXXV.

Cap. VIII. *Significasti.* (5) Archidiaconus non dat commendatitias ad Ordines.

Cap. IX. *Ut nostrum.* (6) Archidiaconus examinat, et praesentat ordinandos, et ponit Praelatos in sede.

Quoad examen vide notata Elencho II. n. XXXV.

Cap. X. *Dilecto.* (7) Archidiaconi in monasteriis jurisdictionem non habent, nisi quantum tribuit eis generalis, vel specialis consuetudo.

Vide moderationem Elencho II. num. XXXVI.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI.

TITULUS XXIV. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Ut Archipresbyter.* (8) Archipresbyter civitatis subest Archidiacono, et principaliter praeest Presbyteris, et Presbyteralibus officiis.

Cap. II. *Ministerium.* (9) Enumerat, quae sint ministeria Archipresbyteri.

Cap. III. *Officium.* (10) Declarat quod sit Officium Archipresbyteri Civitatensis.

Vide Elencho VI. n. VI.

Cap. IV. *Ut singulae.* (11) Archipresbyter ruralis Presbyterorum, et laicorum Plebaniae suae curam gerit: contra decretum tamen Episcopi nihil ordinare potest.

DE OFFICIO PRIMICERII.

TITULUS XXV.

Cap. unic. *Primicerius.* (12) Ponit ea, quae spectant a Officium Primicerii.

DE OFFICIO SACRISTAE.

TITULUS XXVI.

Cap. unic. *Ut sciat.* (13) Dicit quale sit officium Sacristae.

DE OFFICIO CUSTODIS.

TITULUS XXVII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Custos.* (14) Ponit, quae spectant ad officium Custodis.

Cap. II. *Custos.* (15) *Idem dicit.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi Tit. V.

Cap. unic. *Quia cunctos.* (16) In Religiosorum Mendicantium conventibus plures campanae esse non possunt sine speciali Papae licentia; plures autem campanulas in refectoriis, Capitulis, et alibi licite ipsi Religiosi mendicantes habere possunt.

(1) Alex. III. Elien. Archid.
(2) Idem Wigorinen. Episc.
(3) Idem Episc. Conventren. et Ab. Cistren.
(4) Innoc. III.
(5) Idem Travisino Episc.
(6) Idem Mediolanen. Archiep.
(7) Honor. III. Abb. Aremaren. Trecen. Dioeces. et Archid. et Decan. S. Stephani Trecen.
(8) Ex Conc. Tolet. forte circa an. 633. in Hispan.
(9) Leo IX. ut aliqui volunt.
(10) Idem.
(11) Joan. IX. ex Synod. Raven. habit. an. 904.
(12) ex lib. Rom. Ord.
(13) Ex Conc. Tolet. ut tribuitur.
(14) ex lib. Rom. Ord.
(15) ex Conc. Tolet. ut tribuitur.
(16) Joan. XXII.

Hodie ex contraria consuetudine his interdici nequit retentio, et usus plurium campanarum, ut etiam deducitur ex textu.

DE OFFICIO VICARII.

TITULUS XXVIII. *continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Ad audientiam.* (1) Vicarius si beneficium curatum postea sit adeptus, Vicaria privabitur.

Concordat Trid. sess. 7. cap. 4. et sess. 24. *cap.* 17. De reform.

Cap. II. *Providens.* (2) Plures Vicarias quis habere non potest.

Cap. III. *Ad haec.* (3) Perpetuus Vicarius per Episcopum institutus, per Rectorem removeri, vel portione sua fraudari non potest.

Cap. IV. *Clericos.* (4) Vicarius non potest substituere Vicarium.

Cap. V. *Sua nobis.* (5) Vicarius Papae in Urbe jurisdictionem habet, non extra Urbem.

Ex pluribus Constit. SS. Pontificum, et novissima Bened. XIV. Romanae 21. *Decemb.* 1745. *jurisdictionem habet etiam extra Urbem usque ad quadragesimum ab ea lapidem juxta modum in eadem Constit. praescriptum.*

Cap. VI. *Ex parte.* (6) Compellnntur Vicarii ordinarii Ecclesiis deservire per subtractionem proventuum, et Vicariarum.

Loquitur de Vicariis perpetuis, qui tenentur in suis Vicariis residere, et ex Decretis Cong. Conc. relatis hic a Fagnano n. 4. tenentur etiam ad residentiam Rectores beneficiorum, et Coadjutores perpetui, quibus annexum est onus coadjuvandi parochum eadem lege, qua ex Trid. sess. 25. *cap.* 1. *de reform. tenetur parochus.*

IN SEXTO *Lib. 1. sub eodem Titulo, et ibi tit. XIII. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (7) Successor Officialis excommunicati excommunicatus non est, nisi in crimine damnato communicet; illa autem quae exercet, illo excommunicato manente, non valent, si jurisdictione solum ab eo recepta hoc facit.

Cap. II. *Licet.* (8) Ex generali commissione non potest Officialis inquirere, corrigere, deponere, et punire subditorum excessus.

Cap. III. *Cum in generali.* (9) Ex generali commissione Officialis beneficia conferre non potest.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi Tit. VII.*

Cap. unic. *Quae de Ecclesiis.* (10) Jura loquentia de Ecclesiis curatis locum habent in Vicariis perpetuis Ecclesiarum paraecialium, quoad prohibitionem retentionis plurium similium, onus recipiendi Sacerdotium intra annum, et legitimam aetatem.

DE OFFICIO, ET POTESTATE JUDICIS DELEGATI.

TITULUS XXIX. *continens XLIII. Capitula.*

Cap. I. *Quia.* (11) Delegatus Papae potestatem habet non solum in Partes, sed etiam in alios, qui suam jurisdictionem impediunt.

Nec obstat Cap. Causam 1. *de Testibus cogen. ubi praecipitur Judici ordinario, ut compellat testes ad ferendum testimonium coram Delegatis, quia id evenit ob majorem timorem, qui in illis partibus, ubi causa agitabatur, habebatur de jurisdictione Ordinarii.*

Cap. II. *Sane.* (12) Cum diversae litterae sub eadem data, et forma contraria impetrantur, et praesentantur a diversis ad eosdem Judices, supersedetur utrisque, donec consulatur Papa.

Cap. III. *Si pro debilitate.* (13) Delegatus

(1) Alex. III. Episc. Norvicien. et G. Archid.
(2) Idem Elien. Episc.
(3) Idem Wintonen. Episc.
(4) Idem Norvicien. Episc.
(5) Innoc. Abb. S. Eugen. et Pleban. S. Petri.
(6) Honor. III. Episc. Wigorn.
(7) Innoc. IV.
(8) Bonif. VIII.
(9) Idem.
(10) Clem. V. in Conc. Vien.
(11) Alex. III. Lundon. Episc.
(12) Idem Bonon. Episc.
(13) Idem Epist. London.

Papae impeditus subdelegare potest causam, quae sine ipso commode terminari potest.

Cap. IV. *De causis.* (1) Si causa committitur intra certum diem decidenda, nisi Partes prorogant, per lapsum diei expirat jurisdictio.

Ubi certa poena per jus statuta non est, Delegatus imponit arbitrariam.

Nec obstat Cap. Cum inquisitionis 21. *de occusotion. ubi stotuitur posse Judicem moderare poenam a jure statutam juxto personae merito, et qualitatem excessus, nam ibi ogitur de judicio extroordinario, hic de ordinario, in quo juxto petitionem Portis procedendum est.*

Cap. V. *Proetereo.* (2) Per simplicem commissionem causae potest Delegatus citare, contumacem punire, et reliqua facere, quae spectant ad causam.

Cap. VI. *Quamvis.* (3) Si causa pluribus, etiam simpliciter est commissa, quilibet subdelegare potest.

Cap. VII. *Significosti.* (4) Delegatus Papae exequitur sententiam suam, quam exequi non potest, aut non vult is, cui eam commiserat exequendam.

Cap. VIII. *Si quondo.* (5) Si Ordinarius sciet eum non canonice institutum, quem Delegatus Papae mandat in possessionem induci, non resistet violenter, sed precibus instabit, ut differat, donec Papa consulatur.

Cap. IX. *In litteris.* (6) Post definitivam exequtioni mandatam, expirat Delegati jurisdictio.

Cap. X. *Consultationibus.* (7) Reo absente non per contumaciam, Delegatus datus etiam ad diem, non restituet actorem, licet possessionem, et dejectionem probare volentem.

Cap. XI. *Sane.* (8) Delegatus Papae in causa sibi commissa jurisdictionem habet super Ordinarium, et quemcumque illo majorem.

Cap. XII. *Ex parte.* (9) Si primus impetravit primam dignitatem in Ecclesia vacaturam, secundus impetravit certam dignitatem ipsius Ecclesiae, cum vacaret, et illa postmodum vacat, debetur primo, et non secundo.

Ulterius cum hic non improbetur successio immediata colloteralium, seu transversolium in beneficiis, quandoquidem hic nepos obtinuit beneficium vacans per resignotionem avunculi, vide Constit. S. Pii V. Quanta *in Auctore lib. I. tit. 9. n. 8.*

Vide correctionem Elencho. II. num. XXXVII.

Cap. XIII. *Ex parte.* (10) Ubi contraria voluntas Papae non apparet, Delegatus juris formam servare debet, et rationabiles exceptiones admittere.

Cap. XIV. *Quoniam.* (11) Delegatio facta dignitati non expresso nomine proprio, transit ad successorem.

Vide correctionem Elencho II. num. XXXVIII.

Cap. XV. *Super eo.* (12) Si quaestionem de jure praesentandi Papa delegat appellatione remota, et sub ea forma, ut Delegatus ad praesentationem ejus, ad quem viderit pertinere, ordinet Ecclesiam; per hoc non habet instituere, sed pronunciare: et is ad quem pertinet, instituet; et si juri suo detrabitur, licite appellat.

Cap. XVI. *Cousam.* (13) Si causa simpliciter est delegata duobus, sententia unius non tenet.

Cap. XVII. *Cousom.* (14) Delegatus, qui est dominus impetrantis, recusari potest.

(1) Idem Wilelmo.
(2) Idem Archiep. Senonen.
(3) Idem Wintonien. Episc.
(4) Idem Norvicen. Episc.
(5) Idem eidem.
(6) Idem Brixien. Episc.
(7) Idem Abb. S. Albani.
(8) Idem Carnoten. Episc.
(9) Idem Eboracen. Archiep. et Episc. Connestren.
(10) Idem Eboracen. Archiep.
(11) Idem Abb. et Convent. Major. Monast.
(12) Idem Cenomanen. Episc.
(13) Idem Arelaten. Archiep.
(14) Idem Ononien. et Wintonien. Episc. te Abb. Herford.

Cap. XVIII. *Cum te.* (1) A Subdelegato Delegati Papae, qui subdelegavit non io totnm, non ad Papam, sed ad ipsum Delegatnm appellari debet.

Cap. XIX. *Relatum.* (2) Morte Delegantis non expirat jurisdictio Delegati, coram quo lis erat contestata.

Nec obstat cap. Si soper gratia 9. *hoc eod. tit. in* 6. *ubi statuitur officium Judicum exequtorialium Sedis Apost. non finiri morte Pontificis, ibi enim agitur de exequtione gratiae non expirantis re integra per mortem concedentis sicut non expirat ipsa gratia; hic vero de rescriptis justitiae. Et vide correctionem Elencho I. n. XII.*

Cap. XX. *Gratum.* (3) Si Delegatus citavit aote mortem Delegantis, perpetuata est cjus jurisdictio, et appellationi renuuciat, qui coram Judice, a quo appellavit, litem proseqnitur.

Cap. XXI. *Prudentiam.* (4) Si causa committitur tribus Delegatis cum clausula *quod si non omnes etc.* priusquam appareat de impotentia tertii, doo procedere non possont: et si proceduot, nihil agunt.

Clausula. *Si non omnes poteritis*, sub impotentia iocludit voluotatem, quoad purificandam jurisdictionem Conjudicum. Idem in duobus datis cum claosula *quod si ambo.*

Si reus coram Delegato objicit excommunicationem actori, quam non probat intra tempus debitum, anditnr actor: si vero probat, Delegatus absolvet actorem, si excommunicatns est propter causam sibi commissam: si propter aliam, ad Excommunicatorem suum illum remittet: qui si non vult eum absolvere, Delegatus Papae eum absolvet; nisi sit de casibus Papae reservatis.

Absolutus a Delegato super causa, pro qua fuerat excommuuicatus, coram Excommunicatore parebit, seu respondebit super illa causa, nisi sit alteri delegata et si Excommonicator malitiose distulerit, Delegatos, qui absolvit, cognoscet.

Cap. XXII. *Cum causa.* (5) Si causa simpliciter dclegatur tribus, duo sine subdelegatione tertii procedere non possnnt: quod si fecerint, ab eis poterit appellari. Idem si sunt dati cum clausula *quod si omnes;* non enim valet processus duorum, tertio inconsulto.

Cap. XXIII. *Cum super.* (6) Si duo snnt Delegati cum claosula *quod si ambo etc.* uno recusato, alter solus procedere potest; ncc tenet processus, si cum recusato procedat.

Vide circa hoc Cap. Si a Judicibns *de Appellat. in Clement.*

Cap. XXIV. *Consuluit.* (7) Si jurisdictio Delegati expirat in termino percmptorio, qoem Partibns assignavit; post congruam boram peremptorii Judex non expectabit contumacem. Si non expirat, potest expectare in diem alteram, et iterum citare, si vult.

Cap. XXV. *Insinuante.* (8) Ex nova causa removetur Delegatus, etiam post litem contestatam, et alius subrogatur.

Cap. XXVI. *Quaerenti.* (9) Delegatns Papae sententiam suam exequi potest usque ad integrum annum.

Cap. XXVII. *Super.* (10) Delegatus Papae potest principium, medium, et finem causae conjunctim, et divisim subdelegare.

A Subdelegato cum jnrisdictiooe appellari potest: secus si sine jurisdictione, nisi modum excedat; tunc enim potest recusari, uisi datus sit de Partium consensu.

A Subdelegato non in totum appellator ad Sobdelegantem, non autem ad primnm Delegaotem: secus, si in totum.

(1) Idem (vel Luc. III.) Cantuar. Archiep.

(2) Luc. 3. eidem et ejus suffrag.

(3) Urban. III. Abbat. de Bello, Beco et Oselheston.

(4) Caelest. III. Rhotomagen Decan.

(5) Innoc. III. Regin. Archiep. et Episc. Cephalnden.

(6) Idem Convent. de Conchis.

(7) Idem Archiep. Tolelan.

(8) Idem Abb. de Bordeiin. el Prior S. Sepulchri.

(9) Idem Prior S. Fridiani vel Frigidiaoi.

(10) Idem Cantuarien. Archiep.

Auditor datus sine Partium cousensu recusari potest ut suspectus; non tamen sine causa.

Si unus ex duobus Delegatis Principis cum clausula *appellatione remota*, subdelegat alteri acceptanti, non potest acceptans subdelegare; nec appellatione remota procedere; quod tamen ante acceptationem poterat; et si ab isto fuerit appellandum, appellabitur ad Papam, etiamsi fuerit Subdelegatus non in totum.

Si delegatus Papae subdelegat non in totum, Pars a Subdelegato non poterit appellare, ex eo quod datus sit sine suo consensu: potest tamen recusari in ostendendo causam justam coram Delegato; et tunc Delegatus definiet; a quo etiamsi noluerit recusationem admittere, appellatur ad Papam.

Cap. XXVIII. *Pastoralis.* (1) Delegatus Papae, nisi malitiose se exoneret, Subdelegatum compellit ad suscipiendam subdelegationem: in coactione tamen deforet suae dignitati, et personae.

Delegatus Papae, sicut potest committere totam causam, ita potest citationem, et punire contemnentem.

Si Papa scienter commisit appellationem interpositam a suo Delegato dato cum clausula *Appellatione remota*; jurisdictio primi Delegati est interim suspensa quoad exequutionem.

Ordinarius ad mandatum Delegati exequitur sententiam, etiamsi sciat eam injustam.

Nec obstat Cap. Super eo 2. *de crimine falsi, ubi Pontifex ratum habet judicium Episcopi Wigornen. qui exequi noluit sententiam injustam ex falsis instrumentis latam a Delegato, non potest exequutor dare exceptionem per quam contenditur judicatum non esse, quia post rem judicatam potest quaeri, an judicatum sit. L.* post rem *ff. de re judic.*

Delegatus qui impeditur dic statuta procedere, Partem hoc procurantem puniet; et quantum ad diem illam causam committet, appellatione remota, in odium procurantis, nisi Partes negotium prorogent.

Cap. XXIX. *Ex litteris.* (2) Subdelegatus a Delegato Papae jurisdictionem non habente potest coercere impedientem.

Cap. XXX. *Licet.* (3) Jurisdictio Delegati, re integra, morte mandantis expirat.

Cap. XXXI. *Cum in jure.* (4) Non creditur quis Delegatus, nisi delegationem probet.

Nec obest Cap. Praeterea 2. *de dilation. ubi statuitur Judicem delegatum procedere debere in causa, nulla facta litterarum suae delegationis exhibitione; ibi enim quaestio erat, an nedum Ordinario ostendenda essent litterae, ut re vera ostensae fuerunt, sed etiam Parti, cui ostensum tantum fuit earum exemplar insertum in citatione, quod sufficit, non obstante Authentica* Qui semel, *quando Pars originales litteras non petit, ut ibi accidit.*

Nec Cap. Praeterea 5. *hoc eod. tit. ubi statuitur posse Delegatum citare Partes ad comparendum coram se, etiam non exhibitis litteris delegationis, hoc enim requiritur, quando Partes jubentur comparere personaliter ex cap. 1. de judic. in 6. non vero quando citantur, ut compareant per se, aut per procuratorem Gonzalez.*

Cap. XXXII. *Cum olim.* (5) Per procuratorem non habentem mandatum de re ad rem jurisdictio prorogari non potest.

Cap. XXXIII. *Cum olim.* (6) Qui acta causae relationis Judicum delegatorum sigilla violando aperuit, non auditur postmodum contra illa.

Cap. XXXIV. *Coram.* (7) Delegatus non tenetur admittere collegam sibi adjunctum per litteras subreptitias, nec ipsius Subdelegatum, *vel sic.*

Delegatus Subdelegatum collegae impediti non tenetur admittere, si in rescripto est clausula. *Quod si ambo etc.*

(1) Idem Episc. Helien.
(2) Idem Abb. S. Hilarii et Magist. G. Canon. Trevisin.
(3) Idem Episc. Pictav.
(4) Idem Episc. Bajocen.
(5) Idem Parisien. et Trecen. Episc. et Ab. S. Genovefae.
(6) Idem Senon. Arch.
(7) Idem Alberto Cappel. S. Mariae de Porto Ravennata. Bonon.

Cap. XXXV. *Cum R.* (1) Locus, ad quem reus secure accedere non potest, et Canonicus in causa alterius Canonici collegae delegatus, recusari poterit.

Cap. XXXVI. *Cum contingat.* (2) Si mandatur Judici delegato, ut illum absolvat, qui dicit se injuste excommunicatum, ante probationem illum absolvere debet. Si autem dicat excommunicationem nullam, probationem nullitatis ante pronunciationem admittet.

Cap. XXXVII. *Venerabili.* (3) Si Subdelegatus Delegati Papae jurisdictione uti caeperit, a Delegato removeri non potest; etsi fuerit contra mandatum, sive excesserit formam rescripti, processus est nullus.

In textu etiam disponitur de Coadjutore dando Episcopo suspecto de dilapidatione bonorum Ecclesiae, qui Coadjutor quando dandus sit, et qualiter permittendus tam Episcopis, quam Parochis vide Trid. sess. 21. cap. 6. sess. 25. c. 7. et Elencho VI. n. LXIX. quoad beneficiatos.

Cap. XXXVIII. *Significantibus.* (4) Si Delegatus pronunciaverit se jurisdictionem non habere, ipsam etiam de consensu Partium non reassumit.

Cap. XXXIX. *Suspicionis.* (5) Arbitri electi ad causam recusationis assignant Partibus terminum ad probandam causam suspicionis: et Judex recusatus compellit Arbitros ad causam finiendam.

Cap. XL. *P. et G.* (6) Delegata Jurisdictio ad personas non expressas in rescripto, etiam de ipsarum consensu prorogari non potest.

Cap. XLI. *Cum vigesimum.* (7) Major XX. annis potest a quocumque dari Delegatus. Idem in majori XVIII. dummodo interveniat consensus Partium; minori vero XVIII. non potest dari nisi a Principe.

Cap. XLII. *Uno.* (8) Potestas plurium delegatorum, vel Arbitrorum simpliciter datorum expirat per mortem unius.

Cap. XLIII. *Quoniam.* (9) Delegatus Papae subdelegare potest, licet datus sit ex Officio, vel de Partium consensu, vel cum clausula praelectionis, videlicet *quod si non omnes, tu cum alio exequeris etc.*

Is, cui committitur negotium, ut personaliter exequatur, potest si Partes consentiunt, alteri subdelegare; fallit cum Papa mandat inquisitionem fieri, vel provideri Ecclesiis de Praelatis, aut aliis ministris.

Is, cui committitur nudum ministerium exequendum, non potest vices suas alteri committere. Fallit in legato Sedis Apostolicae.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. XIV. continente XV. capitula.*

Cap. I. *Statuimus.* (10) Conservator a manifestis defendit injuriis, et judicialem indagiuem non exercet.

Vide Elencho VI. n. XXII.

Cap. II. *Quia.* (11) In coactionibus, et poenis Pontificali dignitati defertur.

Vide correctionem Elencho II. num. XXXIX.

Cap. III. *Si duo.* (12) Delegato procedente cum duobus Subdelegatis non in totum, ad Papam, non ad Condelegatos appellari debet.

Cap. IV. *Si contra.* (13) Suspicionis causa coram Arbitris non tractatur 1. cum recusatur unus ex Delegatis datis cum clausula. *Quod si non omnes* 2. Cum recusatur delegatus Episcopi: 3. Cum recusatur Officialis.

Cap. V. *Judex.* (14) Distinguit tria tempora ad sciendum, an Judex suspectus

(1) Idem Praeposito S. Domin. Subdiac.
(2) Idem Rhotomag. Episc.
(3) Honor. III. Messen. et Tregien. Archiep. Hoc cap. apud Gonzalez incipit. *Rogatus.*
(4) Gregor. IX. S. Praeceptori, et Magistr. N. Canon. Ambian.
(5) Idem.
(6) Idem Ab. S. Genovefae.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Innoc. IV.
(11) Alex. IV.
(12) Bonif. VIII.
(13) Idem.
(14) Idem.

committere possit; quia aut non est proposita recusatio, et tunc in totum per eum facta commissio tenet. Aut est proposita, sed nondum pronunciatum super ea, et tunc volento recusatore committere potest, alias non. Aut jam pronunciatum est illum esse suspectum, et tunc etiam volente recusatore, committere nequit.

Cap. VI. *Quamvis.* (1) Delegatus subdelegans, etiam in totum, re integra, causam reassumere poterit.

Cap. VII. *Si delegatus.* (2) Si Delegatus subdelegavit, quoties abesset, vel donec revocaret, et mortuus sit, re non integra, subdelegatus procedit: Et semper de subdelegato ad Delegatum, qui sibi aliquid jurisdictionis reservavit, appellari debet, etiam post sententiam.

Cap. VIII. *Cum plures.* (3) Plurium Delegatorum in solidum quilibet cognoscit: et uno recognoscente, aliis, nisi ex causa se non intromittunt: et perpetuatio unius perpetuat quoad omnes.

Cap. IX. *Si super.* (4) Executor super gratia facta datus a Papa, mortuo Papa, etiam re integra, gratiam exequitur.

Cap. X. *Si is.* (5) De subdelegato non in totum appellatur ad primum Delegatum, cum Delegatus excommunicatus, vel mortuus est. *Alium casum vide infra cap. Si a Subdelegato* 14.

Cap. XI. *Ab Arbitris.* (6) Ab Arbitris juris appellatur ad Papam.

Cap. XII. *Is ui.* (7) Exequutor datus a Papa, ut provideat personae subdelegati, si datur, ut provideat Ecclesiae, non expressa persona, non subdelegat, nisi habeat speciale mandatum.

Cap. XIII. *Statuimus.* (8) Is, cui aliquid certo loco expediendum committitur, ex justa causa illud expedire poterit extra locum.

Cap. XIV. *Si a Subdelegato.* (9) Quando a Subdelegato non in totum appellatur quia non admittit exceptionem, per quam denegatur etiam Delegatum habere jurisdictionem, ad primum delegantem appellabitur.

Cap. XV. *Hac Constitutione.* (10) Ponit hic qui possint esse Conservatores, et ubi cognoscere, et an, et quibus possint delegare, et quantum duret eorum potestas, et de expensis talium.

Vide notata Elencho VI. n. XXII.

IN CLEMENTINIS. *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. VIII.*

Cap. unic. *Judices.* (11) Judex ad receptionem testium in civili, et exequutor ad provideodum certae personae, cognitione praemissa, a Papa deputati licite subdelegant.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. I. sub eod. Titulo, et ibi Tit. VI.

Cap. unic. *Sedes.* (12) Litterae Apostolicae impetratae ad gratias, seu ad lites in aliquibus Civitatibus, seu Dioecesibus, dum erant integrae, non obstante divisione facta de ipsis in duas, seu plures Civitates, seu Dioeceses, et etiam Exequutores, seu Judices earumdem habeant sub eisdem modo, et forma illum vigorem in sic divisis, quem habebant in illis, dum integrae remanebant.

DE OFFICIO LEGATI.

TITULUS XXX. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Cum non.* (13) Legatus Papae etiam per simplicem querelam adiri potest.

Vide moderationem Elencho II. n. XL.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.
(11) Clem. V. in Conc. Vien.
(12) Joan. XXII.
(13) Alex. III. Univers. suffrag. Cantuar. Eccles.

Cap. II. *Studuisti.* (1) De causa specialiter delegata a Papa Legatus se intromittere non potest.

Cap. III. *Nisi.* (2) Legatus etiam de latere ex generali Legatione non potest transferre Episcopos, vel unam Ecclesiam cathedralem alteri subjicere, et alteri concedere jus primatiae, vel duos Episcopatus unire, vel unum dividere: excommunicatos tamen propter manum injectionem in Clericos absolvere potest.

Quoad uniones Episcopatuum concordat Trid. sess. 24. cap. 13. de reform.

Cap. IV. *Quoad translationem.* (3) *Summatum fuit cap. praecedent.*

Cap. V. *Licet.* (4) Ex quo Legatus retulit causam Papae, illius desinit esse Judex.

Nec obstat Cap. Constitutis 45. *de appel. ubi Legatus Papae, valide, et licite examinavit quandam causam Electionis licet devolutam ad Pontificem per viam appellationis; ibi enim agebatur de appellatione, cui partes renunciarunt.*

Cap. VI. *Dilectus.* (5) Legatus de Latere confert beneficium vacans, licet illud spectet ad praesentationem alicujus Clerici, cui id competat ratione dignitatis, non vero ratione juris patronatus, vel ex alio titulo.

Cap. VII. *Novit.* (6) Legatus in pluribus locis potest in quolibet dictorum locorum jurisdictionem suam exercere: ita quod facta unius loci potest in alio explicare.

Cap. VIII. *Volentes.* (7) Praesente Legato de latere, minor Legatus exequutionem officii sui dimittere debet.

Cap. IX. *Excommunicatis.* (8) Legatus non de latere, sed ratione personae extra Provinciam sibi decretam absolvere nequit excommunicatos pro injectione manuum in Clericos, nec etiam in Provincia, si tales excommunicati aliunde veniant.

Cap. X. *Nemini.* (9) Durant Legati statuta etiam legatione finita: finitur tamen sui delegati jurisdictio, si citatio non praecessit.

IN SEXTO. *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. XV. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Officii.* (10) Legati non Cardinales, sine speciali mandato jure legationis beneficia conferre non possunt: sed Legati Cardinales hoc bene possunt.

Vide restrictionem in seq. c. 3. et correctionem Elencho I. n. XIII. et quoad reservationes ad beneficia vacatura Elencho II. n. XLI.

Cap. II. *Legatos.* (11) Legatus habet ordinariam jurisdictionem; per mortem Papae non expirat ejus officium.

Cap. III. *Praesenti.* (12) Finita legatione, expirant reservationes Legatorum, et omnis processus habitus super illis; nisi tunc illa beneficia jam vacantia sint collata. Demum dicitur, quod pendente una sua reservatione in Ecclesia collegiata vel de beneficio spectante ad collationem alicujus, Legatus in eadem Ecclesia, vel beneficio spectante ad collationem ejusdem, aliam facere non potest: et quod sit contra praedicta, irritum decernitur.

Hoc cap. et seq. restringit cap. Officii 1. *supra; et vide correctionem Elencho II. n. XLI.*

Cap. IV. *Deliberatione.* (13) Cathedrales, vel regulares, vel collegiatas Ecclesias Legati reservare, vel conferre non possunt. Idem in dignitatibus Ecclesiarum Cathedralium, quae sunt majores post Episcopos, si ipsarum Praelati per electionem debent assumi; et contra hoc factum est irritum.

(1) Caelestino III. Magistro Columbo.

(2) Innoc. III. Tit S. Laur. in Luc. Presb. Card. Sed. Apost. Leg.

(3) Idem eidem.

(4) Idem Barentin. Ep. et Massican. Capel. et Subdiac.

(5) Idem S. Apri, et S. Leonis Ab. et Magist. R. Archid. Tullin.

(6) Idem Philipp. Regi Francor.

(7) Greg. IX. Patriarc. Hierosol.

(8) Idem.

(9) Idem.

(10) Innoc. IV.

(11) Clem. IV. Tit. S. Cecil. Presb. Card. Apost. Sed. Legat.

(12) Bonif. VIII.

(13) Idem.

Cap. V. *Collatio.* (1) Collatio Legati per taciturnitatem prioris beneficii vitiatur.

Vide declarationem Cap. Et si 2. *de offic. et potest. Jud. Ordin. in Clement.*

DE OFFICIO JUDICIS ORDINARII.

TITULUS XXXI. *continens* XX. *Capitula.*

Cap. I. *Perniciosa.* (2) Episcopi in suis Dioecesibus possunt crimina inquirere, et punire, et cum opus fuerit invocare brachium saecolare.

Quoad inquisitionem, et punitionem criminum concordat Trid. sess. 24. *cap.* 8. *de reform.*

Cap. II. *Si Sacerdos.* (3) Ordinarius, qui scit non ut Judex, vel homo, sed ut Deus subditum esse criminis reum, indeterminate poterit, sed non nominatim eum arguere, vel punire.

Cap. III. *Cum ab Ecclesiarum.* (4) Si Parochus subjectus Episcopo profert in sibi subjectum justam censuram ecclesiasticam *(intellige, si id juris habeat ex privilegio, vel ex consuetudine)* Episcopus illam servare debet, et illam sine satisfactione, et conscientia proferentis relaxare non debet.

Cap. IV. *Cum vos.* (5) Si ordinatio vacantis Ecclesiae etiam patronatae ex justa causa differtur, est ibi per Episcopum aeconomus ponendus.

In Textu etiam disponitur, ut fructus Ecclesiae, seu praebendae vacantis reserventur successori ; quod locum habet ubi nullum viget jus spolii. Et vide notata in Cap. Relatum 12. *de Testam. infra lib.* 3. *Vide correctionem Elencho II. n. XLII.*

Cap. V. *Ex parte.* (6) Si constat Ordinario, quod absolutus a Papa reticuit veram causam, quare fuerat excommunicatus, debet illum remittere ad Papam. Si vero sibi non constat, est tamen sibi urgens suspicio contra eum, debet cogere eum se purgare.

Cap. VI. *Significavit.* (7) Si ex desidia, vel malitia Delegati Papae quis perseverat in peccato, Ordinarius loci potest supplere, non obstante, quod causa fuerit Delegato commissa.

Cap. VII. *Quanto.* (8) Ordinarius supplet negligentiam Abbatis non revocantis monachum vagabundum.

Concordat Trid. sess. 25. *c.* 4. *de Regular.*

Cap. VIII. *Ad reprimendam.* (9) Ab uno Episcopo excommunicatus, ab aliis est vitandus, et Archiepiscopus per querelam aditus, non absolvet, nisi primo remittat.

Cap. IX. *Duo simul.* (10) De causis subditorum Archiepiscoporum, et Episcoporum suorum Patriarcha non cognoscit, nisi per appellationem legitimam, aut vigore consuetudinis, seu privilegii.

Cap. X. *Quod sedem.* (11) Archiepiscopus impeditus potest consecrationem sui Suffraganei alteri committere, et consecrandus tenetur ab illo Commissario munus consecrationis recipere.

Cap. XI. *Pastoralis.* (12) Archiepiscopus causam ad se per appellationem delatam subditis suffraganei committere potest ; non tamen ad ipsam suscipiendam compellere.

Mortuo Delegato Papae, qui excommunicavit reum, vel actorem in possessionem induxit, si ejus successor in delegatione succedit, absolvere, et restituere possessionem poterit, alias solus Papa restituet, et absolvet : praeterquam in mortis articulo : ne tamen currat annalis praescriptio, reus coram Ordinario, vel publicis personis de stando juri cautionem praestabit.

(1) Idem.

(2) Ex Synod. Joan. VIII. apud Trecas in Gallia ann. 872.

(3) Alex. III. Novicen. Episc.

(4) Idem Floren. Episc.

(5) Idem Cantuar. Archiet. et ejus Suffrag.

(6) Idem eidem.

(7) Caelest. III.

(8) Innoc. III. Ancilan. Archiep.

(9) Idem Rhotomag. Archiep. et ejus Suffrag.

(10) Idem Tyrrent. Archiep.

(11) Idem Turonen. Archiep.

(12) Idem Episc. Helien.

Quod absolutionem in mortis articulo concordat Trid. sess. 14. cap. 7. de casuum reserva.

Cap. XII. *Licet.* (1) Papa per rescriptum, quo mandat Ordinario, ut subditos suos corrigat, non facit ex hoc ipsum Delegatum; ideo ab eo poterit appellari ad proximum Superiorem, sicut si Papa nullum mandatum fecisset.

Cap. XIII. *Irrefragabili.* (2) Praelati subditos corrigunt, et reformant, appellatione remota, vel consuetudine non stante. Si tamen Capitulum consuevit corrigere excessus Canonicorum, si intra terminum ab Episcopo praefigendum non facit, ipse Episcopus hoc faciet.

Quoad modum corrigendi vide Trid. sess. 13. cap. 1. de reform. Et vide correctionem Elencho II. n. XLIII.

Si Canonici sine manifesta, et rationabili causa (maxime in contemptum Episcopi) cessant a Divinis, Episcopus cessationem non servabit, et Metropolitanus vice Papae cognoscet.

Circa cessationem a Divinis hodie procedendum est juxta Cap. Si Canonici 2. *et Cap.* Quamvis 8. *hoc eod. tit. in* 6. *ut infra.*

Praelatus in impositione poenae cavere debet a quaestu pecuniae, et ab omni alio gravamine.

Cap. XIV. *Quoniam.* (3) Cum in Civitate, vel Dioecesi sunt populi diversarum linguarum, Episcopus, debet providere eis per viros idoneos, qui secundum varietatem linguarum Officia eis celebrent, et Sacramenta ministrent: et si urgens est necessitas, constituet sibi Vicarium Pontificem illius linguae; non tamen propter hoc eadem Dioecesis debet habere duos Episcopos.

Cap. XV. *Inter.* (4) Episcopi, qui per se non possunt, tenentur assumere idoneos, qui suppleant suo loco quoad praedicationes, visitationes, et confessionum auditiones; et ut possint Episcopi hos reperire, praecipit in Ecclesiis cathedralibus, et collegiatis tales institui.

Concordat Trid. sess. 5. cap. 2. de refor. et vide innovationem Elencho IV. n. V.

Cap. XVI. *Conquerente.* (5) Episcopus in Ecclesiis Dioecesis suae debet esse contentus juribus Episcopalibus: et quae sint jura Episcopalia declarat.

Quae vide in Auctore hoc eod. tit. n. 14. et ibi Additiones meas, quoad cathedratici exactionem.

Cap. XVII. *Ut juxta.* (6) Episcopus visitans monasterium, non introducat saeculares, sed duos, aut tres Canonicos suos cum aliquibus Religiosis.

Circa Visitationem Monasteriorum Virorum vide Elencho VI. n. XXX. Circa visitationem monasteriorum monialium attendenda est Clementina Attendentes *de statu monach. et vide Elencho VI. n. XC.*

Cap. XVIII. *Dilectus.* (7) Lex Dioecesana, et lex jurisdictionis sunt diversae: unde res judicata in una non obstat agenti in alia.

Cap. XIX. *Grave.* (8) Per rescriptum, quo Papa mandat Ordinario, ut corrigat Clericos suae Dioecesis, non datur ei jurisdictio super exemptos.

Vide correctionem quoad jurisdictionem in exemptos Elencho II. n. XLIV.

Cap. XX. *His quibus.* (9) Ordinarius, cui competit absolvere ab excommunicatione, potest aliis absolutionem demandare.

Vide correctionem Elencho II. n. XLV.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. XVI. continente IX. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (10) Archiepiscopus non potest sibi constituere Officiales in Dioecesibus Suffraganeorum suorum, etiam pro futuris causis per appellationem devolvendis ad ipsum, nisi de consuetudine hoc

(1) Idem Archiep. Senonen.
(2) Idem in Conc. Gener.
(3) Idem ibid.
(4) Idem ibid.
(5) Honor. III. Epis. Assisien.
(6) Idem Abbat. et Convent. S. Remig.
(7) Idem Epis. Briocen. et Abbat. S. Serg.
(8) Greg. IX. Epis. Suanen.
(9) Idem.
(10) Innoc. III. in Conc. Lugd.

habeat, et tunc etiam tales Officiales inhibere non possunt, priusquam fuerit appellatum.

Donec Archiepiscopus de facili potest haberi, Officialis, ejus Suffraganeum excommunicare, suspendere, aut interdicere non potest propter ordinis Episcopalis reverentiam.

Cap. II. *Si Canonici.* (1) Canonici, qui a Divinis cessare possunt consuetudine, vel alio jure, si cessare volunt, causam suae cessationis exprimant in instrumento publico, vel patentibus litteris suo, vel alio authentico sigillo munitis: et exhibeant illud, vel illas illi, contra quem cessant. Hoc praetermisso, vel expressa causa non inventa legitima, quidquid medio tempore perceperint ab Ecclesia, restituant, et quae percipere debent, non percipiant, et satisfaciant de injuriis illi, contra quem cessant. Causa legitima inventa, tenetur ille ad interesse Canonicis, et ad certam quantitatem Ecclesiae Superiores taxandam arbitrio.

Reprobatur consuetudo, qua imagines Sanctorum in dicta cessatione spinis, et urticis supponebantur: et statuitur contrarium facientes graviter puniendos.

Cap. III. *Ordinarii.* (2) Habentes plures dignitates, vel alia beneficia curam animarum habentia, per Ordinarios compellantur ostendere intra tempus competens Superioris arbitrio statuendum, dispensationes: quas si non ostenderint: periude procedatur, ac si nullas haberent; etsi ostenderint, et sufficientes, non amplius molestentur; proviso ne in praedictis beneficiis cura negligatur animarum. Si dubitetur de dispensatione ad Sedem Apostolicam recurratur. Talibus plura similia beneficia obtinentibus aliud non conferatur beneficium, nisi ostensa dispensatione sufficienti: et tunc ita conferatur, si per dispensationem possunt illud cum aliis retinere, vel si prioribus renunciaverint: aliter collatio facta non teneat.

Vide ampliationem Elencha III. num. VIII. et innovationem Elencho. IV. n. VI.

Cap. IV. *Quia.* (3) Praecipit Papa, ne Praelati subditis interdicant, ne statum Ecclesiarum, et personarum Superioribus inquirentibus manifestent: nec eos ad id celandum juramentis promissionibus, obligationibus, aut aliis poenis astringant: decernit autem quod contra factum fuerit irritum, et inane; et sententias, juramenta, promissiones, vel poenas non ligare: et praesumptores praecipit poena condigna a Superioribus eisdem puniri.

Cap. V. *Ut litigantes.* (4) Jurisdictio Archiepiscopo attributa in una Dioecesi, sibi in aliis non prodest.

Cap. VI. *Si Episcopus.* (5) Si Episcopus cum potest, suam Dioecesim visitat per alium; debet illi in necessariis providere: visitati autem in victualibus providebunt Vicario visitanti, et non Episcopo.

Concordat Trid. sess. 24. cap. 3. de refor.

Cap. VII. *Cum Episcopus.* (6) In quolibet loco Dioecesis non exempto per se, et per alium potest Episcopus pro tribunali sedere, et libere exequi, quae ad ipsius spectant officium.

Cap. VIII. *Quamvis.* (7) Canonici, qui a Divinis cessare possunt, cum cessare voluerint, vocabunt absentes; sicut si immineret electio facienda, cum quibus de cessatione deliberabunt; etsi deliberant cessare, requirent prius eum, contra quem cessant, ut irrogatam offensam emendet; quod si fecerit, non cessabunt: alioquin cessare poterunt, ita quod a cessatione intra mensem utraque pars, et cessans, et contra quem cessatur, iter arripiat eundi ad Papam vel per se, vel per procuratores sufficienter instructos; nisi interim intervenerit concordia inter

(1) Greg. X. in Conc. gen. Lugd.
(2) Idem.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.

ipsos; et continuatis dietis, quam cito poterunt, se coram Papa praesentent, et utraque parte praesente, vel altera contumaciter absente, Papa definiat negotium, et culpabiles puniat; et si pars cessans praedicta non servet, cessatio non servetur.

Cap. IX. *Praesenti.* (1) Ponit constitutionem de bonis dignitatum, vel Ecclesiarum vacantium non occupandis per eos, ad quos collatio, vel custodia pertinet, nisi de speciali jure id eis competat: et contrafacientibus poenam imponit.

Hic statuitur, ut fructus Ecclesiae, seu praebendae vacantis reserventur successoribus: quod locum habet ubi non viget jus spolii, circa quod vide notata Cap. Relatum 12. de Testam.

Ostendit de quibus bonis intelligatur, cum de speciali jure id alicui competit.

Decretalem: *Quia saepe.* supra eod. lib. de elect. dicit non esse correctam.

Vide declarationem in Cap. Quia Regulares de Supplen. neglig. Praelat. in Clementin.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. IX. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ut Clericorum.* (2) Episcopi ita debent corrigere Clericorum excessus, quod metu poenae ipsi arceantur, et alii pertimescant.

Cap. II. *Etsi.* (3) Valet collatio beneficii facta a collatore quolibet citra Legatum Apostolicum, non facta mentione de beneficio, quod prius habebat is, cui fit.

Circa pluralitatem beneficiorum etiam simplicium vide Trid. sess. 7. cap. 2. et 4. ac cap. 17. sess. 24. de ref.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi Titulo VII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Debent.* (4) Episcopus monasterium visitans non tenetur accipere Monachos illius monasterii pro tabellionibus; etiamsi hoc haberet consuetudo: nec in actu visitationis debet esse solus, sed duos, vel tres Clericos cum Notario, qui similiter sit Clericus, secum assumat.

Cap. II. *Ut quos.* (5) Beneficia plura incompatibilia obtinens sine dispensatione, debet illa praeter ultimum in manu Ordinarii intra duos menses dimittere: alias poenas incurrit hic positas. Et debet Ordinarius tales plura beneficia obtinentes compellere ad ostendendum dispensationem: quod si non fecerit, ab ingressu Ecclesiae suspenditur.

Nota ut supra Cap. Etsi 2.

DE OFFICIO JUDICIS.

TITULUS XXXII. *Continens II. Capitula.*

Cap. I. *Ex litteris.* (6) Ad officium Judicis etiam delegati spectat providere Advocatum parti, quae non potest habere, et poterit dare domesticum.

Cap. II. *Judicis.* (7) Cum imploratur officium nobile, fit litis contestatio, secus in Mercenario.

Discrimen horum Officiorum vide in Auctore lib. 1. hoc eod. tit. n. 1.

DE MAJORITATE ET OBEDIENTIA.

TITULUS XXXIII. *Continens XVII. Capitula.*

Cap. I. *Cum certum.* (8) Prius ordinatus, caeteris paribus prior, et major habendus est.

Ubi tamen non viget contraria consuetudo, cap. Cum olim 6. *de consuet. etsi non est praescripta, attenditur consuetudo vicinarum Ecclesiarum Cap.* Super 22. de cens.

Cap. II. *Si quis.* (9) Veniens contra de-

(1) Idem.
(2) Clem. V. in Conc. Vien.
(3) Idem.
(4) Bonif. VIII.
(5) Joan. XXII.
(6) Honor. III. Archiep. S. Leonar. et S. Bened. Ab. Salernit.
(7) Gregor. IX.
(8) Greg. August. Epis. Angl.
(9) Idem.

cretum, vel constitutionem Episcopi, debet excommunicari.

Cap. III. *Legebatur.* (1) Clericus administratione carens, non tenetur ad juramentum obedientiae, vel ad faciendum scripturam super ea.

Cap. IV. *Omnes.* (2) Ab omnibus de Dioecesi obediendum est Episcopo.

Cap. V. *Illud.* (3) Non obediens Canonicis institutis, incurrit inobedientiae notam, idest infamiam.

Cap. VI. *Solitae.* (4) Imperium non praeest Sacerdotio, sed subest, et ei obedire tenetur: *vel sic.* Episcopus non debet subesse Principibus, sed praeesse.

Vide Trid. sess. 25. *cap.* 17. *de ref.*

Cap. VII. *Per tuas.* (5) Ordinatus per Papam, non per hoc eximitur a jurisdictione sui Episcopi.

Juxta magis receptam Canonistarum sententiam licet non eximatur a toli jurisdictione, si tamen suspendendus, vel deponendus esset ob Ordine per Papam collato, ad hunc transmitti deberet processus ab Episcopo constructus, pro sententiae prolatione propter obsequium summo Pontifici debitum, Hallier part. 2. *sect.* 5. *cap.* 3. *art.* 9. §. 1. *num.* 6.

Cap. VIII. *Inter.* (6) Quando de obedientia, vel subjectione agitur, nihil attentari debet in praejudicium rei, vel possessoris non citati.

Cap. IX. *Quod super.* (7) Abbates, et Sacerdotes lege dioecesana Episcopo subditi ad ejus Synodum venire, et sibi obedire compelli possunt per censuram ecclesiasticam.

Vide Elencho VI. n. LXI.

Cap X. *Cum in Ecclesiis.* (8) Canonici Regulares inobedientes Priori suo per ipsum excommunicari possunt: etsi fuerint incorrigibiles, de Fratrum consortio expelli debent.

Circa expulsionem Incorrigibilium vide in Auctore lib. III. tit. 31. §. 4.

Cap. XI. *His quae.* (9) Presbyteri, et Clerici Capellarum subditarum Titulo Cardinalatus debent Cardinali obedientiam, et reliqua de quibus hic, et vacante Titulo, succedit Capitulum illius Ecclesiae; nisi pro bono pacis aliquid sit exemptum.

Quod Papa in textu reservat, est correctio, excommunicatio, suspensio, et interdictum. De Titulis Cardinalium vide Constit. Sixti V. Religiosa: *Idibus April.* 1589. *Successio Capituli in his Titulis hodie ex contraria consuetudine non servatur, sed juxta casuum contingentiam Urbis Vicarius se ingerit, ut ex pluribus actis congestis in secretoria illius Tribunalis lib. I. Jur. Vicariatus pag.* 326.

Circa facultatem Cardinalium in subditos suorum Titulorum, et praecipue circa collationem primae Tonsurae, et minorum Ordinum, si sint Sacerdotali charactere insigniti, vide Constit. Innoc. XII. Romanus Pontifex.

Cap. XII. *Dilecta.* (10) Licet Abbatissa subditos excommunicare non possit, ipsi tamen sibi obedire tenentur.

Cap. XIII. *Dilecti.* (11) Si Metropolitanus a Suffraganeo juramentum exigit ultra formam statutam a Canone, in eo, quod est ultra, Suffraganeus non tenetur.

Cap. XIV. *Cum olim.* (12) Vacante Episcopatu, Capitulum confirmat, et infirmat electiones.

De jurisdictione Collegii S. R. E. Cardinalium, SS. Congregationum, et Officialium Papae Sede Papali vacante vide

(1) Leo I. Anast. Tessalco.
(2) Clem. I.
(3) Innoc. III. Cap. Herbipol.
(4) Idem Alex. Commen. Constantinop. Imper.
(5) Idem Epis. Florent.
(6) Idem Constantinop. Patriarc.
(7) Idem.
(8) Idem S. Stephan. et S Proculi Abb. Bonon.
(9) Honor. III. G. Presb. Card. et Capit. S. Laur. in Damaso.
(10) Idem Abb. de Lapide S. Michael. Halberstad. Dioec.
(11) Greg. IX. Patr. Graden.
(12) Idem Priori Fr. Praedic et Archid. Rhegin.

Fagnan. hoc eod. Cap. et correctionem hujus decretal. Elencho II. n. XLVI.

Cap. XV. *Statuimus.* (1) Qui major est ordine, licet in Ecclesia posterius receptus, in loco, et portione praefertur.

Cap. XVI. *Cum inferior.* (2) Si Ecclesia sita in aliquo Archidiaconatu erigitur in Cathedralem, a jurisdictione Archidiaconatus eximitur.

Cap. XVII. *Humilis.* (3) Compositionem super jure primatiae unus solus, cujus interest, poterit impedire.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo* et ibi Tit. XVII.

Cap. unic. *Episcopali.* (4) Capitulum, vel is, ad quem administratio pertinet, vacante Sede, eos absolvet: quos absolvere posset Episcopus, si viveret; nisi a Sede Apostolica id fuerit interdictum.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *sub eadem Titulo* et ibi tit. II.

Cap. unic. *Ecclesiae.* (5) Quia multi assumebant dominium, et se creari faciebant Potestates, et Capitaneos in comitatu Sabinae, et aliis locis hic nominatis, qui sunt de patrimonio Ecclesiae Romanae: inhibetur, ne tales de cetero assumantur, neque illis tanquam talibus obediatur, et quod nullus hujusmodi praeeminentiam sibi audeat adscribere sine speciali licentia Sedis Apostolicae. Etsi sint aliquae Civitates, quae habeant jus eligendi tales Capitaneos per Sedem Apostolicam confirmandos, vetat Papa, quod ante confirmationem debitam nulla eis tanquam talibus praestetur obedientia.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. I. sub eadem Titula, et ibi tit. VIII. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Unam.* (6) Omnes Christifideles de necessitate salutis subsunt Romano Pontifici, qui utrumque gladium habet, et omnes judicat, a nemine autem judicatur. *Vide infra de privil. cap. 2. Meruit.*

Cap. II. *Ut Praelatorum.* (7) Praelati non discurrant, praesertim habitu transformato, qui si ad Curiam venerint, inde recedere non debent sine Papae licentia: alias ipsi, et receptantes illos excommunicati sunt.

Cap. III. *Etsi.* (8) Praelati ad Curiam non debent more noctuae latenter venire, nec inde sine papali licentia recedere: alias infideles judicantur, et sententia excommunicationis ligantur.

DE TREUGA, ET PACE.

TITULUS XXXIV. *Continens II. Capitula.*

Cap. I. *Treugas.* (9) Statuit tempore Treugarum, et poenas violantium.

Cap. II. *Innovamus.* (10) Personae hic enumeratae plena securitate gaudent tempore belli.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi Tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ad universalis.* (11) Sixtus Papa volens discordiam ex pragmatica Sanctione subortam sedare, Ordinariis Regni Franciae ad conferenda beneficia sex menses concedit. Facultatem concedendi sex gratias sibi retinet. Beneficia Cardinalium, et eorum, qui Cardinalibus sunt familiares in Regno Franciae existentia, suae dispositioni usque ad certum tempus reservat. De beneficiis promovendorum quid fieri debeat, ostendit. Causas beneficiales in prima instantia vult in partibus terminari, in quibus ante definitivam sententiam, nisi in uno casu, vetat appellari. Quid de causis in Curia pendentibus faciendum sit narrat. Si autem eadem causa in diversis Curiis, diversis respectibus tractatur, quonam pacto terminanda fit hic recitatur, taxas beneficio-

(1) Idem Archiep. S. M. Major. de Urb.
(2) Idem Archiep. Golcen.
(3) Idem Archid. Lemovic. Archid. et Priori S. Radegund. Pictav.
(4) Bonif. VIII.
(5) Joann. XXII.
(6) Bonif. VIII.
(7) Joann. XXII.
(8) Idem.
(9) Alex. III. in Conc. Later.
(10) Idem ibidem.
(11) Sixt. IV.

rum editas a Joan. XXII. servandas censet. Tandem tempus ponit intra quod vult ista acceptari, et servari.

Scias autem, quod hujusmodi concordata, tanquam juri communi, et decretis Constant. et Basilien. Conc. contraria, non sunt effectum sortita.

Quoad expectativas, et mandata de providendo beneficio, et quoad cognitionem causarum beneficialium, de quibus in textu. Vide Trident. sess. 24. cap. 19. et 20. de reform.

Cap. II. *Vices.* (1) Concordiam inter Religiosos Mendicantes: et Ecclesiarum paraccialium Rectores in partibus Germaniae quatuor Delegatis sub certis formulis, et modis initam Pontifex confirmat, praecipiens sub poena excommunicat. illam a Praelatis observari.

DE PACTIS.

TITULUS XXXV. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Antigonus.* (2) Pacta quantumcumque nuda, servanda sunt.

Cap. II. *Quoties.* (3) Conventio invalida, per consensum Superioris validatur.

Cap. III. *Qualiter.* (4) Judex debet studiose agere, ut promissa adimpleantur.

Cap. IV. *Cum pridem.* (5) Non valet pactum, per quod beneficium ecclesiasticum debet pecunia resignari.

Cap. V. *Accepimus.* (6) Non valet pactum de succedendo post mortem Praelati in ipsius Ecclesia.

Concordat Trid. sess. 25. cap. 7. de ref.

Cap. VI. *Cum Clerici.* (7) Qui per pactum augendae pensionis consecutus est Ecclesiam, debet ea privari, et alias canonice puniri.

Cap. VII. *Plerique.* (8) Si Ecclesia rem suam locando, vel in feudum concedendo apponit pactum in praejudicium juris parochialis alterius Ecclesiae, non tenet; et quidquid in hac occasione percceperit, reddere cogitur illi Ecclesiae.

Nec obstat Cap. Pactum 1. *hoc eod. tit. in 6. ubi statuitur observandum esse pactum conventum circa sepulturam, ac proinde infertur posse pactum adjici circa sepulturam, quia ibi pactum initum fuit inter Rectorem Ecclesiae, et monasterium, non inter parochianum, et Rectorem Ecclesiae, quod improbatur tam hic quam in Cap.* Animarum 1. *de sepult. in* 6. *et in Clem.* Cupientes §. Sane *de poen.*

Cap. VIII. *Pactiones.* (9) Non valet pactio in spiritualibus, vel quae pactum inducit vel turpis, seu de re turpi, vel impossibilis de jure, vel de facto.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem titulo, et ibi tit. XVIII. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Pactum.* (10) Monachi habentes liberam a Sede Apostol. sepulturam, si paciscuntur de non recipiendis aliquibus, vel certis paraecianis Ecclesiae alicujus, servare compelluntur pactum: nec illos sepelire poterunt, licet apud eos elegerint sepeliri, cum per pactum privilegio renunciaverint.

Cap. II. *Quamvis.* (11) Pactum factum patri a filia, dum tradebatur nuptui, quod dote contenta, nullum habebit ad bona paterna regressum; si juraverit id ipsa filia, omnino servare tenebitur.

Cap. III. *Quia.* (12) Pacta inita per Fratres Praedicatores, vel Minores, vel alios Mendicantes cum Rectoribus paraecialium Ecclesiarum super paraecialibus juribus, si facta sunt per Priores, vel Guardianos de Conventuum ipsorum locorum consensu (licet auctoritas Sedis Apostol. non intervenerit, vel licentia Prioris, vel Ministri Generalis, aut Magistri, vel Pro-

(1) Idem.
(2) Ex Conc. Carth.
(3) Greg. Magn.
(4) Idem Januar. Epis. Calarit.
(5) Alex. III. Exon. et Wigor. Epis.
(6) Idem Archiep. Eborac.
(7) Idem Cantuar. Archiep.
(8) Innoc. III. in Conc. gen. Later.
(9) Greg. IX.
(10) Bonif. VIII.
(11) Idem.
(12) Idem.

vincialis Ministri, vel Capituli Provincialis) servanda sunt, si alias sint licita, et honesta.

Huic privilegio deragatum est ex decreto Cong. Conc. jussu Urb. VIII. edita 7. Sept. 1624. quoad omnes Regulares etiam militares existentes intra fines Europa. Unde servare debent Extravag. Ambitiosae, *et Clement. I. de Reb. Eccl. non alien.*

DE TRANSACTIONIBUS.

TITULUS XXXVI. *continens XI. Capitula.*

Cap. I. *Sicut.* (1) Instrumenta, et alia jura Partium contraria transactione tollontur.

Cap. II. *Statuimus.* (2) Tenet compositio super decimis facta cum assensu Superioris.

Nec obstat Cap. Venerabilis 8. *de confirmat. util. ubi ostenditur in transactione facta super decimis opus fuisse confirmatione Apostolica; quia ibi transactia nan fuit facta inter personas ecclesiasticas ex utraque parte, sed inter Episcapum, et Regem, ac Barones, et Milites Cypri: ideoque non satis erat auctoritas Episcopi, ut hic.*

Cap. III. *Contingit.* (3) Si Capitulum consensit transactioni, quam fecit Praelatus nomine Ecclesiae, ulterius dissentire non potest.

Cap. IV. *Constitutus.* (4) Super ecclesiastico beneficio transigi non potest, etiam cum juramenti interpositione.

Cap. V. *De caetero.* (5) Per transactionem factam sine auctoritate Episcopi, potest Praelatus, sed non Ecclesia constitui censualis.

Cap. VI. *Ex litteris.* (6) Si beneficium, quod per transactionem habetur, impetratur, ut vacans ab eo, qui fuit transactionis mediator, non valet impetratio.

Cap. VII. *Super.* (7) Super ecclesiastico beneficio non potest transigi, sed amicabiliter componi.

Cap. VIII. *Veniens.* (8) Transactio facta de rebus Ecclesiae per Praelatum sine superioris consensu, non obligat successorem.

Cap. IX. *Praeterea.* (9) Sicut super jure praesentandi, ita super annexo non potest, transigi, ut recedatur a lite, interveniente aliqua temporalitate.

Cap. X. *Praeterea.* (10) Super spirituali subjectiono non licet transigere.

Intellige, quando intervenit aliqua simaniae labes, et incipit ab ipsis partibus; non vera, quando praponitur a Judice itidem sine simoniae labe; et sic conciliantur cum hac decretali cap. Si quando 8. *de Offic. Legat. et cap.* Cum inter 16. *de elect.*

Cap. XI. *Ex parte.* (11) Judex potest, et debet se interponere pro transactione inter partes facienda, praeterquam in casibus, in quibus jura hoc non admittunt, ut super matrimonio.

Nec obstat cap. Quod nobis 2. *de Clandest. despans. ubi statuitur esse approbandum matrimonium, de quo prius non constabat esse contractum, si contrahentes volunt in eo persistere, nam ibi non agebatur de transactione pra dissolvendo matrimanio, quad a jure improbatur, ut hic, sed de eo conservando absque ullo impedimenta jam contracto.*

DE POSTULANDO.

TITULUS XXXVII. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Clerici.* (12) Clericus in sacris, vel minoribus beneficiatus, in saeculari foro

(1) Greg. I. Anton. Subd. et Domin. Ab. ac Presb. a Partibus.

(2) Alex. III. Wigo. et Oxon. Epis.

(3) Idem Dulmen. Epis.

(4) Idem Abb. de streflut. et Priori S. Euseb.

(5) Cantuarien. Archiep.

(6) Idem Roger. Archiepis. Eborac. Apost. Sed. Leg. et R. Wigor. Epis.

(7) Idem.

(8) Idem Ab. de Streflut, sive Stratae Floridae, et Priori S. Euseb.

(9) Luc. III. Norvicen. Epis.

(10) Caelest. III.

(11) Honor. III. Joann. S. Praxed. Card. S. Sed. Ap. Leg.

(12) Ex Conc. Later.

non debet postulare, nisi pro se, vel sua Ecclesia, vel miserabilibus personis.

Ex consuetudine, et tolerantia Pontificis in Curia Romana contrarium servatur, teste Fagn. hoc eodem cap. num. 22.

Cap. II. *Ex parte.* (1) Canonici Regulares postulare non possunt, sicut et Monachi, nisi pro utilitate Ecclesiae, vel sui monasterii, et praecepto Abbatis.

Cap. III. *Cum Sacerdotis.* (2) Clerici tam in sacris, quam in minoribus, etiam Canonici Regulares postulare nequeunt, nisi in certis casibus, et qui contra propriam Ecclesiam pro alio postulaverit, privatur beneficio, quod in ea obtinet.

DE PROCURATORIBUS.

TITULUS XXXVIII. *continens XV. Capitula.*

Cap. I. *Alia.* (3) Non auditur quis tanquam alterius procurator, nisi habet mandatum legitime factum.

Nec obstat cap. Coram 34. *de Off. leg. nec cap.* Cum dilectus 8. *de Relig. domibus, ubi statuitur admitti posse ad agendum offerentem tantum cautionem de rato etiam sine mandato domini, nam ibi agebatur de procuratoribus, quos constabat habuisse mandatum praesumptum, et sic admitti possunt cum sola cautione de rato.*

Nec cap. Cum olim 34. *de Relig. domib. ubi Archidiaconus admissus fuit in judicio ad agendum super statu certa Ecclesiae absque mandato, et cautione de rata, nam ibi agebatur lis inter ipsum, et Archiepiscopum Cantuariensem, qui negligens erat in defendendis juribus dictae Ecclesiae; ideoque admissus fuit sine mandato, non tamquam procurator, sed ut pars Capituli, et persona pro defendendo jure conjunctorum.*

Cap. II. *Querelam.* (4) Non valet sententia, etiam expensarum condemnatoria lata contra absentem ex probabili causa legitime per nuncium excusatum.

Cap. III. *Ex insinuatione.* (5) Sententia lata cum procuratore revocato, et de hoc certificato, non praejudicat domino.

Vide Elencho II. n. XLVII.

Cap. IV. *In nostra.* (6) Rescriptum super consequtivis judiciis impetratum a procuratore revocato, et de hoc certificato non valet, nec processus, nec sententia lata per ipsum, si revocatio pervenit ad adversarium.

Cap. V. *Tuae.* (7) Si agitur de adulterio coram Judice saeculari, ad puenam legalem non intervenit procurator; secus si coram ecclesiastico ad separationem tori.

Cap. VI. *Cum pro causa.* (8) Qui de mandato domini causam procuravit, ab eo repetit expensas propter hoc factas.

Cap. VII. *Quia.* (9) Universitas etiam scholarium potest ad agendum, et defendendum procuratorem constituere.

Cap. VIII. *Auditis.* (10) Si citatus ad totam causam constituit procuratorem, quem postea revocat, potest nihilominus contra eum procedi in quantum status causae patitur sine alia citatione.

Cap. IX. *Petitio.* (11) Procurator Episcopi causas Episcopatus agit, et defendit, licet non fuerit datus sub nomine syndici, vel actoris.

Cap. X. *Accedens.* (12) Providere debet Judex, maxime in causa matrimoniali, quod constituens procuratorem gaudeat plena libertate,

Cap. XI. *Dilectus.* (13) Si procuratori generali denegantur induciae ad consulendum dominum ex causa probabili absentem, poterit procurator appellare.

(1) Innoc. III. Compostel. Archiep.
(2) Greg. IX.
(3) Greg. I. Maximo Epis. Salonit.
(4) Alex. III.
(5) Clem. III.
(6) Innoc. III. Cabilon. et Catalaun. Epis.
(7) Idem Brixien. Epis.
(8) Idem N. Archipresb. N. Decano, et N. Praeemptori Lugdun.
(9) Idem Scholarib. Parisien.
(10) Honor. III. Epis. Egitanen.
(11) Idem M. et R. Canonic. Mutinen.
(12) Gregor. IX. Ubaldo Civi Pisan.
(13) Idem Cantuar. Archiep.

Cap. XII. *Constitutis.* (1) Si reus recedit a judicio, dimisso procuratore solummodo ad agendum, contumax est, et condemnatur in expensis.

Cap. XIII. *Mandato.* (2) Tenet judicium agitatum cum procuratore revocato, si revocationem Judex, et adversarius ignoraverunt.

Nec obstat cap. Procurator 9. *hoc tit. in* 6. *ubi statuitur esse nullum matrimonium contractum per procuratorem, etiamsi neque ipsi, neque alteri contrahentium constiterit revocatio mandati, nam textus ille est specialis pro contractu matrimonii, pro quo requiritur plenissimus consensus mandantis, nec suppleri potest a jure.*

Cap. XIV. *Non injuste.* (3) Filius familias potest esse procurator in judicio, etiam ad futuras lites; et procurator datus cum pluribus simul in solidum praefertur, si praeoccupavit negotium: secus si diverso tempore fuit datus. Item procurator appellare debet a sententia, nisi ex causa excusetur; quo casu debet domino nunciare de sententia; appellationem tamen prosequi non tenetur.

Cap. XV. *Consulti.* (4) Procurator Universitatis, cujus majores, et Jurati excommunicati sunt, non repellitur ab impetrando, nisi illi in procuratorio sint expressi, vel eorum auctoritate factum sit, vel ad id scienter sint admissi.

IN SEXTO. *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit. XIX. continente IX. Capitula.*

Cap. I. *Non indiscrete.* (5) Laicus potest esse procurator ad agendum, et defendendum in causis spiritualibus.

Procurator post litem contestatam potest dare alium procuratorem: ante non, nisi datus fuerit in rem suam, vel a domino habuerit mandatum de substituendo etiam non certam personam.

Procurator ad negotia potest dare alium procuratorem libere, et etiam quandocumque.

Cap. II. *Quamvis.* (6) Procurator ante litem contestatam, etiam sine causa revocari potest; post litem contestatam, non, sine rationabili causa. Dominus tamen bene potest adesse causae cum ipso procuratore; maxime si de collusione timeat.

Cap. III. *Is qui.* (7) Procurator habens mandatum substituendi, substitutum a se post mandatum susceptum, etiam si eo non sit usus, revocare non potest, nisi et potestatem habuit revocandi: si autem erat procurator ad plures causas, et in altera substituit, in aliis remanet procurator.

Cap. IV. *Qui ad agendum.* (8) Procurator generalis non agit exigentia speciale mandatum, nisi cum aliqua illorum specificatione, vel libera potestate.

Cap. V. *Qui generaliter.* (9) Mandatum generale ad negotia, etiam ad judicia se extendit.

Potest filius familias esse procurator, etiam absque patris consensu.

Major annis XXV. ad judicia, major XVII. ad negotia deputari potest procurator.

Cap. VI. *Si duo.* (10) Ex duobus procuratoribus simul simpliciter constitutis, alter solus admitti non debet. Si vero in solidum, qui primo contestatur litem, admittitur, altero totaliter excluso, nisi adjectum fuerit, quod non sit melior conditio occupantis; quo casu altero non prosequente, nec alium substituente, reliquus admittatur.

Procurator datus in solidum, qui occupaverat negotium, ex impedimento exclusus, non reassumit, nisi altero impedito.

In causis spiritualibus ex duobus procuratoribus simul simpliciter datis Judex eligit magis idoneum, qui solus prosequi poterit, nec alius admittitur, nisi primo legitime excluso.

(1) Idem Epis. Lexon.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Bonif. VIII.

(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.

Cap. VII. *Licet.* (1) Procurator, qui renuit acceptare mandatum, poenitere potest, quamdiu constituens in eadem perseveraverit voluntate.

Cap. VIII. *Si quem.* (2) Dominus dans procuratorem, quoties contigit eum abesse; causam tractando, procuratorem non intelligitur revocare: secus si simpliciter, nisi expresse protestetur, quod ipsum revocare non intendit, vel alias hoc appareat ex probabilibus conjecturis.

Cap. IX. *Procurator.* (3) Tria dicit. I. Quod procurator ad contrahendum matrimonium debet habere speciale mandatum. II. Quod talis procurator non substituit, nisi ad hoc mandatum habeat. III. Quod si talis procurator revocatus etiam ignoranter contraxit non tenet matrimonium.

IN CLEMENTINIS. *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. X. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Instrumento.* (4) Qui sciens sine protestatione recipit instrumentum, vel litteras suae procurationis, quibus constituens pro ipso cavebat, super inclusis in procuratorio dominum defendere cogitur.

Cap. II. *Non potest.* (5) Procurator habens mandatum jurandi, et omnia faciendi; quae requiruut speciale mandatum, contra Electum, vel Provisum opponere non potest crimina, vel defectus.

Cap. III. *Religiosus.* (6) Religiosus etiam pro Conreligioso, nisi pro consorte ejusdem litis, non potest procurator constitui sine licentia superioris, nec etiam alium constituere, nec substituere, licet hoc habeat in mandatis.

Cap. IV. *Procuratorem.* (7) Per obitum Rectoris Ecclesiae revocatur procurator ab eo pro Ecclesia constitutos, etiam quoad negotia jam coepta.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Clem. V. in Conc. Vien.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.

DE SYNDICO.

TITULUS XXXIX.

Cap. unic. *Sicut.* (8) Religiosi debent habere syndicum, qui causas monasterii agat, et defendat, etiam (si opportuerit) constituto illi salario.

Hoc est de potestate, non de necessitate. Unde conciliatur cum hac decret. cap. Insuper 9. *de testib. et attestat. ubi praescribitur posse etiam per se tractare causas monasterii.*

DE HIS, QUAE VI, METUSVE CAUSA FIUNT.

TITULUS XL. *Continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Perlatum.* (9) Si quis timore mortis, postea ratum non habens, Religionem profitetur, exire, et matrimonium contrahere potest: secus si a principio, vel ex post facto libere consensisset.

Circa judicium nullitatis professionis vide Elencho VI. num. CII.

Cap. II. *Abbas.* (10) Qui per metum amissionis patrimonii suo beneficio renunciat, illud repetere potest.

Cap. III. *Ad aures.* (11) Qui terrore laicorum electioni de se factae renunciat, si renunciatio juramento, vel fide firmata non sit, regimi, ad quod electus erat, praefici poterit.

Cap. X. *Ad audientiam.* (12) Qui per metum, qui cadere potuit in constantem virum, beneficio suo renunciare juravit, et renuntiavit, illud repetere poterit.

Cap. V. *Sacris.* (13) Excommunicatus non est, qui absolute coactus excommunicato *(intellige vitando)* communicat: secus si coactio fuit conditionalis.

(8) Gregor. I. Petro Subd. defens. Sicil.
(9) Alex. III. Oscen. Epis. et Priori S Mariae Caesar. August.
(10) Idem Wigor. Ep.
(11) Clem. III.
(12) Innoc. III. Epis. Lingon. et ejus Collegis.
(13) Idem Nidrosien. Archiep.

Cap. VI. *Cum dilectus.* (1) Metnm passo non subvenitur, si non fuit talis, qui potuit cadere in constantem virum.

Cap. VII. *Super.* (2) Probata violentia per testes, res amissae probantur per juramentum: et super valore rerum amissarum, taxatione Judicis praemissa, et secuto petentis juramento, sit condemnatio.

IN SEXTO. *Lib. I. sub eodem Titulo et ibi tit.* XX.

Cap. unic. *Absolutionis.* (3) Excomunicationis, suspensionis, vel interdicti absolutio, vel revocatio per vim extorta non tenet: et extorquens excommunicatus est ipso jure.

Haec excommunicatio non est reservata: sed ex c. 24. Bullae Coenae cogentes, et cooperantes, ut partes actrices consentiant, et revocent inhibitiones expeditas pro causis spiritualibus, aut eis annexis, absolvanturque ii a censuris, et poenis in ipsis inhibitionibus contentis, contra quos hae emanarunt, incurrunt excommunicationem Papae reservatam; sicut impedientes directe, vel indirecte, judicibus ecclesiastici exercitium suae jurisdictionis, eorumque sententias, et decreta eludentes recurrunt ad forum saeculare ut in cap. 16. ejusdem Bullae.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE.

TITULUS XLI. *Continens X. Capitula.*

Cap. I. *Requisivit.* (4) Si in contractu venditionis, vel locationis, Ecclesia fuit enormiter laesa, potest adversus talem contractum petere restitutionem in integrum: emptor tamen, sicut conductor non debet fraudari in pretio suo, vel in sumptibus per eum factis.

Cap. II. *Cum venissent.* (5) Restituitur Ecclesia laesa propter negligentiam procuratoris, qui jura Ecclesiae non produxit.

Cap. III. *Auditis.* (6) Ecclesia laesa in probatione necessaria omissa potest petere restitutionem in integrum, non obstante termino juris probationis exclusivo: et restitutionem petere potest, non solum contra privatum, sed etiam contra Ecclesiam.

Cap. IV. *Ex litteris.* (7) Restitutio ex justa causa etiam majori est concedenda, dummodo justa causa petendi probetur: si autem non probatur plene, vel semiplene, conceditur restitutio in causa favorabili.

Cap. V. *Tum ex litteris.* (8) Etiam contra sententiam Papae restituitur Ecclesia. Et causa restitutionis in integrum debet praesentibus partibus tractari.

Cap. VI. *Suscitata.* (9) Petitio restitutionis in integrum contra sententiam suspendit regulariter exequutionem sententiae in eventu istius causae restitutionis. Fallit si contra petentem restitutionem est praesumptio malitiae, quod causa differendi exequtionem hoc petat: quo casu exequtio fit, praestit a cautione de restituendo, si petens restitutionem obtinebit in causa.

Cap. VII. *Coram.* (10) Post peremptorium non auditur Ecclesia de jure communi: auditur tamen per beneficium restitutionis in integrum.

Cap. VIII. *Constitutus.* (11) Restituitur minor in eo, quod contraxit, vel omisit, si probat exinde se laesum, et sit intra tempora restitutionis petendae.

Cap. IX. *Causa.* (12) Restitutio in integrum postulanda est ab Ordinario administrationem habente, vel a Delegato ab eo, sive haec causa sit specialiter delegata, sive incidat in causa generaliter sibi commissa. Ab Ordinario vero administratio-

(1) Idem Massil. et Agaten. Epist.
(2) Greg. IX.
(3) Greg. X. in Conc gen. Lugdun.
(4) Alex. III. Aliphan. Epis.
(5) Innoc. III. S. Greg. et S. Serg. Abb.
(6) Ibem. Helien. et Rophen. Ep.
(7) Idem Priori S. Mariae ad Carcer. et Can. S. Mariae de Mandrian.
(8) Idem Epis. et Capit. Oscen.
(9) Idem Zamor. et Legion. Epis.
(10) Honor. III. Archiep. Bracharen.
(11) Greg. IX.
(12) Idem.

nem non habente, vel a Delegato peti non debet, nisi veniat incidenter in causa. Arbiter autem de causa restitutionis non cognoscit, nec potest assumi in majoribus causis.

Cap. X. *Beneficio.* (1) Restitutio denegata Ecclesiae alterius sibi non conceditur, nisi ex nova causa: restituitur tamen ad appellandum a sententia denegationis.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. XXI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ecclesia.* (2) Ecclesia post quadriennium non admittitur ad petendum restitutionem contra sententiam, vel contractum, nisi rationabilis aliqua causa hoc suadeat.

Cap. II. *Si adversus.* (3) Ecclesia contra confessionem, qua laesa fuit, admittitur intra quadrennium per beneficium restitutionis in integrum: postea non, nisi per viam juris communis.

IN CLEMENTINIS *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. XI.*

Cap. unic. *Ab Ecclesia.* (4) Ecclesia probans se laesam per lapsum temporis, ad illud tempus tantum restituitur, et intra quadriennium a tempore laesionis.

DE ALIENATIONE JUDICII MUTANDI CAUSA FACTA.

TITULUS XLII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Ex quorumdam.* (5) Is, in quem facta est alienatio rei, causa mutandi judicii, convenitur per rescriptum impetratum contra alienantem.

Cap. II. *Ex parte.* (6) Clericus causa mutandi judicium, non debet recipere cessionem a laico.

DE ARBITRIS.

TITULUS XLIII. *continens XIV. Capitula.*

Cap. I. *Sane.* (7) Arbitri sunt in dispari numero assumendi, et eis discordantibus, statur sententiae majoris partis.

Cap. II. *Non sine.* (8) Nullum est arbitrium, seu arbitramentum continens peccatum per Partes non remissibile.

Hic non improbatur successio immediata collateralium, seu transversalium in beneficiis, sed vide notata in cap. Ex parte 12. *de offic. et potest. Jud. Deleg.*

Cap. III. *Pervenit.* (9) Arbiter assumptus in patrimoniali causa Clerici non potest adjudicare rem Ecclesiae possidendam, etiam ad vitam Clerici.

Cap. IV. *Dilecti.* (10) In mulierem singularem, tanquam in arbitratricem compromitti non potest: secus si mulier habet alias jurisdictionem de jure communi, vel consuetudine; nam tunc super rebus etiam temporalibus Ecclesiae potest in eam valide compromitti.

Nec obstat Cap. Quintavallis 18. *de Jurejur. ubi compromissum factum in quasdam foeminas reprobatur, non quia factum in ipsas, sed quia earum arbitrium erat contra jus naturale, nam ibi non fuit factum compromissum, tum quia agebatur de causa criminali, in qua non admittitur, Cap.* Causa 9. *de in integ. restit., tum quia illae erant ex litigantibus, in quas compromitti non potest.* l. penult. ff. hoc tit. *sed fuit facta promissio juramento firmata de satisfaciendo injuriis illatis.*

Cap. V. *Cum tempore.* (11) Ecclesia exempta non potest in praejudicium exemptionis compromittere.

Cap. VI. *Cum dilectus.* (12) Arbiter non habet potestatem judicandi ultra comprehensa in compromisso, ideo coram eo non fit reconventio.

(1) Idem.
(2) Greg. IX.
(3) Bonif. VIII.
(4) Clem. V. in Conc. Vien.
(5) Alex. III. Archiep. Rhotomag.
(6) Greg. IX. Ab S. Nicol. et Decan. Furven. Morin. Diac.
(7) Ex Conc. Afric. an. 102. Hoc. c. apud Gonzalez incipit: *Item placuit.*
(8) Alex. III. Eboc. Archiep.
(9) Idem Exon. Epis.
(10) Innoc. III. Cancellar. et Magistr. Lothar. Canon. Parisien.
(11) Idem Ab. et Convent. de Pigavia.
(12) Idem Priori S. Andr. Ab. de Berolb. T. Priori, Archid. et Magistr. A. Officiat. S. Andr.

Cap. VII. *Cum olim.* (1) Qui per Arbitrium tenetur eligere cum aliquorum consilio, tenetur illorum consilium in tractatu electionis requirere, sed sequi non adstringitur.

Cap. VIII. *Contingit.* (2) De rebus spiritualibus in laicum compromitti non potest.

Cap. IX. *Per tuas.* (3) Auctoritate Judicis etiam delegati potest de causa spirituali in Clericum, et laicum compromitti: Et si arbitrium est a Partibus receptum, debet exequtioni mandari; licet per generalem procuratorem factum fuerit compromissum. Si autem non fuit arbitrium approbatum, et poena fuit apposita, agitur ad poenam, alias ad interesse.

Cap. X. *Ex parte.* (4) Si per duos Electos ad eamdem Praelaturam in discordia compromittitur in Ordinarium, morte alterius compromittentium expirat compromissum: Ordinarius tamen ex potestate ordinaria procedit super jure superstitis, antequam fiat transitus ad aliam electionem.

Cap. XI. *Exposita.* (5) Arbiter post rem judicatam super discordiis novis assumptus, non potest per suum arbitrium sententiam immutare, etiamsi de componendo inter Partes mandatum acceperit a Papa.

Cap. XII. *Innotuit.* (6) Non valet compromissum factum in duos, sive plures, hoc adjecto, ut in casu discordiae eligatur tertius per eosdem, vel alios.

Cap. XIII. *Cum a nobis.* (7) Valet compromissum factum in unum, vel in plures, ut ipsi per se causam definiant, vel per alios, quos ipsi elegerint.

Cap. XIV. *Compromissum.* (8) Compromissum ante sententiam latam finitur morte alterius compromittentium: unde non transit in haeredes compromittentium: nisi de eis sit cautum in compromisso.

IN SEXTO *Lib. I. sub eodem Titulo, et ibi tit. XXII. continens II. Capitula.*

Cap. I. *Si ex tribus.* (9) Si ex tribus Arbitris duo concordant in summa, tenet eorum sententia: si omnes discordant, tenet sententia de summa minori.

Cap. II. *Ut quaestionibus.* (10) Si ex tribus Arbitris unus nolit examinando, vel definiendo negotio interesse, duo procedere poterunt, ac si ille praesens esset. Circa Judices autem antiqua jura serventur.

(1) Idem Rectori, et Fratrib. Hospital. S. Barthol. Lucani.

(2) Idem in Conc. gen. Later.

(3) Idem Pisan. Archiep.

(4) Honor. III. Archiep. Colon.

(5) Idem Electo et Ab. S. Zenon. et Constant. Canon. Veron.

(6) Greg. IX. Decano, et Magist. P. Canon. S. Petri Atrebat. Dioec.

(7) Idem Abbatiss. et Convent. Jotren.

(8) Idem.

(9) Bonif. VIII.

(10) Idem.

IN LIBRO II. GREGORII PAPÆ IX.

Continentur Tituli XXX.

DE JUDICIIS

TITULUS I. CONTINENS XXI. CAPITULA.

Cap. I. *De quod vult Deo.* (1) Contumax in non comparendo, vel non respondendo, excommunicari potest: beneficio autem privari non debet.

Cap. II. *Decernimus.* (2) Laici ecclesiastica negotia tractare non debent, sed Praelatorum judicio disponantur.

Cap. III. *Quando.* (3) Causa jurispatronatus spectat ad judicium Ecclesiae.

Cap. IV. *Etsi.* (4) Clericum convictum, et confessum de crimine coram Judice secnlari, ex eo non punit Episcopus: sed coram se convictum, vel confessum punit poena debita, nisi cum illo dispenset; quod potest in adulterio, et minoribus, depositum vero non statim tradit Curiae saeculari.

In adulterio, et minoribus potest cum Clericis peracta poenitentia, Episcopus dispensare; non quemlibet autem depositum pro suis excessibus tradit Curiae saeculari.

Cap. V. *Ceterum.* (5) Vassallus coram domino feudi conveniendus est, etiamsi dominus feudi fit Clericus, dummodo ibi actor possit suam justitiam consequi: alias loci Ordinarius poterit adiri.

Vide notata infra cap. Si quis I. *de for. compet.*

Cap. VI. *Dilecti.* (6) Nomen actionis in libello exprimere pars non cogitur, debet tamen factum ita clare proponere, ut ex eo jus agendi colligatur.

Cap. VII. *Intelleximus.* (7) Excommunicatus in judicio, nisi tamquam reus stare non potest.

Cap. VIII. *Clerici.* (8) Clericus de omni crimine debet coram ecclesiastico Judice conveniri, nec valet consuetudo contraria.

Cap. IX. *Causam.* (9) Judex ex officio providere debet, ut debitae solemnitates serventur in judiciis, quibus omissis judicium redditur frustatorium.

Cap. X. *Cum non.* (10) Clericus depositus incorrigibilis excommunicandus est, et successive anathematizandus: etsi sic non resipuerit, per judicem secularem comprimendus est.

Intellige postquam ei traditus est a Judice ecclesiastico.

Cap. XI. *Quia.* (11) Per rescriptum impetratum contra violentum occupatorem convenitur qui scienter succedit in vitium.

Cap. XII. *Cum venissent.* (12) Solus Papa cognoscit de dubiis privilegiorum Apostolicae Sedis, et non inferior.

Cap. XIII. *Novit ille.* (13) Judex Ecclesiasticus potest per viam denunciationis evangelicae, seu judicialis procedere con-

(1) Ex Conc. Afric.
(2) Ex Synodo Rhemen.
(3) Alex III. Henr. II. Reg. Angl.
(4) Idem Saler. Archiep.
(5) Idem Rom.
(6) Idem Exon. Epis. et Decan, Londin.
(7) Idem Paduan. Epis.
(8) Luc. III. Strigon. Archiep.
(9) Clem. III. R. Wigor. Ep. et Abb. de Eveshan.
(10) Caelest. III. Bruaduf. Ep. *juxta Gonzal. sed juxta Cujac. Strigon.* Archiep.
(11) Idem Winton. Epis.
(12) Innoc. III. S. Serg. et S. Georg. Ab. et Cantori Andegav.
(13) Idem Archiep. et Epis. per Franc. constit.

tra quemlibet peccatorem etiam laicum maxime ratione perjurii, vel pacis fractae.

Cap. XIV. *Pastoralis.* (1) Principalis persona per se, non per advocatum debet factum proponere in judicio, nisi sit indiscreta! advocatus enim proponere debet jus, quod oritur ex facto.

Cap. XV. *Examinata.* (2) Si actio; et intentio sunt ineptae, vel sola intentio, debet reus absolvi ab instantia judicii: iterum tamen actor audietur, si apte egerit.

Cap. XVI. *Cum deputati.* (3) Praeceptores Templi pro domibus suis agere, et defendere possunt, nec obstat eis Religio, vel quod ignota sit eorum origo.

Cap. XVII. *Qualiter.* (4) Praelati debent laicis de Clericis, appellatione frustatoria non obstante, justitiam facere: ad saeculare tamen forum Clerici a laicis trahi non debent, etiam data ipsorum Praelatorum negligentia.

Et excommunicationem incurrunt Papae reservatam ex Bulla Coenae cap. 14. 15. *et* 16. *ac vide innovationem Elencho IV. num. VII.*

Cap. XVIII. *Causam.* (5) Judex habens ut privatus pene consimilem causam, quam habet ut judex, a judicando removetur.

Cap. XIX. *Exhibita.* (6) Si Judices de principali, et exceptionibus praejudicialibus simul cognoscunt, vel super principali lite non contestata testes recipiunt, licite ab eis appellatur.

Cap. XX. *Venerabilis.* (7) Lapsu triennii non obstante, potest delegatus in causa sibi commissa procedere.

Vide correctionem Elencho II. num. XLVIII.

Cap. XXI. *Significaverunt.* (8) Actor obtinens in possessorio coram Judice rei, non tenetur coram eo Judice super proprietate respondere, si est prorsus alterius fori.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo continente III. Capitula.*

Cap. I. *Juris.* (9) Judex delegatus non habens ad hoc speciale mandatum a Papa, non potest compellere partem, ut personaliter coram eo compareat, nisi ex rationabili causa.

Cap. II. *Mulieres.* (10) Mulieres personaliter ad judicium, quaecumque causa in jure non expressa, invitae trahendae non sunt: sed si necessarium sit ipsarum testimonium, in causa Judex expensis producentis interdum ibit, interdum mittet, et Judex fraudulenter vadens, excommunicatus est. Mulieres religiosae etiam volentes, extra monasterium suum ex aliqua causa personaliter ad judicium trahi non possunt; quod contra praedicta fit, est irritum.

Excommunicatio ista non est reservata.

Cap. III. *Si annum.* (11) Major XIV. annis per se, et per procuratorem potest agere, et defendere causam spiritualem: Minor XIV. per se non agit, sed per procuratorem vel per curatorem datum auctoritate Ordinarii ecclesiastici Judicis, et etiam Delegati dati ad causas illas. Filius familias sine patris assensu agit causam spiritualem.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem Titulo continente II. Capitula.*

Cap. I. *Dudum.* (12) Constitutio Bonifacii, quae habet, quod citationes etiam extra dies solemnes publicae factae de mandato Papae, in audientia litterarum Apostolicarum, vel Papali Palatio affixae januis majoris Ecclesiae loci, in quo Papa cum

(1) Idem Epis. Elien.
(2) Idem Mattaeo de Rivaeriae.
(3) Idem Magistr. et Fratrib. militia Templi in Ital. const.
(4) Idem Vercell. Epis. et Ab. de Tileto.
(5) Idem.
(6) Hor. III. Abb. S. Martini Archid. Rhem. et Decan. Bunien. Colon. Dioec.
(7) Idem Magistr. Tancr. Canon. Bonon.
(8) Idem Epis. et Magistr. Tancred. Bonon. et Bond, de Pralen. Bonon. commor. Canon.
(9) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.
(10) Bonif. VIII.
(11) Idem.
(12) Clem. V. in Conc. Vien.

Curia sua degit, arcteut citatum, ac si ad eum personaliter devenissent: restringitur ad eos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio pervenire, vel quorum domicilium tute non potest adiri.

Cap. II. *Dispendiosam.* (1) In causis etiam pendentibus beneficialibus, decimarum, matrimonialibus, et usurarum, et ipsas tangentibus procedi potest simpliciter, et de plano, absque judiciorum strepitu, et figura.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. II. sub eadem Titulo.

Cap. unic. *Frequentes.* (2) Decretalem *super Cathedram in Clement.* 1. *per* c. *Dudum innovatam* jubet observari: neque propter illam debent Religiosi mendicantes esse molesti, et graves Praelatis, neque Praelati ipsis Religiosis. Etsi sint aliquae injuriae, vel molestationes hinc inde factae, Papa vult justitiae complementum breviter exhiberi, summarie, simpliciter, et de plano, sine strepitu, et figura judicii; vel aliter, prout qualitas excessuum exigit, non obstantibus quibuscumque obstaculis, quae possent his obviare.

DE FORO COMPETENTI.

TITULUS II. *continens* XX. *Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (3) Clericus coram suo Episcopo conveniri debet.

Circa prorogationem jurisdictionis, de qua in textu, vide Elencho I. n. XIV.

Quando controversia contra Clericum est de Feudo, dic ut in capp. 6. *et* 7. *infra.*

Cap. II. *Nullus.* (4) Judex saecularis si Clericum per se distringit, vel condemnat, excommunicari debet.

Hodie ex Bulla Coenae *est ipso jure excommunicatus, sive agatur de causis civilibus, sive de criminalibus; et sub nomine Clerici venit etiam initiatus prima Tonsura Trid. sess.* 23. *cap.* 6. *de ref. servatis conditionibus ibi appositis.*

Cap. III. *Sane.* (5) Ratione rei, de qua agitur, sortitur quis forum ibi, ubi res est.

Cap. IV. *Si quis.* (6) Episcopus ut suspectus recusatus, de cujus suspicione notorie constat, potest dare delegatum Partibus non suspectum, cujus sententiam poterit per se exequtioni mandare.

Cap. V. *Si Clericus.* (7) Super re Ecclesiae, vel Clerici potest laicus coram ecclesiastico Judice conveniri: sed si probabiliter negat rem esse Ecclesiae, vel Clerici ad jurisdictionem ecclesiasticam declinandam convenitur coram suo Judice.

Cap. VI. *Ex transmissa.* (8) Si quaestio feudalis est inter Clericum, et Laicum, cognoscet Dominus feudi: sed eo negligente, cognoscet Delegatus Papae etiam ante negligentiam datus.

Cap. VII. *Verum.* (9) Per Dominum feudi saecularem, sive ecclesiasticum, quaestio feudalis terminari debet, etiam si Vasalli sint Clerici. et si plures praetendantur Domini, non potest unus cognoscere, maxime alio absente an feudum ad eum pertineat.

Cap. VIII. *Cum sit.* (10) Malefactores Ecclesiarum in utroque foro conveniri possunt.

Cap. IX. *Quod Clericis.* (11) Causae Clericorum secundum jura, non secundum consuetudines laicorum terminentur.

Cap. X. *Licet.* (12) Laicus laicum super re civili coram Judice ecclesiastico conve-

(1) Idem.
(2) Joan. XXII.
(3) Ex Conc. Chalced. an 455.
(4) Ex Conc. Parisien. *juxta Burchard. an.* 451.
(5) Ex Conc. Afric. an. 402.
(6) Greg. I. Bonif. defensori Corsicae. *Hoc Cap. apud Gonzal. incipit Experientia.*
(7) Alex. III. Epis. Genuen.
(8) Idem Senon. Archiep.
(9) Idem.
(10) Luc. 3.
(11) Caelest. III. Paris. Ep.
(12) Innoc. III. Vercell. Epis.

nire non potest, nisi in defectu Judicis saecularis; vel nisi consuetudo id esposcat.

Cap. XI. *Ex tenore.* (1) Vidua laicum coram Judice ecclesiastico convenire non potest, nisi super causa ecclesiastica, vel in defectum Judicis saecularis.

Cap. XII. *Si diligenti.* (2) Clericus non potest constituere sibi Judicem laicum, etiamsi proprium juramentum, et adversarii consensus accedat.

Cap. XIII. *Cum contingat.* (3) Clerici super excessibus coram suo Episcopo conveniri debent, non coram iis, quibus serviunt, nisi consuetudo, vel privilegium aliud inducat.

Cap. XIV. *Postulasti.* (4) Episcopus delicti condemnat Clericum de delicto, sed non privat beneficio alibi existente: sed Episcopus beneficii privabit quasi exequendo condemnationem Judicis delicti. *Vel sic* Episcopus delicti condemnat Clericum de delicto, privando beneficio alibi sito, sed exequtio realis fit ab Episcopo beneficii.

Cap. XV. *Ex parte.* (5) Miserabilis persona potest laicum interdicto, *Unde vi* coram Judice ecclesiastico convenire, etiam si res subctraeta dicatur feudalis.

Vide correctionem Elencho I. n. XV.

Cap. XVI. *Conquestus.* (6) Laici usurpantes jura ecclesiastica velut sacrilegi per Judicium ecclesiasticum compelluntur.

Cum ex textu inferatur cognitionem causae delegari posse cuicumque personae, vide correctionem Elencho I. n. XVI.

Cap. XVII. *Dilecti.* (7) Privilegiatus non tenetur respondere nisi in certo loco: si in alio loco respondere, vel solvere promittit, ibi poterit conveniri, et etiam ubi habet domicilium.

Cap. XVIII. *Significasti.* (8) Quamquam laici possint jurisdictionem non sui judicis prorogare, clerici tamen non possunt, nisi Episcopi dioecesani consensus accedat, et Judex, cujus jurisdictionem prorogare volunt, sit ecclesiasticus.

Cap. XIX. *Proposuisti.* (9) Legitime citatus tenetur coram Judice citante causam prosequi, non obstante, quod post citationem mutaverit forum.

Cap. XX. *Licet.* (10) Quisque clericus potest in Curia Romana conveniri, licet alias specifice ibi forum non sortiatur: habet tamen ex causa jus revocandi domum.

Vide Cap. Divina 3. *de privil. in extr. com.*

IN SEXTO *Lib. II. sub eodem Titulo continente III. Copitula.*

Cap. I *Romana.* (11) Archiepiscopus omisso appellationis articulo, vel per viam querelae, de causa subditorum suffraganeis, etiam ipsis consentientibus, non cognoscit.

Archiepiscopus subditos suffraganei non potest compellere causas delegatas ab eo suscipere, suas sententias, et praecepta exequi, vel testimonia in causis ad eos devolutis ferre, nisi consuetudo aliud disponat.

Archiepiscopus contra officiales, vel Praelatos suffraganeorum, consuetudine aliud non disponente, et contra subditos ipsorum, pro salariis Advocatorum, et Procuratorum causarum fori Archiepiscopi, Judex competens non est.

Archiepiscopus non compellit invitos contrahentes aliarum Dioecesum in sua propria coram se respondere, nisi ibi inveniantur. Sed si citati nolunt comparere, vel malitiose se occultant, ne citen-

(1) Idem Archid. et B. Caelerar. Turon. *juxta Cujac.*

(2) Idem Pisan. Archiep.

(3) Idem Belluae. Episc.

(4) Idem Selesvicen. Ep. *juxta Gonzal. sed juxta Cujac.* Sylvanelen.

(5) Honor. III. Archiep. et Archid. Turon.

(6) Greg. IX. Fratri Palmerio S. Trin.

(7) Idem Ep. Dulmen.

(8) Idem Ab. Trecen.

(9) Idem.

(10) Idem.

(11) Innoc. IV.

tur, in bonis ipsorum suae Dioecesis potest missonem facere, vel in alia decernere per Ordinarios faciendam.

Non potest Archiepiscopus suos Clericos mittere in Dioecesim Suffranaei, ut coram eis fiant contractus, vel jam facti approbentur; nec si facti, vel approbati fuerint coram illis, possunt Suffraganeorum subditos coram se compellere litigare super illis: nec excommunicare Suffraganeorum officiales, vel subditos, si nolunt litigare coram ipso.

Cap. II. *Saeculares.* (1) Judex saecularis, qui vult Clericum compellere ad debita, etiam liquida solvenda, per ecclesiasticum Judicem desistere compellatur.

Cap. III. *Cum C. laicus.* (2) Ratione juramenti laicus, ut illud servet, coram Judice ecclesiastico convenitur.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem Titulo.*

Cap. unic. *Quamvis.* (3) Concedit Concilium certo casu Episcopis expulsis a suis sedibus, quod in locis aliarum Dioecesum, servata forma, quam limitat, possint procedere contra expulsores, consiliarios et fautores, et inter subditos jus dicere.

DE LIBELLI OBLATIONE.

TITULUS III. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Hincmarus.* (4) Actor tenetur in scriptis libellum porrigere. *Vel sic* Judex non debet admittere actorem ad litigandum, nisi prius ei libellum in scriptis afferat.

In causis tamen summariis, ubi sine strepitu, et figura judicii proceditur, non est necessaria libelli solemnitas c. Saepe *de Verb. Signif.*

Nec obstat. c. Cum dilectus 2. *de Ord. cognit. ubi admittitur libellus sine specifica rei petitae expressione, quia ex integra hujus textus narratione ostendit Gonzalez omnia expressa fuisse.*

Nota, quod hoc cap. in decretal. Greg. IX. incipit. Ignarus, *sed mendose, cum legendum sit: Hincmarus: qui cum ex Monacho benedictino electus fuerit Archiep. Rhemensis, praefuit dicto Conc. Provinciali celebrato an.* 853. *in Urbe Suessions.*

Cap. II. *Significantibus.* (5) Cum agitur actione reali, non sufficit rem generaliter peti, sed debet ita specificari, ut evitetur obscuritas, et acquivocatio.

Cap. III. *Dilecti.* (6) Non tenetur reus respondere libello in actione personali, si non exprimitur causa petendi.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.

TITULUS IV. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Ex litteris.* (7) Judex etiam delegatus, compellit actorem ad respondendum reo in causa reconventionis; et utramque causam ordine successivo simul audiet, et una sententia terminabit.

Cap. II. *Prudentiam.* (8) Modus procedendi datus per rescriptum in causa conventionis, intelligitur repetitus in causa reconventionis.

DE LITIS CONTESTATIONE.

TITULUS V.

Cap. unic. *Olim.* (9) Non per positiones, et responsiones, sed per petitionem in jure propositam, et responsionem sequtam fit litis contestatio, qua omissa, nullus est processus.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. III. continente II. Capitula.*

(1) Bonif. VIII.
(2) Idem.
(3) Clem. V. in Conc. Vien.
(4) Ex Conc. apud S. Medardum.
(5) Innoc. III. Magistr. G. Archid., et Willo. Normando, et G. De Crethes Canon. Suession.
(6) Greg. IX. Archiep. Civit. Novae, et M. Canon. Cuman.
(7) Alex. III. Volter. Ep. et Ab. de Spongia.
(8) Caelest. III. Rhotom. Decau.
(9) Greg. IX. Ab S. Jo. Venot.

Cap. I. *Exceptionis.* (1) Peremptoria litis contestationem non impedit, nisi sit de ro semel finita.

Cap. II. *Si oblato.* (2) Per exceptionem peremptoriam non fit litis contestatio.

UT LITE NON CONTESTATA NON PROCEDATUR AD TESTIUM RECEPTIONEM, VEL AD SENTENTIAM DEFINITIVAM.

TITULUS VI. *Continens V. Capitula.*

Cap. I. *Ad haec.* (3) Si agatur de adulterio ad separationem tori, et ante litis contestationem reus est contumax, potest excommunicari: sed testes recipi non possunt, nec causa definiri.

Cap. II. *Accedens.* (4) In causa restitutionis contra contumacem, lite non contestata, sententia proferri non potest.

Cap. III. *Tuae fraternitatis.* (5) Si lite non contestata, reus est contumax, si fieri-potest, mittitur actor in possessionem causa custodiae: alias reus excommunicabitur.

Pro hujus Decretalis intellectu in praxi vide magistralem explanationem in Gonzal.

Cap. IV. *Accedens.* (6) Receptio testium facta contra non contumacem, lite non contestata, in causa matrimoniali est nulla.

Vide notata Elencho VI. n. LXXXIII.

Cap. V. *Quoniam.* (7) Lite non contestata, non recipiuntur testes regulariter super principali. Fallit cum timetur de morte, vel absentia diuturna testium; tunc enim servata solemnitate hic posita, possunt, etiam lite non contestata, testes examinari.

Cum agitur de matrimonio carnali, vel spirituali, possunt contra contumacem, etiam lite non contestata, testes recipi, et sententia definitiva ferri. Si vero reus est absens, sed non contumaciter, tunc in carnali non proceditur, sed expectatur absens. In Spirituali vero, si agatur de contracto, stabitur juribus antiquis. Si de contrahendo, expectatur absens per sex menses. Sed de hoc ultimo, quando agitur de contrahendo, dic ut in c. *Quam sit* 6. et c. *Cupientes* de elect. in 6.

Ad perpetuam rei memoriam, vel cum agitur per viam inquisitionis, possunt testes sine litis contestatione recipi, et etiam publicari.

Si reus, lite non contestata, est contumax, et agitur actione reali, mittitur actor in possessionem rei petitae causa custodiae, quam tamen recuperat reus veniens intra annum, si offerat cautionem de stando juri, et restituat expensas. Post annum vero, his non servatis, non auditur, nisi super proprietate. Sed si convenitur actione reali, qui nomine alieno possidet, nominabit dominum in judicio, et statuetur ei terminus, intra quem faciet dominum comparere: qui si intra terminum non venerit, Judex illum citabit, quo adhuc non veniente, Judex mittet actorem in possessionem veram. Si vero reus contumax convenitur actione personali, mittetur actor in possessionem bonorum ipsius rei pro modo debiti declarati: et primo mobilium, secundo immobilium; si mobilia non exitant: vel excommunicabitur reus.

Nec obest Cap. Causam 18. *de Rescr. ubi statuitur, ut parte citata, et non comparente, adhuc procedatur in causa secundum juris ordinem, recipiantur testes, admittanturque probationes; quia in aliquibus casibus, quando pars est contumax, licet probationes recipere, et testes admittere, sed quantum a jure permissum est, ut innuitur in hac eadem Decretali* §. Porro *et cap.* Per tuas *de Appellat.*

Nec cap. Causam 3. *de dolo, et contum.*

(1) Innoc. IV. in Conc. Lugd.

(2) Bonif. VIII.

(3) Innoc. III. Ab. S. Proculi, et L. Canon. Bonon.

(4) Idem Hierosol. Patriar. et Archiep. Caesarean.

(5) Idem Brix. Ep.

(6) Idem De Curia Dei et de eleemosyn. Ab. Aurel. et Carnoten. Diac.

(7) Idem.

ubi clare habetur lite non contestata receptos fuisse testes, et definitivam sententiam prolatam; quia id accidit etiam ob contumaciam actoris, qua stante, id licet elapso anno juxta Novell. 112., et docet Cujac. in commentar. ad illum text.

DE JURAMENTO CALUMNIAE.

TITULUS VII. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Inhaerentes.* (1) Clericus in causa Ecclesiae suae juramentum calumniae potest alteri committere; et per se jurare non cogitur, nec debet sine Superioris licentia.

Cap. II. *Litteras.* (2) In spiritualibus causis de calumnia non juratur.

Vide correctionem Elencho I. n. XVII.

Cap. III. *In pertractandis.* (3) Principalis persona non indistincte relevatur ab onere jurandi de calumnia, licet compareat peraeconomum, sed sibi, vel aeconomo est deferendum, inspecta qualitate causae, et personarum.

Cap. IV. *Imperatorum.* (4) Universitas tenetur jurare de calumnia, nisi relevet se constituendo aeconomum.

Cap. V. *Ceterum.* (5) Clerici etiam in eorum causis jurant de calumnia, contraria consuetudine non obstante.

Cap. VI. *Cum causam.* (6) Procurator, vel syndicus Universitatis ecclesiasticae, vel saecularis, de calumnia jurare potest.

Cap. VII. *Cum in causa.* (7) Episcopus jurat de calumnia, si per seipsum elegit litigare, propositis tantum, non tactis Evangeliis. Si vero per syndicum litigat, per illum poterit jurare.

Actor, refutando juramentum calumniae sine causa cadere debet ab instituta actione: reus autem debet haberi pro confesso.

(1) Honor. II. Epis. Occidental.

(2) Eugen. III. Arditioni Rom. Eccl. Subdiac. et Omnibono.

(3) Idem.

(4) Idem Magalon. et Aem. uson. Epis.

(5) Luc. III. Helien. Epis. et Archid. Norwicen.

(6) Innoc. III. Ep. Placent.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV. continents III. Capitula.*

Cap. I. *Si de calumnia.* (8) Non est de substantia, quod statim post litem contestatam juretur de calumnia.

Non annullatur processus, licet tacite omittatur calumniae juramentum.

Praecipit, quod in spiritualibus simul de calumnia, et de veritate juretur.

Cap. II. *In appellationis.* (9) In causa appellationis jurari debet de calumnia, et veritate dicenda. Procurator deputatus post juramentum calumniae, jurabit de calumnia.

Juramentum de calumnia est tantum de credulitate, unde si aliud sit, non est perjurus, qui sic juravit. Idem est de juramento partis respondentis articulo per non credit *neque respondens confitetur, sed solum relevat adversarium ab onere probandi.*

Judex quoties sibi videtur, exigit juramentum malitiae, etiam si de calumnia, vel veritate juratum sit.

Cap. III. *Nullam.* (10) Procurator habens speciale mandatum jurat de calumnia.

DE DILATIONIBUS.

TITULUS VIII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Dilecti.* (11) Citatio vocatoria cum peremtoria non debet esse nimis brevis, maxime ubi de rebus ecclesiasticis agitur, nisi necessitas aliud suggerat.

Cap. II. *Praeterea.* (12) Induciae deliberatoriae denegantur reo, si per litteras citatorias plene potuit instrui, et deliberare super eo, de quo quaeritur.

Cap. III. *Litterae.* (13) Ex declaratione verbi generalis, vel ambigui positi in libello, novae induciae deliberatoriae dan-

(7) Greg. IX. Episc. Bellovac.

(8) Bonif. 8.

(9) Idem.

(10) Idem.

(11) Alex. III. Cantuar. et Wigorn. Ep.

(12) Caelest. III.

(13) Hon. III. Ep. Ferent.

dae non sunt, si per expressa potuit reus deliberare super ambiguitate illa, vel generalitate.

Cap. IV. *Exposuit.* (1) Si citatus in causa ardua, de longinquo vocatur pro publica utilitate, etiam ad locum judicii, ita quod intra terminum citationis deliberare, et alia sibi necessaria ad comparendum explicare non potuit, in termino respondere non cogitur, si reperiatur in loco judicii, sed habebit novas inducias.

Obtinentes beneficium cessionis bonorum, aut dilationem quinquennalem ad solvendum tenentur causam expedire infra quatuor menses, non obstante beneficio cap. Odoardus, *et cap.* Pervenit *ex Constit. Clementis VII.* Cum ex multorum. Et cum nuper: *Et Paulus III. Constit.* Nota: *vetuit concedi per quoscumque Judices litteras moratorias, et dilatorias: ac Pius IV. Constit.*: Cupientes: *addidit poenam in dolose obtinentes dictas alternativas, et dilationes in fraudem creditorum. Imo ex Constit. S. Pii V.* Postquam: *dolosi decoctores tam laici, quam ecclesiastici, Episcopis exceptis, luxu, et impudentia rem alienam dilapidantes puniendi sunt ultimo supplicio. Ex Constit. Innoc. VIII.* Quoniam: *debitores mercatoribus Riparum, et Salinarum Romae non possunt cedere bonis: Nec debitores furnarorium Romae ex Const. Julii III.* Cum sicut. *Debita medicinalium quo modo, et quando solvenda sint in eadem Urbe sine dilatione, vide Constit. Gregorii XIII.* Cum officio: §. 19. *Vide notata infra lib. III. tit.* 23. *de Solution. post cap.* Odoardus 3. *et Additiones meas lib. I. tit.* 19. *post n.* 2.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. II.

Cap. unic. *In delictorum.* (2) Falsorum florenorum fabricantes citantur peremptorie, data dilatione trium mensium, intra quos coram Papa compareant, alias contra ipsos, eorum absentia non obstante, procedatur, prout justitia suadebit.

DE FERIIS.

TITULUS IX. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Omnes.* (3) Diebus Dominicis mercari, litigari, judicari, vel jurari non debet, sed de Vespera in Vesperam debent celebrari.

Circa mercatum vide in Additionibus meis hoc eod. tit. post. n. 6.

Cap. II. *Quoniam.* (4) Festorum principium et finis fieri debet secundum ipsorum magnitudinem, et consuetudinem regionis. In praecipuis festis, et intra Pasch., et Pentecosten non fit solemnis genuum flexio. Si tamen tunc Clerici, vel Episcopi ordinentur, secundum ordinationis modum genua flectuntur. Romana Ecclesia speciale festum de Trinitate non facit: servatur tamen de hoc cujusque Ecclesiae consuetudo.

Cap. III. *Licet.* (5) Propter necessitatem alimentorum licet diebus feriatis in honorem Dei operi servili intendere, maxime circa rem tempore perituram.

Cap. IV. *Capellanus.* (6) Tres septimanae, quibus Canon prohibet fieri nuptias, ante festum Joannis Baptistae, non continuantur festo, sed intelligitur de septimana Ascensionis, cum duabus sequentibus.

Vide moderationem Elencho II. num. XLIX.

Cap. V. *Conquestus.* (7) In feriis introductis in honorem Dei, et Sanctorum, nisi ob necessitatem, vel pietatem, judicium exerceri non potest, etiam de consensu partium: feriis tamen introductis favore hominum partes renunciare possunt.

Hic numerantur dies feriati ad effectum

(1) Greg. IX. Ab. Aquaevivae Turon. Diac. Archid. Turon.

(2) Joann. XXII.

(3) Ex Conc. apud Compendium in Gall. celeb. sub. Greg.

(4) Alex. III. Tribun. aut Turon. Archiep. *juxta aut Gonzal. et juxta Cujac. Terdonen. Epis.*

(5) Idem Trever. Archiep. *juxta Gonzal.*

(6) Clem. II.

(7) Greg. IX.

non exercendi judicium, quos vide in textu. Hodie tamen, et quoad hunc effectum, ed quoad praeceptum Ecclesiae attendenda est Constit. Urbani VIII. Universa *Idib. Sept.* 1642. *in qua adduntur aliae festivitates.*

DE ORDINE COGNITIONUM.

TITULUS X. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Intelleximus.* (1) Contra mulierem vendicantem aliquem in maritum admittitur exceptio consanguinitatis, quae prius discutienda est, quam super matrimonio pronuncietur: et sufficit super ipso principali pronunciare.

Cap. II. *Cum dilectus.* (2) Si reus contra actorem spoliatorem spoliationem opponit, aut excipiendo, et tunc prius auditur, et ea probata respondere non cogitur: sed per hoc non restituitur; aut agendo, et tunc simul utraque quaestio terminatur, et ea probata restituetur.

Cap. III. *Tuam.* (3) Petenti haereditatem obstat exceptio nativitatis, quae prius debet coram ecclesiastico Judice terminari.

Hic erat prius coram Judice saeculari petita haereditas, et exceptum fuit de illegitimitate.

Cap. IV. *Super.* (4) Agens possessorio recuperandae non tenetur ante restitutionem suis spoliatoribus (nisi super quaestione spoliationis) respondere, potest tamen ab agendo repelli per exceptionem spoliationis.

DE PLUS PETITIONIBUS

TITULUS XI.

Cap. unic. *Consilium.* (5) Plus petens tempore litis expensas refundit, et induciae duplicantur: petens vero plus re, loco, aut causa, in expensis condemnatur.

(1) Caelest. III. Alatr. Ep.
(2) Innoc. III. Narn. Ep.
(3) Honor. III. Ludov. Reg. Francor.
(4) Greg IX.
(5) Idem.

DE CAUSA POSSESSIONIS, ET PROPRIETATIS.

TITULUS XII. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Susceptis.* (6) Causa possessionis, et proprietatis sub eodem Judice terminari debet: nec contra absentem est pronunciandum.

Nec obstat cap. Cum olim 12. *de senten. et re judic. ubi Pontifex privavit beneficio absentem; et inauditum, quia ibi agebatur de beneficio notorie subreptitie obtento, quod ipsemet Pontifex adducit pro causa hujusmodi judicii, ut Gros. ibi verb.* Absenti.

Nec cap. Cum Bertoldus 18. *eod. tit. ubi pariter Epis. Rhemen. protulit sententiam contra absentem, receptis tantum testibus, quia post instantem causam Partes a Judicibus delegatis citatae fuerunt ad comparendum praescripto tempore, ideoque una ex eis non comparente, licet sententiam in causa proferre c.* Dudum 22. *de Elect.*

Cap. II. *Ad ultimum.* (7) Si actum est possessorio, et petitorio, potest Judex receptis probationibus super utraque prius discutere probationes super possessorio, et illud terminare.

Cap. III. *Cum Ecclesia.* (8) Si spoliatus possessorio, et petitorio simul agens, possessionem, et spoliationem probat, sed non dominium, seu proprietatem, obtinet in possessorio: sed succumbet in petitorio.

Cap. IV. *Cum super.* (9) Idem dicit, quoad intellectum, quod dicit caput proximum.

Cap. V. *Pastoralis.* (10) Qui agit de proprietate, ante conclusionem causae possessorio adipiscendae, vel recuperandae agere potest: post conclusionem vero, et ante sententiam hoc non potest, nisi justa causa subsit.

(6) Gregor. Mag. Felici in Sicilia.
(7) Caelest. III.
(8) Innoc. III. Archip. et Canon. Sutrin.
(9) Idem Canon Bethelhem.
(10) Idem Ep Noviom.

Cap. VI. *Cum dilectus.* (1) Si petitorio, et possessorio simul est actum, una sententia terminatur, et praemittitur possessorium in terminando: sed in exequendo praevalet petitorium.

Cap. VII. *Cum olim.* (2) Adjudicatur illi beneficium, qui brobavit collatorem suum fuisse in possessiona conferendi collationis tempore; per hoc tamen non prohibetur succumbens agere de proprietate juris conferendi cum ipso collatore.

Cap. VIII. *In causa.* (3) Si petens rem ex una causa succumbit, et alia causa petere poterit. *Vel sic.* Petenti rem jure dominii, possessionem probare non sufficit.

IN CLEMENTINIS *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Causa.* (4) In causa beneficiali delata, etiam per appellationem ad Curiam, utraque pars potest petitorium, et possessorium intentare. Et ante causae conclusionem, potest spoliatus, suspenso petitorio suo, vel adversarii, possessorium prosequi.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

TITULUS XIII. *continens XIX. Capitula.*

Cap. I. *Licet.* (5) Adversus restitutionem petentem non est audiendus reus de proprietate opponens, nisi actore consentiente.

Cap. II. *Solicite.* (6) Petenti restitutionem beneficii non obstat renunciatio facta post spoliationem, quia praesumitur non spontanea.

Additur quia praesumitur non spontanea, *quoniam etsi probaretur spontanea, deberet obstare talis exceptio, vel renunciatio in beneficialibus.*

Cap. III. *Accepta.* (7) Petens restitutionem beneficii non auditur, etiamsi spoliationem probet, si probatur cum sponte illud beneficium prius resignasse.

Cap. IV. *Audita.* (8) In interdicto de retinenda succumbit reus, ipsius abjuratione probata.

Cap. V. *In litteris.* (9) Petenti restitutionem beneficii quaestio institutionis non canonicae referri non potest.

Cap. VI. *Item.* (10) Non obstat exceptio criminis agenti interdicto *Unde vi*: vel *Quod vi, aut Clam.*

Cap. VII. *Conquerente.* (11) Spoliatus etiam a Judice juris ordine praetermisso, ante omnia restituatur.

Nec obstat cap. Cum liberum 6. *de sepult. ubi Abbas spoliatus cadavere sui parochiani non statim restituitur, sed admittuntur, et probantur exceptiones, in hac enim facti specie non erat prius restitutio facienda ad vitandam cadaveris vexationem, quae contingere potuisset, si facta prius restitutione, in causa Abbas postea succubuisset, cum iterum exhumandum fuisset.*

Nec Cap. Ad decimas 2. *hoc sod. tit, in 6., ubi statuitur spoliatos jure percipiendi decimas non restituendos, nisi prius probato justo titulo possessionis eas percipiendi, quia harum sola perceptio non tribuit quasi possessionem juris percipiendi; et ideo prius probandus est titulus ad justificandam quasi possessionem, ad quam quis petit restitui.*

Cap. VIII. *Ex transmissa.* (12) Restituitur conjux viro probanti desponsationem, et de ipsius impunitate caventi, nisi magna sit viri saevitia.

Cap. IX. *Cum venisset.* (13) Per solutionem pensionis rei donatae factam dona-

(1) Idem Ep. S. Andreae Ab. de Beroch. T. Prior. R. Archid. et Magist. L. Offic. S. Andreae.

(2) Idem Veron. Ep.

(3) Honor. III. Ab. S. Cyprian. Torcel. Dioec. et S. Mariae de Venet. et S. Mariae Anan. Pap. Prior.

(4) Clem. V. in Conc. Vien.

(5) Greg. Magn. Constan. Mediol. Ep.

(6) Alex. III. Vigorn. Ep.

(7) Idem Decan. Lincon. et Ab. de Rieval.

(8) Idem Wigorn. Ep. et R. Elim. Archid.

(9) Idem Brix. Ep.

(10) Idem Exon. Ep.

(11) Idem Cantuar. Archip.

(12) Idem Albien. et Belvac. Ep.

(13) Idem Exonien. ep. et Ab. de Beforden.

tario cum auctoritate donatoris, acquiritur illi donatario rei donatae possessio; adeo quod si ab illa expellitur, per interdictum recuperandae agere poterit.

Cap. X. *Ex conquestione.* (1) Si actore agente petitorio, reus super eadem re deducit possessorium, proceditur in solo possessorio, suspenso petitorio.

Cap. XI. *Gravis.* (2) Violentus rem cum fructibus, etiam qui percipi potuissent, restituere, damna resarcire, et de injuriis satisfacere compellitur.

Cap. XII. *Olim.* (3) Ingressus possessionem ignorante domino, ad quem pertinet, potest per ipsum dominum statim cum sciverit, repelli etiam violenter, dummodo non excedat in modo, nec ex tali repulsione competit repulso contra dominum interdictum possessorium.

Cap. XIII. *Litteras.* (4) Si contra petentem restitutionem conjugis opponitur consanguinitas in gradu prohibito, et offeruntur probationes paratae, recepto ab opponente juramento de malitia, negabitur restitutio quoad torum, et fiet quoad reliqua: si vero probationes promptae non sint, fiet plena restitutio, nisi sit magna viri saevitia.

Cap. XIV. *Ex parte.* (5) Per solam traductionem mulieris ad domum viri factam, non praecedentibus sponsalibus, vel invalidis, non acquiritur possessio: unde ea recedente propria auctoritate, non competit restitutio.

Cap. XV. *Cum ad Sedem.* (6) Interdictum *Unde vi* non competit contra illum, qui non spoliavit, nec spoliari mandavit, nec spoliationem ratam habuit.

Cap. XVI. *Olim.* (7) Exceptio inopiae, de qua constat, a Clerico opposita impedit exequutionem sententiae etiam latae in possessorio.

Cap. XVII. *Olim.* (8) Per excommunicationis probationem non probatur quasi possessio jurisdictionis, licet aliquibus diebus fuerit observata: ideo petens restitutionem, hoc solo probato, succumbit.

Cap. XVIII. *Saepe* (9) Recipiens scienter rem invasam a spoliatore, tenetur eam spoliato restituere, licet non probet dominium.

Vide Additiones meas hoc eodem tit. post n. 5.

Cap. XIX. *Pisanis.* (10) Occupans certum locum, in quo quis jura libere possidebat, si per ipsius occupationem non potest possessor sua jura libere possidere, sicut prius, conveniri potest possessorio pro libertate possidendi, et restitutio fieri non potest, nisi dimittat locum in pristina libertate.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. V. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Frequens.* (11) In civilibus non admittitur spoliationis exceptio facta ab alio, quam ab actore. In criminalibus admittitur facta a tertio: dummodo sit de tota substantia, vel majori parte. Exceptio probari debet intra quindecim dies, alias fit condemnatio expensarum.

Excipiens de spoliatione facta a tertio intra certum tempus a Judice statuendum, debet restitutionem petere, alias accusabitur, exceptione non obstante.

Agenti super rebus ecclesiasticis non obstat exceptio spoliationis privatarum rerum, vel e converso.

Cap. II. *Ad decimas.* (12) Ecclesia, quae petit restitutionem decimarum, quas se dicit intra paraeciam alterius possedisse,

(1) Luc. III. G. Archid. J. Archip. Turon., et Alchapicerio Canon.

(2) Caelest. III. (*alii Alex. II.*)

(3) Innoc. III. Episc. et Capit. Terdon.

(4) Idem Bituric. Archid.

(5) Idem Volter. Ep.

(6) Idem Archiep. Mediol., et Praeposit. Canoniae Petron. P. P.

(7) Idem Bulgen. et Palatin. Ep.

(8) Idem.

(9) Idem in Conc. Later.

(10) Greg. IX. Ep. Lucen.

(11) Innoc. IV. in Conc. Lugd.

(12) Bonif. VIII.

non auditur, nisi probet possessionem legitimam.

DE DOLO, ET CONTUMACIA.

TITULUS XIV. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Ad haec.* (1) Reus, qui mittendum in possessionem ad mandatum Judicis non admisit, non mulctabitur de canonica aequitate, si intra annum caveat stare juri.

Cap. II. *Ex litteris.* (2) Propter contumaciam rei potest Judex rem petitam sequestrare, et ipsum contumacem in expensis condemnare, quas propter ipsius contumaciam, vel dolosam exceptionem actor fecit.

Cap. III. *Causam.* (3) Actore contumace testes recipi, et sententia ferri debet, etiam lite non contestata, reo instante.

Cap. IV. *Prout.* (4) Si reus post litem contestatam est contumax, si alias liquet de causa, fertur definitiva sententia; si non liquet, actor in veram possessionem inducitur.

Cap. V. *Finem.* (5) Qui fundata intentione actoris exceptionem peremptoriam objicit, quam non probat in continenti, sed accipit inducias, si defecerit in probando, condemnatur in continenti, definitiva non expectata in expensis, ac solvere cogitur, quod si non potest, punietur in corpore secundum arbitrium Judicis.

Cap. VI. *Cum dilecti.* (6) Citatus ad totam causam certo termino ad comparendum assignato, tenetur comparere in termino; et dato impedimento in termino, debet comparere quam citius potest post terminum, alias condemnabitur in expensis a tempore citationis emissae.

Cap. VII. *Cum olim.* (7) Sententia in causa beneficiali non transit in rem judicatam respectu Superioris, quo minus possit de juribus Partium inquirere: maxime quando sententia fuit lata contra absentem, licet contumaciter, et indefensum.

Cap. VIII. *Veritatis.* (8) Si proceditur per viam inquisitionis contra absentem contumaciter, etiam lite non contestata, testes, recipi possunt, et sententia definitiva ferri; etiam per viam depositionis, si hoc meretur delictum.

Cap. IX. *Contingit.* (9) Actor non admissus in possessionem sibi decretam per Judicem causa rei servandae, vel ab ea expulsus per lapsum anni verus efficitur possessor.

Cap. X. *Venerabilis.* (10) Si reus non invenitur, sufficit publicae citationem ad Ecclesiam suam proponi.

IN SEXTO *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Actor.* (11) Actor contumax condemnatur in expensis: nec citatur ulterius ad suam petitionem reus, nisi caveat de veniendo, et comparendo.

Cap. II. *Eum qui.* (12) Judex appellantem, et recedentem citare ulterius non tenetur, si vult in causa procedere, nisi forsitan appellationi renunciet.

IN CLEMENTINIS *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV.*

Cap. unic. *Si ante.* (13) Appellans ante definitivam, etiam a definitiva lata, eo absente citato, vel non, appellare potest: nisi prima appellatio fuerit frivola manifeste: quo casu non appellat, tanquam manifestus contumax.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Rem non novam.* (14) Citatio-

(1) Alex. III. Herforden. Epis.

(2) Idem Ab. Veramen. et Archid Helien.

(3) Idem Exon. et Wigor. Epis. et Ab. Herforden.

(4) Urban. III. Priorib. de Novo Loco, et Viger.

(5) Innoc. III.

(6) Idem Praenest. Epis. Ap. Sed. Leg. et Decan. Brinen.

(7) Idem Armachen. et N. Caellen. Archiep. et N. Epis. Laomen.

(8) Idem.

(9) Idem in Conc. Later.

(10) Greg. IX Archiep. Burgen.

(11) Innoc. IV.

(12) Bonif. VIII.

(13) Clem. V. in Conc. Vien.

(14) Bonif. VIII.

nes etiam extra dies solemnes publice factae de mandato Papae in audientia Litterarum Apostolicarum, vel Papali palatio affixae januis majoris Ecclesiae loci, in quo Papa cum Curia sua degit, arctant citatum, ac si ad eum personaliter devenissent. Restringitur tamen haec Extravagans ad illos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio pervenire, vel quorum domicilium tuto adiri non potest, ut Cap. *Dudum* 1. *de Judic.* in *Clemen.*

DE EO, QUI MITTITUR IN POSSESSIONEM CAUSA REI SERVANDAE.

TITULUS XV. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Constitutis.* (1) Missus in possessionem ex primo decreto in reali per lapsum anni veram, et incommutabilem illius rei possessionem acquirit, licet passus missionem habuerit intra annum voluntatem cautionem praestandi, quam tamen non deduxit ad effectum suo defectu.

Cap. II. *Cum sicut.* (2) Tempus annale non currit missionem passo, si intra illud cautionem Judicibus, vel alteri eorum aliis absentibus obtulit; licet per eos seu per eum recepta non fuerit.

Cap. III. *Cum venissent.* (3) Si passus missionem repetens possessionem allegat se contumacem non fuisse, restituitur in pristinum statum, praestita cautione, et dilata condemnatione expensarum, quam evitat, si postea constiterit eum non fuisse contumacem.

Cap. IV. *Si adversarius.* (4) Contra absentem, qui non dimisit procuratorem, facta citatione domi, nullo defendente, fit missio.

IN SESTO *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi Tit. VII.*

Cap. unic. *Eum qui.* (5) Quando agitur de beneficio Ecclesiastico, ob contumaciam rei non fit missio in possessionem; sed ad sententiam, lite non contestata, proceditur.

UT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR

TITULUS XIV. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *A memoria.* (6) Privilegium etiam a Principe impetratum, per quod privatur quis sine causae cognitione, lite pendente, usu possessionis, tanquam surreptitium non valet; seu tanquam rationi obvium est revocandum.

Cap. II. *Laudabilem.* (7) Accusatus de adulterio non debet, lite pendente, privari possessione conjugali.

Nec obstat Cap. Litteras 13. de restit. spoliat. *ubi mota lite super validitate matrimonii ob oppositam impedimenti consanguinitatis exceptionem, denegatur restitutio conjugalis commixtionis, quia alter paratus erat probare in continenti talem exceptionem; ideoque ad vitandum periculum incestus denegata fuit restitutio.*

Nec. cap. Cum locum 14. de sponsalibus, *ubi lite pendente uxor sequestratur, quia ibi agebatur de matrimonio tantum rato, ideoque non fuit acquisita possessio per illius consummationem.*

Cap. III. *Ecclesia.* (8) Qui rem litigiosam alienavit, ita quod re recuperari nequet debet aequivalentem substituere in locum illius, quam alienare non poterit.

Cap. IV. *Eccl*e*sia.* (9) *Idem dicit, quod in praecedenti.*

Cap. V. *Dilectus.* (10) Lis decidenda est secundum jura existentia tempore controversiae, non autem secundum privilegium impetratum, lite pendente, nisi de litis pendentia mentionem faciat.

IN SEXTO *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. VIII. continents II. Capitula.*

(1) Alex. III. Prior. et Fratrib. de Guisepurch.
(2) Clem. III. Epis. et Archid. Abruic.
(3) Inn. III. Urbim. et Senogal. Ep.
(4) Greg. IX.
(5) Inn. IV.
(6) Alex. III. Eborac. Archiep
(7) Caelest. III.
(8) Innoc. III. Ab. et Convent. S. Sylvestr.
(9) Idem.
(10) Honor. III. Cancell. Cant, et A. Maresc. Canon. Paris.

Cap. I. *Dispendiis.* (1) Si ex duobus litigantibus electis alter decedat, renunciet, vel a prosequtione causae excludatur, si lite pendente, cum reliquo fuerit alia electio facta, non tenet.

Cap. II. *Si ii.* (2) Si beneficiatus, contra quem super beneficio litigatur, cedit, vel decedit, si alius lite pendente cum superstite fuerit electus, non valet electio; si vero aliqui, quorum intersit, ad defensionem litis velint admitti, in eo statu, in quo erat causa admittentur.

Hinc nata est Regula 28. *Cancellariae de subrogandis invicem collitigantibus, ut nullae impetrationes valeant infra mensem, cum aliquem a Papa subrogari contigerit, dummodo collitigans intra mensem non intrusus fuerit, aut fraudulenter egerit impetrando beneficium senis, aut periculose aegrotantis, eique litem movendo intentione surrogationis consequendae; neque adversarius pacifice illud per triennium possederit. Intra hunc mensem gratia, vel concessio super beneficio litigioso non valet alteri facta, quam collitiganti.*

IN CLEMENTINIS *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. V. continens II. Capitula.*

Cap. I. *Si duobus.* (3) Si duo litigantes super beneficio moriantur, sive uterque in Curia, vel solus possidens, vel neutro possidente, alter tantum, altero alibi moriente, ad Papam, et in conversis casibus ad Ordinarium spectat collatio, si ad alterum beneficium pertinebat. Si autem alter tantum moritur, si superstes, vel alius, cujus intersit, litem prosequitur, ex futuro eventu apparebit, ad quem collatio spectat.

In hoc casu declarat non habere locum Cap. Licet 2. de Praeb. in 6. *et nota ut supra Cap.* Si ii 2. in 6.

Cap. II. *Cum lite,* (4) Lis dicitur pendere quoad hoc, ut nihil debeat innovari, cum citatio legitime pervenit ad Partem, vel per eam stetit, quominus perveniret, cum tali expressione, quod potuit instrui super quo conveniatur.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM, ET FRUCTUUM.

TITULUS XVII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Ad hoc.* (5) Res, in quam facta remissio, non debet sequestrari, etiam si missus inde fuerit violenter ejectus. *Vel sic.* Sequestrum factum loco missionis propter scandalum evitandum, revocari debet, oblata cautione, et restitutis expensis.

Cap. II. *Dilectus.* (6) Si missus in possessionem si causa custodiae fructus dissipat, dissipati revocantur, et cum aliis sequestrantur.

Vide correctionem Elencho I. n. XVIII.

Cap. III. *Ab eo.* (7) Si reus possessor appellat a sententia contra eum lata, licito rei petitae fructus sequestrantur, si dissipantur ab eo.

Vide correctionem Elencho I. n. XIX.

IN CLEMENTINIS *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI.*

Cap. unic. *Ad compescendas.* (8) Si super beneficio contra ipsius possessorem, qui triennio non possedit in petitorio, vel possessorio una definitiva fertur in Curia, etiamsi nulla fore dicatur, ipsius beneficii sequestratio per loci Ordinarium fieri debet, quam impediens, vel sequestratos fructus occupans, excommunicatus est; etsi est de litigantibus, cadit a Jure suo, et respicit pendentia.

Ex Constit. Pii IV. Sanctissimus 26. *Octob.* 1560. *Judices lite pendente sequestrare possunt fructus beneficiorum Sedi Apostol. reservatorum, seu affectorum, et ordinaria, vel alia auctoritate nulliter collatorum, adiiciendo poenas contra litigantes.*

Ex Constit. S. Pii V. Cordi. *Fructus*

(1) Bonif. VIII.
(2) Idem.
(3) Clem V. in Conc. Vien.
(4) Idem.
(5) Innoc. III. Mediol. Archiep.

(6) Honor. III. Prior. de Bechau. Decan. de Dalit. et F. Canon. S. Mariae de Hastinges, Cisterc. Diaec.
(7) Greg. IX
(8) Clem. V. in Conc. Vien.

beneficiorum lite pendente deponi debent apud personam a Judice eligendam, non obstantibus quibuscumque statutis disponentibus quod Capitula, et Canonici eos percipiant.

DE CONFESSIS.

TITULUS XVIII. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Cum Monasterium.* (1) Ad solum dictum confitentis crimen proprium non est alteri infligenda poena aliqua: infamato tamen est indicenda purgatio.

In textu excipitur crimen laesae majestatis.

Cap. II. *Cum super.* (2) Si quis confitetur crimen incidenter in judicio, potest judex ordinarius, novum inchoando processum, illum punire poena ordinaria.

Ex Constit. Pii IV. Licet: *Confessi crimen, aut probatissimis indiciis torquendi carcerati non relaxantur inscio fisco, licet praestita fuerit cautio: et ex Constit. Sancti Pii V.* Cum sicut *et* In confessis: *a carcere non relaxantur, nisi exequutioni sententiae paruerint; nec confessi in causis criminalibus appellare possunt.*

Cap. III. *Ex parte.* (3) Confessio facta in jure per aeconomum Ecclesiae, nocet ipsi Ecclesiae: potest tamen revocari, si ante finitum negotium doceatur per errorem facti emanasse.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Statuimus.* (4) Super facto negativo per partem improbabili, si Judici videbitur est admittenda positio.

Cap. II. *Si post.* (5) Si reus jussus positionibus respondere recusat; vel si contumaciter recedit, habebuntur pro confessis: secus si prius quam sic jussus esset, contumax fuerat; nam tunc procedetur contra eum, ut in contumacem.

(1) Clem. III.
(2) Innoc. III. Canon. Bethlehem.
(3) Greg. IX. B. Judici Viterbien.
(4) In. IV. in Conc. Lugdunen.
(5) Bonif. VIII.
(6) Greg. Mag. Rechar Regi Wisigothor.

DE PROBATIONIBUS.

TITULUS XIX. *continens XV. Capitula.*

Cap. I. *Ex epistolae.* (6) Reus actori sua propria instrumenta edere non tenetur.

Cap. II. *Sicut.* (7) Actor, qui plene probavit, non debet compelli jurare.

Cap. III. *Ex litteris.* (8) In communi judicio probant actor, et reus: etsi pariter probant, reus absolvitur, nisi favorabilem causam foveat actor.

Cap. IV. *Proposuisti.* (9) Non creditur marito asserenti etiam cum juramento, uxorem se cognovisse, si uxor per matronas attestantes per ipsius corporis aspectum, probat contrarium.

Cap. V. *Tertio* (10) Singulares de Universitate possunt ad commodum Universitatis reprobare instrumentum falso confectum nomine Universitatis.

Cap. VI. *Juravit.* (11) Ubi agitur de matrimonio contrahendo, probato impedimento, et pubblicatis attestationibus, alii testes super defectu impedimenti admittendi non sunt.

Nec obstat cap. Series 25. *cap.* Ex tenore 35. *et cap.* Cum in tua 44. *de Test.: nec cap.* Sicut 22. *de sponsal. ubi disponitur, etiam publicatis attestationibus testes admitti posse, cum agitur de causa matrimoniali, nam hic, ut ait Cujac., unus tantum testis afferebatur ad probandum non adesse impedimentum contra probationem jam factam de illius impedimenti existentia, ideoque non debuit admitti, cum ex ejus depositione parum, aut nihil probari potuisset. Et ceteroquin agebatur non de matrimonio dissolvendo, sed tantum de non contrahendo, ut ex Glos. ultima in hoc eod. cap.*

Quoad gradus prohibitos hic statutos pro motrimonio contrahendo vide correctionem Elencho I. n. XX.

(7) Alex. III.
(8) Luc. III. Decan. Cistren.
(9) Greg. VIII. Praeposit. S. Catal, et Arch. Casae Majoris.
(10) Cael. III.
(11) Clem. III. Aquilmari Ep.

Cap. VII. *Post cessionem.* (1) Si per litteras Ordinarii probatur quis excommunicatus, a procuratione repellitur.

Cap. VIII. *In praesentia.* (2) Fideicommissum relictum sub conditione, si sine liberis rogatus decedat, defficit, si ipse religionem profiteatur.

Vide Fagn. hoc eod. cap. et correctionem Elencho II. num. L.

Cap. IX. *Licet.* (3) Si actor, et reus in interdicto retinendae possessionis probant, obtinet is, qui antiquiorem possessionem probat titulo maxime justificatam; vel meliores probationes respectu possessionis adduxit.

Cap. X. *Per tuas.* (4) Si qui nominent aliquem filium, et ita communiter reputatur, non creditur postea alteri eorum juranti contrarium.

Cap. XI. *Quoniam.* (5) Judex debet habere Notarium, vel duos viros idoneos, qui scribant acta Judicii, alias si quid difficultatis emerserit, puniretur, nec credetur ei super processu, nisi quantum ex actis, vel alias ex legitimis documentis constabit.

Notarii quacumque auctoritate creati ex Trid. sess. 22. *cap.* 10. *de reform. possunt examinari super peritia ab Episcopis, et insufficientes reperti repelli, et suspendi ab exercitio officii in causis, et negotiis ecclesiasticis, appellatione remota.*

Cap. XII. *Ad nostram.* (6) Si probari potest reum deliquisse, ejus probatio, quod non deliquerit, non est admittenda.

Cap. XIII. *Cum causam.* (7) Fines Dioecesum probantur per libros antiquos, adminicula, testes, et famam.

Cap. XIV. *Causam.* (8) Possunt reprobari matronae, per quas virginitas probatur, ut melius constet de probatione.

Cap. XV. *Cum bonae.* (9) Acta etiam litis ordinatoria facta coram primis Judicibus, fidem faciunt coram secundis.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII.*

Cap. unic. *Litteris.* (10) Verba litterarum Apostolicarum, quibus Papa proprium factum narrat, plene probant, si super illis gratia, vel intentio Papae fundantur.

Declaratur per hanc decretalem cap. Si Papa 10. *de privil. in* 6.

DE TESTIBUS, ET ATTESTATIONIBUS.

TITULUS XX. *continens LVI. Capitula.*

Cap. I. *Placuit.* (11) Testes pretio conducti non sunt idonei, ac nemo testimonium dicat, nisi jejunus. (*intellige de honestate.*)

Cap. II. *In nomine.* (12) Nulla est receptio testium facta contra non citatum.

Cap. III. *Quoniam.* (13) Mulier testificatur contra Clericum. cum de crimine agitur.

Si sit socia criminis, docet Cujac. hoc eod. cap. admitti ejus testimonium, sed non esse ei praestandam fidem.

Cap. IV. *In omni.* (14) Ubi agitur ad correctionem de peccato impediendo, principalis persona admittitur in testem.

Cap. V. *Quoties.* (15) Dicit quales esse, et qualiter jurare debeant, qui super consanguinitate deponunt.

Cap. VI. *Insuper.* (16) Praelatus, et Clerici, qui causam Ecclesiae non procurant, testificari possunt in ea.

Cap. VII. *Ex parte.* (17) Si probatio exce-

(1) Innoc. III. Epis. Parisien. et R. de Corcion. Canon. Novion.

(2) Idem Ab. et Convent. Casaemar.

(3) Idem Arimin. Ep.

(4) Idem Tiburt. Ep.

(5) Idem in Conc. Later.

(6) Honor. III. Archiep. Lunden. etc.

(7) Idem Heurien. et Lamec. Ep. et Ab. de Palumbar. Brecher. Dioec.

(8) Idem Ep. et Archid. Senen.

(9) Greg. IX. Praepos. S. Meriae Magdeburg. et Decan. Misnen.

(10) Clem. V. in Conc. Vien.

(11) Ex Conc. Malicln.

(12) Greg. Jo. Defens. cunli in Hisp.

(13) (*Apud Gonzal. incip. Quaedam*) Idem Sebino Defensor. Sardin., et Arthemio Subd.

(14) Paschal. Pep.

(15) Eug. III.

(16) Idem Priori, et Frat. SS. Trinit. in Angl.

(17) Idem (*alii Luc. III.*) R. Herford: Epis., et Ab. Sard.

ptionis oppositae contra testem prodnctnm non admittitur, antequam dictus testis recipiatur, in casu, in quo admitti debuit, licite appellatnr.

Cap. VIII. *Si qui.* (1) Judex mittere debet examinatorem discretum ad testes recipiendos, qui ad eum commode venire non possnnt.

Cap. IX. *Sicut.* (2) Retractanda est sententia, si constat, eam fuisse latam ad dictum corrnptorum testinm.

Cap. X. *Veniens.* (3) Socius criminis, et muneris non testificatur etiam in crimine simeniae; et nnins testimonium non sufficit ad condemnationem.

Cap. XI. *Causam.* (4) Attestationes in uno judicio receptae fidem facinnt in eadem causa, et inter easdem personas coram alio judice,

Cap. XII. *Cum nuncius.* (5) Clerici non sunt a ferendo testimonio in causa Ecclesiae snae sine rationabili causa repellendi.

Cap. XIII. *Super.* (6) Crimen nnnc probatom repellit testem, alias de ille crimine non damnatum.

Cap. XIV. *De coetero.* (7) Laicus in criminali non testificatur contra clericom; accusat tamen pro sua, vel soorum injuria.

Cap. XV. *In causis.* (8) In causis ecclesiasticis, et civilibns possunt fieri tres productiones testinm; quarta autem non admittitur absque solemnitate legali, et super dictis testinm post publicationem ipsorum potest publice dispntari.

Cap. XVI. *Cum tu.* (9) Si quis prebat actum gestum post appellationem, et adversarins probat qued ante; praefertur prima probatio, et actus judicatnr non tenere, nisi secundus probet, quod ante omnem appellationem.

Cap. XVII. *Fraternitatis.* (10) In causa appellationis super novis capitulis tantum testes novi et veteres producuntnr, jnramento secundnm morem prius recepto.

Cap. XVIII. *Intimavit.* (11) Qui juravit testimenium non dicere, testificari compellitur, si testificatienes publicatae non sunt.

Cap. XIX. *Causam.* (12) Publicatio, vel renunciatio testinm in certis capitulis non praejudieat volenti testes prodncere in aliis.

Cap. XX. *Personas.* (13) A testimonio repellitur simili merbo laberans.

Cap. XXI. *Judaei.* (14) Christianus contra Judaeum in testem admittitnr.

Cap. XXII. *Super.* (15) Testimonium matris est suspectnm, ubi filia petit in virnm aliqnem se majorem, et ad dictum solins matris de impedimento deponentis impeditur matrimeniom, sed contractnm non dissolvitur.

Cap. XXIII. *Licet.* (16) Ad decisionem causae maxime pro parte Judaei, nen sufficit regnlariter minus testimoninm, qnam dnorum prnbatae vitae, et laudabilis conversationis.

Cap. XXIV. *In litteris.* (17) Non sunt idonei testes, quos actor de familia sua prodnxit.

Cap. XXV. *Cum venisset.* (18) Donec attestationes fnerint publicatae, et eis renunciatum, produci possunt testes; postea vero nen super eodem capitnlo, sed super alio sic.

Cap. XXVI. *Series.* (19) Potest reus predocere testes ad probandom contrarium

(1) Alex. III. Exon. Ep.
(2) Idem Belvac. Ep.
(3) Idem Athen. Archiep.
(4) Idem Caprario Archiep. et Ab. S. Luciae, et Prior. S. Cruc.
(5) Idem R. Cantnar. Archiep. et R. Wigor. Ep.
(6) Idem Cantuar.
(7) Idem Saler. Archiep.
(8) Idem eidem.
(9) Idem Praep. et Canon. Ebrudan. Eccl.
(10) Idem Placen. Ep.
(11) Idem Exon. Epis.
(12) Idem Ab., et Fratrib. S. Mich. de Matura.
(13) Idem Norvoic. Ep.
(14) Idem in Conc. Later.
(15) Alex. III. Marco Card.
(16) Idem.
(17) Idem Firman. Ep.
(18) Urb. III. Ab. De Rufeil, et Ostren., et Prior. De Torguan.
(19) Clem. III.

ejus, quod actor probavit, si publicatio attestationum non est facta, consuetudine contraria non obstante.

Cap. XXVII. *Praeterea.* (1) Carnalis copula probatur per conveniens testimonium de visu; idem in testimonio auditus, quod adminicula, et fama coadjuvant.

Cap. XXVIII. *Cum a nobis.* (2) Unius Judicis verbo non creditur; scripturae vero ejus per testes reprobari possunt.

Cap. XXIX. *De testibus.* (3) Testi super dilatoria inducto non creditur super principali, nec cogitur deponere; secus si super peremptoria; tunc enim cogi potest, ut juret, deponere super toto.

Cap. XXX. *Constitutus.* (4) Dicta testium non sunt ad petitionem tertii publicanda, et is, qui produxit testes coram certis Judicibus, non potest ad eumdem effectum coram Judicibus aliis illos producere, sed illorum attestationibus debet esse contentus.

Cap. XXXI. *Praesentium.* (5) Publicatis attestationibus non opponitur in personas testium, nisi excipiens juraverit, se ex malitia non opponere; vel si ante publicationem id fuerit protestatus; aut ostenderit, quod post publicationem sciverit, quod objecit.

Cap. XXXII. *In nostra.* (6) Si actoris, et rei testes contraria deponunt, fidem sibi non derogant, sed praevalent digniores, et verisimiliora deponentes, etsi in ceteris est disparitas, praefertur numerus.

Cap. XXXIII. *Tam litteris.* (7) Ad probanda impedimenta electi laici, et feminae admittuntur, et testes de auditu, et fama sufficienter non probant.

(1) Caelest. III.
(2) Innoc. III. Consul. et Popul. Beneven.
(3) Idem Tyren. Archiep.
(4) Idem Helien. et Castren. Epis.
(5) Idem.
(6) Idem Lund., et Halien. Epis.
(7) Idem Priori S. Frediani Lucan., et G. Canon. Pisan.
(8) Idem Dunelien. Ep. et Decan. et Prior. S. Trinit. Eborac.
(9) Idem Prior. de Bulen. et J. Rect. Eccl. De Borell.

Cap. XXXIV. *Cum olim.* (8) In causa liberali contra contumacem, etiam lite non contestata, testes recipi possunt.

Cap. XXXV. *Ex tenore.* (9) Publicatis attestationibus admittitur adversarius ad probandum contrarium, si ante publicationem super hac probatione contraria instrui non potuit.

Cap. XXXVI. *Significaverunt.* (10) Indulgenda est in causa quarta productio testium petita cum solemnitate legali, causa legitima non refragante: alias legitime appellatur.

Cap. XXXVII. *Cum causam.* (11) Diligenter examinandi sunt testes, et puniendi, qui eos impediunt, et ipsorum testium multitudo est per Judicem refrenanda.

Cap. XXXVIII. *Veniens.* (12) Attestationes receptae in summario fidem non faciunt in plenario judicio, et illarum publicatione non obstante iidem, vel alii testes super eisdem capitulis recipi possunt.

Cap. XXXIX. *Tuis.* (13) Religiosi etiam ad testificandum non admittuntur absque juramento, nisi a partibus remittatur.

Cap. XL. *Dilecto.* (14) Delegatus necessarius in testem removetur a judicando, et alius subrogatur.

Cap. XLI. *Significavit.* (15) Ne probationis copia pereat, citato adversario recipiuntur, et publicantur testes, quos reus induxit.

Cap. XLII. *Cum causa.* (16) Si materia antiqui capituli repetitur aliquo addito, quod subjicitur necessitati probandi, possunt testes etiam antiqui, publicatis attestationibus, produci.

Cap. XLIII. *Albericus.* (17) Recipiuntur, et

(10) Idem Priori S. Victor.
(11) Idem Placent. Epis.
(12) Idem Novem. Font., et Casae Dei Ab. Cleromonten. Diac.
(13) Idem Bisun. Archiep.
(14) Idem Atrebat. Epis., et De Dun., et Ursi Ab.
(15) Idem Judici Sabinae.
(16) Idem Ep. et Archid. Urbisveter.
(17) Idem Archiep. et Archid. Raven.

publicantur testes, qui interfuerunt sententia non apparet.

Cap. XLIV. *Cum in tua.* (1) Publicatis attestationibus possunt produci testes super eodem articulo, vel directe contrario, qui prius fuerunt producti in judicio summario, seu extra judicium.

Textus loquitur de causa matrimoniali, ubi post matrimonium jam contractum, cum de illius invaliditate fuerit a quibusdam actum, denuo ad ejusdem validitatem firmandam examinati fuerunt testes. qui antea illud contrahi posse deposuerunt.

Cap. XLV. *Constitutis.* (2) Excommunicari possunt, qui partem impediunt in testibus producendis, et denunciandi sunt testes non teneri juramento de veritate non dicenda: etsi consanguinei impediant testes actoris de veritate non dicenda, punitur reus, de cujus voluntate hoc fieri praesumitur.

Cap. XLVI. *Constitutis.* (3) Qui testificata non didicit, nec renunciavit testibus producendis super antiquis articulis, seu capitulis testes etiam alias productos producere potest.

Cap. XLVII. *Licet.* (4) Ad probandum in causa matrimoniali consanguinitatem non admittitur testimonium de auditu, nisi testes fide digni juraverint se non odio, amore, timore, vel commodo proprio de ea deponere: ac nisi demonstrent personas expressis nominibus, seu demonstratione vel circumlocutione sufficienti, et clare aperiant singulos gradus ab utroque latere: jurent insuper id se accepisse a suis majoribus, et credere ita se rem habere: itemque jurent se vidisse personas pro conjunctis se gessisse.

Cap. XLVIII. *Per tuas.* (5) Post publicationem ad petitionem producentis, interrogari non debent testes, nisi quando dolo, vel negligentia examinatorum super omnibus capitulis interrogati non fuerunt.

Cap. XLIX. *Licet.* (6) Testes probatorios, et reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios reprobatoriorum non licet.

Cap. L. *Praesentata.* (7) Attestationes receptae per Arbitrum fidem faciunt in judicio, si testes mortui sunt; si vivunt, est in actione illius, contra quem testes producti sunt, an velit attestationes recipere, an testes de novo deponere. Et adde etiam si attestationes publicatae sunt.

Cap. LI. *Nuper.* (8) Non creditur testi, etiam Religioso, qui sine juramento deponit.

Cap. LII. *Venerabili.* (9) Diligenter, et singillatim examinandi sunt testes: etiam si agatur de vita, et miraculis alicujus canonizandi.

Cap. XLIII. *Cum clamor.* (10) Iterum examinandus est testis, qui obscure deposuit ex Judicis officio.

Cap. LIV. *Testimonium.* (11) Perseverans in crimine, etiam in civili, repellitur a testimonio: emendatus vero non infamis admittitur in civili, et etiam criminali mota civiliter.

Fallit in perjuro, qui in criminali repellitur.

Cap. LV. *Ultra.* (12) Quarta productio non est danda sine solemnitate legali, de qua hic.

Cap. LVI. *Non debet.* (13) Accusatus criminaliter non admittitur in testem contra alium in causa criminali, sua accu-

(1) Idem Ep. Belvac.
(2) Idem Neapol. Archiep.
(3) Idem Magdeburg. Archiep. etc.
(4) Idem in Conc. Later.
(5) Honor III. Praeposit. Malisn. Firman. Dioec.
(6) Idem Vallisoleti et S. Mariae Ab. Palent. et Segobien. Dioec. et R. Archid. Oxom.
(7) Idem Praeposit. et Gafrido, et Richar. De Lauduno Can. Remen.
(8) Idem Parmen. Epis.
(9) Idem Corosopit. et Trecoren. Ep., et Ab. S. Cruc. Camparell. Corosopit. Dioec.
(10) Greg. IX.
(11) Idem.
(12) Idem.
(13) Idem.

satione pendente, nisi in exceptis eriminibus.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. X. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Mediatores.* (1) Socius in erimine simoniao admittitur in testem, si sit socius criminis tantum, et agatur eiviliter; alias non.

Cap. II. *Praesentium.* (2) Ponit modum remissionis eausae, et dat modum jurandi super positionibus, et dicit per quem jurari debeat: dat modum respondendi, et modum testes probatorios reprobandi, et reprobatorios iterum reprobandi.

Cap. III. *Romana.* (3) Advocatus, vel procurator principalis eausae, in causa appellationis testificari non potest. Juramentum autem, praesumptione faciente pro appellante, sibi deferri non debet, nisi Judiei videatur.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem tit. et ibi tit. VIII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Cum Judaei.* (4) Per testes ebristianos convinei possunt Judaei, et Saraeeni non obstantibus eontrariis privilegiis Regnm, et Principnm, quibus si utantur, subtrahatur illis Christianorum commercium.

Cap. II. *Testibus.* (5) Publicatis attestationibus, testes produei non possunt (etiam in causa appellationis) super iisdem artieulis, vel direete contrariis.

DE TESTIBUS COGENDIS, VEL NON.

TITULUS XXI. *continens XI. Capitula.*

Cap. I. *Causam.* (6) In causa eivili monendi, et inducendi testes sunt ad testificandnm: etsi se subtrahant odio, gratia ete. compellnntur.

Cap. II. *Cum super.* (7) Ubi testimoninm est necessarium, compellendi sunt testes ad illud ferendum, etiam per suspensionis, excommunicationis, et depositionis sententiam.

Cap. III. *Super.* (8) Testis qui timore adversae partis se subtrahit, testifieari compellitur.

Cap. IV. *Pervenit.* (9) Compelluntur testes etiam in criminali, quos accusatus maliti̇̄ose aeeusatori subtraxit.

Cap. V. *Pervenit.* (10) Si res aliter probari non potest, etiam in causa eriminali compellendi sunt testes.

Cap. VI. *Ceterum.* (11) Super eonsanguinitate probanda eogendi sunt testes.

Cap. VII. *Praeterea.* (12) Testis synodalis, qui coram Ordinario super matrimonio deposnit, non eompellitur jurare super eo coram Delegato. Propter supervenientem infamiam a testimonio repellitur. Potest tamen si erravit in continenti non ex intervallo, dictum suum eorrigere.

Cap. VIII. *Super.* (13) Cum de fama vel vitio falsitatis inquiritur, cogendi sunt testes.

Cap. IX. *Cum contra.* (14) Testes, qui se subtrahunt etiam in eriminali eogendi sunt.

Cap. X. *Dilectorum.* (15) Statuit testes eogendos esse per censuram ecclesiasticam, si gratia, odio, vel timore subtrahunt a testimonio ferendo, dummodo non agatur de crimine sive directe, sive civiliter, ut *Glos. verb. super criminibus.*

Cap. XI. *Venerabilis.* (16) Ad detegendam veritatem conjurationis eoguntur soeii etiam jurati.

DE FIDE INSTRUMENTORUM.

TITULUS XXII. *continens XVI. Capitula.*

(1) Greg. IX. in Conc. Landun.
(2) Idem.
(3) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.
(4) Clem. V. in Conc. Vien.
(5) Idem.
(6) Alex. III. Papien. Electo.
(7) Idem Presb. Pntent. et Assisii.
(8) Idem Genuen. Ep.
(9) Idem.
(10) Clem. III. Segunt. Episc.
(11) Caelest. III.
(12) Idem.
(13) Innoc. III. Prior. S. Fridian. et P. Canon. Pisan.
(14) Idem Archid. Mediol.
(15) Honor. III. Ab. S. Eug. Archid., et Bono Subd. Canon. Sen.
(16) Idem Ep. Bonon.

Cap. I. *Si scripturam.* (1) Instrumenti exemplum non solemniter sumptum, fidem non facit absque originali.

Cap. II. *Scripta.* (2) Corruit instrumentum, si testes inscripti decesserint, nisi sigillum habeat authenticum, vel a Notario sit confectum.

Cap. III. *Ex litteris.* (3) Rescriptum Apostolicum propter rasuram in loco non suspecto, non censetur vitiosum.

Vide cap. Ex conscientia 9. *de crimin. fals.*

Cap. IV. *Accepimus.* (4) Redarguenti privilegium de falso, Judex faciet illud exhiberi coram se, et paucis, et in loco congruo, et securo; et interim stabitur sententiae latae per illud.

Cap. V. *Contingit.* (5) Instrumentum vel privilegium, quo quis utitur coram Judice, adversario integraliter legi non debet, sed solum illud capitulum, de quo agitur, edi debet.

Cap. VI. *Inter.* (6) Instrumentum publica manu non confectum, habens sigillum, cujus litterae non sunt legibiles, vel scripturae deletae, vel enormem patitur fracturam, non probat.

Cap. VII. *Quod super.* (7) Non valent litterae super absolutione voti per Crucesignatos impetratae, tacita veritatae, vel expressa falsitate.

Cap. VIII. *Pastoralis.* (8) Si de Extravaganti dubitatur, an Decretalis sit authentica, aut est juri consona, et tunc judicatur secundum illam: aut dissona, et tunc Papa consulitur.

Cap. IX. *Cum dilectus.* (9) Post publicatas attestationes usque ad conclusionem possunt instrumenta produci. Consuetudo loci facit instrumentum authenticum.

Cap. X. *Cum Joannes.* (10) Falsitas instrumenti, vel quod deest instrumento, probari potest per testes.

Secunda pars locum habet in causis, in quibus de essentia actus non requiritur instrumentum Glos. in cap. Ad audientiam *de Praescript. Verbo* magis, *ut cum agitur de privil. cap.* Porro *de Privileg.*

Cap. XI. *Ex parte.* (11) Defectus litterae non vitiat rescriptum.

Cap. XII. *Si perpetuus.* (12) Licite appellatur a Judice, qui Parti hoc petenti non facit edi communia instrumenta.

Cap. XIII. *Imputari.* (13) Scripturae contrariae ab eodem productae, fidem non faciunt.

Cap. XIV. *Si cautio.* (14) Si in instrumento debiti exprimitur causa, condemnatur debitor, nisi probet indebitum: si non exprimitur, necesse est, ut creditor probet id fore debitum.

Libri mercatorum ex constit. Pauli III Dudum *probant usque ad summam viginti ducatorum. Sed ex Constit. Pii IV.* Volentes *usque ad triginta.*

Cap. XV. *Cum P.* (15) Auctoritate Ordinarii potest notarius tabellionis mortui notas in publicam formam redigere.

Cap. XVI. *Si instrumenta.* (16) Instrumentum exemplatum per tabellionem auctoritate Ordinarii, eamdem vim habet cum originali.

DE PRAESUMPTIONIBUS.

TITULUS XXIII. *continens XVI. Capitula.*

Cap. I. *Sicut.* (17) Sicut manifeste nocens

(1) Greg. Jo. Ab. (*Hoc Cap. apud Gonzal. incipit petiit.*).
(2) Alex. III.
(3) Idem.
(4) Idem Ebor. Archiep.
(5) Caelest. III. Ab. S. Facun.
(6) Innoc. III. Mediol. Archiep.
(7) Idem Cantuar. Archiep.
(8) Idem Heliem. Ep.
(9) Idem Epis. S. Andr. etc.
(10) Idem Petro Civ. Viterb.
(11) Honor. III. Archiep. Decan. et Archid. Bituric.
(12) Greg. IX. Prior. S. Barth: et Decan. de Arcubus London:
(13) Idem.
(14) Idem.
(15) Idem J. Tabell.
(16) Idem.
(17) In Parab. cap. 26.

est poenae obuoxius, ita et occultus, licet postea dicat, se joco fecisse.

Cap. II. *Afferte.* (1) Ex violenta praesumptione fertur definitiva.

Cap. III. *Ex studiis.* (2) Conversatio in adoloscentia facit praesumptionem in senectute.

Cap. IV. *Nullus.* (3) Praesumitur contra illum, qui dilationibus subterfugit judicium.

Cap. V. *Nonne.* (4) Qui ex duobus illatis alterum negat, reliquum affirmare praesumitur.

Cap. VI. *Mandata.* (5) Ex praeteritis praesumitur circa futura.

Cap. VII. *Quasdam.* (6) Ex vicinitate praesumitur notitia facti loci vicini.

Cap. VIII. *Quanto.* (7) Praesumitur factum notum in vicino loco, quod est notum in remoto.

Cap. IX. *Scribam.* (8) *Idem dicit quod cap.* Mandata 6.

Cap. X. *Quia.* (9) Efficacior probatio requiritur ab eo, qui probare vult illud, quod non est verisimile.

Cap. XI. *Illud.* (10) Per cohabitationem diutinam, et famam de matrimonio, et contractibus matrimonialibus, et alia adminicula probatur matrimonium.

Cap. XII. *Litteris.* (11) Per violentam praesumptionem probatur carnis copula.

Vide correptionem Elencha I. n. XXI. quoad impedimentum incestus, de qua in textu.

Cap. XIII. *Tertia.* (12) *Idem dicit, quod cap. praeced.*

Cap. XIV. *Litteras.* (13) Propter praesumptionem etiam vehementem, nemo debet de gravi crimine condemnari.

Cap. XV. *Cum in juventute.* (14) *Idem dicit quod cap.* Ex studiis 3. *supr.*

Cap. XVI. *Dudum.* (15) Is, pro quo beneficiando scribitur eum clausula, si idoneus fuerit, non tenetur probare se idoneum, cum idoneus praesumatur.

DE JUREJURANDO.

TITULUS XXIV. *continens XXXVI. Capitula.*

Cap. I. *Ex administrationis.* (16) Agi potest ad relaxationem juramenti, cujus implementum turpitudinem continet ex parte suscipientis.

Cap. II. *Pervenit.* (17) Non valet juramentum praestitum a Praelato de non repetendis rebus Ecclesiae. *Vel sic.* A juramento meticuloso fit absolutio per Judicem ecclesiasticum.

Cap. III. *Pervenit.* (18) Non dejerat, qui juramenti implementum in melius commutat. Et non astringitur quis juramento ad implendum, quod juravit, si ab alia parte non impletur, cujus respectu praebuit juramentum.

Cap. IV. *Ego N.* (19) Ponitur forma juramenti septem cap. continens, secundum quam jurant Papae Episcopi: sed bodie omnes recipientes dignitatem a Papa ill jurant.

Hic juratur inter cetera de visitatione liminum Apost. quotannis facienda, quas a quibus, et quo tempore hodie sit facienda vide Additiones meas tit. de Majarit et obedien.

(1) Ibid.
(2) Hier. in Cap. 20. Probab.
(3) Bonif. II. Epis. Gall.
(4) Greg. Magn. in Cap. 8. Jo. Hom. 18.
(5) Idem Maximiano Ep. Syrac.
(6) Idem Ital. Patric. et Dom. Venant. Cancel Ital.
(7) Idem Victori Ep. Numid.
(8) Hier. Cap. 8. Oseae.
(9) Alexan. III. Decan. Cicestren. *Hoc Cap. in Gonzal. incipit Litteras.*
(10) Idem Joann. Ep.
(11) Idem Archid. Gennen.
(12) Clem. III.
(13) Inn. III. Niver. Ep. et Archi/Bituric.
(14) Idem Genadien. Ep. et Ab. / Ciqueder.
(15) Idem Archid. et Praepos. d/ecom, Subdeleg. Can. Mediol.
(16) Greg. VIII.
(17) Ex Regest. Greg. VII.
(18) Idem in Regest. Philip Reg. Franc.
(19) Greg. VII. Petro Sub/

Cap. V. *Nullus.* (1) Non tenetur Clericus Episcopo suo obedientiae juramentum praestare, nisi ratione administrationis sibi concessae.

Cap. VI. *Debitores.* (2) Qui se obligavit ad usuras solvendas, solvere non cogitur, nisi juraverit: quo casu cogitur, sed repetit.

Cap. VII. *Ad nostram.* (3) Debitor, qui juravit creditori nullum gravamen super re pignorata inferre, donec solverit debitum, non auditur repetens pignus, volendo compensare fructus in sortem, sed debet prius debitum integraliter solvere, et demum rem cum fructibus inde perceptis exposcere.

Cap. VIII. *Si vero.* (4) Si juramentum per metum extortum servari potest sine interitu salutis aeternae, servandum est; Ecclesia tamen Romana consuevit a tali juramento absolvere. *Vide cap.* 15. *Verum infra.*

Cap. IX. *Ex rescripto.* (5) Monachi, qui pro debito monasterii jurant stare in obstagio, et fidejussores, qui juraverunt creditorem indemnem servare, juramenta servare coguntur.

Cap. X. *Querelam.* (6) Perjurus est, et ab Ecclesia removendus, qui non necessitate, sed voluntate venit contra licitum juramentum.

Cap. XI. *Tua.* (7) Si praesentatus jurat praesentanti de aliquo censu augendo, et postea contrarium jurat instituenti; valet secundum, et non primum: tamen ab Ecclesia removetur.

Cap XII. *Cum quidam.* (8) Episcopi de perjurio gravius, quam alii, sunt puniendi. Illicitum est juramentum de non praebendo subsidium conjuncto.

Cap. XIII. *Sicut.* (9) Non valet juramentum Monachi claustrum abjurantis, et illi de hoc gravis poenitentia imponitur.

Cap. XIV. *Veritatis.* (10) Vasallus qui juravit Praelato, successoribus jurare non cogitur.

Cap. XV. *Verum.* (11) A juramento per metum extorto Ecclesia solet absolvere et ejus transgressores ut peccantes mortaliter non puniuntur.

Idest puniuntur poena mitiori, qua transgressores iuramenti voluntarii.

Cap. XVI. *Veniens* (12) Si is, cujus mandato stare juravi, aliquid mihi praecipit contra juramentum per me prius licite factum, illud servare non teneor.

Cap. XVII. *Brevi.* (13) Qui juravit Ecclesiam defendere, et requisitus sine justa causa recusat, perjurus est, nec eum defendit appellatio.

Cap. XVIII. *Quanto* (14) Jurans scienter illicitum, non indiget absolutione; nec tenetur illud observare. Si vero juravit ignoranter, debet illud observare, si aliquo licito modo est observabile. Si autem juravit licitum, quod putabat illicitum, debet observare juramentum; sed de animo depravato aget poenitentiam.

Cap. XIX. *Venientes.* (15) Non valet juramentum praestitum in praejudicium juris superioris.

Cap. XX. *Ad nostram.* (16) Jurans usuras non repetere, potest juramento non obstante ex nova causa repetere.

Cap. XXI. *Ad nostram.* (17) Juramentum generale debet ita intelligi, si fieri potest,

(1) Urban. II.
(2) Alex. III. Vigilien. Ep.
(3) Idem Rothom. Archiep. et Suffrag.
(4) Idem Senon. Archiep.
(5) Idem Senon. et Cabilon. Ep.
(6) Idem Landon. et Wigorn. Ep.
(7) Luc. III. Norvic. Ep. (*In Gonzal. hoc cap. incip. Quia tua.*)
(8) Urb. III. Pisan. Archiep.
(9) Idem.
(10) Clem. III. Willel. II. Reg. Sicil.
(11) Caelest. III. Brundus. Ep.
(12) Innoc. III. Henr. Leon., et Mar. Mauricen. Civib. Venet.
(13) Idem Appell. Clerico Archiep. Sirtgon.
(14) Idem Petro II. Reg. Arag.
(15) Idem Consul. et Pop. Tudert.
(16) Idem Pisan. Archiep.
(17) Idem Neapol. Archiep.

ut non obviet juri, alias tanquam temeriarum non obligat contra juris observantiam.

Cap. XXII. *Ea te.* (1) Si unum juramentum uni debitum alteri praestatur, illicitum est, et eo non obstante; cui debetur, praestandum est.

Cap. XXIII. *Quintavallis.* (2) Qui juravit stare mandato alicujus, non tenetur parere, si praecipit illicita, ut quod filium exhaeredet, vel uxorem abjuret.

Cap. XXIV. *Tua.* (3) Ex causa levi, et temeraria conjuges etiam quoad torum, et mutam cohabitationem se separare non possunt, etiam cum juramenti interpositione.

Cap. XXV. *Quemadmodum.* (4) Is, qui juravit eum muliere contrahere, propter supervenientem fornicationem, vel deformitatem, eam repellere potest: propter praecedentem non.

Si vir juravit non accusare uxorem, temerarium est juramentum, sed si specialiter de adulterio hoc juraverit, denunciare poterit, sed accusare non debet.

Cap. XXVI. *Etsi.* (5) Licite in causa necessaria etiam por Religiosos juratur.

Cap. XXVII. *Sicut.* (6) Juramentum contra utilitatem ecclesiasticam praestitum non tenet.

Cap. XXVIII. *Cum contingat.* (7) Juramentum praestitum super actu a lege infirmato principaliter favore jurantis, licet secundario in favorem publicum, necessario est observandum; si non vi, nec dolo fuit praestitum, et in alterius praejudicium principaliter non redundat.

Cap. XXIX. *Sicut.* (8) Movens bellum injustum compellitur restituere quae per violentiam occupavit, et eos absolvere, a quibus indebite juramenta extorsit.

Non astringitur qui juramento ad implendum, quod juravit, si ab alia parte non impletur. cujus respectu praestitum est juramentum.

Cap. XXX. *Nimis.* (9) Clerici non habentes temporalia a Laicis, non tenentur eis praestare juramenta fidelitatis.

Cap. XXXI. *Petitio.* (10) Qui jurat non esse contra aliquem, potest in causis propriis, et Ecclesiae suae esse contra eum.

Cap. XXXII. *Ex litteris.* (11) Cum agitur de usuris, potest judex in qualibet parte litis ex officio suo, deficientibus probationibus, exigere a partibus juramentum de veritate dicenda. Et eadem ratione idem in qualibet causa, in qua imminet peccatum.

Cap. XXXIII. *Intellecto.* (12) Si positus in dignitate alienat bona dignitatis, non valet alienatio; et ipsemet revocare debet, non obstante juramento de non revocando, maxime si prius jurat non alienare.

Cap. XXXIV. *Mulieri.* (13) Si mulier juravit aliquem esse suum maritum, et succubuit, quia aliter non probavit, non datur ei licentia cum alio contrahendi, ne judex videatur auctor, periurii: nec denegatur, ne si forte falsum juraverit, impediatur matrimonium legitimum, quod relinquendum est ipsius mulieris conscientiae.

Cap. XXXV. *Clericus.* (14) Qui juravit servare statuta edita, et postea per illud juramentum aliter non jurando promisit servare edenda, seu postea edita, non tenetur ex juramento ad noviter edita.

Cap. XXXVI. *Juramentum.* (15) Juramentum litis decisorium a Judice delatum sine justa causa recusari non potest: delatum vero a parte licite recusatur, et refertur. in actione tamen famosa non licet reo referre.

(1) Idem Alatr. Ep.
(2) Idem Alatr. Ep.
(3) Idem Archiep. Parrac.
(4) Idem Januen. Archiep.
(5) Idem Ab. et Capit. Castellion.
(6) Idem Amel. Ep.
(7) Idem Belvac. Ep.
(8) Innoc. II.
(9) Idem in Conc. Later.
(10) Honor. III. Ansem. et Geral. Canon. Antioch
(11) Idem Archid. et G. Tullen. Canon.
(12) Idem Colon. Archiep.
(13) Greg. IX, Ep. Cenom.
(14) Idem.
(15) Idem.

Actore nihil probante, reus est absque omni onere absolvendus: si vero praesumptio est pro eo, defertur reo juramentum, vel ipsi actori, consideratis personarum et causae circumstantiis.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eod. Titulo, et ibi tit. XI. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Contingit.* (1) Praelati, Canonici, Rectores, et Officiales locorum, qui jurant statuta, et consuetudines loci, vel Ecclesiae servare, praetextu talis juramenti non obligantur ad illicita, impossibilia, vel obviantia ecclesiasticae libertati: nec ad ea debet intentio eorum referri.

Contra observantes, et observari faciente statuta, et consuetudines contra libertatem ecclesiasticam est etiam lata excommunicatio in Bulla coenae.

Circa hanc decretalem vide notata infra Elencho VII. n. CXX.

Cap. II. *Licet.* (2) Per ecclesiasticum Judicem ordinarium loci, compellitur Judex saecularis ecclesiastica censura jus canonicum, quod ad provisionem animarum statutum est, servare.

Cap. III. *Cum in positionibus.* (3) Electus post sacramentum ponens, vel respondens contraria directe, nisi rationabiliter excusetur, velut perjurus a confirmatione repellitur. Idem si hoc fecerit procurator, ipso mandante, vel ratum habente, vel non revocante.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub. eodem Titulo, et ibi tit. IX.*

Cap. unic. *Romani.* (4) Juramenta, quae Romanae Ecclesiae praestant Romani Principes, fidelitatis existunt.

DE EXCEPTIONIBUS.

TITULUS XXV. *continens XIV. Capitula.*

Cap. I. *Denique.* (5) Si testis de crimine contra eum excepto convincitur, vel alias convictus apparet, repellitur a testimonio, sed de crimine non punitur, si non tangit negotium principale.

Cap. II. *A nobis.* (6) Reo excipiente de excommunicatione contra actorem non obstat replicatio communionis cum excommunicato actore

Cap. III. *Cum ecclesiasticae.* (7) Habens plura beneficia, contra alium de pluralitate non excipit.

Cap. IV. *Pastoralis.* (8) Judex statuere debet terminum ad omnes dilatorias proponendas; post quem excipientem non audiet, nisi in tribus casibus hic exceptis.

Scilicet 1. quando excipiens protestatus fuerit se velle proponere aliquas exceptiones, eas expresse nominando. 2. Quando aliqua exceptio sibi de novo exorta fuerit. 3. Quando juraverit se post praefixum terminum pervenisse ad notitiam exceptionis proponendas.

Cap. V. *Cum inter.* (9) Excommunicatus excipere, appellare, et omnem defensionem facere potest; sed reconvenire actorem non potest.

Cap. VI. *Cum venerabilis.* (10) Excipiens non videtur fateri ea, quae in exceptione includuntur; et exceptio falsi potest etiam post sententiam opponi.

Cap. VII. *Olim.* (11) Si exceptio jurisdictionis exclusiva, propter quam fuit appellatum, probatur vera, Judex appellationis non debet de principali cognoscere, sed supersedere.

Cap. VIII. *Dilecti.* (12) Pro defensione suae Ecclesiae potest quis opponere exceptionem excommunicationis perjurii, vel aliam legitimam exceptionem; nec per replicationem excommunicationis, vel perjurii repelli potest.

(1) Nicol. III.
(2) Bonif. VIII.
(3) Idem.
(4) Clem. V. in Conc. Vien.
(5) Caelest. III.
(6) Innoc. III. Archid. Richemundiae.
(7) Idem Lauden. Ep.
(8) Idem Helien Ep.
(9) Idem Monach. Farsen. Diaec. Pictav.
(10) Idem iisdem.
(11) Honor. III. Ab. S. Oberti Leodien. etc.
(12) Idem Archid. Transligerim, officiali, et G. Borelli Canonic. Turon.

Cap. IX. *Apostolicae.* (1) Si per exceptionem suspensionis, contra quam replicatur de nullitate, ordinatio Ecclesiae retardatur; fit absolutio ad cautelam.

Cap. X. *Dilectae.* (2) Excommunicationis exceptione non obstante, valet rescriptum impetratum in causa appellationis; licet de excommunicatione lata post appellationem a gravamino non faciat mentionem.

Cap. XI. *Significaverunt.* (3) Per exceptionem excommunicationis a prosequutione appellationis etiam originalia actor repelli non debet.

Cap. XII. *Exceptionem.* (4) Reus in qualibet parte litis excommunicationem contra actorem objiciens auditur: etsi malitiose distulerit, in expensis condemnatur: et dato, quod, non excipiat, ipse Judex publice excommunicatum repellet.

Cap. XIII. *Adversario.* (5) Non competit exceptio rei judicatae reo absoluto, quia non possidebat.

Cap. XIV. *Venerabilem.* (6) Valet rescriptum impetratum ab excommunicato super prosequtione appellationis, licet de excommunicatione non fecerit mentionem.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. XII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Pia.* (7) Dicit. 1. Quod reus, qui contra actorem de excommunicatione excipit, ut ipsum repellat ab agendo, debet ipsius excommunicationis speciem, et nomen excommunicatoris exprimere, et eam intra octo dies probare, alias Judex procedet in causa, et illum in expensis condemnabit. 2. Statuit, quod si iterum objiciatur, et probetur eadem, vel alia excommunicatio, actor repellitur, sed quae acta sunt, valebunt. 3. Quod ultra duas vices haec exceptio non opponatur, nisi ex causa. 4. Quod si opponitur post rem judicatam, impeditur exequtio; sententia nihilominus valet. 5. Dicitur quod Judex publice excommunicatum reo non opponente, ex suo officio debet ab agendo repellere.

Vide cap. Excommunicationis *infra.*

Cap. II. *Cum quidem.* (8) Exceptio rei judicatae per Ecclesiasticum Judicem admitti debet in foro saeculari, et e converso.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem titulo, et ibi tit. X.*

Cap. unic. *Excommunicationis.* (9) Exceptio excommunicationis opponitur dilatorie quandocumque, peremptorio non obstante.

DE PRAESCRIPTIONIBUS.

TITULUS XXVI. *continens* XX. *Capitula.*

Cap. I. *Placuit.* (10) Episcopus contra Episcopum locum per se conversum ad fidem praescribit triennio: sed cum vacat Ecclesia, vel est in schismate, non praescribitur contra ipsam.

Cap. II. *Nihil.* (11) Taciturnitas Praelati non nocet Ecclesiae, donec sit praescriptum *Vel sic.* In rebus invasis non currit praescriptio.

Cap. III. *Sanctorum.* (12) Per quietam, et sinceram possessionem triginta annorum praescribit Ecclesia rem privati.

Cap. IV. *De quarta.* (13) Quarta decimarum et funeralium praescribitur contra Episcopum, si quadraginta annorum spatio non solvatur, et cathedralis Ecclesia interim non vacavit.

Cap. V. *Vigilanti.* (14) Possessor malae fidei non praescribit.

Cap. VI. *Ad aures.* (15) Una Ecclesia in

(1) Greg IX. I. et M. Canon. Pragen.
(2) Idem Decan. Liconien.
(3) Idem Ab. S. Salvat. Papien. et Vercel. Praeposit.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.
(8) Bonif. VIII.
(9) Clem. V. in Conc. Vien
(10) Ex Conc. Afric.
(11) Greg. Mag. Ital. Patriciae.
(12) Idem.
(13) Alex. III. Salern. Archiep.
(14) Idem.
(15) Idem Marien. Epis.

paraecia alterius XL. annorum spatio decimas praescribit.

Cap. VII. *Causam.* (1) Laici spiritualia possidere non possunt, et per consequens, nec praescribere.

Cap. VIII. *Illud.* (2) Si contra praescriptionem XL. annorum, quae sola currit contra Ecclesiam, opponatur interruptio, uterque probabit.

Cap. IX. *Quis.* (3) Fines praediorum Ecclesiasticorum quadraginta annorum spatio praescribuntur.

Cap. X. *Ex transmissa.* (4) Tempore hostilitatis non currit praescriptio.

Cap. XI. *Accedentes.* (5) Procurationes, quae debentur Legatis, et Nunciis Apostolicae Sedis, praescribi non possunt.

Cap. XII. *Cum non.* (6) Subditus non praescribit obedientiam contra Praelatum.

Cap. XIII. *Ad audientiam.* (7) De juribus ad Romanam Ecclesiam spectantibus, currit sola centenaria praescriptio.

Cap. XIV. *Cum vobis.* (8) De centenaria praescriptione, quae solum currit contra Romanam Ecclesiam, tempora schismatum deducuntur.

Cap. XV. *Auditis.* (9) Praelatus inferior potest praescribere in certis Ecclesiis suae Dioecesis totum jus episcopale: subducitur tamen de praescriptione tempus, quo vacavit Ecclesia cathedralis.

Vide correctionem Elencho II. n. LI.

Cap. XVI. *Cum ex officii.* (10) Non potest subditus contra Superiorem, visitationem, aut procurationem ratione visitationis debitam in se ipso praescribere, quamvis alius in personam alterius praescribere posset utramque.

Vide Trid. sess. 24. c. 3. de ref.

Cap. XVII. *Si diligenti.* (11) Qui alieno nomine possidet, non praescribit, nec etiam is, qui proprio, nisi habeat bonam fidem, et justum titulum, si praesumptio est contra eum.

Cap. XVIII. *Cum olim.* (12) Abbas in capellis praescribere potest jura episcopalia: obtinet tamen in bis solis, quae praescripsit.

Vide correctionem Elencho II. n. LII.

Cap. XIX. *Veniens.* (13) Qui praescriptione completa privilegium contrarium impetrat, et utitur illo, praescriptioni renunciat. Si praescriptio non erat completa, malam fidem habet, et ideo non praescribit.

Vide correctionem Elencho II. n. LIII.

Cap. XX. *Quoniam.* (14) Nec in foro canonico nec civili valet praescriptio cum mala fide.

IN SEXTO. *Lib. II. sub. eodem Titulo et ibi tit. XIII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Episcopum.* (15) In praescriptionibus sufficit bona fides, ubi jus commune, vel praesumptio non est contra praescribentem; alias debet allegari titulus, et probari; nisi sit praescriptio, cujus contrarii non extat memoria.

Ex Constit. Pauli III. Cum sicut: *et S. Pii V.* Cupientes: *Salaria Familiarium, et servitorum Praelatorum praescribuntur exceptis iis, qui pro biennio, et infra annum a die obitus eorumdem Praelatorum petuntur.*

Cap. II. *Si qui.* (16) Privatus ipso jure, vel per sententiam bonis, quae tenet a Romana, vel aliis Ecclesiis illa minori spatio centum annorum contra Romanam, vel quadraginta contra alias non praescribit.

(1) Idem B. Parmen. Ep.
(2) Idem.
(3) D. Greg. I. Jo. Ep. Siracus.
(4) Loc. III.
(5) Inn. III. Ab. de Caerreto Diaec. Volter.
(6) Idem Vimanen. de Cost. et S. Torcano Priorib.
(7) Idem Nob. Viro Matefelon.
(8) Idem de Hel. Quartesuen. et de Hel. Wertesnen. Ab.
(9) Idem Helien. et Roffen. Epis.
(10) Idem Parisien. Ep.
(11) Idem Archiep. Pisan.
(12) Idem Locan. Epis.
(13) Idem Coloc. Electo et Soksardien. et de Sckudvuor. Cister. Ord. Ab. Quinque Ecclesien. Diaec.
(14) Idem in Conc. Later.
(15) Bonif. VIII.
(16) Idem.

Filii autem haereticorum, qui catbolici putabantur, bona paterna contra Romanam, et alias Ecclesias praescribunt spatio quadraginta annorum; et idem in extraneis.

DE SENTENTIA, ET RE JUDICATA.

TITULUS XXVII. *Continens XXVI. Capitula.*

Cap. I. *Sententia.* (1) Sententia lata contra leges et canones, non tenet, nec ab ea opus est appellare.

Cap. II. *Jurgantium.* (2) Lites debent celeriter terminari.

Cap. III. *Non potest.* (3) Sacerdos sine justa causa non est deponendus.

Cap. IV. *Ea quae.* (4) Juste quis petit sententiam a Papa confirmari, si juste, et rationabiliter fuit lata.

Cap. V. *De caetero.* (5) Judex deputatus super exequtionem sententiae admittit exceptionem fraudis, seu nullitatis sententiae; non ad effectum, ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem qui judicavit transmittat, si illam probabilem repererit.

Cap. VI. *Cum aliquibus.* (6) Non sufficit reo damnato ad traditionem possessionis tradere pignus pro ipsa possessione.

Cap. VII. *Lator.* (7) Sententia lata contra matrimonium nunquam transit in rem judicatam: unde quandocumque revocatur, cum constat de errore.

Cap. VIII. *Cum causa.* (8) Retractatur sententia praetextu iniquae consuetudinis lata contra Ecclesiam.

Cap. IX. *Inter.* (9) Sententia iniqua retractatur per superiorem, licet causa fuerit appellatione remota commissa. Si autem continet manifestam iniquitatem, est nulla.

Cap. X. *Tenor.* (10) Sententia lata contra absentem non contumacem, in causa matrimoniali non valet.

Vide Elencho VI. n. LXXXIII.

Cap. XI. *Consanguinei.* (11) Sententia divortii in causa matrimoniali rite lata, ad solam conjugis confessionem asserentis contrarium, non revocatur, sed interim ei statur, donec legitime de contrario doceatur. *Vide ut supra.*

Cap. XII. *Cum olim.* (12) Si Papa contra pronunciationem suam, *idest sententiam* confert beneficium, hoc tacito, subreptitia dicitur collatio, et non tenet.

Cap. XIII. *Cum inter.* (13) Valet sententia contra jus litigatoris lata, si ab ea intra decem dies non fuerit appellatum. *Vel sic.* Per sententiam, a qua non fuit appellatum, potest Ecclesia subjici Praelato inferiori Episcopo; seu ad aliam Ecclesiam pertinere.

Ex textu potest Abbas conferre primam Tonsuram quibuscumque suis subditis, sed vide correctionem Elencho II. n. LIV.

Cap. XIV. *Causam.* (14) Sententia contra actorem lata nihil iniqui continens, venit in causa appellationis confirmanda; licet per attestationes videatur, sed non re vera pro actore fuisse probatum.

Cap. XV. *Quod ad consultationem.* (15) Si sententia praecipit aliquid fieri ad certum terminum; tempus decendii ad appellandum currit a tempore sententiae; non autem a die finiti termini. Quadrimestre tempus, quod a lege datur condemnatis in personali, potest a Judice ex causa arctari, et sponte terminum arctatum recipiens non potest post decendium appellare, licet non constet Judicem ex cau-

(1) Greg. Mag. Jo. Ep. primae Justinianea *(Hoc cap. in Gonzal. incipit Post longas.)*
(2) Idem Jo. Ep. Raven.
(3) Idem Natali Epis. Salonit.
(4) Leo ad Ep. Afric.
(5) Alex. III. Eborac. Epis.
(6) Idem Norvic. Epis.
(7) Idem eidem.
(8) Idem Theobal. Eccl. Sanctae Annastas.
(9) Idem Eborac. Archiep.
(10) Clem. III.
(11) Idem.
(12) Innoc. III. Epis. Magalon.
(13) Idem Ugoni Ab. et Conven. S. Zenon. Veron.
(14) Idem Canon. Novar.
(15) Idem Costantien. Ep.

sa terminum abbreviasse. Ab exequtione sententiae non appellatur, nisi in exequtione modus excedatur.

Cap. XVI. *Sicut.* (1) Sententia potest probari per testes, licet non deponant de causis, quae solent Judicem movere ad sententiandum.

Cap. XVII. *Cum super.* (2) Ab eadem sententia potest appellare nedum reus victus, sed etiam tertius, cujus interest; et poterit sententia quoad reum nihil de suo jure docentem confirmari: respectu vero tertii rationabiliter appellantis infirmari.

Cap. XVIII. *Cum Bertoldus.* (3) Si citatus ad sententiam ex legitima causa Judici ignota non comparuit, tenet sententia, eo absente lata, sed retractatur eo probante legitimam absentiae causam. Si vero impedimentum probatur non plene, non retractatur sententia, nisi prius doceat de ipsius iniquitate.

Nec primae parti obstat cap. Ex litteris *A. de in integr. restit. ubi citatum, et ut contumacem condemnatum statuitur audiendum esse, quia ibi agebatur de causa matrimonii, quae numquam transit in rem judicatam.*

Cap. XIX. *In causis.* (4) Papa in sententiis, quas profert ordinem juris servat.

Cap. XX. *Inter.* (5) Secunda sententia in diversa instantia contra primam data tenet mero jure; nec debet infringi, etiam si sit injusta, ex quo ab ea non fuerit appellatum, praesertim si prima sententia secundis Judicibus non fuit ostensa.

Cap. XXI. *Subarta.* (6) Tenet sententia contra privilegium ostensum, vel non ostensum, si ab ea non fuerit appellatum vel supplicatum.

Cap. XXII. *Cum J. et A.* (7) Sententia, a qua fuit appellatum, retractatur si constet testes, ad quorum dicta tantum lata fuit, conspiratores fuisse, et contradicente parte receptos.

Cap. XXIII. *Cum te.* (8) Damnatus in actione injuriarum, infamis est, et per Papam potest famae restitui.

Si injura sit levis, potest dispensare Episcopus cap. At si Clerici 4. §. *de Adulter. tit. de judic.*

Cap. XXIV. *Ad probandum.* (9) Revocata sententia propter defectum jurisdictionis, ut quia unus ex Judicibus publice excommunicatus erat, vel propter juris ordinem non servatum; iterum de principali quaeritur.

Cap. XXV. *Quamvis.* (10) Res inter alios judicata, aliis non nocet. Fallit in eo, qui passus est illum litigare, cui secundo loco competebat actio, vel defensi, vel a quo causam in jure judicato habuit.

Cap. XXVI. *Duobus.* (11) Si duo Ordinarii pronunciant contraria, tenet sententia pro reo. Fallit, quando causa est favorabilis actori circa matrimonium, libertatem, dotem, testamentum, et similia. Si vero delegati discordant, delegans est adeundus, si arbitri, neutra tenet.

IN SEXTO *Sub eod. Tit. et ibi Tit. XIV. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Cum aeterni.* (12) Judex, qui contra justitiam, et contra conscientiam aliquid in judicio fecerit in gravamen partis, per gratia, vel per sordes, condemnandus est parti laesae in aestimationem litis, et per annum et suspensus; et perpetuo, si medio tempore ingerat se Divinis; nisi Papa eum ipso dispenset.

Ista suspensia est a Divinis, et a jurisdictione.

(1) Idem N. Decan. V. Cancel. et C. Canon. Landun.

(2) Idem Astoric. Ep. S. Isid. Legion. etc.

(3) Idem.

(4) Idem Praenest. Ep. Apost. Sed. Leg. et Capenberch. et de Cold Ab. Colonien. et Monasterien.

(5) Idem Convent. Monaster. S. Lanfredi de Cruce.

(6) Idem Epis. Decan. et Cucel. Parisien.

(7) Idem Ab. S. M. in Gagia, et Vallis Secretae.

(8) Idem Bayner. de Vico.

(9) Idem.

(10) Gregor. IX.

(11) Idem.

(12) Inn. IV, in Conc. Lugd.

Cap. II. *Ad Apostolica.* (1) Papa Imperatorem deponere potest ex causis legitimis.

Cap. III. *Abbate.* (2) Qui petit rem certam, causa expressa, si illam causam non probat, succumbit, licet aliam probet, maxime postmodum emergentem.

Cap. IV. *Cum ab una.* (3) Si ex pluribus Judicibus, vel Arbitris unus, aliis praesentibus, et mandantibus, per verba pluralis numeri ferat sententiam, tenet sententia. Electio autem pronuncianda est per verba singularia.

Cap. V. *Etsi.* (4) Sententia est nulla 1. quando in scriptis non est prolata. 2. quando Judex eam non recitat per se ipsum, (exceptis Episcopis, et personis illustribus, quae eam possunt recitare per alium) 3. quando non recitat pro tribunali sedendo.

IN CLEMENTINIS *Lib. II. sub eod. Titulo, et ibi tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. *I. Ut calumniis.* (5) Qui tres sententias contrarias in quavis causa reportavit, de illarum nullitate non agit; nec excipit ipsarum exequutione non facta, et respicit etiam pendentia.

Cap. II. *Pastoralis.* (6) Sententia lata contra citatum extra citantis territorium existentem, nulla est ipso jure.

DE APPELLATIONIBUS, RECUSATIONIBUS, ET RELATIONIBUS.

TITULUS XXVIII. *continens LXXIII. Capitula.*

Cap. I. *Dilecti.* (7) Collactio beneficii facta post appellationem ex probabili, et verisimili causa interpositam, est ipso jure nulla.

Cap. II. *Inter.* (8) Appellatio generalis respectu causae non valet.

Cap. III. *Ad nostram.* (9) A correctione legitima non appellatur, nisi modus excedatur.

Textus loquitur de Regularibus tantum, sed juxta communem habet locum in correctione etiam aliorum subditorum; et regula hic firmata procedit quoad effectum suspensivum tantum, ut ex Trid. sess. 22. cap. 1., et sess. 24. cap. 10. de ref. non vero quad effectum devolutivum post definitivam sententiam, et etiam ante, si gravamen sit irreparabile sess. 13. cap. 1. et sess. 24. cap. 20. nunquam tamen suspendenda est exequtia. Vide Fagnan, hoc cap. num. 9. et Additiones meas hoc eod. tit. post num. 9.

Cap. IV. *Personas.* (10) Si appellans intra terminum a Judice, a quo appellavit, vel a se ipso statutum, appellationem non prosequitur, sententiae, vel judicio illius stare compellitur.

Cap. V. *Cum sit.* (11) Appellans ad prosequendum habet annum: et ex causa biennium, nisi Judex moderetur, etsi intra id tempus non prosequitur, rata manet sententia, vel redit ad primum, si ante sententiam appellavit.

Qui de crimine impetitur, appellare potest, nisi sit notorium.

Cap. VI. *Ad haec.* (12) Coram Judice a quo appellavi in una causa, possum in alia conveniri, nisi eum recusem ut suspectum. *Vide cap. 22. infr.*

Cap. VII. *Si duabus.* (13) Si a Judice inferiori unus appellat ad Papam, alius ad inferiorem, tenetur appellans ad Papam comparere ad citationem Judicis inferioris, saltem allegaturus appellationem suam: alias valebit processus a minori; nisi scivit appellationem interjectam ad Papam. A civili Judice, qui non est de temporali

(1) Idem ibid.

(2) Idem Praeceptor. Hospital. S. Jo. Hierosol. in Hisp.

(3) Bonif. VIII.

(4) Idem.

(5) Clem. V. in Conc. Vien.

(6) Idem.

(7) Alex. III. Exonen. Ep. et Decan. Lunden.

(8) Idem Archiep. Raven.

(9) Idem Ab S. Petri.

(10) Idem Norvic. Ep.

(11) Idem Rhemen. Archiep.

(12) Idem eidem.

(13) Idem eidem.

jurisdictione Ecclesiae, non appellatur ad Papam.

Cap. VIII. *Ex ratione.* (1) Lapsus biennii non praejudicat appellanti, quominus ex causa legitima audiatur; saltem per beneficium restitutionis in integrum.

Cap. IX. *Meminimus.* (2) Si reus post citationem, vel notitiam litterarum ivit ad Curiam, Delegatus in causa procedat, alias non. *Concordat cap.* Suggestum 15. *infra.*

Cap. X. *Super.* (3) Supersedetur propter articulum, in quo appellatum est, etiam super principali causa, si sine illo articulo expediri non potest.

Non obstante appellatione ex falsa causa interposita, potest Judex ad ulteriora procedere.

Cap. XI. *De appellationibus.* (4) Etiam pro minoribus, seu levioribus causis appellari potest.

Vide moderationem Elencho II. n. LV.

Cap. XII. *Super.* (5) Secundum canones appellatur etiam ante sententiam. Secundum leges non, nisi in quibusdam casibus. Et appellatio, et recusatio aequiparantur in hoc, quia sicut in appellatione requiritur causa rationabilis, ita et in recusatione. Et tempus assignatum Judici ad causam decidendam, incipit currere a tempore praesentationis rescripti.

Quad appellationem vide notata supra cap. Ad nostram 3., *et moderationem Elencho II. n. LVI.*

Cap. XIII. *Pervenit.* (6) Conventus super injuria Clerici, vel super adulterio appellare potest, nisi sit notorius. *Concordat cap. seq.*

Cap. XIV. *Consuluit.* (7) *Summatum est supra.*

Cap. XV. *Suggestum.* (8) *Summatum est supra cap. IX.*

Cap. XVI. *Ad praesentiam.* (9) Excommunicatus pendente cognitione appellationis, absolvi potest ad cautelam, et si apparet eum legitime appellasse, non punitur pro eo, quod interim celebravit divina.

Cap. XVII. *Cum teneamur.* (10) Si appellans turbatur in possessione, super qua fuit appellatum, Judex a quo potest illam possessionem sibi reformare, appellatione in suo statu permanente.

Cap. XVIII. *Consuluit.* (11) Generalis et vaga appellatio respectu cujuslibet gravaminis non valet; sed restricta ad certam causam sit.

Cap. XIX. *Cum parati.* (12) Appellatio frivola non excusat inferiorem, quominus teneatur obedire superiori, et ut de contemptu puniatur; nisi innocentiam suam aliter purget.

Cap. XX. *Ad haec.* (13) Si mandatum factum ei, qui juravit stare judicio Ecclesiae, excedit limites juramenti, et licitae promissionis, appellari poterit : alias secus.

Cap. XXI. *Quaestioni.* (14) *Summa ut supra.*

Cap. XXII. *Praeterea.* (15) Appellans ab Ordinario, postea de delicto a se commisso puniri potest per ipsum Ordinarium.

Supple ad textum, idem esse de ante commissis, si nunc de illis accusatur, ut cap. Ad haec 6. *supr. et c.* Proposuit *infra.*

Cap. XXIII. *Constitutis.* (16) Qui non detulit appellationi sui adversarii, de sua posteriori circa idem contra eum excipere nequit.

(1) Idem Pleb. et Cleric. S. Nazar.
(2) Idem Vigor. Ep.
(3) Idem eidem.
(4) Idem eidem.
(5) Idem.
(6) dem.
(7) Idem Toletan. Archiep.
(8) Idem eidem.
(9) Idem Eborac. Ep.
(10) Idem Cantuar. Archiep.
(11) Idem Bonon. Ep. et Archipraesb.
(12) Idem Zamor. Ep.
(13) Idem Cantuar. Archiep.
(14) Idem Carnoten. Ep.
(15) Idem Winion. Epis.
(16) Idem Graden. Patriarch. et E. tit. S. Vitalis Praesb. Card. et Prior. S. Crucis.

Cap. XXIV. *Proposuit.* (1) Appellans ab Ordinario in una causa, in aliis coram eo respondere tenetur; potest tamen eum recusare ut suspectum, nisi conveniatur de crimine manifesto, et in quo non cadit excusatio, nec suspicio, ut quia imponitur poena juris surgens ipso facto.

Cap. XXV. *Qua fronte.* (2) Absolvitur excommunicatus, cautione recepta, licet adversarius, vel excommunicator, ne absolvatur, appellet.

Hoc tamen limita, quando excommunicatio non fuit lata pro manifesta contumacia, vel offensa, quia tunc non debet absolvi, nisi satisfactione praecedente, ut in Cap. Ex parte 1. *infra de Verbor. signif.*

Cap. XXVI. *Reprehensibilis.* (3) Praelatus subditum suspendere, vel excommunicare non debet, nisi monitione praemissa: nec subditus contra disciplinam ecclesiasticam appellare potest; maxime si est Religiosus. Et Judex a quo praefigit terminum appellanti ad appellationem prosequendam, intra quem, si non prosequitur, Judex a quo reassumit jurisdictionem: appellans vero non prosequens appellationem suam, condemnatur in expensis, appellato hoc prosequente.

Vide notata in c. Ad nostram 3. *supr.*

Cap. XXVII. *Ad haec.* (4) Judex a quo non obstante appellatione, cognoscit de causa, si appellans non prosequitur. Et Judex ut suspectus recusatus, potest alteri causam committere.

Cap. XXVIII. *Pervenit.* (5) Si Canonicus ad residentiam monitus appellat, statuitur sibi terminus ad appellationem prosequendam; et interim deservitur beneficio per Vicarium de fructibus beneficii sustentandum: et si appellationem non prosequitur, vel residentiam non facit, privatur praebenda.

Vide moderationem Elencho II. n. LVII.

Cap. XXIX. *Consuluit.* (6) A Judice jurisdictionem exequente non appellatur.

Cap. XXX. *Ad haec.* (7) Qui ante citationem, vel notitiam litterarum misit nuncium ad Papam, appellare potest, ne Delegatus procedat: secus si post.

Cap. XXXI. *De priore.* (8) Qui non detulit appellationi interpositae ad Papam, mittitur cum litteris Ordinarii ad Curiam puniendus.

Cap. XXXII. *Quia.* (9) Contra constitutiones regulares appellatio Religiosum non defendit.

Cap. XXXIII. *Ad aures.* (10) Judex a quo potest praefigere terminum appellanti ad prosequendam appellationem, quo lapso, reassumit Judex jurisdictionem.

Cap. XXXIV. *Ad audientiam.* (11) Si praecedente gravamine quis submittit se protectioni Superioris, habetur pro appellante; dummodo servaverit ea, quae in appellatione sunt necessaria.

Cap. XXXV. *Accepta.* (12) Causa non est ad Judicem a quo remittenda, appellatione adhuc non justificata, nisi de Partium consensu.

Cap. XXXVI. *Postremo.* (13) Delegatus etiam datus cum clausula *appellatione remota*, recusari potest, si est consanguineus impetrantis, vel si fuit Advocatus ejus in illa causa.

Cap. XXXVII. *Ad haec.* (14) Sententia interdicti non suspenditur per appellationem sequentem.

Cap. XXXVIII. *Cum in Ecclesia.* (15) Judex appellationis remittit appellantem,

(1) Idem Eborac. Archiep.
(2) Idem Richard. Cantuar. Archiep.
(3) Idem in Conc. Later.
(4) Idem.
(5) Idem Sarisbar. Epis. in Angl.
(6) Idem Parisien. Ep. *juxta Cujac.*
(7) Idem Januen. Ep.
(8) Idem Ebor. Archiep. *juxta Cujac.*
(9) Idem Ab. Cisterc.
(10) Idem.
(11) Idem Abulen. Ep.
(12) Idem Terrac. Archiep.
(13) Luc. III. Lincoln. Epis. in Angl.
(14) Idem Novar. Epis.
(15) Clem. III.

et causam ad priorem Judicem: nisi sibi constiterit a gravamine, vel injusta sententia fuisse appellatum.

Cap. XXXIX. *Directae.* (1) Si appellans, qui non prosequitur, redit ad judicem a quo, et iterum gravatur, non obstante prima desertione, potest iterum appellare.

Cap. XL, *Praeterea.* (2) Sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti lata sub conditione, suspenditur, si ante conditionis eventum fuerit appellatum.

Cap. XLI. *Secundo.* (3) Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, et in uno removeatur appellatio, intelligitur remota etiam in aliis.

Causa suspicionis proponenda est coram Judice, qui recusatur, et probanda coram Arbitris.

Cap. XLII. *An sit.* (4) Non tenetur Judex, vel aversarius deferre appellationi, cui non detulit appellans.

Cap. XLIII. *Novit.* (5) Merus exequtor non recusatur, nec ab eo appellatur, nisi modum excedat; maxime si est datus cum clausula *appellatione remota. Vel sic.* A Judice suspecto non receditur per appellationem, nisi modum excedat.

Cap. XLIV. *Saepe.* (6) Si appellatio recipitur a Judice, vel approbatur a Parte, terminus ad eum prosequendum praefixus obtinet vicem peremptorii, ut in absentem procedatur, ac si peremptorie fuisset citatus; nec talis terminus praeveniri poterit ab aliqua Partium.

Cap. XLV. *Constitutus.* (7) Appellatione deserta per negligentiam appellantis, potest Judex ex officio procedere in causibus, in quibus ejus officium exuberat.

Vide correctionem Elencho II. n. LVIII.

Cap. XLVI. *Constitutis.* (8) Contra electum, vel confirmatum nullum aliud jus expectantem non admittitur regulariter exceptio, vel appellatio; maxime frustatoria ad impediendum electionis, vel confirmationis effectum; sed possessione habita, poterit accusari, vel denunciari.

Cap. XLVII. *Ex parte.* (9) Appellari potest, si locus non tutus Partibus assignatur, etiamsi sit scriptum *appellatione remota.*

Cap. XLVIII. *Significavit.* (10) Licite appellat reus, si non auditur excipiens procuratorem actoris non habere sufficiens mandatum; vel se prius conventum per alias litteras, de quibus non fit mentio in secundis.

Cap. XLIX. *Significantibus.* (11) Licite appellat reus, si non auditur petens declarari rem petitam in libello.

Cap. L. *Ex insinuatione.* (12) Judex a quo, non potest statuere terminum ad finiendam appellationem; quod si fecerit, intelligitur statuisse ad se praesentandum.

Cap. LI *Bonae.* (13) Qui extra judicium appellat ex verisimilibus probabilibus causis, ne in possessione molestetur, si postea spoliatur, restituitur ante omnia in statu, in quo erat tempore appellationis emissae.

Cap. LII. *Dilecti.* (14) Itineris arreptio habet vim appellationis, si serventur ea, quae servari debent in appellatione.

Cap. LIII. *Pastoralis* (15) Per clausulam *appellatione remota,* inhibetur omnis appellatio, quae a jure non indulgetur expresse.

Licet excommunicatus ab excommunicatione

(1) Idem.
(2) Caelest. III.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) In. III. Philip. Reg. Franc.
(6) Idem.
(7) Idem Lemovic. et Cadurc. Epis.
(8) Idem Cancell. Meten. in Belg.
(9) Idem Vigor. Ep.
(10) Idem P. Ep. et Decan. et Praeceptor. Herforden.
(11) Idem G. Arched. de Wilto Nomando, et G. de Creles Canon. Suession.
(12) Idem Albricen. Ep. et de Luc. de Monte Merel. Ab. Albricen. Diaec.
(13) Idem Roffen. et Lendon. Ep.
(14) Idem N. S. Aug. et N. S. Georg. Priorib. Cantuar.
(15) Idem Ep. Helien.

appellet, nihilominus denunciari potest, et beneficii redditibus spoliari.

Cap. LIV. *Solicitudinem.* (1) Si appellans ad Superiorem compareat coram Judice inferiori super concernentibus ipsam appellationem, ipsi appellationi renunciare videtur; si autem protestetur, quod propter hoc non intendit renunciare appellationi, tanquam contraria allegans, non est audiendus, nisi notorium sit actum illum esse injustum, super cujus emendatione adivit inferiorem.

Cap. LV. *Dilectus.* (2) Per appellationem legitime interpositam principale cum accessoriis ad Judicem appel. defertur, et sententiae excommunicationis, et interdicti post appellationem latae non tenent.

Cap. LVI. *Ut nostrum.* (3). Postquam Papa aliquam causam ad se revocat, non valet processus postea per minorem Judicem factus; sicut non valeret, si fuisset ab eo legitime appellatum.

Cap. LVII. *Oblatae.* (4) Si terminum appellationis prosequendae statutum ab homine, altera pars praevenit, hoc tacito, litteras impetrando, litterae non valent, sed terminum juris etiam appellatus praevenire potest; dummodo nimium non praecurrat, et ubi ex dilatione imminet periculum, etiam neutra parte prosequente, potest Judex ad quem suppellere, partes compellendo ad prosequtionem.

Cap. LVIII. *Per tuas.* (5) Altera parte contumaciter absente, potest Judex appellationis etiam principale negotium definire, si post litem contestatam fuerit appellatum.

Cap. LIX. *Ut debitus.* (6) Appellans ante sententiam tenetur exprimere causam rationabilem coram ipso Judice a quo, nec admittitur exceptio, quod prius miserat nuncium ad Sedem Apostolicam, vel quod litteras impetraverat, quae nondum sunt Judici praesentatae.

Cap. LX. *Cum cessante.* (7) Si Judex, a quo est appellatum a gravamine, illud revocat, potest in principali causa procedere.

Cap. LXI. *Cum speciali.* (8) Volens Judicem recusare, debet coram eodem suspicionis causam probabilem proponere, et eam coram arbitris communiter eligendis probare, qua non probata, sua jurisdictione Judex utitur in principali; ea vero probata, remittit negotium ad superiorem, vel causam committit de accusatoris consensu.

In notoriis non admittitur appellatio. In dubiis causa probabilis coram Judice est exprimenda, quae debeat legitima reputari: quam si non prosequitur, Judex a quo in causa procedat. Idem si prosequitur, et non probat. Haec autem constitutio non extenditur ad Regulares.

Cap. LXII. *Cum causa.* (9) Si Judex confessionem Advocati eadem die revocatam pro litis contestatione velit habere, vel processum a subdelegato subdelegati factum ratificat, licite appellatur.

Cap. LXIII. *Dilecto.* (10) Non sufficit appellanti docere, quod exceptionem legitimam, et veram opposuit, et appellavit; nisi doceat propter exceptionem non admissam appellasse.

Cap. LXIV. *Nicolao.* (11) Appellans, qui terminum appell. praefigit, si mittit procuratorem ad impetrandum, et contradicendum, tantum, et appellatio fuit recepta a Judice, vel adprobata a parte, adversario legitime prosequenti condemnatur in expensis. *Glos. aliud sentit.*

Cap. LXV. *Sua.* (12) Ab eadem sententia

(1) Idem Epis. Parisien.
(2) Idem Ep. Cantori et M. Archid. Trecen.
(3) Idem Mediol. Archiep.
(4) Idem Ab. S. Felic. et G. Canon. Bonon.
(5) Idem.
(6) Idem in Conc. Later.
(7) Idem ibid.
(8) Idem ibid.
(9) Honor. III. Decan. Cancell. et Cantor. Lincon. I.
(10) Idem Decan. Thesaur. et P. Petr. Canon. Zamor.
(11) Idem S. Andr. et Divischesd. Archid. et Jo. Canon. Div.schesd.
(12) Idem Ep Mantuarien et N. Presb. Canon. Tuscaniae.

ab eodem litigatore tertio appellare non licet.

Cap. LXVI. *Dilecti filii.* (1) Appellatio omisso medio Judice interposita, causam non devolvit, exceptione opposita.

Excepta summa Pontefice cap. Per tuas *de sent. excom. et cap.* Cordi 1. *hoc eodem tit. in* 6. *ac excepto Legato Sedis Apostol. cap.* Cum non 1. *de offic. Legat., et olim, quatuor Patriarchis majoribus in causis suarum Provinciarum ex speciali privilegio Apostol. cap.* Antiqua 23. *de privileg. ad quos quisque appellare potest, omisso medio.*

Cap. LXVII. *Ex parte.* (2) Si is, qui desiit esse tutor, nomine pupilli convenitur invitus, poterit appellare.

Cap. LXVIII. *Intimasti.* (3) Si Judex de jure dubitans vult consulere superiorem, debet consultationis copiam partibus edere: alias ejus verbis consultationis fides non adhibetur.

Cap. LXIX. *Significante.* (4) Si ante litem contestatam circa principale negotium Judex aliquid innovat, vel diem assignatum sine causa praevenit, licite appellatur; Etsi Procurator datus ad impetrandum super appellatione non servavit formam mandati, auditur appellans etiam post annum.

Cap. LXX. *Interposita.* (5) Ad justificandam appellationem ex causa interpositam, probare oportet causae veritatem coram Judice a quo oblata probatio, e rejecta.

Si appellatio non fuit recepta a Judice, vel approbata a parte, sufficit appellanti mittere procuratorem ad impetrandum, et contradicendum, licet pars adversa sit parata in curia prosequi.

Ante inchoatam prosequutionem appellationis appellans potest, si vult, invito appellato, petere, ut remittatur ad Judicem a quo, sed condemnabitur in expensis factis per partem adversam in illa appellatione.

Articulus appellationis interpositae a gravamine discutitur per Judicem ad quem, parte absente per contumaciam, etiam lite non contestata in appellatione, vel principali causa.

Cap. LXXI. *Inquisitioni.* (6) Clausula *appellatione remota*, in medio litterarum posita, respicit praemissa, quibus annectitur, non sequentia, nisi repetatur in fine litterarum: et hoc si negotia sunt separata.

Cap. LXXII. *Una sententia.* (7) Appellatio unius prodest alteri, si communi jure juventur, et idem sit negotium, et eadem defensionis causa, et sint eadem sententia condemnati; alias secus.

Cap. LXXIII. *Si justus.* (8) Justus metus excusat, adeo quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, et appellationis causas duxerit exprimendas.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. XV. continente XII. Capitula.*

Cap. I. *Cordi.* (9) Appellans ad Papam in judicio, vel extra, appellare debet in scriptis, et causam exprimere, et apostolos petere. Si vult, et petit appellatus, principales personae per se, vel per procuratores instructos super principali accedere debent ad Papam. In appellationibus a sententia definitiva interpositis nil mutatur. Demum utrique contrafacienti imponitur poena.

Vide moderationem Elencho II. n. LIX.

Cap. II. *Legitima.* (10) Judex, qui recusatur, statuit competens tempus arbitris ad finiendam causam: quo elapso, si finita non fuerit, in principali procedit.

(1) Idem G. Archid. et official. Lemovic. et Archiep. de Notron. Lemovic. Diaec.

(2) Greg. IX. Magistr. Scholar. H. et G. De Rupe Canon. S. Audoniani Morin. Diaec.

(3) Idem Mag. et Fratrib. S. Jo. Hierosol. Morien.

(4) Idem Archiep. et G. Canon. Turon.

(5) Idem.

(6) Idem.

(7) Idem.

(8) Idem.

(9) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.

(10) Idem.

Cap. III. *Romana*. (1) De officiali Episcopi non ad Episcopum, sed ad Archiepiscopum appellatur.

A subdito Episcopi ad ipsum, non ad Archiepiscopum appellatur, nisi aliud esset de consuetudine.

Archiepiscopus causam appellationis ab Episcopo interpositae non debet committere, vel partes citare, nisi in appellatione probabilis causa sit expressa.

Si negetur per appellationem negotium devolutum, non inhibebit Archiepiscopus Judicem principalis causae procedere; nisi prius de devolutione constiterit.

Si dicitur ex injusta causa appellatum, Archiepiscopus inhibere non potest, nisi prius, recepta appellatione ut probabili, incipiat cognoscere de causae veritate.

Licet dicatur appellatum a definitiva in casu prohibito a jure, ex quo de hoc Archiepiscopus cognoscere coeperit, potest inhibere, ne sententia executioni mandetur.

Archiepiscopus in tertiam personam (post inhibitionem suam in causa per appellationem delata ad ipsum) aliquid innovantem, jurisdictionem exercere non potest.

Archiepiscopus appellantem in aliis causis a jurisdictione Episcopi non potest eximere.

Ab Episcopis in causis, quibus jurisdictionem temporalem habent, de jure debet ad Archiepiscopum appellari; nisi speciale jus aliud inducat.

Censuram ecclesiasticam in appellantem prolatam per Episcopum, Archiepiscopus revocare non potest, nisi partibus vocatis, et de causa legitime cognito.

Ex quo Archiepiscopus pronunciaverit male appellatum ante sententiam, statim debet causam ad Suffraganeum remittere.

Vide innovationem Elencho IV. n. VIII.

Cap. IV. *Ut super*. (2) Si Judex requisitus non tradit apostolos, et postea procedit in causa, non valet processus; nisi renunciatum fuisset appellationi.

Cap. V. *Cum appellationibus*. (3) Judex appellationis inique appellantem ante sententiam remittere debet ad Judicem principalem, et in expensis condemnare; et hoc si principalis Judex non detulerat appellationi; sed si detulit, non fiet remissio de necessitate. In appellationibus interpositis a definitiva antiqua jura serventur.

Cap. VI. *Ab eo*. (4) Si appellans intra triginta dies instanter non petit apostolos, appellationi renunciat. Si Judex modo debito requisitus illos non tradit, sed postea procedit, non valet ejus processus.

Cap. VII. *Non solum*. (5) Innovata per Judicem post definitivam sententiam, a qua appellatum extitit, revocantur statim per Judicem appellationis, etsiamsi ante appellationem fuerint innovata. Attentata vero post appellationem ante definitivam non revocantur, nisi primo de veritate constiterit, nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuissent.

Cap. VIII. *Concertationi*. (6) Qui appellat extra judicium, intra decem dies, ex quo scivit gravamen, appellare debet: postea per remedium juris communis audietur, sed non per appellationis remedium.

Cap. IX. *Appellatio*. (7) Valet appellatio in scriptis porrecta, licet coram Judice non legatur.

Cap. X. *Si a Judice*. (8) Judex a quo compellere non potest appellantem a gravamine ipsius veritatem probare; licet citare possit ad ipsius revocationem audiendam: qua facta in causa procedere poterit, ejus contumacia non obstante, ac si numquam appellasset.

Cap. XI. *A collatione*. (9) A collatione Capituli ad Episcopum appellatur, si ut

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Clem. IV.
(4) Bonif. 8.
(5) Idem.

(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.

Canonicus interfuit; secus si ut Praelatus.

Cap. XII. *Licet.* (1) Per appellationem interpositam a definitiva, revocari potest interlocutoria principali negotio praejudicans, aliss non.

IN CLEMENTINIS. *Lib. II. sub eodem Titulo et ibi tit. XII. continente VII. Capitula.*

Cap. I. *Si a Judicibus.* (2) Valet appellatio coram majori parte plurium Judicum, sed appellato est appellatio, delatio, et termini praefixio intimanda.

Vide cap. Cum super 23. *de offic. et potest Judic. deleg. ubi Gloss. Verbo* Simul.

Cap. II. *Quamvis.* (3) Sufficit apostolos peti uno contextu saepius, et instanter; ad quos recipiendos, si Judex certum terminum statuat, appellans illos non petens in termino, appellationi renunciat. Idem cum Judex statuit terminum juris incertum, intra quem appellans illos debite non petivit; vel oblatos recipere renuit. Sed appellans non habens apostolos, appellationem prosequi potest. 1. Cum Judex eos petenti non dederit intra terminum a se prefixum. 2. Cum ei responderit se illum daturum nullo certo termino sibi praefixo. 3. Cum intra juris terminum se eos asseruit velle dare, et postea per appellantem congruo loco, et tempore saepius uno contextu requisitus eosdem non curaverit intra eumdem terminum exhibere.

Cap. III. *Sicut.* (4) Appellans prosequi, et finire tenetur appellationem extrajudicialem intra annum a die interpositae appellationis, vel illati gravaminis: quo non facto, impedimento justo cessante, appellatio est deserta.

Cap. IV. *Quamdiu.* (5) Tempus ad prosequendam appellationem ab homine, vel a jure praefixum, non currit appellanti compromisso durante, vel de partium expresso consensu; nisi periculo imminente, ex mora Judex aliud decernat.

Cap. V. *Appellanti.* (6) Ante definitivam appellanti non licet prosequi causas in appellatione nominatim non expressas. Nec processus primi Judicis justificari, vel impugnari potest, nisi ex actis coram eo.

Cap. VI. *Si appellationem.* (7) Prosequtio appellationis desertae non impedit, quin sententia censeatur in rem judicatam transivisse.

Cap. VII. *Cum a repulsione.* (8) A peremptoria repulsa ex alio, quam propter ineptitudinem, secundo appellans, et succumbens, non auditur super ea in appellatione a definitiva.

DE CLERICIS PEREGRINANTIBUS.

TITULUS XXIX.

Cap. unic. *Conquerente.* (9) Contra peregrinantem, seu proficiscentem ad Sedem Apostolicam non est aliquid innovandum. *Vide cap. 10. Bullae Coenae.*

DE CONFIRMATIONE UTILI, VEL INUTILI.

TITULUS XXX. *continens IX. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (10) De re scienter confirmata a Papa inferior cognoscere non potest; nisi confirmatio non tenuerit, ut quis subreptitia, vel de re litigiosa.

Cap. II. *De confirmationibus.* (11) *idem dicit.*

Cap. III. *Bonae.* (12) Litterae confirmationis super sententia, a qua erat appella-

(1) Idem.
(2) Clem. V. in Conc. Vien.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Caelest. III. Ambian. Epis.
(10) Alex. III. Exon. Epis.
(11) Idem Wigorn. Epis. (*Hoc cap. Gonzal. incidit ex parte*).
(12) Caelest. III.

tum, non valent, si appellatos malitiose praevenit appellantem, alias pendent, donec de appellatione cognoscatur.
Cap. IV. *Cum dilectae.* (1) Innovatio privilegii novum jus non tribuit, sed antiquum confirmat.
Cap. V. *Ad nostram.* (2) Non valet confirmatio, quam religiosus impetravit a Papa super temporali administratione, seu prioratu, si tacuit se Regularem: si vero expressit, rescriptum praesumitur falsum, quia Papa non consuevit concedere.
Cap. VI. *Porrecta.* (3) *Idem dicit.*
Cap. VII. *Examinata.* (4) Sententia, seu laudum contra formam juris, vel compromissi latum per arbitros, licet a Papa in forma communi confirmatum, non tenet.
Cap. VIII. *Venerabilis.* (5) In confimatione ex certa scientia dictio *sicut* ponitur causative: one nocet, si verbum confirmationis praecedit tenorem confirmati.
Cap. IX. *Sua.* (6) Collatio Ecclesiae alteri facta per Legatum, et a Papa confirmata jus Dioecesani non laedit.

IN LIBRO III. GREGORII PAPÆ IX.

Continentur Tituli L.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM

TITULUS I. CONTINENS XVI. CAPITULA.

Cap. I. *Ut laici.* (7) Cum celebrator, divisus esse debet Clerus a populo.
Cap. II. *Clerici.* (8) Clerici arma portantes, et usurarii excommunicentur.
Cap. III. *Ut quisque.* (9) Presbyter habens popolum, debet habere Clericum, qui secum cantet, et in aliis hic expressis, eum juvet.
Vide Elencho VI. n. VI.
Cap. IV. *Si quis.* (10) Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit.
Haec poena est ferendae sententiae, ut Gloss. Verb. Anathema.
Cap. V. *Clericus.* (11) Clericus neque comam nutriat, neque barbam.
Cap. VI. *Clericus.* (12) Clericus non in sacris, nec professus, potest uxorem ducere, sed iterum tondebitur, si vult gaudere privilegio clericali, vel dispensative tenere beneficium.
Cap. VII. *Clericus.* (13) Clericus debet tonsuram deferre, et si non vult, potest invitus a suo Superiore tonderi.
Cap. VIII. *Monasteria.* (14) Frequentans

(1) Inn. III. Decan. Padeburg. in Saxon.
(2) Idem Epis. et Praeposit. Uticen.
(3) Idem Ab Imol.
(4) Idem Matth. De Rivasiis.
(5) Honor. III. Hugoni I. Regi Cypri, et Hen. I. Filio etc.
(6) Idem Univers. Ab. et Praelat. Conven. et Cleric. Constant. et Calced. Diac.
(7) Ex Conc. Magunt.
(8) Ex Conc. Pictav.
(9) Ex Conc. Nannetен.
(10) Greg. II. in Synod. Rom.
(11) Ex Conc. Chartag.
(12) Ex Conc. Tribur.
(13) Alex. III. Cantuar. Archiep.
(14) Idem in Conc. Later.

Monasteria Monialium, et monitus non desistens, si Clericus est deponitur, si Laicus excommunicatur.

Cap. IX. *Quoniam.* (1) Episcopus potest statuere in Ecclesia certum numerum Clericorum secundum ipsius facultates, qui vivant in communi; et contradictores ad hoc compellere; et istos in communi viventes potest absolvere ab excommunicatione incursa propter injectionem manuum in socium.

Intellige, si percussio sit levis. Cap. Pervenit 17. *de Sent. Excom. si sit enormis, et occulta, vide Trid. sess.* 24. *cap.* 6. *de ref. si sit publica, et percutiens sit impeditus accedere ad Papam, vide capp.* Mulieres 6. et De Monialibus 33. *de sent. excom.*

Cap. X. *Cum ab omni.* (2) Ecclesiastici Judices, et Delegati gratis judicare debent, nec exigere possunt decimam, vel etiam quotam litis, etiamsi adsit consuetudo.

Cap. XI. *Deus.* (3) Ad evitandum scandalum possunt Religiosi diversi habitus missi ad praedicandum de novo conversis se in superiori habitu, et ratione vivendi conformare.

Haec fuit concessio tantum specialis, non generalis pro Religiosis missis ad Livonienses de novo conversos.

Cap. XII. *Cum decorem.* (4) Ludi theatrales, etiam praetextu consuetudinis in Ecclesiis, vel per Clericos fieri non debent.

Cap. XIII. *Ut Clericorum.* (5) Clerici non caste viventes puniuntur, et severius, qui possunt legitimo matrimonio uti.

Idest Orientales, qui utuntur matrimonio jam contracto etiam in sacris constituti.

Cap. XIV. *A Crapula.* (6) Clericus crapulosus, vel ebriosus monitus non desistens, ab officio, vel beneficio suspenditur.

Cap. XV. *Clerici.* (7) A negotiis, personis, locis, ludis, vestibus inhonestis, et ornatu minus honesto praecipit Clericos abstinere, et habitu honesto uti; cujus vanitatem in pluribus detestatur.

In textu statuitur qualis debeat esse habitus monachi, qui creatus est Episcopus; circa quem vide Additiones meas lib. III. tit. 31. *post n.* 27.

Cap. XVI. *Ex litteris.* (8) Clericus tertio monitus a negotiationibus saecularibus non abstinens, interim perdit quoad bona privilegium clericale.

Vide notata Elencho VI. n. XXXVIII.

IN SEXTO *Lib. III. sub eodem Titulo.*

Cap. unic. *Clerici.* (9) Clericus jaculatoriam artem per annum exercens, si tertio monitus non desistat, ipso jure perdit privilegium clericale.

IN CLEMENTINIS *Lib. III. sub eodem Titulo continente II. Capitula.*

Cap. I. *Dioecesanis.* (10) Statuit poenam in Clericos conjugatos, et alios personaliter, et publice carnificum, et tabernariorum officium exercentes, qui nominatim, et tertio moniti illud officium non dimittunt, vel dimissum reassumunt.

Vide Trid. sess. 22. *c.* 1. *de refor.*

Cap. II. *Quoniam.* (11) Puniti 1. Clericos beneficiatos utentes publice virgata, et partita veste. 2. Subdiaconos, et Diaconos. 3. Omnes Clericos tonsuram publice cum tali veste portantes. 4. Habentes dignitatem, personatum, beneficium curatum, et Sacerdotes, et Religiosos publice portantes talem vestem, vel infulam. 5. Punit omnes praedictos utentes tabarro notabiliter brevi, integre foderato. 6. Certas caligas Clericis interdicit.

(1) Greg. VIII.
(2) Innoc. IV. Praelat. et Cler. Lombard.
(3) Idem Liven. Epi.
(4) Idem.
(5) Idem in Conc. Lateran.
(6) Idem ibid.
(7) Idem ibid.
(8) Honor. III. Ambiam. Ep.
(9) Bonif. VIII.
(10) Clem. V. in Conc. Vien.
(11) Idem.

Vide ampliationem Elencho III. n. IX. et innovationem Elencho IV. n. IX. et Elencho VI. n. XXIII.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS

Lib. III. sub eodem Titulo.

Cap. unic. *Docta.* (1) Cantorum lasciva melodia reprobatur, qui contra honestatem clericalem, quod ore cantabant, gestibus simulabant. Et cantores ipsi, tam exempti, quam non exempti, per octo dies ab officio suspenduntur.

DE COHABITATIONE CLERICORUM, ET MULIERUM.

TITULUS II. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Inhibendum.* (2) Clericus non debet retinere in domo mulierum suspectarum de incontinentis, etiamsi sit mater, vel alia consanguinea.

Cap. II. *Si quisquam.* (3) Excommunicatur Clericus in sacris, qui a suspectarum mulierum colloquio, vel earum consortio monitus non desistit.

Vide ampliationem Elencho III. n. X.

Cap. III. *Clericos.* (4) Non debet Praelatus clericum cogere ad concubinam abjurandam, sed eam nolentem dimittere, potest excommunicare.

Vide ampliationem Elencho III. n. XI.

Cap. IV. *Sicut.* (5) Si Clerici moniti concubinas non dimittunt, suspenduntur a beneficiis: etsi se non corrigunt, deponuntur.

Vide ampliationem Elencho III. n. XII.

Cap. V. *Super eo.* (6) Litterae a Clerico concubinario suspenso super absolutione, tacita facti serie, obtentae non valent.

Cap. VI. *Si autem.* (7) Si Clerici moniti non dimittunt concubinas, suspenduntur a beneficiis: et si se non corrigunt, deponuntur.

Vide ampliationem Elencho III. num. XIII.

Cap. VII. *Vestra.* (8) A Clerico fornicario, quandiu toleratur, nec fornicatio est evidens, licite audiuntur divina, et percipiuntur Sacramenta: a notorio vero abstinendum est; non quia in Sacramento sit defectus, sed ad ipsorum fornicatorum emendationem.

Cap. VIII. *Tua nos.* (9) Si fornicatio Clerici est ita publica, ut transeat in notorium, nec accusator, nec testis necessarius est: si est publica per solam famam, non sufficiunt ad condemnationem testium dicta non juratorum, sed si ex hoc orietur scandalum, inducitur purgatio, in qua deficiens canonice punitur.

Cap. IX. *A nobis.* (10) Non est permittendum mulierculis cum Clericis habitare, iis exceptis, de quibus naturale foedus nihil permittit saevi criminis suspicari.

Cap. X. *Quaesitum.* (11) *Summatur ut cap.* Tua nos 8. *supra.*

Vide ampliationem Elencho III. num. XIV.

DE CLERICIS CONJUGATIS.

TITULUS III. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (12) Matrimonium contractum per Clericum existentem in sacris, non tenet, secus in minoribus; sed tunc cogitur dimittere beneficium.

Cap. II. *Sane.* (13) Conjugatus ad administrationem, et ad Ordinem ecclesiasticum, vel beneficium non promovetur, nisi castitatem promittat, et non sit bigamus.

Cap. III. *Quod ad te.* (14) Si Clericus in minoribus beneficiatus matrimonium con-

(1) Jo. XXII.
(2) Ex Conc. Nannet.
(3) Eug. II. in Syn. Rom.
(4) Alex. III. Salern. Archiep.
(5) Idem Cantuar. Archiep.
(6) Idem Eborac. Ep.
(7) Idem Lund. Ep.
(8) Luc. III. Magistr. et Fratrib. Milit. S. Jacob.
(9) Innoc. III. Oxom. Ep.
(10) Idem Pist. Ep.
(11) Greg. IX.
(12) Alex. III.
(13) Idem Herford. Ep.
(14) Idem Verul. Ep.

trahat, privatur beneficio, et quod dedit Ecclesiae, illi restituitur.

Cap. IV. *Sane.* (1) Peracta poenitentia, dispensant Episcopi cum Sacerdotibus, qui matrimonium de facto contraxerunt.

Intellige dispensare posse post triennalem poenitentiam, si contraxerunt cum virgine: non vero si cum vidua, vel corrupta et eam cognoverint, propter poenam bigamiae interpretativae, seu virtualis. Cap. A nobis 7. *de Bigam. non ordinan.*

Cap. V. *Diversis.* (2) Auferenda sunt Clerico beneficia, quae habebat tempore contracti matrimonii: collata vero postmodum scienter per Episcopum, per eumdem auferri non possunt, sed per Superiorem.

Cap. VI. *Cum olim.* (3) Filius Sacerdotis graeci ex uxore genitus licito inter latinos promovetur, si scandalum non obsistat.

Cap. VII. *Joannes.* (4) Clericus conjugatus non beneficiatus non cogitur deferre tonsuram.

Statuitur etiam non posse gaudere privilegio clericali, si non sit privilegiatus. Sed vide correctionem Elencho I.n.XXIII.

Cap. VIII. *Cum decorem.* (5) Uxorati non admittuntur ad ecclesiasticas dignitates; et coguntur dimittere, quas habent.

Cap. IX. *Ex parte.* (6) Clerici conjugati in rebus suis non gaudent privilegio clericali.

Vide Auctorem hoc eod. tit. n. 6.

Cap. X. *Ut consultationi.* (7) Si Clericus in minoribus militet, non est cogendus deferre tonsuram, vel habitum clericalem.

IN SEXTO *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. II.*

Cap. unic. *Clerici.* (8) Si Clericus conjugatus ferat habitum, et tonsuram, clericali privilegio gaudet: alias non.

Vide ampliationem Elencho III. n. XV. et respective correctionem Elencho II. n. CLXXXII. ac innovationem Elencho IV. n. X.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS IN ECCLESIA, VEL PRAEBENDA.

TITULUS IV. *Continens XVII. Capitula.*

Cap. I. *Non liceat.* (9) Episcopo non licet sine licentia Papae transire ad alium Episcopatum, ipsum acceptando; alias privatur habito, et ambito.

Cap. II. *Ex gestis.* (10) Deponitur Cardinalis, qui in suo titulo non residet.

Circa Cardinalium residentiam in Curia vide Constit. Leonis X. in Conc. Later. Sub poena, *et Innoc. X.* Cum juxta 19. *Febr.* 1646. *Urbani VIII.* Sancta Synodus 13. *Decembr.* 1634. *et de sex Episcopis suburbicariis vide lib. XIII. de Synod. Dioec. Bened. XIV. cap.* 6. *n.* 6. *et seqq.*

Cap. III. *Quia.* (11) Uni plures dignitates, vel Ecclesiae conferri non debent: et Ecclesia est conferenda illi, qui residere, et regere valeat per se ipsum; alias perdit Ecclesiam; et donans conferendi potestate privatur.

Vide Elencho I. n. XXV. et Elencho IV. n. XI.

Cap. IV. *Relatum.* (12) Praesentatus ad Ecclesiam non confirmatus, si apparet quod nolit residere, non debet institui per Superiorem: confirmatus autem, et ex non justa causa non residens, privatur, appellatione remota.

Vide ampliationem Elencho III. n. XVI.

Cap. V. *Fraternitati.* (13) Clericus alterius

(1) Idem.
(2) Innoc. III. Archiep. Norvic.
(3) Idem Acherun. Archiep.
(4) Idem Ep. Pict.
(5) Idem.
(6) Honor. III. Bereng. Angl. Rem.
(7) Idem Willel. Linc. Ec. *juxta Cujac.*
(8) Bonif. VIII.
(9) Ex Conc. Sardic.
(10) Leo IV, Ex Gest. Roman. Pontif (*Hoc cap. in Gonzal. incip. Leo.*)
(11) Ex Conc. Later. sub Alex. III.
(12) Alex. III. Eborac. Archiep.
(13) Idem eidem.

Dioecesis absque commendatitiis litteris sui Episcopi non debet recipi; nisi adsit Apostolicum mandatum.

Cap. VI. *Conquerente.* (1) Qui non residet in beneficio, etiam modicae aestimationis, illo privatur.

Ex communi interpretum opinione Textus loquitur de beneficio simplici habito pro titulo a Sacerdote, de quo hic, quod ex eodem textu personalem residentiam requirit: secus tamen ex contraria consuetudine. Et vide correctionem Elencho II. n. LX.

Cap. VII. *De caetero.* (2) Qui est in servitio Episcopi, percipit fructus beneficii tanquam residens, praeter distributiones quotidianas.

Vide Trid. sess. 24. *c.* 12.

Cap. VIII. *Ex parte.* (3) Privandus est Praelatus, vel Clericus non residens, qui citatus non revertitur in termino sibi praefixo, nisi habeat justum impedimentum.

Circa hoc, et duo seqq. capp. vide notata in cap. Ex gestis 2. *supra. Circa Praelatos non residentes vide Trid. sess.* 6. *cap.* 1. *et sess.* 23. *c.* 1. *de ref. Vide etiam moderationem Elencho II. n. LXI. et ampliationem Elencho III n. XVII.*

Cap. IX. *Qualiter.* (4) *Summatum est ut supra.*

Vide moderationem Elencho II. n. LXII. et LXIII. ac ampliationem Elencho III. n. XVIII.

Cap. X. *Inter.* (5) *Summatum est, ut cap.* Ex parte 8. *supra.*

Vide moderationem Elencho II. num. LXIV. et ampliationem Elencho II. num. XIX.

Cap. XI. *Ex tuae.* (6) Si nescitur ubi sit Clericus, tribus publicis edictis citabitur in Ecclesia sua; et si intra sex menses non revertatur privabitur Ecclesia sua.

Vide moderationem Elencho II. num. LXV.

Cap. XII. *Tuae.* (7) Privilegiatus, ut absens in studio fructus praebendae recipiat. Existens in villa, et castello, ubi nullum est, vel minus competens studium privilegio non utitur.

Vide Elencho III. n. XXI.

Cap. XIII. *Ex parte.* (8) Qui juravit in Ecclesia residere, pro servitiis Ecclesiae licite se absentat.

Hoc juramentum ex Constit. Pii IV. 87. Inter multiplices 10. *Mart.* 1583. *in Bullario veter. edit. Romae* 1586. *datur provisis de parochiali a Papa etiam titulo Vicariae perpetuae sub poenis tam in eam resignantem, aut cedentem, vel dimittentem in favorem alterius etiam intrusi, vel possessoris, vel occasione motae litis, quam in resignatorios, vel cessionarios, ac etiam in consilium, auxilium, vel favorem dantes, si hi sint Episcopis inferiores, excommunicationis latae sententiae Papae reservatae et privationis ejusdem parochiae, aliorumque beneficiorum ab ipsis jam obtentorum, et inhabilitatis ad eadem in posterum abtinenda, quae eo ipso vacare censentur Apostolicae Sedi reservata: nec conferenda consanguineis, affinibus, et confidentibus ipsius resignantis. Unde praxis Romanae Curiae ex mandato Greg. XIV. est, ut resignationes parochialium, aliorumque beneficiorum residentialium non admittantur, nisi exprimatur in supplicatione a quanto tempore resignans illa possederit: nec admitti solent, nisi possederit per quinquennium, vel circa, idest plus, vel minus sex mensibus. Ita Thes. de Poen. verb.* Resignatio *cap. I. Quamvis Quaranta Verb.* Benef. Resignat. *referat Innoc. IX. instituisse, ne illud resignare possit ante triennium.*

Cap. XIV. *Cum dilectus.* (9) Familiaris

(1) Idem Ling. Ep.
(2) Idem.
(3) Caelest. III. Cap Magdeb. *juxta Cujac.*
(4) Innoc. III. Cap. Ragnst.
(5) Idem Costantinop. Patriarch.
(6) Idem Archiep. Patracen.
(7) Idem Altissiod. Ep.
(8) Honor. III. V. Praeposit. de Valeriis.
(9) Idem Cap. Meten.

Papae, non obstante coustitutione contraria, praebendae suae fructus percipit in absentia.

Cap. XV. *Ad udientiam.* (1) Duo Canonici absentes cum Episcopo, seu in ejus servitio, fructus praebendarum suarum percipiunt in absentia, coustitutione Ecclesiae contraria non obstante.

Cap. XVI. *Cum ad hoc.* (2) Si Ecclesia patitur ministrorum defectum, privilegiati super absentia per subtractionem proventuum redire coguntur.

Circa fructus in absentia percipiendos, vide Elencho VI. n. V.

Cap. XVII. *Clericos.* (3) Privatur beneficio Clericus non residens, si monitus non redeat; nec justam excusationem alleget.

Vide moderationem Elencho II. num. LXVI. et ampliationem Elencho III. num. XX.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Consuetudinem.* (4) Distributiones quotidianae solum praesentibus, qui intersunt Divinis dari debent, consuetudine non obstante. Et qui aliter illas receperunt, non faciunt illas suas: et idem de distributionibus, quae dantur pro anniversariis defunctorum.

Vide ampliationem Elencho III. n. XXI. et ibi notata ex nobis juribus et innovationem Elencho IV. n. XII.

DE PRAEBENDIS, ET DIGNITATIBUS.

TITULUS V. *continens XXXVIII. Capitula.*

Cap. I. *Ut nullus.* (5) In bonis Ecclesiae non succeditur jure consanguinitatis.

Cap. II. *Non liceat.* (6) Non licet Episcopo aliquem ordinare sine titulo.

Vide ampliationem Elencho III. num. XXII. et innovationem Elencho IV. n. XIII.

Cap. III. *Ratio.* (7) Bona Ecclesiarum communia sunt, nec debet quisquam tamquam propria vindicare.

Cap. IV. *Episcopus.* (8) Qui ordinavit aliquem ad sacros Ordines sine titulo non habentem unde vivat, providere tenetur ei de suo, donec aliquem titulum fuerit consequtus.

Vide correctionem Elencho II. num. LXVII. et innovationem Elencho IV. n. XIV.

Cap. V. *Quia.* (9) Non debent Episcopi permittere quamplures Ecclesias obtinere.

Vide Trid. sess. 24. c. 17. de ref.

Cap. VI. *Cum teneamur.* (10) Ad mandatum Papae non tenetur quis providere illi, qui beneficium in litteris tacuit; vel cui sine scandalo providere non potest.

Cap. VII. *Referente.* (11) Habens plures Ecclesias, alteram eligere, et alteram dimittere compellitur.

Hic habetur, Archidiaconum privasse Clericum beneficio, et in eo alium instituisse, quod Panormit. interpretatur factum non de jure, quo caret, sed ex consuetudine, vel privilegio, ibidem n. 2. et Barbos. ex auctoritate Episcopi. Vide correctionem Elencho I. n. XXV. et Elencho II. n. LXVIII.

Cap. VIII. *Majoribus.* (12) Praebendae, et dignitates non debent dividi, nec etiam permutari.

Vide Auctorem lib. I. tit. 9. n. 7.

Cap. IX. *Relatum.* (13) Receptus in Canonicum ex promissione capituli, debet quando facultas se obtulerit, habere praebendam.

(1) Idem Meld. Ep.

(2) Greg. IX. Patriarch. Antioch. Ap. Sed. Leg.

(3) Idem.

(4) Bonif. VIII.

(5) Ex Conc. Pictav. quod tamen ibi non reperitur.

(6) In Corp. Canon. part. 5. in Novell. Justin. Constit. 5. de num. Cleric. Costantinop. Urb. cap. 2.

(7) D. Greg. Anthemio Subd. (*Hoc cap. in Gonzal. incip. Pervenit.*)

(8) Alex. III. in Conc. Later.

(9) Idem ibid.

(10) Idem.

(11) Idem in Concil. Lateran.

(12) Idem in Concil. Turonen.

(13) Idem Cantuar. Archiep.

Vide cap. 4. de concess. praeb. in 6. cum gloss.

Cap. X. *Avaritiae.* (1) Religiosi redditus Ecclesiarum suarum diminuere non possunt respectu portionis, quae debetur Rectoribus, seu Vicariis; nec paraecias dividere.

Cap. XI. *Significatum.* (2) Possunt Praelatus et Capitulum praebendae vacanti honestum onus imponere, ad quod Praebendarius teneatur.

Vide cap. Prohibemus 7. de censib. In hoc cap. Significatum *agitur de onere imposito praebendato missam quotidie celebrandi, circa cujus celebrationis intermissionem vide Additiones meas lib. III. tit. 41. post n. 7.*

Cap. XII. *De Monachis.* (3) Ad praesentationem Religiosorum in Eorum Ecclesiis nullus debet institui per Episcopum, nisi prius ei congrua portio redditituum assignetur.

Circa praesentationem Vicariorum in Vicariis perpetuis Ecclesiarum Cathedralium ex Constit. S. Pii V. Ad exequendum *deputandi sunt praevia examine, et approbatione Ordinarii ad nominationem illorum, in quarum Ecclesiis unitis ponentur. Quoad ac signationem congruae, et Vicarios Urbis vide Elencho VI. n. XII.*

Cap. XIII. *Ad haec.* (4) Plures dignitates, vel personatus in una, vel in diversis Ecclesiis, quis habere non potest.

Vide Trid. sess. 7. cap. 4. et sess. 24. cap. 17. de ref.

Cap. XIV. *Praeterea.* (5) Habens plures dignitates, alteram dimittere compellitur.

Vide correctionem Elencho I. n. XXVI. et Elencho II. n. LXIX.

Cap. XV. *Cum non.* (6) Si electus ad secundam Ecclesiam, noluerit dimittere primam, eligentes possunt resilire, et electum non acceptare.

Cap. XVI. *Cum secundum.* (7) Ordinato ad sacros per Episcopum sine titulo, nemine praesentante, ordinator, vel successor compellitur in necessariis providere, donec titulum habuerit.

Vide innovationem Elencho IV. n. XV.

Cap. XVII. *Inter.* (8) Qui hoc ignoranti scienter contulit praebendam, quam non potuit, illa evicta, aliam, quam potest conferre tenetur.

Vide cap. unic. Ne concessione *de rer. permutat. in Clementin.*

Cap. XVIII. *Cum jam.* (9) Cassatur electio illius, qui possidet plures dignitates, atque praebendas. Et idem si detinetur vitio ambitionis, et avaritiae.

Cap. XIX. *Dilectus.* (10) Recepto in Canonicum, quam cito facultas se obtulerit, debetur praebenda, et interim habebit quotidianas distributiones.

Vide correctionem Elencho II. n. LXX.

Cap. XX. *Tuae fraternitatis.* (11) Non tenet electio, cum ad unam praebendam duo simpliciter eliguntur.

Cap. XXI. *Nisi.* (12) Si duo electi ad aliquam dignitatem compromittant in Judicem, poterit Judex alterum confirmare, et alteri pro bono pacis de proventibus provisionem facere.

Hodie fieri hoc nequit sine auctoritate Papae. Vide Fagn. hoc eod. cap.

Cap. XXII. *Pro illorum.* (13) Canonici privilegiati a Papa super certo numero, si sponte receperunt aliquem supra numerum, contra impetrantes a Papa exceptione numeri uti non possunt.

Cap. XXIII. *Tuis.* (14) Non beneficiatus habens sufficiens patrimonium ad sacros legitime promovetur.

(1) Idem Canon. Regul. et Monac.. Eborac. Diaec.
(2) Idem Praep. et Capit. Insulen. in Belg.
(3) Idem Wigor Ep.
(4) Idem Saler. Archiep.
(5) Idem Burdeg. Archiep.
(6) Idem Januen. Ep.
(7) Innoc. III. Zan[illegible] pis.
(8) Idem Archiep. Senon.
(9) Idem Epis. et Cantor. Tornacen.
(10) Idem Archiep. et Archid. Senon.
(11) Idem Epis, Brixien.
(12) Idem.
(13) Idem Santon. Archiep. et Ab. Blasiaco *juxta Cujac.*
(14) Idem Bisunt. Ep.

Vide limitationem in Trident. sess. 21. *c.* 2. *de refor.*

Cap. XXIV. *Accedens.* (1) Absenti potest conferri beneficium, alio mediante: nec refert, utrum absens investiatur per personam mediam, vel persona media, investiatur pro absente.

Cap. XXV. *Dilecto.* (2) Si ad unum Canonicatum, et praebendam duo sunt recepti simpliciter, receptio non tenet, etiam interveniente Apostolica auctoritate.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXI.

Cap. XXVI. *Vacante.* (3) De una praebenda vacante possunt fieri duae, si ejus suppetant facultates; alias dividens integrare tenetur.

Cap. XXVII. *Dilectus.* (4) Si Papa mandat capitulo, ut aliquem in canonicum recipiant, et praebendam, si qua vacat, conferant, si de mandato scientes alii conferant, coguntur primum recipere, et de redditibus Ecclesiae loco beneficii providere, donec praebendam habeat.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXII.

Cap. XXVIII. *De multa.* (5) Habens personatum, vel beneficium curatum, si secundo tale receperit, vacat primum: quod si retinere contenderit, etiam secundo privabitur. Et is, ad quem spectat beneficii curati collatio, licite confert statim cum institutus aliud recepit, et si intra sex menses non conferat, devolvitur ad alium collatio, et aliter punitur. Cum sublimibus vero, et litteratis personis circa pluralitatem beneficiorum incompatibilium solus Papa dispensat.

Vide declarationem Elench. I. num. XXVII. et Elench. II. n. LXXIII. et ampliationem Elench. III. n. XXIII. ac innovationem Elench. IV. n. XVI.

Cap. XXIX. *Grave.* (6) Concilium provinciale a beneficiorum collatione suspendit eos, qui post secundam correptionem indignis beneficia conferunt: providet etiam quis interim beneficia conferat; et illam suspensionem relaxat solus Papa, vel solus Patriarcha.

Vide innovationem Elencho IV. num. XVII.

Cap. XXX. *Extirpandae.* (7) Rector Ecclesiae, non obstante consuetudine Episcopi, vel patroni, debet de redditibus Ecclesiae sufficientem habere portionem.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXIV.

Privatus est paraeciali Ecclesia Rector in ea non residens, nisi sit annexa dignitati, vel praebendae: quo casu debet ibi habere perpetuum Vicarium. Et in fine prohibet in fraudem Rectoribus de ipsius proventibus pensionem in beneficium dari. *Vel sic.* Non residens in Ecclesia paraeciali, vel non ponens Vicarium quando est annexa beneficio majori, privatus est ea.

Vid. Trid. sess. 24. *c.* 3. *de ref.*

Cap. XXXI. *In Lateranensi.* (8) Non debent Religiosi Ecclesias, vel decimas a Laicis sine Dioecesanorum consensu recipere, nec excommunicatos, vel interdictos ad divina admittere; in Ecclesiis quoque, quae ad eos non pleno jure pertinent, instituere, vel destituere; sed praesentabunt Dioecesanis ad eas viros idoneos.

Vide Trid. sess. 25. *cap.* 9. *de ref.*

Cap. XXXII. *Licet.* (9) Absens in Theologiae studio, fructus beneficiorum suorum percipit in absentia; sed quotidianas distributiones non.

Vide Trid. sess. 5. *cap.* 1. *de ref. et ampliationem Elencho III. n. XXIV.*

Cap. XXXIII. *Exposuisti.* (10) Propter paupertatem praebendarum cathedralis pos-

(1) Idem Epis. Zamor.
(2) Idem H. Trecen. Ep.
(3) Idem Uratisl. Ep.
(4) Innoc. III. Vercel. Ep.
(5) Idem in Conc. Later.
(6) Idem ibid.
(7) Idem Ibid.
(8) Idem ibid
(9) Honor. III. Ab. et Prior. S. Genovefae.
(10) Idem Epis. Vesprin.

sunt eis annecti capellae, reservata ipsarum presbyteris congrua portione.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXV.

Cap. XXXIV. *Dilectus.* (1) Licet Ecclesia ex ordinatione laici beneficium conferat, tenet illius beneficii impetratio, de hoc mentione non habita.

Cap. XXXV. *Super.* (2) Pueri, et alias beneficiati non sunt idonei ad beneficia consequenda.

Sunt tamen capaces pensionum etiam ante an. XIV. inchoatum si sint tonsurati ex Constit. S Pii V. Sacrosanctum *qui tenentur ad recitationem officii B. M. Virginis ex altera ejusdem Constit.* Ex proximo. *Etsi pensio excedat sexaginta ducatos aureos de camera, vide notata Elencho VI. n. XXXIII.*

Cap. XXXVI. *Cum causam.* (3) Pro unius praebendae integratione alia dividi non debet.

Cap. XXXVII. *Venerabilis.* (4) Clerici ignobiles, et eminentis scientiae propter hoc non debent a praebendis repelli, etiam in Ecclesia, quae tales admittere non consuevit.

Cap. XXXVIII. *Cum olim.* (5) Si mandantur provideri in Ecclesia, non potest de Ecclesia provideri.

Circa mandata de providendo vide notata Elencho II. n. VI. et seqq.

IN SESTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV. continente XLI. Capitula.*

Cap. I. *Suscepti.* (6) Ad praesentationem Religiosorum, etiam exemptorum, non debent in Ecclesiis ipsorum Rectores institui; nisi primo tantum eisdem assignetur unde incumbentia onera subire possint, et congrue sustentari: nec valet contraria consuetudo.

Cap. II. *Licet.* (7) Beneficia vacantia in Curia si alius, quam Papa conferat, irrita est collatio.

In quibus beneficiis haec decretal. locum habeat et quo se extendat Curia Romana, vide cap. Praesenti 34. infr. et *cap.* Si duobus 1. ut lit. pend. in Clement. *ac moderationem Elencho I. n. XX. et XXIX.*

Cap. III. *Statutum.* (8) Si Papa beneficia vacantia in Curia non conferat intra mensem a die vacationis, poterunt ab illis conferri, quibus collatio pertinebat.

Cap. IV. *Quamvis.* (9) In beneficiis, vel in impetrationibus ad beneficia per provisionem usque ad certam summam pensio non debetur. Per Ecclesias civitatis, vel Dioecesis non comprehenditur Cathedralis. Sed per Ecclesias Provinciae Metropolitanae, et Cathedrales reliquae includuntur.

Cap. V. *Cum de beneficio.* (10) Impetranti beneficium saeculare providetur de beneficio per saeculares Clericos usque ad praescriptionem legitimam possesso. Clerico saeculari prioratum impetranti simpliciter, non providetur de consueto per Religiosos gubernari.

Cap. VI. *Super.* (11) Habere personatum cum cura, et praebendam, cui annexa est paraccialis Ecclesia, non est contra cap. *de multa* 28. *de praeb.*

Cap. VII. *Eum, cui.* (12) In impetratione beneficiorum inspicitur data, non praesentatio, vel receptio.

Cap. VIII. *Si pro Clericis.* (13) Per litteras Apostolicas non facientes de defectu Ordinis mentionem, potest impetranti de curato beneficio provideri: ad Ordines tamen se faciet proximis temporibus promoveri.

(1) Idem Epis. Prior. et Archid. Maclovien. in Galli
(2) Gregor. IX. Argentin. Epis.
(3) Idem Archiep. et R. Turonen.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Clem. III.
(7) Idem.
(8) Greg. X. in Conc. Lugd
(9) Bonif. VIII.
(10) Idem.
(11) Idem.
(12) Idem.
(13) Idem.

Vide Trid. sess. 22. c. 4. *de ref.*

Cap. IX. *Si cum.* (1) Mandato alterius super provisione facienda per Papam impleto, provisio auctoritate Papae intelligitur esse facta.

Vide notata cap. seq.

Cap. X. *Mandato.* (2) Mandatum alternative plures collatores includens, verificatur in primo vacante. In simul vero vacantibus ordo scripturae servatur.

Vide Elencho II. n. LXXVI. et seqq.

Cap. XI. *Si Clericus.* (3) Si Clericus, cui mandabatur provideri de praebenda primo vacante, negligit petere praebendam sibi debitam, extincta est gratia. Si autem sibi collatus fuerit Canonicatus, tunc habebit praebendam, cum nullus est ibi expectans auctoritate Apostolica.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXVI.

Cap. XII. *Hi qui.* (4) Receptus auctoritate Papae etiam ad mandatum alterius, praeferendus est aliis in praebenda.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXVII.

Cap. XIII. *Si postquam.* (5) Si post gratiam mihi factam a Papa de Canonicatu, et praebenda, Bononien. Canonici hoc ignorantes, et ignoranti praebendam conferunt post vacantem, non tenet collatio.

Cap. XIV. *Dudum.* (6) 1. Si Papa det licentiam Legato suo recipiendi auctoritate Apostolica resignationes beneficiorum legationis suae libere in manibus suis factas, et illa beneficia conferendi. 2. Si Papa de praedicta potestate non habita mentione canonicatum, et praebendam, si vacat, vel quam primo vacaverit in aliqua Ecclesia Legationis, mihi conferat. 3. Si Canonicus ipsius Ecclesiae renunciet, et Legatus etiam ignorans collationem mihi factam confert illi praebendam praedictam, non tenet collatio Legati, sed mihi illa praebenda debetur.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXVIII.

Cap. XV. *Quia.* (7) Secundus, qui impetravit dignitatem, et praebendam praefertur priori, qui solum praebendam impetraverat, si praebenda dignitati est annexa, alias non.

Cap. XVI. *Cum in illis.* (8) Mandatum provideri de dignitatibus, vel aliis beneficiis, curata non includit, non expressa cura.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXIX.

In beneficii provisione modus electivus non includitur, si alii modi providendi exprimantur.

Beneficiales litterae unum modum exprimentes, alios non includunt.

Mandatum simpliciter duos includens, alterum solum non astringit, et è converso directum uni, duos non afficit.

Cap. XVII. *Si tibi.* (9) Beneficium uni collatum ante dissensum illius, alteri conferri non potest; nisi terminus ei datus ad consentiendum esset elapsus: et tunc etiam post terminum, antequam alteri conferatur, poterit consentire.

Cap. XVIII. *Eum qui.* (10) Qui vi, vel injuste occupat secundum beneficium curatum, privatus est primo. Qui autem vi beneficium curatum aliquod occupat, est ipso jure privatus jure, quod in illo, vel ad illud habebat.

Vide ampliationem Elencho I. n. XXX.

Cap. XIX. *Is, cui.* (11) Habens potestatem Apostolicam personae idoneae de beneficio providendi, alias beneficiato sufficienter providere non poterit; nisi in litteris hoc exprimatur; et tunc unicum simplex obtinenti providebit. Si vero conce-

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.
(11) Idem.

ditur, ut provideat beneficia obtinenti, ad duo tantum refertur, et contra factum est nullum.

Circa mandata de providendo vide Elencho II. n. IV. et VI.

Cap. XX. *Si beneficia.* (1) Si quis ignorans recipiat beneficium prius reservatum, vel alteri collatum per Papam, si ex quo scivit, illud sine difficultate dimittit, recuperat priora beneficia, propter illud dimissa, alias non.

Cap. XXI. *Non potest.* (2) Taciturnitas beneficii etiam modici vitiat dispensationem super pluralitate beneficiorum, quae etiam legitime super duobus obtenta ad duo prima recepta refertur. Item provisio alicui facta de beneficio, non obstante quod aliud habeat, dispensationem super utroque retinendo non inducit.

Quoad retentionem plurium beneficiorum concordat Trident. sess. 7. c. 4. et sess. 24. c. 17. de reform.

Cap. XXII. *Si Apostolicae.* (3) Mandatum Legati super facienda provisione per Papam confirmatum, papalis gratia est censenda.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXX.

Cap. XXIII. *Si motu.* (4) Obstat taciturnitas obtenti beneficii, licet modici, nisi constet provisionem factam motu proprio Papae: qui intelligitur, si hoc in littera exprimatur.

Cap. XXIV. *Si pluribus.* (5) Collatio facta motu proprio Papae, pluribus beneficiis in eadem Ecclesia vacantibus simul, intelligitur facta de pinguiori: sed si beneficia sunt aequalia, ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Collatio vero facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur: si sint aequalia, eligit, qui alias conferebat, quo negligente, alius eligit; et etiam e contra.

Cap. XXV. *Cum in Ecclesia.* (6) Non debetur expectanti praebenda, quae per Episcopi praebendarii mortem vacat.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXI.

Cap. XXVI *Si tibi.* (7) Per adeptionem secundi beneficii curati, cujus fructus alter ex causa percipit, non vacat primum.

Cap. XXVII. *Cui.* (8) Cum mandatur alicui non sacerdotalis, vel integra, vel certi valoris conferri praebenda, sacerdotalis dimidia, vel minoris valoris illi etiam volenti, conferri non poterit.

Circa mandata de providendo nota ut supra c. 25.

Cap. XXVIII. *Licet.* (9) Secundo beneficio curato effectualiter adepto, primum consimile (ejus possessore irrequisito) conferri potest; non autem ejus possessio dari.

Cap. XXIX. *Ei, cui.* (10) Sacerdotalis praebenda per simplex mandatum de providendo, non nisi apto ad Sacerdotium est conferenda.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXII.

Cap. XXX. *Si pauper.* (11) Ex mandato Sedis Apostolicae expectans a certa causa, ea deficiente, beneficium petere impeditur.

Vide notata supra cap. proximo.

Cap. XXXI. *Si a Sede.* (12) Ubi de prioritate beneficii pluribus collati non constat, primo possessio, deinde major praerogativa praefertur.

Cap. XXXII. *Cum singula.* (13) Religiosus habens prioratum, vel Ecclesiam curatam, si recipit secundum sine licentia Papae, ipso jure vacat primum. Quod si statim

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Bonif. VIII.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.
(11) Idem.
(12) Idem.
(13) Idem.

non dimiserit, efficitur ineligibilis, et privatur utroque. Eadem est poena in iis, qui habebant ante hanc constitutionem, nisi intra mensem alterum elegerint; et alterum dimiserint.

Quoad pluralitatem beneficiorum nota ut in cap. 21. supra. Imo ex decreto Congr. super disciplina Regulari approbato a Clem. XI. 28. Maji 1715. nequit quicumque Regularis ssss Prior, seu Superior sui conventus, et simul parochus, si cura animarum eidem conventui incumbat.

Prioratus Ecclesiae, vel administrationes unius Monasterii solitae per ipsius monachos gubernari, absque Sedis Apostolicae licentia alterius Monasterii monachis non committantur, nec commissa dimittantur. Qui contra fecerint, sint privati dicta potestate ordinandi ea vice: et defertur ad Dioecesanum in non exemptis, et ad Papam in exemptis: recipientes, vel detinentes, *(alias eligentes)* sunt ineligibiles ipso jure.

Cap. XXXIII. *Cum in Ecclesiis.* (1) Contemptum possunt prosequi, si ad receptionem, vel collationem absentes Monachi, vel Canonici non vocentur, nisi consuetudo sit eos non vocari.

Cap. XXXIV. *Praesenti.* (2) Beneficia morientium etiam in loco vicino Curiae Romanae per duas dietas legales, vel Sede ipsa vacante, ibi causam, domicilium, vel originem non habentium, vel etiam, habentium sed Curialium, et ibi causa Romanae Curiae morantium, vel translata Curia eam sequentium, et in itinere decedentium, vel in loco unde recessit Curia, in quo remanserant infirmi, conferri nequeunt per alium, quam per Papam.

Vide declarationem in cap. Quia regulares *de supplend. neglig. Praelat. in Clement.*

Cap. XXXV. *Si Apostolica.* (3) Mors Papae tollit, ne parasciales Ecclesiae in Curia vacare dicantur.

Cap. XXXVI. *Si cui.* (4) Gratia alicui concessa, ut providere possit personis idoneis in certa Ecclesia, personis non expirat, re integra, obitu concedenti; secus si personae essent expressae.

Vide notata supra cap. 19.

Cap. XXXVII. *Si Episcopus.* (5) Qui ex licentia circa incertos concessa absque titulo ad sacros Ordines Clericos promovet, eis tenetur providere. Dans licentiam promoventi, vel etiam promovendis, eis promotis ad Sacros sine titulo providere tenebitur.

Vide innovationem Elencho IV. num. XVIII.

Cap. XXXVIII. *Quamvis.* (6) Si primo loco Papa dat licentiam conferendi beneficia certo modo vacantis, vel ad Papam devoluta, secundo aliquod de his conferat specialiter, vel conferri mandet: species generi derogat: ita quod secundo beneficium debetur.

Cap. XXXIX. *Si is.* (7) Revocatio gratiae non tollit jus quaesitum, sed quaerendum; nisi jus annexionis aliud inducat; nec tamen tollit jus quaerendum annexum juri digniori jam quaesito.

Cap. XL. *Quodam.* (8) Obest revocatio gratiae praebendam expectanti, et decreti interpositio etiam ignoranti.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXIII.

Cap. XLI. *Mandatum.* (9) Mandatum de providendo beneficio ad collationem capituli pertinente non tangit jus singularis Canonici.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXIV.

IN CLEMENTINIS *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. II. continente VI. Capitula.*

(1) Bonif. VIII.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem

Cap. I. *Si dignitatem.* (1) Clausula inserta litteris gratiosis super dignitate concessis, per quam providere mandatur, ne animarum cura, si dignitati imminet, negligatur, vel per quam inhibetur electionem fieri dignitatis, non facit extendi gratiam ad dignitatem curatam, vel ad quam quis per electionem assumitur.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXV.

Cap. II. *Per litteras.* (2) Litterae super provisione Clericorum non includunt hospitalia, et loca similia, et habentia Jura spiritualia; nisi id exprimatur in iisdem litteris.

Cap. III. *Si plures.* (3) Quo casu vacat una dignitas, per receptionem alterius, vacant etiam plures.

Vide Trid. sess. 7. cap. 4. et sess. 24. c. 17. de ref.

Cap. IV *Si Romanus.* (4) Valet provisio facta proprio motu Papae tacentis beneficia provisi, quaecumque sint, et quotcumque.

Cap. V. *Si de beneficio.* (5) Expectans beneficium spectans ad collationem Episcopi, devolutum ad illius Capitulum, obtinere non poterit: devolutum tamen ad Episcopum, vel etiam ad Papam ex cujuscumque negligentia poterit obtinere.

Vide Elencho II. n. IV.

Cap. VI. *Si juxta.* (6) Adeptus in Ecclesia dignitatem habentem praebendam annexam, perdit primam praebendam, quam habebat in illa.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOANNIS XXII. *sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Execrabilis.* (7) Tempore hujus cap. obtinentes plures dignitates, personatus, vel beneficia curam animarum habentia ex dispensatione virtute illius non poterant retinere, nisi unum, et reliqua tenebantur resignare verbaliter, et realiter coram Ordinario, sub testimonio publico intra mensem a tempore notitiae hujus cap. nisi fuissent Cardinales, aut Regum filii. Illi autem qui plura talia sine dispensatione obtinebant, poterunt ultimum retinere, reliquis forma praescripta, et sub eodem tempore resignatis. Qui vero deinceps tale habuerit beneficium, si cum illo secundum simile receperit, quam primum illius possessionem habuerit, vel per eum steterit quo minus habeat, primum, quo est ipso jure privatus, modo praedicto resignare tenetur: alias utrumque perdit, et inhabilis fit ad sacros. Ordines suscipiendos, et ad quodcumque beneficium habendum. Tandem explicatur qui dicantur Ordinarii quoad praemissa, et quae sint beneficia curata.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. II. continente XIV. Capitula.*

Cap. I. *Piae.* (8) Beneficiorum in Curia vacantium collationem Papa sibi reservat.

Cap. II. *Ex supernae.* (9) Provisiones sub titulo Commendae facta de Ecclesiis Patriarchalibus, Archiepiscopalibus, Episcopalibus, et monasteriis ad petitionem Regum, vel quorumcumque Magnatum revocat.

Cap. III. *Etsi.* (10) Beneficia majora, et minora vacantia, et vacatura, praesertim in Provincia Burdegalen. Clem. V. certis ex causis suae dispositioni reservavit, cum appositione decreti.

Cap. IV. *Execrabilis.* (11) Statuit, quod omnes (exceptis Cardinalibus, ac Regum filiis) qui super pluralitate beneficiorum, quae alias de jure non poterant obtineri, dispensationem obtinent, unum cum cura, aliud sine cura possint a tempore notitiae eligere intra mensem, et alia cum effectu dimittere teneantur, alias omnibus

(1) Clem V. in Conc. Vien.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Joan. XII. Aven.
(8) Bonif. VIII.
(9) Clem. V.
(10) Idem.
(11) Joan. XXII.

sic dispensatis sint ipso jure privari. Et idem de beneficiis, in quibus jus est ad rem, dum vacabunt, de pluribus etiam talibus, injuste tamen, et sine dispensatione detentis, ordinat, quod ultimum obtineant, et omnia alia dimittant intra mensem; alioquin omnibus sint privati. Item vult, quod qui amodo talia receperint, dimissionem de primo faciant coram Ordinario cum effectu; alioquin sint omnibus ipso jure privati. Quae omnia sic vacantia dispositioni Apostolicae Sedis reservat; interpretans Ordinarios in hoc casu solos Dioecesanos beneficiorum sic dimissorum. Item hoc vult de solis beneficiis intelligi, in quibus quisque per se, vel Vicarium suum temporalem curam animarum, vel spiritualem jurisdictionem exercet de consuetudine, vel de jure.

Vide Trid. sess. 7. c. 2. et sess. 24. c. 17. de ref.

Cap. V. *Salvator.* (1) Episcopatus Tholosanus erigitur in Metropolim cum deputatione suffraganearum Ecclesiarum.

Cap. VI. *Nuper.* (2) Infligit poenas in impedientes Episcopatus Tholosani erectionem.

Cap. VII. *Nuper.* (3) Exequutores quatuor dantur ad poenas in praeced. cap. relatas solemniter publicandas.

Cap. VIII. *Nuper.* (4) Dispensat cum quodam Abbate, ut Episcopus possit esse; licet defectum patiatur in Ordinibus, et aetate.

Cap. IX. *Ad cujuslibet.* (5) Hortatur quemdam, ut curam pastoralem administret in Ecclesia de novo in Cathedralem erecta.

Cap. X. *Postulasti.* (6) Declaratur an collector fructuum primi anni omnium beneficiorum ecclesiasticorum vacantium, et vacaturorum usque ad certum tempus, deputatorum pro Camerae Apostol. oneribus facilius supportandis possit cum obtinentibus beneficia convenire: et an altaria dotata cadant sub tali reservatione etc.

Cap. XI. *Cum nonnullae.* (7) Cum Papa pro Ecclesiae Romanae necessitatibus fructus beneficiorum vacantium usque de certum tempus reservasset, solvit plurimas ambiguitates inde ortas.

Cap. XII. *Cum nonnullae.* (8) Fructus amborum beneficiorum, quibus quandoque beneficiatus privatur, Camerae Apostol. deputantur.

Cap. XIII. *Ad regimen.* (9) Dispositioni Apostol. reservantur beneficia Curialium, et aliorum ad curiam accedentium, vel ab ea recedentium, si moriantur in locis ultra duas dietas legales ab ipsa Curia non distantibus.

Vide regulam 2. et 3. Cancell. de Reservat.

Cap. XIV. *Ad Romani.* (10) Beneficia quaecumque dispositioni Apostol. reservata, per talem reservationem sunt affecta, ita ut illorum collatio facta ab alio, quam a Romano Pontifice non tenet.

DE CLERICO AEGROTANTE, VEL DEBILITATO.

TITULUS VI. *continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Cum percussio.* (11) Clericus infirmus integre percipit fructus beneficii sui.

Cap. II. *Presbyterum.* (12) Presbyter cui medietas palmae cum duobus digitis est abscissa, missam non celebret, sed ceteris sacerdotalibus fungi potest.

Cap. III. *De Rectoribus.* (13) Si rector Ecclesiae sit leprosus, dandus est ei coadjutor.

Vide ampliationem Elencho III. n. XXV.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem Barthol. elect. Narbon. Diaec. etc.
(4) Idem Arnol. Elec. Lumbonen.
(5) Idem Bertran. Ep. Nost. Albani.
(6) Idem Hugoni de Mirabello Canon. Ebredun. Collect.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Benedict. XII. Aven.
(10) Paul. Fr. Venes.
(11) Greg. Candido Epis. Urb. Veter.
(12) Eugen. III. Sassien. Epis.
(13) Luc. III.

Cap. IV. *Tua.* (1) Si Rector Ecclesiae sit leprosus, ab administrationis officio removetur, sed de bonis Ecclesiae sustentatur.

Cap. V. *Ex parte.* (2) Episcopo, qui propter morbum incurabilem officium exercere non potest, dandus est coadjutor.

Cap. VI. *Consultationibus.* (3) Archidiacono morbo paralytico laboranti, qui officium linguae amisit, coadjutor est merito adhibendus.

IN SEXTO. *Lib. II. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI.*

Cap. unic. *Pastoralis.* (4) Datio coadjutorum Episcopis, et his superioribus spectat ad solum Papam: potest tamen Episcopus senio, vel infirmitate perpetua impeditus de consensu capituli, vel majoris partis sibi auctoritate Apostol. unum, vel duos coadjutores assumere: etsi domens fuerit, capitulum, aut duae partes ipsius hoc faciunt: sed si Episcopus contradicit, tunc nil innovabit capitulum, sed Episcopi, et Ecclesiae conditionem, quam cito poterit intimabit Papae. Coadjutores sumptus moderatos habebunt de proventibus dd. Praelatorum.

DE INSTITUTIONIBUS.

TITULUS VII. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Non amplius.* (5) Non amplius suscipiantur in monasterio monachorum, aut clericorum, seu etiam puellarum quam quot se regere de bonis Ecclesiae absque penuria possint.

Vide ampliationem Elench. III. num. XXXVI.

Cap. II. *In Ecclesia.* (6) Laici in Canonicos non possunt institui.

Cap. III. *Ex frequentibus.* (7) Institutio beneficiorum spectat ad Episcopos, vel eorum officiales.

Cap. IV. *Auctoritate.* (8) Ultra facultates non debet quis institui, invitis Clericis Ecclesiae.

Cap. V. *Ad decorem.* (9) Cum in Ecclesiis oportet extraneos institui, non debent institui Clerici certae originis tantum; sed undecumque sint; dum tamen sint idonei.

Cap. VI. *Cum venissent.* (10) Institutiones, et custodiae possunt de jure speciali ad non Episcopum pertinere; et pendente lite cum Dioecesano defenditur in possessione. *Vel sic.* Si possidet jus instituendi is, ad quem de jure communi non spectat, pendente judicio proprietatis in possessione defenditur.

Cap. VII. *Cum ad nostram.* (11) Is, ad quem spectat collatio dignitatum, se ipsum instituere non potest.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. VI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Etsi.* (12) Capitulum, sede vacante licet beneficia ad Episcopi collationem spectantia conferre non possit, tamen ad illa praesentatos instituere potest.

Cap. II. *Si is.* (13) Non repellit praesentatum defectus sacrorum Ordinum, dummodo sit idoneus, et tempore a jure statuto ad Ordines promoveri possit.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE.

TITULUS VIII. *continens XVI. Capitula.*

Cap. I *Qui.* (14) Institutus scienter in beneficium viventis deponendus est.

Cap. II. *Nulla.* (15) Beneficia non vacantia concedi, vel promitti non debent: et cum vacaverint, concedi debent intra sex men-

(1) Clem. III. Lincon. Epis. *juxta Cujac.*
(2) Innoc. III. Arel. Epis.
(3) Honor. III. Epis. Avers.
(4) Bonif. VIII.
(5) Ex Conc. Arelat. sub. Leon. III.
(6) Eugen. II. *juxta Gonzal.*
(7) Alex. III. Cant. Archiep. et Suffrag.
(8) Clem. Clero Constantinop.
(9) Innoc. III. Petro Tit. S. Marcel. et Bened. Tit. S. Susan. Presb. Card. Ap. Sed. Leg.
(10) Idem Helian. Ep. et Archid. Novantomiae, et Mag. H. de Gerst.
(11) Idem Ep. Trec. et Archid. Deronen.
(12) Bonif. VIII.
(13) Idem.
(14) Gelas. I. ad Epis. Dardan.
(15) Ex Conc. Lat. sub Alex. III.

ses: quibus elapsis de Episcopo ad capitulum, et e contra: demum ad proximum superiorem devolvitur collatio.

Concordat Trid. sess. 24. *cap.* 19. *de reform. sed ex cit. cap. mandata de providendo, et gratiae expectativae nemini amplius concedendae sunt, neque S. R. E. Cardinalibus. In hoc tamen decreto non comprehenditur Imperator ex declaratione Greg. XIII. relata a Fagn. hoc eodem cap. num.* 9. *et vide notata ad cap.* Nemo 15. *de Elect. in* 6. *Circa impetrantes beneficia viventium consule Reg.* 21. *Cancellariae.*

Cap. III. *Relatum.* (1) Beneficia vacantia conferuntur, non obstante appellatione illorum, quibus promissa fuerant ante quam vacarent.

Cap. IV. *Proposuit.* (2) Si scribitur ei, ad quem spectat collatio, dato exequutore ad providendum per praesentationem litterarum collatori factam afficitur praebenda; ita quod collatio alteri facta non tenet.

Vide Elench. II. n. IV.

Cap. V. *Quia.* (3) Semestre ad eligendum seu conferendum a jure praefixum, non currit legitime impedito; nec incipit currere nisi a die notitiae vacationis.

Cap. VI. *Cum nostris.* (4) Non valent litterae ad beneficium impetratae, quae de alterius colorata facti possessione non faciunt mentionem.

Cap. VII. *Post electionem.* (5) Ubi constat beneficium collatum per habentem potestatem per exceptionem abjurationis, et renunciationis, non debet possessio retardari.

Cap. VIII. *Cum super.* (6) Recepto in Canonicum tenetur Capitulum providere, quam cito facultas se obtulerit.

Cap. IX. *Litteras.* (7) Si habens praebendam in eadem Ecclesia recipit dignitatem cum praebenda, vel aliam praebendam, vacat prima; et quamvis a superiore sibi confirmetur, tamen valet impetratio per alium facta de ipsa, etiam tacito de possessione alterius, quae colorata non est.

Vide ampliationem Elencho III. num. XXVII.

Cap. X. *Ex parte.* (8) In Ecclesiis non numeratis vacatio praebendarum, seu canonicatuum possibilis non est: nec sit ibi devolutio ad superiorem ex negligentia semestri in non providendo Ecclesiae de ministris.

Cap. XI. *Constitutus.* (9) Habens potestatem conferendi, potest de jure alteri tradere potestatem conferendi primum beneficium, quod vacabit.

Cap. XII. *Dilectus.* (10) Canon. Later. Concilii de beneficiis ultra sex menses vacantibus ad Archiepiscopatus, et Episcopatus non extenditur.

Cap. XIII. *Ex tenore.* (11) Non valet promissio beneficii vacaturi.

Vide Trid. sess. 24. *c.* 19. *de ref.*

Cap. XIV. *Accedens.* (12) Obligatur Praelatus, qui promittit providere, cum poterit.

Vide correctionem Elencho I. n. XXXI. et Elencho II. n. LXXXVI.

Cap. XV. *Postulastis.* (13) Si ad Capitulum, et Praelatum, ut Praelatum potestas conferendi pertinet, de uno ad alterum lapsu temporis non transit: secus si Praelatus intersit, ut Canonicus; quia tunc

(1) Alex. III. Epis. Eborac.

(2) Innoc. III. Praep. N. Decan. et Capit. Cemerac.

(3) Idem Petro Tit. S. Mariae in Via Lata Diac. Card. Ap. Sed. Leg.

(4) Idem Basilien. et Bellic. Epis et Ab. S. Mariae.

(5) Idem Magistr. Honor. Archid. Richemudiee.

(6) Idem Clarom. Canon. Perdon.

(7) Idem Ep. et Mag. H Canon. Hildeiemen.

(8) Idem Ep. et Archid. Papien.

(9) Idem Ep. et Capit. Laudun.

(10) Idem Gerun. Capit.

(11) Idem Prior. Ossen. et Subp. S. Fredeg.

(12) Idem Ab. et Convent. Monast. S. Mich. de Ceranto.

(13) Idem P. Subd. Praep. et Capit. Ebrodun.

de Capitulo transit ad Praelatum; nisi dolum committat.

Cap. XVI. *Cum dilecto.* (1) Sicut non potest Patronus promittere se praesentaturum aliquem ad beneficium vacaturum, ita nec dare potestatem praesentandi antequam beneficium vacet.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII. continente VIII. Capitula.*

Cap. I. *Quia modus.* (2) Si mandetur alicui provideri de dignitate vacatura, quam duxerit acceptandam, et vacat dignitas, quam ante acceptationem Ordinarius confert, tenet ipsius collatio; etiam si exequutor impetrantis ante acceptationem fecerit reservationem, inhibitionem, et processus super prima vacante.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXVII.

Cap. II. *Detestanda.* (3) Omnis promissio, per quam datur via ad beneficia vacatura, est reprobata.

Vide Tridentin. sess. 24. cap. 14. et 19. de reformatione.

Cap. III. *Ne captandae.* (4) Habens litteras Apostolicae Sedis super primo beneficio, dignitate, vel praebenda, quod duxerit acceptandum, certum acceptare non potest: sed primum, quod vacabit, vel ex causa secundum, vel ulterius poterit acceptare. Reservationes, processus, decreta contra hoc facta, non valent.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXVIII.

Cap. IV. *Exequutor.* (5) Sine speciali mandato non inhibet exequutor generaliter collationem beneficiorum Provinciae: specialiter vero reservat primum, et inhibet ulteriorem non sine mandato: nec tunc tenet collatio contra facta.

Vide correctionem Elencho II. num. LXXXIX.

Cap. V. *Si capitulo.* (6) Si mandetur Capitulo, ut me recipiant in Canonicum, et praebendam conferant, cum id pertineret ad eos, dato exequutore ad providendum, per solam praesentationem factam, Capitulo affecta est praebenda: et exequutor (negligente Capitulo intra terminum per eum statutum me recipere, et praebendam conferre) non vocato Capitulo id exequi poterit.

Vide correctionem Elencho II. num. XC.

Cap. VI. *Si soli.* (7) Si soli Ordinario, vel soli exequutori ad compellendum, vel Ordinario, et tali exequutori sit scriptum, per praesentationem talis mandati non afficitur praebenda, nisi in litteris esset decretum, aut exequutor ille insinuasset, et interdixisset; maxime cum decreto, vel ratione mandati jam esset facta receptio ad canonicatum; in his casibus, vel ipsorum altero, affecta est praebenda; ita quod collatio alteri facta non tenet.

Vide correctionem Elencho II. num. XCI.

Cap. VIII. *Auctoritate.* (8) Si tres expectantes sunt in una Ecclesia, unus auctoritate Martini, alter auctoritate Bonifacii, tertius ejusdem auctoritate cum praerogativa, ut praeferatur omnibus receptis non auctoritate Bonifacii; praebendas hi consequentur hoc ordine; quia primam habebit secundus, secundam tertius, tertiam primus, quod probatur argumento legali.

Vide correctionem Elencho II. num. XCII.

Cap. VIII. *Quoniam.* (9) Revocatoria gratiarum includit receptos in Canonicos praebendam distinctam expectantes; etiamsi percipiebant distributiones quotidianas: secus si praebendam distinctam non expectant, sed augmentum portionis. Includit habentes jus ad vacaturam;

(1) Honor. III. Epis. Praeposit. et Cantor. Camerac.
(2) In IV. And. Capel. Papae:
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.

si nondum est deventum ad collationem.

Vide correctionem Elencho II. num. XCIII.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Cum ei.* (1) Decretum conditionale ante conditionis eventum non afficit potestatem Ordinarii, vel alterius collatoris: secus quando acceptationi beneficii tempus adjicitur cum decreto. Et qui beneficium vacans ab exequutore petit, vel recepit, illud intelligitur acceptasse; quae vacatio nota dicitur expectanti, ex quo in loco beneficii publice scitur.

Vide correctionem Elencho II. num. XCIV.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. IV. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Sedes.* (2) Exequutores gratiarum, et Judices causarum a Sede Apostolica deputati in Dioecesibus jam divisis, procedere possunt, sicut ante divisionem poterant.

Cap. II. *Ad Apostolatus.* (3) In beneficiis divisis habet quis eadem jura, quae habebat in integris.

Hoc cap. declarat praeced. et concordat cap. Quia Monasterium *de Relig. dom.*

NE SEDE VACANTE ALIQUID INNOVETUR.

TITULUS IX. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Novit.* (4) Vacante Sede, status ejus mutari non debet.

Cap. II. *Illa.* (5) Beneficia spectantia ad collationem Praelati non possunt conferri per Capitulum, Sede vacante.

Ex constit. S. Pii V. Sanctissimus: *reservata sunt Episcopo successori.*

Cap. III. *Constitutis.* (6) Sede vacante judicium habitum contra Ecclesiam non tenet.

IN SEXTO *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. VIII.*

Cap. unic. *Si ad Episcopum.* (7) Collatione communiter ad Episcopum, et Capitulum pertinente, uno ipsorum effecto inhabili, alter confert.

Collatione spectante ad Episcopum de consilio, vel assensu Capituli; illo existente inhabili, nisi sit in mora, non confert Capitulum.

Habens conferre cum consilio Episcopi, sine illo confert, si illius mors supervenerit, vel in remotis degat.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. V.*

Cap. unic. *Si fratrum.* (8) Vacante Sede Imperiali, cum jurisdictio ad Papam devolvatur, sub poena excommunicationis prohibetur, ut nemo nomen Vicarii, Imperatoris, vel alterius cujuscumque officii retineat, assumat, vel resumat, nullusque ei obediat, vel auxilium praebeat, ac sub eadem poena excommunicationis in personas, et interdicti in terras; nisi intra duos menses resipuerint.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Suscepti.* (9) Ut occurratur dispendiis, quae quotidie imminent ministris Ecclesiarum propter occupationes vacantium earumdem Ecclesiarum primi anni, quae competunt ex diversis titulis aliquibus Ecclesiis, seu personis: statuit ut, quando talis occupatio imminebit in beneficiis, quae consueverunt in decimae solutione taxari, collectores ipsorum annalium sint contenti summa, pro qua consuevit dari decima, si ipsam eligendam duxerint, totali residuo penes eum, cui

(1) Clem. V. In Conc. Vien.

(2) Joann. XXII.

(3) Idem.

(4) In III. Prior. et Convent. Glastonien. in Angl.

(5) Honor. III. Episcop. Calven. et V. et J. Canonic. Suessae *hodie Sessae.*

(6) Idem Maurioen. Ep. Burdig.

(7) Bonif. VIII.

(8) Joann. XXII.

(9) Joann. XXII.

collatum est beneficium, remanente; vel dimissa eidem summa praedicta, possint dictum residuum sibi assumere; dum tamen alterum intra decem dies dicti eligant collectores: alias post decem dies ipsorum otio in beneficiatum transeat ipso jure. In non taxatis autem fructus decimales illius anni dividantur per medium, et utrique eorum medietas tribuatur: ita quod, si alter dimidia noluerit contentari, ipsa in volentem transeat ipso jure, etsi quicquam aliquis contra dictam ordinationem receperit, poenas hic contentas incurrat.

Vide natota cap. Suscepti 2. *de elect. in Extravag. Joann. XXII.*

DE HIS, QUAE FIUNT A PRAELATO SINE CONSENSU CAPITULI.

TITULUS X. *continens* X. *Capitula.*

Cap. I. *Irrita.* (1) Non tenet alienatio rei Ecclesiasticae absque approbatione Capituli.

Consule Extravag. Ambitiosae *de reb. Eccl. non alien.*

Cap. II. *Continebatur.* (2) In temporali alienatione, quam facit Praelatus, taciturnitas Capituli habetur pro consensu.

Cap. III. *Cum nos.* (3) Alienatio temporalis facta sine consensu Capituli, per ratificationem ejus roboratur.

Cap. IV. *Novit.* (4) Praelatus sine consilio Capituli instituere, vel destituere, vel alia negotia Ecclesiae tractare non debet.

Cap. V. *Quanta.* (5) *Sumatur ut supra.*

Cap. VI. *Ea noscitur.* (6) Si Ecclesia collegiata habet praesentationem, praesentabit Praelatus de consensu Capituli, vel majoris partis; nisi de consuetudine, vel privilegio competat soli Praelato.

Cap. VII. *Cum Apostolica.* (7) Tenet donatio, quam de solius Dioecesani consensu facit laicus Ecclesiae de decimis, quas ab alia Ecclesia habet in feudum ab antiquo; idest ante Lateranen. Conc.

Hodie attendenda est Constit. Urb. VIII. Romanus 5. *Jun.* 1641. *circa praeservationem Jurium Sed. Apost. et inferiorum Ecclesiarum, et personarum a quibuscumque praejudicialibus.*

Cap. VIII. *Tua.* (8) Non potest Episcopus sine consensu capituli concedere Ecclesias aliis Ecclesiis, etiam si habeat jus patronatus in Ecclesiis concessis.

Cap. IX. *Pastoralis.* (9) Episcopus parochiales Ecclesias, vel obventiones ipsarum de consensu Patroni sine consensu Capituli sui Monasterio conferre non potest.

Cap. X. *Et si.* (10) Ad Concilia provincialia vocari debent, et admitti cathedralium Ecclesiarum Capitula.

Vide Trid. sess. 24. *cap.* 2. *de reform.*

DE HIS, QUAE FIUNT A MAJORI PARTE CAPITULI.

TITULUS XI. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Cum in cunctis.* (11) In universitatibus ecclesiasticis praevalet regulariter quod fit a majori parte, nisi minor pars rationabiliter contradicat.

Cap. II. *Quaesivit.* (12) Canonicus non interdicit Ecclesiam: sed hoc facere debet Episcopus cum Capitulo.

Cap. III. *Ex ore.* (13) Communis ordinatio Ecclesiae per contradictionem, et appellationem ejus, cujus non interest, impediri non debet.

Cap. IV. *Ex parte.* (14) Praelatus cum majori parte Capituli, contradicente minori, statuere potest, quod ad necessariam re-

(1) In Synod. *apud Valent. sub Damaso celebr. an.* 334 *juxta Gonzal.*

(2) Alex. III. Neoric. Epis.

(3) Idem Vigor. Epis.

(4) Idem Hierosol. Patriar.

(5) Idem eidem.

(6) Coelest. III. *vel Clem. III. juxta Gonzal.*

(7) Innoc. III. Archiep. et Magist. Scholar. et P. de Vico Canon. S. Astregisi Bituric.

(8) Idem Archid Meleu. *seu Exonen. juxtà Gonzal.*

(9) Idem Epis. Helien.

(10) Honor. III. Archiep. Senon.

(11) Ex Conc. Lateran. sub Alex. III.

(12) Cael. III. Gilb, Claromon. Ep.

(13) Innoc. III. Siffredo Augusteo. Praep.

(14) Idem Theob. Archiep. et Capit. Rhotom.

parationem fabricae quilibet Canonicus conferre teneatur.

UT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DIMINUTIONE CONFERANTUR.

TITULUS XII.

Cap. unic. *Ut nostrum.* (1) Occulta collatio beneficii, licet sit suspecta, valet; dummodo alias legitime facta probetur.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

TITULUS XII. *continens XII. Capitula.*

Cap. I. *Non licet.* (2) Non potest Praelatus res unius Ecclesiae alteri dare, nec invicem res illas commutare sine ambarum consensu.

Cap. II. *Qui res.* (3) Principes saeculares res Ecclesiae donare non possunt; et qui ab eis recipiunt, excommunicantur; et perdunt omnia, quae ab Ecclesia alias legitime obtinebant.

Cap. III. *Consensus.* (4) Rector Ecclesiae, qui dat Ecclesiae rem duplae aestimationis, servos Ecclesiae manumittere potest; ipse tamen manumissus, et ejus posteri erunt sub patrocinio Ecclesiae.

Cap. IV. *Episcopi.* (5) Si Praelatus nil de suo dans Ecclesiae, servum Ecclesiae manumittit, non tenet manumissio.

Cap. V. *Nulli.* (6) Res Ecclesiae alienari non debent.

Cap. VI. *Si quis.* (7) Alienatio de rebus Ecclesiae facta non tenet; alienatores nisi rem restituant, excommunicantur, et quilibet Clericus potest contradicere, et rem cum fructibus repetere.

Cap. VII. *Ad aures.* (8) Terra non fertilis Ecclesiae dari potest in emphyteusim ei, cujus studio reducatur ad culturam.

Cap. VIII. *Ut super.* (9) Jurans non alienare bona Ecclesiae, non potest alienare ea, quae sunt de mensa; vel ea, de quibus dubitatur, an sint de mensa.

Possessiones Ecclesiae minus utiles pro utilioribus de consensu Capituli potest Episcopus permutare, vel alienare.

Consule cap. Ambitiosae. *de reb. Eccl. non alien. in Extr. com.*

Cap. IX. *Ad audientiam.* (10) Canonicus praedium Ecclesiae perpetuo locare non potest.

Cap. X. *Possessiones.* (11) Possessiones, quae sunt de mensa, non possunt alienari; et Ecclesiae consuetae regi per Regulares saecularibus Clericis conferri non debent.

Quoad secundam partem vide Trid. sess. 24. cap. 10. de reform.

Cap. XI. *Ad nostram.* (12) Restituitur Ecclesia contra alienationem, per quam enormiter fuit laesa.

Cap. XII. *Cum laicis.* (13) Alienatio rei Ecclesiasticae facta sine legitimo Ecclesiasticarum personarum assensu non tenet; licet approbetur per constitutionem laicorum.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Dudum.* (14) Perpetua alienatio facta de rebus Ecclesiae vacantis, non praecedente tractatu, et sine justa causa, non valet.

Cap. II. *Hoc consultissimo.* (15) 1. Prohibet submissionem Ecclesiarum suorum immobilium bonorum, vel jurium fieri laicis absque consensu Capituli, et licentia Pa-

(1) Innoc. III. Mediol. Archiep.
(2) Ex Concil. Lugdun. I. *celeb. an.* 570. *sub Joan. III. juxta Gonzal.*
(3) Ex eodem, *seu ex Conc. Avern. sub Theodober. Can. IV. juxta Gonzal.*
(4) Ex Conc. Tolet. IV. Can. 68.
(5) Ex eod. Can. 67.
(6) Ex Conc. apud Silvanectum.
(7) Symmac. Pap. in Syn. Rom.
(8) Alex. III. Wigor. Epis.
(9) Urb. III. Gerar. Archiep. Raven.
(10) Caelest. III. Exon. Epis.
(11) Innoc. III. Caro. Archiep. Mont. Regal.
(12) Idem Ep. Maurien. Praep. Ultien et Decan. Hectarien. Turonen. et Maurien. Diaec.
(13) Idem in Conc. gen. Lat.
(14) Innoc. IV.
(15) Greg. X. in Conc. Lugdun.

pae. 2. Cassat contractus quacumque firmitate vallatos, contra hoc de caetero faciendos. 3. Punit Praelatos contrafacientes, et Clericos non contradicentes, et laicos, qui ipsos Praelatos ad hoc compulerunt, vel compellent. 4. Praecipit laicos per tales contractus eo casu quo valent, ultra debitum non usurpare, et poenam apponit.

Usurpantes jurisdictiones, fructus, et bona Ecclesiastica, et Clerici consentientes incurrunt excommunicationem Bullae Coenae *c.* 17.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Monasteriorum.* (1) Religiosus, qui concedit alicui ad vitam, vel certum tempus jura, redditus, vel possessiones administrationis, cui praeest, suspensus est ab officio: nisi concurrat necessitas, vel utilitas: nec valet concessio. Excipitur locatio ad modicum tempus *(idest ad triennium)* et venditio redditunm, aut fructuum pariter ad modicum tempus.

Vide Auctorem hac eod. tit.

Cap. II. *Si una.* (2) Episcopus unire potest Ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato Rectore, vel Defensore.

Vide correctionem Elencho II. n. XCV.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV.*

Cap. unic. *Ambitiosae.* (3) Bonorum Ecclesiasticorum alienatio non tenet, et alienantes, et recipientes sunt excommunicati; Praelatisque diversis diversae poenae imponuntur.

A Trid. sess. 22. cap. 21. de ref. infligitur paena excommunicationis Papae reservatae, quae ex hac decretali non erat reservata.

(1) Clem. V. in Conc. Vien.

(2) Idem ibid.

(3) Paul. II. Venet.

(4) Ex Conc. apud Belvacen.

(5) Ex Concil. Carthag. *licet in nullo ex Concil. Carthag textus hic legatur.*

DE PRECARIIS.

TITULUS XIV. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Precariae.* (4) Precariae de quinquennio in quinquennium secundum auctoritatem, et antiquam consuetudinem renoventur.

Cap. II. *De precariis.* (5) Revocat successor precariam per praedecessorem irrationabiliter factam.

Cap. III. *Precarium.* (6) Concessio precarii extinguitur voluntate concedentis, aut ei succedentis: precariae autem concessio non.

Vide discrimen in Auctorem hoc eod. tit.

DE COMMODATO.

TITULUS XV.

Cap. unic. *Cum gratia.* (7) Commodatarius gratia sui tenetur etiam de levissima culpa, non de casu, nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuerit. Et commodatum ante usum completum non revocatur.

DE DEPOSITO.

TITULUS XVI. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Gravis.* (8) Ex deposito facto apud Clericum Ecclesiae, non tenetur Ecclesia, nisi in utilitatem illius sit versum.

Cap. II. *Bona.* (9) Dicit ad quid tenetur depositarius; et quomodo reputatur depositum.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

TITULUS XVII. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Placuit.* (10) Cogit Episcopus, ne

(6) Greg. IX.

(7) Idem.

(8) Alex. III. Lugdun. Epis.

(9) Greg. IX.

(10) Ex Conc. Avern. *sub Vigilio Papa an.* 541. *juxta Gonzal.*

carius vendatur transeuntibus, quam in mercato venderetur.

Cap. II. *Ut mensurae.* (1) Fraudans mensuras, et pondera triginta diebus in panc, et aqua poenitere debet.

Hodie haec poena in desuetudinem abiit.

Cap. III. *Cum dilecti.* (2) Tenet venditio, licet venditor sit deceptus ultra dimidiam justi pretii: potest tamen venditor agere, ut restituatur res, vel justum pretium suppleatur: et si alterum praecise petit, succumbit.

Cap. IV. *Pervenit.* (3) Si vir habeat alia bona, unde uxor possit sibi consulere, et consentiente uxore rem propter nuptias donatam uxori vendiderit; emptorem, qui spatio triginta annorum rem possederit, non potest uxor inquietare super ea; maxime si pretium fuit conversum in communem usum viri, et uxoris.

Cap. V. *Ad nostram.* (4) Si in venditione apponitur pactum de recuperanda re post certum tempus, modico constituto pretio, praesumitor, pignus, et non venditio.

Cap. VI. *Cum causa.* (5) Venditor deceptus ultra dimidiam justi pretii agere potest, ut res sibi reddenti pretium acceptum restituatur, vel justum pretium suppleatur: et in hoc electio est emptoris.

Cap. VII. *Si venditori.* (6) Ponit tres casus, in quibus, re evicta, non tenetur venditor emptori de evictione.

Idest 1. *si emptor non denunciaverit venditori, ut rem sibi venditam defendat* 2. *si contumaciter se absentaverit tempore sententiae,* 3. *si per injuriam Judicis sententia lata fuerit contra ipsum.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. III. sub eadem Titulo, et ibi tit. V. continente II. Capitula.

Cap. I. *Regimini.* (7) Contractus emptionis, et venditionis annui census cum conditione revenditionis declaratur hic non esse usurarius.

Cap. II. *Regimini.* (8) Contractum quemdam emptionis, et venditionis praecedenti similem, declarat juri consonum, et ab usuris alienum.

DE LOCATO, ET CONDUCTO.

TITULUS XVIII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Ex rescripto.* (9) Excommunicati sunt magistri, et scholares Bononienses, qui ante tempus conductionis conducunt hospitia aliorum magistrorum; vel scholarium sine eorum consensu.

Cap. II. *Vestra.* (10) Personae Ecclesiasticae locare possunt proventus decimarum his, cum quibus conductio Ecclesiae fit melior, statuto Dioecesani contrario non obstante: et eadem ratio est de aliis rebus Ecclesiae.

Cap. III. *Propter.* (11) Propter sterilitatem gravem conductori sine culpa sua contingentem remittitur pensio pro rata, nisi possit cum ubertate praecedentis, vel sequentis temporis compensari.

Ponuntur hic quatuor casus, in quibus inquilinus potest ante tempus conductionis finitae licite expelli.

Idest 1. *si immineat necessitas, quae non imminebat tempore locationis.* 2. *si domus indigeat reparatione.* 3. *si inquilinus perverse ibidem moretur.* 4. *si per biennium pensionem non solverit.*

Cap. IV. *Patuit.* (12) Emphyteuta Ecclesiae meliorationes suas vendere non potest; nisi servatis his, de quibus hic. Et si contra fecerit, vel canonem per biennium non solverit, nec moram postea celeriter purgaverit, juste potest expelli.

(1) Ex Conc. Magun.
(2) Alex. III Attreb. Ep.
(3) Caelest. III.
(4) Idem Ep. Pennen. *juxta Cujac.*
(5) Idem Ep et Archid. Urbevet.
(6) Greg. IX.
(7) Mart V. Fratrib. Treveren. et Lubietinen. ac Almicien. Ep.
(8) Caelest. III. Ep. Magdeb. Noremburg. et H. Alberstad Eccles. Decan.
(9) Clem. III. Ep. Bonon. *juxta Gonzal.*
(10) Honor. III. Ab. et Conv. S. Petri de Praetel. Lexov. Diaec.
(11) Greg. IX.
(12) Idem.

Ut empyteuta vendere possit meliorationes, in textu praescribitur servondum. 1. ut dominus requisitus dixerit se eas emere nolle. 2. ut post hujusmodi requisitionem expectetui lapsus duorum mensium.

DE RERUM PERMUTATIONE.

TITULUS XIX. *continens IX. Capitulo.*

Cap. I. *Si princeps.* (1) Princeps potest rem Ecclesiae immobilem per permutationem acquirere data ro meliori, vel aequali de communi voluntate.

Cap. II. *Ut commutationes.* (2) Permutatio rerum ecclesiasticarum facta in casu non concessu, seu non servata solemnitate juris, est revocanda per successorem.

Cap. III. *Mancipio.* (3) Mancipia Ecclesiae non debent permutari, nisi ad libertatem, vel nisi sint fugitiva.

Cap. IV. *Injustum.* (4) Servi Ecclesiae (*sive urboni, sive rustici*) cum profanis permutari non possunt, nec alienari; nisi sint fugitivi.

Vide cap. Nulli 5. *de reb. Eccl. non alien.*

Cap. V. *Quoesitum.* (5) Praebendae pacto praecedente permutari non possunt: Episcopus tamen potest de loco ad locum permutare personas; si utilius alibi se valeant exercere.

Cap. VI. *Ad quoestiones.* (6) Ecclesiae jura proprietatis possunt ad invicem permutari, et possessiones earum etiam permutari possunt, et pro minus valentibus pretium suppleri.

Consule cap. Ambitiosae *de reb. Eccl. non alien. in Extrav. com.*

Cap. VII. *Cum olim.* (7) Beneficia sua perdunt, qui ea propria permutant auctoritate.

Cap. VIII. *Cum universorum.* (8) Si permutatio beneficiorum completa est ex una parte, et per alteram stat, quo minus impleatur: restituitur pars ad suum beneficium, et secundum hoc continet jus.

Vide cap. Ne concessione infra *in Clem.*

Cap. IX. *Exhibito.* (9) Spiritnale cum temporali premutari non potest.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. X.*

Cap. unic. *Licet.* (10) Non obstantibus expectationibus, beneficiorum permutatio fieri potest.

Vide correctionem Elencho II. n. XCVI.

IN CLEMENTINIS, *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. V.*

Cap. unic. *Ne concessione.* (11) Callstio de beneficiis causa permutationis vacantibus facta aliis quam permutantibus non tenet.

Hoc cap. determinat capp. Inter 17. *de Proeb. et* Cum universorum 8. *supra hoc eod. tit. vide circo permutotionem beneficiorum cap.* Admonet 4. *de Renunc.*

TITULUS XX. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Insinuatione.* (12) Si dominus a vassallo recipit feudum in pignus, abstinendo ab ejus servitio, non debet computare fructus in sortem.

Cap. II. *Ex porte.* (13) potest Episcopus non obstante juramento de non infeudando et Inconsulto Papa antiquum feudum ad Ecclesiam reversum novo vassallo concedere. Item filio, vel consanguineo illud alienantis; nec non ei, qui idem feudum jam deperditum recuperet, si facile ab Ecclesia recuperari nequeat.

Circa prohibitionem de infeudondis civitatibus, et locis S. R. E. vide Constit.

(1) Ex Conc. apud Silvanectum.

(2) Ex Conc. Belvac. *vel Melden. juxta Gonzal.*

(3) Ex Conc. apud Silvanectum.

(4) Ex eodem.

(5) Urban. VIII.

(6) Clem. III.

(7) Innoc. III. Senon. Archiep.

(8) Idem Archiep. et Praep. S. And. et Scholast. S. Petri Colon.

(9) Greg. IX.

(10) Bonif. VIII. Biter. Ep.

(11) Clem. V. in Conc. Vien.

(12) Innoc. III. Maurien. Epis.

(13) Idem Archiep. Medinl. S. R. E. Card.

S. Pii V. Admonet: *Gregor. XIII.* Inter caetera, *Sixti V.* Quanta *Innoc. IX.* Quae ab hac, *et Clem. VIII.* Romani.

DE PIGNORIBUS, ET ALIIS CAUTIONIBUS.

TITULUS XXI. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Nullus.* (1) Res Ecclesiae pignorari non debent, nisi ex necessitate, et rationabili causa.

Consule cap. Ambitiosae *de reb. Eccl. non alien. in Extr. com.*

Cap. II. *Lator.* (2) Liber homo non potest pignorari.

Cap. III. *Ex praesentium.* (3) Si Rector Ecclesiae pro facto proprio rem Ecclesiae obligavit, cogitur ejus haeres rem redimere, et Ecclesiae restituere.

Cap. IV. *Illo.* (4) Si usurarius emit rem eo pacto, quod post tempus restituat eam venditori, recipiendo aliquid ultra sortem, fructibus tamen in ea computatis judicatur contractus faeneratitius.

Cap. V. *Ex litteris.* (5) Mulier agit pro dote contra quemlibet detinentem bona mariti.

Cap. VI. *Cum contra.* (6) Si creditor, vel is qui ab eo causam habet, tot fructus percepit ex pignore, quod satisfactum est sorti, debet pignus restitui debitori.

Cap. VII. *Significante.* (7) Si is, qui sub pacto legis commissoriae pignoravit rem suam, et juravit non contravenire, juste impeditus intra diem statutum non redemit, post diem redimere poterit.

Cap. VIII. *Cum constet.* (8) Usufructuarius cavet, quod fruetur rebus immobilibus, salva ipsarum substantia, et pecuniam, et aestimationem mobilium, quae consumuntur usu, finito usufructu restituet.

(1) Ex Conc. Rhemen.
(2) D. Greg. Fantino defens.
(3) Alex. III. Exon. Epis.
(4) Innoc. III. Gallaodo Subd. et B. Vitali Canon. Pisan.
(5) Idem Epis. Aquin.
(6) Idem R. de Mont. fort.
(7) Idem Hug. et Com. et Marficio Pisan. Canon.

DE FIDEJUSSORIBUS.

TITULUS XXII. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Clericus.* (9) Clericus fidejussionibus inserviens, deponatur.

Haec prohibitio locum habet, si frequenter, ac negotiationis causa fidejubeat: fidejussio tamen tenet, ut ex cap. seq.

Cap. II. *Pervenit.* (10) Compellitur Clericus servare fidejussorem indemnem per assignationem redditum suorum.

Cap. III. *Constitutus.* (11) Per distinctionem canonicam compellitur debitor a fidejussione absolvere fidejussorem, qui a creditoribus molestatur.

Cap. IV. *Quod quibusdam.* (12) Si sine licentia Praelati, et majoris partis capituli religiosus fidejusserit, vel mutuum acceperit, non tenetur Ecclesia; et ipse recipiens punitur, nisi mutuum sit versum in utilitatem Ecclesiae.

Cap. V. *Cum pro.* (13) Fidejussor agit contra debitorem, antequam solvat, ut a fidejussione liberetur. 1. si debitor diu in debiti solutione cessavit. 2. si coepit dissipare bona sua. 3. si fidejussor super hoc condemnatus fuerit.

DE SOLUTIONIBUS.

TITULUS XXIII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Ad hoc.* (14) Successor in beneficio tenetur solvere debita praedecessoris pro necessitate Ecclesiae contracta.

Cap. II. *Si quorumdam.* (15) Si Praelatus obligat Ecclesiam pro alienis debitis est suspensus ipso facto ab administratione spiritualium, et temporalium; et Ecclesia non tenetur.

Haec suspensio non est ab officio Ordi-

(8) Greg. IX.
(9) Ex Can. 20. Apost. *juxta Gonzal.*
(10) Loc. III. Helien. Ep. et Archid. Norvic.
(11) Idem Cantuar. Archiep.
(12) Innoc. III. in Conc. Lat.
(13) Greg. IX.
(14) Alex. III. Cap. Decan. Morin.
(15) Greg. IX. Univers. Eccles. Praelat.

nis, sed jurisdictionis, et beneficii: neque est reservata, neque comprehendit Episcopum cap. Qua periculosum *de sentent. excom. in* 6.

Et vide notata supra in cap. Exposuit 4. *de dilation.*

Cap. III. *Odoardus.* (1) Si Clericus non habeat, unde satisfaciat suis creditoribus, non debet excommunicari, nee aliter molestari; praestabit tamen cautionem saltem juratoriam de solvendo, cum venerit ad pinguiorem fortunam.

Beneficium hujus cap. et cap. Pervenit: *ex Constitut. Pii V.* Cupientes 1. *Nov.* 1561. *in Urbe non suffragatur debitoribus etiam clericis, nisi gestent biretum viride; quod ferme statuerat etiam Paulus IV. ut refertur in citata Constit. Pii, sed neutra servatur in praxi saltem quoad clericos. Vide additiones meas lib.* 1. *tit.* 19. *post num.* 2. *et notata in summariis tit.* 8. *de dilation. cap.* Exposuit 4.

Cap. IV. *Is qui.* (2) Conquerens se indebite solvisse, hoc probare debet; nisi adversarius negans solutionem sibi factam deinde convincatur.

DE DONATIONIBUS.

TITULUS XXIV. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Prudentes.* (3) Promittentes aliquid donare, tanquam debitum dare tenentur.

Cap. II. *Fraternitatem.* (4) Non valet donatio facta a Praelato, inconsulto capitulo, et in damnum Ecclesiae.

Cap. III. *Ceterum.* (5) Praelatus Ecclesiae non potest ejus res donare, nisi modicae sint, et adsit consuetudo.

Cap. IV. *Consultationibus.* (6) Ecclesia non vacans in beneficium concedi nequit, sed in proprietatem sic; de auctoritate tamen Episcopi, et sine praejudicio, Praelati.

Hodie ex Trid. sess. 24. *cap.* 13. *et* 15. *Ista unio fieri nequit sine auctoritate Papae. Consule etiam sess.* 7. *cap.* 6. *et* 7. *sess.* 14. *cap.* 9. *de reform. et Gonzal. hac eod. cap.*

Cap. V. *Per tuas.* (7) Non obstante juramento de non infeudando de novo, Praelatus integrare potest feudum, si appareat vasallum in mensura fuisse deceptum.

Cap. VI. *Cum dilecti.* (8) In donationibus plenissima fit interpretatio; et ob hoc clausula onerosa post multas donationes apposita, proximam donationem tantum respicit.

Cap. VII. *Pastoralis.* (9) Si Episcopus in Ecclesia, quam de consensu capituli pio loco concessit, percipiebat certos proventus, illos donasse videtur: alioquin omnes proventus praeter cathedraticum, cedunt pio loco. Etsi Episcopus concessit de consensu patroni, intelligitur patronus donasse jus patronatus.

Cap. VIII. *Inter.* (10) *Tractat. de quadam donatione facta ab Hospitalariis.*

Cap. IX. *Apostolicae.* (11) *Statuit quantitatem donationis, quam potest facere Episcopus de fructibus suae Ecclesiae tam pra construenda aliqua Ecclesia, quam pro jam constructa datanda. Distinctionem vide in Gonzal.*

Cap. X. *Propter.* (12) Donatio propter ingratitudinem potest per donatorem, non per haeredem ejus revocari, si donator tacuit has causas. 1. Quod donatarius manus in ipsum injecerit. 2. Quod atroces injurias eidem intulerit. 3. Quod praesumpserit inferre grave damnum ipsius bonis. 4. Quod periculum vitae intentaverit.

(1) Idem Decan. et Canon. Tullen.
(2) Idem.
(3) D. Greg. Asclepiod. Patric. Gal.
(4) Alex. III. Epis. Paris.
(5) Idem.
(6) Idem Ab. S. Alban.
(7) Innoc. III. Petro Epis. Florent.
(8) Idem R. Cedeburg., et G. Briburg. Abbat. et J. Rect. Eccl. de Bilchale.
(9) Idem Ep. Helien.
(10) Idem Florent. et Fesul. ac Archipr. Pistor.
(11) Idem Epis. S. And.
(12) Greg. IX.

DE PECULIO CLERICORUM.

TITULUS XXV. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Investigandum.* (1) Quaesitum a Roctore Ecclesiae tempore promotionis nibil habente, praesumitur de bonis Ecclesiao quaesitum.

Cap. II. *Presbyter.* (2) De emptis a Praelato ex bonis Ecclesiae debet instrumentum confici nomine Ecclesiae alias Praelatus est ab administratione removendus.

Cap. III. *Ut unusquisque.* (3) Quaesita ab Episcopo post consecrationem, Ecclesiae relinquenda sunt.

Cap. IV. *Inquirendum.* (4) Empta a Praelato ex emolumentis Ecclesiae, efficiuntur Ecclesiae; licet Praelatus emerit nomine alieno.

Cap. V. *Si quis.* (5) Meliorationes factae a Praelato in rebus Ecclesiae sunt ejus in vita; licet dimittat beneficium: sed de bis testari nequit.

DE TESTAMENTIS, ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

TITULUS XXVI. *continens XX. Capitula.*

Cap. I. *Quorumdam.* (6) Episcopus de rebus patrimonialibus testari potest; secus de rebus Ecclesiae, seu intuitu Ecclesiae quaesitis.

Vide notata infra cap. Relatum 12. *et circa distributionem proventuum Ecclesiasticorum inter vivos vide Trid. sess. 25. cap. 1. de ref.*

Cap. II. *Quia.* (7) Abbatissa testari non potest; etiamsi nunquam induisset habitum.

Circa Regularium proprietatem, vide Trident. sessione 25. cap. 2. de regular. et circa professionem absque susceptione habitus vide correctionem Elencho II. num. XCVII.

Cap. III. *Nos quidem.* (8) Si intra annum a die monitionis non fit exequutio testamenti, haec devolvitur ad Episcopum.

Ex hoc textu inferunt Canonistae posse Episcopum reducere numerum missarum in certis casibus, sed vide Elencho VI. n. CIX.

Cap. IV. *Indicante.* (9) Debetur legatum, ad pias causas, quamvis nudis verbis a testatore sit relictum.

Cap. V. *Filius.* (10) Non debetur legatum cum testator rem non suam, sed Ecclesiae legavit.

Cap. VI. *Si haeredes.* (11) Haeredi non adimplenti jussa testatoris ab Episcopo interdicitur res a testatore relicta.

Cap. VII. *Cum in officiis.* (12) De bonis per Ecclesiam acquisitis Clerici testari non possunt.

Vide notata in cap. Relatum 12. *infra.*

Cap. VIII. *Ad haec.* (13) Moderatam eleemosynam de bonis per Ecclesiam acquisitis Clerici facere possunt, etiam in aegritudine constituti.

Cap. IX. *Quia nos.* (14) De bonis propriis vel acquisitis intuitu personae, Clerici testari possunt; de acquisitis intuitu Ecclesiae non.

Cap. X. *Cum esses.* (15) Valet testamentum, quod parochianus facit coram parocho, et duobus testibus: nec valet contraria consuetudo.

Ad conditum in Urbe, et ejus districtu juxta hoc cap. stante statuto 42. ejusdem Urbis valeat, vide Fagn. hoc c. n. 157. et seqq.

(1) Ex Conc. Arelat.

(2) Ex eodem, *vel ex Concilio Aghatense juxta Gonzal.*

(3) Ex Epist. Pii Papae, *vel ex Conc. Carthag. temp. Siric. Pap. juxta Gonzal.*

(4) Ex Conc. Rhem.

(5) Ex Conc. Tolet. Can. 4.

(6) Greg. Magn. Ante Campan. Subd.

(7) Idem Ep. Calar.

(8) Idem Jan. Ep. Calar.

(9) Idem Petro Subd. Sicil.

(10) Idem Bono Ep. Massen.

(11) Ex Conc. Mogunt.

(12) Ex Conc. Later.

(13) Alexand. III.

(14) Idem Vigilien. Epis.

(15) Idem Ubaldo Hostien. Epis. etc.

Cap. XI. *Relatum est.* (1) Valet ultima voluntas ad pias causas coram duobus testibus.

Cap. XII. *Relatum est.* (2) De propriis potest testari Clericus: in acquisitis per Ecclesiam, etiamsi sint mobilia, succedit Ecclesia, vel successor: potest tamen aliqua servitoribus, vel pauperibus elargiri: si autem defunctus habet plures Ecclesias, vel beneficia, fiet aeque divisio inter ills.

Beneficiati incolae, et Cives Urbis Romae in ea, et ejus districtu decedentes possunt testari de bonis Ecclesiae etiam ad causas profanas ex Constitut. Julii III. Cupientes 6. *Idus Martii* 1549. *confirmata pro eadem Urbe, et ejus districtu ad decem milliaria a Paulo V. Constitut.* In eminenti 18. *April.* 1606. *vi cujus Constit. et alterius Constit. Alex. VII.* Decens, *si decedant intestati, succedunt haeredes.*

In iisdem bonis aliorum decedentium sine testamento, aut sine facultate testandi succedit non Ecclesia, neque successor beneficii, ut in hac decretali, sed Camera Apost. ubi viget jus spolii ex Constitut. Pauli III. Romani, *etiamsi testarentur ad pias causas ex Constitut. Pii IV.* In suprema: *sic et in bonis Regularium vagantium, et morientium extra claustra, acquisitis tamen extra eadem claustra, nisi habeant facultatem testandi ex Constit. Gregor. XIII.* Officii nostri: *et Pauli IV.* Postquam.

Excipiuntur Cardinales ubicumque decedant, ac Curiales, et Praelati ex Constit. Pii IV. Decens: *Item Conclavistae ex Constit. Greg. XV.* Romanus: *ac tandem beneficiati, quorum beneficium non excedit fructus ducatorum auri triginta de camera ex Constit. S. Pii V.* Romani. *Quod pluralitatem beneficiorum vide Trid. sess.* 24.

Cap. XIII. *Cum tibi.* (3) Tenet testamentum, si quis extremam voluntatem suam alterius dispositioni committit.

Cap. XIV. *Officii.* (4) De relictis Ecclesiae petit Episcopus partem suam; licet aliquid fuerit ei a testatore legatum, nisi ea conditione legatum fuerit, ut hoc contentus esset, et ipse acceptaverit. Quod tamen eo casu non tenet, quo fuerit in ejusdem fraudem relictum.

Cap. XV. *Requisisti.* (5) Relictum Episcopo contemplatione personae non dividitur cum Ecclesia cathedrali: secus si contemplatione Ecclesiae; sive nihil relinquatur Ecclesiae, sive aliquid, sive conjunctim, sive separatim. Sin autem soli Ecclesiae est factum relictum, Episcopus habebit portionem canonicam. Praesumitur autem relictum contemplatione Ecclesiae factum, quando fit ab extraneo habente administrationem: secus si fiat ab administrationem non habente. Cum Ecclesiis vero inferioribus Episcopus non dividit sibi relictum; quia non est sibi tanta communio cum Ecclesiis inferioribus, sicut cum cathedrali.

Circa portionem canonicam vide Additiones meas lib. I. tit. 31. post n. 15.

Cap. XVI. *Raynutius.* (6) In bonis patris, matris, et aviae habet quis debitam partem jure naturae, in qua gravari nequit; et filius rogatus de restituenda haereditate sub conditione, detrahit debitam jure naturae, et trebellianicam, in qua computantur fructus post litis contestationem percepti.

Cap. XVII. *Tua.* (7) Episcopus compellit fideicommissarios, seu exequutores testamenti ad exequendas pias voluntates defunctorum; etiamsi testator hoc interdixisset.

Cap. XVIII. *Raynaldus.* (8) Filius rogatus restituere haereditatem, detrahit tertiam jure naturae, et quartam trebellianicam:

(1) Idem Judic. Vellitr.
(2) Idem Elect. et Cap. Cassan.
(3) Innoc. III. Altisiod. Ep.
(4) Idem C. Titul. Sanct. Laurent. in Luc. Presb. Card. Apost. Sed. Leg.
(5) Idem.
(6) Idem Epis. Tuscan.
(7) Greg. IX. Noviod. Epis.
(8) Idem.

in quibus potest legata relinquere, haeredes instituere, et poenam imponere.

Cap. XIX. *Joannes.* (1) Exequutor testamentarius, qui suscepit illud officium, exequi compellitur.

Cap. XX. *De his.* (2) Canonica portio non solvitur de legatis Ecclesiae, aliique pio loco factis pro ipsius ornatu, fabrica, luminariis, anniversario, septimo, vigesimo, trigesimo die; sive aliis ad perpetuum cultum divinum, nisi fiant in fraudem.

Vide Elencho VI. n. CXIII.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Si pater.* (3) In fideicommissariis constitutionibus locum habet quartarum deductio, in directis non: et substitutiones interpretari debemus directas; dummodo conveniant verbis, et personis institutis.

Cap. II. *Religiosus.* (4) Superior potest consentire religiosis deputatis exequutoribus.

In textu non adstringitur superior ad licentiam impertiendam, et vide seq. cap. Religiosis.

Pluribus exequutoribus datis, uno mortuo, vel in remotis existente, vel exequi nolente, unus officium exequutionis exercebit, ne impediatur testatoris voluntas: nisi aliud per testatorem disponeretur.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. V.*

Cap. unic. *Religiosis.* (5) Ordinarius loci rationem exigit a Religiosis etiam exemptis, de testamentorum exequutione, quas gesserunt, et circa id delinquentes punit.

DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

TITULUS XXVII. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Sed hoc.* (6) Clericus bona propria dare potest, cui vult: sed si decedat intestatus, et non habet consanguineos, succedit Ecclesia.

Cap. II. *Sancto.* (7) Si olim servus, Presbyter factus intestatus decedat; ejus bona dividuntur in quatuor partes, quarum una assignatur Episcopo, altera Ecclesiae, tertia pauperibus, quarta parentibus, si fuerint capaces, alias Episcopus eam in usum Ecclesiae convertet.

Vide notata supra cap. Relatum 12.

Cap. III. *Cum dilectus.* (8) Valet testamentum ad pias causas conditum per verba enunciativa, etiam propter aliud prolata; quamquam successio, seu testatio veniat ad exclusionem alterius Ecclesiae. *Vel sic.* Per unum testem de veritate, et per confessionem etiam incidenter factam, probatur oblatio, etiam quoad effectum consequendi bona oblata.

DE SEPULTURIS.

TITULUS XXVIII. *continens XIV. Capitula.*

Cap. I. *Nos instituta.* (9) Decedens intestatus, sepelitur in sepulcro majorum; vel ubi eligitur sepultura: paraecialis tamen Ecclesia habebit canonicam portionem ejus, quod relinquit Ecclesiae sepulturae.

Vide Elencho VI. n. CXIII.

Cap. II. *Relatum.* (10) Qui convertitur ad monasterium, medietatem bonorum, quae pro anima sua disposuit, tenetur relinquere Ecclesiae paraeciali.

Vide abrogationem Elencho I. num. XXXII.

Cap. III. *Fraternitatem.* (11) Non potest quis, relicto majorum sepulcro, eligere sibi sepulturam in Ecclesia, quae de jure, vel ex privilegio non habet jus sepeliendi.

Vide correctionem Elencho I. num. XXXIII.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.
(5) Clem. V. in Conc. Vien.
(6) Ex Conc. apud Altejen.
(7) Ex Conc. Tribur. sub Arnul.
(8) Innoc. III. Niver. Epis. etc.
(9) Leo III.
(10) Leo III. vel IX. Fidel. per Dardan.
(11) Innoc. II. Januar. Epis.

Cap. IV. *De his.* (1) Si quis in aegritudine, de qua decedit, offert se et sua monasterio, Ecclesia paraecialis habet inde canonicam portionem: secus si in sanitate.

Sic etiam dic de saecularibus utriusque sexus nondum regularem habitum indutis sed ad hunc finem in novitiatum admissis, etiamsi ibidem sepeliantur propriis expensis. Vide Card. Petra tom. 2. ad Constit. 9. Innoc. III. sect. unic. n. 38.

Cap. V. *Ex parte.* (2) Sepelientes paraecianum alienum, coguntur restituere corpus, et quae ratione ipsius obtinuerunt.

Et ito etiam juxta Constit. Alex. VII. Alias pro parte.

Cap. VI. *Cum liberum.* (3) *Summa ut supr.*

Cap. VII. *De uxore.* (4) Mulier nupta libere potest sibi eligere sepulturam.

Pater filios impuberes, ubi voluerit, potest sepeliri facere; si hoc habet consuetudo loci.

Cap. VIII. *Cum super.* (5) Si paraecianus Ecclesiae cathedralis alibi sepelitur, de ipsius funeralibus, seu relictis Ecclesiae sepulturae debetur quarta capitulo Ecclesiae cathedralis.

Vide notota supra cap. Nos instituta 1.

Cap. IX. *Certificari.* (6) In quantitate canonicae, quae debetur Ecclesiae paraeciali, statur loci consuetudini.

Cap. X. *In nostra.* (7) Privilegiati super jure funerandi sepelire possunt illos, qui apud eos eligunt sepulturam; solvendo tamen canonicam portionem Ecclesiae paraeciali. Si vero alios sepeliunt, tenentur restituere quidquid occasione funeris receperunt.

Vide notata supra cap. Ex parte 5.

Cap. XI. *Ex parte.* (8) Casualiter mortuus non debet privari Ecclesiastica sepultura.

Cap. XII. *Sacris.* (9) Si ossa excommunicatorum sunt sepulta in Ecclesiastico caemeterio, et discerni possunt, debent exhumari, et projici: alias secus.

Intellige si prius nullum dederint signum poenitentiae cap. A nobis 28. *de sent. excom.*

Cap. XIII. *Abolendae.* (10) Terra caemeteriata pro sepultura fodienda vendi non debet.

Ex communissima tamen praxi vendi potest locus honorobilior, et capella pro construenda sepultura, etiam sine beneplacito Apostol. ex Decreto Cong. Conc. 6. *Sept.* 1659. *in Meliten. alienat. relat. a Card. Petra tom.* 5. *ad Constit. Pauli II. sect.* 2. *n.* 18. *quod tamen requiritur, si concedatur usus capellae, seu sepulturae jam constructae, ibidem num.* 19.

Cap. XIV. *Porochiano.* (11) Excommunicatus, qui per suum Presbyterum fuit absolutus in morte, in caemeterio sepeliri debet; et ad satisfaciendum coguntur haeredes.

Intellige 2. *partem, si fuit excommunicatus propter debitum proveniens ex delicto, vel contractu.*

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XII. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Animarum.* (12) Hic prohibetur pactum de sepultura eligenda. Non obstante pacto de ea eligenda, vel electa non mutanda, sepeliendus est quis, ubi alias erat de jure sepeliendus: et alias sepultus, cum omnibus sepulturae obventibus restituendus est; alias poena incurritur hic contenta.

Idest interdicti quoad Ecclesiam tumulantem, ejusque caemeterium, donec intra decendium non fiat restitutio ut supra. Huic poenae addita est a Clem. V. cap. Cupientes 3. *de poen.* §. Sane *excommunicatio Papae reservata, sequuta electione*

(1) Alex. III. Spolet. Epis.
(2) Idem.
(3) Idem P. Decan. et R. Rhem.
(4) Urb. III. Ep. Florent.
(5) Idem Praep. et Canon. Favent.
(6) Clem. III.
(7) Innoc. III. Epis. Clarom. etc.
(8) Idem Archiep. Turon.
(9) Idem Nidrof. Ep.
(10) Honor. III. Magal. Ep.
(11) Greg. IX. Ep. N.
(12) Bonif. VIII.

per juramentum, vel votum, vel poctum, etiam non subsequuto effectu sepulturae.

Vide ampliationem Elencho I. num. XXXIV.

Cap. II. *Cum quis.* (1) Ecclesiae dimissae *(intellige, ubi est sepultura majorum)* non debetur canonica portio, sed parocciali, et pluribus, si sunt plures.

Quoad portionem solvendom parochiali vide Trident. sess. 25. cap. 13. de ref. Quood divisionem inter parochiales, si sint plures, quod potest contingere, cum quis duo domicilia aequaliter inhabitat. V. G. per sex menses in uno, et per sex alios in altero est in viridi observantia etiam in Urbe, ut in statuto Cleri Rom. c. 3. §. 19. quas tamen aequalitos non mathematice, sed moraliter intelligi debet, ut ibid. explicatur.

Si vero quis inhabitet domum habentem unum ingressum intra unam, alterum intra oliam parochiam, tunc portio canonica integra debetur parochioe, intra quam est principalior ingressus. Alois. Ricc. in praxi for. Eccles. decis. 333. in 1. edit. et resolut. 510. in 2. edit. Et ita etiam decisum fuit ob Alex. Sperelli 10. Septembr. 1694. tunc Vicesgerent. favore capituli S. Marioe ad Martyres de Urbe contra copitulum S. Eustachii respectu clarissimae fomiliae D. Virginii Marchionis Crescenzi, cujus palatium principaliorem ingressum habet intra porochiam d. S. Morias.

In loco etiam minus religioso potest nova eligi sepultura *(id est non parochiali, vel sepultuaria majorum.)*

In quacumque tamen Ecclesia eligatur sepulturo, ex Constit. S. Pii V. Cum primum, *defuncti corpus semper collocandum est in tumba profunda infra terrom; et copsoe omnes, deposito, ac alia cadoverum conditorio super terram existentia amovenda sunt.*

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.

Cap. III. *Is, qui.* (2) Translatio personae ad certum locum facta ad tempus, Ecclesiae jus sepulturae non aufert.

Mulier mortua, quae pluribus nupsit, cum viro ultimo sepelitur.

Cap. IV. *Licet.* (3) Ex consuetudine potest pater impuberi eligere sepulturam, pubes autem eligit per se ipsum, et pro anima non legat sine assensu patris bona non castrensia.

Cap. V. *Religiosi.* (4) Religiosi, nisi multum remoti a monasterio, nequeunt alibi eligere sepulturam.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Eos.* (5) Etiam exempti, qui in casibus non permissis, defunctos sepeliunt in caemeteriis tempore interdicti; vel qui scienter sepeliunt excommunicatos publice nominatim interdictos, vel manifestos usurarios, excommunicati sunt.

Cap. II. *Dudum.* (6) Praedicatores, et Minores in locis suis libere sepeliunt illos, qui hoc libere elegerint. De funeralibus tamen, et quibuscumque obventionibus, et relictis, etiam de quibus alias non debetur canonica, quartam, et non ultra solvent Ecclesiae parochiali.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Detestandae.* (7) Corpora defunctorum exenterantes, et ea immaniter decoquentes, ut ossa a carnibus separata ferant sepelienda in terram suam, ipso facto sunt excommunicati.

Cap. II. *Super cathedram.* (8) Super praedicationibus, confessionibus, ex sepulturis providet ad tollendas contentiones, inter Curatos, et Jacobitas, ac Cordigeros.

Vide correctionem Elencho I. n. XXXV.

(5) Clem. V. in Conc. Vien.
(6) Idem.
(7) Bonif. VIII.
(8) Idem.

DE PAROCHIS, ET ALIENIS PAROCHIANIS.

TITULUS XXIX. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Si Episcopus.* (1) Inter Episcopum substitutum Episcopo haeretico, et ipsum Episcopum haereticum reversum, et ex dispensatione receptum, dividitur Episcopatus modo hic expresso.

Cum ex hoc cap. in una, eademque dioecesi deberent esse duo Episcopi, quod ab Innoc. III. cap. Quoniam 14. *de offic. Jud. Ord. reprobatur tanquam monstrum cum duobus capitibus in uno corpore, credit hic Fagn. aliter S. Sedem hodie Episcopo substituto in simili casu provisuram.*

Cap. II. *Ut Dominicis.* (2) Presbyteri parochiales dominicis diebus, et festivis paraecianos alienos ad missam admittere non debent, si ex contemptu ad eorum Ecclesiam accedunt.

In textu praecipitur parochis, ut interrogent plebem, an alienus parochianus sit in Ecclesia, qui proprio contempto Parocho, velit ibi missam audire, et si invenerint, ejiciant ab Ecclesia. Huic tamen praecepto derogatum et nedum ex contraria consuetudine, sed etiam ex Constit. Leon. X. Intelleximus 13. *Novemb.* 1517. *qua declaratur satisfacere parochianum praecepto audiendi missam extra parochiam, non contempto proprio parocho. Idem sancivit Clem. VIII. Constit.* Significatum 1592. *cum eadem conditione Bened. XIV. de Synod. Dioec. edit. an.* 1755. *lib. II. cap.* 14. *n.* 9. *notat nomine contemptus intelligendum esse aliquem distinctum actum ab auditione sacri extra parochiam, quo quis sive expresse, sive tacite se a proprio parocho aversum ostendit.*

(1) Ex Conc. Afric.
(2) Ex Conc. Nannet.

Cap. III. *Nullus.* (3) Episcopus parochianum alterius sine ipsius licentia ordinare non potest; nec eum aliter judicare.

Vide Trid. sess. 23. *cap.* 10. *de reform.*

Cap. IV. *Super.* (4) Fines parochiarum, de quibus constat, vel finibus cohaerentia praescribi non possunt.

Cap. V. *Significavit.* (5) Si paraecianus seu dioecesanus domicilium transfert, primus Praelatus in eo Jura episcopalia, seu dioecesana sibi non vendicat: decimae tamen praediales illius paraeciae ei debentur, nisi alteri debeantur ex consuetudine.

(3) Hadr. Papa.
(4) Urb. III. Prior. De Novoleco, et de Viget.
(5) Clem. III.

DE DECIMIS, PRIMITIIS, ET OBLATIONIBUS.

TITULUS XXX. *continens XXXV. Capitula.*

Cap. I. *Decimam.* (6) Exprimit quatuor genera decimarum, quae ex veteri lege debebantur.

Cap. II. *Novum.* (7) — *Circa hoc cap. vide in Auctore hoc eod. tit. n.* 5. *et correctionem Elencho I. numero XXXVI.*

Cap. III. *Ex multiplici.* (8) Compositio super decimis non tollitur per privilegium sequens, si de illa mentionem non facit.

Cap. IV. *Commissum.* (9) Monachi tenentur solvere decimas praediales de praediis noviter cultis, de quibus decimae prius solvebantur.

Cap. V. *Pervenit.* (10) Per excommunicationem compellitur quis ad solvendas decimas de molendinis, piscariis, faeno, et lana, si vigeat consuetudo.

Cap. VI. *Nuncios.* (11) Sumatur ut praeced.

Cap. VII. *Cum homines.* (12) Decima fructuum, statim cum collecti sunt, solvi debet, non deductis expensis.

Cap. VIII. *Dilecti.* (13) Privilegiati super

(6) Hier. supr. Ezech.
(7) Pasch. II.
(8) Hadr. IV. Vigor. et Herford. Ep. *juxta Gonzal.*
(9) Idem Theobal. *vel Alex. III. B. Tomae Archie. Cantuar. juxta Gonz.*
(10) Alex III. Cantuar. Archiep. etc.
(11) Idem Winton Ep.
(12) Idem Exon. et Wigorn. Ep.
(13) Idem Monach. De Nembel.

decimis non solvendis de iis praediis, quae ab aliis conducunt, decimam solvere tenentur.

Cap. IX. *Suggestum.* (1) Revocatur privilegium de non solvendis decimis, si ex post facto incipit enormiter nocivum esse.

Cap. X. *Ex parte.* (2) Cistercienses, Templarii, et Hospitalarii decimam praediorum, suorum, quae propriis manibus, aut sumptibus excolunt, solvere non tenentur: alii vero Religiosi non solvunt decimas de hortis, et nutrimentis animalium, nec de novalibus, quae propriis manibus, ac sumptibus excolunt.

Cap. XI. *Licet.* (3) Privilegium super decimis laborum non extenditur ad terras, quae aliis traduntur excolendae.

Cap. XII. *Ad audientiam.* (4) Privilegium super decimis laborum etiam ea, quae non sunt novalia, comprehendit.

Cap. XIII. *Quoniam.* (5) Decimae novalium debentur Ecclesiae, in cujus paraecia surgunt; si vero non sunt in certa paraecia, debentur Dioecesano, qui potest sibi retinere, vel alteri Ecclesiae concedere.

Cap. XIV. *Parochianos.* (6) Decimae possunt exigi quasi debitum.

Cap. XV. *Ad haec.* (7) Decima laico jure haereditario concedi non potest.

Cap. XVI. *De terris.* (8) Judaei coguntur praediales decimas solvere, aut praedia dimittere.

Vide notata infra cap. Multorum 2. *de Judaeis et c.* Quanto 18. *de Usur.*

Cap. XVII. *Quamvis.* (9) Decimae, vel oblationes Ecclesiae laicis concedi non possunt; et Praelatus contrafaciens est puniendus.

Cap. XVIII. *Cumsint.* (10) Statur consuetudini, an colonus solvat decimam Ecclesiae, in cujus paraecia habet praedia, an Ecclesiae, ubi audit divina, et percipit ecclesiastica Sacramenta.

Cap. XIX. *Prohibemus.* (11) Non potest laicus transferre decimam in alium laicum, etiamsi cum titulo illam possideat.

Cap. XX. *Ad Apostolicae.* (12) Decima personalis debetur Ecclesiae, ubi quia percipit sacramenta; licet alibi lucrum contigerit. In praediali vero statur consuetudini, si in aliena paraecia colonus praedium coluit.

Cap. XXI. *Ex parte.* (13) De omni fructu praedii solvendae sunt decimae.

Vide moderactionem Elencho I. num. XXXVII.

Cap. XXII. *Non est.* (14) *Summa ut cap. 7. supra.*

Cap. XXIII. *Ex transmissa.* (15) De reditibus molendini ad ventum solvendae sunt decimae.

Cap. XXIV. *A nobis.* (16) Locator, vel conductor possessionum tenentur ad decimas, nisi se immunes ostendant.

Cap. XXV. *Tua.* (17) Imperialis concessio sub quacumque forma e solutione decimarum eximere non potest.

Decimae novalium non pertinent ad laicum, qui decimas habet in feudum.

Cap. XXVI. *Tua.* (18) Sine deductione seminis, et sumptuum debent dominus, et colonus decimam solvere; et non cui voluerint Ecclesiae, vel pauperibus, sed Ecclesiae, cui debentur: Quamvis earum parochi inhoneste, et turpiter vivant.

Cap. XXVII. *Ex parte.* (19) Privilegium su-

(1) Idem Ab. et Fratr. de Dalon.
(2) Idem Terac. Ep.
(3) Idem:
(4) Idem Conventr. Epis. etc.
(5) Idem Brix. Epis.
(6) Idem Rhem. Ep.
(7) Idem Amb. Ep.
(8) Idem Massil. Ep.
(9) Idem, *vel ex Conc. Turon. juxta Gonzal.*
(10) Idem Massil. Epis.
(11) Idem ex Conc. Lat.
(12) Luc. III. Strigon. Ep.
(13) Caelest III.
(14) Idem.
(15) Idem.
(16) Innoc III. Pistor. Epis.
(17) Idem Vercell. Ep.
(18) Idem.
(19) Idem Ab. S. Columb.

per decimis non solvendis Ecclesiasticae personae concessum, novalia comprehendit.

Cap. XXVIII. *Pastoralis.* (1) Negotiatior de lucro decimam solvit, deductis expensis, quas facit de pecunia decimata: expensae vero, quae fiunt pro habendis fructibus non deducuntur; et de fructibus solvitur decima, etiam non deductis expensis factis pro restaurandis rebus.

Cap. XXIX. *Cum contingat.* (2) Qui praescribit decimas in aliena paraecia, si ibi surgunt novalia, ipsorum decimas non habebit.

Cap. XXX. *Cum in tua.* (3) Decima omnium fructuum praedii debetur ei, qui decimas ibi praescripsit, sed ad aliud praedium praescriptio non extenditur.

Cap. XXXI. *Dudum.* (4) Laici etiam Reges Ecclesias, vel decimas donare non possunt; nec ex eorum titulo praestatur causa praescribendi.

Cap. XXXII. *In aliquibus.* (5) Domini praediorum cogi possunt, ut praedia dent colenda talibus, a quibus sine contradictione Ecclesia possit decimas consequi.

Cap. XXXIII. *Cum non.* (6) Prius solvendae sunt decimae, quam census, seu tributa, et si prius illa solvuntur, postea decimari debent.

Cap. XXXIV. *Nuper.* (7) Cistercienses Templarii, et Hospitalarii de fructibus possessionum, quas acquisierunt post Conc. Later. sub Innoc. III. decimas solvere tenentur, si de illis prius solvebantur.

Cap. XXXV. *Interdicimus.* (8) Interdicitur, omnibus Ecclesiasticis, ut decimas detentas a laicis ad alienas Ecclesias pertinentes in pignus recipere ab eisdem laicis non praesumant.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XIII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Discretioni.* (9) Populus ut Ecclesiis jura debita persolvat, est in praedicationibus, et aliis exhortandus.

Vide Trid. sess. 25. *c.* 12. *de ref.*

Cap. II. *Statuto.* (10) Privilegium decimas novalium concedens non includit decimas novalium per alios possessas tempore impetrationis; et loca tantum includit, ubi percipiebantur antiquae, et ad portionem antiquam.

Privilegium decimarum novalium limitatum ad mensuram antiquarum non potest ultra dimidiam includere. Fallit in Cisterciensibus, et Cartusiensibus.

Privilegiati super decimis recipiendis, Ecclesiis paraecialibus gratis assignare debent portione pro debitis oneribus supportandis.

Decimae per laicos ante Later. Conc. sub Alex. III. in feudum receptae a Religiosis per eos recognitae in feudum, non possunt ipsis Religiosis concedi sine Dioecesanorum consensu.

Dioecesani compellunt Religiosos exemptos solvere decimas paraecialibus Ecclesiis, si non agatur de rebus exemptis.

Religiosi etiam exempti de possessionibus acquisitis, et acquirendis Ecclesiis paraecialibus solvere debent decimas, si quo ad hoc privilegiati non sunt.

Ex donatione laicorum habentes decimas antiquas, novales supervenientes in eodem loco non percipiunt.

IN CLEMETINIS. *Lib. III. sub eod. Titulo, et ibi tit. VIII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Religiosi.* (11) Religiosi praesumentes usurpare decimas ex novalibus, aut alias debitas; sive de animalibus familiarium, et pastorum suorum, vel aliorum, etiam animalia ipsa eorum gregibus immisceutium, seu de animalibus in frau-

(1) Idem Helien. Ep.
(2) Idem Ep. Belvac.
(3) Idem eidem.
(4) Idem Vesprin. Epis.
(5) Idem in Concil. Lateran.
(6) Idem ibid.
(7) Idem ibid.
(8) Gregor. IX.
(9) Idem Fratr. Praedic. et Minor.
(10) Alexand. IV.
(11) Clem. V. in Conc. Vien.

dem Ecclesiarum pluribus in locis emptis, et sic emptis traditis venditoribus, vel aliis ab ipsis retinendis, seu de terris aliis traditis ad excolendum, si requisiti per illos, quorum interest, non desistunt intra mensem, vel de usurpatis, vel retentis intra duos menses non fecerint emendam, suspensi sunt ab officiis, administrationibus, et beneficiis; et talia non habentes sunt excommunicati.

Hodie ex Bulla Coenae cap. 17. haec excommunicatio est reservata Papae.

Vide moderationem Elencho III. n. XXVIII.

Cap. II. *Si beneficiorum.* (1) Decima beneficiorum alicui concessa ei debetur secundum taxationem, et de moneta currente. Nec possunt collectores propter hoc distrahere, vel occupare ornamenta divinis officiis deputata.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. III. sub eod. Titulo et ibi tit. VII.

Cap. unic. *Declarationes.* (2) Cum Bonif. VIII. decimam ab Ecclesiis, et Ecclesiasticis exigi statuisset, multa dubia exinde suborta hic manifestantur.

Vide Clement. 2. eodem tit.

DE REGULARIBUS, ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

TITULUS XXXI. *continens XXIV. Capitula.*

Cap. I. *Nullus.* (3) Non potest quis ad Religionem admitti, nisi volens, et in aetate idoneus.

Vide correctionem Elencho II. num. XCVIII.

Cap. II. *Si quis.* (4) Impubes monasterium ingressus, post annum a parentibus revocari non potest. Pubes per vim ingressus, post annum exire, vel a parentibus revocari non potest.

Vide moderationem Elencho II. num. XCIX.

Cap. III. *Ut Clerici.* (5) Clericus saecularis utens habitu, et nomine monachali cogitur ut fiat monachus, vel ab hoc desistat.

Cap. IV. *Vidua.* (6) Novitia sponte se ingerens actibus professarum censetur professa.

Vide correctionem Elencho II. n. C.

Cap. V. *Joannes.* (7) Monachus temere ad aliud monasterium transire, et peculium habere non potest.

Vide Elencho VI. n. XXV.

Cap. VI. *Quia.* (8) Ubi est dura congregatio, vel Religio, requiritur in profitente plena pubertas, scilicet tempus 18. annorum.

Vide moderationem Elencho II. n. CI.

Cap. VII. *Non est.* (9) Si Cisterciensis sine licentia sui Abbatis ad aliud monasterium transit, ad proprium monasterium regredi cogitur.

Vide Elencho VI. n. XXV. et correctionem Elencho II. num. CII.

Cap. VIII. *Ad nostram.* (10) Professio facta ante XIV. annum non obligat: post XIV. vero si fit per susceptionem habitus professorum, etiam non obligat, nisi detur perseverantis tridui.

Vide correctionem Elencho II. n. CIII.

Cap. IX. *Super.* (11) Qui recipit habitum professorum, ubi distincti sunt habitus, compellitur ibi, vel alibi esse Religiosus: sed si recipit habitum novitiorum, potest ad saeculum redire.

Haec decretalis locum tantum habet in eo, qui voto se obstrinxit in aliquo ex Ordinibus regul. profiteri, ut ex lectura textus, et Glos. verbo Votum. *Caeterum per solam assumptionem habitus professo-*

(1) Idem.

(2) Bonif. VIII. Collect. Decimae.

(3) Ex Conc. Mogunt. *Hoc cap. in Gonzal. incipit De Clericis.*

(4) Ex eodem.

(5) Ex Conc. Tolet. 4.

(6) Ex Conc. Aurelian. *vel Mogunt. vel Wormat.*

(7) D. Greg. Authem. Subd.

(8) Idem eidem.

(9) Alex. III. Archiep. et Epis. et aliis per Gall.

(10) Idem Magistr. Fidantiae Canon. Civit.

(11) Idem Helien. Epis.

rum ex Trid. sess. 25. *c.* 15. *de Regul. non inducitur professio regularis.*

Cap. X. *Sane.* (1) Canonicus regularis potest effici monachus, si Religio, ad quam transit, est strictior sua: alias secus.

Vide Elencho VI. n. XXV.

Cap. XI. *Significatum.* (2) Minor XIV. annis profitendo, non obligatur Religioni, nisi factus major ratum habuerit.

Vide correctionem Elencho II. n. CIV.

Cap. XII. *Cum virum.* (3) Si filia minor XII. annis a parentibus monasterio tradita, major facta sponte veletur, ad saeculum redire non potest.

Vide correctionem Elencho II. n. CV.

Cap. XIII. *Porrectum.* (4) Valet professio facta sine susceptione habitus Religionis.

Vide correctionem Elencho II. n. CVI.

Cap. XIV. *Cum simus.* (5) Si Pater se cum bonis suis, et filio impubere obtulit monasterio, filius factus major exire potest a Religione, et legitimam a monasterio petere.

Cap. XV. *Sicut.* (6) Furiosus profitendo, non obligatur, nisi factus sanae mentis ratum habuerit.

Cap. XVI. *Ad apostolicam.* (7) Professio nec fieri, nec recipi debet intra tempus probationis; sed facta, et recepta tenet.

Vide correctionem Elencho II. n. CVII.

Cap. XVII. *Sicut.* (8) Qui professionem fecit, licet in claustro numquam permanserit, sed in saeculo, et suis bonis usus fuerit, ad observantiam regularem compellitur.

Vide correctionem Elencho II. num. CVIII.

Cap. XVIII. *Licet.* (9) Potest Religiosus zelo sanctioris vitae ad Religionem transire strictiorem, petita prius licentia Praelati sui, licet non obtenta; etiamsi primum monasterium sit ita privilegiatum, quod de illo ad aliud, etiam arctius transire non possit.

Vide Elencho VI. n. XXV.

Cap. XIX. *Veniens.* (10) Conjuges Religionem profitendo ab invicem divertere possunt: aliter si se abjurant, et non continent, illicitum est juramentum.

Cap. XX. *Consulti.* (11) Qui ad monasterium convertitur, sumendo habitum novitii, potest intra tempus probationis redire ad saeculum; nisi appareat eum vitam voluisse mutare omnino.

Vide correctionem Elencho II. n. CIX. et CX.

Cap. XXI. *Postulasti.* (12) Qui intra annum probationis, non facta professione, redit ad saeculum, licite potest ad Ordines, et beneficia promoveri.

Cap. XXII. *Ex parte.* (13) Qui ultra annum portat habitum monachalem in monasterio, ubi sunt habitus indistincti, censetur professus.

Vide notata Elencho II. n. XCVII.

Cap. XXIII. *Statuimus.* (14) Intra probationis annum libere quis redit ad saeculum; nisi professionem fecerit tacite, vel expresse, vel appareat eum vitam mutare voluisse. Ad hoc ut dignoscantur novitii a professis, debet habitus professorum benedici in locis, ubi habitus non est distinctus.

Vide correctionem Elencho II. num. CXI.

Cap. XXXIV. *Ne religiosi.* (15) Religiosi fugitivi annuatim sunt requirendi, et cogendi, ut ad monasterium revertantur.

Haec decretalis ex declaratione Congr. Conc. jussu Urb. VIII. hanc eamdem innovantis, apposita in decreto de Apostat. fugitiv. et eject. servanda est in iis quoque

(1) Idem Amb. Epis.
(2) Idem Belvac. Epis.
(3) Clem. III.
(4) Innoc. III. N. Ab. de Novo.
(5) Caelest. III.
(6) Innoc. III. Ep. et Cap. Tragur.
(7) Idem Pisan. Archiep.
(8) Idem Accon. Ep.
(9) Idem Prior. et Conv. Delviomen.
(10) Idem Praep. et c. Celon. Diaec.
(11) Idem Ab. De Astligien. et Magistr. R. et G. Canonic. Traject.
(12) Idem Lingon. Epis.
(13) Honor. III. Ep. Venet. in Gall.
(14) Greg. IX.
(15) Idem.

qui juris ordine servato expulsi fuerunt, dummodo tamen in expulsis subsit spes evidens emendationis.

Circa incorrigibilium ejectionem vide in Auctore lib. III. hoc eod. tit.

Circa nullitatem professionis vide Elencho VI. n. CII.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XIV. continente VI. Capitula.*

Cap. I. *Is, qui.* (1) Si minor XIV. annis ingreditur Religionem, in XV. anno liber exit, nisi in ipso XV. anno professionem fecerit, vel habitum professorum receperit, vel expresse ratam habuerit professionem prius a se factam. Si autem per totum XV. annum portavit habitum, ubi non est distinctus, intelligitur professus; nisi tanta sit indistinctio, quod viventes cum eis simili habitu induantur. Si major XIV. annis ingreditur, si portat habitum per annum, quantumcumque sit indistinctus, intelligitur professus.

Vide correctionem Elencho II. num. CXII.

Cap. II. *Non solum.* (2) Praedicatores, et Minores intra annum probationis quemquam ad professionem recipere non possunt; quod si fecerint, receptus alligatus non est eorum Ordini; et ipsi a receptione professionis aliorum sunt suspensi et puniendi poena, quae pro gravioribus culpis eis consuevit infligi.

Habes in seq. cap. extensionem. Vide correctionem Elencho II. n. CXIII. et ampliationem Elencho III. n. XXIX.

Cap. III. *Constitutionem.* (3) Decretalis *Non solum* extenditur ad omnes Mendicantes.

Vide correctionem Elencho II, n. CXIV. etiam quoad reliqua hic disposita.

Cap. IV. *Beneficium.* (4) Beneficium ingredientis Religionem intra annum probationis non est alteri conferendum, nisi accedat ipsius consensus, vel constet se absolute vitam velle mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter receperit habitum professorum. Interim tamen debebit per alium beneficio deserviri assignata eidem substituto congrua portione, unde vivere possit.

Vide correctionem Elencho II. num. CXV.

Cap. V. *Qui.* (5) Secundum votum solemne Religionis derogat priori simplici.

Cap. VI. *Si ad solum.* (6) Vacante monasterio, conventus novum recipit monachum, si communiter ad Abbatem, et eos spectat: si ad Abbatem solum, secus.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Tit. et ibi tit. IX. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ut professores.* (7) Professi Ordinem Mendicantium, etiam licite transeuntes ad non Mendicantes, licet administrationes habeant, non habent vocem in capitulo, etiamsi alii de capitulo id concedant: nec deinceps consequi possunt administrationes, prioratus, vel officia, etiam tamquam Vicarii, nec pro se, vel aliis animarum curam gerere, et irritat contra factum. Ponit casum exceptum, *quem vide in textu.*

S. Poenitentiaria dispensare solet super hac inhabilitate, teste Thes. de poenis. c. 4. num. 5. Verb. Religiosi transeuntes.

Cap. II. *Eos.* (8) Pubes per annum deferens habitum novitiorum non patenter distinctum ab habitu professorum, intelligitur professus.

Vide correctionem Elencho II. num. CXVI.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. VIII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Viam.* (9) Religiosi Mendicantes sub excommunicationis poena prohibentur transire ad Religionem non Mendi-

(1) Innoc. IV.
(2) Alex. IV. Fratr. Praedic. et Minor.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem Paris. Capit.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Clem. V. in Conc. Vien.
(8) Idem.
(9) Mart. IV.

cantium quocumque quaesito colore, quam ipso facto incurrunt tam recepti, quam recipientes, quacumque licentia non obstante.

Vide Elencho VI. n. XXV.

Cap. II. *Ad nostrum.* (1) Religiosi sine sui superioris licentia ultra mare euntes, sunt ipso facto excommunicati: nec ibi sunt ad praedicationem, vel divinorum celebrationem admittendi.

Vide Elencho VI. n. LXXXVI.

DE CONVERSIONE CONJUGATORUM.

TITULUS XXXII. *continens XXI. Capitula.*

Cap. I. *Praeterea.* (2) Si vir de uxoris licentia profitetur, et uxor ipsa suspecta nec continentiam vovet, nec Religionem ingreditur, Episcopus uxori virum restituet.

Cap. II. *Verum.* (3) Ante matrimonium consummatum potest alter conjugum, etiam altero invito, Religionem ingredi: sed remanens in saeculo, potest ad secunda vota transire.

Circa primum vide Trid. sess. 24. de ref. matr. can. 6. et secundum intellige post solemnem professionem emissam a conjuge in Religionem ingresso. Et vide ampliationem Elencho III. n. XXX.

Cap. III. *Quidam.* (4) Qui invita uxore, professionem fecit, et ei postea restituitur, non compellitur, mortua uxore ad monasterium redire: matrimonium tamen contrahere non debet.

Cap. IV. *Cum sit.* (5) Uxoratus Religionem intrare non potest, nisi etiam uxor ingrediatur; vel nisi suspecta non sit, et continentiam promittat.

Cap. V. *Conjugatus.* (6) Conjugatus non est ordinandus ad sacros Ordines, nisi uxor continentiam promittat.

Cap. VI. *Sane.* (7) Uxoratus in Episcopum promoveri non potest; nisi uxor Religionem profiteatur.

Cap. VII. *Ex publico.* (8) Sponsa de praesenti non cognita, quae dicit se velle Religionem ingredi, compellitur intra certum tempus profiteri, vel adhaerere marito.

Hoc tempus, quod est duorum mensium, intelligendum est antequam sponsa ingrediatur Religionem, ut in textu; si enim ingressa esset, expectare deberet sponsus lapsum unius anni a Trid. praescripti sess. 25. cap. 15. de Regul. quo completo, si non profiteatur, compelli debet, ut redeat ad virum suum.

Cap. VIII. *Uxoratus.* (9) *Summa ut cap.* Cum sit 5. *supra.*

Cap. IX. *Ex parte.* (10) Conjugatus faciens professionem, uxore consentiente, licet nunquam intravit monasterium, si mortua conjuge, cum alia contrahat, non valet matrimonium, et monasterium intrare compellitur.

Vide notata Elencho II. n. CVI. et CVIII.

Cap. X. *Consuluit.* (11) Professus Religionem, uxore sciente, et dissimulante, ea mortua ad seculum redire non potest.

Cap. XI. *Charissimus.* (12) Conjux, quae continentiam vovit, tenetur reddere debitum conjugi, licet ad tempus voto consenserit.

Cap. XII. *Placet.* (13) Si alter conjugum, altero ignorante, Religionem profitetur, et propter hoc de monasterio educitur; illo mortuo, ad monasterium redire non cogitur.

Cap. XIII. *Ad Apostolicam.* (14) *Summa ut cap.* Cum sit 5. *supr.*

Cap. XIV. *Ex parte.* (15) Per Religionis professionem, non per propositum casti-

(1) Jo. XXII. Aven.
(2) Alex. III. Elien. Epis.
(3) Idem Seler. Epis.
(4) Idem Pisan. Archiep.
(5) Idem Exon. Epis.
(6) Idem Strigon. et Coloc. Archiep.
(7) Idem eidem.
(8) Idem Brix Epis.
(9) Idem G. Prior, et Fratrib. S. Joann.
(10) Urb. III. Prior. S. Gruc.
(11) Caelest. III.
(12) Idem.
(13) Idem.
(14) Innoc. III. Archiep. Pisan.
(15) Idem Lugdon. Archiep.

tatis servandae in saeculo dissolvuntur sponsalia de praesenti.

Cap. XV. *Constitutus.* (1) Maritus factus monachus a conjuge adulterata revocari non potest.

Cap. XVI. *Veniens.* (2) Uxor non potest repetere maritum, de cujus licentia Religionem intravit, si post ingressum non continuit; licet ad consentiendum, seu ad dandam licentiam dolo fuerit inducta.

Cap. XVII. *Accedens.* (3) Uxor maritum professum repetere potest, non obstante licentia profitendi ab ea metu extorta.

Cap. XVIII. *Vide notata in cap.* Perlatum 1. *de his, quae vi etc.*

Cap. XVIII. *Significavit.* (4) Uxor professi quae dedit viro licentiam profitendi, non compellitur ingredi Religionem, si continens est, et non suspecta.

Cap. XIX. *Gaudeamus.* (5) Adultera, quam maritus reconciliare non vult, ad agendum poenitentiam in aliquo claustro collocatur.

Cap. XX. *Dudum.* (6) Si conjuges se ad invicem absolverunt, continentiam promittendo, et uterque, vel alter eorum Religionem profitetur, alter alterum repetere non potest.

Cap. XXI. *Mulier.* (7) Quae in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate revertitur, propter quam ab eo fuerat judicio Ecclesiae separata, ad Religionem libere convolare.

DE CONVERSIONE INFIDELIUM.

TITULUS XXXIII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Laudabilem.* (8) Non potest quis illam habere in uxorem, cujus maritum occidit machinatione ipsius mulieris: secus, si sine machinatione.

Cap. II. *Ex litteris.* (9) Si alter infidelium conjugum venit ad fidem, altero remanente in infidelitatis errore, communis proles assignatur converso.

DE VOTO, ET VOTI REDEMPTIONE.

TITULUS XXXIV. *continens XI. Capitula.*

Cap. I *De peregrinationis.* (10) Vota possunt eleemosynis redimi; vel in aliud commutari cum superioris auctoritate, et justa causa redimendi, vel mutandi.

Cap. II. *Venientis.* (11) Commutat Papa votum ultramarinum, in his maxime, qui in puerili aetate voverunt.

Cap. III. *Litteraturam.* (12) Solum propositum suscipiendi habitum religiosum votum non inducit.

Cap. IV. *Scripturae.* (13) Omne votum mutabile est in votum Religionis.

Cap. V. *Non est.* (14) Exequutio voti ultramarini auctoritate Papae potest ex causa differri.

Cap. VI. *Licet.* (15) Ecclesia compellit haeredem laicum per excommunicationem, et bonorum subtractionem ad exequutionem voti ultramarini, ad quod se obligavit pro defuncto.

Cap. VII. *Magnae.* (16) Commutat Papa votum ultramarinum in vigilias, orationes, et jejunia; tunc maxime, cum cessat causa, quae induxit ad vovendum; ita etiam quod expensae faciendae in eundo, morando, et redeundo, integraliter mittantur in Terram sanctae subsidium.

Cap. VIII. *Quod super.* (17) Impedito ad

(1) Idem Ruthen. Epis.
(2) Idem Epis. Patav. vel Pictav. et Ab. Borun. Barderberg.
(3) Idem.
(4) Honor. III. Epis. Decan. Thes. Lingon.
(5) Greg. IX. vel. Innoc. III. Ep. Tiberiad. in *Gal juxta Gonzal.*
(6) Idem J. Moniali Monast. de Plauda.
(7) Greg. IX.
(8) Caelest. III.
(9) Greg. IX. Argen. Epis.
(10) Alex. III. Exon. Epis.
(11) Idem Noric. Epis.
(12) Idem M. Ab. de Vadforden. vel Madford.
(13) Alex. III. Univers. Ab. Cisterc. Ord. per Angl.
(14) Honor. III. Strigon. Archiep.
(15) Idem And. Duci Hung.
(16) Innoc. III. Trecen. Epis.
(17) Idem Cantuar. Archiep.

tempus exequi votum ultramarinum conceditur dilatio: perpetuo vero impedito indicitur redemptio in eo, quod magis expediat Terrae Sanctae.

Cap. IX. *Ex multa.* (1) Votum ultramarinum commutari potest per solum Papam, vel de ipsius speciali mandato.

Ex Constit. Sixt. IV. Et si Dominici *hoc et alia quatuor vota Papae reservata commutantes praetextu privilegiorum incurrunt excommunicationem eidem Papae reservatam.*

Habiles ad eundum, sed inhabiles ad pugnandum, si sunt strenui consilio, vel milites bellatores possunt secum ducere, votum ultramarinum non redimunt.

Uxores possunt sequi viros ultra mare, si volunt; sed non tenentur, nisi et ipsae voverint.

Viri sine consensu uxorum emittere possunt votum ultramarinum.

Clerici tanquam inhabiles ad pugnandum redimunt votum ultramarinum; secus, si sint consilio strenui, vel officio praedicationis instructi, aut deputati Magnatuum obsequio, aut ita divites, et potentes, ut secum propriis expensis bellatores ducere valeant.

Cap. X. *Per tuas.* (2) Qui vovit Religionem ingredi. Si voto non completo fiat Episcopus, renunciare debet, et votum implere.

Intellige, si sit tantum electus, ut in textu, quia acceptatio Episcopatus non est votum. Secus autem si confirmatus, aut consecratus fuerit, quia propter matrimonii spiritualis vinculum inter ipsum, et Ecclesiam, non potest votum implere, inconsulto Papa.

Cap. XI. *Postulastis.* (3) Praelatus etiam professus, potest votum ultramarinum emittere, et in suos usus vigesimam proventuum Ecclesiae convertere.

IN SEXTO *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XV.*

Cap. unic. *Quod votum.* (4) Votum solemnizatum per susceptionem sacri Ordinis, vel per professionem factam in aliqua Religione approbata, dirimit matrimonium post contractum: alias solum impedit, et non dirimit.

Vide Elencho II. n. CXVII.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOANNIS XXII.

Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI.

Cap. unic. *Antiquae.* (5) Votum per susceptionem sacri ordinis solemnizatum impedit matrimonium sequens, non praecedens, licet nondum consumatum. Hoc durante, etiam nondum consumato recipiens aliquem sacrum Ordinem, dissoluto etiam matrimonio, nec in illo ministrare, nec ad superiores ascendere poterit, nisi aliquam Religionem approbatam ingrediatur, et ejus regulam expresse vel tacite profiteatur. Talis conjugatus sic ordinatus, est per Dioecesanum monendus, ut Religionem ingrediatur, si matrimonium nondum est consumatum: quod si renuerit, et uxor institerit, compellitur per excommunicationem ad matrimonii consummationem.

Vide correctionem Elencho II. num. CXVIII.

DE STATU MONACHORUM, ET CANONICORUM REGULARIUM.

TITULUS XXXV. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Theodosius.* (6) Dioecesanus non debet molestare monasteria, praeterquam pro causa correctionis, nec eis oblata sibi vindicare.

Cap. II. *Monachi.* (7) Monachi non debent poni singuli per paraecias.

Si pro monachatu aliquid detur, receptus sacris Ordinibus prohibetur; et recipiens ab officio suspenditur. Monachus habens peculium sine licentia Abbatis, ab altaris

(1) Idem eidem.
(2) Idem Goben Elect.
(3) Honor. III. Sarisbar. et Beregad. Praep.
(4) Bonif. VIII. Militv. Epis.
(5) Joann. XXII. Aven.
(6) D. Greg. Fortun. Epis. Neapol.
(7) Ex Conc. Lat. sub Alex. III.

communione removetur, et sic decedens, sepultura, et frstrnm communione privatur. Si pecunia confertur pro habendo aliquod officium in monasterio, dans, et recipiens deponuntur. In priorstibus conventualibus per electionem instituti non sunt removendi sine causa rationabili; idest si fuerint dilapidatores, vel incontinenter vixerint, aut aliquid simile egerint; vel si pro necessitato majoris officii de consilio fratrum fuerint transferendi.

Vide Fagn. cap. Quod Dei *num.* 17. *et Elencho VI. num. XXVI.*

Circa peculium vide constit. Clem. VIII. Religiosae *de largit. muner. et Urb. VIII.* Nuper.

Cap. III. *Recolentes.* (1) Monet Cistercienses, ut servent regulam secundum primaevam institutionem: et domus religioss aggregata Cirsterciensibus, eorum mores servare tenetur.

Hoc statutum est ds omnibus Regul. a Trid. sess. 25. *cap.* 1. *de Regul. et vide correctionem Elencho I. numero XXXVIII.*

Cap. IV. *Super.* (2) Regularis Canonicus, qui non resignsvit proprium in morte, non debet in coemeterio sepeliri: et si de facto sepultus fuit, inde debet exhumsri, si sine scandalo fieri potest.

Vide Trid. sess. 25. *c.* 2. *ds Regul.*

Cap. V. *Quod Dei.* (3) Canonicus regularis potest praefici Ecclesiae parseciali, etiam saeculari; sed debet bsbere socinm secum sui Ordinis, si commode fieri potest.

Vide derogationem Elsncho VI. num. XXVI.

Cap. VI. *Cum ad Mcnasterium.* (4) *Tractat.* 1. *de vestibus Monachorum.* 2. *de abdications proprietatis.* 3. *de silentio* 4. *de cibis.* 5. *de officiis in genere, et in specie.*

In textu praecipitur, ut proprietarius expellatur de monasterio, sed vide notata cap. Relatum 7. *ne Cleric. vel Monac. etc.*

Cap. VII. *In singulis.* (5) Statuit 1. de concilis Regularium provincialibus celebrandis singulis trienniis. 2. moderstur numerum evectionum, et personsrum venientium. 3. disponit do Instructoribus, et Praesidentibus cspitulo. 4. do tempore, quo duret cspitulum, et quid ibi fiet. 5. ut observetur, quod ibi fiet. 6. de capitulo sequenti. 7. de communi vita ducenda. 8. de Visitatoribus eligendis, et ipsorum officio. 9. haec extendit ad Canonicos regulares. 10. providet super discordia Visitatorum. 11. hortatur Dioecesanos ad monssteriorum reformstionem. 12. praecipit protervos, et similes compesci ab offensis monasteriorum.

Loquitur de Regularibus non exemptis viventibus sub regula Ordin. S. Bened. et haec decretalis confirmatur a Trident. sess. 25. *cap.* 8. *de Regul. et vide ampliationem Elencho III. num. XXXI. ac innovationem Elencho IV. num. XIX.*

Cap. VIII. *Ea quas.* (6) Tractst 1. de correctione monachorum. 2. de correctione Abbatum. 3. Visitatorum. 4. de saecularibus in monasteriis beneficiatis. 5. Constitutionem extendit ad moniales.

Circa ejectionem incorrigibilium nota ut supra c. Cum sd Monasterium. 6. *Quoad correctionem vide Trid. sess.* 25. *cap.* 14. *de Regul.*

Circa amotionem Abbatis, et telam judiciariam, de qua in textu, vide Clementin. Saepe contingit. *de verb. sign. et textus loquitur de Abbat. non exemptis.*

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XVI.*

Cap. unic. *Periculoso.* (7) Moniales tacite, vel expresse professae, clausuras monasterii exire non possunt, nec alii ad illas intrare; nisi csuss legitima, et superioris licentia interveniat.

(1) Alex. III. Univers. Ab. et Convers. Cister. Ord.

(2) Clem. III.

(3) Innoc III. Ubal. Pleb. S. Gab.

(4) Idem Ab. et Convent. Sublac.

(5) Idem in Conc. Lateranen.

(6) Honor. III. Abbat. et Monach in Lombar. et Marc. Trevis.

(7) Bonif. VIII.

Vide ampliationem Elencho III. num. XXXII. et XXXIII. ac innovationem Elencho IV. num. XX. Poenas vero tam contra egredientes, quam ingredientes, Elencho VI. num. LXXXVIII. et seqq.

In monasterio non Mendicantium tot sorores debent recipi, quot poterunt sine penuria sustentari: et ultra non valet receptio.

Vide correctionem Elencho II. num. CXIX. et ampliationem Elencho III. n. XXXII. et XXXIII.

Abbatissae Principibus saecularibus ad fidelitatis sacramentum praestandum adstrictae, si possunt per procuratorem jurare, personaliter exeundo monasterium, jurabunt absque dilatione ad monasterium se redituras.

Vide Elencho VI. n. LXXXVIII.

Compelluntur Domini temporales per censuram, ut in suis curiis admittant Abbatissas per procuratores litigare. Ecclesiastici vero in temporalibus, et spiritualibus earum procuratores admittere debent.

Ordinarii locorum in subiectis monasteriis propria, in exemptis Apostol. auctoritate clausuram procurare debent: nec est propter hoc in aliis casibus jurisdictio in exemptos eis attributa.

Vide notata Elencho VI. n. LXXXVII.

IN CLEMETINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. X. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ne in agro.* (1) Interdicit monachis nigris exquisitum ornatum in vestibus, cibis, equitaturis, et lectisterniis. Providet circa qualitatem vestium etc. confessionem, communionem, expositionem regulae, et novitiorum instructionem.

Vide Elencho III. n. XXXIV.

Providet circa venationes et aucupationes et contra euntes ad curias Principum sine licentia suorum superiorum; vel alias vagantes, vel intra septa monasterii arma tenentes.

Hodie facultas deputandi religiosos ad servitia Principum, et Episcoporum sublata est Superioribus regul. ex decretis generalibus Clement. VIII. innovatis ab Urb. VIII. in decretis de celeb. miss. §. 19.

Providet circa eorum solitudines, Priorum aetatem, Sacerdotium, professionem, habitationem, ordinationem, et doctrinam monachorum. Confirmat et innovat capp. *Cum ad monasterium* 6. *in Singulis* 7.

Cap. II. *Attendentes.* (2) Moniales soli Papae subjectae, et Canonici saeculares per Ordinarios, et alia exempta per suos Praelatos debent annis singulis visitari, et ponit numerum personarum visitationi interesse debentium.

Circa visitationem, et subjectionem monialum vide Elencho VI. num. XC. et quod visitationem exemptorum per suos Praelatos vide Trident. sess. 25. cap. 8. de Regul. et ampliationem Elencho III. n. XXXV.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS, UT EPISCOPO SINT SUBJECTAE.

TITULUS XXXVI. *continens IX. Capitula.*

Cap. I. *Nunc.* (3) Si dubitatur in cujus Diaecesi sit Basilica consecranda, ille Episcopus consecrabit, qui prius in illo loco episcopalia exercebat.

Cap. II. *Quia.* (4) Nihil juris deperit Episcopo, in cujus diaecesi sita est ecclesia, quam Papa unit Ecclesiae alterius dioecesis.

Cap. III. *De Xenodochiis.* (5) Episcopo ejusque ordinationi subsunt omnia loca pia.

An Hospitalia sub immediata protectione Regum eximantur a Trident. sess. 22. cap. 8. de reformatione a visitatione Epi-

(1) Clem V. in Conc. Vien.
(2) Idem ibidem.
(3) Incer. Pontif.

(4) D. Greg. Agap. Abb.
(5) Ex Decr. Eug. II. in Syn. Rom. cel. an. 826.

scopi, vide Fagnan. hac eodem cap. num. 4. 19. et seqq.

Cap. IV. *Ad haec.* (1) Locus auctoritate Episcopi ad usum hospitalitatis deputatus, est religiosus, et ad mundanos usus redire non debet.

Cap. V. *Inter.* (2) Locus religiosus debet reformari de Religiosis dumtaxat, non de saecularibus; nisi in defectum Religiosorum.

Facultas reducendi monasteria Regularium ad statum Clericarum saecularium, etiam ob collapsam regularem disciplinam est tantum penes Papam ex Constit. Innoc. X. Inter cetera 17. *Decemb.* 1649. *et* Instaurandae : *Idib. Octobr.* 1652.

Cap. VI. *Constitutus.* (3) Ecclesia sita in dioecesi Episcopi tenetur illi in episcopalibus respondere; nisi appareant remissa legitime ; et potest Episcopus, remittendo episcopalia, censum sibi retinere.

Cap. VII. *Cum venerabilis.* (4) Episcopus petens Ecclesiam quoad temporalia, et spiritualia, obtinet in spiritualibus eo ipso quod probat esse in sua dioecesi, si non appareat exempta; sed in temporalibus succumbit nisi aliter doceat de jure suo.

Cap. VIII. *Cum dilectus.* (5) Monasterium subjectum est Episcopo, in cujus dioecesi situm est, nisi probetur exemptum.

Cap. IX. *Ne nimia.* (6) Novam Religionem non licet constituere sine auctoritate Papae nec in diversis monasteriis potest quis esse Abbas, vel Monachus.

Vide ampliationem in seq. et correctionem Elencho II. num. CXX.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XVII.*

Cap. unic. *Relionum.* (7) Non licet novum Ordinem, vel Religionem, aut habitum novae Relig. creare, et assumere, et revocantur Ordines Mendicantium per Papam non approbati, creati post Concilium Lugdunense 1273.

Religiosi Mendicantes per Papam post dictum Conc. approbati, et instituti, non possunt aliquem ad professionem recipere, domum, vel locum de novo acquirere, nec acquisita sine licentia alienare, nec extraneis praedicare, confessiones eorum audire, vel ad sepulturam admittere. Contra factum non tenet, et contrafaciens excommunicatus est.

Revocatio Ordinum Mendicantium Praedicatores, Minores, Eremitanos, et Carmelitas non comprehendit.

Existens de Ordinibus revocatis, non collegialiter, sed singulariter ad alios Ordines transire potest.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Cum de quibusdam.* (8) Mulieres statum Beguinarum sectantes, et de novo assumentes, ac Religiosi in hoc dantes consilium, vel favorem, ipso facto sunt excommunicati : status tamen poenitentialis per hoc non interditur.

Cap. II. *Quia contingit.* (9) Statuit hospitalia reformati per Collatores ipsorum; et cogi Rectores eorum ad conservationem locorum, et suorum jurium, et ad hospitalitatem tenendam : statuit per locorum Ordinarios supplere defectum, vel negligentiam Collatorum, etiam circa exempta.

Praecipit hospitalia in beneficium non concedi, nisi in duobus casibus; et reprobat contrariam consuetudinem; submittens, quales esse debeant, quibus administratio ipsa committitur, et de ipsorum juramento, inventario, et ratione reddenda.

Vide ampliationem Elenc. III. num. XXXV. Et Elencho IV. num. XXI.

(1) Urban. III. Arimineo Epis.
(2) Innoc. III. Costantinop. Patriarc.
(3) Idem Ab. et Fatr. Cryp. Fer.
(4) Idem Ab. et Conv. Farf.
(5) Idem Lucen Ep Ab. de Meloo. et Petr. Jo. Archid. Astori.
(6) Idem in Conc. Lat.
(7) Greg. in Conc. Lugdun
(8) Clem. V. in Conc. Vien.
(9) Idem.

Declarat constitutionem non extendi ad hospitalia Religiosorum Militarium Ordinum.

Conservat antiquas consuetudines talium locorum circa divina officia, et Sacramenta.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. III. sub eodem Titulo. et ibi tit. VII.*

Cap. unic. *Sancta.* (1) Secta, et Religio Fraticellorum, sive Beguinorum, qui se dicebant de tertio Ordine B. Francisci, cassatur, quoniam inter ceteros errores, Ecclesiastica sacramenta despiciebant.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX.*

Cap. unic. *Ratio.* (2) Licet Beguinarum status sit per Clem. V. reprobatus permittitur tamen mulieribus fide dignis, quae nec sunt culpabiles, nec suspectae sub habitu Beguinarum vivere; nec sunt tales per Ordinarios molestandae.

Vide cap. 1. in Clement. supr.

DE CAPELLIS MONACHORUM, ET ALIORUM RELIGIOSORUM.

TITULUS XXXVII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *In Ecclesiis.* (3) Ad curam monasterio subjectam non monachi, sed saeculares Clerici praeficiuntur, et Episcopis subsunt.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXI.

Cap. II. *Dilectus.* (4) Si Ecclesia non cathedralis vindicat sibi jus in alia Ecclesia, obtinebit solum quo ad ea, quae probabit sibi deberi praescriptione, vel alio legitimo modo.

Cap. III. *Ex parte.* (5) In prioratibus Monachorum non possunt singuli Monachi commorari, etiamsi super hoc habeant rescriptum Apostolicum; nisi in illo fiat mentio de Leteran. Conc. sub Alexandro III.

Cap. IV. *Ad Audientiam.* (6) Ordinarius compellit Abbatem, ut Monachos a Prioratibus revocet ad claustrum, vel eis socios adjungat.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi titulo XVIII.*

Cap. unic. *Presbyteri.* (7) Instituti in Ecclesiis Monachorum ad curam populi per Episcopum ad ipsorum praesentationem, per eumdem, si causa subsit, sunt destituendi.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXII.

DE JURE PATRONATUS.

TITULUS XXXVIII. *continens XXXI. Capitula.*

Cap. I. *Perlatum.* (8) Si propter discordiam Patronorum Ecclesia caret administratore, cessatur in Ecclesia a Divinis; tolluntur reliquae, et ostia clauduntur, si aliter sine scandalo Ecclesiae provideri non potest.

Vide correctionem Elencho I. num. XXXIX.

Cap. II. *Quaecumque.* (9) *Summatur ut supra.*

Vide correctionem Elencho I. n. XL.

Cap. III. *Quoniam.* (10) Si Patroni in praesentando discordant, praefertur praesentatus a majori parte, si est idoneus: etsi hoc sine scandalo fieri non potest, vel Patroni intra tempus debitum non praesentat, Episcopus ordinabit Ecclesiam.

Cap. IV. *Praeterea.* (11) Excommunicantur Patroni laici qui Clericos instituunt, et destituunt in Ecclesiis, etiam patronatis, vel bona ipsarum aliter administrant: et Clerici, qui institutionem laicorum recipiunt communione priventur.

(1) Joann. XXII. Aven.

(2) Idem.

(3) Urban. II. in Conc. Clarom. an. 1095. Hod. cap. apud Gonzal. incip. Congregato.

(4) Innoc. III. Archipr. etc. S. Caer. de Urb. Translyb.

(5) Honor. III. Ep. Veneten,

(6) Idem Burdeg. Epis.

(7) Bonif. VIII.

(8) Ex Conc. Mediolanen.

(9) Ex Conc. Tribur.

(10) Ex Conc. Later. sub Alex. III.

(11) Ex eodem.

Ex Conc. Later. sub. Leone X. dicti Clerici redduntur insuper inhabiles ad qualibet beneficia obtinenda, donec a Papa fuerint dispensati Thes. Verb. Beneficium c. 8. *n.* 3. *quod idem statuitur cap.* Quisquis 43. *de Elect. et vide notata infra cap.* Illud 8.

Cap. V. *Quod autem.* (1) Si Patronus laicus successive praesentat duos, et secundus instituitur ab Episcopo, valet institutio. Patronus non potest Clerico, vel alteri Ecclesiae conferre Ecclesiam patronatam, vel alteri donare.

Cap. VI. *Quia.* (2) Comparans, vel emens juspatronatus, eo spoliari debet. *Vel sic:* Qui emit juspatronatus, ut possit praesentare filium, vel nepotem, seu quem vult eo privari debet.

Vide ampliationem Elencho III. num. XXXVII.

Cap. VII. *Ex litteris.* (3) Juspatronatus consistens in aliqua Universitate temporalium, transit cum ipsa Universitate, licet haec transeat tantum quoad utile dominium, nisi juspatronatus specifice sit exceptum.

Cap. VIII. *Illud.* (4) Si Laicus Clerico, vel religioso loco concedit Ecclesiam sine consensu Episcopi, non obstante tali concessione, quae non valet, ad ipsam Ecclesiam, cum vocaverit, poterit praesentare, et eam alteri Ecclesiae de consensu Episcopi poterit concedere.

Hoc cap. concordat cum capp. Cum Laici, et Suggestum *infra. Quoad praesentationem faciendam Episcopo, et quoad nullitatem praesentationis aliter factae vide Trid. sess.* 14. *c.* 13. *de ref.*

Cap. IX. *Querimonia.* (5) Instituti in Ecclesiis patronatis, per novos Patronos mutari non possunt; nec vicissitudines Ecclesiarum per eos fieri.

Cap. X. *Cum laici.* (6) Patronus Ecclesiam Clerico, inconsulto Episcopo, conferre non potest, et si contulerit, potest, hoc non obstante, ad Ecclesiam praesentare alium Rectorem ab Episcopo instituendum.

Nota ut in cap. Illud 8. *supr.*

Cap. XI. *Cura.* (7) Religiosi sine Dioecesani consensu vindicare, vel retinere non possunt Ecclesias sibi concessas a laicis in iisdem juspatronatus habentibus, nisi legitime praescripserint, vel postea Dioecesanus consenserit.

Cap. XII. *Si vero.* (8) Si Patroni Ecclesiae vacantis intra tempus a jure concessum non praesentant, Episcopus ordinabit Ecclesiam.

Cap. XIII. *Cum saeculum.* (9) Si juspatronatus Ecclesiae advenit ad exemptos, per hoc in nullo debet laedi jus episcopale.

Cap. XIV. *Ex insinuatione.* (10) Sine consensu Patroni non potest qui Ecclesiam occupare.

Cap. XV. *Consuluit.* (11) Non potest Patronus Ecclesiam sibi retinere, vel etiam alteri concedere propria auctoritate.

Cap. XVI. *De jure.* (12) Juspatronatus absolute vendi non potest.

Cap. XVII. *Nullus.* (13) Patronus non potest sine Episcopi, vel Papae consensu etiam loco religioso conferre Ecclesiae decimas, vel aliud spirituale.

Cap. XVIII. *Significasti.* (14) Si quis Episcopus in Ecclesia alterius dioecesis est Patronus, praesentatus ab eo debet admitti, si est idoneus.

Cap. XIX. *Consultationibus.* (15) Institutus

(1) Alex. III. Ebor. Archiep.
(2) Idem Exon. Epis.
(3) Idem II. Esord. Ep. etc.
(4) Idem Winton. Epis.
(5) Idem eidem.
(6) Idem Ebor. Archiep.
(7) Idem Ab. et Prior. et Cleric. Archiepiscopat. Eborac.
(8) Idem, *vel. Luc. III.* Licon. *juxta Gonzal.*
(9) Idem Hospit. et Templ.
(10) Idem.
(11) Idem Adrien. Ep.
(12) Idem.
(13) Idem.
(14) Idem.
(15) Idem Ab. S. Alb.

ad praesentationem ejus, qui tunc juspatronatus Ecclesiae possidebat, removeri non debet; licet illud jus ab eo postmodum evincatur: secus si non possidebat, sed tantum credebatur esse Patronus.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXIII.

Cap. XX. *Suggestum.* (1) Valet secunda concessio Ecclesiae facta alteri Ecclesiae per Episcopum, et Patronum, non obstante priori facta per Patronum solum.

Cap. XXI. *Relatum.* (2) Ab officio, et beneficio removetur, qui monitus non dimittit Ecclesiam sine consensu Episcopi sibi concessam.

Nota ut in c. Illud 8. *supr.*

Laici spoliantes Ecclesiam, excommunicantur.

Cap. XXII. *Eam te.* (3) Si quaestio juripatronatus (*Ecclesiastici*) intra sex menses non terminatur a tempore vacationis, libero potest Episcopus sine praesentatione ibidem instituere Rectorem.

Vide cap. Si laicus *in* 6. *hoc tit.*

Cap. XXIII. *Praeterea.* (4) Patronus juspatronatus propria auctoritate alienare non potest; nec ab Ecclesia aliquid temporale exigere: nisi tempore fundationis a Dioecesano illud fuerit ei reservatum.

Cap. XXIV. *Cum autem.* (5) In pluribus successive praesentatis a Patrono laico Episcopo datur gratificatio, sed in praesentatis a persona Ecclesiastica, potior est primo praesentatus.

Cap. XXV. *Nobis.* (6) Ex constructione Ecclesiae facte de consensu Episcopi acquiritur juspatronatus. Patronus non eligit Praelatum in conventuali Ecclesia, sed in capella sic. Patrono debetur processionis honor, et alimentatur ab Ecclesia, si vergat ad inopiam.

Vide Trident. sess. 14. *cap.* 12. *et sess.* 25. *cap.* 9. *de refor.*

Cap. XXVI. *Per nostras.* (7) Patronus Ecclesiae vacantis, quamquam sit Clericus, ad eam se praesentare non potest.

Potest tamen acceptare praesentationem sui factam ab aliis compatronis Rota divers. par. 2. *decis.* 185. *n.* 4.

Cap. XXVII. *Cum propter.* (8) Si quaestio jurispatronatus inter Patronos non definitur intra quatuor menses, Episcopus ordinabit Ecclesiam sine praejudicio eorumdem.

Vide Trid. sess. 24. *cap.* 18. *de ref. et addit. meas. lib. III. tit.* 38. *post. n.* 31.

Cap. XXVIII. *Cum dilectus.* (9) Legatus de latere Ecclesiam, cujus alia Ecclesia est Patrona collationi suae reservare potest, licet non vacet, et conferre, cum vacat.

Ex duobus praesentatis a Patrono laico potest superior instituere secundum.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXIV.

Cap. XXIX. *Pastoralis.* (10) Si laicus Patronus duos successive praesentet, valet institutio de secundo, non obstante appellatione prius facta per primum. Episcopus tamen, qui malitiose primum repulit eidem in competenti beneficio providere compellitur.

Cap. XXX. *Postulasti.* (11) Si ad praesentationem Rectoris ad titulum Ecclesiae aliquis fuerit ordinatus, Patronus, qui non consentit, ad ipsam, cum vacabit, poterit praesentare.

Cap. XXXI. *Transmissae.* (12) Patronus etiam Clericus Ecclesiam vacantem conferre non potest, etsi contulit, potest nihilominus ad illam praesentare.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XIX.*

(1) Idem Ebor. Archiep.
(2) Idem Archiep. et Ep. per. Angl.
(3) Idem.
(4) Luc. III.
(5) Idem Noric. Ep.
(6) Clem. III. *vel Caeles. III. juxta Gonz.*
(7) Innoc. III. Rothomag. Archiep.
(8) Idem Gonventr. Epis.
(9) Idem Archid. Cancel. et Decan. Altissod. Paris.
(10) Idem Helien. Epis.
(11) Idem Aurien. Epis.
(12) Greg. IX. Archiep. Ebor.

Cap. unic. *Si laicus.* (1) Donatio jurispatronatus laici facta loco Ecclesiastico, etiam sine consensu Episcopi tenet: non tamen praejudicat juri Episcopi.

Vide Trid. sess. 25. c. 9. *de ref.*

Laicus quadrimestre tempus habet ad praesentandum; Ecclesia vero semestre, licet a laico acquisiverit jus patronatus.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Ut constitutio.* (2) Si praesentatis ad Ecclesias per Patronos Ecclesiasticos, in quibus ipsi non consueverunt omnia onera supportare, non assignetur intra terminum competentem congrua portio, Dioecesanus eam assignare debebit. Quod locum non habet quando onera sunt per Patronos supportanda.

Cap. II. *Plures.* (3) In plures haeredes unius ex pluribus patronis transit jus patronatus per stirpes.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS, ET PROCURATIONIBUS.

TITULUS XXXIX. *continens XXVII. Capitula*

Cap. I. *Sancitum.* (4) Ecclesiae fundandae debet pro dote tribui mansus liber a quolibet servitio temporali, non tamen ab Ecclesiastico, sed si aliquid conferatur Ecclesiae ultra mansum, tenetur Ecclesia ex eo solvere onera consueta. *Vide Gonzal.*

Cap. II. *Omnis.* (5) Solutio tributi arguit subjectionem.

Cap. III. *Scientes.* (6) Non potest Episcopus novum censum imponere monasterio.

Cap. IV. *Licet.* (7) Coecus, et pauper ad collectas non tenentur. *Michelorius tract. de coeco cap.* 23. *intelligit hunc textum quod ad coecum de collectis personalibus, non realibus: licet Gonzalez sentiat exemptum esse ab utrisque de benignitate Ecclesiae juxta litteram textus.*

Cap. V. *Pervenit.* (8) Petens censum, debet rationem exprimere, puta si non constet de titulo, seu causa ipsius census, vel non elapsum sit tempus legitimum, quod justum titulum praesumere facit.

Cap. VI. *Cum Apostolus.* (9) Ponit numerum equorum, quos secum ducere possunt Praelati visitantes: et prohibet eis tunc uti venationibus, et sumptuosas epulas quaerere.

Vide Trid. sess. 24. *cap.* 3. *de ref.*

Praelati non debent gravare subditos taliis, et exactionibus permittitur tamen ex justa causa petere ab eis moderatum auxilium.

Cap. VII. *Prohibemus.* (10) Novus census Ecclesiis imponi nequit, nec antiquus augeri.

Cap. VIII. *Praeterea.* (11) Praelatus, seu rector Ecclesiae non potest, praesertim post mortem, Ecclesiam suam propria auctoritate constituere censualem.

Cap. IX. *Ecclesiis.* (12) Episcopus Ecclesiae de manu laici per se ereptae, non potest ob hoc censum imponere.

Cap. X. *Innovamus.* (13) Nova pedagia sine consensu Principis imponens, communione privatur.

Vide Bulla Coenae.

Cap. XI. *Cum Clerici.* (14) Qui per collusionem constituit Ecclesiam censualem, illa privabitur.

Cap. XII. *Ea quae.* (15) Si collectores gravant Ecclesias, privari debent officio.

Cap. XIII. *Significavit.* (16) Qui recipit ju-

(1) Bonif. VIII.
(2) Clem. V. in Conc. Vien.
(3) Idem.
(4) Ex Conc. Gramaticen. seu Wormatien.
(5) Ex Ep. 13. D. Paul. ad Rom.
(6) D. Greg Steph. Cartular.
(7) Idem Constantin. Ep.
(8) Pasch. II. Comitif. Mathil.
(9) Ex Conc. Lat. sub Innoc. III.
(10) Ex eodem sub Alex. III.
(11) Alex. III. Wigorn. Epis.
(12) Idem Carnot. Epis.
(13) Idem.
(14) Idem Cantuar. Epis.
(15) Idem.
(16) Luc. III.

ramentum de novo censu imposito Ecclesiae persolvendo, compellitur jurantem absolvere.

Cap. XIV. *Sopitae.* (1) Archiepiscopus visitans provinciam, etiam a monasteriis provinciae procurari debet.

Vide moderationem Elencho II. num. CXXV.

Cap. XV. *Gravis.* (2) Patroni etiam Clerici novum censum Ecclesiae imponere non possunt, nec veterem augere. Et si super hoc juramenta, vel cautiones exegerunt, coguntur absolvere.

Cap. XVI. *Quanto.* (3) *Loquitur de onere imposito a Fundatore cujusdam monasterii favore alterius, cujus explanationem vide in Gonzal.*

Cap. XVII. *Cum instantia.* (4) Omnes Ecclesiae, nisi sint exemptae, procurare tenentur Legatos, et Nuncios Sedis Apostolicae, nec in hoc praescriptione juvantur, et tractat de modo procurationis eorumdem.

Cap. XVIII. *Ex parte.* (5) Si ad unicam mensuram solvi solet quod debetur ex voto, ad illam imposterum solvi debebit: si vero ad diversas, liberabitur solvens etiam ad minorem.

Vide in Gonzal. historiam, et originem voti, de quo hic.

Cap. XIX. *Cum olim.* (6) Ecclesiae tenentur Episcopo, in cujus Dioecesi sunt, respondere de procurationibus, quarta decimarum, et aliis episcopalibus.

Cap. XX. *Olim.* (7) Solvendi sunt census ad antiquam monetam, in qua instituti fuerint, nisi sit in alterius monetae solutione praescriptum.

Vide Auctorem hoc tit. n. 3. et seqq.

Cap. XXI. *Cum venerabilis.* (8) Episcopus remittens Ecclesiae servitia sibi debita, et statuens, quod aliud servitium, non imponetur, procurationem non intelligitur remisisse.

In textu statuitur, Episcopum bis in anno visitantem, bis quoque debere procurationem recipere: sed ex decreto Cong. Conc. relato in Thes. Resol. in S. Marci Plurium 16. Joan. 1723. pluries visitans intra annum, quod praestare potest toties quoties opus fuerit etiam intra annum ex Trid. c. 4. sess. 6. de refor. semel tantum procurari debet: et vide correctionem Elencho II. n. CXXVI.

Cap. XXII. *Super eo.* (9) Ecclesiae noviter jurisdictioni Episcopi assignatae in procurationibus, et aliis servabunt consuetudinem vicinarum.

Cap. XXIII. *Procurationes.* (10) Praelati tunc sunt procurandi, cum personaliter visitant; et debent tunc servare mediocritatem evectionum, et personarum juxta Conc. Later. sub Alex. III. et praedicationi, correctioni, et reformationi vacare: Legati, et Nuncii Apostolici pro diebus tantum, quibus moram trahunt, procurari debent, et contra hanc constitutionem exactum restituitur duplicatum.

Vide Trid. sess. 24. cap. 3. de refor.

Cap. XXIV. *Venerabili.* (11) Ecclesia etiam civitatensis tenetur procurare Episcopum visitantem, quamquam ipsum nunquam procuravit.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXVII.

Cap. XXV. *Cum nuper.* (12) Qui jure metropolitano, vel legationis visitat provinciam, in provinciales, sibi procurationes denegantes potest ferre sententiam.

Cap. XXVI. *Cum Canonicis.* (13) Ad antiquam monetam, vel si non est in usu, ad ejus aestimationem solvendae sunt pensiones antiquae.

Cap. XXVII. *Auctoritate* (14) Propter pri-

(1) Idem Raveneten. Epis.
(2) Clem. III.
(3) Innoc. III. Ab. et Convent Bellaevil.
(4) Idem Primic. et Clero Mediol.
(5) Idem Zamor et Salman. Ep.
(6) Idem Caesaraug. Ep.
(7) Idem Spolet. Ep.
(8) Idem Prior. S. Steph. Diaec. Pharen.
(9) Idem Petro Compostel. Archiep.
(10) Idem in Concil. Lateranen.
(11) Honor. III. Ab. de Tyro, et de Josaphath.
(12) Greg. IX.
(13) Idem.
(14) Idem.

vatum Oratorium procuratio ratione visitationis non debetur.

Hoc secundum omnes Canonistas locum habet in omnibus Oratoriis privatis: sed textus loquitur de Oratoriis sitis in Granciis Monachorum, ubi degunt tantum Conversi pro agrorum cultura, ibique interdum monachi celebrant. De quibus vide Add. meas tit. 48. lib. III. et Elencho VI. n. XXX.

IN SEXTO *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XX. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (1) Archiepiscopus volens provinciam visitare, prius debet visitare Ecclesiam, civitatem, et dioecesim propriam, clericos, et laicos earumdem.

Vide correctionem Elencho I. num. XLI. et XLII. ac moderationem Elencho II. n. CXXVIII.

Visitata sua dioecesi, Archiepiscopus in parte, vel in totum, visitat omnia loca ecclesiastica, clerum, et populum provinciae, procurationem a visitatis recipiendo.

Archiepiscopus post incaeptam visitationem in una dioecesi, transiens ad aliam, ad primam redire non potest, nisi de novo reiteret in tota provincia.

Expedita visitatione, non reiterat illam Archiepiscopus sine consilio Suffraganeorum, et definitione in scriptis prius facta, debet tamen reincipere ab illis, qui in prima non fuerunt visitati

Archiepiscopus visitans debet proponere verbum Dei, inquirere de vita ministrorum, et de pertinentibus ad divinum officium, absque juramento. Infamatos Ordinariis denunciet, et notoria crimina puniat.

Vide Trid. sess. 24. cap. 3. de ref.

Visitator non in pecunia, sed in victualibus recipiet procurationem moderatam, nec familia sua aliquid recipere potest, etiam praetextu officii, nec ipso, nec sui aliquod munus etiam oblatum recipient.

Vide notata cap. 2. et 3. seqq.

Forma visitationis praemissa servari debet ab Episcopis, et aliis Praelatis inferioribus Regularium, consuetudinibus exceptis.

Cap. II. *Exigit.* (2) confirmat praecedentem decretalem Innoc. IV. poenas adjiciens.

Vide correctionem Elencho I. n. XLIII. et XLIV. et Elencho II. n. CXXIX. Elencho III. n. XXXVIII. ac Elencho IV. n. XXII.

Cap. III. *Felicis.* (3) Visitator recipere potest procurationem in pecunia, volentibus visitatis, sed una die ultra unam procurationem non recipiet, licet plura visitaverit loca.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXX.

Cap. IV. *Quanquam.* (4) Si Universitas, vel singularis persona Ecclesias, vel ecclesiasticas personas compulerit solvere pedagia, vel guidagia, vel exactiones pro rebus suis, quas causa negotiationis non deferunt, vel pro personis; singulares sunt excommunicati, et Universitas interdicta: nec prodest contraria consuetudo.

Haec decretalis confirmat, et ampliat c. Quia nonnulli 1. *de immun. Eccl. hoc eod. lib. et vide addita a Clem. V. cap.* Praesenti 3. *hoc eod. tit. vide etiam Trident. sess. 25. cap. 20. de ref. ac ampliationem Elencho I. n. XLV.*

Cap. V. *Perpetuo.* (5) Archiepiscopus visitare potest provinciam, ac etiam iterare, licet Suffraganei non sint negligentes: et tunc confessiones omnium audire, absolvere, et poenitentias imponere.

Vide moderationem Elencho II. num. CXXXI.

IN CLEMENTINIS *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XIII. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Cum sit.* (6) Religiosi subire tenentur onera, quae incumbebant Eccle-

(1) Innoc. IV.
(2) Gregor. X. in Concil. Lugdunen.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Clem. V. in Conc. Vien.

siis a se ante hoc Conc. acquisitis; nisi privilegio, exceptione, vel alia justa causa juventur: quae privilegia, vel exemptiones non juvant in Ecclesiis post Conc. acquirendis.

Cap. II. *Ad nostrum*. (1) Ponit quaedam gravamina, quae Praelati inferebant exemptis, praecipue Cisterciensibus; et illa fieri prohibet; statuens, quod Episcopi, qui in monasterio Cisterciensis Ordinis charitative procurantur, sint contenti cibariis, quae sibi ministrantur. Si vero procurantur ex debito, ipsis volentibus, carnes ministrari debent extra septa monasterii, vel saltem extra portam, quae dicitur regularis. Ipsorum etiam eleemosynarii fragmenta mensarum possunt pauperibus erogare.

Cap. III. *Praesenti*. (2) Dioecesani, quibus hoc constat, illos, qui exigendo a Clericis pedagia, vel guidagia excommunicati sunt, vel interdicti, publicare debent.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eod. Titulo et ibi tit.* X.

Cap. unic. *Vas electionis*. (3) Taxat procurationes, pabula charitatis, et subsidium charitativum. Salvat privilegia, conventiones, consuetudines, praescriptiones, et indemnitatem pauperum. Inhibet contraveniri. Punit transgressores, et eorum familiares.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXXII.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE VEL ALTARIS.

TITULUS XL. *continens* X. *Capitula.*

Cap. I. *Ad haec*. (4) Amoto altari, vel lapide continente sigillum, reconsecrabitur altare, non autem Ecclesia.

Cap. II. *Tuo fraternitas*. (5) Diebus etiam non festis possunt Ecclesiae consecrari.

Cap. III. *Quod in dubiis*. (6) 1. Idem dicit, quod in praeced. 2. quod oleum non consecratum potest commisceri oleo consecrato (*si hoc est in majori quantitate*) et totum sit consecratum.

Cap. IV. *Proposuisti*. (7) Reconciliatur Ecclesia, quae propter homicidia, et vulnera hominum ibi perpetrata, polluta est.

Cap. V. *Cum sis*. (8) Plura altaria simul in eadem Ecclesia consecrari possunt, et idem in pluribus Episcopis.

Cap. VI. *Ligneis*. (9) Corruente tecto, parietibus illaesis, et mensa altaris non enormiter fracta, nec altare, nec Ecclesia consecratur.

Cap. VII. *Consuluisti*. (10) Polluitur Ecclesia, vel coemeterium, si excommunicatus in ea sepelitur.

Cap. VIII. *Cum sicut*. (11) Qui fecit Ecclesiam consecrari, tenetur eam dotare.

Cap. IX. *Aqua*. (12) Ecclesia polluta per Sacerdotem simplicem reconciliari non potest, etiam si aqua fuerit per Episcopum benedicta.

Cap. X. *Si Ecclesia*. (13) Ecclesia etiam non consecrata, si polluitur, reconcilianda est.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XXI.*

Cap. unic. *Si Ecclesiam*. (14) Polluta Ecclesia, pollutum est coemeterium contiguum, sed non remotum. Pollutio coemeterii Ecclesiam non polluit, licet contiguam. Polluto uno coemeterio, aliud contiguum pollutum non est, licet per portam de uno in aliud detur ingressus.

DE CELEBRATIONE MISSARUM, ET SACRAMENTO EUCHARISTIAE, ET DIVINIS OFFICIIS.

TITULUS XLI. *continens XIV. Capitula.*

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Bened. XII.
(4) Alex. III.
(5) Idem Tornac Epis.
(6) Idem Nidros. Epis.
(7) Idem Compostel. Archiep.
(8) Idem.
(9) Innoc. III. Archiep. et Cap. Bisunt.
(10) Idem Selvuic. Ep.
(11) Honor. III. Gertr. Ux. And. II. Reg. Hung.
(12) Greg. IX. Astoric. Epis.
(13) Idem eidem.
(14) Bonif. VIII.

Cap. I. *Presbyter.* (1) Presbyter tenetur horis debitis dicere horas canonicas; permittitur tamen ex causa dicere eas usque ad vesperas inclusive.

Qui alii teneantur ad horarum, et officii B. Virginis recitationem vide Additiones meas lib. III. hoc eod. tit. cum hic textus loquatur solum de parocho, ac de horarum recitatione publice peragenda.

Cap. II. *Quidam.* (2) Propter missam specialem *(idest de particularibus sanctis ad indiscretam quorundam petitionem)* missa de feria dimettenda non est.

Cap. III. *Consuluisti.* (3) Sufficit Sacerdoti semel in die celebrare: excepto casu necessitatis, et festo Nativitatis.

Hoc verbum Sufficit; *Sacerdotes adigit sub praecepto, ne pluries in die celebrent, ut ex epist. BENED. XIV. ad Episc. Oscensem:* Declarasti 16. *Mart.* 1746.

Cap. IV. *Consilium.* (4) In missa votiva B. Virginis licet dicatur propria praefatio, non tamen dicitur hymnus Angelicus, nec Simbolum.

Cap. V. *Ex parte.* (5) Semper Sacerdos vino perfundere debet, postquam totum acceperit Eucharistiae Sacramentum; nisi eadem die aliam missam deberet celebrare.

Cap. VI. *Cum Marthae.* (6) Si quae verba sunt in canone missae, quae ab Evangelistis dicta non fuerunt, credere debemus, quod a Christo Apostoli, et ab Apostolis eorum successores acceperunt.

In sacramento altaris aqua cum vino transubstantiatur in sanguinem.

Hic Innoc. non decidit, sed dicit hanc inter alias opiniones esse probabiliorem, ut in textu.

Cap. VII. *De homine.* (7) Gravius peccat qui simulat in missa corpus Christi conficere, et non conficit, quam ille, qui conficit in mortali.

Hoc ob idololatriam saltem materialem, cujus causam praebet missam audientibus: et vide Addit. meas lib. V. tit. 28. *post n.* 4.

Cap. VIII. *In quadam.* (8) Hic improbat opinionem, quod in Sacramento altaris aqua convertatur in phlegma: et probat Christum fuisse verum Deum, et verum hominem, et quod de ipsius latere exivit vera aqua.

Cap. IX. *Dolentes.* (9) Praecipit Praelatis, et Clericis in virtute obedientiae, ut nocturnum officium, et diurnum studiose celebrent, et devote.

Vide Additiones meas lib. III. hoc eod. tit. post n. 11.

Cap. X. *Sane.* (10) Eucharistia debet munde servari, et in ejus elevatione, et delatione populus debet se inclinare et cum defertur ad infirmum debet deferri in decenti habitu, et cum lumine; transgressores vero sunt puniendi.

Vide Trid. sess. 13. *cap.* 6. *et cap.* 6. *et* 7. *de Euchar.*

Cap. XI. *Cum creatura.* (11) In Ecclesiis collegiatis debent celebrari duae missae collegialiter, una pro defunctis, alia pro festo, si festum occurrit; vel pro feria, si feria.

Vide Elencho VI. n. XLIII.

Cap. XII. *Te referente.* (12) In die Coenae Domini Episcopus tantum in sua Ecclesia debet missam celebrare, et Chrisma conficere.

Cap. XIII. *Perniciosus.* (13) In Sacrificio altaris plus de vino, quam de aqua ponendum est.

Cap. XIV. *Litteras.* (14) Ab officio, et beneficio deponitur Presbyter celebrans qui sine aqua, et *sine duobus saltem candelis*

(1) Ex Conc. Agathen. *ut aliqui volunt.*
(2) Ex Conc. Tribur. *seu Salegustaden. juxta Gonzal.*
(3) Innoc. III. Wigor. Ep.
(4) Idem Archiep. Bracbar.
(5) Idem.
(6) Idem Joan. quond. Archiep. Lugdunen.
(7) Idem Bectorib. Roman. Frater.
(8) Idem Ferar. Ep.
(9) Idem in Conc. Lat.
(10) Hon. III.
(11) Idem Archiep. et Epis. Franc.
(12) Idem Archiep. Sipont.
(13) Idem Archiep Upsalen. in Svet.
(14) Idem Berthol. Ep. Brix.

accensis, vel in pane fermentato, si non sit Sacerdos graeci ritus, vel vase ligneo sacrificat.

Non tamen vetitum est sacrificare in vase stanneo, quando Ecclesiarum, vel Sacerdotum tanta est paupertas, ut majoris pretii vasa comparari nequeant cane. Ut Calix *de consecrat. dist.* 1.

IN CLEMENTINIS, *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XIV. continente II. Capit.*

Cap. I. *Gravi.* (1) Praelati, ad quos spectat correctio, et illis negligentibus, Superiores ipsorum debent esse soliciti, ut horis debitis in cathedralibus, regularibus, et collegiatis Ecclesiis horae canonicae devote psallantur: et quod in Ecclesiis aliis celebretur convenienter, et debite diurnum officium, et nocturnum.

Cap. II. *Dignum.* (2) Clerici etiam religiosi, domestici commensales Cardinalium, vel Episcoporum se possunt illis in Divinis Officiis coaptare.

Cum hoc privilegium sit restrictum ad recitantes cum solis Cardinalibus, ac Episcopis, et quidem consecratis, et non electis tantum, non est extendendum ad recitantes cum quibuscumque aliis, ut aliqui perperam opinarunt.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XI.*

Cap. unic. *Discipulorum.* (3) Praecipit recitari certas preces, dum missae celebrantur, et viginti dies indulgentiarum hoc facientibus elargitur.

DE BAPTISMO, ET EJUS EFFECTU.

TITULUS XLII. *Continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (4) Licet puer sit ter mersus in aqua, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, si non sit dictum. *Ego te baptizo in nomine etc.* non est baptizatus.

Cap. II. *De quibus.* (5) Si probaliter dubitatur, an quis fuerit baptizatus potest baptizari *sub condizione.*

Cap. III. *Majores.* (6) Sacramentum baptismi utiliter confertur parvulis, licet non credant, nec intelligant, et remittitur eis peccatum originale.

Originale peccatum, quod sine consensu contrahitur, remittitur in baptismo, etiam non consentienti, ut parvulis: secus de actuali: quia sicut non committitur sine consensu, ita non relaxatur.

Licet in baptismo dimittatur originale peccatum parvulis, qui tamen consentire non possunt, in adultis tamen amentibus, vel dormientibus, qui non consentiunt baptismo, non dimittitur actuale; et idem etiam nec originale.

Quoad amentes intellige, si non sint tales a navitate, cum tunc aequiparentur parvulis.

Amentes, vel dormientes baptizati, si ante dementiam, vel dormitionem baptizari volebant, characterem suscipiunt, alias secus. Coacti vero causative suscipiunt.

Cap. IV. *Debitum.* (7) Nemo potest se ipsum baptizare, etiam instante necessitatis articulo.

Cap. V. *Non ut.* (8) Ubi deest vel forma vel aqua, non est baptismi sacramentum.

Cap. VI. *Licet.* (9) Baptizatos a Latinis Graeci rebaptizare non debent.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XV.*

Cap. unic. *Praesenti.* (10) In fontibus Ecclesiarum, non in privatis domibus debet baptisma conferri; et transgressores puniri praecipit, exceptis duobus casibus.

1. *Quando sunt baptizandi liberi Regum, vel Principum, quorum nomine veniunt, etiam nepotes ex filiis, et alii descendentes ff. de verbor. significat. L. Liberorum.* 2. *quando instat necessitas ob periculum vitae baptizandi.*

(1) Clem. V. in Conc. Vien.
(2) Idem ibid.
(3) Jo. XXII. Aven.
(4) Alex. III.
(5) Idem.
(6) Innoc. III. Arelat. Archiep.
(7) Idem Theodos. Meten. Ep.
(8) Idem Nidros. Archiep.
(9) Idem in Conc. Lat.
(10) Clem. V. in Concil. Vien.

DE PRESBYTERO NON BAPTIZATO.

TITULUS XLIII. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (1) Si non baptizatus ordinatur, Ordinis characterem non recipit.

Cap. II. *Apostolicam.* (2) Omissio baptismi non nocet credenti probabiliter se esse baptizatum.

Hic Innoc. loquitur de Presbytero, qui vita decessit sine baptismo fluminis; ideoque ei non nocuit decedere in fide, et Christi nominis confessione ad salutem aeternam. Ceterum probabilitas baptismi recepti non satis est pro recipiendis Ordinibus, ut cap. seq.

Cap. III. *Veniens.* (3) Non baptizatus ordinari non potest; et si ordinetur, non recipit Ordinis characterem, licet credebatur baptizatus.

DE CUSTODIA EUCHARISTIAE, CHRISMATIS, ET ALIORUM SACRAMENTORUM.

TITULUS XLIV. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Statuimus.* (4) Eucharistia, et Chrisma debent fideliter sub clavibus custodiri; et contrafacientes sunt puniendi.

Circa custodiam Eucharistiae si contrafacientes sint Regulares, puniendi sunt nedum a suo superiore sed etiam ob Episcopo ex decreto Conc. Episc. et Regul. 8. Jan. 1724. approbato ab Inn. XIII. relato a BEN. XIV. lib. IX. de Synod. Diaec. c. 15. n. 4.

Cap. II. *Relinqui.* (5) Suppellectilia in Ecclesiis poni non debent, nisi necessitas urgeat. Ecclesiae debent sua vasa, et vestimenta munde tenere.

DE RELIQUIIS, ET VENERATIONE SANCTORUM.

TITULUS XLV. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Audivimus.* (6) Sine Papae licentia non licet aliquem venerari pro sancto.

Cap. II. *Cum ex eo.* (7) Sanctorum Reliquiae vendi non possunt; vel passim ostendi non debent, ne circa illas populus decipi possit.

Vide Trid. sess. 25. de Vener. et invocat. sanct. et moderationem Elencho II. n. CXXXIII.

Nota quod pingens, seu minions et vendens Agnus Dei cereos incurrit excommunicationem non reservatam ex Const. Gregor. XIII. Omni.

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XXII.*

Cap. unic. *Gloriosus.* (8) Festa duodecim Apostolorum, quatuor Evangelistarum, et quatuor Doctorum, et Confessorum Ecclesiae, scilicet Gregorii, Augustini, Ambrosii, et Hieronymi, sub officio duplici debent solemniter celebrari.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XVI.*

Cap. unic. *Si dominum.* (9) Festum Corporis Christi celebrari debet feria quinta post octavam Pentecostes: et certae Indulgentiae conceduntur iis, qui in festo, vel intra octavam officiis, vel horis interfuerunt.

Vide Trid. sess. 13. cap. 5. et can. 6. de SS. Eucharistiae Sacram.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eod. Tit. et ibi tit. XII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Cum prae excelsa.* (10) Qui Conceptione Immaculatae Virginis devote celebrabunt, et in eodem festo, et ejus octava officio intercrunt, consequuntur easdem Indulgentias, quas quis consequitur in Corporis Christi solemnitate.

Cap. II. *Grave.* (11) Excommunicationem ipso facto incurrunt Praedicatores asse-

(1) Ex Conc. apud Compendium.
(2) In. III. Ep. Cremon.
(3) Idem Hug Ferrar. Ep.
(4) In. III. in Conc. Lat.
(5) Idem ibid.
(6) Alex. III.
(7) Innoc. III. in Conc. Lat.
(8) Bonif. VIII.
(9) Clem. V. in Conc. Vien.
(10) Xist. IV.
(11) Idem.

rentes B. Virginem in peccato originali fuisse conceptam: qui etiam dicunt, quod festum Conceptionis ejus celebrantes graviter peccant.

Vide innovationem Elencho IV. num. XXIII.

DE OBSERVATIONE JEJUNIORUM.

TITULUS XLVI. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Ex parte.* (1) Vigilia occurrens in Dominica jejunari debet in sabbatho, et jejunanda est vigilia B. Matthiae.

Cap. II. *Consilium.* (2) Statuit. 1. jejunandum esse in omnibus vigiliis Apostolorum praeter illas SS. Philippi, et Jacobi, ac S. Joannis Evangelistae. 2. jejunandum esse in sabbatho praecedenti in vigiliis earum festivitatum, quae incidunt in feriam secundam. 3. servandam esse regionis consuetudinem circa die vigiliae S. Bartholomaei. 4. non esse puniendos edentes carnem in quadragesima ob magnam annonae inopiam; preces tamen aliquas pro illis, et cum illis esse ad Deum fundendas. 5. jejunandum esse die sabbathi *(intellige quo ad abstinentiam a carnibus)* juxta consuetudinem Ecclesiae Romanae, et aliorum locorum; a quo excusantur debiles, et infirmi, si citra vitae periculum jejunare nequeant. 6. dispensari posse esum carnium cum infirmis in quadragesima, et aliis jejuniis.

Circa jejunium vide Additiones meas lib. 3. tit. 46. post n. 5.

Cap. III. *Explicari.* (3) Si festum Nativitatis *(Domini)* occurrit sexta feria, licitum est omnibus carnes comedere; exceptis professis, et voventibus.

Idest iis Regularibus abstrictis ex vi regulae sub poena peccati mortalis se abstinere a carnibus.

DE PURIFICATIONE POST PARTUM.

TITULUS XLVII.

Cap. unic. *Volens.* (4) Mulier post partum statim potest ingredi Ecclesiam; nec tenetur abstinere per aliquot dies secundum legem mosaicam.

Vide Addition. meas lib. III. tit. XLVII post. n. 2.

DE ECCLESIIS AEDIFICANDIS, VEL REPARANDIS.

TITULUS XLVIII. *continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Quicumque.* (5) Habentes beneficium in Ecclesia tenentur contribuere ad ipsius reparationem.

Vide Trid. sess. 7. c. 8. et sess. 21. c. 7. de ref.

Cap. II. *Cum dicat.* (6) Leprosi permitti debent, sine praejudicio antiquarum paraeciarum habere Ecclesiam propriam, et Presbyterum, nec tenentur solvere decimas de hortis, vel nutrimentis animalium.

Cap. III. *Ad audientiam.* (7) Propter nimiam distantiam Ecclesiae potest nova Ecclesia in ipsius paraecia aedificari, et certa portio de antiqua sibi deputari.

Vide ampliationem Elencha III. num. XXXIX. et ampliationem adinnovationem Elencho V. n. XXIV.

Cap. IV. *De his.* (8) Rectores Ecclesiarum possunt compelli, ut de redditibus, qui supersunt, teneantur conferre ad constructionem, seu reparationem Ecclesiae.

Cap. V. *Ad audientiam.* (9) Saecularis Ecclesia sine praejudicio Clericorum ad statum regularem potest reparari, et Collegio, quod nondum est, privilegium non confertur.

Cap. VI. *Tua nos.* (10) Non obstante juramento de rebus Ecclesiae non alienandis,

(1) Innoc. III. Cleric. S. Petri et Magdalen.
(2) Idem Brachar. Epis.
(3) Honor. III. Epis. Pragen.
(4) Innoc. III. Armachan. Archiep.
(5) Ex Concil. Mogunt.
(6) Ex Conc. Later. sub Alex. III.
(7) Alex. III. Eborac. Archiep.
(8) Idem Lexov. Ep.
(9) Urban. III.
(10) Caelest. III.

potest Episcopus propter indigentiam novam Ecclesiam aedificare.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM CAEMETERII, ET RERUM AD EAS PERTINENTIUM.

TITULUS XLIX. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Ut in domibus.* (1) In domibus Ecclesiarum non debet Judex laicus judicare, nec hospitium quaerere.

Cap. II. *Pervenit.* (2) Tempore magnae necessitatis non debet aliquis *(intellige neque Clericus)* excusari a murorum, seu civitatis custodia.

Cap. III. *Indicatum.* (3) Rusticus adstrictus ad culturam agrorum Ecclesiae, non potest illa deserere.

Cap. IV. *Non minus.* (4) Laici collectas imponentes Clericis, vel Ecclesiis, seu jurisdictionem eorum usurpantes, si moniti non desistunt, sunt excommunicati cum suis fautoribus: potest tamen Episcopus cum Clero eis in necessitate praebere subsidia.

Hodie ex Bulla Coenae *sunt excommunicati ipso jure, et vide limitationem Elencho I. n. XLVI.*

Cap, V. *Cum Ecclesia.* (5) Causae sanguinis in Ecclesia, vel caemeteriis agitari non debent.

Cap. VI. *Inter alia.* (6) Reus criminis ad Ecclesiam fugiens, non est violenter ab ea extraendus; nec debet amplius praetextu criminis commissi damnari ad mortem, vel ad aliam poenam corporalem; est tamen aliter legitime puniendus *Fallit in duobus casibus seqq.* Servus fugiens ad Ecclesiam timore domini sui, est domino de ejus impunitate juranti restituendus.

Casus. 1. *est, si fuerit publicus latro,* 2. *si fuerit nocturnus depopulator agrorum et his concordat Constit. Greg. XIV.* Cum alias §. 3. *Vide ampliationem Elencho I. n. XLVII. et XLVIII. et Additiones meas lib. III. hoc eod. tit.*

Cap. VII. *Adversus.* (7) Clerici non debent necessitatibus, seu utilitatibus civitatum, seu aliorum locorum, etiam ubi laicorum non suppetunt facultates, subvenire, nisi prius Rom. Pont. consulatur. Sententiae, et constitutiones editae a laicis collectantibus Ecclesiam, sunt ipso jure irritae, nec ullo tempore convalescunt. Rectores excommunicati ob gravamina praemissa, remanent excommunicati, etiam post depositum officium; nibilominus excommunicati sunt successores, nisi satisfecerint intra mensem.

Cap. VIII. *Quia plerique.* (8) Praelati plus debito a subditis extorquentes praetextu procurationis, vel alterius servitii impensi Legato, vel alteri, illud restituent, et tantumdem pauperibus erogabunt.

Cap. IX. *Ecclesiae.* (9) Ecclesia non consecrata, in qua divina officia celebrantur, gaudet immunitate.

Concordat cit. Constit. Greg. XIV. Ex communiori Interpretum consensu idem dic, etiamsi nondum ibi celebrata fuerint divina misteria.

Cap. X. *Immunitatem.* (10) Qui sub spe immunitatis in Ecclesiis, vel caemeteris delinquunt, immunitate non gaudent.

Vide notata cap. Inter alia 6. *supra.*

IN SEXTO. *Lib. III. sub eod. tit. et ibi tit. XXIII. continents V. Capitula.*

Cap. I. *Quia nonnulli.* (11) Saeculares potestates ab Ecclesiis, vel Ecclesiasticis personis tallias, vel exactiones pro rebus, vel possessionibus acquisitis, vel acquirendis exigere non praesumant, nec eos compellere ad ipsas distrahendum, vel extra manum suam ponendum.

(1) Ex Synod. Raven. sub Jo IX. *juxta Gonz.*
(2) D. Greg. Agnello Ep. Terracin.
(3) Idem Vitali Defens. Sard.
(4) Ex Conc. Lat. sub Al. III.
(5) Luc. III.
(6) Jo. III. Regi Conaliso in Iber.
(7) Idem in Conc. Lat.
(8) Idem ibid.
(9) Greg. IX. Astor. Epis.
(10) Idem Tolet. et Compost. Archiep.
(11) Al. III.

Vide ampliationem in cap. Quoniam 4. *supra de cens. hoc eod lib.*

Cap. II. *Decet.* (1) In Ecclesiis dato humili ingressu, debet orationibus insisti, exclusis clamoribus, et seditionibus, conciliis Universitatis laicorum, et eorum publicis parlamentis, vanis colloquiis, negotiationibus, et nundinis, ac judiciis saecularibus, et maxime criminalibus.

Vide Elencho VI. n. XXXV.

Locorum Ordinariis mandatur praedictorum exequtio, et sententiae in Ecclesiis habitae declarantur nullae, et contrafacientes puniri debent.

Cap. III. *Clericis.* (2) Ponit excessus laicorum, qui Clericis collectas, tallias, et onera imponebant, et excessus Clericorum, qui talibus consentiebant.

Vide moderationem Elencho I. num. XLIX.

Praecipit Ecclesiasticos pro rebus suis, vel Ecclesiarum nil laicis solvere debere absque licentia Apostol. Sedis, sub quocumque colore mutui, subventionis, doni, vel alio quolibet; ut etiam ipsi laici talia non exigant, vel recipiant, nec occupent quocumque modo deposita Ecclesiarum, vel personarum Ecclesiasticarum: singulares contra facientes excommunicat; Universitates interdicit: quae poenae locum habeant in promissionibus factis etiam ante hanc Constit. si postmodum solvantur, vel recipiantur, et ab his sententiis solus Papa absolvit, excepto mortis articulo.

Omnia privilegia derogantia huic Constit. cassat, et irritat.

Cap. IV. *Quoniam.* (3) Excommunicati sunt impedientes super causis ad forum ecclesiasticum de jure, vel de consuetudine pertinentibus litteras a Sede Apostolica impetrari, vel super ipsis coram Ordinariis, vel Delegatis ecclesiasticis litigari.

Vide Bullam Coenae *cap.* 14.

Cap. V. *Eas qui.* (4) Domini temporales probibentes subditis, ne cum Ecclesiasticis contrahant, vel communia obsequia exbibeant, ipso facto excommunicationem incurrunt.

IN CLEMENTINIS. *Lib. III. sub eodem Titulo, et ibi tit. XVII.*

Cap. unic. *Quoniam.* (5) *Revocat, cap.* Clericis 3. *in* 6. *supr.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. III. sub eod. Titulo et ibi tit. XIII.*

Cap. unic. *Quod olim.* (6) *Cap. Clericis* 3. *in* 6. habet locum tantum quo ad laicos tallias a Clericis exigentes, et dantes illis auxilium, et non quo ad solventes. Praecipit deinde Lateran., et generalia Concilia diligenter observari.

Vide correctionem Elencho I. n. L.

NE CLERICI, VEL MONACHI SAECULARIBUS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

TITULUS L. *continens X. Capitula.*

Cap. I. *Multa.* (7) Clericis prohibetur 1. accipere, vel dare injusta munera. 2. conductio alicujus personae pro saeculari quaestu. 3. contentiones, vel rixas facere. 4. causas agere, excepta defensione orphanorum, vel viduarum. 5. conducere bona saecularium. 6. Joculatores agere. 7. aleas amare. 8. ornamentum indecens ferre. 9. deliciose vivere. 10. gulam, et ebrietatem sequi. 11. ponderibus, vel mensuris injustis uti. 12. negotium injustum exercere. 13. canes, et aves ad venandum nutrire.

Circa negotiationem vide Elencho VI. n. XXXVIII.

Cap. II. *Sacerdotibus.* (8) Clerici non de-

(1) Greg. X. in Conc. Lugd.
(2) Bonif. VIII.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Clem. V. in Conc. Vien.
(6) Bened. XI.
(7) Ex Conc. Magunt. *(Hoc cap. in Gonzal. incip. Providendum.)*
(8) Eug. III. Luc. II. Archiep.

bent esse ministri, vel procuratores laicorum; quod si contra fecerint, et deprehendantur in fraude, non subvenitur iis ab Ecclesia.

Cap. III. *Non magnopere.* (1) Religiosi professi exeuntes ad audiendas leges vel phisicam, nisi intra duos menses ad claustrum redeant, excommunicati sunt; et in nulla causa patrocinari possunt; et in choro et in capitulo, et ceteris erunt ultimi, et sine dispensatione Papae non promoventur.

Vide ampliationem Elencho I. n. LI.

Cap. IV. *Sed nec.* (2) Clericus generalis procurator, vel Justitiarius Principis saecularis deponendus est: et si Religiosus est, gravius punietur.

Cap. V. *Clericis.* (3) Clericus judicium sanguinis exercens, ab officio, et beneficio deponitur, et excommunicatus est babens officium Praepositi saecularis, si monitus non desistat.

Haec excommunicatio est latae sententiae, sed non reservata, et secundum magis communem officit solos Sacerdotes exercentes tale officium cum jurisdictione ordinaria Thesaur. verb. Judex *c.* 2.

Cap. VI. *Secundum.* (4) Non licet Clericis, vel Monachis lucri causa negotiari.

Vide Elencho IV. n. XXXVIII.

Monachi nequeunt nomine proprio conductas possessiones habere.

Laicis non debet Ecclesia titulo conductionis concedi.

Cap. VII. *Relatum.* (5) Monachi incorrigibiles de monasterio expellentur; et reformabitur monasterium de Fratribus alterius Ordinis, si de Monachis ejusdem Ordinis reformari non potest.

Circa ejectionem incorrigibilium vide in Auctore lib. III. Tit. 31. §. 4. *n.* 39.

Cap. VIII. *Sicut.* (6) Clerici in sacris compellendi sunt per beneficiorum subtractionem, ut desistant a tabellionatus exercitio.

Vide moderationem Elencho I. n. LII.

Cap. IX. *Sententiam.* (7) Clericus nec dictare, nec proferre sententiam sanguinis debet, nec quicquam aliud exercere, per quod ad vindictam sanguinis tendatur, vel purgationi vulgari opem praestare non debet.

Cap. X. *Super specula.* (8) Constitutionem Turon. Concil. relatam in cap. *Non magnopere* 3. *supr.* extendit ad babentes dignitates, et personatus, et ad Presbyteros.

Verbum ad legendas *quo Alex. III. usus est in cit. c.* 3. *hic declaratur intelligi ad* audiendas. *Uterque tamen textus est contra Religiosos audientes, et docentes has facultates extra claustra tantum. Unde prohibitio non extenditur ad audientes, et docentes intra claustra. Vide moderationem Elencho I. n. LIII.*

IN SEXTO. *Lib. III. sub eodem Titulo et ibi tit. XXIV. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Statutum.* (9) Capitulum *super specula* prohibens audientiam legum, et phisicae, non includit paraeciales Ecclesias babentes, nisi sint plebaniae babentes sub se capellas, in quibus Clerici perpetuo instituantur.

Cap. II *Ut periculosa.* (10) Excommunicatus est ipso facto religiosus professus habitum temerarie dimittens, vel ad quaecumque studia accedens, non obtenta licentia ot Praelati, et conventus. Doctores scienter docentes, vel in scholis retinentes ad leges, vel phisicam tales religiosos similiter excommunicationem incurrunt.

Cap. III. *Episcopus.* (11) Clericus in loco temporalis jurisdictionis suae super delicto ibi commisso delegans aliquem, ut veritate inquisita, justitiam exequatur, non fit irregularis, licet poena sanguinis inferatur.

(1) Al. III. in Conc. Tur.
(2) Idem in Conc. Lao.
(3) Idem Cantuar. Archiep.
(4) Idem Lund. Ep.
(5) Idem eidem.
(6) Idem Ep. Asculan.
(7) Idem in Conc. Lat.
(8) Hon. III. Patriar., et caeter. Prael. Antioch.
(9) Bonif. VIII.
(10) Idem.
(11) Idem.

IN LIBRO IV. GREGORII PAPÆ IX.

Continentur Tituli XXI.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIIS.

TITULUS I. CONTINENS XXXII. CAPITULA.

Cap. I. *De Francia.* (1) Matrimonium consensu contrahitur, nec invalidatur, si consuetudo patriae non servetur.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXXIV.

Cap. II. *Praetera.* (2) Sponsalia de futuro etiam jurata dissolvuntur, si sponsi se dissolvunt.

Cap. III. *Iuvenis.* (3) Si major septennio duxit in uxorem minorem septennio, et eam traduxit ad domum, oritur ex tali contractu publicae honestatis justitia.

Cap. IV. *Ad audientiam.* (4) Ex sponsalibus contractis cum consanguinea oritur publicae honestatis justitia.

Vide moderationem Elencho II. num. CXXXV.

Cap. V. *De illis.* (5) Si sponsus de futuro ante copulam ad remota se transfert, sponsa libere cum alio contrahit: si tamen per eam stetit, quominus matrimonium perficeretur, illi poenitentia imponitur.

Cap. VI. *De muliere.* (6) Non omnis violentia impedit contractum matrimonii.

Cap. VII. *Ex litteris.* (7) Si aliqui apti ad matrimonium contrahunt per verba obscura, communem verborum intellectum sequi tenentur.

Cap. VIII. *Sponsam.* (8) Inter, sponsam, et consanguineos sponsi oritur impedimentum publicae honestatis impediens, et dirimens matrimonium inter eos contrahendum.

Vide moderationem Elencho II. num. CXXXVI.

Cap. IX. *Ex parte.* (9) Si vir, et mulier invicem promittunt, quod ab eo tempore se pro conjugibus habebunt, contractum est matrimonium de praesenti.

Vide notata supra cap. de Francia 1.

Cap. X. *Ex litteris.* (10) Qui juravit cum aliqua contrahere, si non subest impedimentum, per censuram contrahere compellitur.

Nec obstat cap. Requisivit 17. *infra hoc eod. tit. statuens resilientem a jurata promissione nubendi monendum potius, quam cogendum, hic enim agitur de cogendo viro, ibi de cogenda faemina, cum qua mitius procedendum est, nedum propter faciliorem censurarum contemptum, difficilioremque coacti matrimonii exitum ob sexus imbecillitatem, sed etiam propter leve praejudicium, quod viro irrogaret resiliendo; qui ceteraquin repudiatus facile alteri posset nubere; non sic faemina ob periculum famae, quod subiret, saltem apud vulgares homines propter pravae conversationis suspicionem cum eodem viro. Quibus rationibus innixa ita has duas decretales conciliavit Rota in Majoricen. sponsal.* 25. *April.* 1746. *et* 16. *Jan.* 1747. *coram Bussio: quidquid*

(1) Ex Conc. Tribur.
(2) Al. III. Exon. Ep.
(3) Eug. III. Presb. AEsculap.
(4) Alex. III. Elect. Papien.
(5) Idem Panor. Archiep.
(6) Idem Bhoar. Padoan. Ep.
(7) Idem Cantuar. Archiep.
(8) Idem Virgil. Ep.
(9) Idem Ab. S. Cadman, et de Remescis.
(10) Idem Pict. Epis.

in contrarium senserit Glossa in cit. Cap. Requisivit, *et DD. cammuniter. Imo nec cogendus est vir aliqua probabili causa suffragante, ut ex pluribus decretis Congr. Conc. relatis in folio* 28. *Feb.* 1733. *in Gallipolitana Sponsal. Ceteroquin nulla suffragante causa, vir cogendus est per censuras, licet sponsalia non fuerint jurata, ut ex veriori recepta opinione firmatur in eadem Majoricen.* 25. *Aprilis* §. 9.

Cap. XI. *Non est.* (1) Per censuram ecclesiasticam pater compellitur restituere filio ejus uxorem, quam injuste detinuit, vel detinet.

Vide Elencho I. n. LIV.

Cap. XII. *Praeterea.* (2) Consanguineus viri opponens impedimentum ortum ex copula a se habita cum ipsius sponsa, non auditur, si sponsalia firmata fuerunt juramento; cum in hoc casu attendi non debeat dictum unius aliunde non corroboratum ad impediendum matrimonium, secus admittitur.

Cap. XIII. *Veniens.* (3) Si mulier invita cum aliquo contrahat, nec in eum postea consentiat, tenet matrimonium, si alteri postea nubunt.

Cap. XIV. *Cum locum.* (4) Si timetur inferri violentia puellae, de cujus matrimonio agitur, debet Judex illi providere locum tutum, donec causa terminetur.

Cap. XV. *Veniens.* (5) Sponsalia de futuro, si sequta est copula, non solvuntur per sponsalia de praesenti: alias tenent sponsalia de praesenti, nisi per metum, qui potuisset cadere in constantem virum, contracta sint.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXXVII.

Cap. XVI. *Commissum.* (6) Consulitur conscientiae cujusdam, qui juraverat se intra biennium matrimonium contractum, et postea Religionem ingredi desideraverat, ut scilicet prius juramentum servaret, et deinde ante copulam monasterium ingrederetur, si vellet, ne perjurii reatum incurret, cum sui tantum desiderio, non alia lege teneretur Religionem ingredi.

Cap. XVII. *Requisivit.* (7) Qui juravit cum aliqua contrahere, moneri potius debet, quam compelli, ut contrahat.

In textu casus est de muliere, quae juravit se matrimonium contracturam, non de viro. Vide notata supra in cap. Ex litteris 10. *pro conciliatione utriusque textus.*

Cap. XVIII. *Cum in Apostolica.* (8) Matrimonium secundum contractum pendente lite de primo, est validum, si postea constet primum fuisse nullum.

Cap. XIX. *In praesentia.* (9) Uxor non certificata de morte viri, contrahere non potest, quamvis ignoret quid sit de marito, qui longo tempore abfuit.

Cap. XX. *Inter opera.* (10) Contrahens matrimonium cum peccatrice volente se corrigere, opus charitatis exercet.

Cap. XXI. *Ad id.* (11) Matrimonium per vim contractum, cohabitatione spontanea convalescit.

Cap. XXII. *Sicut.* (12) Sponsalia de futuro, etiam jurata, solvuntur per secunda sponsalia de praesenti; non autem per secunda de futuro.

Cap. XXIII. *Cum apud.* (13) Mutus, et surdus, et omnes, qui non prohibentur, matrimonium contrahere possunt.

Cap. XXIV. *Dilectus.* (14) Furiosus matrimonium contrahere non potest.

Cap. XXV. *Tuae fraternitati.* (15) Solo con-

(1) Idem Archiep. Ep. et aliis per Angl. et Cicmaril Terram Reg. Angl.
(2) Idem Ep. S. Agat.
(3) Idem Procurat. et Canon. Soran.
(4) Idem Papien. Epis.
(5) Idem.
(6) Idem Exon. Ep.
(7) Luc. III. Ravell. Ep.
(8) Urb. III. Cenom. Ep.
(9) Clem. III. Caesar-aug. Ep.
(10) Innoc. III.
(11) Clem. III.
(12) Innoc. III. Ferent. Ep.
(13) Idem Arelat. Archiep.
(14) Idem Vircell. Ep.
(15) Idem Brixien Epis.

sensu legitimo contrahitur matrimonium, sed verba requiruntur quo ad probationem, vel alia signa aequipollentia.

Vide notata supra cap. de Francia 1.

Cap. XXVI. *Tua nos.* (1) Si alter contrahentium utitur verbis dubiis animo decipiendi mulierem, et eam postmodum cognoscit carnaliter, judicatur pro matrimonio in foro judiciali; secus in poenitentiali.

Vide notata d. c. de Francia 1.

Cap XXVII. *Cum in tua.* (2) Ad denunciationem unius bonesti viri, qui defert consanguinitatem, et de fama, vel scandalo docet, impeditur matrimonium contrahendum.

Cap. XXVIII. *Consultationi.* (3) Mulieri, quae negat se in matrimonium consensisse, non creditur, marito probante contrarium; secus si probat se consensisse per metum, qui potest cadere in constantem virum.

Cap. XXIX. *Gemma.* (4) In matrimoniis, et sponsalibus debet esse libertas; unde in eis promissio poenae non obligat.

Vide Trid. sess. 24. *c.* 9. *de ref. matr.*

Cap. XXX. *Is qui.* (5) Sponsalia de futuro transeunt in matrimonium per carnalem copulam subsequtam, sed non per nisum ejusdem copulae.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXXVIII.

Cap. XXXI. *Si inter.* (6) Sponsalia de praesenti non solvuntur per sequens matrimonium, etiam consummatum, sed sponsalia de futuro etiam jurata solvuntur per sequentia de praesenti.

Cap. XXXII. *Adolescens.* (7) Nisus ad copulam non facit sponsalia de futuro transire in matrimonium.

Vide correctionem Elencho II. num. CXXXIX.

(1) Idem Geben. Ep.
(2) Idem Belvac. Ep.
(3) Honor. III. Selvvic. Ep.
(4) Greg. IX.
(5) Idem Cenom. Epis.
(6) Idem.
(7) Idem.

IN SEXTO. *Lib. IV. sub eodem Titulo I.*

Cap. unic. *Ex sponsalibus.* (8) Sponsalia pura, et certa ex consensu valida, licet alias nulla, inducunt publicam honestatem, quae dirimit sequentia sponsalia, sed non praecedentia.

Vide Trid. sess. 24. *c.* 3. *ref. matr.*

Publicam honestatem non inducunt sponsalia conditionalia ante conditionis eventum.

Vide correctionem Elencho II. num. CXL.

DE DESPONSATIONE IMPUBERUM.

TITULUS II. *continens XIV. Capitula.*

Cap. I. *Tua nos.* (9) Pater pro filio impubere sponsalia contrahit; secus pro pubere, nisi consentiat.

Cap. II. *Ubi non.* (10) Impuberes ambo, vel alter, nisi pro bono pacis conjungi non debent.

Cap. III. *Puberes.* (11) Puberes sunt, quoad matrimonium, qui ex habitu corporis concipere, et generare possunt.

Cap. IV. *Litteras.* (12) Ex sponsalibus contractis cum minore septennio non oritur impedimentum publicae honestatis; secus si cum majore, vel minore consentiente post septennium; et affinitas sequens dissolvit sponsalia praecedentia de futuro.

Cap. V. *Accessit.* (13) Sponsalia nulla ex defectu consensus inita ante septennium non creant publicae honestatis justitiam: secus vero si completo septennio sic desponsati consensum praestiterint; licet legitimo modo fuerint dissoluta.

Cap. VI. *Continebatur.* (14) Si impubes desponsata, et traducta petit licentiam pubes facta alteri nubendi, non auditur, si vir jurat, se eam cognovisse, nec auditur, si nondum pubes, sed proxima pubertati

(8) Bonif. VIII.
(9) Hormis. Eus. Ep.
(10) Nicol. I.
(11) Isidor. lib. II. Etmolog. cap. 2.
(12) Alex. III. Herford. Epis.
(13) Idem Eboracen. Archiep.
(14) Idem Novicen. Epis.

probetur cognita. Et ex sponsalibus contractis cum impubere majore aeptennio oritur publica bonestas.

Cap. VII. *De illis.* (1) Si majores septennio contrabnut sponsalia, neuter ante pubertatem resilire potest. Et illo, qui primo fit pubes, alterum expectabit. Quod si tempore contractus alter erat pubes, non ille, sed alter factus pubes, resilire potest.

Cap. VIII. *A nobis.* (2) Impuberes sponsalia contrahentes ante pubertatem separari non debent, sed post pubertatem possunt, si contradicunt sponsalibus; nisi copula carnalis intervenerit.

Cap. IX. *De illis.* (3) Minores apti ad matrimonium ex contractu matrimonii obligantur, nisi violentia intercedat.

Cap. X. *Attestationes.* (4) Contractus ante pubertatem, etiam cum nisu carnalis copulae, non facit matrimonium.

Cap. XI. *Ex litteris.* (5) Si major invita contraxit sponsalia cum minore, non tenetur ipsum expectare, donec veniat ad aetatem adultam.

Cap. XII. *Duo.* (6) Sponsalia contracta cum minore septennio per cobabitationem mutuam post septennium convalescunt, et inducunt publicae honestatis justitiam : solvuntur tamen per matrimonium de praesenti.

Cap. XIII. *Ad dissolvendum.* (7) Accusari non potest matrimonium, quod nullum est; ut si cum minore septennio sit contractum: denunciari tamen potest impedimentum, ne contrahatur in posterum.

Cap. XIV. *Tuae.* (8) Si quis per verba de praesenti contrabit cum impubere, in qua aetatem malitia non supplet, intelligitur non matrimonium, sed sponsalia contraxisse, etiam si subarrhatio intercesserit.

(1) Idem Bathon. Epis.
(2) Idem eidem.
(3) Idem Janu. Ep.
(4) Urb. III. Cenom. Ep.
(5) Idem Pisan. Ep.
(6) Clem. III.

IN SEXTO. *Lib. IV. sub eod. Titulo II.*

Cap. unic. *Si infantes.* (9) Sponsalia amborum infantium, vel alterius tantum, per supervenientem majorem aetatem non validantur, nec publicam bonestatem inducunt, nisi fuerint ratificata tacite, vel expresse.

Sponsalia per verba de praesenti contracta inter impuberem, et puberem, vel inter impuberes non proximos pubertati, valent ut sponsalia de futuro; nec in matrimonium transeunt ex sola perseverantia aetatis, nisi aliter approbentur, inducunt tamen publicam bonestatem.

Sponsalia pro absentibus filiis non tenent, nisi ipsis praesentibus vel nisi postea approbaverint tacite, vel expresse.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.

TITULUS III. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (10) Pro clandestino matrimonio non praesumitur; sed illud allegatni incumbit onus probandi.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLI.

Cap. II. *Quod nobis.* (11) Qui matrimonium clandestine contraxerunt, altero negante, vel utroque, non apparente legitima exinde probatione, simul cobabitare non compelluntur : et si illud publicaverint, tanquam in cospectu Ecclesiae factum comprobabitur; nisi rationabilis causa subsit, quae impediat.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLII.

Cap. III. *Cum inhibitio.* (12) Cum matrimonia sunt contrahenda, debent per Presbyteros in Ecclesia edicta proponi, assignato termino, intra quem qui voluerit impedire, impedimentum opponat: et si probabilis conjectura fuerit de impedi-

(7) Idem Corrado, et Petro Filiis Malebrance.
(8) Idem Epis. Albertad.
(9) Bonif. VIII.
(10) Ex Conc. Arelat. *juxta I. Collect.*
(11) Alex. III. Belvac. Epis.
(12) Innoc III. Conc. Later.

mento, interdicatur matrimonium, donec de hoc cognoscatur.

Si in gradu prohibito matrimonium clandestine, vel contra interdictum, de quo supra, contractum fuerit, etiam per ignorantes de impedimento, nati ex illo matrimonio sunt illegitimi. Idem est si ambo parentes sciunt impedimentum matrimonii, licet in cospectu Ecclesiae contrahant.

Parochus contemnens prohibere matrimonia interdicta, et quilibet Clericus etiam Regularis, qui interfuit, per triennium a beneficio suspenduntur; et etiam gravius puniuntur juxta culpae qualitatem. Praesumentes vero contra hoc cap. contrahere etiam in gradu licito, puniendi sunt, sicut et calumniose denunciantes.

Vide ampliationem Elencho III. n. XL. et XLI.

DE SPONSA DUORUM.

TITULUS IV. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Duobus.* (1) Contrahens successivo per verba de praesenti cum duabus, tenetur adhaerere primae. Si autem primo contraxit per verba de futuro, secundo per verba de praesenti, adhaerebit secundae.

Cap. II. *Accepisti.* (2) Ponit poenitentiam quadraginta dierum in pane, et aqua illi, qui alterius sponsam de praesenti sibi accepit in uxorem; nec unquam in uxorem eam habere potest.

Cap. III. *Licet.* (3) Sponsalia de praesenti, non solvuntur per sequens matrimonium, etiam consummatum.

Cap. IV. *Tua.* (4) Appellans in causa matrimonii interdici debet, ne aliud contrahat, lite pendente; et si contraxerit, debet separari.

Cap. V. *Tuas.* (5) Desponsans duas per verba de praesenti, primam habebit in uxorem, licet secundam prius cognoverit; nec valet contraria consuetudo.

DE CONDITIONIBUS APPOSITIS IN DESPONSAT., ET ALIIS CONTRACTIBUS.

TITULUS V. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Quicumque.* (6) *Summa ut cap.* Si conditiones *infra.*

Cap. II. *Cum sit.* (7) Servus manumissus ea conditione, ut fiat monachus, et monasterio serviat, alias in servitutem redeat; si hoc acceptato monachus factus sit, manumittentis voluntatem cogitur observare.

Cap. III. *De illis.* (8) Qui juravit aliquam in uxorem accipere, si centum sibi donaverit, centum non datis, recipere non tenetur; nisi postea pure consenserit, vel eam cognoverit.

Cap. IV. *Verum.* (9) Res donata Ecclesiae sub modo, statim est Ecclesiae, nec revocatur, modo non servato, nisi hoc in contractu sit expressum.

Cap. V. *Super.* (10) Contrahens matrimonium sub conditione non improbata a jure, non compellitur matrimonium consummare ante conditionis eventum.

Cap. VI. *Per tuas.* (11) Qui sub honesta conditione sponsalia contrahit, et ante conditionis eventum desponsatam cognoscit, a conditione recedit.

Cap. VII. *Si conditiones.* (12) Si contractui matrimonii apponitur conditio turpis, vel impossibilis, habetur pro non adjecta; nisi sit contra substantiam matrimonii; quia tunc vitiat contractum.

(1) August *juxta* 1. *Collect.*
(2) Ex Paenit. Rom.
(3) Alex. III. Saler. Archiep.
(4) Idem Jan. Ep.
(5) Idem Mutin. Ep.
(6) Ex Conc. African.
(7) Greg. Mag. Chrys. Ep. Spolet.
(8) Alex. III. Panormit. Archiep.
(9) Idem.
(10) Urban. III.
(11) Innoc. III. Messan. Ep.
(12) Greg. IX.

QUI CLERICI VEL VOVENTES MATRIMONIUM CONTRAHERE POSSUNT.

TITULUS VI. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *De Diacono.* (1) Diaconus, vel Snb diaconus matrimonium contrahere non possunt; et si contraxerint, etiamsi sint facti irregulares, debent separari.

Cap. II. *Ex litterarum.* (2) Subdiaconus matrimoninm contrahere non potest.

Cap. III. *Meminimus.* (3) Votum solemne impedit, et dirimit matrimonium post contractum: votum simplex tantum impedit contrahendum; sed non dirimit post contractum.

Cap. IV. *Consuluit.* (4) Susceptio habitus professorum extra Religionem a non habente potestatem incorporandi Religioni, impedit in dubio matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum.

Textus loquitur de quadam muliere, quae in susceptione habitus professarum extra monasterium praesumebatur alicuisse votum simplex; et ideo dicitur hujusmodi susceptionem impedire in dubio matrimonium contrahendum, cujus voti obligationem, ut naturalem neque Trident. sess. 25. cap. 15. de Regul. sustulit, neque decretum Clement. VIII. de non recipiendis ad habitum, et professionem novitiis in conventibus non designatis suò poena nullitatis.

Et vide correctionem Elencho II. n. CXLIII.

Cap. V. *Veniens.* (5) Votum castitatis de praesenti impedit matrimonium contrahendum: Ecclesia tamen ex causa ab illo dispensat.

Cap. VI. *Rursus.* (6) Votum simplex impedit sponsalia de futuro; non autem dirimit matrimonium sequens: secus in voto solemni.

Cap. VII. *Insinuante.* (7) Votum solemne impedit, et dirimit matrimonium post contractum.

DE EO, QUI DUXIT IN MATRIMONIUM, QUAM POLLUIT PER ADULTERIUM.

TITULUS VII. *Continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Propositum.* (8) Si quis vivente uxore, contrahit cum secunda hoc ignorante, prima mortua, ad sui petitionem non separabitur a secunda.

Cap. II. *Significavit.* (9) Si vivente prima uxore, et non cognita, quis contraxit cum secunda sciente, et eam cognovit, etiam mortua prima, secundam habere non potest; secus si prima erat non legitima uxor.

Cap. III. *Super hoc.* (10) Non potest quis cum illa contrahere, quam, uxore vivente, cognovit, si machinata fuit in mortem uxoris.

Cap. IV. *Ex litterarum.* (11) Qui vivente uxore, etiam ab eo separata quo ad torum, secundam conseiam ducit uxorem, prima mortua, separabitur a secunda, sed cum alia contrahere poterit.

Cap. V. *Cum haberet.* (12) Qui vivente uxore legitima, cum secunda contrahit adultera, etiam prima mortua, separabitur a secunda; etiamsi longo tempore ei cohabitavit, et filios ex ea suscepit.

Cap. VI. *Significasti.* (13) Si quis mortua uxore, contrahit cum ea, quam vivente uxore sine fidei donatione cognoverat, tenet matrimonium, dummodo in mortem defunctae neuter fuerit machinatus.

Cap. VII. *Veniens.* (14) Si quis vivente prima, secundam hujus rei insciam duxerit

(1) Alex. III. Rhem. Archiep. vel Cenom. Ep.
(2) Idem Cenom. Ep.
(3) Idem Wigor. Ep.
(4) Idem Lucen. Ep.
(5) Idem.
(6) Caelest. III.
(7) Idem Ulyssip. et Colimbrien. Ep.
(8) Alex. III. Ab. S. Albani.
(9) Idem Ab. de Fontib. et Mag. Vicar.
(10) Idem Bajon. Epis.
(11) Clem. III.
(12) Caelest. III.
(13) Innoc. III. Caplt. Spolet.
(14) Idem Capit. Messan.

uxorem, mortua prima, licite remanet cum secunda, novo consensu interveniente.

Cap. VIII. *Siquis.* (1) Contrahens cum secunda vivente prima, quam tamen non cognovit nec ante contractum, nec post, potest cum hac contrahere mortua prima.

DE CONJUGIO LEPROSORUM.

TITULUS VIII. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Pervenit.* (2) Lepra superveniens non dissolvit matrimonium, nec illius effectum: et ideo ad invicem maritali affectione conjuncti se tractare debent, aut ad perpetuam continentiam vovendam induci.

Cap. II. *Quoniam.* (3) Conjuges propter lepram separandi non sunt a conjugio: Et leprosi contrahere possunt matrimonium et invicem sibi reddere debitum tenentur.

Cabasut. Jur. canon. Theor. lib. 3. *c.* 28. *n.* 10. *refert responsum* 9. *Stephani III. quo an.* 754. *prohibuit debitum reddi, jussitque conjuges separari: testaturque hoc Stephani decretum amplexatam fuisse Synodum Compendiensem can.* 16.

Cap. III. *Litteras.* (4) Sponsalia de futuro praecise non compellunt ad contrahendum matrimonium cum leproso, lepra post sponsalia superveniente.

DE CONJUGIO SERVORUM.

TITULUS IX. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Dignum.* (5) Servus contradicente domino, matrimonium contrahere potest; sed non liberatur a servitiis eidem debitis.

Cap. II. *Proposuit.* (6) Separatur matrimonium, quando liber ignoranter cum ancilla contraxerit; nisi postea hoc sciens, illam cognovit.

Cap. III. *Licet.* (7) Si consuetudo est in loco, quod partus conditionem patris sequatur, natus ex libero, et ancilla, liber est, et ut liber matrimonium contrahit.

Cap. IV. *A nostram.* (8) Si liber contraxit cum ancilla ignoranter, et ex quo scivit, non consensit, separatur matrimonium, et cum alia contrahere poterit.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLIV.

DE NATIS EX LIBERO VENTRE.

TITULUS X.

Cap. unic. *Indecens.* (9) Natus ex libera vel liberta, liber est.

DE COGNATIONE SPIRITUALI.

TITULUS XI. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Utrum.* (10) Filii duorum compatrum, per quorum neutrum deventum est ad compaternitatem, licite contrahunt, nisi consuetudo repugnet: separantur autem, si per eorum alterum, vel utrumque compaternitas est contracta.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLV.

Cap. II. *Si vir.* (11) Compaternitas scienter, vel ignoranter superveniens inter conjuges, conjugium non dissolvit.

Cap. III. *Super eo.* (12) Filii duorum compatrum, per quorum neutrum deventum est ad compaternitatem, licite invicem contrahunt matrimonium: si tamen adsit consuetudo impediens, et dirimens talia matrimonia, servanda est.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLVI.

Cap. IV. *Martinus.* (13) Inter patrem baptizati, et uxorem levantis prius ab eo

(1) Greg. IX. Fratr. Rom.
(2) Al. III. Cant. Archiep.
(3) Idem Bajon. Ep.
(4) Urb. III. Flor. Ep.
(5) Adr. IV. Salif. Archiep.
(6) Alex. III. Prior. et Praep. Mortar.
(7) Urban. III. Arim. Ep.
(8) Idem Ep. Raceburg.
(9) Greg. Magn. Anthem. Subd. (*Hoc cap. apud Gonzal. incip. Non solum.*
(10) Al. III. Saler. Ep.
(11) Idem. eidem.
(12) Idem Vigor. Ep
(13) Clem. III.

cognitam, contrahitur compaternitas efficax ad matrimonium dirimendum.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLVII. cum ibi notatis.

Cap. V. *Contracto.* (1) Compaternitas per cathechismum contracta impedit matrimonium contrahendum, sed contractum non dirimit.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLIII.

Cap. VI. *Veniens* (2) Inter patrem baptizati, et levantem: seu tenentem baptizatum contrahitur cognatio spiritualis valida ad impediendum; et dirimendum matrimonium post contractum.

Vide Trid. sess. 24. cap. 2. de ref. matr.

Cap. VII. *Tua nos.* (3) Si filii duorum compatrum, per quorum alterum deventum est ad compaternitatem, matrimonium contrahant, separantur, et tempore contractus scientes impedimentum, illud denunciare tenentur.

Vide correctionem Elencho II. num. CXLIX.

Cap. VIII. *Ex litteris.* (4) Inter baptizatum, et filium baptizantis oritur cognatio spiritualis impediens, et dirimens matrimonium inter eos contrahendum.

Vide correctionem Elencho II. n. CL.

IN SEXTO. *Lib. IV. sub eodem Titulo continente III. Capitula, et ibi tit. III.*

Cap. I. *Nedum.* (5) Inter baptizatum, et levantem filios, et uxorem levantis ante carnaliter cognitam, et suscipientem, et patrem, et matrem suscepti (et similiter de baptizante) spiritualis contrahitur cognatio.

Vide correctionem Elencho II. n. CLI.

Confirmatio frontis inducit spiritualem cognationem, sicut baptisma.

Cap. II. *Per catechismum.* (6) Compaternitas per catechismum contracta impedit matrimonium, sed non dirimit.

Vide correctionem Elencho II. num. CLII.

Cap. III. *Quamvis.* (7) Unus tantum intervenire debet in levatione infantis de sacro fonte, vel chrismatione frontis: tamen si plures interveniunt, cognationem contrahunt spiritualem. Et ex aliis sacramentis cognatio non contrahitur.

Vide correctionem Elencho II. num. CLIII.

DE COGNATIONE LEGALI.

TITULUS XII.

Cap. unic. *Si qua.* (8) Inter adoptatum, et filiam adoptantis non potest, durante adoptione, consistere matrimonium.

DE EO QUI COGNOVIT CONSAGUINEAM UXORIS SUAE, VEL SPONSAE.

TITULUS XIII. *continens XI. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (9) Affinitas superveniens matrimonio contracto illud non solvit; sed exactionem debiti impedit: et crimen incestus inhabilitat matrimonium contrahendum.

In textu statuitur incestuosum reddi inhabilem ad contrahendum matrimonium, cum quacumque; se vide Elencho I. n. XXII. et ac Elencho VI. n. LVI.

Cap. II. *Veniens.* (10) Affinitas superveniens etiam per illicitum coitum, dissolvit sponsalia de futuro, sed non matrimonium, et incestuosus contrahere non potest.

Vide correctionem Elencho I. n. LVI.

Cap. III. *De illo.* (11) Non separatur matrimonium ad dictum unius asserentis affinitatem inter conjuges praecessisse.

(1) Idem.
(2) Innoc. III. N. Ep. Linconien. et N. Decan. de Hutendom.
(3) Idem Mag. S. de Melun. Can. Herford.
(4) Greg. IX.
(5) Bonif. VIII.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Nicol. I. ad consul. Bulgar.
(9) Ex Concil. apud Wermeriam.
(10) Alex. III. Pict. Epis.
(11) Idem.

Cap. IV. *Transmissae.* (1) Incestuosus matrimonium contrahere non debet, sed si contrahit, tenet; et tunc tenetur reddere, sed non potest debitum exigere; tenetur autem uxori necessaria administrare.

Vide correctionem Elencho I. n. LVII.

Cap. V. *Super eo.* (2) Non separatur matrimonium ad confessionem conjugum, qui dicunt affinitatem praecessisse, etiamsi rumor viciniae consentiat.

Cap. VI. *Discretionem.* (3) *Summae ut cap.* Si quis 1. *supr.*

Cap. VII. *Fraternitati.* (4) Copula habita cum puella septenni dirimit matrimonium postea contractum cum consanguinea.

Cap. VIII. *Ex litteris.* (5) Affinitas orta ex copula illicita, rumpit sponsalia praecedentia, et privat facultate contrahendi matrimonium.

Cap. IX. *Veniens.* (6) *Idem dicit.*

Cap. X. *Tuae Fraternitatis.* (7) *Summa ut cap.* Si quis 1. *supr.*

Cap. XI. *Jordanae.* (8) *Summa ut cap.* Si quis 1. *supr.*

DE CONSANGUINITATE, ET AFFINITATE.

TITULUS XIV. *continens IX. Capitula.*

Cap. I. *Ex litteris.* (9) Separatur matrimonium contractum inter affines primi generis, et quarti gradus.

Qui sint affines primi generis vide in Auctore hoc eodem tit. n. 11.

Cap. II. *Super eo.* (10) Affinitas superveniens, de qua saltem constat per famam, solvit sponsalia de futuro.

Cap. III. *Quod dilectio.* (11) Si dispensatur cum aliquo, ut possit contrahere in certo gradu, alias prohibito, requiritur, quod uterque contrahentium toto gradu distet a stipite, praesertim si hoc habet consuetudo.

Cap. IV. *De infidelibus.* (12) Infideles conjuncti in gradu prohibito a lege canonica, post baptismum non separantur.

Cap. V. *Quod.* (13) Consanguinei mariti cum consanguineis uxoris licite contrahunt. In gradibus prohibitis non possunt matrimonia contrahi, etiamsi adsit consuetudo.

Vide Trid. sess. 24. *cap.* 5. *de ref. matr.*

Cap. VI. *Quia.* (14) Non valet dispensatio obtenta a Papa super matrimonio inter consanguineos contracto, si causa falsa sit expressa, nisi postea eam Papa confirmaret.

Cap. VII. *Tua nos.* (15) Testes, qui de consanguinitate deponunt, computationem debent a stipite, vel germine incipere.

Cap. VIII. *Non debet.* (16) In secundo, et tertio affinitatis genere tollitur prohibitio, quae olim erat in matrimonio contrahendo. Similiter tollitur probibitio de sobole suscepta ex secundis nuptiis, quae olim non poterat contrahere cum cognatione prioris viri. Et probitio conjugii ultra quartam consanguitatis, et affinitatis gradum non extenditur.

Cap. IX. *Vir qui.* (17) Distans a stipite quarto gradu, vel citeriori, cum distante quinto, vel ulteriori, contrahere potest.

Circa dispensationes matrimoniales pro reticentia gradus proximioris vide in Auctore lib. IV. post tit. XXI. §. 3. *n.* 24.

IN CLEMENTINIS. *Lib. IV. sub eodem Titulo et ibi tit. unico.*

(1) Caelest. III.
(2) Idem.
(3) Innoc. III. Praeposit. S. Mariae Magdeb.
(4) Idem Bisuntin. Archiep.
(5) Idem Ep. Gerund.
(6) Idem Ep. Magdab.
(7) Idem Archiep. Strigon.
(8) Greg. IX. Ep. Pict.
(9) Alex. III. Cassin. Ab.
(10) Urb. III. Burdeg. Archiep.
(11) Caelest. III.
(12) Innoc. III. Archiep. et Capit. Tyren.
(13) Idem Rossan. Archiep.
(14) Idem.
(15) Idem.
(16) Idem in Conc. Lat.
(17) Greg. IX.

Cap. unic. *Eos qui.* (1) Scienter contrahens matrimonium in gradu consanguinitatis, vel affinitatis prohibito, vel cum Moniali, excommunicatus est ipso jure, et publicari debet, et vitari. Idem in professo, et professa, vel constituto in sacris.

Vide Trid. sess. 24. cap. 5. de ref. matr. et ampliationem Elencho III. n. XLII.

DE FRIGIDIS, ET MALEFICIATIS, ET IMPOTENTIA COEUNDI.

TITULUS XV. *Continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Accepisti.* (2) Si marito provocante ad divortium, et se impotentem asserente, mulier hoc item fatetur servata solemnitate canonica, matrimonium indistincte dirimitur, sed si decipiatur Ecclesia, primum matrimonium reparatur. Si vero, muliere egente, vir asserat se potentem, nisi per aspectum corporis, vel alio indubitato modo convincatur, mulier non auditur; sed si vir hoc idem confitetur, vel convincitur, matrimonium separatur, et mulieri contrahendi licentia datur.

Vide notata Elencho VI. n. LXXXIII.

Cap. II. *Quod sedem.* (3) Impotens ad copulam, est impotens ad contrahendum matrimonium, sive sit impedimentum aetatis, sive naturae.

Cap. III. *Ex litteris.* (4) Naturale impedimentum ad coitum irreparabile arte medicorum, matrimonium impedit.

Cap. IV. *Consultationi.* (5) Contrahens scienter cum impotenti ad copulam, ab ea non separatur.

Haec decretalis locum habet, quando qui scienter contraxerunt, vivere possunt cum uxore tanquam cum sorore, secluso omni libidinis periculo, ut in textu. Et ita tenendum est de matrimonio spadonum, et eunuchorum jam contracto juxta Breve Sixti V. ad Episcopum Novarien. in Regnis Hispaniar. Nuncium 26. Junii 1587.

Cap. V. *Laudabilem.* (6) Si de impotentia coeundi Constet, statim matrimonium separatur, alias cohabitabunt conjuges per triennium; et si cum septima manu propinquorum jurent, quod dederunt operam copulae, et non potuerunt conjungi, statim separantur.

Vide Elencho VI. n. LXXXIII.

Cap. VI. *Fraternitatis.* (7) Propter arctationem mulieris, si apparet, quod praeter miraculum absque periculo corporali habilis reddi non potest, separatur matrimonium; reintegratur tamen, si postea appareat Ecclesiam fuisse deceptam.

Cap. VII. *Litteras.* (8) Si uxor dicit virum, cui cohabitavit per triennium, non habere potentiam coeundi, eis hoc jurantibus cum septima manu propinquorum, matrimonium separatur.

DE MATRIMONIO CONTRACTO CONTRA INTERDICTUM ECCLESIAE.

TITULUS XVI. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Litterae.* (9) Matrimonium contra interdictum Ecclesiae, vel Judicis contractum non dirimitur: imponitur tamen poenitentia sic contrahentibus, et separantur, donec cognoscatur de causa interdicti.

Cap. II. *Ex litteris.* (10) Sponsalia de futuro cum una etiam contra interdictum Ecclesiae contracta, non dirimunt matrimonium postea contractum cum alia.

Cap. III. *De muliere.* (11) Si hi, qui dicebantur consanguinei, contraxerunt contra

(1) Clem. V. in Conc. Vien.
(2) Ex Bruecar. Lib. 19.
(3) Alex. III. Amb. Ep.
(4) Idem.
(5) Luc. III.
(6) Caelest. III.
(7) Idem Epls. Altissiod.
(8) Hon. III. Ep. et Mag. B Canon. Amb.
(9) Alex. III. Paduan. Ep.
(10) Idem Winton. Bathon., et Herford. Ep.
(11) Idem Paduan. Ep.

praeceptum Judicis, debent separari, donec de causa cognoscatur.

QUI FILII SINT LEGITIMI.

TITULUS XVII. *continens XV. Capitula.*

Cap. I. *Conquestus.* (1) Naturalis ex soluto genitus, et soluta, legitimatur per subsequens conjugium, etiam quoad haereditatem.

Cap. II. *Cum inter.* (2) Separato matrimonio in facie Ecclesiae contracto, filii geniti, vel concepti ante sententiam sunt legitimi.

Cap. III. *Transmissae.* (3) Statur verbo viri, et mulieris, qui negant aliquem esse suum filium, nisi indiciis, et testibus probetur contrarium.

Cap. IV. *Causam.* (4) Illegitima proles est, quam viro vivente, uxor ex adulterio concepit, sive cum adultero, sive cum viro moretur.

Cap. V. *Lator.* (5) Quaestio nativitatis opposita petenti haereditatem coram Judice saeculari, est ad Ecclesiasticum Judicem transmittenda.

Cap. VI. *Tanta est.* (6) Naturales legitimantur per sequens parentum conjugium, spurii vero non.

Pius IV. Constit. Quamvis *abrogavit omnes legitimationes spuriorum naturalium in praejudicium vocatorum ex testamento, revocavitque omnes legitimandi facultates in simile praejudicium.*

Cap. VII. *Causam.* (7) De causa civili inter laicos non cognoscit Ecclesia; cognoscit tamen, an quis sit de legitimo matrimonio natus.

Cap. VIII. *Perlatum.* (8) Si mulier per judicium Ecclesiae separata a primo, vivente illo, contrahit cum secundo, legitima erit proles, quam ex illo suscepit.

(1) Alex. III.
(2) Idem Canon. Clero, et Pop. Temul.
(3) Idem Rotomag. Archiep.
(4) Idem Exon. et Winton. Ep. et Ab. Fonden.
(5) Idem Exon. Ep. et Ab. Fonden.
(6) Idem Exon. Ep. *Hoc cap. apud Gonz. incip. Meminimus.*
(7) Idem Land. Winton. et Exon. Epis.
(8) Idem Epis. et Archid. Vicent.

Cap. IX. *Quod nobis.* (9) Filii nati ex matrimonio clandestino postmodum per Ecclesiam approbato, sunt legitimi.

Cap. X. *Referente.* (10) Nati ex matrimonio contracto contra publicae honestatis justitiam, illegitimi sunt, et ab haereditate parentum excludendi.

Cap. XI. *Pervenit.* (11) Ad docendum prolem illegitimam non sufficit probare impedimentum matrimonii, si fuit in facie Ecclesiae contractum.

Cap. XII. *Per tuas.* (12) Statur dicto testium, qui probant aliquem legitimum, licet fama viciniae, et tractatus parentum habeat contrarium.

Vide correctionem Elencho II. num. CLIV.

Cap. XIII. *Per venerabilem.* (13) In terris Ecclesiae Papa potest libere illegitimos legitimare; in terris vero alicuis non, nisi in causis multum arduis, vel nisi in spiritualibus: tunc tamen indirecte, et per quamdam consequentiam intelligitur legitimare etiam quoad temporalia.

Cap. XIV. *Ex tenore.* (14) Si conjugatus, vivente prima, in facie Ecclesiae contrahit cum secunda hoc ignorante, legitima erit eorum proles.

Cap. XV. *Gaudemus.* (15) Proles infidelium, qui postea convertuntur, legitima est; etiam si parentes sint in gradu prohibito lege canonica.

QUI MATRIMONIUM ACCUSARE POSSUNT, VEL CONTRA ILLUD TESTARI.

TITULUS XVIII *continens VI. Capitula.*

Cap. I. *Relatum.* (16) Cum agitur de foedere matrimonii, reo absente contumaciter, possunt super impedimento matrimo-

(9) Idem Belvac. Ep.
(10) Caelest. III. Eborac. Epis.
(11) Idem Lincon. Ep. et Ab
(12) Innoc. III. N. Hydrunt. Archiep.
(13) Idem Willel. Com. Mont. Pesul.
(14) Idem Henr. et Vit. Caen. Beneven.
(15) Idem Ep. Tiberiad.
(16) Alex. III. Parm. *vel Paris* Ep.

nii recipi testes; dummodo sint legitimi; et ad dicta eorum fertur sententia.

Cap. II. *A nobis.* (1) Accusatio, et testimonium in causa matrimoniali personaliter, et non per litteras fieri debent.

Cap. III. *Videtur.* (2) In causa matrimonii super consanguinitate, sive conjungendi, sive disjungendi testificari possunt consanguinei, et parentes.

Cap. IV. *Insuper.* (3) Invita desponsata, postea sponte cognita, contra matrimonium non auditur.

Cap. V. *Significante.* (4) Repellitur accusans matrimonium propter quaestum.

Cap. VI. *Cum in tua.* (5) Repellitur ab accusatione matrimonii, qui denunciationis tempore tacuit; nisi denunciationem probabiliter ignoravit; vel juret de novo didicisse, et quod non objicit illam malitiose.

DE DIVORTIIS.

TITULUS XIX. *continens IX. Capitula.*

Cap. I. *Si qua.* (6) Homicidium necessarium non privat spe conjugii, sed machinatio in mortem conjugis sic.

Cap. II. *Quaesivit.* (7) Conjuges propter alterius crimen non separantur; nisi alter alterum ad infidelitatem trahere tentet: et tunc durat conjugium, eis etiam separatis.

Cap. III. *Porro.* (8) Vir non potest dimittere uxorem sine judicio Ecclesiae, etiam propter impedimentum parentelae notorium. Si fama refert impedimentum conjugii, etiam nemine opponente Episcopus ex officiò potest de eo inquirere. Si vero impedimentum est notorium potest ex officio matrimonium separare.

Ex Constit. Pauli III. Cum sicut: uxor a marito dissidens, nisi locetur in loco honesto, petere debet cautionem de non offendendo, ne suspectam vivendi libertatem affectet.

Ex Constit. Sixti V. Ad compescendum se temere separantes absque Judicis licentia, puniendi sunt arbitrio Judicis. Et maritus si post obtentam separationem, cum scortis, aut aliis mulieribus luxuriose vixerit, ita ut appareat ideo separationem affectasse, puniendus est ultimo supplicio: sicut et uxor si a marito fugerit, ut impudice vivat. Et vide Elencho VI. n. LVII. item notata lib. V. tit. XVI. Post cap. 1.

Cap. IV. *Significasti.* (9) Repellitur uxor petens restitutionem mariti, si notorie fornicata est, et maritus continuit.

Cap. V. *Ex litteris.* (10) Matrimonium separatur propter adulterium mulieris: et si vir postea fornicetur, redintegratur.

Cap. VI. *De illa.* (11) Si uxor a viro lapso in haeresim propria auctoritate divertit, ad eum reversum redire compellitur; secus si per judicium Ecclesiae ab eo fuisset separata.

Cap. VII. *Quanto.* (12) Vinculum conjugale non dissolvitur altero conjugum fidelium in haeresim lapso. Sed si unus infidelium conjugum convertitur ad fidem, et alter nolit sibi cohabitare, vel non sine blasphemia, vel sine peccato mortali, solvitur conjugium; et conversus contrahere poterit.

Vide Trid. sess. 24. cap. 5. de ref. matr.

Cap. VIII. *Gaudemus.* (13) Pagani juncti in gradu prohibito lege canonica tantum, conversi ad fidem non separantur. Si paganus prius plures uxores habebat, post fidem susceptam adhaerebit primae. Et si repudiata uxore, cum secunda contra-

(1) Clem. III.
(2) Caelest II. Floren. Eccles.
(3) Caelest. III.
(4) Idem Archiep. Praep. et Prior. S. Mariae de Albanio Januen.
(5) Idem.
(6) Ex Conc. apud. Vermeriam.
(7) Al. III. Ep. Carnot. *juxta Gonzal.*
(8) Idem Amb. Ep.
(9) Idem Trec. Ep.
(10) Clem. III.
(11) Urban. III. Floren. Ep.
(12) Idem Ferr. Ep.
(13) Idem Triberiad. ad Ep.

xerit, etiam post baptismum dimittet secundam, et adhaerebit primae repudiatae; etiamsi repudiata cum alio contraxisset: secus si fornicata fuisset.

Cap. IX. *Deus.* (1) Non licet relictam fratris in uxorem accipere. et ducta separanda est; nisi aliter Ecclesia dispenset.

Circa hanc dispensationem vide. Gonzal. hoc eod. cap.

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM, ET UXOREM, ET DE DOTE POST DIVORTIUM RESTITUENDA.

TITULUS XX. *continens VIII. Capitula.*

Cap. I. *Mulieres.* (2) Separato licite matrimonio, dos restituenda est.

Sive solvatur quo ad vinculum, sive quo ad torum Gonz.

Cap. II. *Significavit.* (3) Soluto matrimonio, cogitur vir dotem restituere; et bona dividere, quae communiter eis obvenerunt.

Cap. III. *De prudentia.* (4) Delegatus ad causam matrimonii, si ferat sententiam divortii, pronunciare debet dotem restitui.

Cap. IV. *Plerumque.* (5) Mulier propter adulterium a viro separata, perdit dotem, et donationem propter nuptias.

Cap. V. *Et si.* (6) Donatio propter nuptias declaratas nullas, quia fuerunt incestuosae, a marito repeti potest, nec lucro uxoris cedit.

Cap. VI. *Nuper.* (7) Usufructuarius donans sine consensu domini rem ipsam uxori propter nuptias, non transfert in eam plus juris, quam ipse habebat: idem de eo, qui sub conditione adimente habet rem in haereditatem, vel in feudum.

Cap. VII. *Per vestras.* (8) Vir agens pro dote, non omnino excluditur ex eo, quod vergat ad inopiam; nec praecise cogitur satisdare ultra facultatem propriam; sed dos sibi assignatur sub cautione, quam praestare potest. Et si per illam cautionem non esset sufficienter provisum consumptioni dotis, deponetur dos apud mercatorem, ut de honesto lucro vir sustineat onera matrimonii.

Cap. VIII. *Donatio.* (9) Donatio, quae, constante matrimonio, inter conjuges dicitur esse facta, ex quo alter locupletior, et pauperior alter efficitur, firmitatem non habet; nisi donatoris obitu confirmetur: quae tamen poenitus evanescit, si revocetur ab eo tacite, vel expresse; vel qui donatum accepit, prius debitum naturae persolvat. Sane soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic et donatio propter nuptias redit ad virum; nisi de consuetudine secus obtineat: vel ex pacto de lucranda dote, et donatione propter nuptias, quod aequale sit tamen hinc inde contrarium induceatur.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

TITULUS XXI. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Capellanum.* (10) Secundae nuptiae non benedicuntur; et benedicens puniendus est.

Ex textu eas benedicens suspensus ab officio, et beneficio mittendus est ad Sedem Apostol. sed hodie haec missio sublata est, estque in arbitrio Episcopi vel suspensionem inferre, vel aliam poenam Thes. verb. Matrimon. *cap.* 1. *n.* 5. *et verb.* Sacrament. *c.* 3.

Cap. II. *Dominus.* (11) Dubitans de morte conjugis, nisi prius certificetur contrahere non debet; etsi contraxit, reddat, sed non exigat debitum: etsi postmodum sciat primam vivere, dimittat secundam.

(1) Idem Livon. Ep.
(2) Ex Conc. Wormat. temp. Car. Mag.
(3) Urb. III. Decan. Cant., et Thesaur. Lexov.
(4) Clem. III.
(5) Caelest. III.
(6) III. Compostel. Archiep. et Ep. in Regno Legion.
(7) Idem Archid. S. And. de Scotia.
(8) Idem Archiep., et O. Archid. Jan.
(9) Gr. IX.
(10) Alex. III.
(11) Luc. III. Christ. in captiv. Saracen.

Vide de cap. Inquisitioni 44. *de sent. Exc.*

Cap. III. *Vir autem.* (1) Si unus ex conjugibus fuit alias benedictus, non debent conjuges de novo benedici.

Cap. IV. *Super.* (2) Mulier nubens intra annum lugubrem, infamiam non incurr:t.

Cap. V. *Cum secundum.* (3) *Summa ut supra.*

IN LIBRO V. GREGORII PAPÆ IX.

Continentur Tituli XLI.

DE ACCUSATIONIBUS INQUISITIONIBUS ET DENUNCIATIONIBUS.

TITULUS I. CONTINENS XXVII. CAPITULA.

Cap. I. *Si legitimus.* (4) De persona accusatoris prius quaerendum est in judicio.

Cap. II. *Si quis.* (5) A denunciatione repellitur is, qui non praemonuit.

Cap. III. *Illa.* (6) Criminatio Praelati debet tractari coram illis, quorum interest.

Cap. IV. *Omnipotens.* (7) Qui de aliquo crimine accusatur, vel denunciatur, interim promoveri non potest.

Cap. V. *Nulli.* (8) Episcopus accusatus a suo familiari eum per exceptionem criminis ab accusatione repellere nequit, quem ante a sua familiaritate neglexerit separare.

Cap. VI. *De his.* (9) Absolutus de certo crimine, de eodem iterum accusari non potest.

Cap. VII. *Repellantur.* (10) Cohabitantes inimicis accusati, ab accusatione repellantur.

Cap. VIII. *Accusasti.* (11) Ponit poenitentiam accusatoris calumniosi; cum sequitur inde mors, vel membri debilitatio.

Cap. IX. *Evidentia.* (12) Super notorio procedit Judex, nemine accusante.

Cap. X. *Cum.* (13) Laici, vel inimici Clericos accusare non possunt.

Exceptis casibus relatis in capp. De caetero 14. de Testib. et Nulli 5. *hoc eod. tit.*

Cap. XI. *Ex parte.* (14) Monachus accusare potest Abbatem, et de bonis monasterii expensas litis necessarias habebit.

Cap. XII. *Si constiterit.* (15) Presbyter ebriosus missam celebrans non praemissa digestione, Ecclesia privari debet.

(1) Urb. III. Ep *juxta Gonzal.*

(2) Idem Exon. Ep.

(3) Innoc. III. F. Nob. Mul.

(4) Felix II. ad Ep. in Alex. Synod. congreg. *licet Baron. dubitat hunc fuisse Auctorem istius Decretal. Hoc cap. apud Gonzal. incipit Quoties.*

(5) Felix I. *juxta Gonzal. et hoc cap. in cod. incipit Haec sunt.*

(6) D. Greg. Guidiscal. Duci Camp.

(7) Idem Constant. August.

(8) Pasch. *Nescitur an. I. vel II. cum haec Decretal non reperiatur inter epist. utriusque.*

(9) Ex Conc. Mogun. *juxta Gonzal.*

(10) Steph. I.

(11) Ex Burchard. Lib. 19.

(12) Augustin. super Gen. de morte Abel. *juxta Gloss. quamvis haec verbat. in operib. Aug non reperiantur.*

(13) Al. III. Galat. Elec.

(14) Idem Wigor. Ep.

(15) Alex. III. Amb. Ep.

Cap. XIII. *Meminimus.* (1) Inimicus etiam a voluntaria exceptione repellitur.

Cap. XIV. *Licet.* (2) Dicens se aliquem accusaturum coram Judice, ante inscriptionem potest sine poena desistere, et non accusare: sed ei desistenti silentium imponitur in perpetuum.

Cap. XV. *Veniens.* (3) Ad prosequendam accusationem criminalem non admittitur procurator; licet possit allegare causam absentiae, seu alias exceptiones non tangentes crimen propositum: et qui juravit stare mandato alicujus, non admittitur ad accusandum illum; si virtute juramenti sibi fuit injunctum, ut non accusaret.

Cap. XVI. *Super his.* (4) Denunciator criminis non se inscribit, quia ad correctionem tendit: accusator autem inscribit; quia tendit ad poenam: excipiens vero inscribit ad poenam extraordinariam, si per exceptionem dejicitur ab obtento; alias secus. Dum discutitur de crimine, per modum exceptionis potest intervenire procurator.

Cap. XVII. *Qualiter.* (5) Generales Inquisitores si non servaverunt debitum inquisitionis ordinem prudenter, et caute se corrigere debent. Ponit formam juramenti, quod Inquisitores exigunt ab inquisitis.

Cap. XVIII. *Cum dilecti.* (6) Si is, contra quem inquiritur, juravit respondere tantum ad interrogata, post confessionem auditur volens probare excusationes, quae confessionem non perimunt, sed exponunt: secus si juraverit plenam, et meram veritatem dicere.

Cap. XIX. *Cum oporteat.* (7) De veritate criminum non inquiritur; nisi prius constet de infamia: et tunc non inimici, vel perjurii, sed idonei viri ad prosequendum inquisitionem, et ad testimonium admittuntur: et non probato crimine, indicitur infamatis purgatio.

Cap. XX. *Cum dilectus.* (8) A denunciatione repellitur publicus concubinarius, excommunicatus, et conspirator, et is, qui non praemonuit.

Cap. XXI. *Inquisitionis.* (9) Crimen probatum per modum inquisitionis regulariter poena ordinaria non punitur; sed si impedit ordinis exequutionem, sit depositio, sicut in accusatione: etsi impedit tantum beneficii retentionem, sit privatio a beneficio, nec poterit Judex hanc poenam moderari.

Contra non infamatum super veritate criminum inquiri non debet; etiamsi libellus famosus contra eum oblatus fuerit in secreto: nec super principali creditur testi, qui juratus dicit se illius, contra quem inquiritur, inimicum. Idem si hoc dicit ante juramentum; nisi praesumatur hoc dixisse in fraudem.

Non punitur quis de crimine, de quo non constat nisi per famam, et testium credulitatem: et per dicta paucorum non debet quis apud Judicem infamatus reputari.

Cap. XXII. *Ad petitionem.* (10) Si is, de cujus crimine in judicio constat, petit restitutionem propter judiciarium ordinem non servatum, non est audiendus; sed eum tanquam notorium criminosum debet superior de novo privare.

Cap. XXIII. *Accedens.* (11) Agenti possessorio adipiscendae in beneficialibus non obstat exceptio criminis; nisi de eo sit infamatus; et infamato, accusatore non probante, vel non apparente indicitur purgatio; in qua si defecerit, punitur ut convictus.

Cum hic non impraebetur successio im-

(1) Idem.
(2) Inn. III. Bisun. Archiep.
(3) Idem Salisb. Archiep.
(4) Idem S. Frid. Prior. et Mag. B. Can. Pis.
(5) Idem Vercel. Ep. et Ab. de Til.
(6) Idem Archic. Arelat. et Vel. Mag. Ab.
(7) Idem Archiep. Terac. et Ab. S. M. de Populeto, et Archid. Barchin.
(8) Idem.
(9) Innoc. III. Epis. Genev. et Vien. Sacr.
(10) Idem Silvan. Ep. et Latiniac. Diaec. Paris. et Decan. Silvan.
(11) Idem.

mediata collateralium, seu transversalium in beneficiis, vide notata in cap. Ex parte 12. *de offic. et potest. judic. deleg.*

Cap. XXIV. *Qualiter.* (1) Superior contra subditum, maxime Praelatum, de his tantum inquiret, super quibus praecessit infamia, et tunc vocabit eum, et tradet illi capitula, et nomina, et testium dicta publicabit, et ipsius legitimas exceptiones admittet: et probato gravi crimine, cum ab administratione removebit. In Regularibus vero Praelatis ad unguem servandus non est hic ordo.

Hic etiam praecipitur Episcopum procedentem contra subditum in criminalibus teneri secum adhibere canonicos Cathedralis; sed hodie communiter contra eos circa hoc Episcopi praescripserunt, ideoque soli inquirunt Fagn. hoc eod. cap. n. 14.

Cap. XXV. *Sicut olim.* (2) Metropolitani ad correctionem excessuum, et reformationem morum singulis annis facere debent provinciale concilium, in quo statuere debent personas idoneas per singulas Dioeceses, quae solicite investigent, et in sequenti concilio referant corrigenda: et Episcopi debent facere Synodos episcopales singulis annis, et publicare agitata in provinciali concilio, et haec negligentes ab exequtione officii suspenduntur.

Vide moderationem Elencho II. n. CLV.

Cap. XXVI. *Olim V. V.* (3) Sententiae excommunicationum, suspensionum, vel interdicti latae post denunciationem per Abbatem denunciatum, vel alium pro ipso in monachos denunciantes, vel adhaerentes eisdem, relaxantur: spoliati restituuntur, et juramenta de tacenda veritate relaxantur: dicta testium denunciato traduntur, et expensae de bonis monasterii monachis denunciantibus ministrantur: et propter hoc ab obedientia Abbatis non eximuntur, sine tamen litis praejudicio.

Cap. XXVII. *Praelatorum.* (4) Contra Praelatum denunciatum de dilapidatione sit commissio super veritate inquirenda, et pendente negotio debet sibi interdici potestas alienandi.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. I. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Postquam.* (5) Ex confessione coram Delegato inquirente super certis criminibus deputato facta, punitur confitens, licet dicat se prius diffamatum non fuisse, vel inquisitionis capitula non habuisse.

Cap. II. *Si is.* (6) Valet inquisitio facta super veritate criminum, omissa inquisitione infamiae, si reus praesens tacuit.

DE CALUMNIATORIBUS.

TITULUS II. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Cum fortius.* (7) Subdiaconus calumniose accusans Diaconum, subdiaconatu privatur, et publice verberibus castigatur, et in exilium mittitur.

Ista verberatio in desuetudinem abiit Clarus §. *final. q.* 71. *n.* 2.

Cap. II. *Cum dilectus.* (8) Denunciator in probatione criminum deficiens, ab officio, et beneficio suspenditur, donec innocentiam suam purget.

DE SIMONIA, ET NE ALIQUID PRO SPIRITUALIBUS EXIGATUR, VEL PROMITTATUR.

TITULUS III. *continens XLVI. Capitula.*

Cap. I. *In ordinando.* (9) Episcopus pro Ordine ab eo conferendo, vel ministri, vel notarii nihil temporale exigere debent.

(1) Idem in Conc. Lat.
(2) Idem ibid.
(3) Greg. IX. Archiep., et Pr. S. M. Rothomag.
(4) Idem Ep. Cistaen. et Ab. de Alde. et Saben.
(5) Bonif. VIII.
(6) Idem
(7) D. Greg. Anthem. Subd. Campan.
(8) Innoc. III. Zamor. Segov. et Abul. Epis.
(9) D. Greg. in syn. Rom. an. ejus 5. *In Gonz. hoc cap. incip. Antiquam,* et lectura differt ab ea, quae reperitur in tex. Greg. IX., idem tamen dicit.

Vide Trid. sess. 21. cap. 1. de ref. et notata Elencho VI. n. XXVII.

Cap. II. *Qui olium.* (1) Deponendus est, qui per pecuniam aliquem ejecit de Ecclesia sua, se postea intrudendo.

Cap. III. *Si Dominus.* (2) Quilibet catholicus admittitur ad accusandum de crimine simoniae.

Cap. IV. *Accusatum.* (3) Simoniacus, pendente accusatione, ab administratione divinorum prohibetur.

Cap. V. *Quoties.* (4) *Idem dicit, quod cap. proceed: nisi quod illud loquitur in occusatione, hoc in inquisitione, illud de simonioco in genere, hoc declorat de Ordine.*

Cap. VI. *Sicut.* (5) Simoniacus est deponendus.

Cap. VII. *Tanta.* (6) Simoniacum accusare possunt servus, meretrix, criminosi.

Cap. VIII. *Non satis.* (7) Simoniacum est pretium recipere pro ingressu Religionis, pro prioratibus, vel pro capellis concedendis, et pro Praelatis instituendis, pro concedenda sepultura, pro chrismate, pro oleo sancto, pro beneditionibus nubentium, vel aliis sacramentis; nec valet consuetudo contraria.

Circo pretium pro ingressu in Religionem vide notato in cap. Sane 1. *infr. in extr. com. et pro sepultura notata infra in cap.* Suam 29., *et quoad poenas pro simoniaca sacramentorum administratione servando est Constit. S. Pii V.* Cum primum.

Cap. IX. *Cum in Ecclesia.* (8) *Summa ut supr.*

Cap. X. *Cum sit.* (9) Nihil pro Ecclesiarum consecratione potest, vel debet praeter procurationem exigi.

Cap. XI. *De hoc.* (10) Convictus de simonia, deponendus est; idem de ea infamatus, si se non purgat.

Cap. XII. *Cum essent.* (11) Simoniacum est pro temporali obsequio beneficium ecclesiasticum promittere.

Cap. XIII. *Insinuatum.* (12) Notorius simoniacus in beneficio, ab illo deponitur: sic de ea infamatus, si se non purgat.

Poenas simoniocorum in beneficiis vide in Auctore hoc eod. tit. §. IV. et in Const. Innoc. XII. Ecclesiae, *ac correctionem Elencho I. n. LVIII.*

Cap. XIV. *Nemo.* (13) Simoniacum est pretio, vel favore celare peccatorem, vel reconciliare non poenitentem, vel digne poenitentem a reconciliatione removere.

Cap. XV. *Querelam.* (14) Ecclesia emi, vel redimi non potest.

Cap. XVI. *Eo quoe.* (15) Pro chrismate ab Ecclesiis pecunia exigi non debet; etiamsi adsit consuetudo.

Cap. XVII. *Ex diligenti.* (16) Pro habendis spiritualibus homagium facere simoniacum est.

Cap. XVIII. *Et si.* (17) Ordinatio, vel consecratio non censetur simoniaca, licet Ordinatori aliquid donatum fuerit non ex pacto.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXVI.

Cap. XIX. *Veniens.* (18) Abbas et majores de conventu, si pro receptione monachi receperunt pecuniam ex pacto, ab officio, et beneficio suspenduntur; et taliter recepta pecunia restituitur, et in aliud monasterium ita receptus transfertur.

(1) Ex Conc. Mogun. *Hoc cap. in Gonz. incip. Quicumque.*

(2) Ex Decr. collect. a Card. Deusdedit.

(3) Ex Regest. D. Greg. Maximo intruso in Episcop. Salonit.

(4) Ex eod.

(5) Luc. Papa *nescitur tamen an, I. II. vel III.*

(6) Card. Deus dedit.

(7) Alex. III. Arelat. Archiep. et Vel. Mag. Ab.

(8) Idem in Conc. Lat.

(9) Idem Vigil. Ep.

(10) Idem Tolet. Archiep.

(11) Idem Eborac. Archiep.

(12) Idem Cistren. Ep.

(13) Idem.

(14) Idem Vigor. Ep. et Prior. de Patejar.

(15) Idem.

(16) Idem Peren Piccardo.

(17) Idem Strigon. Ep.

(18) Idem.

Vide ampliationem Elencho I. n. LIX. LX.

Cap. XX. *Ex tuae.* (1) Si ordinandus praesentatori suo aliquid dedit ex pacto, simoniacum est; non tamen deponitur, si est occultum.

Cap. XXI. *Ad nostram.* (2) Mandamus, quatenus pro ministerio ecclesiastico exercendo, sive pro Vicariis assignandis, seu pro chrismate nullatenus pecuniam exigatis.

Cap. XXII. *De simoniace.* (3) Cum simoniace ordinato, ignorante simoniam dispensari potest.

Vide explicationem in Gonzal.

Cap. XXIII. *Matthaeus.* (4) Si contradicens electo pro pecunia de voluntate electi tradita a contradictione cesset, electus postea confirmatus, est simoniacus, et beneficio renunciare tenetur.

Cap. XXIV. *Ad aures.* (5) Pro absolvendo excommunicato pretium exigi non debet.

Cap. XXV. *De regularibus.* (6) Monachi per simoniam, ipsis scientibus, recepti, ad arctiora monasteria transferuntur: si autem ipsis ignorantibus, post notitiam habitam in iisdem, vel in aliis monasteriis ejusdem Ordinis poterunt collocari.

Cap. XXVI. *Ex insinuatione.* (7) Si quis canonicatui renuncians, ad quem per simoniam ignoranter assumptus fuerat, postea de novo assumatur ad illum, non potest ex prima receptione sibi aliquid vindicare.

Cap. XXVII. *Nobis.* (8) Electio simoniaca est cassanda, si propter hoc Electoribus promissa fuit pecunia, quamvis electus ignoret, nisi hoc factum fuerit in fraudem electi. Cum electo reprobato per vitium simoniae non dispensat Episcopus.

Circa simoniam in electione Papae vide Fagnan. hoc eod. cap.

Cap. XXVIII. *Dilectus.* (9) Qui dat Praelato pecuniam, ne ipsum in jure suo de facto molestet, illam repetit, si Praelatus promissa non servet.

Cap. XXIX. *Suam.* (10) Pro benedictionibus nubentium, et exequiis mortuorum nihil exigi debet.

Haec prohibitio intelligenda est, quando quod exigitur, nec jus, nec publica auctoritas, nec consuetudo exigi permittit. Glossa, et cap. Ad audientiam 42. *hoc eod. tit. verba* Nituntur.

Cap. XXX. *Dilectus.* (11) Si per accusationem constat monachum simoniace fuisse receptum, receptus, et recipiens deponuntur: si vero per inquisitionem, receptus in arctius monasterium detruditur. Recipienti vero et majoribus poena condigna imponitur; et interim ab executione Ordinum sacrorum suspenduntur.

Cap. XXXI. *Licet.* (12) Abbas contra testes, qui deposuerunt contra eum de simonia in judicio inquisitionis excipere potest, quod sunt inimici, et conspiratores: alias vero exceptiones criminum opponere non potest.

Cap. XXXII. *Per tuas.* (13) Declarat an, et quando testes criminosi admittantur in crimine simoniae.

Cap. XXXIII. *Sicut.* (14) Non imputatur electo confirmato, si eo prohibente, pro ipsius confirmatione pecunia data fuit.

Vide Extravag. Detestabile 2. *infra.*

Cap. XXXIV. *Tua nos.* (15) Si clericus cum pacto confert Ecclesiae bona sua, ut in ipsa recipiatur in canonicum, et illa sibi

(1) Idem.
(2) Idem Herford. Archid.
(3) Luc III. Spalaten. Archiep.
(4) Idem Turon. Archiep.
(5) Idem.
(6) Clem. III.
(7) Idem
(8) Caelest. III.
(9) Idem Lincon. Ep. et Prior. de Fractopnate et Arch. de Maria.
(10) Innoc. III. Ab. de Jugo Dei, et N. Prior. de Seillin.
(11) Idem Cantuar. Archiep.
(12) Idem Prior. S. Victor. et Mag. J. Bonon. et L. Modocen. Canon.
(13) Idem.
(14) Idem Ab. Gemblac.
(15) Idem Decan. Belvac.

retineat pro praebenda, simonia committitur: secus si hoc fiat sine pacto.

Vide Elencho VI. n. LXXII.

Cap. XXXV. *Per tuas.* (1) Non debet quis Ordinem recipere ab eo, quem credit simoniacum, sed ministrare potest in illis, quos prius ab isto recepit.

Cap. XXXVI. *In tantum.* (2) Pro chrismate vel investitura Ecclesiarum nil exigi debet; nec excusat consuetudo, vel nominis variatio.

Cap. XXXVII. *Per tuas.* (3) Ordinatus in subdiaconum, qui prius praesentatori suo promisit, quod nil ab eo peteret, in suscepto ministrare, vel ad superiores Ordines ascendere sine dispensatione non potest, licet peccare non crediderit.

Cap. XXXVIII. *Consulere.* (4) Simonia est dare pecuniam pro Vicariatu, vel pro alia administratione rerum spiritualium, seu ecclesiasticarum habenda; et dantes, et recipientes ab illa Ecclesia sunt ejiciendi.

Cap. XXXIX. *Sicut.* (5) Simoniacum est aliquid exigere pro consecratione Episcoporum, et benedictionibus Abbatum, et ordinationibus Clericorum; nec excusat consuetudo.

Cap. XL. *Quoniam.* (6) Religiosi pretio recepti, una cum recipientibus de monasterio expelluntur, et in arctioribus monasteriis ad agendam poenitentiam detruduntur: sed recepti ante istud Conc. ponebantur sic recepti in aliis locis ejusdem Ordinis, nisi, ob multitudinem queant alibi collocari; ita tamen quod renuncient primae receptioni, et de novo recipiantur.

Cap. XLI. *Audivimus.* (7) Episcopi nil exigere debent, ut permittant in Ecclesiis sibi subjectis Clericos institui, monachos profiteri, vel mortuos sepeliri; alioquin exacta restituentur duplicata.

Cap. XLII. *Ad Apostolicam.* (8) Sacramenta sunt libere conferenda: cogit tamen Ordinarius laicos observare laudabiles consuetudines.

Vide correctionem Elencho II. num. CLVII.

Cap. XLIII. *Ne Dei.* (9) Prohibet Abbates Cistercienses solemniter installari: et ponit formam obedientiae, quam praestant suis Episcopis.

Cap. XLIV. *Jacobus.* (10) Recepto in canonicum debetur praebenda, et redditus, consuetudine non obstante, quod non servaverit pravam consuetudinem de aliquo temporali dando ipsis canonicis.

Vide Elencho VI. n. LXXII.

Cap. XLV. *Si quis.* (11) Qui ordinavit aliquem sub promissione de non petendo ab ipso provisionem, Ordinator per triennium a collatione, praesentator ab executione Ordinum etiam per triennium suspensi sunt: Ordinatus ab Ordine perpetuo sit suspensus, et solum Papa cum eis dispensat.

Cap. XLVI. *Mandato.* (12) Facultas concessa a Papa dispensandi cum monachis simoniacis ob aliquod datum pro receptione in monasterium extenditur etiam ad dispensandum cum Abbate, ob id pariter simoniaco, licet nulla de eo facta fuerit mentio in mandato; cum et ipse veniat sub nomine monachorum.

Ob simoniam mere mentalem non tenetur quis resignare spiritualia, vel temporalia simoniace acquisita.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. I. continents II. Capitula.

Cap. I. *Sane.* (13) Pastus, vel jocalia exi-

(1) Idem Prior. Cartus.
(2) Idem Cantuar. Archic.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem in Conc. Lat.
(6) Idem ibid.
(7) Idem ibid.
(8) Idem ibid.
(9) Honor. III. univers. Ab. et Frat. Ord. Cister.
(10) Greg. IX. Prior. S. Th. Ascut.
(11) Idem.
(12) Idem.
(13) Urban. IV.

gentes, et etiam dantes pro religionis ingressu, si sint singulares personae, excommunicationis, si conventus, vel capitulum, suspensionis sententias ipso facto incurrunt, et utriusque vinculi absolutio Papae reservatur, aliis poenis in suo robore duraturis; nisi ingredientes, aliquid sponte, et sine pactione obtulerint.

Hanc decretalem quoad moniales paciscentes de dote, licet monasterium sit locuples, et quoad ordinarium numerum, de qua in textu esse revocatam tradit hic Glos. imo et Cabosut jur. can. Theor. lib. 5. *c.* 5. *n.* 17. *dicit revocatam esse ab In. VIII. Mart. V. Clem. VII. et VIII.*

Cap. II. *Cum detestabile.* (1) Simoniaci, cujuscumque dignitatis, aut status, sunt ipso facto excommunicati; nec habent simonaice ordinati Ordinis executionem.

Electiones, aut aliae provisiones simonaice factae non valent, nec jus percipiendi fructus tribuunt. Mediatores simoniae eadem censura ligantur, absolvendi a solo Papa, cui omnes praedicti sunt revelandi.

Hoc cap. confirmatum est a S. Pio V. Constit. Cum primum §. 8. *et beneficia sic obtenta dimittenda sunt ante omnem declarationem, non obstante ignorantia facti etiam invincibili, seu bona fide, scilicet tertio simoniam operante ut ex cap.* Nobis 27. *et cap.* Sicut 33. *supra.*

NE PRAELATI VICES SUAS, VEL ECCLESIAS SUB ANNUO CENSU CONCEDANT.

TITULUS IV. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Praeterea.* (2) Qui dat pecuniam, ut episcopalem, vel spiritualem jurisdictionem exerceat, officio privatur; et sic conferens, illud amplius conferre non poterit, et punietur.

Vide ampliationem Elencho III. num. XLIII.

Cap. II. *Quoniam.* (3) *Summa ut supr.*

Vide ampliationem Elencho III. num. XLIV.

Cap. III. *Quoniam.* (4) Regimen Ecclesiae sub annuo censu committi non debet.

Cap. IV. *Querelam.* (5) Fructus Ecclesiarum sub annuo censu concedi possunt.

DE MAGISTRIS, ET NE ALIQUID EXIGATUR PRO LICENTIA DOCENDI.

TITULUS V. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Quoniam.* (6) Ecclesia cathedralis providere debet magistro de beneficio, qui Clericos ejusdem Ecclesiae, et alios pauperes gratis doceat: et vendens licentiam docendi, aut interdicens idoneum, ad docendum, beneficio privatur.

Vide cap. Quia nonnullis 4. *infr.*

Cap. II. *Prohibeas.* (7) Pro licentia docendi nil exigi debet, vel promitti; et exactum restitui, et promissum remitti debet: negligente inferiore Praelato magistrum constituere, supplebit Superior.

Cap. III. *Quanta.* (8) Pro licentia docendi pecunia exigi non debet, licet adsit consuetudo.

Cap. IV. *Quia nonnullis.* (9) In qualibet cathedrali Ecclesia, vel alia in facultatibus sufficienti debet a Praelato, vel capitulo unus magister eligi, cui redditus unius praebendae debent assignari. In metropolitana vero Ecclesia etiam eligi debet theologus: et si ad grammaticum, et theologum non sufficit, provideri ipsi theologo ex redditibus suae Ecclesiae, et grammatico faciat provideri in aliqua Ecclesiarum suae civitatis, vel Dioecesis.

Vide moderationem, ac correctionem Elencho II. a n. CLVIII. ad CLX.

(1) Paul. II. Venet.
(2) Alex. III. in Conc. Lat.
(3) Idem.
(4) Idem in Conc. Tur.
(5) Idem Exonsn. Epis.
(6) Ex Conc. Lat.
(7) Alex. III. Winton. Epis.
(8) Idem contra Concellar. Paris. *juxta Gonzal.*
(9) Innoc. III. in Conc. Lat.

Cap. V. *Super specula*. (1) Praelati, et capitula ad studia theologiae scholares dociles transmittere tenentur; qui in absentia redditus praebendarum suarum, et beneficiorum per quinquennium integraliter percipient: et si proprii redditus ad substentationem studii eis non sufficiunt, debet Praelatus cum capitulo eis providere: magistri vero donec docuerint, integre percipiunt fructus beneficiorum suorum.

Onus transmittendi scholares ad studia, et eis providendi in defectum propriorum redditeum abrogatum est a contraria consuetudine. Glos. 1. *hic. Quoad perceptionem fructuum beneficiorum, durante hac quinquennali absentia, vide Elencho I. n. LXI.*

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. I. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Inter*. (2) In studiis Romanae Curiae, Parisien. Oxonien., Bononien. et Salamantino, debent esse magistri catholici, scholas regentes in linguis haebraica, arabica, et chaldaea; duo scilicet pro qualibet lingua. Et statuitur per quos eis debeat de stipendiis, et sumptibus provideri.

Cap. II. *Cum sit*. (3) Is, ad quem spectat magisterium, vel doctoratum tribuere, prius a doctorando recipiat juramentum, quod in solemnitate sua non expenderit ultra summam trium millium Turonensium argenteorum. Quod si non fecerit, etiam si sit Episcopus, per sex menses a collatione magisterii est suspensus.

Olim Comites Palatini lauream magistralem conferre poterant, sed vide Elencho VI. c. LXVI.

DE JUDAEIS, SARRACENIS, ET EORUM SERVIS.

TITULUS VI. *continens XIX. Capitula.*

Cap. I. *Praesenti*. (4) Si servus a Judaeo emptus causa mercimonii factus est vel fieri desiderat christianus, pro XII. solidis redimitur.

Cap. II. *Multorum*. (5) Judaeus christianum in servum habere non potest: in adscriptitium vero potest.

Ex textu permissum est Judaeis bona immobilia possidere, sed derogatum est a Paulo IV. Constit. Cum nimis *vide Constit. S. Pii V.* Romanus *et Clem. VIII.* Coena.

Cap. III. *Judaei*. (6) Judaei antiquas sinagogas retinere possunt, sed non novas erigere.

Cap. IV. *Quia*. (7) In die veneris sancta non licet Judaeis tenere ostia, vel fenestras aperta.

Cap. V. *Judaei*. (8) Excommunicari debent Christiani, qui in domo servunt Judaeis, vel Saracenis, sive Paganis: sicut et Principes saeculares praesumentes spoliare Judaeos baptizatos suis bonis.

Retentionem bonorum Judaeis baptizatis indulsit etiam Paul. III. Constit. Cupientes, *licet dicta bona acquisita fuerint ex usuris, dummodo non notas sint personas, quibus essent restituendas. Quam Const. confirmavit Clemens XI. Constit.* Propagandae: *imo* §. 17. *ampliavit favore filiorum conversorum tam Hebraeorum, quam infidelium quoad legitimam, et subtractionem a patria potestate.*

Cap. VI. *Ita*. (9) Christiani deferentes Saracenis merces prohibitas, vel in ipsorum navibus navigantes, excommunicati sunt, et rebus eorum privandi: et efficiuntur capientium servi.

Vide cap. Ad liberandum 17. *et ampliationem Elencho I. n. LXII.*

Cap. VII. *Consuluit*. (10) *Summa, ut c.* Judaei 3. *supr.*

(1) Honor. III.
(2) Clem. V. in Conc. Vien.
(3) Idem.
(4) Ex Conc. Malicon. *Hoc cap. apud Gonz. nec. Et Licet.*
(5) D. Greg. Lunen. Ep.

(6) Idem Januar. Epis. Calarit.
(7) Al. III. Massillien. Ep.
(8) Ex Conc. Lac.
(9) Ex eod.
(10) Alex. III.

Cap. VIII. *Ad haec.* (1) In familiari servitio Judaeorum Christiani esse non debent.

Cap. IX. *Sicut.* (2) Judaei inviti non sunt baptizandi, nec ad hoc cogendi, nec sine judicio puniendi, aut rebus suis spoliandi, vel in suis festivitatibus molestandi, nec ipsorum coemeteria violanda, aut eorum corpora exhumanda.

Cogendi tamen sunt accedere ad audiendas conciones statutis temporibus ex Const. Greg. XIII. Sancta mater *et Clement. XI.* Propagandae.

Cap. X. *Quam sit.* (3) Ponit duas indulgentias illorum, qui Paganis praedicant.

Cap. XI. *Significavit.* (4) Pro redimendis captivis licet ire Alexandriam, jurantibus, quod nihil deferent auxilii, seu subsidii extra redemptionis articulum. Portans, vel mittens, etiam post treugas merces prohibitas, excommunicatus est: et pacis appellatione non veniunt treugae.

Cap. XII. *Quod olim.* (5) Excommunicati sunt, qui cum Sarracenis tempore belli aliquod habent commercium; vel eis praestant subsidium.

Cap. XIII. *Et si.* (6) Judaei nutrices, vel servientes Christianos habere non debent: contrafacientibus interdicitur Christianorum commercium.

Idem statuitur a Paulo IV. Constit. Cum nimis: *nec Christiani admittere possunt ad se curandos Judaeos medicos sub poena in eos admittentes subtractionis Sacramentorum, et ecclesiasticae sepulturae ex Constitut. Gregor. XIII.* Alias piae.

Cap. XIV. *Postulasti.* (7) Judaeus percutiens Clericum, temporaliter punitur; etsi puniri non potest, interdicitur illi Christianorum commercium, donec satisfecerit injuriam passo.

Cap. XV. *In nonnullis.* (8) Judaei, et Sarraceni utriusque sexus debent in terris Christianorum uti habitu, per quem a Christianis discernantur, et in die passionis Domini non debent in publicum progredi.

Quoad primum idem statuit Paul. IV. Constit. Cum nimis.

Cap. XVI. *Cum sit.* (9) Praeficiens Judaeum, vel Paganum publicis officiis per Concilium provinciale corripitur; et praeposito denegatur Christianorum commercium, donec deposuerit officium et in usus Christianorum pauperum restituet inde quaesita secundum Episcopi providentiam.

Cap. XVII. *Ad liberandam.* (10) Repetit statutum in c. *Ita* 6. supr. et addit poenam satisfactionis tempore absolutionis impendendam.

Hic excommunicantur deferentes arma, et alia ad belli apparatum facientia ad Sarracenos: item in vendentes eis galeas, aut naves, vel in eorum piraticis navibus gubernationem exercentes, aut machinis, vel quibuslibet aliis rebus aliquod eisdem auxilium impendentes, vel consilium in dispendium Terrae sanctae; sed hodie haec excommunicatio, et poena non est in usu, quia Terra sancta ab Infidelibus detinetur. Thes. verb. Arma c. 5.

Cap. XVIII. *Ex specialis.* (11) Judaei, vel Pagani publicis officiis praeficiendi non sunt: et si eis regalia jura vendantur, ad ea colligenda praeficiendus est Christianus non suspectus.

Cap. XIX. *Nulli.* (12) Nulli Judaeo baptizatum, vel baptizari volentem emere liceat, vel in suo servitio retinere. Quod si quem nondum ad fidem conversum causa mercimonii, emerit, et postmodum factus sit, vel fieri desideret Christianus, datis pro eo XII. solidis, ab illius servitio protinus subtrahatur. Si autem intra

(1) Idem.
(2) Clem. III.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem Archiep. Senonen. et Epis. Parisien.
(7) Idem.
(8) In Conc. Later. In. III.
(9) Ex eodem.
(10) Ex eodem.
(11) Greg. IX. Astoric. et Lucen. Epis.
(12) Idem.

tres menses ipsum venalem non exposuerit; vel ad sibi serviendum emerit eumdem, nec ipse vendere, nec alius audeat comparare; sed nullo dato pretio, perducatur ad praemia libertatis.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. II.*

Cap. unic. *Cedit.* (1) Principes Christiani compescere debent Saracenos sibi subjectos ab invocatione publica nominis Machometi; et a peregrinatione, quam facere solent ad sepulcrum ejus.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. V. sub eod. Titulo et ibi tit. VIII.*

Cap. unic. *Copiosus.* (2) Excommunicantur portantes prohibita Infidelibus, et Saracenis Regni Granatae.

Vide cap. Ita quorumdam 6. *et cap.* Ad liberandum 17. *hoc eod. Tit. supr.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. II. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Multa.* (3) Christiani arma portantes ad Infideles, Christianos impugnantes, ipso facto sunt excommunicati, capientium servi, infames, et intestabiles tam active, quam passive, et eorum bona confiscata.

Vide cit. c. 6. et c. 17. supra.

Cum haec excommunicatio lata sit contra deferentes ad Saracenos Ægypti, hodie non esset in usu, quia Regnum Ægypti non est sub Saracenis. Thes. Verb. Arma c. 7.

Cap. II. *Dignum.* (4) Judaei ad fidem conversi, non sunt in bonis molestandi; ne sint deterioris conditionis post baptismum, quam ante.

Vide notata supr. in c. Judaei 5.

DE HAERETICIS.

TITULUS VII. *continens XVI. Capitula.*

Cap. I. *Dubius.* (5) Infidelis est, qui non habet certitudinem fidei: et Infideli non est credendum in praejudicium alterius.

Cap. II. *Qui alius.* (6) Errare in fide convincitur, qui alios errantes, cum potest, ab errore non revocat.

Cap. III. *Firmissime.* (7) Haereticus perseverans, aeternaliter damnatur, cui nec prodest baptismus, nec eleemosyna, vel martyrium, vel aliud quodcumque bonum quoad hoc, ut consequatur vitam aeternam.

Cap. IV. *Fraternitatis.* (8) Damnato Auctore, damnantur ejus scripturae, libri, et opera.

Cap. V. *Si quis.* (9) Episcopus instituens haeredem haereticum consanguineum, vel extraneum, vel paganum, etiam post mortem excommunicatus nunciatur.

Cap. VI. *In eos.* (10) *Idem dicit quod cap. praeced. et extendit poenam ad Presbyteros, et alios Clericos.*

Cap. VII. *Cum Christus.* (11) Christus fuit verus Deus, et verus homo: sentiens oppositum, haereticus est, et excommunicatus.

Cap. VIII. *Sicut ait.* (12) Haeretici, receptatores, et fautores eorum excommunicati sunt *(excommunicatione non reservata, sed postea reservata in Bulla Coenae)* et decedentes in hoc peccato in coemeterio Ecclesiae sepeliri non debent; nec pro eis orari.

Vide ampliationem Elencho III. num. XLVI.

Cap. IX. *Ad abolendam.* (13) Haereticus male sentiens, vel male docens de Sacra-

(1) Clem. V. in Conc. Vien.
(2) Jo. XXII. Aven.
(3) Clem. V.
(4) Jo. XXII.
(5) Steph. Omnib. Epis.
(6) Leo Pap. Turibio Ep. Asturic. *Hoc cap. apud Gonzal. incipit De qua re.*
(7) August. de Fide.
(8) D. Gregor. Anast. Antioch. *Hoc cap. apud Gonzal. incipit Praeterea.*
(9) Ex Conc. Afric. *Hoc cap. apud Gonzal. incipit item.*
(10) Ex eodem.
(11) Alex. III. Rhemen. Archiep.
(12) Ex Conc. Lat. sub. Alex. III.
(13) Luc. III.

mentis Ecclesiae, excommunicatus est: et convictus, nisi se correxerit, et errorem abjuraverit, si Clericus est, degradetur, et Curiae saeculari tradatur, per quam etiam laicus punietur. Eadem est poena suspectis de haeresi, si se non correxerint; et relapsis omnino audientia denegatur. Saeculares Principes, qui jurare nolunt de Ecclesia contra Haereticos defendenda, excommunicantur, et terrae eorum supponuntur interdicto. Civitates vero ipsorum resistentes, aliarum commercio, et episcopali dignitate privantur: exempti vero subsunt Ordinariis super his, quae contra haereticos instituuntur.

Ex Constit. Pauli V. Romanus *revocata est facultas Praelatis Regularium concessa cognoscendi causas ad S. Officium pertinentes; eisque praecipitur sub poenis excommunicationis Papae reservatae, aliisque in Haereticorum fautores latis, ne retardent denunciotionss contra suos Religiosos haereticos, vel de haeresi suspectos Inquisitoribus, vel vicinioribus locorum Ordinariis faciendas.*

Cap. X. *Vergentis.* (1) Bona Haereticorum confiscantur, et in terris Ecclesiae applicantur Fisco Ecclesiae: in terris Imperii Judicis saecularis Fisco: et procedit etiam si catholicos habent filios.

Vide infra cap. Quicumque 2. *et cap.* Statutum 15. *in* 6. *et cap.* Cum secundum 19. *hoc sod. tit.*

Cap. XI. *Si adversus.* (2) Advocati, vel notarii haereticis, vel eorum defensoribus faventes, aut sub eis litigantibus patrocinantes, et pro eis instrumenta scribentes, infames sunt, et ab illo officio suspensi.

Cap. XII. *Cum ex injuncto.* (3) Laici non praedicent; nec occulta conventicula faciant, nec Sacerdotes reprehendant.

Cap. XIII. *Excommunicamus.* (4) Excommunicati sunt omnes Haeretici quibuscumque nominibus nominentur.

Vide ampliationem Elencho III. num. XLVII.

Damnati de haeresi, per saecularem Judicem puniuntur: et bona laicorum haereticorum confiscantur; et Clericorum bona applicantur Ecclesiis, ubi beneficiati erant.

Si suspectus de haeresi se non purgat, arbitrio Superioris excommunicatur: et existens per annum in excommunicatione, ut haereticus damnatur.

Potestates saeculares perpetuae, vel temporales jurare tenentur universos Haereticos ab Ecclesia damnatos pro viribus exterminare: et temporalis Dominus non purgans terram suam haereticis, excommunicatur: etsi perstiterit in excommunicatione per annum, nunciatur Papae, qui fideles ejus a juramento absolvet; et ejus terram fidelibus exponet, salvo jure principalis domini; nisi et ipse sit in culpa.

Cruce signati ad exterminationem Haereticorum, gaudent privilegio concesso Cruce signatis in subsidium Terrae sanctae.

Hic ponitur poena credentium, receptatorum, et defendentium haereticos, laicorum, et Clericorum.

Vide infra cap. Statutum 15. *Circa poenas in hoc vid. Constit. Innoc. IV.* Inconsutilem; Ad extirpandam, *et* Noverit: *Pauli IV.* Cum ex Apostolatu; *ac S. Pii V.* Si de protegendis.

Nullus debet sibi officium praedicandi assumere, nisi super hoc sibi a jure, vel a Sede Apostolica, vel a dioecesano Episcopo licentia concedatur; alias excommunicatur; et nisi resipuerit, alia poena imponitur.

Vide Trident. sess. 5. *c.* 2. *et sess.* 24. *c.* 4. *de ref.*

Archiepiscopi, et Episcopi inferiorum suo-

(1) Innoc. III. Cler. consul. et pop. Viterb.
(2) Idem Regi Arag.
(3) Idem Christifidelib. si in Urbe et Diaec. Meten.
(4) Idem in Conc. gen. Later.

rum Provincias, et Dioeceses suspectas habentes de haeresi, saltem se mel in anno per se, vel per alios visitent: qui etiam debent, si expedire videbitur, exigere juramentum ab illis de vicinia ad revelandos Haereticos; et occolta conventicula celebrantes; quos revelatos, relapsos canonice punient; et renitentes jurare, ut baeretici coodemnentur.

Episcopus negligens io haeresi persequenda, a dignitate episcopali est removendus, et alius est subrogandus.

Cap. XIV. *Sicut.* (1) *Summa ut cap.* Cum ex injuncto 12. *supr.*

Cap. XV. *Excommunicamus.* (2) *Prima pars hujus cap. summatur ut in principio* c. 13. *supr.*

Si in haeresi deprehensi noluut redire ad fidem, detrudendi suot in perpetuo carcere ad poeoitentiam peragendam; et credentes erroribus haereticorum, haeretici sunt.

Cap. XVI. *Absolutos.* (3) Liberantur ab omni obligatione, qui haereticis tenebantur adstricti.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eod. tit. et ibi tit. II. continente XX. Capitula.*

Cap. I. *Quoniam.* (4) Propter crimeo haeresis clericum io quibuscumque sacris Ordinibus constitutum solus ejus Episcopus degradare poterit.

Vide ampliationem Elencho II. num. CLXII.

Cap. II. *Quicumque.* (5) Excommunicationem incorrit sepeliens scienter haereticos, vel eorum receptores, defensores, vel fautores; nec absolvitur, nisi exhumet eorum corpora: locus vero privatur sepultura.

Excommunicari debent laici publice, vel occulte disputantes de fide.

Non valet promotio haereticorum, eis credentium, fautorum, receptorum, et defensorum eorum, nec filiorum suorum usque ad secundam generationem ad beneficia Ecclesiastica, vel officia publica.

Vide infra cap. Statutum 15.

Privati sunt habentes beneficia Ecclesiastica ad preces haereticorum, et iohabiles efficiuntur ad alia obtinenda, si scienter talia receperont.

Nulla est emancipatio filiorum, vel subditorum per haereticos facta, etiamsi postea vitium detegatur.

Cap. III. *Filii.* (6) Filii, vel haeredes potentium io infirmitate sua haereticorum consolationem, non admittuntur ad probandum, quod ipsi defuncti non sana mente, vel perdita loquela susceperint, si constat, qnod erant saoae mentis, vel si prius suspecti, vel diffamati erant de haeresi; alias admittuntur, scilicet per testes fide dignos non suspectos.

Cap. IV. *Super eo.* (7) Relapsi in haeresim suot tradeodi Curiae saeculari, licet poeniteat eos, et ad fidem redeant; non tamen denegantur eis Sacramenta Poenitentiae, et Eucharistiae.

Cap. V. *In fidei.* (8) Excommunicati, participes, et socii criminis, admittuntur in testes contra haereticos, si sciunt verisimiliter veritatem deponere.

Cap. VI. *Praesidentes.* (9) Ordinarii, vel eorum Delegati, et Inquisitores sine poena excommunicationis facere possunt exequutionem justitiae coutra haereticos, per habeotes jurisdictionem saecularem in loco, licet excommunicati sint, vel de facto tantum illam possideant.

Cap. VII. *Cum contumacia.* (10) Excommunicatus propter contumaciam non respondeudi super haeresi, de qua erat suspectus, post annum damnatur ut haereticus.

Vide Trid. sess. 25. *cap.* 3. *de ref.*

Cap. VIII. *Accusatus.* (11) Abjurans in ju-

(1) Greg. IX. Archiep. Mediol.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem Rhemen. Archiep. et Suffrag.
(5) Alex. IV.
(6) Idem Inquisit. haeret. pravit.
(7) Idem iisdem.
(8) Idem iisdem.
(9) Idem iisdem.
(10) Idem iisdem.
(11) Idem iisdem.

dicio haeresim propter vehementem praesumptionem, si iterato labitur (licet non fuisset probatum plene) relapsus dicitur secus si levis erat praesumptio.

Culpabilis in uno articulo haeresis, generaliter postea abjurando, relapsus dicitur, si committit etiam in alium articulum separatum.

Qui post abjurationem haeresis, de qua convictus fuerat, vel postea convincitur haereticos receptet, deducat, visitet, associet, munera mittat, seu favorem impendat, relapsus dicitur.

Testis in causa haeresis falsum deponens, licet perjurus sit, probat dicendo contrarium, dum tamen ex indiciis constet dictum non corruptionem, sed veritatem continere.

Inquisitores super haeresi deputati, non se intromittant de divinationibus, vel sortilegiis, non sapientibus haeresim manifestam.

Inquisitores haeresis de quaestionibus usurarum se intromittere non possunt.

Inquisitores possunt compellere haeredes fautorum haereticorum (qui tamen haeretici non erant) ad implendum poenitentiam injunctam in bonis temporalibus; secus si mortui sint, antequam fuerit poenitentia injuncta.

Post mortem haeretici, declarari potest eum haereticum fuisse, ad finem confiscandi.

Clerici instruentes testes, ne Inquisitores veritatem investigent, puniri possunt per eos, et religiosi gravius puniuntur.

Cap. IX. *Statutum.* (1) Non valent statuta, per quae Inquisitoris haeraesis officium impeditur, vel retardatur.

Vide Constit. Innoc. IV. Ad extirpanda, et *Alex. IV.* Implacida.

Cap. X. *Ne aliqui.* (2) Officium Inquisitoris haeresis morte concedentis non expirat, etiam quoad negotia prius non coepta, vel exorta.

Cap. XI. *Ut officium.* (3) Informat Inquisitores ad Deum, ut ejus timorem hominum metui anteponant, in procedendo simul, vel separatim contra haereticos, et suos fautores, et etiam in eos absolvendo, cum vere redierint.

Vide Constit. Urb. IV. Licet.

Instruit Inquisitores in modo examinationis testium, et in personis, quae testificata scribere debeant.

Vide Constit. Alex. IV. Ne commissae, *et Pii IV.* Pastoralis.

Instruit Inquisitores circa personas, per quas impediri posset, vel differri inquisitionis negotium.

Circa Praedicatores cum quaestu, de quo in textu, vide correctionem Elencho II. n. CLXIII.

Cap. XII. *Ut commissi.* (4) Dat Inquisitoribus potestatem committendi citationes, et sententiarum denunciationes, vocandi peritos, clerum, et populum ut eis assistant, dat potestatem procedendi contra illos, qui de sua in aliam provinciam se transtulerunt, repetendi libros, et processus, commutandi, et mitigandi poenas, privandi, et privatos nunciandi officiis, et honoribus haereticos, fautores, et defensores eorum; ita tamen quod hoc fiat de Dioecesanorum, vel in eorum absentia Vicariorum suorum consilio, nisi iidem scienter talibus beneficia contulissent.

Vide Constit. Urb. IV. Licet.

Cap. XIII. *Contra.* (5) Christiani ad Judaismum transeuntes, redeuntes, haeretici reputantur.

Cap. XIV. *Decrevit.* (6) Non confiscantur dotes uxorum innocentium propter haeresim maritorum.

Cap. XV. *Statutum.* (7) Filii haereticorum usque ad secundam lineam paternam, ad primam vero maternam, sunt inhabiles ad beneficium Ecclesiasticum, vel officium

(1) Urb. IV.
(2) Clem. IV. Inquisit. haeret. pravit.
(3) Idem iisdem.
(4) Bonif. VIII. iisdem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.

saeculare, si patres ante mortem Ecclesiae reincorporati non fuerint.

Vide supra cap. Vergentis 10. *et cap.* Excommunicamus 13. §. Credentes, *et in hoc lib. cap.* Quicumque 2. §. Haeretici. *Huic cap. consonat Constit. Nicol. III.* Noverit §. Haeretici. *Sed ambae intelligendae sunt de beneficiis obtinendis, non de obtentis, juxta declarationem Clement. VIII. relatam a Fagn. in cit. cap.* Vergentis *num.* 31. *Ex decreto Cong. Conc.* 21. *Maji* 1718. *filii haereticorum, reversis eorum patribus ad Ecclesiae sinum, irregularitate solvuntur.*

Cap. XVI. *Inquisitores.* (1) Inquisitor Papae super haeresi sine speciali mandato non inquirit contra Episcopum, sed si eum culpabilem sciverit, nunciabit Papae.

Vide Trid. sess. 24. *c.* 5. *de ref. et Const. S. Pii V.* Si de protegendis.

Cap. XVII. *Per hoc.* (2) Non derogatur Ordinariis super processu haereticorum, licet Papa generaliter alteri deleget. Et super eodem facto Episcopus, et Inquisitor possunt procedere communiter, vel divisim, vel proferre sententiam, in qua si discordant, debent Papae referre, et Episcopi qualitercumque procedant, debent servare modum Inquisitoribus impositum.

Cap. XVIII. *Ut inquisitionis.* (3) Episcopis, et Inquisitoribus haeresis non resistant, sed omnino pareant Domini temporales, et de eo crimine non cognoscant; alias puniuntur.

Ex cap. 13. *Bullae* Coenae *incurrunt excommunicationem Papae reservatam impedientes exequutionem decretorum Inquisitorum recurrentes ad hunc effectum ad Judices saeculares.*

Ex decreto S. Pii V. Sanctissimus, *excommunicantur Magistratus, et Officiales fori saecularis non obedientes Cardinalibus Inquisitoribus generalibus in pertinentibus ad S. Officium.*

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.

Cap. XIX. *Cum secundum.* (4) Bona haereticorum ipso jure sunt confiscata. Sed apprehensio bonorum fieri non debet per Dominum saecularem, nisi prius pronunciatum fuerit super crimine per Judicem Ecclesiasticum.

Vide cap. Vergentis 10. *supra, et circa confiscationem vide Sanchez lib.* 2. *c.* 16. *n.* 25. *et* 26.

Cap. XX. *Statuta.* (5) In causa haeresis proceditur simpliciter, et de plano, et dicta testium, et accusatorum non pubblicantur, si periculum timeatur.

Cum semper praesumi possit hoc periculum, ideo hodie nunquam publicantur; imo ipsis datur juramentum de secreto servando super denunciatione a se facta.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eod. Titulo et ibi tit. III. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Multorum.* (6) Ponit Constitutionem de officio Inquisitionis exercendo per Dioecesanos, et Inquisitores, primo ponens quinque, quae potest alter sine altero, secundo tria, quae non potest: et decretum apponit submittens, quomodo impeditos, vel interesse nolens, committit alii, vel consentit. Providet circa carceres haereticorum, ipsorum claves, custodes, et custodum ministros. Ponit juramentum custodum, ministrorum suorum, et notoriorum, et aliorum officialium. Punit Episcopos, Inquisitores, et eorum substitutos, qui faciendo, vel omittendo delinquunt in officio. Confirmat antiqua jura huic Constit. non obvia.

Cap. II. *Nolentes.* (7) Determinat. 1 aetatem Inquisitorum. 2. punit Inquisitores, qui praetextu officii pecuniam illicitis modis extorquent, vel ob delictum clericorum Ecclesiarum bona confiscant. 3. praecipit notariis, officialibus, et sociis, ut hoc facientes reprehendant, et superioribus denuncient, si probare possunt. 4. prohibet Inquisitoribus abusum armo-

(5) Idem.
(6) Clem. V. in Conc. Vien.
(7) Idem ibidem.

rum, et circa quantitatem, vel qualitatem officialium.

Ex Constit. Bened. XIV. Ad supremum 21. *Jul.* 1755. *renovatur privilegium delationis armorum tam defensivorum, quam offensivorum pro sui, santique Officii tuitione, illudque extenditur uni ex actualibus eorum famulis, exceptis armis prohibitis in Constit. S. Pii V.* Cum vices 11. *Febr.* 1572. *Alex. VIII.* Et si concta *Idib. August.* 1690. *et Clem. XII.* In suprema 4. *Kal. Feb.* 1734. *puta pugionibus, cultellis, parvis sicis, alioque armorum genere brevioris mensurae trium palmorum.*

Haec tamen delatio interdicitur Inquisitoribus regularibus, quos ceteroquin inhibetur eorum superioribus amovere a monasteriis illius loci, ubi Inquisitoris munus exercent sine justa causa, et inconsulta Sac. Cong. licet in ceteris iisdem parere teneantur.

Cap. III. *Ad nostrum.* (1) Damnat sectam Beguardorum, et Beguinarum Alemagnae, et octo ipsius errores.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. III. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Ex eo.* (2) Declarat cap. *Per hoc* 17. sopr. in 6. bona haereticorum per Dioecesanos usurpari vetans.

Cap. II. *Vas electionis.* (3) Damnat tres errores Magistri Joannis de Poliaco Doctoris Parisiensis.

Cap. III. *Cum Matthaeus.* (4) Inquisitores haereticae pravitatis censuras Ecclesiasticas fulminare non possunt in officiales, et Nuncios Sedis Apostol. sine ipsius licentia speciali, sed de eorom excessibus informationem facere possunt, et deinde Papae significare.

DE SCHISMATICIS, ET ORDINATIS AB EIS.

TITULUS VIII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Quod.* (5) Irritae sunt ordinationes, beneficiorum collationes, et Ecclesiasticarum rerum alienationes per schismaticos factae, et a dignitate, et ordine suspenduntur, qui schisma tenere jurant. *Vide Auctorem hoc eod. tit. n. 4.*

Cap. II. *Fraternitati* (6) Ordinatus a schismatico ab officio est repellendus, nisi probet secum fuisse dispensatum.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. III.*

Cap. unic. *Ad succidendos.* (7) Ponit poenas, quas protulit in Jacobum, et Petrum olim Card. Conlumnenses, filios, et posteros dicti Joannis imponit poenas iis, qui de cetero deliberare dictos Jacobum, et Petrum pro Cardinalibus habuerint, vel eis, vel praedictis natis Joann. favorem praebuerint, et jubet similes excessus puniri similibus poenis imposterum. *Vide cap. seq.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. IV.*

Cap. unic. *Dudum.* (8) Processus, et sententias latas per Bonif. VIII. contra Jacobum, et Petrum de Columna tanquam schismaticos, et eorum posteros revocat hic Benedictus XI. exceptis confiscationibus in quibus nihil immutat.

DE APOSTATIS, ET REITERANTIBUS BAPTISMA.

TITULUS IX. *continens VI. Capitula.*

Cap. *Praeterea.* (9) Clericus, qui dimisso habitu, et tonsura, immiscet se enormitatibus, perdit privilegium Canonis, *si quis suadente*, et eum deprehendentes non incidunt in excommunicationem.

Cap. II. *Ex litterarum.* (10) Si crimen Acolyti, qui rebaptizanti praebuit ministerium, est occultum, promoveri potest, si publicum non, nisi eum eo Religionem intrante dispensetur.

Ex consuetudine, et communi DD. sen-

(1) Idem ibidem.
(2) Bened. XI. Inquisitor haeret. pravit.
(3) Joann. XXII. Aven.
(4) Idem.
(5) Ex Conc. Lateran. sub. Alex. III.
(6) Innoc. III. Bisunt. Archiep.
(7) Bonif. VIII.
(8) Benedict. XI.
(9) Alex. III.
(10) Idem. Abb. S. Genov.

su idem est de Sacerdote, si casus sit occultus DD. dicunt dispensari posse ab Episcopo ex cap. 6. Trident. sess. 24. de reformatione.

Cap. III. *Tuae.* (1) Infamatus de Apostasia compellitur se purgare.

Cap. IV. *Quidam.* (2) Baptizati, alterius sectae, vel Fidei ritus dimittere compelluntur.

Cap. V. *A nobis.* (3) Apostatae incarcerari, et affligi possunt, ut habitum reassumant.

Cap. VI. *Consultationi.* (4) Monachus in apostasia ordinatus, non potest sine dispensatione Papae in suscepto Ordine ministrare.

DE HIS, QUI FILIOS OCCIDERUNT.

TITULUS X. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Veniens.* (5) Mulier occidens sponte filium, debet perpetuo in monasterio poenitere: si tamen timetur de innocentia; datu, vel saltem non denegatur illi licentia nubendi.

Hodie haec poena commutata est in carcerem perpetuum. Vide Auctor. hoc. tit.

Cap. II. *Intelleximus.* (6) Mulier occidens filium, propter hoc a viro separari non debet; sed alia poenitentia ei imponitur.

Cap. III. *De infantibus.* (7) Parentes opprimentes infantulos in suo lecto puniendi sunt.

Vide Auct. hoc eod. tit.

DE INFANTIBUS, ET LANGUIDIS EXPOSITIS.

TITULUS XI.

Cap. unic. *Si a patre.* (8) Infans expositus a patre, vel alio, eo consentiente, vel ratum habente, hoc ipso a patria potestate liberatur. Idem in servo, et liberto, qui ob praedictam causam liberantur a dominica potestate. Idem juris est in languidis cujuscumque aetatis sic expositis; vel si eis alimenta denegantur. Qui tamen bis alimenta praestiterint, nullum jus in eis acquirunt.

DE HOMICIDIO VOLUNTARIO VEL CASUALI.

TITULUS XII. *continens XXV. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (9) Homicida incorrigibilis debet deponi, et tradi Curiae saeculari, ut moriatur.

Vide Additiones meas lib. III. tit. 39. et quo ad remotionem ab altari vide Trident. sess. 14. cap. 7. de reformat.

Cap. II. *Interfecisti.* (10) Ponit poenitentiam occidentis latronem, cum se poterat aliter liberare: si vero aliter se non poterat liberare, non tenetur agere poenitentiam, nisi ad cautelam.

Poenitentia hic imposita hodie non est amplius in usu, quam si lubet, videre potes in textu.

Cap. III. *Si perfodiens.* (11) Non occiditur fur diurnus sine culpa; sed nocturnus sic.

Ex textu clare infertur non licere occidere furem diurnum pro rebus etiam magni valoris conservandis.

Cap. IV. *Cum juramento.* (12) Sub generali promissione, etiam jurata, non venit illicitum.

Cap. V. *Si aliquis.* (13) Homicida est, qui facit, vel dat sortilegia, vel venena sterilitatis.

Vide circa abortum in Auctore hoc eod. tit. num. 25. et 46. Pro petenda dispensatione ab irregularitate ob abortum animatum de stylo Poenitentiariae debet exprimi an faetus sit a se genitus.

(1) Innocent. III.
(2) Idem in Conc. Lateran:
(3) Honor. III. Archiep. Tyren.
(4) Idem Archiepis. Lundunen.
(5) Alexand. III. Tornac. Epis.
(6) Luc. III. Paris. Epis.
(7) Alex. III.

(8) Gregor. IX.
(9) In Exod. cap. 21.
(10) Ex Conc. Aurelianen. translat. in Penitentiar. Roman.
(11) August. super. Exod. cap. 22.
(12) Hieron. in cap. 14. Matth.
(13) Ex Conc. Guarmacien. vel *Formaten.*

Cap. VI. *Sicut*. (1) In poenitentia imponenda Judex debet attendere circumstantias, ex quibus augetur, vel minuitur delictum. Socians homicidam animo occidendi, licet non apponat manum, si tamen ex sua causa mors sequuta est, tenetur fere pari poena cum homicida. Qui sociat homicidam tantum animo prohibendi ne impediatur, tenetur paulo minori poena. Incitans ad homicidium mitius punitur, quam homicida: secus si incitavit ad certum homicidium: nam eo sequuto, tenetur ut homicidia. Custodientes sarcinas occidentium, scientes eos sicarios, non sunt immunes a poena homicidii. Occupans bona occisi, non tenetur de homicidio, et non sufficit occupanti, quod eroget illa pauperibus; cum poterit restituere eis, quorum constat fuisse. Participantes interfectoribus in excommunicatione diversimode puniuntur juxta modum participationis. Ponitur poenitentia Clericorum praestantium praedictae morti auxilium, consilium, vel favorem.

Cap. VII. *Presbyterum*. (2) Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei licitae si non adhibuit diligentiam, quam debuit.

Cap. VIII. *Continebatur*. (3) Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei illicitae, vel etiam licitae, si non adhibuit diligentia, quam debuit.

Cap. IX. *Lator*. (4) Homicidium casuale non imputatur ei, qui non fuit in culpa.

Cap. X. *Suscepimus*. (5) Is, ex cujus opera illicita sequitur homicidium, irregularis officitur.

Hic etiam statuitur circa occisionem furis, quod in cap. Si perfodiens 3.

Cap. XI. *De caetero*. (6) Dans causam homicidio, irregularis est.

In textu legitur. Non videtur ad Sacerdotium promovendus; *sed hoc verbum in Legislatore importat juris dispositionem*.

Cap. XII. *Ad audientiam*. (7) *Summa ut cap.* Continebatur 8.

Cap. XIII. *Dilectus*. (8) Homicidium casuale non imputatur ei, qui dedit operam rei licitae, nec fuit in culpa.

Cap. XIV. *Ex litteris*. (9) *Summa ut supr.*

Cap. XV. *Ex litteris*. (10) *Summa ut supr.*

Cap. XVI. *Significasti*. (11) *Summa ut supr.*

Cap. XVII. *Petrus*. (12) Non censetur homicida is, quo prohibente, et causam non dante, a consanguineis homicidium committitur.

Cap. XVIII. *Significasti*. (13) Irregularis censetur, qui aliquem laethaliter percussit, licet ab aliis fuerit extinctus. Idem si non apparet an lethaliter: si etiam percussus ab aliis obiit, et non apparet ex cujus vulnere decesserit. Idem est, si percusserit non laethaliter, si animum occidendi habuit, et ex aliorum vulneribus percussus objerit.

Cap. XIX. *Tua nos*. (14) Religiosus chirurgiam exercens, si ex ea mors sequitur, irregularis est; etiamsi sit peritus, et diligens, et hoc fecerit causa pietatis; sed cum eo post satisfactionem dispensari potest.

Qui Judici saeculari dedit intersignia furis, a quo fuit vulneratus, irregularis non est, licet ille postmodum occidatur.

Cap. XX. *Sicut*. (15) Qui dat causam abortui animato, homicida est, alias secus.

Vide cap. Si aliquis 5.

Cap. XXI. *Postulasti*. (16) Non imputatur Clerico civiliter justitiam peteuti de laico, si in hunc Judex exercet vindictam sanguinis.

(1) Alex. III. Barthol. Eyon. Epis.
(2) Idem.
(3) Idem Cosen. Archiepis.
(4) Idem Barthol. Exonen. Epis.
(5) Idem Abb. S. Bened. de Nevis.
(6) Idem Lucen. Epis.
(7) Clem. III.
(8) Idem Epis. Lingon.
(9) Idem Melen. Epis.
(10) Idem Epis. Bisunt.
(11) Idem Epis. Paduan.
(12) Innocent. III. Oscen. et Tirasson. Epis.
(13) Idem Abb. S. Trin. de Malelcon.
(14) Idem.
(15) Idem Prior. et Frat. Cartuf.
(16) Idem Epis. Selesvic.

Cap. XXII. *Exhibita.* (1) *Summa ut cap.* Lator. 9. *supr.*

Cap. XXIII. *Joannes.* (2) *Summa ut cap.* Dilectus 13.

Cap. XXIV. *Petitio tua.* (3) Clericus pugnando etiam contra inimicos fidei, si de interfectione alicujus ipsum remordet conscientia, a ministerio altaris abstinere debet.

• Cap. XXV. (4) *Summa ut cap.* Dilectus 13.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. IV. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Pro humani.* (5) Per assassinos faciens vel tantum mandans aliquem interfici, ipso facto incurrit excommunicationem; et depositionem ab officio, et beneficio.

Incurrit etiam poenam perduellionis, seu diffidationis (quo verbo utitur textus) perpetuae a toto populo christiano ipso facto in personam et sua bona, ut tamquam publicus hostis habeatur, ita ut impune a quocumque occidi possit, et ipsius bona conceduntur primo occupanti. Ad exequendum autem hanc poenam diffidationis opus est sententia declaratoria criminis probata. Thes. verb. Assassinium *cap.* 1.

Cap. II. *Praelatis.* (6) Sine poena irregularitatis possunt Clerici de suis malefactoribus conqueri coram Judice saeculari; etiam de criminibus, ex quibus debetur poena sanguinis; expresse protestando, quod poenam sanguinis non intendunt.

Cap. III. *Is qui.* (7) Mandanti aliquem verberari sequuta mors imputatur.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi titulo IV.*

Cap. unic. *Si furiosus.* (8) Aut infans, seu dormiens, hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Et idem de illo dic, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem.

(1) Honor. III. Epis. Ebroic.
(2) Idem Epis. et Capit. Veneten.
(3) Idem Deleg. Presb. Serotino.
(4) Greg. IX.
(5) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.
(6) Bonif. VIII.
(7) Idem.
(8) Clem. V. in Concil. Vien.

DE TORNEAMENTIS.

TITULUS XIII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Faelicis.* (9) Torneamenta fieri non debent; et vulnerato in eis conceditur poenitentia: sed si moriatur, denegatur ei sepultura Ecclesiastica, si accessit animo pugnandi; secus si accessit alia causa, puta, ut debita sibi exigeret.

Vide Auctorem hoc eod. tit.

Cap. II. *Ad audientiam.* (10) *Idem dicit.*

IN EXTRAVAGANTIBUS JOANNIS XXII. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. IX.*

Cap. unic. *Quia.* (11) Constitutio Clem V. in quibusdam Regnis torneamenta inhibens sub poenis excommunicationis, et interdicti hic revocatur; et illi, qui hujus occasione sententias incurrerant, absolvuntur.

DE CLERICIS PUGNANTIBUS IN DUELLO.

TITULUS XIV. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Porro.* (12) Clericus iniens duellum, sive obtulerit, sive susceperit, deponendus est: poterit tamen Episcopus cum eo dispensare, si mors, vel mutilatio membri non sit inde sequuta.

Vide notata in cap. de Presbytero 1. *de corp. vitiat. et ampliationem Elencho III. n. XLVIII.*

Cap. II. *Henricus.* (13) Irregularis est Clericus, non solum si ipse interficit per se sed etiam si pugil ab eo datus adversarium occidat: nec excusat consuetudo: poterit tamen cum eo circa beneficium habendum dispensari.

(9) Ex Conc. Later. sub. Alexand. III.
(10) Alex. III. Ambian. Epis.
(11) Joann. XXII.
(12) Alexand. III.
(13) Caelest. III. vel Clem. III.

Ex Const. Pii IV. Ea, quae *duellum committentes incurrunt eo ipso inhabilitatem ad quaecumque beneficia ; ideoque Episcopus dispensare nequit.*

DE SAGITTARIIS.

TITULUS XV.

Cap. unic. *Autem.* (1) Excommunicandus est sagittarius, et balistarius contra Christianos.

DE ADULTERIIS, ET STUPRO.

TITULUS XVI. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *Si seduxerit.* (2) Stuprans virginem tenetur eam dotare, et ducere in uxorem et si non vult cum ea contrahere, ultra dotem corporaliter castigabitur.

Vide explicationem in Auctore circa hoc et sequens c. hoc eod. tit. n. XII.

Conciliatores, proxenetae, lenones, ac lenae inducentes masculos, vel foeminas ad prostitutionem ex Const. Pauli IV. Sanctissimus, *perfecto flagitio puniendi sunt capitali poena : imperfecto vero, perpetuo deportandi sunt in insulam : in caeteris casibus, festibus caedendi. Ex Constit. Sixti V.* Ad compescendum 30. *Octob.* 1586. *prostituentes filiam, et uxorem etiam puniendi sunt ultimo supplicio : aliaeque severa sancita sunt contra alios adulteros, lenones, et conjugatos non resipiscentes. Eodem ultimo supplicio ex altera ejusdem Constit.* Volentes 5. *Apr.* 1587. *puniendi sunt scienter matrem, et filiam, aut duas sorores carnaliter cognoscentes, ac mulieres patrem, et filium, aut duos fratres ad copulam admittentes. Item qui cum matre, filia, aut sorore sua concubuit, sicut et mulier, quae concubuit cum patre, filio, aut fratre. Quae Constitutiones locum habent in statu Ecclesiastico, et quoad ultimum supplicium nostris temporibus numquam redactae fuerunt ad proxim, teste Ursaja Inst. crimin. lib. III. tit. V. n. XLVI.*

Vide notata supra lib. IV. tit. XIX. post cap. 3. et Elench. VI. n. LVII.

Circa meretricum bona ab intestato decedentium, facultatemque testandi vide Constit. Leonis X. Salvator 19. *Maji* 1520.

Cap. II. *Pervenit.* (3) *Summa ut supr.*

Cap. III. *Si vir.* (4) Maritus retinens adulteram conjugem non peracta poenitentia, particeps est delicti : secus, si egit poenitentiam, et debet eam sed non saepe recipere.

Hoc Gonz. dicit esse de consilio.

Cap. IV. *Maritis.* (5) Maritus propter suspicionem potest accusare uxorem de adulterio, et in accusando praefertur caeteris.

Cap. V. *Significasti.* (6) Ad solam mulieris confessionem asserentis se commisisse adulterium cum Sacerdote, non debet hic puniri, sed sic infamato potest indici purgatio : quam si praestiterit, absolvitur : deficiens vero suspenditur ab officio.

Cap. VI. *Intelleximus.* (7) Conjux conjugem de adulterio impetere non potest; si et ipse adulterium commisisse convincatur.

Cap. VII. *Tua.* (8) Non debet separari matrimonium quoad torum propter adulterium utriusque conjugis.

DE RAPTORIBUS, INCENDIARIIS, ET VIOLATORIBUS ECCLESIARUM.

TITULUS XVII. *continens VII. Capitula.*

Cap. I. *De illis.* (9) Ratione rapinae sortitur quis forum non sui Judicis, et ab eo poterit puniri, proprio Judice suffragante.

(1) Innoc. III. in Conc. Lateran.

(2) In Exod. cap. 22.

(3) D. Greg. Fael. Epis. Sipon. *apud Gonzal. hoc cap. incipit: Expectabamus.*

(4) Ex Conc. Arelaten.

(5) Alexand. III. Parisien. Epis.

(6) Alexand. III. Cartonen. Epis.

(7) Idem Turonen. Archiepis.

(8) Idem Ambianen. Epis.

(9) Ex Concil. Melden.

Cap. II. *Super eo.* (1) Manifestus raptor, vel Ecclesiae violator, si restituit, vel de restituendo cavet in vita, et in morte; ad poenitentiam, et ad sepulturam admittitur: si vero noluit cavere, cum posset, et in morte non potest, Clerici ejus sepulturae interesse non debent: et si intersint, vel injungunt poenitentiam contra hanc dispositionem, deponuntur ab officio, et beneficio.

Contra raptores, et usurpatores bonorum Ecclesiae vide Bullam Coenae cap. 7.

Cap. III. *Excommunicationi.* (2) Excommunicari debent qui capiunt, vel spoliant fideles ex justa causa navigantes. Excommunicati sunt spoliantes naufragium patientes, nisi ablata restituant.

Ex cap. 4. Bullae coenae excommunicatio est ipso facto Papae reservata.

Cap. IV. *In Archiepiscopatu.* (3) Ex Principis delegatione possunt Praelati de raptu et aliis criminibus Judicare: poenam tamen sanguinis infligere non possunt.

In textu habetur, quod possunt etiam flagellis afficere moderatione adhibita, sed ista verberatio abiit in desuetudinem juxta notata supra cap. Cum fortius 1. *de calumniator.*

Cap. V. *In litteris.* (4) Incendiarius Ecclesiae in morte poenitens, et absolutus in coemeterio sepelietur, et haeredes compelluntur ad satisfaciendum juxta facultates defuncti.

Cap. VI. *Cum causa.* (5) Raptus non dicitur ubi volens pro matrimonio abducitur: raptor tamen cum rapta matrimonium contrahere potest; et post consummationem matrimonii alter sine consensu alterius Religionem ingredi non potest.

Cap. VII. *Accedens.* (6) Rapta potest matrimonium contrahere cum raptore, ubi datur libera facultas in contrahendo.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXIV. etiam quoad cap. preced.

DE FURTIS.

TITULUS XVIII. *continens V. Capitula.*

Cap. I. *Qui furatur.* (7) Qui furatur hominem, et vendiderit eum, convictus noxae morte moriatur.

Cap. II. *Fures.* (8) Furibus, et latronibus in peccato obeuntibus Sacramenta deneganda sunt: secus si in morte eos poenituit.

Cap. III. *Si quis.* (9) Committens furtum ex necessitate non multum urgente peccat; unde imponenda est ei levis poenitentia.

Concordat decretum Innoc. XI. quo proscripta est propositio 36. asserens permissum esse furari etiam in gravi necessitate.

Cap. IV. *Qui cum fure.* (10) Non indicans propter lucrum, quod ab eo consequitur, reus peccati est.

Cap. V. *Ex litteris.* (11) Fur occultus potest post restitutionem, et poenitentiam ad sacros Ordines promoveri.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS.

Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. V.

Cap. unic. *Infidelis.* (12) Publicatur excommunicatio lata in eos, qui furati fuerant thesaurum Ecclesiae asservatum in sacrario monasterii S. Fridiani Lucanae civitatis.

Hic habetur modus publicandae excommunicationis.

DE USURIS.

TITULUS XIX. *continens XIX Capitula.*

Cap. I. *Plures.* (13) Usura est lucrifacere

(1) Eugen. III. Univer. C ler.
(2) Ex Conc. Lateran. sub. Alex. III.
(3) Alex. III. Panormit. Archiep.
(4) Idem Claromont. Epis.
(5) Luc. Neuberg. Epis.
(6) Innoc. III. Cracov. Epis.
(7) In Exod. cap. 21.
(8) Ex Conc. Triburien.
(9) Ex Paeniten. Theod. Archiep. Cantuar.
(10) Hieron. super Parab. cap. 29.
(11) Alex. III. Cremon. Epis.
(12) Joan. XXII.
(13) Alexand. III. in Conc. Turon.

fructus rei pignoratae. Fallit quando aliter res Ecclesiae usurpata redimi nequit.

Cap. II. *Quoniam.* (1) *Summa ut supr.*

Cap. III. *Quia.* (2) Manifesti usurarii ad communionem altaris, sepulturam, et oblationem offerendam admitti nequeunt, et Clerici contrafacientes puniuntur.

Poena suspensionis ab officio, de qua in textu juxta veriorem sententiam incurritur tantum per admissionem ad sepulturam, et dictas oblationes, duratura arbitrio Episcopi. Sed oblatio pro missa celebranda, vel eleemosyna facienda non est prohibita, si usurarius habeat aliunde ad integraliter restituendas usuras. Thes. verb. Usura *cap.* 1. *et* 3.

Vide ampliaetionem Elencho I. num. LXIII.

Cap. IV. *Super eo.* (3) Non licet inducere quemquam ad exercendum usuras, etiam proprio opere.

Cap. V. *Cum tu.* (4) Usurarii, qui sunt solvendo, coguntur per poenas Conc. Later. (cap. *Quia* 3. supr.) usuras restituere; etiam quas ante d. Conc. receperunt; et facultatibus non extantibus debent possessiones emptae ex usuris vendi, et restitui pretium iis, quibus usurae sunt extortae.

Cap. VI. *In civitate.* (5) Vendens rem plus quam valet, quia solutionem differt, peccat, nisi dubium sit, an temporo solutionis erit valor rei variatus, et venditor non erat venditurus tempore, quo vendidit.

Quoad 1. *partem concordat proscriptio contrariae sententiae facta ab Innoc. XI. Proposit.* 41.

Cap. VII. *Praeterea.* (6) Clericus usurarius monitus non desistens, ab officio, et beneficio suspenditur; laicus excommunicatur.

Cap. VIII. *Conquestus.* (7) Fructus rei pignoratae computari debent in sortem: secus quando res usurpata aliter redimi nequit.

Cap. IX. *Tua nos.* (8) Haeres usurarii, filius, vel extraneus usuras extortas a defuncto restituere compellitur.

Cap. X. *Consuluit.* (9) Mutuans ea mente, ut ultra sortem aliquid recipiat; tenetur in foro animae restituere, si aliquid consequutus est. Idem in eo, qui non aliter promittit se daturum, nisi aliquid indo recipiat. Et idem in vendente rem plus quam valeat, quia differt solutionem.

Vide notata supra cap. 6.

Cap. XI. *Quam perniciosum.* (10) Manifestus usurarius appellans ad subterfugiendum restitutionem, audiendus non est.

Cap. XII. *Post miserabilem.* (11) Per subtractionem communionis Christianorum, et per Principes saeculares cogendi sunt Judaei ad usuras restituendas.

Cap. XIII. *Tuas.* (12) Non obstante juramento de non repetendis usuris per debitorem praestito, potest Judex ex officio usurarium ad eas restituendas compellere.

Cap. XIV. *Quia.* (13) Non auditur usurarius repetens usuras, nisi prius restituat extortas.

Cap. XV. *Cum in Dioecesi.* (14) Convictus de usura per famam, et alia argumenta, potest manifestari usurarius, et tanquam manifeste talis compesci juxta cap. *Quia* 3. supra.

Cap. XVI. *Salubriter.* (15) Maritus recipiens pignus pro dote promissa, non tenetur fructus in sortem computare.

(1) Idem Cantuarien. Archiepis. et Suffrag.
(2) Conc. Lateran. sub Alex. III.
(3) Alex. III. Panorm. Archiepis.
(4) Idem Salernit. Archiepis.
(5) Idem Jannen. Archiepis.
(6) Idem.
(7) Idem Abb. et Fratr. S. Laurent.
(8) Idem Epis. Placent.
(9) Urban. III. Brixien. Presb.
(10) Innoc. III. Archiepis. et Praelat. Franc.
(11) Idem Narbon. Archiepis et Suffrag. etc.
(12) Idem Mutinen. Epis.
(13) Idem.
(14) Idem Altissiod. Epis.
(15) Idem Elect. V. de Octonen.

Cap. XVII. *Michael.* (1) *Summa ut cap.* 14. *supr.*

Cap. XVIII. *Quanta.* (2) Etiam Judaei compellendi sunt ad restituendas usuras extortas a Christianis, et ad solvendas decimas, vel oblationes de eorum possessionibus sub poena privationis commercii cum Christianis, qui compelli possunt per censuram, ne in hoc casu cum ils communicent.

Quo ad possessionem bonorum immobilium vide notata in cap. Multorum 2. *de Judaeis.*

Cap. XIX. *Naviganti.* (3) Usurarius est, qui a debitore recipit aliquid ultra sortem, etiamsi suscipiat in se periculum. Non est usurarius emptor rei minus justo pretio, si iuno verisimiliter dubitetur, an tempore solutionis plus, vel minus sit res valitura. Propter dubium excusatur is, qui ex eo, quod differt solutionem protii, vendit rem plus, quam valeat, si non erat eam alias venditurus.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. V. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Usurarum.* (4) Innovat, et observari praecipit cap. *Quia* 3. supr. in Greg. contra usurarios. Praecipit omnibus Dominis, et Universitatibus terrarum, ne permittant alienigenas in terris suis conducere domos ad exercendum foenus, vel conductas habere, et quod aliquis eis ad hoc domos non locet. Imponit poenam Clericis, et laicis contrafacientibus.

Cap. II. *Quamquam.* (5) Manifestis usurariis, licet mandaverint usuras restitui, Ecclesiastica sepultura negabitur, nisi primo satisfiat; vel secundum formam hujus decreti idonee caveatur. Sepelientes eos contra hanc constitutionem, Lateranen Concil. (cap. *Quia* 3. supr.) poenam incurrunt. Testamenta ipsorum aliter facta non valent, nec debet eis aliquis interesse, vel eos absolvere, vel ad confessionem admittere.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. V.*

Cap. unic. *Ex gravi.* (6) Officiales Communitatum facientes, dictantes, vel scribentes statuta super usuris solvendis, non repetendis, vel non restituendis, vel judicantes secundum illa, vel non dolentes illa (si possunt) intra tres menses de libris Communitatum, vel illa servantes excommunicati sunt.

Foeneratores in causis usurarum edere cogantur liberos rationum suarum.

Pertinaciter asserens, exercere usuras non esse peccatum, haereticus est.

DE CRIMINE FALSI.

TITULUS XX. *continens IX. Capitula.*

Cap. I. *Falsidicus.* (7) Falsus est non solum qui mendacium dicit, sed qui veritatem occultat, quando rogatus et accitus est eam manifestare.

Cap. II. *Super eo.* (8) Sententia lata per falsas litteras non debet exequutioni mandari.

Cap. III. *Ad audientiam.* (9) Clericus falsans sigillum Principis, deponitur. Item ei character imprimitur et in exilium mittitur.

Idest Littera F., *quae est prima nominis* Falsarii, *quod poenae genus apud veteres valde usitatum erat.*

Cap. IV. *Dum.* (10) Existes in Curia litteras Apostolicas non recipiat, nisi de manibus Papae, et Officialium ab ipso deputatorum; personae tamen solemnes per nuncios recipere poterunt, de manibus tamen praedictorum. Contrafaciens, si laicus est, excommunicationi subjacet,

(1) Idem Epis. Bonon.
(2) Idem in Conc. Lateran.
(3) Greg. IX.
(4) Greg. X. in Conc. Lugdun.
(5) Idem.
(6) Clem. V. in Conc. Vien.
(7) Ex D. Isid.
(8) Luc. III. Vigorien. Epis.
(9) Urban. III.
(10) Innoc. III. Wido Rhamen. Archiepis. S. Sabinae. Card. et Suffrag.

si Clericus, ab officio, et beneficio deponitur.

Haec prohibitio, et poena hodie obiit in desuetudinem Thes. de Paen. Verb. Falsum *cop.* 6.

Per excommunicationis poenam Papae reservatam providet contra non resignantes, nec destruentes litteras falsas intra XX. dies, et contra factum non tenet.

Cap. V. *Licet.* (1) Ponit novem modos falsandi litteras Papales.

Cap. VI. *Quam gravi.* (2) Falsae sunt litterae Papales, in quibus Episcopus vocatur filius, vel inferior frater, vel uni scribitur in plurali.

Cap. VII. *Ad falsariorum.* (3) Qui per se, vel per alios litteras Papae falsant, excommunicati sunt, cum suis fautoribus, et Clerici officiis, et beneficiis, privati sunt, et degradandi, et tradendi curiae saeculari, per quam laicus legitime punitur. Qui vero falsis litteris utitur, si Clericus est, officio, et beneficio privatur, si laicus excommunicatus est.

Hodie excommunicatio est Papae reservato quoad falsontes, non quood cooperantes, et utentes ex Bulla Coenae §. 6.

Ex Const. Innoc. X. In supremo 8. *April.* 1653. *statuitur* 1. *ut super hoc crimine procedatur sicut super atrocissimis.* 2. *Ut dicti criminis rei incurront etiam ipso facto confiscationem omnium bonorum, devolutionem jurisdictionalium, feudalium, emphyteuticorum, et privationem omnium officiorum etiom titulo oneroso collotorum.* 3. *Ut comprehendantur rei omnes cujuscumque grodus etiom speciali nota digni.* 4. *Ut hae poenae procedont ne dum contra falsontes dictas litteras sub plumbo, vel forma Brevis sub annulo piscatoris, sed et contro falsorios supplicationum, cedularum, motus proprii, ac mandatorum de expendiendo manu Papae, vel per concessum ab officialibus signatorum, licet deiis litterae nulloe in forma Brevis, vel plumbi expediantur, neque consueverint expediri.* 5. *Ut procedant contra falsontes quascumque concessiones sub scriptos a Popa, vel officialibus, super quibus litteras expediri solent in forma Brevis, vel sub plumbo.* 6. *Item falsontes datos appositos ab officialibus in dictis concessionibus.* 7. *Falsantes registra dictorum concessionum, et litterorum originolia.* 8. *Tandem falsificationem mondontes, complices, mediatores, auxiliatores, et fautores.*

Cap. VIII. *Accedens.* (4) Non praesumitur quis falsare litteras de simplici justitia, nec punitur, si hoc comperto, destiterit illis uti.

Cap. IX. *Ex conscientia.* (5) Propter paucarum litterarum rasuram in loco non suspecto rescriptum non probatur falsum.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. V. sub eod. Titulo, et ibi tit.* X.

Cap. unic. *Prodiens.* (6) Falsificantes monetam Regis Franciae, et aliorum locorum circumvicinorum aliquo de quatuor modis in textu declaratis, ipso facto excommunicationem Papae reservatam incurrunt.

Vide cap. Ad audientiam 3. *supr.*

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eod. Titulo, et ibi tit. VI.*

Cap. unic. *Spondent.* (7) Alchimiae prohibentur, et puniuntur facientes, et fieri procurantes, et infames fiunt. Et si sint Clerici, beneficiis privantur, et ad habenda inhabiles efficiuntur.

Vide cap. Prodiens *supra.*

DE SORTILEGIIS.

TITULUS XXI. *continens III. Copitula.*

Cap. I. *In tabulis.* (8) Sortilegia pro furtis inveniendis, vel divinationibus facien-

(1) Innoc. III. N. Archidiac. N. Archiepis. et Can. Mediol.
(2) Idem Antibar Epis.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem Epis. Roffen. etc.
(6) Joan. XXII.
(7) Idem.
(8) Ex Paenit. Theod.

dis prohibentur: et contrafaciens poeniteat quadraginta dies.

Cap. II. *Ex tuarum.* (1) Presbyter, qui per inspectionem astrolabii furta requirit, ad tempus suspenditur ab altaris ministerio.

Cap. III. *Ecclesia.* (2) Electio Ecclesiatica per fortes fieri non debet; nec electiones compromissariorum.

DE COLLUSIONE DETEGENDA.

TITULUS XXII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Scripta.* (3) Accusatore desistente ab accusatione, potest Judex ex officio inquirere super crimine illato.

Cap. II. *Crimina.* (4) Desistente accusatore, et accussto, Judex prosequitur.

Cap. III. *Audivimus.* (5) Colludens in causa beneficiali, privari debet beneficio.

Cap. IV. *In tantum.* (6) Absolutio de criminibus illatis per collusionem facta non impedit facultatem iterum accusandi, et inquirendi de illis criminibus.

DE DELICTIS PUERORUM.

TITULUS XXIII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Pueris.* (7) Impuberes praeter vitium carnis delinquere possunt: puniuntur tamen mitius quam adulti.

Cap. II. *Referente.* (8) Puer non debet ita severe puniri sicut major: nec pater ex delicto filii impuberis tenetur.

DE CLERICO VENATORE.

TITULUS XXIV. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Episcopum.* (9) Clericos probibetur venatio: et poena imponitur.

In textu prohibitio extenditur tantum ad Episcopos, Presbyteros, et Diaconos, sed ex cap. seq. et Trid. sess. 24. cap. 12 verbo Vestitu *de ref. extenditur ad omnes Clericos. Cum autem duo sint genera venationum, una clamorosa, altera quieta, communior sententia est, ut clamorosa tantum sit interdicta, quamvis contraria sit juri conformior. Sub qua vero poena, relinquendum videtur arbitrio Episcopi ex deductis a Bened. XIV. de synod. Dioec. edit. an.* 1775. *lib.* 11. *cap.* 10. *n.* 8. *et* 9.

Cap. II. *Omnibus.* (10) *Summa ut supr.*

DE CLERICO PERCUSSORE.

TITULUS XXV. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (11) Si constitutus in sacro Ordine percussor extiterit, et monitus non se emendaverit, deponendus est.

Cap. II. *Praeterea.* (12) Duobus mensibus a Missarum administratione suspenditur Episcopus, qui crudeliter aliquem fustigari facit.

Fustigatio abiit in desuetudinem.

Cap. III. *Praesentium.* (13) Non punitur Clericus, ut homicida, si fuit ipse in conflictu pro parte violentiam repellentium; licet ibi aliqui mortui sint, et ipse lapides projecit, sed nullum percussit.

Cap. IV. *Continentia.* (14) Clericus, qui fuit in conflictu, ubi aliqui fuerunt occisi sine ejus facto, vel consilio, de jure communi promoveri potest.

DE MALEDICIS.

TITULUS XXVI. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Innotuit.* (15) Maledicens Papae puniendus est.

(1) Alex. III. Graden. Patriar.

(2) Honor. III. Capit. Lucanen.

(3) D. Gregor. univer. Ep. Corith. *Hoc cap. apud Gonzal. incipit Desiderii.*

(4) Idem.

(5) Alex. III. Noric. Ep.

(6) Gregor. IX. Baren. Archiep. et Fratri Joseph. Monac. Florent.

(7) D. Greg. August. Angl. Epis.

(8) Alex. III. Hermon Epis.

(9) Ex Conc. Melden. vel Wormac.

(10) Ex Syn. Francica, seu Germanica temp. Zacariae I. et Caroli Magni, an. 742. Can. 2.

(11) Ex Concil. Agaten. *ut in* I. *Collect. sed in nullo Conc. Agothen. reperitur.*

(12) D. Greg. Andr. Epis. Favent. *Hoc cap apud Gonzal. incipit Tribunal.*

(13) Alex. III. Lucen. Epis.

(14) Caelest. III.

(15) Clem. III.

Ex Constit. Sixti V. Romani *libellos famosos retinentes, facientes, dictantes in statu Ecclesiae gravibus poenis sunt puniendi, et bonorum confiscatione, et aliquando ultimo supplicio.*

Ex Constit. Adriani IV. Ex alio *dictos libellos edentes, retinentes, vel publicantes contra Ordines Praedicatorum, et Minorum incurrunt ipso facto excommunicationem Papae reservatam. Item impugnantes Institutum, et Constitutionem Societatis Jesu ex Constit. Gregor. XIII.* Ascendente.

Cap. II. *Statuimus.* (1) Hic ponitur poena blasphemanti Deum, vel aliquem sanctum, et maxime B. Virginem.

Haec poena praeter multam erat, ut septem diebus Dominicis staret prae foribus Ecclesiae sine pallio, et calceamentis, cum fune circa collum, et septem sextis feriis jejunaret. Huic accessit Constit. Leonis X. in Conc. Later. Supernae, ac *Julii III.* In multis, *et tandem S. Pii V. Constit.* Cum primum 1. *Apr.* 1566. *innovantis dictam Lonis Const. et decernentis* §. Ad absolvendum *blasphemantem nomen Jesu, vel Virginis prima vice (intellige punitionis) condemnandum esse poena viginti quinque ducatorum; secunda quinquaginta; tertia centum, et exilio. Si solvere non possit, prima vice constituendum per diem integrum ante fores Ecclesiae manibus post tergum ligatis, secunda flagellandum per urbem, tertia linguam ei perforandam, et ad triremes mittendum. Si blasphemus est Clericus beneficiatus, prima vice privandum esse fructibus, unius anni omnium beneficiorum, secunda ipsis beneficiis, tertia omnibus etiam dignitatibus exutum deponendum, et in exilium mittendum. Si nullum habet beneficium, prima vice mulctandum esse poena pecuniaria, vel corporali, secunda carcerandum, tertia verbaliter degradandum, et ad triremes mittendum Blasphemantes sanctos pro qualitate blasphemiae, et personarum, arbitrio Judicis puniendos esse.)*

Ad his poenis non excusat minor aetas, dummodo blasphemans sit doli capax: et Ursay Instit. criminal. lib. III. tit. I. n. XXIV. refert edictum Innoc. XI. 29. *Maji* 1680. *statuens ad hunc effectum haberi pro majori, qui annum vigesimum excedit.*

De jure civili erat poena ultimi supplicii §. Quoniam Auth. ut non luxurientur, *sed hodie recessit ab aula. Ursaya loc. cit. n.* 22.

(1) Gregor. IX.
(2) Ex Can. 28. Apostol.
(3) Ex Conc. Antioch. l. *sub julio I. an.* 340.
(4) Alex. III. London Epis.

DE CLERICO EXCOMMUNICATO, DEPOSITO, VEL INTERDICTO MINISTRANTE.

TITULUS XXVII. *continens* X. *Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (2) Clericus depositus celebrans, excommunicatur.

Cap. II. *Si quis.* (3) Degradatus, vel suspensus celebrans, et monitus non desistens, excommunicatur: etsi nec sic desistat, per saecularem potestatem ad requisitionem Ecclesiae exilio damnatur.

Cap. III. *Clerici.* (4) Interdictus, et excommunicatus celebrans, monitus non desistens, deponitur.

Olim haec poena erat latae sententiae, sed hodie est ferendae Sayro lib. 2. *cap.* 15. *n.* 7.

Cap. IV. *Latores.* (5) Excommunicati, vel interdicti celebrantes deponi debent, et fiunt irregulares.

Cap. V. *Illud.* (6) Celebrans post notitiam excommunicationis per solam famam debet de rigore deponi: licet cum eo possit dispensari.

Cap. VI. *Fraternitati.* (7) *Summa ut cap.* 1. *supr.*

Cap. VII. *Postulasti.* (8) Collatio beneficii excommunicato facta non tenet: et

(5) Idem Tolet. Archiepis
(6) Idem Capit. Herbipol.
(7) Idem Bisunt. Archiepis.
(8) Idem majori Decano, et Priori Colon.

scienter talibus conferens a beneficiorum collatione suspenditur.

Celebrans in loco interdicto, si est Clericus saecularis, beneficiis privatur, si monachus, in arctius monasterium detruditur.

Cap. VIII. *Proposuit.* (1) Valet collatio beneficii facta absoluto ab excommunicatione tempore collationis.

Cap. IX. *Apostolicae.* (2) Suspensus, vel excommunicatus ignoranter celebrando irregularitatem non incurrunt: secus si ignorantia fuit crassa, vel supina.

Cap. X. *Si celebrat.* (3) Excommunicatus minori celebrans, non est irregularis, sed peccat, et potest eligere, ac ea, quae sunt jurisdictionis, exercere; non autem eligi: etsi confert sacramenta, licet peccet, collactio est valida.

DE CLERICO NON ORDINATO MINISTRANTE.

TITULUS XXVIII. *continens II. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (4) Clericus exercens Ordinem, quem non habet, deponendus est; et amplius non ordinandus.

Si sacramentaliter absolvat ex Constit. Gregor. XIII. Officii *potest in eum procedi ut suspectum de haeresi : et si crimen est notorium de jure, vel de facto, ex Constit. Clement. VIII.* Etsi alias *est degradandus, et tradendus Curiae saeculari, etiamsi sit minor. XXV. annis, major tamen XX. ex Constit. Urban. VIII.* Apostolatus *Thes. verb.* Absolutio *cap.* 1.

Cap. II. *Ex litteris.* (5) Diaconus Missam celebrans, ad Sacerdotium non promovetur, et a Diaconatu suspenditur ad tempus, sed in beneficio poterit ad tempus dispensari.

Vide Addit. meas lib. 5. *tit.* 28. *post. num.* 4.

(1) Idem Decan. et Subdecan. Pictav. et Magist. P. Delongovado Canon. Pictagorie.

(2) Greg. IX. J. et J. Canon. Prag.

(3) Idem.

(4) Gormisd. Papa.

(5) Idem Urb. III Legion. Epis.

DE CLERICO PER SALTUM PROMOTO.

TITULUS XXIX.

Cap. unic. *Tuae.* (6) Qui ignoranter per saltum de Subdiacono fit Presbyter, post poenitentiam in Diaconum ordinatur, et potest pro Sacerdotio dispensari ab Episcopo.

Etiam si scienter promotus fuerit, et casus sit publicus, ut sentit Thes. verbo Ordo *cap.* 13. *si tamen ministraverit, solus Papa dispensare potest propter irregularitatem. Vide Trid. sess.* 23. *cap.* 14. *de ref.*

DE EO, QUI FURTIVE ORDINEM SUSCEPIT.

TITULUS XXX. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Veniens.* (7) Qui furtive *(idest sine scientia, et examine sui Episcopi)* recepit Ordinem, si contra hoc facientes lata erat excommunicatio, sine dispensatione Papae in sic suscepto ministrare, vel ad superiorem ascendere non potest: sed si excommunicatio lata non erat, Episcopus, et Abbas poterunt dispensare.

Hodie ex Pontificali Rom. reformato a Clem. VIII. excommunicatio concepta est verbis ferendae sententiae; ideoque secundum magis communem dispensare potest Episcopus: Vide Addit. lib. 1. *tit.* 12.

Cap. II. *Cum. H.* (8) *Summa ut supr.*

Cap. III. *Innotuit.* (9) *Summa ut supr.*

DE EXCESSIBUS PRAELATORUM ET SUBDITORUM.

TITULUS XXXI. *continens XVIII. Capitula.*

(6) Innoc. III. Bonon. Epis. *vel Colon. juxta Closs.*

(7) Alex. III. Lingon. Epis.

(8) Caelest. III.

(9) Idem.

Cap. I. *Pervenit.* (1) Monet Praelatos abstinere a gravaminibus subditorum, et aliqua enumerat, et geminatam poenam imponit contrafacientibus.

Cap. II. *Ad haec.* (2) Non potest Episcopus sine causa Ecclesiam alteri subjectam ab illius subjectione, et obsequio liberare.

Cap. III. *Ad aures.* (3) Habens collationem beneficii, illud non potest sibi conferre.

Cap. IV. *Clerici.* (4) Clerici contra naturam incontinentes deponuntur, et in monasterio detruduntur; laici excommunicantur.

Ex Constit. S. Pii V. Horrendum *Sacerdotes, et alii Clerici, tam saeculares, quam Regulares hoc scelus exercentes ipso facto privati sunt omni privilegio clericali, omnique officio, dignitate, et beneficio Ecclesiastico, et degradati a Judice Ecclesiastico tradendi sunt puniendi Curiae saeculari.* Et *licet.* Li exercentes *importet consuetudinem, propter unum tamen actum potest, et debet deveniri ad dictas degradationem, et traditionem juxta hoc cap. Thes. de Poenis. verb.* Sodomia.

Cap. V. *Sane.* (5) Subditus non tenetur parere superiori aliquid exigenti, vel praecipienti contra tenorem sui privilegii.

Cap. VI. *Illud.* (6) Vicarius Ecclesiae usurpans sibi ipsius Ecclesiae personatum contra praestitum juramentum, ad officii sui exequutionem admitti non debet.

Cap. VII. *Cum ad quorumdam.* (7) Excommunicatio lata contra subditum, quia non parct contra privilegium sibi a superiore concessum, non tenet.

Cap. VIII. *Sicut.* (8) Praelatus inferior citra Episcopum, non potest suam Ecclesiam, vel sibi subjectam alteri unire sine Episcopi consensu, etiam cum Metropolitani auctoritate.

Vide Elencha VI. n. LII.

Cap. IX. *Quam sit.* (9) Suspendi debet Clericus, qui de suo crimine publice gloriatur.

Cap. X. *Ex litteris.* (10) Clericus auctoritatem, vel consilium directe, vel indirecte homicidio praestans sit irregularis.

Cap. XI. *Inter dilectos.* (11) Collatio beneficii facta indigno, occulta cassari debet, et conferens secundo ante cassationem primae collationis privari debet ea vice potestate conferendi.

Cap. XII. *Accedentibus.* (12) Cognoscere de causa matrimoniali, item poenitentias publicas, et indulgentias concedere, spectat ad dignitatem Episcopalem, non ad inferiores Praelatos, nisi eis competat de jure speciali.

Concordat Trid. sess. 24. *c.* 20. *de ref. Sed vide correctionem Elencho II. num. CLXV.*

Cap. XIII. *Dilectus.*(13) Ad revelandum peccatorem, sive peccatum in poenitentia confessum, Sacerdos compelli non potest.

Cap. XIV. *Dilecta.* (14) Privati homines regulariter nequeunt constituere Collegium, et habere signa Collegii, nisi eis aliter concedatur.

Cap. XV. *Gravem.* (15) Qui contra juramentum negat Praelatum dominum suum vel coram Judice saeculari de ipso conqueritur, vel ipsum invadit, deponi debet.

Cap. XVI. *Nimis.* (16) Ponit XV. gravamina illata Religiosis, a quibus praecipit Praelatos abstinere.

In hoc, et seq. cap. Regulares eximuntur a jurisdictione Episcoporum circa e-

(1) Alex. III.
(2) Idem Cantuar. Archiepis.
(3) Idem Exonen. Epis.
(4) Idem in Conc. Lateranen.
(5) Idem Ab. et Ep. Univ.
(6) Idem Noric. Ep.
(7) Clem. III.
(8) Caeles. III. Favent. Epis.
(9) Innoc. III. Archiep. S. And. de Pollian.
(10) Idem Viperien. Ep et Ab. de Tileto Visit. Lomb.
(11) Idem Archiepis. etc. Turonen.
(12) Idem in Conc. Lateran.
(13) Honor. III. Petro tit. S. Pudent. Presb. Card. Vicar. Urbis.
(14) Idem Praep. R. et J. Archid. Suession.
(15) Idem Abb. S. Auberti etc. Camerac.
(16) Greg. IX. Univ. Praelat.

numerata in utroque. In quibus autem hodie subsint eorumdem jurisdictioni vids Auctorem, et Add. meas lib. II. tit. 31. *post n.* 36.

Cap. XVII. *Nimis.* (1) Ponit XII. gravamina Praedicatorum, et Minorum, a qui bus praecipit Praelatos abstinere.

Et habet locum in aliis quoque Regularibus, nam praedicti sunt nominati per modum tantum exempli, ut in textu.

Nota, quod licet hic non eximantur Regulares ire processionaliter cum Episcopo ex magna causa etiam extra Civitatem, sicut. neque ex Trid. sess. 25. *cap.* 13. *de Regul. non obstantibus privilegiis ante Conc. concessis, sublatis ead. sess. cap.* 22. *tamen. Greg. XIII. excepit eos Regulares, quorum monasteria distant a Civitate ultra medium miliare teste Fagn. hoc eod. cap. n.* 12.

Vide correctionem Elencho I. num. LXIV.

Cap. XVIII. *Tanta est.* (2) Non servans interdictum, suspensus est ab officio, et beneficio, et omni jurisdictione.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI.*

Cap. unic. *Cum ex eo.* (3) Mendicantes non possunt acquirere nova loca ad habitandum, vel antiqua alienare, vel mutare, absque speciali licentia Papae, quae de hac prohibitione faciat mentionem. In acquirentibus tamen loca pro eremitica vita ducenda cessat prohibitio.

Vide notata infra tit. De Poenis *cap.* Cupientes 3. *in Clementin. et moderationem Elencho II. n. CLXVI.*

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. VI.*

Cap. unic. *Frequens.* (4) Providerat Greg. contra XXVII, gravamina, quae Praelati Religiosis inferebant relata cap. 16. et 17. supr. Hic vero clemens V. providet contra XXX. a quibus Praelatus cessare praecipit, et per suos subditos cessare facere jubens ipsorum privilegia, et jura servari.

DE NOVI OPERIS NUNCIATIONE.

TITULUS XXXII. *continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Intelleximus.* (5) Etiam Ecclesia aedificata post nunciationem novi operis destruenda est expensis construentis.

Cap. II. *Cum ex injuncto.* (6) *Summa ut supr.*

Cap. III. *Significantibus.* (7) In optione est nunciantis novum opus, an intra tres menses de praejudicio suo debeat ostendere, et interim cessetur ab opere; an vero recepta cautione de opere demoliendo, statim aedificare permittat.

Cap. IV. *Is cui.* (8) *Summa ut supr.*

DE PRIVILEGIIS, ET EXCESSIBUS PRIVILEGIATORUM.

TITULUS XXXIII. *continens XXXIII. Capitula.*

Cap. I. *Episcopalia.* (9) Episcopalis dignitas non debet tribui, nisi locis insignibus, et populosis.

Cap. II. *Sicut.* (10) Non obstante privilegio fori, potest laicus malefactor Ecclesiae per eam puniri.

Cap. III. *Cum et plantare.* (11) Religiosi, etiam exempti Ecclesias, et decimas non debent a laicis recipere sine consensu Dioecesanorum. Excommunicati, et interdicti non debent admitti ad divina, etiam per Religiosos exemptos. Religiosi etiam exempti in Ecclesiis non pertinentibus ad eos pleno jure non instituunt, nec destituunt, inconsultis Episcopis; sed rationem exigunt in temporalibus ab institu-

(1) Idem iisdem.
(2) Idem Archiepis. Braccar.
(3) Bonif. VIII.
(4) Clem. V. in Conc. Vien.
(5) Luc III. Paduan. Epis.
(6) Innoc. III. Cantuar. Archiep.
(7) Honor. III. Decan. etc. Ambin.
(8) Greg IX.
(9) D. Leo.
(10) D. Greg. Petro Subd. Campan.
(11) In Conc. Lateran. sub Alex III.

tis. Hospitalarii, et Templarii semel in anno celebrant in Ecclesia sita in loco interdicto: ibi tamen non sepeliuntur corpora mortuorum. Confratres exemptorum, seu ipsorum oblati, qui in totum non se transtulerunt, judicari possunt ab Ordinariis locorum.

Cap. IV. *Dilecti.* (1) Suis privilegiis est privandus, qui alienis derogat.

Cap. V. *Ad haec.* (2) Etiam privilegiati non possunt admittere excommunicatos ad sepulturam; etsi sepultos non ejecerint, supplebit Episcopus.

Cap. VI. *Si de terra.* (3) Contra privilegium Ecclesiae praescribitur spatio XXX. annor.

Hoc cap. juxta summarium videtur correctum a cap. Accedentibus 15. *infra, statuente non praescribi minori spatio XL. annorum: verum Gonzalez ea conciliat, dicenda, hic agi de praescriptione privilegii favore Ecclesiae parochialis, cui de jure communi debebantur decimae; ibi vero de praescriptione privilegii favore Ecclesiae, quae de jure tantum speciali decimas exigebat: unde cum quaelibet res facilius redeat ad pristinum statum argum. L.* Si unus 27. §. Pactus ne peteret *ff. de Pact. ideo diutius tempus in ea praescriptione desiderabatur, quam in praesenti.*

Cap. VII. *Parra.* (4) De privilegiis non est judicandum, nisi eorum tenore inspecto; et secundum continentiam eorum ab omnibus subditis sunt servanda.

Cap. VIII. *Recepimus.* (5) Per solutionem census, quae fit Rom. Ecclesiae, non probatur exemptio a jurisdictione Episcoporum.

Cap. IX. *Sane.* (6) Privilegium uni concessum, non potest ad alium extendi propter identitatem rationis.

Cap. X. *Petentibus.* (7) In Oratoriis privatis campanae publice teneri non possunt etiam per Religiosos.

Cap. XI. *Tuarum.* (8) Agit 1. de quaestoribus eleemosynarum. 2. Ab officio et beneficio suspenduntur celebrantes in Ecclesia polluta. 3. Suspensi ab Episcopis per exemptos absolvi non possunt. 4. Fratres privilegiatorum, qui ad eos se omnino non transferunt, privilegiati non sunt.

Vide Elencha II. n. CLXVII.

Cap. XII. *Cum olim.* (9) Contenta in instrumento perdito probari possunt per testes, qui illud perlegerunt, si deponunt de tenore, et quod erat sine vitio.

Cap. XIII. *Ex parte.* (10) Innovatio privilegiorum novum jus non tribuit, sed antiquum conservat.

Cap. XIV. *Cum olim.* (11) Ecclesia utens duplici privilegio exemptionis licet succumbat ex uno, potest tamen ex alio se juvare, et obtinere: nec tenetur exemptus promittere obedientiam Dioecesano, vigore tamen exemptionis non potest sine ipsius licentia Ecclesiam construere in loco non exempto; etsi construit, cedit juri Episcopi.

Vide correctionem Elencho I. n. LXV.

Cap. XV. *Accedentibus.* (12) Contra privilegia Ecclesiae minori spatio XL. annorum non praescribitur.

Vide cap. Si de terra 6. *supr.*

Cap. XVI. *Cum Capella.* (13) Exemptus ratione certae rei, vel certi loci non censetur exemptus respectu alterius rei, vel loci.

Vide innovationem Elencha IV. num. XXV.

Cap. XVII. *Ex ore.* (14) Per exemptionem concessam monasterio Ecclesiae parochiales illi subjectae non censentur exemptae.

(1) Alex. III.
(2) Idem Cantuar. Archiep.
(3) Idem Ab. et Monach. S. Andr.
(4) Idem Ambian. Epis.
(5) Idem J. Apost. Sed. Leg.
(6) Idem.
(7) Caelest. III. Abulen. Epis
(8) Innoc. III. Luden. Archiep.
(9) Idem R. Ab. et Conv. S. Petri Eugub.
(10) Idem Catalaun. Elect. et Ab. Trium Font.
(11) Idem Colubrien. Epis.
(12) Idem Ep. et Mag. G. Lemovic.
(13) Idem Ep. Lingon.
(14) Idem Ab. et Fratr. Evasin Caenob.

Quae tamen, nisi probentur exemptae lege dioecesana, subjectae sunt Episcopo, licet sint monasteriorum membra, de quibus loquitur textus. Statuitur etiam, ut Abbates occedere teneantur ad Synodum dioecesanum, et concordat Trid. sess. 24. *cap.* 2. *de ref.*

Cap. XVIII. *Ex parte.* (1) Receptus sub protectione Papae, per hoc non censetur exemptus.

Circa exemptionem ob Ordinoriorum jurisdictione quo ad Referendarios utriusque, vel alterius Signaturae, et familiares Summi Pontificis hodie attendenda est Constit. Sixti V. Quemadmodum 22. *Sept.* 1586.

Cap. XIX. *Pastoralis.* (2) Religiosi, quibus a Papa concessum est, ut Ecclesias ei subjectas possint in proprios usus convertere a Dioecesano loci possessionem illarum recipere debent, nisi in privilegio aliud exprimatur.

Cap. XX. *Petiistis.* (3) Licet is, ob cujus delictum positum est interdictum, illud non servet, alii tamen servare tenentur: secus si ille non servat, in cujus favorem latum fuit.

Cap. XXI. *Quoniam.* (4) Privilegium concessum monasterio, ut ejus monachi excommunicari non possint, intelligitur de monachis existentibus in monasterio, vel in Ecclesiis sibi subjectis utroque jure.

Cap. XXII. *Quia.* (5) Episcopus remittens alicui Ecclesiae decimas Episcopales indefinite, remisisse videtur tam praeteritas, quam futuras.

Cap. XXIII. *Antiquo.* (6) Ponitur ordo quatuor Patriarchalium Sedium, idest Ecclesiae Romanae, Constantinopolitanae, Antiochenae, et Hierosolymitanae. Privilegia Patriarcharum sunt 1. Datio Pallii 2. Delatio Crucis ante se, praeterquam Romae, et ubicumque Pontifex existit, aut ejus Legatus utens insigniis Apostol. dignitatis. 3. Appellatio ad ipsos.

Cap. XXIV. *Ut privilegia.* (7) Privilegium Religiosis concessum, ut possint sepelire confratres suos tempore interdicti, intelligitur de illis, qui licet maneant in saeculo, obtulerunt se tamen Ordini, mutato habitu saeculari; vel de illis, qui bona sua eis dederunt, usufructu retento. Privilegium Religiosis concessum, quo eis venientibus ad locum interdictum semel in anno aperiantur Ecclesiae, ut celebrentur divina, intelligitur, quod una tantum sola Ecclesia ibi aperiatur.

Circa Oblatos, de quibus hic, vide Gonz. cap. 3. *et praesenti hoc eod. tit. et Elencho VI. n. LXVIII.*

Cap. XXV. *Quod nonnullis.* (8) Tempore generalis interdicti Episcopi non prohibiti, si non fuerunt culpabiles interdicti, clam celebrare possunt.

Hodie hoc non est privilegium Episcoporum, sed jus commune, ut in cap. Alma 24. *de sent. excom. in* 6.

Cap. XXVI. *Quanto.* (9) Privilegia non sunt violanda, etiam indirecte.

Hic disponitur Regulares exemptos gaudere privilegio, ut nequeant excommunicari ab Episcopis. Sed circa clausuram monialium etiam illis subjectarum eis non suffragatur hoc privilegium tam ex Trid. sess. 25. *cap.* 5. *de Regul. quam ex Constitut. Greg. XV.* Inscrutabili 1622. *Vide cap.* Periculoso *infra de statu Regul. in* 6.

Cap. XXVII. *Ex parte.* (10) Clerici tonsura et habitu dimisso, comprehensi in delictis per reassumptionem tonsurae post delicta commissa se pro Clericis non defendunt.

Cap. XXVIII. *Super specula.* (11) Parisiis,

(1) Idem Ausonen. Epis.
(2) Idem Helien. Ep.
(3) Idem Ep. et Cap. Tripolit.
(4) Idem.
(5) Idem Archiep. Londin. Ap. Sed. Leg.
(6) Idem in Conc. Lat.
(7) Idem ibidem.
(8) Idem ibidem.
(9) Honor. III.
(10) Idem B. Reginae Anglor.
(11) Idem Cap. Paris.

et in locis vicinis Jus civile legi non debet *Vide causam in Gonzal.*

Cap. XXIX. *Quia.* (1) *Summa ut cap.* Ex parte 13. *supr.*

Cap. XXX. *In his.* (2) Habentes privilegium, ut ubique possint cum Altari viatico celebrare, hoc possunt sine licentia Praelatorum.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXVIII. et Additiones meas lib. III. tit. 41. n. 2.

Cap. XXXI. *Dudum.* (3) Privilegium de decimis novalium non solvendis non comprehendit decimas tempore privilegii impetrati possessas ab aliis, nisi de possessione alterius in privilegio fiat mentio.

Vide declarationem in cap. Statuto 2. *de dec. in* 6.

Cap. XXXII. *Quidam.* (4) Confratres privilegiatorum, nisi se ad eos in totum transtulerint, ad Episcopalia jura tenentur.

Vide notata in cap. Ut privilegia 24. *supr.*

Cap. XXXIII. *Consultationi.* (5) Quo ad privilegium retentionis decimae, semel novale, semper est novale.

IN SEXTO *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII. continente XII. Capitula.*

Cap. I. *Volentes.* (6) Exempti, vel privilegiati non tenentur, nisi sub certo Judice respondere ratione delicti, contractus, aut rei: si haec sint inita, vel sita in loco non exempto, conveniuntur coram Ordinario, sed ratione domicilii non.

Licet ex hac Decretali exempti conveniri possint coram Ordinario ratione delicti, vel contractus, vel rei sitae in loco Dioecesis ejusdem, ex Constit. tamen Pauli V. Religiosorum 24. *Aug.* 1607. *declaratur id procedere de exemptis tantum ratione loci, non autem de Regularibus, qui sunt exempti etiam ratione personae cum totali exemptione.*

Et Vide ampliationem Elencho III. n. XLIX. et innovationem Elencho IV. n. XXVI. Vide etiam Matthaeucci Official. Cur. c. ult. n. 24. et seqq.

Monasterio privilegiato, ut ejus monachi a quocumque interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, cessat in illis Ordinariorum jurisdictio quo ad illa: secus si illi mitterentur ad prioratus subjectos Ordinariis donec ibi manerent.

Vide notata supr. cap. Quanto 26.

Cap. II. *Cum de diversis.* (7) Curia Romana habet studium generale, et sua privilegia.

Cap. III. *Abbates.* (8) Dicit quomodo intelligatur privilegium quorumdam Abbatum de populo benedicendo, et quibus hi possint conferre tonsuram.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXIX.

Cap. IV. *Auctoritate.* (9) Exempti in locis non exemptis Oratoria, vel Capellas sine Dioecesanorum licentia construere nequeunt; nec in exemptis sine licentia Papae. Nec possunt assumere causas proprias suorum liberorum hominum in se, etiam si illi sint sui censuales.

Cap. V. *Ne aliqui.* (10) Privilegium Papae, quod quis excommunicari, suspendi, vel interdici nequeat, non extenditur ad sententias Ordinariorum, nisi concessum sit Regibus, Reginis, vel ipsorum filiis, vel religioso loco, vel Ordini.

Cap. VI. *Ut Apostolicae.* (11) Inferiores Praelati, quibus ex privilegio conceditur usus mitrae, si sunt exempti, in provincialibus, et Episcopalibus Conciliis uti possunt mitris aurifrigiatis non habentibus laminas, aut gemmas: si non sunt exempti, albis, et planis utantur: in aliis locis utantur juxta indulta.

Cap. VII. *Cum personas.* (12) Allegans privilegium exemptionis ab Ordinario, te-

(1) Idem Ep. Bajoc.
(2) Idem Epis. Paris.
(3) Greg. IX. Major. Eccles. etc. Lincon.
(4) Idem.
(5) Idem Arelaten. Cap.
(6) Innoc. IV. in Conc Lugdun.
(7) Idem.
(8) Alex. IV.
(9) Idem.
(10) Clem. IV.
(11) Idem.
(12) Bonif. VIII.

netur infra terminum ab eo praefixum illud ostendere, sivo integrum, sive partem, de qua est controversia exemptionis. Si autem exemptionem allegat ex praescriptione, cum haec odiosa sit, potest Episcupus exercere in eum jurisdictionem, donec de illa constiterit. Si allegat utrumque, debet ut ante exhibere privilegium. Quod si non plene probet intentionem suam, sed saltem praebeat causam praescribendi, tunc non debet deturbari a sua possessione, et interim probare debet praescripsisse spatio quadraginta annorum.

Cap. VIII. *Episcoporum.* (1) Interdictus est ingressus Ecclesiae Regularibus, vel saecularibus etiam exemptis scienter celebrantibus, vel celebrari facientibus Divina in Civitatibus, vel locis interdictis, nisi secundum permissionem juris; ac excommunicatos, vel interdictos publice ad divina, Sacramenta, vel sepulturam admittentibus.

Vide Clementin. Ex frequentibus 1. *de sent. excomm.*

Cap. IX. *Per exemptionem.* (2) Ecclesia concessa, haec, et ipsius monachi, vel canonici, clerici etiam et conversi, ac perpetuo oblati, non vero ejusdem parochus, nec parochiani intelliguntur exempti. Verum si canonici alicujus Ecclesiae eximantur, ipsi soli, non autem Ecclesiae, vel alii ejus clerici sunt exempti. Si autem clerici cujusvis Ecclesiae eximantur, tum tam canonici, quam alii clerici eximuntur, non tamen Ecclesia, nisi aliud in exemptionis privilegio exprimatur.

Cap. X. *Si Papa.* (3) Ponit formas privilegiorum, quorum quaedam exemptionem conferunt, quaedam non.

Vide declarationem in cap. unic. Litteris *de Probat. in Clement.*

Cap. XI. *Licet.* (4) Celebrantes divina ex privilegio tempore interdicti clausis Ecclesiis, extraneos admittere nequeunt. Singularis persona super hoc privilegiata familiares suos admittit; secus in familia conventus taliter privilegiati. Hoc privilegio non gaudet ille, cujus culpa ponitur interdictum.

Vide c. Alma mater 24. *de sent. excom. in* 6.

Cap. XII. *Quoniam.* (5) Episcopi cum altari viatico celebrare possunt, et sibi facere celebrari; ita tamen, quod non violent interdictum.

Vide Addit. meas lib. III. tit. XLI. num. 1.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. VII. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Religiosi.* (6) Excommunicantur Religiosi excommunicatione Papae reservata, et denunciandi ut tales a locorum Ordinariis, non obstantibus exemptionibus, et privilegiis, praesumentes. 1. administrare sine licentia parochi extremam unctionem, et Eucharistiam (*in Paschate*) 2. solemnizare matrimonia. 3. absolvere excommunicatos a sententiis statutorum provincialium, aut synodalium, et a canone, praeter quam in casibus a jure, vel ex privilegio iisdem concessis. 4. quemquam absolvere a poena, et culpa. Possunt tamen ministrare sacramenta suis familiaribus domesticis, aut pauperibus in eorum hospitalibus degentibus.

Interdicitur iisdem. 1. Ecclesiarum Praelatis in suis sermonibus detrahere. 2. Retrahere laicos a parochialis Ecclesiae frequentia, vel accessu. 3. Indiscretas Indulgentias promulgare. 4. Retrahere testatores a restitutionibus debitis, vel legatis favore matricis Ecclesiae. 5. Procurare, ne in praejudicium tertii solvantur legata, vel debita, aut male ablata restituantur, et sibi, vel suis, aut conventibus erogentur. 6. Absolvere a casibus Sedi Apost. vel Ordinariis reservatis. 7.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Clem. V. in Conc. Vien.

Ausu temerario indebite vexare, suam justitiam prosequendo, Ecclesiasticos praesertim coram Judicibus a Sede Apost. delegatis, eosque convenire ad loca plura, et multum remota. Contrafacientes vero circa praedicta omnia mulctandos esse per duos menses poenis imponi solitis ab eorum Constitutionibus pro delictis gravibus. Superiores autem incurrere suspensionem ab officio (*ut hic putat Gloss.*) si post mensem non exhibuerint satisfactionem damnificatis ut supra; quae durare debeat quousque satisfactum fuerit. Ponit moderationem circa duos primos casus.

Vide moderationem Elencho II. num. CLXX.

Cap. II. *Archiepiscopo.* (1) Archiepiscopi per loca exempta Provinciae suae Crucem ante se deferunt: ipsi etiam, et Dioecesani ibi benedicunt; audiunt divina, et illa celebrant, et faciunt celebrari: per hoc tamen exemptis, vel privilegiatis in aliis nullum fit praejudicium.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOANN. XXII. *Lib. V. sub eod. Tit. et ibi tit. XI.*

Cap. unic. *Ad nostri.* (2) Annullantur quaedam asserta privilegia circa bannitorum receptionem.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eod. Tit. et ibi tit. VII. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Inter cunctas.* (3) Dat Praedicatoribus, et Minoribus privilegia plurima circa Praedicationes, Confessionum auditiones, et sepulturas.

Vide Clement. 2. *de Sepult. et cap.* Vices 2. *in Extr. com.*

Vide etiam correctionem Elencho I. n. LXVI. et LXVII. ac Elencho II. num. CLXXI. et CLXXII.

Hic, sicuti et in cap. Super cathedram *et cap.* Dudum *de sepult. Bened. XI. Bonif. VIII. et Clem. V. excipiunt horam, in qua prohibetur Regularibus praedicare in suis Ecclesiis, et in communibus plateis, quando ipsemet Episcopus praedicat, vel coram se solemniter praedicare facit. Sed haec secundae prohibitionis pars ex Decretis Cong. Conc. in Brundusina* 10. *Mart.* 1645. *et* 12. *Julii* 1687. *relatis a Bened. XIV. lib. IX. de synod. Diosc. cap.* 17. *n.* 7. *intelligenda est solum, quando Episcopus* Ex causa publica, convocatis Clero, Magistratu, et populo coram se praedicare faciat, non vero cum interest concionibus intra annum fieri consuetis.

Cap. II. *Meruit.* (4) Rex Franciae, et Regnicolae per Extravagantem, *Unam sanctam, supra de major. et obed.* non amplius subjiciuntur Ecclesiae Romanae, quam prius erant.

Cap. III. *Divina.* (5) Ordinarii nequeunt ferre censuras in suos subditos pro suis negotiis Romam euntes, ibi manentes aut ab ea recedentes; nec illos privare beneficiis: quod si fecerint, irritum est. Et si beneficia illorum aliis sint collata, tam dantes, quam recipientes ipso facto sunt excommunicati, et a solo Papa absolvendi.

Quas limitationes haec. Decretal. recipiunt, vide Fagn. cap. Licet 20. *de for. comp. n.* 44. *et seqq. et vide correctionem Elencho II. n. CLXXIII.*

Cap. IV. *Exhibita.* (6) Dicit, quod Hospitalarii S. Joannis ex statuto, consuetudine, vel privilegio habentes annalia beneficiorum vacantium, percipere debent portionem, quam haberent beneficia obtinentes, si in illis essent residentes.

DE PURGATIONE CANONICA.

TITULUS XXXIV. *continens XVI. Capitula.*

Cap. I. *Nobilis.* (7) Infamatus fide dignus

(1) Idem.
(2) Jo. XXII.
(3) Bened. XI.
(4) Clem. V.
(5) Eug. IV.
(6) Jo. XXII. Mag. et Fratr. Hosp. S. Jo. Hieros.
(7) Ex Conc. Tribur.

per juramentom se purgat; alias secus: et eoormiter peccans ad juramentum non admittitur.

Cap. II. *Si quis.* (1) Iofamatos tertio mooitus se non corrigens, usque ad purgatiooem ab officio suspenditur.

Cap. III. *Moniales.* (2) Etiam Regolares purgant so de delicto secondum regulam canonicam.

Cap. IV. *Si quis.* (3) Si delictum est probabile, noo indicitur purgatio, alias secus.

Cap. V. *Quoties.* (4) Infamatus, cootra quem crimeo probari non potest, debet se purgare juramento, de veritate: compurgatores vero de credulitate.

Cap. VI. *Nos inter.* (5) Episcopus paraecianum suum infamatum compellit ad se purgandum; nisi ab eo legitime appellaverit.

Cap. VII. *Cum P.* (6) Compurgatores debent esso honesti, et notum babere eum, quem purgaot; nec debeot a Judice, vel alio impediri, et deficiens in purgatione, punitur ut coovictus.

Cap. VIII. *Ex tuarum.* (7) Absolutio facta secundum purgationem vulgarem non tenet, qua non obstante, potost indici de novo purgatio, et admitti accusatio.

Cap. IX. *Constitutus.* (8) Sufficit, qoed compurgator sit toleratus ab Ecclesia booae famae; occ de crimiue sospectus coodemnatur.

Cap. X. *Inter.* (9) Propter magoitudinem criminis infamatus suspeodi potest nedum ab officio, sed etiam a beneficio, dooec se purgaverit; et augetur propter boc numerus compurgatorum. Ex causa interdum post porgationem praestitam suspenditur quis ad tempus. Et deficiens in purgatione punitur ut convictus.

Cap. XI. *Cum dilectus.* (10) Ad purgationem admittuntur personae viciuac, et honestae.

Cap. XII. *Cum in juventute.* (11) Si infamia ortum non babet ex probabilibus conjecturis, non est de necessitate indiceoda purgatio; potest tamen indici ad instantiam purgandi.

Cap. XIII. *De testibus.* (12) Compurgator jurat de credulitate.

Cap. XIV. *Accedens.* (13) Infamatus super defectu natalium non debet promoveri, nisi prius se purget.

Cap. XV. *Cum dilectis.* (14) Super notorio crimino non est indicenda purgatio: et pendento causa super criminibus coram Papae Delegato, purgatio ab Ordinario super eis recepta non tenot.

Cap. XVI. *Accepimus.* (15) Non sufficit Praelato de criminibus infamato jurare, cum se purgat, quod ab illis sit immunis; sed jurare debet, quod post suam promotionem dicta crimina oon commisit.

DE PURGATIONE VULGARI.

TITULUS XXXV. *continens III. Capitula.*

Cap. I. *Cura.* (16) Duella, et aliae purgationes vulgares prohibitae sont, quia per eas moltotles condemnatur absolvoodus; et Deus tentari videtur.

Cap. II. *Significantibus.* (17) *Summa ut supr.*

Cap. III. *Dilecti.* (18) *Summa ut cap.* 1.

DE INJURIIS, ET DAMNO DATO.

TITULUS XXXVI. *continens IX. Capitula.*

(1) Ex Conc. Agathen.
(2) Ex Conc. Melden.
(3) Ex eodem.
(4) Innoc II. Aquil. Patriar. et Ep. Mantuan.
(5) Alex. III. Eorien. Epis.
(6) Idem Calac. Elect.
(7) Luc. III.
(8) Idem. Winton. Epis.
(9) Innoc. III. Senon. Archiep.
(10) Idem Ab. S. Dion. et Prior. S. Mart. de Campis, et Mag. Schol Aurel.
(11) Idem.
(12) Idem Tyren. Archiepis.
(13) Idem Florent. Ep.
(14) Idem Ab. Argent. etc.
(15) Idem Ep. Ling. et Ab. Morismondi Cisterc. Ord. Ling. Diaec.
(16) Cael. III.
(17) In. III. Prior. S. Pet. Spolet.
(18) Hon. III.

Cap. I. *Si rixoti.* (1) Percutiens aliquem, si percussus jacuerit in lecto, percutiens operas ejus, et expensas in medicos restituet.

Cap. II. *Si quis.* (2) Aperiens cisternam, et eam non operiens, reddet pretium jumentorum, quae in eam ceciderint, et quod mortuum fuerit ipsius erit.

Cap. III. *Si Bos.* (3) Si bos cornupeta fuerit ab heri, et nudius tertius dominus qui eum non custodivit, reddet bovem pro bove, et cadaver integrum accipiet.

Cap. IV. *Si laeserit.* (4) Laedens agrum, vel vineam vel per se, vel per sua animalia, pro damno aestimatione restituet.

Cap. V. *Si egressus.* (5) Si ignis combusserit segetes, reddet damnum, qui ignem succenderit.

Cap. VI. *Si quis.* (6) Qui domum, vel aream incenderit voluntarie, incensa omnia restituet, et tres annos poeniteat.

Cap. VII. *Olim.* (7) Saecularis potestas Clericum banniens, condemnari debet a Judice Ecclesiastico secundum aestimationem injuriae in expensis, et damnis.

Vide poenam additam a Clementino I. de Poenis.

Cap. VIII. *In nostra.* (8) Qui jurat statutum de non repetendis damnis, hoc non obstante, expensas repetere poterit. *Vel sic.* Statutum de damnis non repetendis, ad expensas non extenditur.

Cap. IX. *Si culpa.* (9) Quisque tenetur ad injuriam, quam vel per se, vel aliis opem dando irrogavit; sicuti et ad damnum, quod culpa sua dedit, vel intulit per propria animalia.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. VIII.*

Cap. unic. *Et si.* (10) Repraesaliae concedi, vel concessae extendi non debent contra Ecclesiasticos; et contrafacientes, nisi revocent intra mensem, singulares sunt excommunicati; Universitates interdictae.

DE POENIS.

TITULUS XXXVII. *continens XIII. Capitula.*

Cap. I. *Eo quae.* (11) Toties puniendus est criminosus, quoties delictum iterat.

Cap. II. *Presbyteri.* (12) Interficiens Presbyterum puniendus est, et poenae pars Ecclesiae, cui praefuit, alia pars pro ejus anima distribuitur.

Haec poena lata fuit a Conc. Triburiensi juxta morem Germaniae, ubi tunc temporis homicidium non multabatur ultimo supplicio, sed certa soluta pecunia, quod dicebatur compositio. Hodie tamen attendendae sunt poenae contra homicidas.

Cap. III. *Licet.* (13) Non debent Praelati pro criminosis sustinendis pecuniam exigere, nec etiam correctionis causa ex cupiditate poenam pecuniariam imponere.

Textus loquitur de criminosis Clericis, et laicis, Circa laicos non subditos puniendos intellige pro causis, vel de jure, vel de consuetudine ad forum Ecclesiasticum pertinentibus.

Circa poenam pecuniariam imponendam ex cupiditate concordat Trid. sess. 21. cap. 1. de reform.

Verum circa facultatem in textu tributam Archidiacono cognoscendi hujusmodi causas vide correctionem Elencho II. num. CLXXIV.

Cap. IV. *Calumniam.* (14) Victus condemnatur victori praesenti in expensis, etiam in causis pecuniariis, nisi sententia pro absenti feratur.

(1) In Exod. cap. 21.
(2) In Eod.
(3) Ex eod.
(4) Ex eod. c. 22.
(5) Ex eod.
(6) Ex Poenitentiat. Roman.
(7) Honor. III. Ep. Florent.
(8) Greg. IX.
(9) Idem.
(10) Greg. IX. in Conc. Lugdun.
(11) Ex Conc. Tolet.
(12) Ex Conc. Tribur.
(13) Alex. III. Cantuar. Archiep.
(14) Idem.

Cap. V. *Quod in dubiis.* (1) Clericus causam, seu operam praebens bello, deponendos est.

Cap. VI. *Tuae.* (2) Clericus pro magno scelere deponi debet, et in monasterio detrudi.

Hodie haec poenae non est amplius in usu, sed commutata est vel in ergastulum, vel ad carceres etiam perpetuos, vel, ut communiter in praxi est, ad triremes.

Cap. VII. *Constitutus.* (3) Si uterque contrahentium venit contra contractum, uterque potest exigere poenam ad invicem promissam.

Cap. VIII *Super.* (4) Si testis propter vacillationem incarceretur, infamiam non incurrit.

Cap. IX. *Suam.* (5) Obligatus ad certam quantitatem certa die sub poena solvendam, si partem intra terminum solvit, ad poenam integram non tenetur.

Cap. X. *Ad aures.* (6) Occidentes Praelatum, privantur beneficiis, et feudis receptis ab Ecclesia, cui praeerat Praelatus ille, nec eis, vel haeredibus restituentur, nec alia de novo concedi debent.

Hodie in occidente, capiente, vel banniente Episcopum auctae sunt similes poenae, de quibus in Clementin. Si quis suadente *hoc eod: tit. Imo incurritur excommunicatio Papae reservata in Bulla* Coenae *cap.* 11. *et vide notata infra cap.* Felicis 5. *in* 6.

Cap. XI. *Dilectus.* (7) Prorumpens contra Judicem, arbitrio Superioris punitur.

Cap. XII. *In quibusdam.* (8) Patroni, Advocati, vel Vicedomini vindicantes sibi in Ecclesiis plusquam jura permittant, per censuram Ecclesiasticam compescuntur; et si occidunt Praelatum, vel Clericum Ecclesiae per se, vel per alios, perdunt quod habent ab Ecclesia, et eorum posteri usque ad quartam generationem non admittuntur ad Clerum, nec in Religionibus praeficiuntur.

Hac poena juxta magis communem receptam sententiam ex decreto Cong. Concil. 2. Aug. 1628. *relato a Benedicto XIV. lib. XIII. de Synod. cap.* 24. *n.* 21. *non afficiuntur filii ante patratum homicidium progeniti.*

Cap. XIII. *Gravem.* (9) Domino excommunicato manente, subditi fidelitatem non debent, et si longo tempore in ea perstiterit, ac monitus non paruerit, ab ejus debito absolvuntur.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (10) De veteri jure poterit Archiepiscopus, cum in Provincia sua jurisdictionem suam exequitur, punire notorios injuriantes sibi, nunciis, et familiae suae, si per id sua jurisdictio impeditur; alias non, nisi consuetudo plus tribuat: sed hodie tales injurias tunc punit, etiamsi jurisdictionem non impediant.

Cap. II. *Degradatio.* (11) Docet, quibus assistentibus, et quomodo fieri debeat degradatio.

Vide moderationem Elencho II. num. CLXXV.

Cap. III. *Quamvis.* (12) Quis potest puniri poena carceris perpetuo, et ad tempus.

Cap. IV. *Ubicumque.* (13) Poena alicui imposita, et ejus posteris, non extenditur ad posteros lineae foeminae; nisi aliud in jure, vel sententia sit expressum.

Cap. V. *Felicis.* (14) 1. Punit insequentes, percotientes, aut capientes Cardinales, et ejus criminis socios. 2. Eorum filios, et nepotes. 3. Ipsis insectatoribus poenam addit. 4. Quam satisfactionem, cum

(1) Innoc. III. Nidros. Archiep.
(2) Idem Lond. Epis.
(3) Idem Ab. et Fratr. cryp. ferr.
(4) Idem Prior. S. Fridian. et Magist. B. Can. Pisan.
(5) Idem Spolet. Ep.
(6) Idem Vicentin. Ep.
(7) Idem.
(8) Ex Conc. Later.
(9) Honor. III. Praep. Archid. et H. de Parisiis. Can Suession.
(10) Innoc. IV.
(11) Bonif. VIII. Biter. Epis.
(12) Idem.
(13) Idem.
(14) Idem.

absolventur, facere debeant: et quid per absolutionem consequantur. 5. De oudis consiliariis, vel simpliciter faventibus huic crimini. 6. Ad collaterales permittit poenas extendi. 7. Ponit poenam de insequentibus Clericos, vel Religiosos, familiares Papae, vel Cardinalium. 8. Ac poenam de occidentibus Cardinales. 9. Dicit potestates saeculares nihilominus poenis legalibus contra tales uti debere, et hanc Constitutionem etiam facere observari; et contra facientibus poenam imponit.

Ex Constit. Leonis X. Temerariorum: *omnes poenae hic contentae extensae sunt ad invadentes manu armata, et hostiliter diripientes domum alicujus Cardinalis, tam tempore conclavis, etiam si in Papam fuerit electus, quam quocumque alio tempore, ibique existentem quempiam vulnerantes, ac ad eorum socios, mandantes, ratum habentes, foventes, et defendentes. Et ex Constit. S. Pii V.* Infelicis: *extenduntur etiam ad non revelantes aliquid ex praedictis actibus. Vide Bullam Coenae cap.* 11.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eod. Titulo et ibi tit. VIII.* continente *III. Capitula.*

Cap. I. *Si quis.* (1) Percutiens Episcopum, capiens, et banniens, vel hoc mandans, vel ratificans, socius, consiliarius, fautor, et defensator cum suis posteris, civitas in hoc delinquens, et ejus officiales, poenis variis hic poniuntur.

Concordat cap. 11. *Bullae Coen. excepto, quod hic excommunicantur bannientes Episcopum de quocumque territorio, ibi vero illum bannientes tantum de terra, in quo jurisdictionem, vel aliquod jus habet. Hic excommunicantur etiam ratum habentes bannimentum, non autem ibi. Item ibi excommunicantur hostiliter eum insequentes, hic vero non.*

Repetit jus antiquum de absolutis in mortis articulo, qui sanati reincidunt, si non satisfaciant.

Cap. II. *Multorum.* (2) Procurantes capi Ecclesiasticos, ut renuncient beneficiis, vel ut citati non vadant ad Curiam, praeter excommunicationem per Canones antiquos latam, Praelati a perceptione fructuum per triennium sunt suspensi; Inferiores vero beneficiis sunt privati. Eamdem poenam incurrunt ipsi citati, qui se capi procurant. Resignatio sic facta non tenet, etiamsi per Praelatos recepta fuerit, vel ratificata.

Cap. III. *Cupientes.* (3) Excommunicat Religiosos mendicantes transgressores Constit. Bonif. VIII. (cap. *Cum ex eo de* exces. Praelat. in 6.) Item omnes Religiosos, qui in sermonibus, vel alibi retrahunt a solutione decimarum: quarum solutionem certis diebus, et in confessionibus suadere tenentur sub certis poenis, quas incurrunt: nisi sint tales, quorum monasteriis, vel Ecclesiis competat percipere decimas.

Circa retrahentes a solutione decimarum concordat Trid. sess. 25. *cap.* 2. *de ref. Et vide correctionem Elencho I. n. LXIV. et moderationem Elencho II. n. CLXXVI.*

Excommunicat violatores cap. *Animorum* 1. *de sepult.* in 6. et absolutionem Papae reservat.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOANN. XXII. *Lib. V. sub. eod. Titulo et ibi tit. XII.*

Cap. unic. *Dierum.* (4) Enumerat XVI. modos offensarum hominum Marchiae, et totidem poenas imponit contra eas in posterum facientes.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eod. Tit. et ibi tit. VIII.*

Cap. unic. *Divinis.* (5) Agit de delictis Episcopi Caturcensis, et poenis ipsi inflictis.

(1) Clem. V. in Conc. Vien.
(2) Idem.
(3) Idem.

(4) Joan. XXII.
(5) Idem.

DE POENITENTIIS, ET REMISSIONIBUS.

TITULUS XXXVIII. *continens XVI. Capitula.*

Cap. I. *Manifesta.* (1) Pro manifesto peccato poenitentia publica imponi debet.

Vide moderationem Elencho II. num. CLXXVIII.

Cap. II. *Qui presbyterum.* (2) Ponit poenitentiam occidentis Presbyterum.

Vide correctionem Elencho I. num. XXI. et LXVIII.

Cap. III. *Significavit.* (3) Consideratis circumstantiis, arbitraria poenitentia indicenda est ei, qui modum excessit se defendendo.

Cap. IV. *Quod autem.* (4) Indulgentiae concessae per Praelatos non subditis, non prosunt.

Cap. V. *Quod quidam.* (5) Non est vere poenitens, qui peccandi animum non deponit; salutaribus tamen, et crebris monitis est adjuvandus.

Cap. VI. *Licet.* (6) Debens ex poenitentia certa die in pane, et aqua jejunare, poteat deficiente pane, aliis cibis uti.

Cap. VII. *Quaesitum.* (7) Sacerdos graecus procurans, vel negligens oppressionem filiorum in lectis, debet abstinere ab Altaris officio; nec ei imponitur poenitentia publica: secus si delictum est publicum.

Cap. VIII. *Deus.* (8) Sacerdos poenitentiam injungere debet secundum quantitatem excessus poenitentis, contritionem, et alias circumstatias.

Cap. IX. *Officii.* (9) Non deneganda est absolutio mulieri, quae sibi partum alienum supposuit, vel proprium ex adulterio suscepit; si eum nolit marito detegere.

Cap. X. *Nova.* (10) Abbatissa Moniales benedicere, confessiones audire, et publice praedicare non potest.

Cap. XI. *Quod in re.* (11) Tempore generalis interdicti conceditur poenitentia Crucesignatis, et peregrinis, et morientibus etiam Viaticum. Clerici, qui servarunt interdictum, possunt cum silentio in coemeterio sepeliri. Et in conventualibus Ecclesiis bini, vel trini horas submissa voce dicere.

Vide limitationem Elencho I. n. LXIX.

Cap. XII. *Omnis.* (12) Quilibet doli capax tenetur saltem semel in anno confiteri proprio Sacerdoti, vel de ejus licentia alteri, et Eucharistiae Sacramentum ad minus in Pascha recipere.

Circa confessionem vide correctionem Elencho II. num. CLXXIX. et innovationem Elencho IV. n. XXVII.

Sacerdos revelans confessionem, deponendus est, et detrudendus in monasterium ad perpetuam poenitentiam.

Circa hanc detrusionem vide notata in cap. Tuae 6. de poenis.

Cap. XIII. *Cum infirmitas.* (13) Medici debent infirmos ante omnia inducere ad confessionem sub poena interdicti ab ingressu Ecclesiae ferendae sententiae, duraturae quousque satisfecerint.

Ex Const. S. Pii V. Super Gregem *praeter dictam poenam, aliasque arbitrio Episcopi infligendas si post tertiam visitationem eis non constiterit, infirmum confessionem peregisse, iterum eum visitantes incurrunt ipso facto juris infamiam, et privationem gradus medicinae. Collegium autem medicorum admittens aliquem ad doctoratum medicinae absque*

(1) D. Greg.
(2) Ex Conc. Magunt.
(3) Alex. III. Mediol. Archiep.
(4) Idem Cantuar. Archiep.
(5) Idem Belvacen. Epis.
(6) Idem Tribur. Archiepis.
(7) Clem. III.
(8) Innoc. III. Livon. Epis.
(9) Idem E. Tit. S. Laur. etc. Apost. Sed. Leg.
(10) Idem Paletin. et Burgen. Episcop. et Abb. de Morisbundo Cisterc Ord.
(11) Idem.
(12) Innoc. III. in Conc. Lat.
(13) Idem ibid.

praevio juramento de observanda hac Constit. ipso facto pariter incurrit privationem facultatis doctorandi. Ex Conc. Rom. sub Bened. XIII. tit. 32. c. 1. in Append. §. 28. num. 4. Medici contrafacientes incurrunt excommunicationem latas sententiae Episcopo reservatam.

Cap. XIV. *Cum ex eo.* (1) Dicit. 1. Quomodo se gerere debeant eleemosynarum Quaestores. 2. In dedicatione Basilicae ultra annum, et in anniversario dedicationis, et in litteris indulgentiarum concessis ab alio, quam a Papa, ultra XL. dies remissio excedere non debet.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXXX.

Cap. XV. *Nostro.* (2) Archiepiscopus intra Proviciam suam potest concedere indulgentia juxta cap. *Cum ex eo* 14. *supr.*

Cap. XVI. *Ne pro dilatione.* (3) Episcopus, et alii superiores, ac minores Praelati exempti possunt sine licentia Superioris sibi eligere confessorem.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. X. continente III. Capitula.*

Cap. I. *Romana.* (4) Agit 1. de eleemosinarum Quaestoribus. 2. dicit idem quod *cap. Nostro* 15. *supr.*

Vide correctionem Elencho II. num. CLXXXI.

Cap. II. *Si Episcopus.* (5) Concessio generalis confessoris non tangit specialiter reservata Episcopo: nec obtentu consuetudinis potest quis sibi eligere confessorem.

Cap. III. *Indulgentiae.* (6) Episcopi in concedendis indulgentiis servare debent disposita in Cap. *Cum ex eo* 14. *hoc eod. tit. supr.*

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Cum secundum.* (7) Damnatis ad mortem petentibus poenitentiam, concedi debet; nec valet contraria consuetudo.

Cap. II. *Abusionibus.* (8) Agit de eleemosynarum Quaestoribus.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXXXII.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. IX. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Antiquorum.* (9) Centesimo quoque anno visitantibus Basilicas Petri, et Pauli Apost. plenissima peccatorum venia conceditur.

Cap. II. *Unigenitus.* (10) Annus Jubilaeus reducitur ad L. annum.

Cap. III. *Et si.* (11) A casibus Papae reservatis nemo potest absolvere sine ejusdem speciali licentia.

Cap. IV. *Quemadmodum.* (12) Annus Jubilaei reducitur ad XXV. quemlibet annum, et illo durante aliae indulgentiae ubique cessant.

Quae praeserventur, vide Additiones meas hoc eod. tit. post num. 10.

Cap. V. *Et si.* (13) Multae gratiae a Sixto IV. concessae revocantur.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS.

TITULUS XXXIX. *continens LX. Capitula.*

Cap. I. *Super.* (14) Impubes Clericum percutiens, ab Episcopo absolvi potest: et qui joco, vel causa disciplinae percutit Clericum, etiamsi sit major, excommunicatus non est; secus qui ex odio, et per Papam absolvitur.

Cap. II. *Monachi.* (15) Monachos se ad in-

(1) Idem ibid.
(2) Honor. III. Ab. et Conv. S. Petri de Praxellis Lexov. Dioec.
(3) Greg. IX.
(4) Innoc. IV. in Conc. Lugd.
(5) Bonif. VIII.
(6) Idem.
(7) Clem. V. in Conc. Vien.
(8) Idem.
(9) Bonif. VIII.
(10) Clem. VI. Archiep. Tarrac. et Suffrag.
(11) Paul. II. Venet.
(12) Sixt. IV.
(13) Idem.
(14) Alex. III. Senon. Archiep.
(15) Idem.

vicem percutientes absolvit Abbas. Idem in Canonicis regularibus; et Abbatis discretione deficiente, recurritur ad Episcopum.

Cap. III. *Si vero.* (1) Ostiarius, qui Clericum percussit non graviter, ab Episcopo absolvi potest. Officialis deliberate injiciens manum in Clericum, per Papam absolvitur. Qui repellendo vim vi, Clericum percutit, excommunicatus non est. Qui percutit Clericum turpiter inventum cum uxore, matre, sorore, vel filia excommunicatus non est: secus cum consanguinea remota.

Cap. IV. *Si vero.* (2) Qui percutit Clericum ignorans probabiliter eum Clericum, excommunicatus non est: ignorantiam tamen probare debet per juramentum, et si hoc praestare recusat, pro excommunicato haberi debet.

Cap. V. *Non dubium.* (3) Percutiens Clericum, vel religiosum, excommunicatus est, nec ab alio, quam a Papa absolvitur, praeterquam in mortis articulo.

Si percussio est levis, dic ut cap. Si vero 3. *supr.*

Cap. VI. *Mulieres.* (4) Mulieres, quae inciderunt in Canonem, *si quis suadente*, absolvuntur ab Episcopo. Item personae, quae non sunt sui juris, vel sunt dedicatae, de quibus dubitatur, quod non possent commode accedere ad Curiam.

Mandans Clericum percuti, excommunicatus est, sicut percutiens.

Cap. VII. *Porro.* (5) Excommunicatus per injectionem manuum in Clericum, licet occultus, absolvitur per solum Papam.

Vide in Auctore lib. V. hoc eod. tit. n. 24.

Cap. VIII. *Nulli.* (6) Etiam privilegiati tenentur vitare excommunicatum: et per injectionem manuum in Clericum excommunicati sunt.

Cap. IX. *Parochianos.* (7) Percutiens monachum, vel conversum religiosum, debet denunciari excommunicatus, et vitari, donec fuerit per Papam absolutus.

Cap. X. *Ex tenore.* (8) Ponitur forma praecepti, quod cum juramento fieri debet illi, qui pro violenta manuum injectione in Clericum excommunicatus absolvitur.

Cap. XI. *De cetero.* (9) Excommunicatum pro percussione Clerici absolvit Episcopus, si sine periculo Papam adire nequit: debet tamen illi mandare, quod adeat Papam, impedimento cessante.

Cap. XII. *Ad haec.* (10) Cum Papa absolutionem excommunicati delegat, mandat recipi cautionem de parendo mandatis Ecclesiae.

Cap. XIII. *Ea noscitur.* (11) Excommunicatus per Canonem, *si quis suadente*, sive dives, vel pauper, per Papam absolvendus est, vel ejus Legatum. Fallit in muliere, sene, infirmo, vel mutilato, qui per Episcopum absolvi possunt.

Cap. XIV. *Cum non.* (12) Ante denunciationem vitandus est excommunicatus pro violenta manuum injectione in Clericos, nisi sit occultus. Interficiens Clericum, qui, contempto Clericali habitu se enormitatibus immiscuit, excommunicatus non est.

Vide restrictionem Elencho I. n. LXXI.

Cap. XV. *Cum desideres.* (13) Ante absolutionem communicandum non est excommunicato, licet juraverit parere mandatis Ecclesiae, vel composuerit eum offensum. Infamato de excommunicatione communicandum non est, nisi se purget, vel ad cautelam absolvatur.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem Ab. et Prior. et aliis Eborac. Dioec.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem Epis. et Praelat. Gall.
(8) Idem Januen. Epis.
(9) Idem Cenon. Ep.
(10) Urb. III. eidem.
(11) Clem. III.
(12) Idem.
(13) Idem.

Vide restrictionem Elencha I. num. LXXII.

Cap. XVI. *Veniens.* (1) Sacerdos ejiciens regularem de Ecclesia officia divina turbantem, excommunicatus non est.

Cap. XVII. *Pervenit.* (2) *Summa ut I. pars cap.* Si vero 3. *supr.*

Cap. XVIII. *Significavit.* (3) Clericus, qui scienter, et sponte participat excommunicato in divinis, excommunicatus est excommunicatione majori, et tantum absolvendus per Papam.

Intellige, si communicat cum excommunicata non a jure, sed ut denunciata a Papa, vel ab homine ut vitando. Thes. verb. Censura *cap.* 6.

Cap. XIX. *Tua.* (4) Excommunicatus pro injectione manum in Clericum, vel incendiarius, post publicationem a solo Papa absolvitur.

Etiamsi declaratus fuerit excommunicatus a solo Ordinario. Glos. hic verb. Publicati.

Cap. XX. *Ad eminentiam.* (5) *Summa ut 1. pars cap.* Ea noscitur 13. *supr.*

Cap. XXI. *A nobis.* (6) Generalis excommunicatio solum ligat subditos proferentis.

Cap. XXII. *Conquesti.* (7) Qui cum effractione spoliant Ecclesias, excommunicati sunt, et per Papam tantum post denunciationem absolvuntur.

Intellige ut supr. cap. Tua 19.

Cap. XXIII. *Perpendimus.* (8) *Summa ut 2. pars cap.* Cum non 14. *supr.*

Cap. XXIV. *Universitatis.* (9) Judex Ecclesiasticus faciens percuti Clericum per laicum, etiam causa disciplinae, excommunicatus est una cum verberante, et absolvi debent a Papa.

Cap. XXV. *In audientia.* (10) Clericus, ut laicus incedens tertio monitus, non resipiscens, perdit privilegium Clericale.

Cap. XXVI. *Quod de his.* (11) *Summa ut cap.* De cetero 11. *supr.*

Cap. XXVII. *Cum pro causa.* (12) Ligatus pluribus excommunicationibus, licet ex eodem facto, obtinens absolutionem, expressa una causa, seu una excommunicatione, non habetur pro absoluto quoad aliam.

Cap. XXVIII. *A nobis.* (13) Decedenti in excommunicatione, licet contritus decesserit, non est communicandum ante absolutionem, nec pro eo orandum, licet sit quoad Deum absolutus: sed si constat de contritione praecedenti, absolvetur etiam post mortem ab eo, a quo vivus fuerat absolvendus: et haeredes ejus compelluntur per Ecclesiam ad satisfaciendum pro eo.

Circa onus impositum haeredibus vide cap. Parochiano 14. *de sepul.*

Cap. XXIX. *Nuper.* (14) Detinens Clericum in Custodia, vel vinculis sine laesione, excommunicatus est. Communicans excommunicato scienter in crimine, excommunicatus est; et nisi difficultas impediat, absolvi debet ab excommunicatore cum juramento. Communicans vero extra crimen reconciliari potest per simplicem Sacerdotem sine juramento.

De communicante cum excommunicato in crimine, intellige, si hic sit nominatim denunciatus; nec sufficit si sit notarius percussor Clerici Thes. verb. Censura *cap.* 5.

Cap. XXX. *Quod in dubiis.* (15) Juramentum excommunicati de stando mandatis Ecclesiae non habet vim absolutionis.

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.
(11) Idem.
(12) Idem. Archiep. et Lugdun.
(13) Innoc. III. Ab. S. Andr.
(14) Idem Uratisl. Ep.
(15) Idem Strigon Archiep.

Excommunicato nullus communicare tenetur praeter personas exceptas, alias incurrit minorem, et est excommunicandus majori, nisi ille esset excommunicatus cum participibus suis, quia tunc esset excommunicatus majori.

Vide correctionem Elencho I. num. LXXIII.

Cap. XXXI. *Inter.* (1) Excommunicato communicare tenentur, qui prius erant ei obligati ad obsequium familiare: secus alii, nisi urgeat necessitas.

Cap. XXXII. *Cum illorum.* (2) Excommunicatus pro manuum injectione scienter recipiens Ordines, Clericus saecularis deponendus est; Regularis ab exequutione Ordinis est suspensus. Qui ignorans jus, vel factum, sic excommunicatus recipit Ordines, si est Clericus saecularis, dispensat cum eo solus Papa, si regularis, dispensat Abbas, si ignorantia est probabilis, et factum non est grave.

Cap. XXXIII. *De Monialibus.* (3) Monialis percutiens monialem, Religiosum, aut Clericum ab Episcopo absolvitur.

Cap. XXXIV. *Si vero.* (4) Contractus etiam, qui sine communione expediri non potest, non dissolvitur per excommunicationem supervenientem in eum, qui tenetur aliquid praestare non excommunicato.

Cap. XXXV. *Ut famae.* (5) Praelatus potest, et debet Clericum subjectum incorrigibilem incarcerare, et laici citra metum excommunicationis de Praelatorum licentia capere possunt Clericos, et ad judicium ducere.

Cap. XXXVI. *Contingit.* (6) Excommunicatus est, qui in clericum etiam volentem manus injecerit violentas, etiam si hoc faciat in satisfactionem praecedentis injuriae.

Cap. XXXVII. *Relatum.* (7) Servus excommunicatus pro injectione manuum in clericum, tenetur pro absolutione ire ad Sed. Apost. sed si ex hoc dominus, qui non fuit in culpa, grave damnum patiatur, vel servus hoc faciat in ejus fraudem, absolvi potest ab Episcopo, si laesio non fuit enormis.

Cap. XXXVIII. *Sacris.* (8) Excommunicatus ob participationem cum excommunicato, licet eum postea impugnet, ex hoc solo pro absoluto non est habendus.

Cap. XXXIX. *Sicut.* (9) Semel excommunicatus debet vitari semper, nisi legitime probet se fuisse absolutum.

Cap. XL. *Per tuas.* (10) Si excommunicatus ab Episcopo ad Metropolitanum appellat, ab eo absolvi potest: Metropolitanus tamen volens suo Suffraganeo deferre, potest eum illi remittere absolvendum; et tenetur etiam remittere quando propter manifestum excessum fuit excommunicatus: et ante absolutionem non auditur volens probare se injuste excommunicatum: secus, si probare vult sententiam esse nullam.

Cap. XLI. *Si aliquando.* (11) Papa suis litteris excommunicatum salutans, non ideo eum absolvit.

Cap. XLII. *Officii.* (12) Excommunicatus a pluribus Praelatis ob plures causas, non est in communioni restituendus, licet de una causa velit satisfacere; et impetrata absolutio, tacitis aliis causis, non valet.

Cap. XLIII. *Responso.* (13) Excommunicatis, et interdictis praedicari potest licite verbum Dei. Tempore generalis interdicti concedi potest baptismus, et chrismatio in fronte, et poenitentia morientium.

Vide limitationem Elencho I. num. LXXIV.

Cap. XLIV. *Inquisitioni.* (14) Si conjux

(1) Idem Doctor Decret. Bonon.
(2) Idem.
(3) Idem Ep. Pistor.
(4) Idem univ. Cruce sig.
(5) Idem Lund. Ep.
(6) Idem Brachar. Archiep
(7) Idem. Lond. Ep.
(8) Idem Strig. Archiep.
(9) Idem Assisien. Ep.
(10) Idem Senonen. Archiep.
(11) Idem Univ. Christif. Lombard
(12) Idem C. S. Laur. in Luc. Presb Card. Ap. Leg.
(13) Idem Ferrar. Ep.
(14) Idem.

scit pro certo impedimentum matrimonii, non debet reddere debitum; sed potius excommunicationem pati: si autem hoc credat ex causa probabili, et discreta, potest reddere, sed non exigere; et si ex levi, et temeraria causa, deposita conscientia, potest reddere, et exigere.

Cap. XLV. *Contingit.* (1) Per dimissionem habitus, et tonsurae non perdit Clericus ante trinam monitionem privilegium Clericale.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXXXVIII.

Cap. XLVI. *In praesentia.* (2) Ab excommunicati denunciatione repellitur, qui eum non praemonuit, et eidem communicavit.

Cap. XLVII. *Quantae.* (3) Excommunicatus est dolose permittens Clericum percuti, ex quo poterat prohibere, et non prohibuit.

Cap. XLVIII. *Sacro.* (4) Praelatus excommunicare non debet subditum, nisi competenti monitione praemissa, et ex causa manifesta, et rationabili; et contrafacienti imponitur poena hic expressa. Item punitur subditus, qui falso conqueritur se excommunicatum injuste: et subjicit quid juris, si Praelatus dicens, se errasse, vult excommunicatum absolvere, et adversarius appellat, ne absolvatur.

Vide moderationem Elencho II. num. CLXXXIV.

Cap. XLIX. *Noverit.* (5) Excommunicat haereticos, et quoscumque violatores Ecclesiasticae libertatis.

Vide ampliationem Elencho III. n. L.

Cap. L. *Canonici.* (6) Fratres Hospitalis Hierosolymitani excommunicati pro injectione manuum in Clericum, seu Confratrem, absolvi possunt per eorum Priorem, nisi excessus fuerit difficilis, et enormis.

Cap. LI. *Super.* (7) Excommunicatus, vel suspensus absolvi non debet, nisi prius juramento praestito: si tamen sine scandalo hoc haberi nequit, poterit fieri absolutio per manualem promissionem.

Cap. LII. *Venerabili.* (8) Cum de viribus sententiae dubitatur, potest quis absolvi ad cautelam, juramento praestito.

Cap. LIII. *Gravem.* (9) Excommunicantur Officiales locorum, in quibus sunt statuta contra Ecclesiasticam libertatem; nisi ea deleri fecerint; et statutarii feudis Ecclesiae sunt privati.

Cap. LIV. *Cum voluntate.* (10) Alloquens excommunicatum in tendentibus ad salutem animae, licet alia verba interponat, excommunicatus non est.

Praedicatores, praesertim qui alias sustentari non possunt, ab excommunicatis, et detinentibus bona aliena eleemosynam recipere possunt.

Percutiens leviter Clericum ratione officii ad correctionem excommunicatus non est.

Cap. LV. *Si concubinae.* (11) Communicans excommunicato in eodem crimine damnabili, incidit in excommunicationem majorem.

Cap. LVI. *Duobus.* (12) Excommunicatus minori, potest ab excommunicatione aliquem absolvere.

Cap. LVII. *Permittimus.* (13) Permittitur Ministris Ecclesiarum semel in hebdomada celebrare tempore interdicti; concurrentibus his, quae exprimuntur in textu.

Vide circa hoc disposita a Bonif. VIII. in cap. Alma 24. *hoc eod. tit. infra et limitationem Elencho I. n. LXXV.*

Cap. LVIII. *Quamvis.* (14) Satisfaciens Cle-

(1) Idem Morin. Ep.
(2) Idem.
(3) Idem Spiren. Argentin. et Wormac. Ep.
(4) Idem in Conc. Lat.
(5) Honor. III. Bononien. Ep.
(6) Idem Mag. et Fratr. Hospit. Hierosol.
(7) Idem II. Tit. S. Prax. Presb. et Card. Ap. Sed. Leg.
(8) Idem Bituric. et Carnot. Decan. et Subdecan. Aurel.
(9) Idem Epis. Senon.
(10) Greg. IX.
(11) Idem Astoric. Ep.
(12) Idem.
(13) Idem.
(14) Idem.

rico, quem verberaverit, non potest propter hoc ab Episcopo absolvi, nisi in casibus expressis in Capp. *Non dubium* 5. *De cetero* 11. *Quod de his* 26. *supra hoc eodem tit.*

Cap. LIX. *Si quem.* (1) Excommunicatio simpliciter lata, intelligitur de majori.

Cap. LX. *Pueris.* (2) Beneficium indultum ratione minoris aetatis, postquam coepit habere locum, non extinguitur, licet minor pervenerit ad majorem aetatem.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. XI. continente XXIV. Capitula.*

Cap. I. *Cum medicinalis.* (3) Judex, qui excommunicat, suspendit, vel interdicit, in scriptis hoc faciat, et causam conscribat; et requisitus exemplum sententiae tradat intra mensem. Qui contrafecerit per mensem ab ingressu Ecclesiae, et Divinis est suspensus: et relaxabitur illa sententia per superiorem: et condemnabitur lator in expensis, et alias poena condigna. Si sic suspensi celebrant, ut prius sunt irregulares, et absolvuntur a solo Papa.

Quam caute deveniendum sit ad fulminationem censurarum, vide Trid. sess. 25. c. 3. de reform. et correctionem hujus decretal. Elencho I. n. LXXVI.

Cap. II. *Solet.* (4) Qui petit absolvi ad cautelam, docens excommunicationis sententiam in se latam esse nullam, absolvetur, cujuscumque contradictione non obstante, nisi dicatur, et probetur intra octo dies excommunicatus pro manifesta offensa. Qui probat se excommunicatum post appellationem, probatione pendente, in judiciis evitabitur, secus extra.

Cap. III. *Statuimus.* (5) Non tenet excommunicatio lata in participantes excommunicatis in locutione, et similibus, canonica monitione non praemissa.

Vide cap. Constitutionem 9. *infra hoc eod. lib. et tit. et ampliationem Elencho I. n. LXXVII.*

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Innoc. IV. in Conc. Lugdun.
(4) Idem ibid.
(5) Idem ibid.

Cap. IV. *Quia periculosum.* (6) Episcopi nullam interdicti, vel suspensionis incurrunt sententiam, nisi in sententia sint expressi.

Cap. V. *Romana.* (7) Archiepiscopus sententias latas a subditis suorum Suffraganeorum, nisi hoc habeat de consuetudine, non relaxat. Generalis sententia Archiepiscopi ligat tantum subditos. Pro praeteritis, vel praesentibus culpis, monitione non praemissa, ab eis lata sententia est injusta. Pro futuris culpis, vel jam commissis, scilicet nisi satisfaciant, excommunicare non debet, nisi mora, culpa, vel offensa, vel alia justa causa subsit. In Universitatem, vel Collegium non fertur excommunicatio, sed in culpabiles.

Cap. VI. *Dilecto.* (8) Praelatus contra Potentiam temporalem etiam Ecclesiastica censura se tueri potest.

Cap. VII. *Venerabilibus.* (9) Excommunicatos a subditis Suffraganeorum Archiepiscopi non possunt absolvere: sed excommunicatos a Suffraganeis, vel Officialibus bene, si ad eos appellatum fuerit.

Archiepiscopus in casibus, in quibus jurisdictionem habet, ante cognitionem causae absolvit excommunicatum ad petitionem partis, vel ex officio; nisi dicatur excommunicatus pro manifesta offensa, vel contumacia.

Contumacia autem praesumpta est, quando quis citatus non comparuit intra praefixum terminum. Manifesta vero est, cum quis in judicio praedixerit se nolle comparere, ut ex textu.

Excommunicatio lata per appellationem interpositam ex causa probabili, non statim pronunciatur nulla, sed fieri potest relaxatio ad cautelam, etiam antequam incipiat de veritate causae cognosci. Idem si dicatur lata per intolerabilem errorem, et in contrarium error ille probabiliter defendatur.

(6) Idem ibid.
(7) Idem ibid.
(8) Idem ibid.
(9) Idem ibid.

Si certum est excommunicationem esse justam, fit remissio; si certum est eam injustam, non fit: si est dubium, fieri potest relaxatio: sed honestius est remittere tenet tamen relaxatio, ubi Archiepiscopus est Judex, licet non fiat remissio.

Archiepiscopus in casibus, in quibus excommunicare potest, si adsit consuetudo, emendas pecuniarias exigere potest.

Cap. VIII. *Decernimus.* (1) Judex Ecclesiasticus compellit Judicem laicum repellere excommunicatos ab actibus judiciariis sibi prohibitis.

Cap. IX. *Constitutionem.* (2) Non valet excommunicatio lata in participantes, nisi fuerint moniti nominatim. Et canonica monitio dicitur, quae habet dierum intervalla; nisi necessitas facti aliud suadeat.

Vide ampliationem Elencho I. num. LXXVIII. et correctionem Elencho II. n. CLXXXV.

Cap. X. *Praesenti.* (3) Relaxatio ad cautelam in generali interdicto non habet locum.

Cap. XI. *Quicumque.* (4) Excommunicat certis limitationibus dantes licentiam offendendi in personis, vel rebus suis vel suorum exercentes contra aliquos Ecclesiasticam censuram, vel exerceri facientes, vel illam servantes. Poenam prorogat ad utentem tali licentia, vel motu proprio id agentem, et poenam aggravat.

Haec excommunicatio, posita obsordescientia duorum mensium, est reservata Papae. Ante duos menses, vi textus non est reservata, sed est reservata ex Bulla Coenae.

Cap. XII. *Si Judex.* (5) Si malefactor captus a Judice laico dicit se Clericum, cognitio ad Judicem Ecclesiasticum spectat. Etsi notorie, vel publica fama, vel communi aestimatione habetur pro Clerico, statim sit remissio. Idem si prius se gerebat pro Clerico, et modo deprehensus fuit in habitu clericali. Si autem prius se gerebat pro laico, licet modo in clericali habitu deprehensus fuerit, non fiet remissio, donec fuerit de clericatu probatum; sed interim contra eum Judex in nullo procedet.

Cap. XIII. *Statutum.* (6) Non tenet suspensio, vel interdictum latum in participantes, non praemissa monitione canonica.

Textus loquitur de his duabus censuris latis nedum ab Ordinariis, sed etiam a Judicibus delegatis, qui juxta DD. censuras ferre possunt, licet in litteris delegationis id non exprimatur.

Cap. XIV. *Licet.* (7) Per negligentiam non prosequentis debito tempore appellationem, excommunicatio post eam lata non convalescit: sed poterit tunc denunciari, et debebit vitari, donec de sententiae nullitate docuerit.

Cap. XV. *Si clericos.* (8) Praelatus capi faciens, et includens, etiam per laicos Clericum non dum incorrigibilem, excommunicatus non est, nec etiam ipsi capientes. Si talis dat fidejussores de parendo juri, detineri non debet, nisi justa causa id suadeat.

Ex Const. S. Pii V. Licet. *si indicia delicti sint ad torturam, non habilitatur etiam cum cautione de tenendo domum, aut civitatem pro carcere.*

Cap. XVI. *Si sententia.* (9) Interdicto Clero, non est interdictus populus; nec e converso. Interdicta civitate propter delictum Domini, cives non interdicti extra ipsam audiunt Divina. Interdicto populo, singulares de populo intelliguntur interdicti.

Cap. XVII. *Si civitas.* (10) Interdicta Ci-

(1) Alex. IV.
(2) Greg. X. in Conc. Lugd.
(3) Idem ibid.
(4) Idem ibid.
(5) Bonif. VIII.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Idem.
(9) Idem.
(10) Idem.

vitate, suburbia, et continentia aedificia dicuntur interdicta. Interdicta Ecclesia, capella contigua, et coemeterium contiguum dicitur interdictum.

Cap. XVIII. *Is qui.* (1) Celebrans scienter in Ecclesia polluta, vel praesente excommunicato majori excommunicatione, irregularitatem non contrahit.

Scienter celebrans in loco interdicto in casibus non permissis irregularis, et ineligibilis est.

Cap. XIX. *Quoniam.* (2) Tempore interdicti chrisma die Coenae Domini confici potest.

Cap. XX. *Is cui.* (3) Suspensus ab ingressu Ecclesiae, in ea divina celebrans est irregularis; et moriens impoenitens suspensione illa durante, caret Ecclesiastica sepultura. Et suspensio ab ingressu Ecclesiae, vel officio per appellationem sequentem non suspenditur.

Cap. XXI. *Religioso.* (4) Religiosum Clericum verberantem absolvit Episcopus, eo casu, quo absolveret Clericum.

Verberans novitium Religionis, excommunicationem incurrit.

Cap. XXII. *Eos, qui.* (5) Absolutus propter mortis periculum, vel aliud impedimentum ab eo, a quo alias non poterat, si cessante impedimento, se non praesentat, cum commode potest, ei, a quo alias absolvi debebat, recidit in eamdem sententiam. Idem in absoluto, qui se debet alicujus conspectui praesentare, si hoc non faciat.

Cap. XXIII. *Cum quis.* (6) Si percussionem in Clericum sine meo mandato, tamen nomine meo factam ratam habeam, excommunicatus sum; secus si meo nomine non sit facta.

Cap. XXIV. *Alma mater.* (7) Tempore interdicti etiam sani ad poenitentiam admittuntur; nisi sint excommunicati, qui non nisi in mortis articulo admittentur, vel nisi causam dederint interdicto, qui non admittentur, nisi satisfaciant, vel caveant, prout possunt. Item illo tempore Missae, et alia divina officia sub poena distributionum sicut prius in Ecclesiis celebrantur januis clausis, plane sine excommunicatis, et interdictis, et sonitu campanarum: et quater in anno alte cum campanis, et januis apertis celebrari possunt, et exclusis excommunicatis, interdicti admitti; ita tamen quod hi, propter quorum excessum latum est, non appropinquent altari. In caeteris servandum est interdictum. Et revocata sunt privilegia ultra id, quibuscumque concessa.

Vide cap. Licet 11. *supra de Privil. hoc eod. lib.*

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eod. Tit. et ibi Tit. X. continente IV. Capitula.*

Cap. I. *Ex frequentibus.* (8) Religiosi etiam exempti, violantes interdictum positum per Sedem Apostolicam, vel Ordinarium loci, vel generalem cessationem divinorum facta per provinciale Concilium, vel per eum, qui hoc possit, servatam per cathedralem, vel matricem Ecclesiam loci, excommunicati sunt ipso facto, quibuscumque non obstantibus.

Vide cap. Episcoporum 8. *supra de priv. in* 6.

Cap. II. *Gravis.* (9) Domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare divina; vel qui per praecones faciunt tunc ad illa audienda populum evocari, vel prohibent, ne publice excommunicati, vel interdicti super hoc per illos, qui Missas celebrant, moniti ab Ecclesia exeant, et ipsi nominatim moniti, qui non exeunt, excommunicati sunt, et per Papam absolvendi.

Cap. III. *Cum ex eo.* (10) Fratres minores, si tempore interdicti recipiunt in suis Ecclesiis ad Divina Fratres, et so-

(1) Idem.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.
(8) Clem. V. in Conc. Vien.
(9) Idem.
(10) Idem.

rores tertii Ordinis, excommunicati sunt, nec privilegia juvant.

Cap. IV. *Si summus.* (1) Si Papa etiam scienter excommunicato participat, illum non ideo absolvit; nisi hoc exprimat, nec si scienter sub titulo dignitatis aliquem nominet, illum in dignitate approbat.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. V. sub eod. Titulo et ibi tit. XIII.*

Cap. unic. *Cum ad sacrosanctae.* (2) Taxatio gratiarum Sedis Apostol. impetratarum tam cum clausulis consuetis, quam non consuetis hic continetur. Et quot litteras, quotque dictiones linea complecti debeat, declaratur: ad paupertatem respectus habetur. Contra transgressores poena suspensionis ab officio usque ad sex menses, et quandoque privationis imponitur, et ultra illam abbreviatoribus sententiam excommunicationis Papa comminatur.

IN EXTRAVAGANTIBUS COMMUNIBUS. *Lib. V. sub eodem Titulo et ibi tit. X. continens IV. Capitula.*

Cap. I. *Excommunicamus.* (3) Excommunicati sunt, qui pactis, aut promissionibus justitiam, vel gratiam a Sede Apostolica obtinent, et qui tales non revelant.

Onus hoc revelandi sublatum est ab Alexandro VII. Constit. Inter gravissimas, *qua haec decretalis confirmatur, declaratur, et ampliatur una cum Constitutionibus Gregorii XIII.* Ab ipso *Clementis VIII.* Pro commissa, *S. Pii V.* Etsi Romani. *Quas Constitutiones omnes confirmavit, innovavit, et ampliavit innocentius XII. Const.* Sacerdotalem. 30. *Januar.* 1700.

Cap. II. *Provide.* (4) Propter dominum debita non solventem, ejus terra, vel civitas sine speciali Papae licentia non est interdicenda.

Idem sancivit Clem. VII. et Leo X. in concordat. Galliae.

Cap. III. *Ad certitudinem.* (5) Andronicum Paleologum se Imperatorem Graecorum nominantem, et horum haeresis fautorem excommunicatum denunciat etc.

Cap. IV. *Quia.* (6) Excommunicati sunt impugnantes litteras Papae ante ejus coronationem concessas.

Excommunicatio hic non est reservata, sed reservata est ex cap. 13. Bullae Coenae; et Constit. Leonis X. Supremi *impugnationem impediatur exequutio dictarum literarum.*

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

TITULUS XL. *continens XXXIII. Capitula.*

Cap. I. *Innovate.* (7) Novale est terra noviter ad culturam redacta.

Cap. II. *Nam. et Rom.* (8) Appellatione patris veniunt in lata significatione omnes ascendentes.

Cap. III. *Nam et ego.* (9) Quasi non dicitur natus, qui statim decessit.

Cap. IV. *Quod dicitur.* (10) Dictio *antequam* non semper implicat.

Cap. V. *Joseph.* (11) Primogenitus dicitur, qui primo nascitur, etiam si nullus sequatur eum.

Cap. VI. *Intelligentia.* (12) Verba sunt intelligenda non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis.

Cap. VII. *Nihil.* (13) Non vitiatur factum vario modo narratum, ubi idem in substantia narratur.

Cap. VIII. *Propterea.* (14) *Summa ut c. 6. supr.*

(1) Idem.
(2) Joan. XXII. Aven.
(3) Bonif. VIII.
(4) Idem.
(5) Clem. V.
(6) Idem.
(7) Ex cap. 10. Osae.
(8) Ex Hieron. in cap. 1. Daniel.
(9) Ex eod. in cap. 4. Proverb.
(10) Ex eod. in cap. 1. Matth.
(11) Hieron. in cap. 1. Matth.
(12) S. Hilar. Ep. Pictav.
(13) August. super Matth.
(14) D. Greg. *Hoc cap. apud Gonz. incip. Ad explendum.*

Cap. IX. *Quamvis.* (1) Non omnis, qui praest, rite dicitur Praepositus, sed ex nsu, qui super alios quamdam prioratus curam gerit.

Cap. X. *Forus.* (2) Explicat. 1. Quid sit forus. 2. Quid causa. 3. Quid judicium. 4. Quid negotium. 5. Quid jurgium 6. Quid lis. 7. Quid argumentum. 8. Quid probatio. 9. Quid Judex. 10. Quid accusator. 11. Quid reus. 12. Quid testes, eorumque qualitates.

Cap. XI. *Pactum.* (3) Pactum dicitur inter Partes ex paco conveniens a scriptura, legibus, ac moribus comprobata, dictum pactum quasi ex pace factum.

Cap. XII. *Jus.* (4) Hic ponit etymologiam Juris, ut habetur in re, non ut est generale nomen.

Cap. XIII. *Causa.* (5) Quicquid Fidelis offert Ecclesiae, oblationis nomine continetur, ot a saecularibus possideri non debet.

Cap. XIV. *Quaesivit.* (6) Solus Sacerdos est minister extremae unctionis.

In anno bissextili servari debet loci consuetudo circa diem Sancti Matthiae celebrandum, dum tamen vigilia continuetur festo.

Cap. XV. *In iis.* (7) Per verbum *statuo*, *et praecipio*, definitiva sententia ferri potest.

Cap. XVI. *Olim.* (8) Beneficium Principis latissime interpretari debet.

Vide correctionem Elencho II. num. CLXXXVI.

Cap. XVII. *Cum in partibus.* (9) Generale dicitur interdictum, quod fertur uedum in provinciam, sed in villam, vel castrum.

Cap. XVIII. *Cum tibi.* (10) Privilegium contra consuetudinem juri communi obviantem large est interpretandum.

Cap. XIX. *Cum Clerici.* (11) Jurans obedire Praelato, et Ecclesiae, non Clero dioecesano, sed Capitulo Ecclesiae Cathedralis obedire tenetur.

Cap. XX. *Quaerenti.* (12) Appellatione Ecclesiasticae censurae comprehenditur excommunicatio, suspensio, et interdictum.

Cap. XXI. *Quid.* (13) In privilegiis de decimis novalium non solvendis, illud appellatur novale, de cujus cultura non est memoria, et quod prius modicum, vel nullum fructum afferebat.

Cap. XXII. *Venerabili.* (14) Si Ecclesia subjecta Episcopo unitur alteri, vel gubernanda committitur, salvo jure matricis Ecclesiae, per matricem Ecclesiam intelligitur cathedralis, et non Romana.

Cap. XXIII. *Ex parte.* (15) Excommunicatus, vel interdictus pro contumacia, vel offensa dubia, absolvitur cautione praestita de stando juri. Si vero fuit excommunicatus, vel interdictus pro manifesta offensa, tunc prius debet satisfacere, antequam absolvatur. Et dicitur manifesta, de qua constat per confessionem, vel probationem legitimam, vel rei evidentiam.

Cap. XXIV. *Cum olim.* (16) *Summa ut supra.*

Cap. XXV. *Abbate.* (17) Verba privilegiorum debent intelligi, ut aliquid asserant, et non remaneat ambiguitas; et ideo verba *secundum*, *et juxta* videntur apposita causative, non conditionaliter.

Cap. XXVI. *Super.* (18) Dicit, qui dicuntur haeretici manifesti: quae sint pedagia, guidagia, et salinaria interdicta. Quo-

(1) D. Isid.
(2) Idem.
(3) Idem.
(4) Idem.
(5) Paschal. II. Canon. S. Martini.
(6) Alex. III.
(7) Clement. III.
(8) Idem Patriar. Graden.
(9) Idem Colubrien. et aliis Ep. Portugal.
(10) Idem Altissiod. Ep.
(11) Idem Capit. et Praep. Placen.
(12) Idem Ab. Priori S. Frid. Lucan.
(13) Idem Caesaraugust. Epis.
(14) Idem de Alcobatia, et F. et P. Monach. Alcobatiae.
(15) Idem Ab. S. Genovefae Decan. et Cancell. Paris.
(16) Idem Comitissae Blesensi.
(17) Idem Epis. et Cantor. Atreb.
(18) Idem Com. Tolos.

modo intelligitur praeceptum factum laico, quod de se conquerentibus, in Ecclesiastico foro respondeat.

Cap. XXVII. *Novimus.* (1) Clericus traditur curiae saeculari, quia degradatur saeculari potestate praesente, cui denunciatur, ut in suum forum illum recipiat.

Qualiter facienda sit degradatio vide Trid. sess. 13. *cap. I. de reform.*

Cap. XXVIII. *Dilecto.* (2) Si Papa indulget reo, qui propter absentiam actoris possessionem recuperare non potest, quod ei lapsus anni non noceat, intelligitur haec indulgentia secundum jus commune.

Cap. XXIX. *Cum inter.* (3) Oblationis nomine intelligitur quidquid offertur Ecclesiae, quocumque modo in Missa, vel extra, et in Ecclesia, vel extra.

Cap. XXX. *Ex parte.* (4) Lis dicitur mota, cum fuerit contestata.

Cap. XXXI. *Ex parte.* (5) Constitutio legati de solvenda tertia mortuariorum Episcopo, intelligi debet de mortuariis, in quibus de jure communi debetur.

Cap. XXXII. *Tua nobis.* (6) In privilegio de percipiendis fructibus beneficiorum, appellatio beneficiorum etiam majora beneficia comprehendit, quando privilegium est concessum Episcopo pro honesta, et favorabili causa.

Cap. XXXIII. *Transmissae.* (7) Verbum moderationis diminutionem continet, non augmentum.

IN SEXTO. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. XII. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Veniens.* (8) Declarat quid significet verbum privilegii : *recipimus vos in proprios filios Ecclesiae Romanae* et quis locus dicatur esse desertus.

Cap. II. *Constitutionem.* (9) Declarat manifestum, et evidens esse synonima, et idem significare, quo ad casum cap. *Si forte* 11. *de elect.* in 6.

Declarat esse conspiratores, et conjuratores, qui juraverunt, et statuerunt de non recipiendo aliquem in canonicum ad mandatum Papae, donec possent resistere.

Statutum de non recipiendo aliquem ad Papae mandatum, multis ex causis est detestabile, et illicitum.

Cap. III. *Exiit.* (10) Declarat pene cunctas haesitationes, quae circa D. Francisci regulam contingere possunt, praesertim, an Fratres minores, quos Chordigeros vocant, illius regulae professores sint ad omnia Evangelii consilia obligati : et utrum aliquid proprium habere, et pecuniam recipere, legataque sibi relicta agnoscere valeant, cum multis aliis ambiguitatibus resolutis.

Vide moderationem Elencho I. num. LXXIX. et cap. Ad conditorem 3. *infra.*

Haec decretalis est Nicol. III. non IV. ut habetur in plerisque antiquis Codicibus, cum data sit Soriani, ubi circa finem anni 1280. *obiit idem Nicolaus III. Nicolaus vero IV. nunquam fuit Soriani.*

Cap. IV. *Privilegium.* (11) Declarat, quod si eximantur a jurisdictione Episcopi capellae alicujus monasterii, pro his intelligenda tantum sint loca secreta, et solitaria specialiter deputata monachis ad contemplandum, ubi illi morantes, et non alii exempti sunt.

Cap. V. *Sicut.* (12) Appellatione clericorum suorum, quibus privilegiatus aliquis conferre possit beneficia, declaratur eos venire, qui vere, et non ficte sunt ejusdem privilegiati familiares, et commensales viventes illius expensis, etiamsi ad aliquod tempus pro ipsius agendis negotiis abfuerint.

(1) Idem Epis. Parisien.
(2) Honor. III. Tyren. Arch.
(3) Idem Prior. et Cleric. SS. Jo. et Paul. Tudertin.
(4) Idem Abbatib. et Convent. S. Florae Aretin.
(5) Idem Praelat. et Capit. Universitat. constantinop.
(6) Idem. Ep. Tullen.
(7) Greg. IX. Decan. et Sacrist. Engolimen.
(8) Innoc. IV.
(9) Nicol. III.
(10) Idem.
(11) Bonif. VIII.
(12) Idem.

IN CLEMENTINIS. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi tit. XI. continente II. Capitula.*

Cap. I. *Exivi.* (1) Declarat cap. *Exiit.* 3. *supra.*

Cap. II. *Saepe contingit.* (2) Declarans quid significet clausula apposita in judicialibus commissionibus, quae fiunt a Principe, vel a jure - *procedatur simpliciter, et de plano, et sine strepitu, et figura judicii* - Determinat do substantia judicii summarii requiri. 1. Querelam per accusationem, denunciationem, aut inquisitionem propositam. 2. Citationem rei. 3. Probationem causae, aut delicti, quae incumbit cuicumque querelanti. 4. Defensionem rei. 5. Prolationem sententiae in scriptis latae. 6. Juramentum de calumnia, vel malitia, sive de veritato dicenda. 7. Insertionem in actis petitionis actoris, seu querelae accusantis scripto, aut verbo propositae.

IN EXTRAVAGANTIBUS JOAN. XXII. *Lib. V. sub eodem Titulo, et ibi Tit. XIV. continente V. Capitula.*

Cap. I. *Quorumdam.* (3) Declarat relinquendum esse judicio superiorum de qua vilitate debeant esse indumenta Fratrum minorum, praecipiens sub poena excommunicationis illis obedire, et reprehendens Fratres, qui pro arbitrio suo habitus breves, strictos, et novitatis plenos portabant: qui trasgressores regulae non dicentur, si in hoc Superioribus obsequuntur: Superiores arbitrari posse, an habenda sint granaria, et cellaria pro necessariis ad victum colligendis.

Concordat cap. Exiit et Exivi *supra.*

Cap. II. *Quia.* (4) Praemisso qualiter glossantes d. cap. *Exiit,* excommunicationem ipso facto, non obstantibus quibuscumque privilegiis, incurrunt, illam usque ad Sedis Apost. beneplacitum suspendit.

Cap. III. *Ad conditorem.* (5) Dominium rerum, quae perveniebant ad Fratres Minores retentum ab Ecclesia Romana simplici usu facti Fratribus ipsis reservato, in Constit. *Exiit supra* 3. Pontifex refutat; probans eos non posse bebere in re aliqua simplicem usum facti. Et statuit, quod de cetero nullum jus, nullumque dominium habeat Ecclesia Romana in rebus usu consumptibilibus, quae imposterum conferentur, vel offerentur ipsis Fratribus.

Cap. IV. *Cum inter.* (6) Opinio, quae asserit Christum, et ejus discipulos nihil habuisse, et in his, quae habuerunt nullum jus eis fuisse, erronea est, et haeretica.

Cap. V. *Quia.* (7) Reprobatur opinio praesumentium impugnare Constitutiones ejusdem Joann. XXII. *Ad conditorem* 3. *et Cum inter* 4. *supra.* Et declarantur tanquam haeretici, et Romanae Ecclesiae rebelles, ab omnibus evitandi, si deinceps scienter verbo, vel scripto defendere, vel approbare contra illas praesumpserint.

In hac Constit. agitur de materia clavium.

DE REGULIS JURIS.

TITULUS XLI. *continens XI. Regulas. Quas, et alias LXXXVIII. contentas in Sexto hoc sod libro, et titulo vide in Auctore una cum earumdem explicatione in fine secundae partis.*

(1) Clem. V. in Conc. Vien.
(2) Idem.
(3) Joan. XXII. Aven.
(4) Idem.
(5) Idem.
(6) Idem.
(7) Idem.

FINIS V. I. ET P. I.

